

*Ανδρέας Κυριάκου*

# ΑΥΤΟΠΤΗΣ ΜΑΡΤΥΡΑΣ

## ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

# Πολιτική Κύπρος

# 1940-1987

**Σε Τρία Μέρη:**

**Μέρος Πρώτο: Περίοδος 1940 – 1960.**  
*(Ο αγώνας για την Ένωση)*

**Μέρος Δεύτερο: Περίοδος 1960 – 1974.**  
*(Χρόνοι ανεξαρτησίας, αλλά και ενωσολογίας)*

**Μέρος Τρίτο: Περίοδος 1974 – 1987.**  
*(Η περίοδος της συμφοράς)*

Σειρά (2 τόμοι): **ΑΥΤΟΠΤΗΣ ΜΑΡΤΥΡΑΣ**  
Τόμος Πρώτος: **ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ**  
**Περίοδος 1940 - 1987**  
Συγγραφέας: **Ανδρέας Κυριάκου**

Πρώτη Έκδοση:  
Copyright ©:  
Copyright ©: 2001

ISBN Σειράς:  
ISBN Τόμου:

Ταξινόμηση στις βιβλιοθήκες: ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ,  
ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ,  
ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ, ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Εξώφυλλο:  
Ηλεκτρονική Σελιδοποίηση: *Χαμπής Κιατίπης*  
Ηλεκτρονική Διαμόρφωση Κειμένου: *Χαμπής Κιατίπης*  
Διόρθωση Κειμένου: *Χαμπής Κιατίπης και Ανδρέας Πολυδώρου*  
Εκτύπωση:

Κεντρική Διάθεση:

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αναπαραγωγή, ολική, μερική ή περιληπτική, ή η απόδοση κατά παράφραση ή διασκευή του περιεχομένου του βιβλίου με οποιονδήποτε τρόπο, μηχανικό, ηλεκτρονικό, φωτοτυπικό, ηχογράφησης ή άλλο, χωρίς προηγούμενη γραπτή άδεια του συγγραφέα.

## ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΠΡΩΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

Εισαγωγή .....	1
Ορισμένα βιογραφικά στοιχεία για τον συγγραφέα .....	7

### **ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: Περίοδος 1940-1960. (Ο αγώνας για την Ένωση)**

Ο αγώνας για την ένωση και μόνον ένωση .....	9
Ο Πλουτής Σέρβας.....	13
Το Ιδρυτικό Συνέδριο του ΑΚΕΛ.....	16
Η 16 <sup>η</sup> Ιουνίου του 1943.....	18
Ο Βάσος Βασιλείου.....	20
Οι επιπτώσεις της 16 <sup>ης</sup> Ιουνίου του 1943 .....	24
Η σχέση μου με το ΑΚΕΛ .....	24
Η στρατηγική της Ένωσης.....	30
Η Διασκεπτική.....	37
Το 5 <sup>ο</sup> Συνέδριο του ΑΚΕΛ το 1947 εκλέγει τον Φιφή Ιωάννου, ως νέο Γ.Γ. και εγκαταλείπει το αίτημα για Ένωση.....	39
Οι συμμετέχοντες στη Διασκεπτική.....	40
Το Συλλαλητήριο για την Αυτοκυβέρνηση .....	41
Επάνοδος στη Στρατηγική της Ένωσης .....	42
Πουργατόριο κριτικής και αυτοκριτικής.....	44
Το Δημοψήφισμα του 1950 για την Ένωση.....	47
Δεν αποφάσισε ακόμη η Κ.Ε. του Κόμματος.....	50
Παραμονές του αγώνα της ΕΟΚΑ .....	51
Ο απελευθερωτικός αγώνας της ΕΟΚΑ 1955-1959 .....	52
Ο Κυριάκος Χρίστου, που έγινε Ανδρέας Κυριάκου .....	58
Ακούσια ανάμιξη μου στον αγώνα.....	59
Οι προτάσεις του Λόρδου Ράντκλιφ .....	63
Η μεταζυριχική εποχή .....	68
Οι Πρώτες Εκλογές για την ανάδειξη Προέδρου της νεοσύστατης Δημοκρατίας της Κύπρου .....	74

**ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Περίοδος 1960-1974.**  
**(Χρόνοι Ανεξαρτησίας, αλλά και ενωσολογίας)**

Το ανεξάρτητο κυπριακό κράτος και ο αγώνας για την Ένωση .....	76
Τα πρώτα χρόνια της Κυπριακής Δημοκρατίας .....	83
Τα 13 σημεία και οι διακοινοτικές συγκρούσεις .....	85
Η προσφυγή στο Συμβούλιο Ασφαλείας και το ΡΙΚ .....	89
Το αντικομμουνιστικό σύνδρομο της εθνικόφρονος παρατάξεως .....	91
Η ανωμαλία συνεχίζεται - Το Απριλιανό πραξικόπημα .....	97
Ο Γρίβας επανέρχεται στην Κύπρο .....	98
Γιατί ήλθε στην Κύπρο ο Γρίβας; .....	100
Ο Γρίβας και τα προβλήματα του .....	102
Οι μάχες της Τυλληρίας .....	104
Η θέση του ΑΚΕΛ όσον αφορά στο πολιτικό πρόβλημα της Κύπρου κατά τα χρόνια 1964-1966 .....	108
Η αντίδραση στο χουντικό πραξικόπημα της 21 <sup>ης</sup> Απριλίου 1967 ...	112
Το εφικτό και το ευκαίο .....	114
Η τρικυμία των Μητροπολιτών και Φασιστικά όργανα .....	119
Η παραίτηση του Πολύκαρπου Γεωρκάτζη και το πρώτο <i>Mea culpa</i> του Κληρίδη .....	124
Οι αθλιότητες του Εθνικού Μετώπου .....	125
Η δολοφονική απόπειρα εναντίον του Μακαρίου .....	131
Το 12 <sup>ο</sup> Συνέδριο του ΑΚΕΛ .....	134
Η δολοφονία του Π. Γεωρκάτζη .....	136
Οι βουλευτικές εκλογές του 1970 .....	138
Η νέα επάνοδος του Γρίβα .....	143
Η κρίση στους κόλπους της Κυπριακής Ορθοδόξου Εκκλησίας .....	149
Η παραίτηση Σπύρου Κυπριανού από Υπουργός Εξωτερικών .....	157
Οι Προεδρικές εκλογές του Φεβρουαρίου 1973 .....	160
Η Απαγωγή του Χρίστου Βάκη .....	165
Το σχέδιο “Απόλλων” και το πραξικόπημα του 1974 .....	167
Ο θάνατος του Γρίβα .....	171
Η δράση της ΕΟΚΑ Β΄ συνεχίζεται .....	172
Το 13 <sup>ο</sup> Συνέδριο του ΑΚΕΛ - 1974 .....	174

**ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ: Περίοδος 1974-1987.**  
**(Τα χρόνια της συμφοράς)**

Ανυπαρξία Κράτους - Λειτουργία Παρακράτους.....	177
Μείωση της θητείας και η προς Γκιζίκη επιστολή .....	182
Οι θέσεις του ΑΚΕΛ πριν το Πραξικόπημα του 1974 .....	188
Το Πραξικόπημα της 15 <sup>ης</sup> Ιουλίου, 1974 .....	193
Η αντίδραση του ΑΚΕΛ στο Πραξικόπημα .....	195
Ο Αθανάσιος Λιασκώνης στο ΡΙΚ.....	199
Τα “συγχαρητήρια μηνύματα” για την «εθνοσωτήρια επέμβαση του στρατού» .....	203
Έκτακτη συνεδρία του Συμβουλίου Ασφαλείας .....	204
Η οκταήμερη “Προεδρία” του Ν. Σαμψών.....	207
Η Τουρκική εισβολή .....	213
Η αντίδραση του ΑΚΕΛ στην Τουρκική εισβολή.....	219
Η τραγωδία των Ελλαδιτών καταδρομέων και αλεξιπτωτιστών .....	220
Ο Κληρίδης αναλαμβάνει την Προεδρία .....	224
Η στάση του ΑΚΕΛ και της ΕΔΕΚ όσον αφορά την ανάληψη της Προεδρίας από τον Κληρίδη.....	226
Η δεύτερη Τούρκικη εισβολή, 14 Αυγούστου 1974 .....	232
Η δολοφονία του Αμερικανού πρεσβευτή Roger Davis.....	240
Ανταλλαγή Πληθυσμών ή Εθνοκάθαρση;.....	241
Η απόπειρα δολοφονίας κατά του Λυσσαρίδη και η δολοφονία του Δώρου Λοΐζου.....	242
Τι προηγήθηκε της επιστροφής Μακαρίου .....	243
Η επιστροφή του Μακαρίου .....	246
Το ΑΚΕΛ και η Βουλή εκτιμούν ως θετικό το έργο Κληρίδη .....	248
Ο ανασχηματισμός και η μη υπουργοποίηση του Σπ. Κυπριανού ...	251
Το ΑΚΕΛ υιοθετεί τη λύση της Ομοσπονδίας.....	254
Οι εξελίξεις μέχρι το θάνατο του Μακαρίου .....	256
Το ΑΚΕΛ αντιδρά αρνητικά στη συμφωνία Κληρίδη-Ντενκτάς.....	259
Οι βουλευτικές εκλογές 1976.....	262
Η συνάντηση Υψηλού Επιπέδου .....	268
Ο θάνατος του Μακαρίου.....	270
Η ομιλία του Τσάτσου στην κηδεία του Μακαρίου .....	275
Το ΑΚΕΛ για το θάνατο του Μακαρίου .....	277
Πως οι συνθήκες ευνόησαν τον Σπ. Κυπριανού .....	278
Ο Α. Μιχαηλίδης νέος Πρόεδρος της Βουλής.....	281

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Η απαγωγή του Αχιλλέα Κυπριανού.....	284
Ακάθεκτη πορεία Κυπριανού προς την Προεδρία .....	289
Το ΑΚΕΛ υποστηρίζει και πάλιν τον Κυπριανού .....	291
Η δολοφονία του Σεμπάη και το μακελειό που ακολούθησε .....	291
Το 14 <sup>ο</sup> συνέδριο του ΑΚΕΛ.....	299
Η ομιλία του Σπ. Κυπριανού στον προμαχώνα.....	302
Το Αγγλο-αμερικανο-καναδικό σχέδιο και η στάση των πολιτικών δυνάμεων έναντί του.....	303
Η συμφωνία Κυπριανού Ντενκτάς.....	310
Ο Ανδρέας Παπανδρέου σχηματίζει την πρώτη κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ .....	312
Η αντίδραση μου στο μίνιμουμ Πρόγραμμα .....	315
Οι εξελίξεις μέχρι την υπογραφή του Μίνιμουμ Προγράμματος .....	320
Το Μ.Π. και η Διακήρυξη της Δημοκρατικής Συνεργασίας .....	337
Το 15 <sup>ο</sup> Συνέδριο του ΑΚΕΛ.....	348
Οι εξελίξεις μετά το 1983 .....	351
Ανακηρύσσεται το “Τουρκοκυπριακό κράτος” .....	356
Πως ναυάγησε η συνάντηση Υψηλού επιπέδου.....	365
Συμπόρευση ΑΚΕΛ- ΔΗΣΥ.....	371
Το γεύμα Παπαϊωάννου με τους δικηγόρους Λευκωσίας.....	372
Προσπάθειες για επανασυγκόλληση της Δημοκρατικής Συνεργασίας .....	375
Επισπεύδονται οι βουλευτικές αντί οι Προεδρικές.....	376
Αύξηση των Βουλευτικών εδρών από 35 σε 56 .....	377
Οι Βουλευτικές εκλογές του 1985 .....	377
Η αποκάλυψη και παραδοχή των λαθών του ΑΚΕΛ .....	378
Το 16 <sup>ο</sup> Συνέδριο του ΑΚΕΛ.....	379
Η αναζήτηση, από το ΑΚΕΛ, νέου Υποψήφιου για την Προεδρία ....	382
Μια διετία πλήρους στασιμότητας.....	383
Συνάντηση αντιπροσωπειών ΑΚΕΛ-ΔΗΣΥ .....	384

## ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

B.B.C	=	<b>BRITISH BROADCASTING CORPORATION</b>
B.M.H.	=	Προφέρεται: Μπι Εμ ΄Ειτζ από το <b>BRITISH MILITARY HOSPITAL</b> [ονομασία περιοχής μεταξύ Παλλουριώπισσας και Αγλαντζιάς, όπου υπήρχε κάποτε βρετανικό στρατιωτικό νοσοκομείο.]
ΝΑΤΟ	=	<b>NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION</b>
ΑΔΗΣΟΚ	=	<b>ΑΝΑΝΕΩΤΙΚΟ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ</b>
ΑΚΕΛ	=	<b>ΑΝΟΡΘΩΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΥ ΛΑΟΥ</b> (Κόμμα της Αριστεράς στην Κύπρο)
ΑΟΝ	=	<b>ΑΝΟΡΘΩΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΝΕΩΝ</b> (Πρόδρομος της ΕΔΟΝ)
ΑΣΔΑΚ	=	<b>ΑΝΩΤΑΤΗ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΑΜΥΝΗΣ ΚΥΠΡΟΥ</b>
Γ.Γ.	=	<b>ΓΕΝΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ</b>
Γ.Δ..Π.	=	<b>ΓΡΑΦΕΙΟ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ</b> μετονομάστηκε σε Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών
Γ.Σ.Π.	=	<b>ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΓΚΥΠΡΙΑ</b> (επίσης το όνομα ενός παλαιού και ενός νέου σταδίου που βρίσκονται στη Λευκωσία)
Γ.Τ.Π.	=	<b>ΓΡΑΦΕΙΟ ΤΥΠΟΥ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ</b> - (πρώην ΓΔΠ)
ΓΕΕΦ	=	<b>ΓΕΝΙΚΟΝ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟΝ ΕΘΝΙΚΗΣ ΦΡΟΥΡΑΣ</b>
ΔΑΣΕ	=	<b>ΔΙΑΣΚΕΨΗ</b> για την <b>ΑΣΦΑΛΕΙΑ</b> και τη <b>ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ</b> στην <b>ΕΥΡΩΠΗ</b>
ΔΗΑΝΑ	=	<b>ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΑΝΑΝΕΩΣΗ</b>
ΔΗΚΟ	=	<b>ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ</b> - (Κόμμα του Κέντρου στην Κύπρο)
ΔΗΣΥ	=	<b>ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΣ ΣΥΝΑΓΕΡΜΟΣ</b> (Κόμμα της Δεξιάς στην Κύπρο)
Δ.Σ.	=	<b>ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ</b>
ΕΔΕΚ	=	<b>ΕΝΙΑΙΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΚΕΝΤΡΟΥ</b> Κόμμα της Κεντρο-Αριστεράς στην Κύπρο, που μετονομάστηκε το έτος 2000 σε:
ΚΙ.ΣΟΣ.	=	<b>ΚΙΝΗΜΑ ΣΟΣΙΑΛΔΗΜΟΚΡΑΤΩΝ</b>
Ε.Ε.	=	<b>ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ</b>
ΕΙΡΤ	=	<b>ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΑΣ ΤΗΛΕΟΡΑΣΕΩΣ</b>
ΕΛΔΥΚ	=	<b>ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΥΝΑΜΗ ΚΥΠΡΟΥ</b>
ΕΜΕΚΕΛ	=	<b>ΕΝΙΑΙΟ ΜΕΤΩΠΟ ΕΡΓΑΤΩΝ ΚΑΙ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΥ ΛΑΟΥ</b>
ΕΟΚ	=	<b>ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ</b>

ΕΟΚΑ	=	<b>ΕΘΝΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΥΠΡΙΩΝ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ (55-59)</b>
ΕΟΚΑ Β'	=	<b>ΕΘΝΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΥΠΡΙΩΝ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ [ Β' ]</b>
ΕΣΕΑ	=	<b>ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΕΝΩΤΙΚΟΥ ΑΓΩΝΟΣ</b>
Ε.Σ.	=	<b>ΕΘΝΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ (ΚΥΠΡΟΥ)</b>
ΕΣΚ	=	<b>ΕΝΩΣΗ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ ΚΥΠΡΟΥ</b>
ΗΠΑ	=	<b>ΗΝΩΜΕΝΕΣ ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ</b>
Κ.Ε.	=	<b>ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ</b>
ΚΕΔ	=	<b>ΚΙΝΗΜΑ ΕΛΕΥΘΕΡΩΝ ΔΗΜΟΚΡΑΤΩΝ</b>
Κ.Ε.Ε.	=	<b>ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΛΕΓΧΟΥ</b>
ΚΕΜΑ	=	<b>ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΜΕΣΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ</b>
Κ.Κ.	=	<b>ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ</b>
Κ.Κ.Κ.	=	<b>ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΚΥΠΡΟΥ</b> (Πρόδρομος του ΑΚΕΛ)
Κ.Κ.Σ.Ε.	=	<b>ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΣΟΒΙΕΤΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ</b>
Κ.Υ.Π.	=	<b>ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ</b> (Όργανο στο Στρατό της Ελλάδας και στην Εθνική Φρουρά)
Κ.Ε.Κ.	=	<b>ΚΥΠΡΙΑΚΟΝ ΕΘΝΙΚΟΝ ΚΟΜΜΑ</b> (Παλαιά Πολιτική Οργάνωση της Δεξιάς στην Κύπρο)
ΚΚΕ	=	<b>ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΕΛΛΑΔΑΣ</b>
ΚΟΒΑ	=	<b>ΚΟΜΜΑΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΒΑΣΗΣ</b>
ΚΥΠΕ	=	<b>ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΟ ΕΙΔΗΣΕΩΝ</b>
Μ.Ο.Ε.	=	<b>ΜΕΤΡΑ ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗΣ ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗΣ</b>
ΝΕΔΗΠΑ	=	<b>ΝΕΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΠΑΡΑΤΑΞΗ</b>
ΟΗΕ	=	<b>ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ</b>
ΟΥΝΦΙΚΥΠ	=	ελληνιστί το αγγλικό UNFICYP = <b>UNITED NATIONS FORCE</b> in <b>CYPRUS</b> = [(Ενοπλη) ΔΥΝΑΜΗ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ]
ΠΑΜΕ	=	<b>ΠΑΓΚΥΠΡΙΟ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟ ΜΕΤΩΠΟ</b>
ΠΑΣΟΚ	=	<b>ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ</b>
ΠΑΣΥΔΥ	=	<b>ΠΑΓΚΥΠΡΙΑ ΣΥΝΤΕΧΝΙΑ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ</b>
ΠΕΚ	=	<b>ΠΑΝΑΓΡΟΤΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ ΚΥΠΡΟΥ</b>
ΠΕΟ	=	<b>ΠΑΓΚΥΠΡΙΑ ΕΡΓΑΤΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ</b>
ΠΣΕ	=	<b>ΠΑΓΚΥΠΡΙΑ ΣΥΝΤΕΧΝΙΑΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ</b> (Πρόδρομος της ΠΕΟ)
ΡΙΚ	=	<b>ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΚΥΠΡΟΥ</b>
ΤΔΒΚ	=	<b>ΤΟΥΡΚΟΚΥΠΡΙΑΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ</b> της <b>ΒΟΡΕΙΑΣ ΚΥΠΡΟΥ</b>
ΤΟΥΡΔΥΚ	=	<b>ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΔΥΝΑΜΗ</b> στην <b>ΚΥΠΡΟ</b>



## *Εισαγωγή*

*«Δυστυχώς η κατάσταση δεν είναι καλύτερα εις το Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου (ΡΙΚ). Περιοριζόμεθα μόνον εις δύο σημαίνοντα κομμουνιστικά στελέχη, τα οποία κατέχουν νευραλγικές θέσεις εις το ίδρυμα. Ούτοι είναι ο Ανδρέας Κυριάκου (ο επιλεγόμενος Τζιωνής) κομμουνιστής σεσημασμένος από των Γυμνασιακών θρανίων, διευθύνων σήμερον το Τμήμα Ειδήσεων της Κυπριακής Τηλεοράσεως»...*

*Προκήρυξη Εθνικού Μετώπου  
26 Αυγούστου 1969*

Πέρασαν 40 χρόνια από την υπογραφή των συμφωνιών της Ζυρίχης και του Λονδίνου, που οδήγησαν στη δημιουργία του ανεξάρτητου Κυπριακού κράτους. Από τα γεγονότα που μεσολάβησαν έχει αποδειχθεί ότι, το Νέο Κράτος – η *Δημοκρατία της Κύπρου* - ήταν το ανεπιθύμητο τέκνο των γονιών του, το οποίο πολύ θα 'θελαν να αποβάλουν προτού δει το φως της ζωής. Όμως το βρέφος του 1959 μετά σαράντα χρόνια έγινε ενήλικας και με πολλή καθυστέρηση, τουλάχιστον η πλειοψηφία των Ελλήνων κατοίκων της Κύπρου έμαθε τώρα να τον αγαπά και να θέλει την παράταξη της ζωής του.

Λόγω του διαχωρισμού των δύο κοινοτήτων, που έγινε από τις πρώτες κιόλας μέρες της ίδρυσης του νέου κράτους, δυσκολευόμαστε να διαπιστώσουμε τα γνήσια αισθήματα της Τουρκοκυπριακής κοινότητας. Θα πρέπει να διαπιστώσουμε τα αισθήματα αυτά, να συνομιλήσουμε με ειλικρίνεια με απώτερο σκοπό να καταλήξουμε σε μια συμφωνία, η οποία αναμφίβολα θα είναι ένας συμβιβασμός.

*Εμείς οι Έλληνες κάτοικοι της Κύπρου δεν μπορούμε να επιβάλουμε τη θέληση μας πάνω στους Τουρκοκύπριους. Όμως το μέλλον αυτού του τόπου εξαρτάται πρωτίστως από τη συνένωση των δύο κοινοτήτων, που συγκροτούν τον πληθυσμό του. Η επίτευξη της συνένωσης αυτής θα πρέπει να ήταν και θα πρέπει να είναι η κύρια επιδίωξη όλων όσοι ειλικρινά αγαπούν*

τον ωραίο αυτό τόπο, τον τόσο μικρό, αλλά και τον τόσο μεγάλο, όπως λέει ο ποιητής *Οδυσσέας Ελύτης*. Η επαναπροσέγγιση και επανασυνένωση των δύο κοινοτήτων φαίνεται, εκ πρώτης όψεως ότι είναι κάτι το ακατόρθωτο, αν λάβει κανείς υπόψη του την κατάσταση, όπως αυτή έχει διαμορφωθεί στην Κύπρο μετά την τούρκικη εισβολή και κατοχή μεγάλου τμήματος της νήσου από τουρκικές δυνάμεις κατοχής.

Η τουρκική εισβολή του 1974 εκτός των πολλών καταστροφών και το διαμελισμό της Κύπρου οδήγησε σε μια ριζική αλλοίωση του δημογραφικού χαρακτήρα της Κύπρου κυρίως σε ό,τι αφορά τους Τούρκους κατοίκους της. Οι περισσότεροι είναι έποικοι, αφού πάνω από 60 χιλιάδες γηγενείς τούρκοι κάτοικοι της Κύπρου εγκατέλειψαν την Κύπρο, μετά το 1974. Εξάλλου η πολιτική που ασκεί η μητέρα πατρίδα των τουρκοκυπρίων, η Τουρκία, είναι ένα από τα δυσκολότερα προβλήματα στην προσέγγιση των δύο κοινοτήτων. Τον παράγοντα Τουρκία τον είχαν υποτιμήσει τόσο η ελληνοκυπριακή όσο και η ελλαδική ηγεσία. Εν τούτοις θα πρέπει να πεισθούν οι Τουρκοκύπριοι για την ειλικρίνεια των προθέσεων των Ελληνοκυπρίων και ότι η συμβίωση μ' αυτούς προσφέρει πολύ περισσότερα από ότι τους προσφέρει η Τουρκία. Αυτό δεν είναι ακατόρθωτο. Υπήρξε μια πολύ μεγάλη περίοδος, κατά την οποία οι τουρκοκύπριοι έτρεφαν μεγαλύτερη εμπιστοσύνη, προς τους έλληνες συμπατριώτες τους παρά προς την Τουρκία, από την οποία είχαν αποξενωθεί. Ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της αγγλικής κατοχής οι τουρκοκύπριοι πίστευαν ότι κάτω από την αγγλική διοίκηση θα ζούσαν καλύτερα παρά κάτω από τουρκική διοίκηση. Αυτός ήταν αποφασιστικός παράγοντας για την αποτροπή της **μόνιμης επιδίωξης της Τουρκίας να επιστρέψει η Κύπρος στη χώρα από όπου την είχε παραλάβει, με ενοίκιο, η βρετανική αυτοκρατορία το 1878.**

Είναι γνωστό ότι στους τουρκοκύπριους δόθηκε από τους Άγγλους η ευκαιρία να αποκτήσουν την τουρκική υπηκοότητα και να εγκατασταθούν στην Τουρκία. Αυτό έγινε στα πρώτα χρόνια της Αγγλικής κατοχής. Η προσφορά όμως αυτή δεν είχε καμιά ανταπόκριση ανάμεσα στους τουρκοκύπριους, οι οποίοι

---

προτίμησαν να παραμείνουν στην Κύπρο και να γίνουν Βρετανοί υπήκοοι, όπως και οι υπόλοιποι κάτοικοι της Κύπρου.

Ένα από τα μεγάλα δεινά των γεγονότων του 1974 είναι ο πλήρης διαχωρισμός των δύο κοινοτήτων της Κύπρου.

Όμως πρέπει να εργασθούμε για να επαναφέρουμε μαζί τις δύο κοινότητες. Εκείνοι, τους οποίους σήμερα αποκαλούμε έποικους σε μερικά χρόνια θα είναι Τουρκοκύπριοι. Και ενώ είναι ορθή η άποψη ότι το πρόβλημα της Κύπρου είναι πρόβλημα κατοχής, ωστόσο, είναι πολύ κοντόφθαλμοι εκείνοι που δεν βλέπουν τον διακοινοτικό χαρακτήρα του προβλήματος. Και αν λυθεί το πρόβλημα της κατοχής δεν πρόκειται να λυθεί το πρόβλημα των διακοινοτικών σχέσεων. Τουναντίον, αν επιτύχουμε να λύσουμε το πρόβλημα των διακοινοτικών σχέσεων, αν επιτύχουμε να προσφέρουμε στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα τις ίδιες συνθήκες διαβίωσης και τον ίδιο βαθμό ευημερίας με εκείνο της Ελληνοκυπριακής κοινότητας, τότε διευκολύνουμε τη λύση στο πρόβλημα της κατοχής.

Επί του προκειμένου θα επικαλεσθώ ένα από τους σημαντικότερους Σοβιετικούς ηγέτες, το **Νικήτα Κρουσιώφ**, ο οποίος μιλώντας στο συνέδριο του ανατολικογερμανικού Κομμουνιστικού Κόμματος στο Βερολίνο το 1963 είπε:

*«Όλα αυτά που εμείς λέμε για την ανωτερότητα του σοσιαλιστικού συστήματος σε σύγκριση με το καπιταλιστικό, με τις ιστορικές αναγκαιότητες επιβολής του σοσιαλισμού σε όλο τον κόσμο κ.λπ., είναι πολύ ωραία, αλλά είναι θεωρητικά. Είναι πειστικά μόνο για μας. Οι απλοί άνθρωποι από την άλλη μεριά του τείχους δεν τα πολυκαταλαβαίνουν. Κοιτάξτε: Οι άνθρωποι κρίνουν από το ποιος παίρνει πιο πολλά στο χέρι την ώρα της πληρωμής. Ο Φρίτς από εδώ ή ο Φρίτς από εκεί; Όσο ο Φρίτς από εκεί παίρνει πιο πολλά στο χέρι μην περιμένετε να τον κερδίσει ο σοσιαλισμός».*<sup>1</sup>

---

<sup>1</sup> Λευτέρης Μαυροειδής: «Από τον Σταλινισμό στην Περεστρόικα», σελ. 123, Εκδ. Θεμέλιο, Β' έκδοση, 1988.

---

**Αν κατορθώσουμε, λοιπόν, να πείσουμε το Μουσταφά, στην άλλη πλευρά ότι θα του εξασφαλίσουμε το ίδιο επίπεδο ζωής με εκείνο του Ανδρέα, από την εδώ πλευρά, τότε θα κάμουμε ένα τεράστιο βήμα προς τα εμπρός.**

Τονίζω με έμφαση ότι οποιαδήποτε λύση, η οποία δεν θα διασφαλίζει την ανάμιξη και ομαλή συμβίωση των δύο κοινοτήτων είναι καταδικασμένη σε αποτυχία. Με την κατάσταση, λοιπόν, που έχει δημιουργηθεί στην Κύπρο φαίνεται ότι είναι αδύνατη η συνεννόηση των δύο κοινοτήτων. Προσωπικά, όμως, πιστεύω ότι έστω και τώρα μπορούμε να βρούμε τα κοινά οικονομικά και άλλα συμφέροντα, που συνδέουν τους κατοίκους αυτού του τόπου και πάνω σ' αυτή την κοινότητα συμφερόντων να κτίσουμε το μέλλον της Κύπρου. Ανήκω στη γενιά, που είχε επαφές και φιλίες με Τουρκοκύπριους. Πιστεύω ότι μπορούμε να επανέλθουμε στις καλές μέρες του παρελθόντος έστω και αν αυτό φαίνεται ότι θα απαιτήσει πολύ χρόνο. Εξαρτάται από την καλή πίστη και την εξαφάνιση της καχυποψίας, που υφίσταται. Είναι πολύ επιπόλαιο να προσπαθούμε να επιρρίψουμε ευθύνες η μια κοινότητα στην άλλη για το ποιος φταίει για την κατάσταση αυτή. Φταίνε και οι δύο κοινότητες και προπάντων οι ηγεσίες τους. Φταίνε σε πολύ μεγάλο βαθμό οι ηγεσίες των μητέρων πατρίδων των δύο Κοινοτήτων. Φταίει η Χούντα των Αθηνών, φταίει ο Τουρκικός Απίλλας.

Η επέτειος των σαράντα χρόνων από την υπογραφή των συμφωνιών για την εγκαθίδρυση του ανεξάρτητου Κυπριακού κράτους, πέρασε σχεδόν απαρατήρητη.

Έγιναν μερικές τηλεοπτικές συζητήσεις κατά τις οποίες πρόσωπα, που διαδραμάτισαν πρωταγωνιστικό ρόλο κυρίως κατά τη διάσκεψη του Λάγκαστερ Χάουζ, όπου υπεγράφησαν οι συνθήκες της Ζυρίχης και του Λονδίνου, και στις μετέπειτα εξελίξεις, της βραχύβιας ζωής του Ζυριχικού καθεστώτος, όπως οι διακοινοτικές ταραχές και όλα τα δραματικά γεγονότα της νεότερης ιστορίας της Κύπρου, έδωσαν τη μαρτυρία τους για όσα έζησαν προσωπικά.

Ο **Πρόεδρος Κληρίδης** επανέλαβε όσα έχει καταγράψει

στην “Κατάθεση” του. Πολύ ενδιαφέρουσα ήταν η μαρτυρία του **Τάσου Παπαδόπουλου**, η οποία διαφέρει σημαντικά, σε ό,τι αφορά τουλάχιστον τις εκτιμήσεις, με εκείνη του **Γλαύκου Κληρίδη** σχετικά με μερικά γεγονότα της εποχής εκείνης και ιδιαίτερα το πολυθρύλητο θέμα της υποβολής των 13 σημείων. Ο Γλαύκος Κληρίδης θεωρεί ως μεγάλο σφάλμα το θέμα των 13 σημείων άνκαι ήταν ο αρχιτέκτονας τους. Ο Τ. Παπαδόπουλος θεωρεί ως επιβεβλημένη ενέργεια, προσθέτοντας ότι τα 13 σημεία υποβλήθηκαν για συζήτηση και όχι για επιβολή.

Σε όλες τις συζητήσεις που γίνονται πάνω στο Κυπριακό και τις εξελίξεις του, καθώς και σε όλα τα συγγράμματα που έχουν γραφτεί για το Κυπριακό, και αυτά είναι πάρα πολλά, ελάχιστη αναφορά γίνεται στο ρόλο που διαδραμάτισε το ΑΚΕΛ, θετικό ή αρνητικό. Αυτό καθιστά όλα αυτά τα συγγράμματα ελλιπή. Το ΑΚΕΛ ήταν, για πάρα πολλά χρόνια, το μόνο οργανωμένο κόμμα με σημαντική επιρροή, όχι μόνο μεταξύ των Ελληνοκυπρίων αλλά και των Τουρκοκυπρίων. Οι θέσεις που έπαιρνε κατά καιρούς ήταν φυσικό να επηρεάζουν τις εξελίξεις, όπως τις επηρεάζουν και σήμερα. Εκείνοι, που υπολόγισαν ότι θα έπλητταν το ΑΚΕΛ με διάφορες ενέργειες τους διαφεύστηκαν οικτρά.

Οι περισσότεροι μελετητές της ιστορίας της Κύπρου των τελευταίων χρόνων αγνοούν ή δεν λαμβάνουν υπόψη την ύπαρξη, τις αποφάσεις και τη δράση του μεγάλου αυτού κόμματος με αποτέλεσμα να μη δίδουν την πλήρη εικόνα της κατάστασης. Σ’ αυτό βέβαια ευθύνεται και το ίδιο το Κόμμα, το οποίο μέχρι τώρα δεν έχει ετοιμάσει την επίσημη ιστορία του, ούτε και έχει εκδώσει τις θέσεις που πήραν τα διάφορα ανώτερα όργανα του, ιδιαίτερα κατά την κρίσιμη μεταπολεμική περίοδο της ιστορίας της Κύπρου και τα σημαντικά γεγονότα της περιόδου αυτής, όπως ήταν η **Διασκεπτική**, η αλλαγή της θέσης του ΑΚΕΛ για **αυτοκυβέρνηση**, το **ενωτικό δημοψήφισμα**, το οποίο είχε πρωτοαποφασιστεί από το ΑΚΕΛ, ο **ένοπλος αγώνας** της ΕΟΚΑ και η κατάληξη του, καθώς και πολλά άλλα γεγονότα, που οδήγησαν στη **σημερινή τραγωδία** της Κύπρου.

Υπάρχουν μερικά σημαντικά σημεία της τελευταίας ιστορίας της Κύπρου, τα οποία παραμένουν αδιευκρίνιστα ή για τα οποία

δεν εκδηλώνεται η τόλμη να ερευνηθούν, γιατί πολλοί από εκείνους που συμμετείχαν ενεργώς στα γεγονότα βρίσκονται στη ζωή και επηρεάζονται από τη συμμετοχή τους σ' αυτά. Θεωρώ πολύ κρίσιμο να απαντηθούν ερωτήματα αναφορικά με τον ένοπλο αγώνα του 1955-1959, και τις προθέσεις και πραγματικές σκέψεις της ηγεσίας του τόπου έναντι του ανεξάρτητου κυπριακού κράτους, όπως είχε διαμορφωθεί με τις συνθήκες της Ζυρίχης και του Λονδίνου.

Η μέχρι τώρα προσέγγιση του αγώνα της ΕΟΚΑ γίνεται από την άποψη του ηρωισμού και της αυτοθυσίας όσων συμμετείχαν σ' αυτόν. Είναι ελάχιστες οι περιπτώσεις, κατά τις οποίες αποτολμήθηκε **κριτική προσέγγιση της απόφασης για ένοπλο αγώνα**. Μερικοί εξέφρασαν με κάποια δειλία την άποψη ότι **η απόφαση για τον αγώνα ήταν ένα λάθος**, αλλά δεν έδωσαν επαρκή επιχειρήματα για να στηρίξουν τις απόψεις τους. Θα ήταν σοβαρό λάθος να αντικριστεί ο ένοπλος αγώνας της ΕΟΚΑ με τα σημερινά δεδομένα και είναι πολύ επιπόλαιη οποιαδήποτε αρνητική κρίση για τον αγώνα ξεκινώντας από το σημερινό κατάντημά μας.

Αναφορικά με την όλη στάση της ηγεσίας του τόπου, μετά την υπογραφή των συνθηκών της Ζυρίχης και του Λονδίνου, κυριαρχούν βασικά δύο εκτιμήσεις. Η μια είναι ότι ο **Αρχιεπίσκοπος Μακάριος** ήθελε πραγματικά να λειτουργήσει το ανεξάρτητο Κυπριακό κράτος και η άλλη, την οποία υποστηρίζουν οι περισσότεροι πώς ούτε η ελληνοκυπριακή ούτε η τουρκοκυπριακή ηγεσία επιθυμούσαν το ανεξάρτητο Κυπριακό κράτος, όπως διαμορφώθηκε με τις συνθήκες, αλλά το θεωρούσαν ως ένα σταθμό για την επίτευξη των περαιτέρω επιδιώξεων της κάθε μιας πλευράς. Για την ελληνοκυπριακή πλευρά ήταν η Ένωση με την Ελλάδα και για την τουρκοκυπριακή η ένωση με την Τουρκία και όχι η διχοτόμηση, όπως όλοι σχεδόν οι μελετητές υποστηρίζουν.

Στο βιβλίο μου θα προσπαθήσω να παραθέσω τις πιο σημαντικές εξελίξεις της πρόσφατης ιστορίας μας, όπως τις έζησα προσωπικά, πρώτα με την ιδιότητα του στελέχους του ΑΚΕΛ και αργότερα με την ιδιότητα του δημοσιογράφου, που εργάσ-

---

τητα 30 χρόνια σε πολύ υπεύθυνη θέση στο Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου (ΡΙΚ), από το οποίο αφυπηρέτησα ως Διευθυντής Ειδήσεων το 1989.

Με την άδεια του ΑΚΕΛ έχω καταφύγει σε ορισμένα έγγραφα του, στην προσπάθειά μου να δώσω και την άλλη πλευρά της ιστορίας.

Στην παρακολούθηση των γεγονότων, που καλύπτονται στην περίοδο αυτή στηρίχθηκα κυρίως στην “*Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου*”, που έγραψε ο φίλος μου **Παναγιώτης Παπαδημήτρης**, την οποία θεωρώ ως την πιο λεπτομερή και πλήρη καταγραφή των γεγονότων της εκατονταετίας 1878-1978. Με προθυμία μου επέτρεψε ο Παναγιώτης να αντλήσω υλικό από την Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια του.

Άλλες πηγές πληροφοριών μου ήσαν εκτός από τα πάμπολλα βιβλία που γράφτηκαν για την πρόσφατη ιστορία της Κύπρου, το θεωρητικό όργανο του ΑΚΕΛ “*Νέος Δημοκράτης*”, το οποίο πρωτοεκδόθηκε το 1948 και στο οποίο δημοσιεύονται αποφάσεις και ανακοινώσεις του Κόμματος, ένα αδημοσίευτο δοκίμιο της ιστορίας του ΑΚΕΛ, του φίλου μου **Μηνά Περδίου**, που καλύπτει την περίοδο από την ίδρυση του Κομμουνιστικού Κόμματος Κύπρου μέχρι το 1964 και διάφορα άλλα έγγραφα και σημειώσεις, που κρατούσα, κατά καιρούς.

### ***Ορισμένα βιογραφικά στοιχεία.***

Περιλαμβάνομαι μεταξύ των προσώπων, που είχαν την τύχη ή την ατυχία να ζήσουν και να αναμιχθούν ενεργά στα γεγονότα της περιόδου μετά το δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο, ιδιαίτερα μετά την αποφοίτηση μου από το Γυμνάσιο Λεμεσού ή για την ακρίβεια *την αποβολή μου διά παντός*, για την ενεργό συμμετοχή μου στην πρώτη μαθητική απεργία που έγινε στην Κύπρο το 1947. Από την τρίτη τάξη του Γυμνασίου έγινα μέλος της παράνομης *μαθητικής κομμουνιστικής οργάνωσης*, της οποίας ηγείτο ο κατά μια τάξη μεγαλύτερος μου **Δώνης Χριστοφίνης**, που είναι σήμερα Πρόεδρος της Κεντρικής Επιτροπής Ελέγχου του

ΑΚΕΛ. Μετά την αποβολή μου από το Γυμνάσιο έγινα δραστήριο μέλος του ΑΚΕΛ, παρακολούθησα μαθήματα μαρξισμού στη σχολή που διεύθυνε ο πρώτος Γ.Γ. του Κόμματος **Πλουτής Σέρβας**, διετέλεσα επαρχιακός γραμματέας της ΑΟΝ Λεμεσού και στη συνέχεια ήμουν μέλος του συντακτικού προσωπικού του “*Νέου Δημοκράτη*” μέχρι τον Δεκέμβρη του 1955, που έκλεισε η εφημερίδα και κηρύχθηκε παράνομο το ΑΚΕΛ. Για λόγους ανεξάρτητους από τη θέληση μου δεν περιλήφθηκα στο συντακτικό προσωπικό της εφημερίδας “*Χαραυγή*” που διαδέχθηκε το “*Νέο Δημοκράτη*”. Κανένας από την ηγεσία του Κόμματος δεν μου έδωσε πειστική απάντηση γιατί δεν προσλήφθηκα στη “*Χαραυγή*”, ούτε και γιατί βρέθηκα εκτός Κόμματος. Είμαι, ωστόσο, βέβαιος ότι *αυτός ο χωρισμός με το Κόμμα και την εφημερίδα του οφειλόταν στις διαφωνίες, που είχα εκφράσει προς την πολιτική του Κόμματος σε ό,τι αφορούσε την αλλαγή της στρατηγικής της αυτοκυβέρνησης και τη στάση του έναντι του ένοπλου αγώνα της ΕΟΚΑ.*

Σε πολλές περιπτώσεις αντέδρασα έντονα σε ακραίες εκδηλώσεις φανατισμού και μισαλλοδοξίας που διοχετεύονταν στο “*Νέο Δημοκράτη*”. Συνέχισα τη δημοσιογραφική σταδιοδρομία μου σε διάφορες εφημερίδες και τον Μάιο του 1959, δύο μήνες μετά την επιστροφή του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου από την εξορία του στις Σευχέλλες διορίστηκα *Υπεύθυνος Σύνταξης στο ΡΙΚ*, από όπου αφυπηρέτησα ως Διευθυντής του Τμήματος Ειδήσεων και Επικαιρίων το 1989.

Από τις θέσεις που βρισκόμουν, συμμετείχα σε εκδηλώσεις και στη λήψη αποφάσεων για ορισμένα ζητήματα, αλλά και παρακολουθούσα πολύ στενά τις περισσότερες εξελίξεις της πρόσφατης ιστορίας της Κύπρου. Πιστεύω ότι είμαι ο μόνος εν ζωή δημοσιογράφος, που παρακολούθησε τα μεσάνυχτα της 15<sup>ης</sup> Αυγούστου την τελετή της ανακήρυξης της Κύπρου σε ανεξάρτητο κράτος.

Πιστεύω ότι η μαρτυρία και οι εκτιμήσεις μου για ορισμένα από τα γεγονότα της πρόσφατης ιστορίας της Κύπρου θα είναι χρήσιμο συμπλήρωμα της σχετικής βιβλιογραφίας.



---

*Ανδρέας Κοριάκου*

## ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

### Περίοδος 1940-1960

#### *(Ο αγώνας για την Ένωση)*

#### *Ο αγώνας για την Ένωση και μόνον Ένωση*

Θα επικεντρώσω την προσοχή μου πάνω στους πιο σημαντικούς, κατά την άποψη μου, σταθμούς της ιστορίας της Κύπρου, κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και κατά τη μεταπολεμική περίοδο όταν κορυφώθηκε η αξίωση για **Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα**.

Μετά την ίδρυση του, τον Απρίλιο του 1941, το ΑΚΕΛ επεβλήθη σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα ως το μόνο καλά οργανωμένο κόμμα με τεράστια απήχηση, όχι μόνο μέσα στα στρώματα της εργατικής τάξης, αλλά και μέσα σε ευρύτερα λαϊκά στρώματα. Αυτό είχε αποδειχθεί με τις πρώτες δημοτικές εκλογές, μετά την Παλμεροκρατία, το 1943. Ως μαθητής της τρίτης τάξης του Ελληνικού Γυμνασίου Λεμεσού συμμετείχα στους ξέφρενους πανηγυρισμούς, που ακολούθησαν την εκλογή του Δημάρχου και των πέντε από τα έξη μέλη του συνδυασμού ΕΜΕΚΕΛ (*Ενιαίο Μέτωπο Εργατών και Εργαζομένου Λαού*), που ήταν ο συνδυασμός του ΑΚΕΛ στη Λεμεσό. Οι εκλογές, που έγιναν τον Απρίλη ακυρώθηκαν ύστερα από προσφυγή στο δικαστήριο του Συνδυασμού των Εθνικοφρόνων. Ξανάγιναν εκλογές τον Οκτώβριο του 1943 με αποτέλεσμα να εκλεγούν όλοι

ανεξαιρέτως οι υποψήφιοι του ΕΜΕΚΕΛ, Δήμαρχος και Δημοτικοί Σύμβουλοι. Ο πρώτος Γενικός Γραμματέας του ΑΚΕΛ **Πλουτής Σέρβας** εξελέγη Δήμαρχος Λεμεσού.

Για να φανεί η τεράστια διαφορά, που υπήρξε μεταξύ του ΑΚΕΛ και του Κομμουνιστικού Κόμματος Κύπρου (ΚΚΚ), που παραχώρησε τη θέση του στο ΑΚΕΛ, αναφέρω το αποτέλεσμα των τελευταίων δημοτικών εκλογών, που έγιναν πριν από την επιβολή της Παλμεροκρατίας, μετά τα Οκτωβριανά το 1931. Οι εκλογές διεξήχθησαν τον Μάρτιο του 1930 και το Κομμουνιστικό Κόμμα Κύπρου κατήλθε με δύο υποψηφίους στις εκλογές της Λεμεσού. Οι υποψήφιοι του ήσαν ο Γενικός Γραμματέας του Κόμματος **Κώστας Σκελέας** και ο υπεύθυνος της εφημερίδας του Κόμματος **“Νέος Άνθρωπος” Χαράλαμπος Σολομωνίδης**. Για ιστορικούς λόγους αναφέρεται εδώ ότι το Κομμουνιστικό Κόμμα διεκδίκησε δύο θέσεις στο Δημοτικό Συμβούλιο της πόλης με τα ακόλουθα συνθήματα:

- *Μαυρίστε όλους τους αστούς υποψήφιους.*
- *Δώστε μόνο την άσπρη ψήφο σας στους εργατικούς υποψήφιους Κώστα Σκελέα και Χαράλαμπο Σολομωνίδη, που θα αγωνισθούν κάτω από τη φωτεινή καθοδήγηση του Κόμματος σας.*
- ❖ *Ενάντια στα σχέδια της ξένης κυβέρνησης και της ντόπιας πλουτοκρατίας σχετικά με τα δημαρχεία..*
- *Για τη θέσπιση νόμου, που καθιερώνει την καθολική ψηφοφορία (ψήφο σε όλους τους άνδρες και γυναίκες άνω των 18 χρόνων).*
- *Για την αληθινή εξυπηρέτηση των συμφερόντων του Δήμου.*
- *Κάτω η πλουτοκρατία.*
- ✓ *Ζήτω η εργατική τάξη.*
- ✓ *Ζήτω οι εργατικοί υποψήφιοι.*
- ✓ *Ζήτω το Κομμουνιστικό Κόμμα Κύπρου.*

Η Λεμεσός είχε το 1930 17 χιλιάδες κατοίκους Δικαίωμα ψή-

φου είχαν μόνο 2130 άτομα. Στις εκλογές ψήφισαν 1905. Ο πρώτος υποψήφιος του επιτυχόντος συνδυασμού εξασφάλισε 1258 ψήφους και ο πρώτος του αποτυχόντος συνδυασμού 914. Ο *Χαράλαμπος Σολομωνίδης* του Κ.Κ.Κ. εξασφάλισε 278 ψήφους δηλαδή 15% και ο Σκελέας δέκα ψήφους λιγότερες δηλαδή 268 ψήφους.

Το ίδιο περίπου ποσοστό είχε εξασφαλίσει ο υποψήφιος του Κ.Κ.Κ. στην αναπληρωματική εκλογή μέλους του **Νομοθετικού Συμβουλίου**, που έγινε τον ίδιο χρόνο για το διαμέρισμα Κοιλανίου, Αυδήμου. Ο υποψήφιος του Κόμματος, **Κώστας Δράκος**, εξασφάλισε 387 ψήφους έναντι 1609 του αντιπάλου του.

Επειδή από τα αποτελέσματα των Δημοτικών εκλογών προκύπτουν δικαιολογημένα ερωτήματα για το σημερινό ψηφοφόρο, θεωρώ σκόπιμο να αναφέρω εδώ το σύστημα των δημοτικών εκλογών, στις οποίες ψήφισα και εγώ για πρώτη φορά το 1953. Το 1949 δεν μπορούσα να ψηφίσω γιατί ήμουν 20 χρόνων και δικαίωμα ψήφου είχαν μόνο άρρενες που συμπλήρωσαν το 21<sup>ο</sup> έτος της ηλικίας τους. Το εκλογικό σύστημα ήταν **πλειοψηφικό**. Για κάθε υποψήφιο Δήμαρχο και Δημοτικούς Συμβούλους εστήνετο και μια χωριστή κάλπη η οποία χωριζόταν στη μέση σε δύο διαμερίσματα. Το ένα ήταν μαύρο και το άλλο λευκό. Ο ψηφοφόρος διέθετε μια ψήφο για κάθε υποψήφιο, την οποία ανάλογα με την προτίμηση του έριχνε στο μαύρο ή στο λευκό διαμέρισμα της κάλπης. Έτσι, ένας ψηφοφόρος μπορούσε να «μαυρίσει» ή να «ασπρίσει» κορδόνι τους υποψηφίους του συνδυασμού που αντιπαθούσε ή και να επιλέξει ανάμεσα στους υποψηφίους και αναλόγως των προτιμήσεων του να ασπρίσει ή να μαυρίσει κάποιο υποψήφιο. Στις εκλογές του 1943 ο εκ των υποψηφίων του Συνδυασμού των Εθνικοφρόνων, γιατρός χειρουργός **Νίκος Αναστασιάδης** με υποψήφιο Δήμαρχο τον γιατρό **Χριστιανό Ρωσσίδη**, περιλαμβάνετο μεταξύ των εκλεγέντων δημοτικών Συμβούλων εκτοπίσας τον υποψήφιο Δημοτικό Σύμβουλο του ΕΜΕΚΕΛ **Κλεάνθη Σιλβέστρο**.

Στις πρώτες μεταπαλμερικές εκλογές του 1943 οι συνθήκες σε ό,τι αφορά τον πληθυσμό και τους ψηφοφόρους στη Λεμεσό δεν διέφεραν σημαντικά από τις εκλογές του 1930. Αλλά και τα

---

συνθήματα, που υιοθέτησε το ΕΜΕΚΕΛ, δεν διέφεραν καθόλου από τα συνθήματα του Κ.Κ.Κ. το 1930. Κυρίαρχο σύνθημα ήταν ο αγώνας των εργατών και εργαζομένων εναντίον της πλουτοκρατίας. Το προεκλογικό τραγούδι του ΕΜΕΚΕΛ, το οποίο τραγουδούσε χορωδία με μαντολίνα και κιθάρες στις συγκεντρώσεις είναι γνωστό σε όλους τους παλιούς Λεμεσιανούς.

*«Είναι το όνειρο παντός Λεμεσιανού  
για Δήμαρχο του ένα φτωχόπαιδο να βγάλει  
να βοηθάει πάντα τη φτωχολογία  
να νοιώθει πάντοτε τον πόνο του εργάτη».*

Ο *Χαράλαμπος Σολομωνίδης* ήταν και πάλιν υποψήφιος στο συνδυασμό του Κόμματος. Αυτή τη φορά εξελέγη Δημοτικός Σύμβουλος, που σημαίνει ότι εξασφάλισε πάνω από το 50% των ψήφων. Τον *Χαράλαμπο Σολομωνίδη*, γνωστό ως «Υπεύθυνο» γιατί ήταν ο κατά νόμο υπεύθυνος της εφημερίδας του Κομμουνιστικού Κόμματος Κύπρου “*Νέος Άνθρωπος*” τον γνώρισα πολύ καλά, γιατί όταν ήμουν μικρός μερικά από τα καλοκαίρια μου τα περνούσα εργαζόμενος “*τσιράκι*” στο Κουρείο του κάμνοντας αέρα στους πελάτες, καθαρίζοντας τις τρίχες από τα ρούχα τους και πλένοντας τα ταψάκια, στα οποία εναπόθετε ο *Χαράλαμπος* τις τρίχες με τη σαπουνάδα, μετά το ξύρισμα.

Το μεροκάματο μου ήταν το φιλοδώρημα, που εισέπραττα από τους πελάτες και το φαγητό, που έτρωγα μαζί με τον *Χαράλαμπο* και το οποίο μάς έφερνε κάθε μεσημέρι στο Κουρείο η σύζυγος του Πάτρα. Τα φιλοδωρήματα εκυμαίνοντο μεταξύ μιας δεκάρας και μερικών γροσιών στην περίπτωση του καλύτερου μας πελάτη, που ήταν ο γνωστός τότε μεγαλοχασάπης της Δημοτικής Αγοράς *Ταχήρ*, ο οποίος συνήθιζε να ξυρίζεται και το κεφάλι του.

Ο *Χαράλαμπος Σολομωνίδης* ήταν ένας πράος άνθρωπος, προσωποποίηση της καλοσύνης. Μου μιλούσε σαν ίσος και το θεωρούσα αυτό μεγάλη μου τιμή. Στο Κουρείο του απασχολούσε και ένα νέο Τούρκο κουρέα, ο οποίος, όπως έμαθα αργότερα ήταν μέλος του Κ.Κ.Κ. Δεν θυμάμαι, όμως, το όνομα του.

## *Ο Πλουτής Σέρβας.*

Ο **Πλουτής Σέρβας** είχε επιβληθεί από την πρώτη στιγμή σαν μια ηγετική φυσιογνωμία με πολλά πνευματικά χαρίσματα. Ο **Πλουτής Σέρβας** είναι ο δημιουργός του ΑΚΕΛ και συνέβαλε όσο κανένας άλλος στο μεγαλείο του. Μόνος από τους κομμουνιστές ηγέτες της εποχής εκείνης είχε την ικανότητα να προβλέψει και να ενεργεί στηριζόμενος στα όσα επέβαλλε η ψυχρή λογική. Το ότι το Κομμουνιστικό Κόμμα Κύπρου παραχώρησε τη θέση του σε ένα νέο Κόμμα με γενικότερα αποδεκτή ονομασία ήταν δική του σκέψη. Αυτή τη σκέψη ανακάλυψαν μετά μισό αιώνα οι ηγέτες πολλών Κομμουνιστικών Κομμάτων σε όλο τον κόσμο και άρχισαν να αλλάζουν όνομα ακολουθώντας μια πιο μετριοπαθή πολιτική. Ενδεικτική της σημασίας που είχε αυτή η σοφή ενέργεια του Κ.Κ.Κ., ήταν η δήλωση που είχε κάμει ο Πρόεδρος της ΕΔΑ **Ηλίας Ηλιού**, σε συνάντηση που είχε με αντιπροσωπεία του ΑΚΕΛ. *“Εσείς καλά τα καταφέρατε να μετατρέψετε το Κ.Κ.Κ. σε ΑΚΕΛ. Εμείς δυστυχώς παραμείναμε αιχμάλωτοι του Κ.Κ.Ε.”*

Μερικά πρώην Κομμουνιστικά Κόμματα κατόρθωσαν, με τις αλλαγές που υιοθέτησαν αναφορικά με την ονομασία και την τακτική τους, να γίνουν κόμματα εξουσίας χωρίς να μεσολαβήσει οποιαδήποτε αιματηρή επανάσταση.

Ο **Πλουτής Σέρβας** ήταν, κατά την άποψή μου, ο καλύτερος ρήτορας που ανέδειξε ποτέ η Κύπρος. Μιλούσε για ώρες εκ του προχείρου, κάνοντας χιλιάδες κόσμο να κρέμονται από τα χείλη του. Γνώριζε πολύ καλά τα ελληνικά, τα οποία χρησιμοποιούσε πάντοτε με μαεστρία και δεξιοτεχνία τόσο στο γραπτό όσο και στον προφορικό του λόγο. Ξεχώριζε ανάμεσα στα άλλα ηγετικά στελέχη και τον συνόδευε η αίγλη του ανθρώπου, που έζησε και σπούδασε στην πρώτη χώρα του Σοσιαλισμού, τη Σοβιετική Ένωση. Ο **Πλουτής** ήταν μια εξέχουσα πνευματική φυσιογνωμία όχι μόνο για την αριστερά, αλλά και για ολόκληρη την κυπριακή κοινωνία. Είναι ένας από τους λίγους κομμουνιστές ηγέτες, που είναι και συγγραφέας, όχι μόνο πολιτικών, αλλά και λογοτεχνι-

κών βιβλίων.

Τον *Πλούτη Ζέρβα* τον γνώρισα από τα μαθητικά μου χρόνια. Το σπίτι του στη Λεμεσό απείχε 100 μόνο μέτρα από το σπίτι που γεννήθηκα. Ήταν παντρεμένος και είχε δυο υιούς όταν ενοικίασε σπίτι στην οδό Μεγάλου Αλεξάνδρου που διασταυρώνει την οδό Πτολεμαίων, στην οποία βρισκόταν το πατρικό μου σπίτι. Ουδέποτε είχα υιοθετήσει τις κατηγορίες και τις υπερβολικές αντιδράσεις, που εκδηλώθηκαν εναντίον του. Η σημαντικότερη κατηγορία, που είχε προσαφθεί εναντίον του ήταν η κατηγορία ότι καλλιεργούσε την προσωπολατρία και ότι δεν πειθαρχούσε στην απόφαση του Κόμματος να εγκαταλείψει τη Λεμεσό και να εγκατασταθεί στη Λευκωσία. Επίσης αντιμετώπισε διάφορες άλλες κατηγορίες, που αφορούσαν ιδεολογικές και άλλες παρεκκλίσεις.

Όταν αργότερα εγκαταστάθηκα στη Λευκωσία εργαζόμενος ως συντάκτης στο "*Νέο Δημοκράτη*" εξακολουθούσα να τον βλέπω είτε στο γραφείο της εργασίας του στο Γκαράζ Παυλίδη είτε στο σπίτι του στον Άγιο Παύλο. Και τώρα στα γεράματα του φροντίζω να τον βλέπω τακτικά και να τον βοηθώ όσο μπορώ να συνεχίσει να γράφει. Συνήθως καθαρογράφω τα κείμενα του, που λόγω της σχεδόν ολικής τύφλωσης του είναι «*ορνιθοσκαλίσματα*». Τη δυνατότητα να διαβάζω τα ορνιθοσκαλίσματά του, την απέκτησα λόγω της συχνής μακροχρόνιας επαφής που είχα με τα χειρόγραφα του *Πλουτή Σέρβα*. Πρέπει, πάντως, να δηλώσω εδώ ότι ελάχιστοι ήταν τόσο καλλιγράφοι, όσον ήταν ο *Πλουτής Σέρβας*.

Η αγάπη των λαϊκών μαζών προς το πρόσωπο του Γενικού Γραμματέα του ΑΚΕΛ και η εκτίμηση, που έχαιρε ανάμεσα σε όλη την κυπριακή κοινωνία ήταν αποτέλεσμα των αρετών και των ξεχωριστών ικανοτήτων του. Κατηγορήθηκε ο *Πλουτής Σέρβας* ότι *καλλιέργησε λατρεία προς το πρόσωπο του*. Η κατηγορία αυτή έγινε της μόδας μετά την πρόσαψη παρόμοιας κατηγορίας για τον Στάλιν, μερικά χρόνια μετά τον θάνατο του. Αλλά ο Στάλιν επέβαλε τη λατρεία προς το πρόσωπο του δια πυρός και σιδήρου. Είναι χιλιάδες τα άτομα που οδηγήθηκαν στο θάνατο ή στα κάτεργα της Σιβηρίας κατά την αδίστακτη

τρομοκρατική εξουσία του Στάλιν.

Είναι αστήρικτη οποιαδήποτε παρομοίωση και ηχεί σήμερα παράξενα ο ισχυρισμός ότι ο Πλουτής καλλιεργούσε ή είχε τη δύναμη να επιβάλει *προσωπολατρία*. Ήταν ένας καταδικωμένος από τους αποικιοκράτες κομμουνιστής ηγέτης και η μόνη δύναμη, που διέθετε, ήταν η ρητορική δεινότητα του και η επιβολή του με ορθή καθοδήγηση και αφοσίωση προς τους εργαζομένους και τη μικρή πατρίδα του. Ασφαλώς υπήρξαν εκδηλώσεις λατρείας προς τον *Πλουτή Σέρβα*. Αλλά αυτό οφειλόταν στην πραγματική πολιτική και πνευματική ανωτερότητα του νέου ηγέτη, του οποίου τα χαρίσματα κανένας δεν μπορούσε να αμφισβητήσει. Ασφαλώς είχε και ελαττώματα και διέπραξε λάθη. Αλίμονο σε εκείνο, που δεν διαπράττει λάθη. Όπως έλεγε και ο Λένιν εκείνος, που δεν διαπράττει λάθη είναι εκείνος, που δεν κάμνει τίποτε. Και ο Πλουτής έκαμε πολλά και για το ΑΚΕΛ και για την Κύπρο. Ο *Πλουτής Σέρβας*, όπως και άλλα στελέχη του Κόμματος υποχρεώθηκε να ετοιμάσει βιογραφικό σημείωμα και να κάμει **κριτική και αυτοκριτική**. Έχω υπόψη μου τα “*τρομερά λάθη*” που υποχρεώθηκε να παραδεχθεί ότι έχει διαπράξει. Δεν πρόκειται να αναφερθώ σ’ αυτό το κεφάλαιο, που πρέπει να προκαλεί όνειδος στους νεότερους για τον εξευτελισμό στον οποίο υποβάλλονταν ορισμένοι άνθρωποι. Πέρασα και εγώ αυτή τη διαδικασία και θα περιγράψω την εμπειρία μου σε άλλο σημείο.

Η διαδικασία αυτή της εξευτελιστικής αυτοκριτικής ήταν μια τακτική, που πρωτοκαθιερώθηκε, κατά τη σταλινική εποχή στη Σοβιετική Ένωση, σύμφωνα με τους κανονισμούς της **κομινφόρμ**, που ήταν η διεθνής οργάνωση των Κομμουνιστικών Κομμάτων. Το ίδιο σύστημα επεκτάθηκε και στα άλλα κομμουνιστικά κόμματα. Θεωρείτο ως το σύστημα του ξεκαθαρίσματος του Κόμματος από μη κατάλληλα στοιχεία. Ήταν το σύστημα γνωστό ως “**Τσιήσκα**”, όπου ο κάθε κομμουνιστής ήταν υποχρεωμένος να υποβληθεί σε ανάκριση και να κάμει αυτοκριτική τόσο πάνω σε πολιτικά, όσο και σε οικογενειακά θέματα.

Για να δείξω την πολιτική ωριμότητα και την ανωτερότητα του *Πλουτή Σέρβα* αναφέρομαι στο γεγονός ότι την επαύριον



της ανάδειξης του ως Δημάρχου Λεμεσού, προέβη σε μια ενέργεια απίστευτη για την εποχή εκείνη. Μιλώντας στην επινίκια συγκέντρωση, που έγινε στον κινηματογράφο “Γιορδαμλή” ο Πλουτής Σέρβας διακήρυξε ότι θα είναι Δήμαρχος όλων των Λεμεσιανών, τους οποίους και θα υπηρετεί ανεξάρτητα από τις πολιτικές ή κομματικές τους τοποθετήσεις.

Ο Πλουτής Σέρβας εξελέγη το 1936 Γενικός Γραμματέας του Κομμουνιστικού Κόμματος Κύπρου, μετά την επιστροφή του από τη Σοβιετική Ένωση και την Ελλάδα. Στην Ελλάδα συνελήφθη και παρέμεινε σε απομόνωση στον Πειραιά. Η εκλογή του έγινε στο 3ο συνέδριο του Κόμματος, που πραγματοποιήθηκε στις αρχές του 1936. Προηγήθηκε το 1935 η αποφυλάκιση και η άρση του εκτοπισμού όλων των στελεχών του Κόμματος.

Αλλά και τα άλλα ηγετικά στελέχη του ΑΚΕΛ ξεχώριζαν για τις γνώσεις τους, την στενή επαφή με τις μάζες και την ειλικρινή προσήλωση τους προς τα ιδεώδη του σοσιαλισμού, τα οποία είχαν συνεπάρει μεγάλη μερίδα του Κυπριακού λαού, μετά την επιβολή της Οκτωβριανής επανάστασης στη Ρωσία και τη δημιουργία του πρώτου σοσιαλιστικού κράτους, της Σοβιετικής Ένωσης. Τα χαρακτήριζε η αυταπάρνηση, η αυτοθυσία, ο αλtruισμός και η απεριόριστη αγάπη προς τον εργαζόμενο άνθρωπο.

### **Οι υποθήκες του Πλουτή Σέρβα.**

Στις 14 Φεβρουαρίου 2001 ο Πλουτής Σέρβας εγκατέλειπε τα εγκόσμια σε ηλικία 94 χρόνων . Η σορός του μεταφέρθηκε στο Λονδίνο, όπου και αποτεφρώθηκε. Αυτή ήταν η τελευταία επιθυμία του Πλουτή Σέρβα, την οποία και διατύπωσε στο γράφοντα ένα περίπου χρόνο πριν από το θάνατο του. Το κείμενο με τον τίτλο **«Στερνός Λόγος»** διαβάστηκε σε σύντομη τελετή που έγινε στο σπίτι του λίγο προτού αναχωρήσει η σορός για το Λονδίνο.

Αναδημοσιεύω το ρεπορτάζ της εφημερίδας “Ο Φιλελεύθερος” που δημοσιεύτηκε στις 16 Φεβρουαρίου, την επαύριον

της τελετής αποχαιρετισμού της σορού του Πλουτή Σέρβα. Εκφράζει κατά τον καλύτερο τρόπο όλες τις αρετές του εκλιπόντος ανδρός.

*«Έφυγε όπως έζησε. Διδάσκοντας με τον μιλίχιο, οξύ, φιλοσοφικό του λόγο. Ο «Στερνός Λόγος» του Πλουτή Σέρβα, το κείμενο που ο ίδιος έγραψε και άφησε να διαβαστεί, μετά το θάνατο του, αποτελεί ένα μνημείο συμπτυκνωμένου κειμένου στο οποίο χώρεσε ο τρόπος μιας ζωής.*

*Χωρίς καμιά προσπάθεια δημιουργίας συγκινησιακής φόρτισης, χωρίς κανένα ίχνος μηνύματος του τύπου ο “νεκρός δικαιώνεται” ο Πλουτής Σέρβας συνέταξε την πνευματική του διαθήκη σε μόλις μια δακτυλογραφημένη σελίδα.*

*Μιλάει για τον εικοστό αιώνα και το τί πήγε στραβά, για τον Μαρξ και την “αμεθόδευτη επανάσταση”, τις θρησκείες και τον χριστιανισμό ειδικότερα.*

*Η απόφαση του να μη ταφεί αλλά να αποτεφρωθεί, αποτελεί συνειδητή και ώριμη επιλογή.*

*Ο «Στερνός Λόγος» του Πλουτή Σέρβα διαβάστηκε στην τελετή αποχαιρετισμού της σορού ου από τον κυβερνητικό εκπρόσωπο Μιχάλη Παπαπέτρου».*

Τον **«Στερνό Λόγο»** μου τον είχε υπαγορεύσει στις αρχές του 1999. Τον έγραψα στο Κομπιούτερ μου με μεγάλα γράμματα για να μπορεί να τον διαβάσει με τη βοήθεια μιας συσκευής, που του είχε δώσει η Σχολή Τυφλών. Τον έδειξε και σ' ορισμένους άλλους πολύ στενούς του φίλους, έκαμε τις διορθώσεις, που επιθυμούσε και τελικά τον παρέδωσε στο Μιχάλη Παπαπέτρου, που ήταν ο εκτελεστής της διαθήκης του. Τον παραθέτω στο βιβλίο μου γιατί πιστεύω ότι το σύντομο αυτό κείμενο εκφράζει σε όλο της το μεγαλείο την προσωπικότητα του Πλουτή Σέρβα.

## **ΣΤΕΡΝΟΣ ΛΟΓΟΣ**

«Σας αποχαιρετώ ελεύθερος από κάθε φόβο και αυτοπάτη. Πιστεύω στην ατελείυτη ζωή, που χωρίζεται σε πρόσκαιρη και αιώνια και που η δημιουργία προσφέρει στο κάθε ανθρώπινο ον. Έζησα σχεδόν ολόκληρο τον καθμαγμένο 20<sup>ο</sup> αιώνα, που σήμανε δυο παγκόσμιους πολέμους, μια αμεθόδευτη επανάσταση και τελευταία μας έδειξε τα φρικτά δόντια του ένας άλλος ασυνήθης πόλεμος. Θέλω να πιστεύω ότι σ' αυτό το διάστημα έχω βάλει ένα λιθαράκι για ένα νέο οικοδόμημα μέσα στο οποίο ο άνθρωπος θα μπορούσε να ζήσει ειρηνικά και ευτυχισμένα.

Το ανθρώπινο γένος, θα μπορούσε από τα πρώτα βήματα του να βρει τον ορθό δρόμο προς την αυτοπραγμάτωση και την ευτυχία εάν καθόριζε τις σχέσεις μεταξύ της πρόσκαιρης και της ατελείυτης ζωής, όπου η πρώτη υποτάσσεται στις απαιτήσεις της δεύτερης και όπου ο καθένας θα μπορούσε να δώσει όσα του είναι δυνατόν να προσφέρει. Προς αυτή την κατεύθυνση δίδαξαν σ' όλους τους χώρους σοφοί στοχαστές. Όμως οι δόλιοι προσκυνητές του μαμωνά ανέκοπταν συνεχώς αυτή την πορεία.

Κάτι άλλο οφείλω ακόμη να προσθέσω, σχετικά με τα διάφορα θρησκευτικά δόγματα, τα οποία παρόλο που αναμενόταν να προάγουν κανόνες δικαίου και ηθικής τάξεως, παραγνωρίζοντας τα κηρύγματα των ιδρυτών τους, τα κατάφεραν να ανοίξουν δρόμους προς την μισαλλοδοξία και την ανωμαλία, που διαιωνίζονται ως τα τώρα.

Διαλογίζομαι αν η Χριστιανική εκκλησία κρατούσε μόνο δύο από τα κηρύγματα του Ιησού Χριστού (το «αγαπάτε αλλήλους» και το «ο συ μισείς ετέρω μη ποιήσης») και εύρισκε τις μεθοδεύσεις για την εφαρμογή τους, πόσο διανοητικός θα ήταν ο σύγχρονος κόσμος. Και αυτό χωρίς να υποτιμώ τις ιδέες, που ευαγγελίζονται άλλες θρησκείες. Απλώς με το Χριστιανισμό είμαστε εξοικειωμένοι.

Βέβαια οι προσπάθειες θα ήταν σκληρές και επίπονες ενάντια στο εκάστοτε κατεστημένο, αλλά μόνο έτσι θα ήταν

μπορετό να πλαστεί ένα νέο δημιούργημα στηριζόμενο στην ανθρωπιστική παιδεία αλλά και στην τεχνολογία που μετά το μεσαίωνα άρχισε να αναπτύσσεται και που ορατά για όλους καλπάζει στις μέρες μας, για το καλό της ανθρωπότητας.

Δυστυχώς, ήταν μοιραίο, λόγω της ουσιαστικής απουσίας του δυναμικού των διανοουμένων, η θρησκεία να λοξοδρομήσει μεταφέροντας το νόημα της ατελεύτητης ζωής στα ουράνια. Πράγμα, που αποτέλεσε το κύριο μέσο, που μετέτρεψε τη θρησκεία από δυνητική πυξίδα πορείας σε “όπιο των λαών”, όπως πριν από 200 τόσα χρόνια σοφά διακήρυξε ο Καρλ Μαρξ.

Είναι γι’ αυτό τον λόγο που πολλοί σύγχρονοι μελετητές έχοντας να αντιμετωπίσουν μύθους και προκαταλήψεις και ακολασίες παραγνωρίζουν την στηριζόμενη στον ορθολογισμό παιδεία των λαών. Είναι γι’ αυτόν, ακριβώς, τον ίδιο λόγο που έχω αναγκαστεί να αποστώ από όλες τις εκκλησιαστικές και τελετουργικές διατάξεις με την παράκληση όπως το φέρετρο μου χωρίς εκκλησιαστική τελετή μεταβιβαστεί προς το πλησιέστερο κρεματόριο. Και φεύγω με την προσδοκία ότι ο κόσμος της σύνεσης θα μπει αποφασιστικά στην πορεία που θα κλείσει για πάντα το δρόμο του παραλόγου και της τρέλας και θα ανοίξει τον δρόμο για την επικράτηση των αναλλοίωτων ηθικών αξιών, τις οποίες με συνεχείς αγώνες μπορεί να κατακτήσει το ανθρώπινο γένος».

### ***Το Ιδρυτικό Συνέδριο του ΑΚΕΛ.***

Η ιδρυτική συνέλευση του ΑΚΕΛ πραγματοποιήθηκε στις 14 Απριλίου 1941 στη Σκαρίνου. Σ’ αυτήν παρευρέθηκαν 32 ιδρυτικά μέλη, τα περισσότερα από τα οποία ήσαν στελέχη του Κ.Κ.Κ. Συμμετείχαν όμως και αρκετά προοδευτικά δημοκρατικά στοιχεία της κυπριακής κοινωνίας. Μερικά από τα προοδευτικά

στοιχεία, που δεν ήσαν κομμουνιστές αποχώρησαν λίγο αργότερα, όταν άρχισε το ΑΚΕΛ να παίρνει τον καθαρό κομμουνιστικό του χαρακτήρα. Δύο από τις προσωπικότητες αυτές, ο **Λεύκιος Ζήνων** και ο **Γεώργιος Βασιλειάδης** αποχώρησαν πολύ νωρίς γιατί αποδέκτηκαν διορισμό στο Δικαστικό Σώμα της Κύπρου. Και οι δύο διέπρεψαν ως δικαστικοί. Ο **Λεύκιος Ζήνων** έφθασε στο βαθμό του Προέδρου του Επαρχιακού Δικαστηρίου και ο **Γεώργιος Βασιλειάδης**, έφθασε μέχρι τη θέση του Προέδρου του Ανωτάτου Δικαστηρίου.

Όταν αφυπηρέτησε έγινε φανατικός αντικομμουνιστής και ήταν Πρόεδρος της πολιτικής οργάνωσης της **ΕΟΚΑ Β΄**, της επονομαζόμενης **ΕΣΣΑ**. (*Εθνική Συντονιστική Επιτροπή Αγώνος*)

Το πρόγραμμα και το καταστατικό, που υιοθετήθηκαν στο συνέδριο της Σκαρίνου και εγκρίθηκαν στο 1ο συνέδριο του Κόμματος, που έγινε στις 5 Οκτωβρίου 1941, αποτελούν δείγμα πολύ σοβαρού πολιτικού λόγου και της ικανότητας εκείνων που το συνέταξαν να πουν, κάτω από πολύ δύσκολες συνθήκες, ορισμένα πράγματα, αποφεύγοντας ορολογίες, που ήταν ενδεχόμενο να οδηγήσουν σε απομόνωση το νέο Κόμμα ή να το φέρουν σε δύσκολη θέση από την αποικιοκρατική διακυβέρνηση. Σε κανένα σημείο δεν αναφέρεται η λέξη **μαρξισμός** ή **Λεβνιτισμός**, ή **κομμουνισμός**. Ωστόσο το Πρόγραμμα και το Καταστατικό, που αναφέρονταν στις οργανωτικές δομές του, ήσαν κείμενα, που περιέγραφαν ένα νέο Κόμμα, που θα προωθούσε δίκαια και δικαιώματα, που συνιστούσαν εφαρμογή της ιδεολογίας του σοσιαλισμού. Εδώ, θα αναφέρω μόνο μια θέση από το πρώτο πρόγραμμα του ΑΚΕΛ για να καταδείξω τη σοφία των ιδρυτών του:

*«Ο ελληνικός και τουρκικός πληθυσμός της Νήσου μας είναι πληθυσμοί με ακλόνητη εθνική συνείδηση και παράδοση και κανένα μέτρο δεν μπορεί να καταστρέψει την εθνική υπόστασή τους».*

Αυτή η απόλυτα ορθή θέση δεν ελήφθη καθόλου υπ' όψη όταν μετά παρέλευση λίγου μόνο χρόνου το ΑΚΕΛ υιοθετούσε

---

ως στρατηγική του την «**Ένωση και μόνο Ένωση**».

Στα 1-2 πρώτα χρόνια της λειτουργίας του το ΑΚΕΛ δεν εθεωρείτο Κομμουνιστικό Κόμμα, αλλά μια ευρεία λαϊκή οργάνωση. Το Κ.Κ.Κ. εξακολουθούσε να λειτουργεί στην παρανομία και ως **φράξια** μέσα στις τάξεις του ΑΚΕΛ. Είχε δημιουργηθεί σοβαρό θέμα σχέσεων ΑΚΕΛ και Κ.Κ.Κ. Αυτό προκαλούσε θυελλώδεις συζητήσεις στο οίκημα του ΑΚΕΛ, που βρισκόταν δίπλα από τον κινηματογράφο “*Ριάλτο*” στη Λεμεσό. Επειδή ήταν κοντά στη γειτονιά μου, παρακολουθούσα με εκατοντάδες άλλα πρόσωπα, έξω από την αίθουσα τις συζητήσεις, που γίνονταν μέσα. Τελικά δύο χρόνια αργότερα το Κ.Κ.Κ. συγχωνεύτηκε με το ΑΚΕΛ.

Δεν είναι μέσα στις επιδιώξεις μου να ασχοληθώ με μεγαλύτερη λεπτομέρεια για το Ιδρυτικό Συνέδριο του ΑΚΕΛ, το οποίο πραγματοποιήθηκε μόλις τέλειωσα το Δημοτικό σχολείο. *Αυτό πρέπει να γίνει από την ιστορία του Κόμματος, η οποία δεν έχει εκδοθεί μέχρι σήμερα.*

### ***Η 16<sup>η</sup> Ιουνίου του 1943***

Το ΑΚΕΛ ιδρύθηκε στα μέσα σχεδόν του Β΄ Παγκόσμιου πολέμου και πολύ σύντομα πήρε μια ρωμαλέα θέση υπέρ των συμμάχων στον αγώνα εναντίον του άξονα. Η θέση αυτή πήρε τη συγκεκριμένη μορφή της σημαντικότερης για μένα απόφασης στην όλη ιστορία του Κομμουνιστικού Κινήματος της Κύπρου. Πρόκειται για την απόφαση της 16<sup>ης</sup> Ιουνίου 1943 για ενεργότερη συμμετοχή στον αντιφασιστικό αγώνα. Η απόφαση της Κ.Ε., που ήταν 17μελής ανέφερε και τα ακόλουθα:

*«Να γίνει έκκληση προς τα μέλη του Κόμματος για εθελοντική κατάταξη στις ένοπλες δυνάμεις, προς ενίσχυση του αγώνα για την απελευθέρωση της Ελλάδας από την Χιτλερική τυραννία για την απελευθέρωση των υποδούλων χωρών και για την εξασφάλιση του εθνικού, πολιτικού και κοινωνικού μέλλοντος της Νήσου».*

Αποφασίστηκε όπως καταταγούν στο στρατό τα ένδεκα από

τα 17 μέλη της Κεντρικής Επιτροπής του Κόμματος. Το παράδειγμα τους ακολούθησαν εκατοντάδες άλλα στελέχη, μέλη και οπαδοί του ΑΚΕΛ.

Στις 27 Ιουνίου 1943 μια τεράστια φάλαγγα με επικεφαλής τα ένδεκα μέλη της Κ.Ε. του Κόμματος ξεκινούσε από το χώρο του Δημοτικού Μεγάρου Λεμεσού για το στρατόπεδο των Πολεμιδιών όπου έγινε η κατάταξη τους. Με πολλή συγκίνηση θυμάμαι την παρέλαση αυτή. Την ακολούθησα σε όλη τη διαδρομή της. Ανάμεσα τους βρίσκονταν πρόσωπα πολύ γνωστά και αγαπητά σε μένα. Ήταν ο γιατρός **Βάσος Βασιλείου**, στο σπίτι του οποίου περνούσα τις περισσότερες μέρες μου σπιτιζόμενος από εκείνον και τη σύζυγο του **Φωφώ**, που τη θεωρούσα και τη θεωρώ μάνα μου. Από τους Λεμεσιανούς θυμάμαι ακόμη τον **Κώστα Παρτασίδη**, μετέπειτα δήμαρχο και το **Μηνά Περδίο**. Στην παρέλαση πήρε μέρος ολόκληρο το Δημοτικό Συμβούλιο της πόλης, με επί κεφαλής τον Δήμαρχο Πλουτή Σέρβα.

Παραθέτω τα ονόματα των 11 μελών της Κεντρικής Επιτροπής του ΑΚΕΛ, τα οποία κατατάγηκαν στο στρατό. Η σειρά είναι εκείνη, που ανακοίνωσε το ίδιο το Κόμμα.

1. **Κώστας Παρτασίδης**: Βοηθός Γενικός Γραμματέας της Κ.Ε., μέλος του Δημοτικού Συμβουλίου Λεμεσού και μέλος της Γραμματείας της ΠΣΕ (Παγκύπρια Συντεχνιακή Επιτροπή).
2. **Ανδρέας Φάντης**: Γενικός Γραμματέας της Παγκύπριας Συντεχνιακής Επιτροπής (Π.Σ.Ε.) και μέλος της Γραμματείας της Κ.Ε. του ΑΚΕΛ.
3. **Μάρκος Μαρκουλής**: Γιατρός μέλος της Γραμματείας της Κ.Ε. του ΑΚΕΛ, γραμματέας της Ε.Ε. ΑΚΕΛ Λεμεσού.
4. **Μίνως Περδίο**: Μέλος της γραμματείας της Κ.Ε. του ΑΚΕΛ.
5. **Γεώργιος Λέρνης**: Καθηγητής, Γραμματέας της Ε.Ε. ΑΚΕΛ Λευκωσίας.
6. **Χρίστος Σαββίδης**: Δημοτικός Σύμβουλος Αμμοχώστου και Γραμματέας της Ενώσεως Μικροκαταστηματαρχών Αμμοχώστου.
7. **Πρόδρομος Παπαβασιλείου**: Δημοτικός Σύμβουλος Αμ-

---

μοχώστου, μέλος της Γραμματείας της Π.Σ.Ε. και Γραμματέας των Συντεχνιών Αμμοχώστου.

8. **Γεώργιος Λεβέντης**: Οργανωτικός Γραμματέας της Ε.Ε. ΑΚΕΛ Λάρνακας.
9. **Κώστας Σιακαλλής**: Δικηγόρος Γραμματέας Ε.Ε. ΑΚΕΛ Λάρνακας.
10. **Βάσος Βασιλείου**: Γιατρός, καθοδηγητικό στέλεχος ΑΚΕΛ επαρχίας Πάφου.
11. **Χρίστος Κατσιαούνης**: Μέλος της Γραμματείας της Ε.Ε. ΑΚΕΛ Αμμοχώστου.

Συνολικά κατατάγηκαν στον Αγγλικό στρατό **731 εθελοντές στελέχη και μέλη του ΑΚΕΛ**.



---

## ***Ο Βάσος Βασιλείου.***

Πριν από μερικά χρόνια πληροφορήθηκα, από βετεράνους Ακελιστές, ότι ένας από τους εισηγητές για εθελοντική κατάταξη στο στρατό ήταν ο Βάσος Βασιλείου. Αυτό με έκαμε περήφανο λόγω της πολύ στενής σχέσης, που είχα μαζί του και με όλη την οικογένεια του. Ο Βάσος Βασιλείου ήταν υπόδειγμα γνήσιου αφοσιωμένου κομμουνιστή, που πίστευε σε **πανανθρώπινα ιδεώδη**. Ήταν ένας διακεκριμένος *οφθαλμίατρος*, ένας από τους πρώτους που διενήργησαν εγχειρίσεις για *μεταμόσχευση αμφιβληστροειδούς*. Για να δικαιολογώ τη σίτιση μου στο σπίτι του, πολλές φορές τον βοηθούσα στο ιατρείο του στο τέρμα της οδού Αγίου Ανδρέου. Φρόντιζα να υπάρχει κάποια τάξη και να μπαίνουν με τη σειρά τους στο ιατρείο οι ασθενείς.

Θα αναφέρω ένα περιστατικό για να δώσω την εικόνα του ανθρώπου Βασιλείου. Το 1946 υπήρχε μια επιδημία πάθησης των ματιών. Ο Βασιλείου τις περισσότερες φορές δεν έπαιρνε καμιά αμοιβή και παραχωρούσε και το φάρμακο δωρεάν. Υπήρχαν όμως πλούσιοι, οι οποίοι πλήρωναν με προθυμία ό,τι τους ζητούσε.

Μια μέρα προσήλθε στο ιατρείο γνωστός πλούσιος της Λεμεσού, υποφέροντας με το μάτι του. Φρόντισα να το πω στο γιατρό και μου είπε ότι έπρεπε να του δώσω προτεραιότητα. Πράγματι τον εισήγαγα και μετά την εξέταση του ο πλούσιος πελάτης έβαλε το χέρι του στην τσέπη ρωτώντας το γιατρό. “*Πόσα σου οφείλω;*” Ο γιατρός του ζήτησε ένα μεγάλο ποσό για βίζιτα και ένα άλλο μεγαλύτερο ποσό για τον έρανο του Κόμματος. Υπήρξε ανταπόκριση. Οδηγώντας τον ασθενή του εκτός του ιατρείου ο Βασιλείου απευθύνθηκε στους ασθενείς που περιμέναμε λέγοντας τους να ευχαριστήσουν τον κύριο, που κατέβαλε τις “*βίζιτες*” όλων των ασθενών.

Ο Βάσος Βασιλείου και η σύζυγος του Φωφώ, που ήταν *οδοντίατρος* ανταποκρίθηκαν με προθυμία στην έκκληση να μεταβούν στο Γράμμο και να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στους αγωνιστές της αντίστασης, που πολεμούσαν στο **Δημοκ-**

**ρατικό Στρατό της Ελλάδας.** Δεν υπολόγισαν θυσίες ούτε και τα παιδιά τους, που το ένα μόλις είχε αποφοιτήσει από το Γυμνάσιο και το άλλο μόλις είχε κλείσει τα δώδεκα. Πήγαν με προθυμία, πρόσφεραν τις υπηρεσίες τους και μετά το τέλος του εμφυλίου πολέμου, είχαν την τύχη των άλλων αγωνιστών της αντίστασης. Εγκαταστάθηκαν σε μια από τις σοσιαλιστικές χώρες. Στην περίπτωση τη δική τους εγκαταστάθηκαν στην Τασκένδη του Ουζμπεκιστάν, όπου είχαν εγκατασταθεί πολλοί άλλοι εξόριστοι.

Επέστρεψαν στην Κύπρο, μετά την ανακήρυξη της Κύπρου σε ανεξάρτητο κράτος.

Ενώ έγραφα το βιβλίο αυτό έπεσε στα χέρια μου ένα αυτοβιογραφικό βιβλίο της αντάρτισσας **Κατίνας Λατίφη**, η οποία υπηρέτησε στο Δημοκρατικό Στρατό κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα, που ξέσπασε μερικά χρόνια μετά την απελευθέρωση της χώρας από το Γερμανό κατακτητή. Το βιβλίο της έχει συγκλονιστικές περιγραφές για το φασιστικό όργιο που ξέσπασε σε βάρος των Δημοκρατικών Δυνάμεων της Ελλάδας, οι οποίες ενταγμένες στο ΕΑΜ, τον στρατό του ΕΛΑΣ και στις άλλες αντιστασιακές οργανώσεις, πολέμησαν με ανδρεία τον κατακτητή και έγραψαν το έπος της **Εθνικής Αντίστασης**. Το βιβλίο αυτό, με τίτλο "**Τα Απόπαιδα**", παρέχει την προσωπική μαρτυρία της συγγραφέως, που γνώρισε τον Βάσο Βασιλείου να εργάζεται σε νοσοκομειακή μονάδα του Δημοκρατικού Στρατού στα βουνά του Βίτσι. Είναι η πρώτη γραπτή μαρτυρία για τη δράση του μεγάλου αυτού ιδεολόγου παρά το πλεονό των Δημοκρατικών Δυνάμεων κάτω από άκρως αντίξοες συνθήκες. Η συγγραφέας αναφέρεται στις μεγάλες επιθέσεις του Κυβερνητικού Στρατού εναντίον του Δημοκρατικού Στρατού, που τελικά οδήγησαν στην ήττα το Δημοκρατικό Στρατό και τους περισσότερους μαχητές του σε χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Η συγγραφέας περιγράφει μια σκηνή κατά την οποία οι ιατροί και ασθενείς, που βρίσκονταν σε νοσοκομειακό καταφύγιο στο Μέτωπο, υποχρεώθηκαν να υποχωρήσουν. Παραθέτω το σχετικό απόσπασμα:

---

«Τα φορεία ήταν ακουμπισμένα στο μικρό λιβαδάκι και το νερό του μύλου έτρεχε γύρω απ' αυτό ανάμεσα στα χορτάρια. Ο Κύπριος οφθαλμίατρος Βάσος Βασιλείου, που είχε έρθει απ' την Κύπρο εθελοντής στο Δημοκρατικό Στρατό, φρόντιζε τους τραυματίες και με μια караβάνα στο χέρι κουβαλούσε νερό και τους έδινε να πιουν.

Ένας απ' αυτούς φώναζε συνέχεια:

“Νερό δώσε μου να πιω νερό, θέλω λίγο νερό”.

Ο γιατρός ήξερε ότι είχε σοβαρό κοιλιακό τραύμα και απαγορευόταν να πει. Του μούσκεψε μια πετσέτα και δρόσιζε τα χείλη του.

“Κάνε”, του' λεγε, “υπομονή τώρα δεν επιτρέπεται να πεις, αλλά μετά θα σου δώσουμε όσο θέλεις”

Εκείνος καιγόταν μέσα του και δεν σταματούσε να παρακαλάει. Σε κάποια στιγμή, που ο Βασιλείου τον προσπέρασε κι έδωσε νερό στο διπλανό του, γύρισε το κεφάλι του και του φώναξε παραπονεμένα:

“Δεν πειράζει γιατρέ, σ' ευχαριστώ, δώσε στους άλλους, που θα ζήσουν γιατί εγώ...”

Δεν ολοκλήρωσε τη φράση του και ξεψύχησε!

Είχε πέσει το σούρουπο κι η θαμπάδα απλωνόταν τριγύρω. Ο γιατρός τρελάθηκε, γονάτισε δίπλα του, έβγαλε τα γυαλιά του κι έκλεγε γοερά. Είχε ζήσει πολλά, είχε περάσει πολέμους, ετούτο εδώ όμως τον έλιωνε.

“Γιατί, γιατί να μου το κάνει;”

Κι έπιανε το κεφάλι του κι έκλεγε.

Ήμασταν μέσα στο σκοτωμό, όλο αίμα βλέπαμε, οι ζωντανοί δεν ήμασταν σίγουροι ότι θα προφταίναμε να πούμε το “ζω”, μπορούσε να μας κοπεί η πνοή στο “ζ”, του τα λέγαμε αυτά τίποτε! Ο γιατρός δεν σταματούσε το κλάμα.

“Είναι πολύ σκληρό”, ψιθύριζε, “είναι πάρα πολύ σκληρό είναι πέρα απ' όλα αυτά που μου λέτε”

Τον συνάντησα είκοσι χρόνια μετά το Βίτσι. Μόλις με είδε απλώσε τα χέρια του προς εμένα και τα γυαλιά του θάμπωσαν.

“Εσύ ζεις εσύ που ξέρεις το δράμα της ψυχής μου; Άφησε με

να κλάψω"».

Αυτός ήταν ο Βάσος Βασιλείου! Ο ιδεολόγος, ο διεθνιστής, ο άνθρωπος με την πιο ευαίσθητη ψυχή, ο άριστος επιστήμονας, ο πατέρας, που έδωσε στην Κύπρο γιο Πρόεδρο της Δημοκρατίας, η παλλόμενη καρδιά ενός ανθρώπου της εποχής μας, που έτρεχε παντού, όπου ο λαός αδικημένος και πονεμένος για να βοηθήσει, ξεσηκώνοντας μάλιστα και την οικογένεια του, μια οικογένεια, που είχε όλα τα μέσα για να ζήσει ήσυχα και άνετα, χωρίς τις ταλαιπωρίες και τους κινδύνους, που συνεπάγετο η συμμετοχή του στους λαϊκούς αγώνες. Όταν στύλωνε πάνω σου εκείνα τα μεγάλα μάτια πίσω από τα γυαλιά, νόμιζες ότι σε κοίταζε διπλά μια με τα μάτια και μια με τους φακούς, θαρρείς και ήθελε να βρει αυτό που βαθιά σε βασάνιζε για να σε στηρίξει.

Αλήθεια, πως θα γίνει γνωστό το μεγαλείο αυτών των ανθρώπων; Πώς θα μάθουν οι γενιές, που 'ρχονται ότι υπήρξαν τέτοιοι άνθρωποι, που ανεξάρτητα απ' τη ροή της ιστορίας βάδισαν στη ζωή τους με όραμα για έναν κόσμο, που θα ανέβαζε τον άνθρωπο στο ύψος του προορισμού του; Να ζήσει με αδελφoσύνη με αδελφoσύνη με ανθρωπιά μέσα σε συνθήκες πανανθρώπινης ειρήνης; Και αφιέρωσαν τη ζωή τους στο όραμα αυτό; Αλήθεια πώς;

Αυτός ήταν ο Βάσος Βασιλείου.

❖ Πότε θα τον τιμήσει η μικρή του πατρίδα;

### ***Οι επιπτώσεις της 16<sup>ης</sup> Ιουνίου του 1943.***

Οι συνέπειες της απόφασης της 16<sup>ης</sup> Ιουνίου 1943 ήταν καταλυτικές στη διαμόρφωση του μεταπολεμικού πολιτικού πεδίου της Κύπρου. Εκατοντάδες απόστρατοι του αντιφασιστικού αγώνα σκορπίστηκαν σε όλες τις γωνιές της Κύπρου και αποτέλεσαν στελέχη του ΑΚΕΛ. Δεν υπήρχε ούτε μια κοινότητα της Κύπρου, που να μη έχει συμμετάσχει με στρατιώτες στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Οι περισσότεροι απ' αυτούς, πού επέστρεψαν ήσαν φανατικά μέλη του ΑΚΕΛ. Πάρα πολλοί ήσαν Τουρκοκύπριοι, οι οποίοι, όπως και πάρα πολλοί Ελληνοκύπριοι

κατατάγηκαν στο στρατό, που ήταν μια διέξοδος στη μεγάλη ανεργία, που μάστιζε τότε την Κύπρο. Ωστόσο η συμβίωση Ελλήνων και Τούρκων στο στρατό και τα αντιφασιστικά μηνύματα είχαν επηρεάσει αποφασιστικά τους Τουρκοκύπριους στρατιώτες, οι οποίοι μετά την αποστράτευση τους διατηρούσαν στενές σχέσεις φιλίας με τους Ελληνοκύπριους και μερικοί απ' αυτούς έγιναν μέλη του ΑΚΕΛ.

Το ΑΚΕΛ συγκροτημένο σε ένα πολύ καλά πειθαρχημένο σύνολο, με θέσεις και προγράμματα πάνω σε όλα τα θέματα του τόπου, διαδραμάτιζε πάντοτε ένα πρωτοποριακό ρόλο, γι' αυτό και η σφραγίδα του βρίσκεται σε όλες τις μεταπολεμικές εξελίξεις στην Κύπρο. Εκείνοι, που προσπάθησαν να απομακρύνουν το ΑΚΕΛ από τις εξελίξεις του τόπου απέτυχαν παταγωδώς, γιατί το ΑΚΕΛ δημιούργησε από την πρώτη στιγμή βαθιές ρίζες μέσα στο λαό. Από την ισχυρή αυτή θέση του στην κυπριακή κοινωνία προκύπτουν και οι ευθύνες του για τις εξελίξεις.

### ***Η σχέση μου με το ΑΚΕΛ.***

Ο πατέρας μου ήταν ένας αγράμματος οικοδόμος, αλλά θεωρείτο πολύ καλός τεχνίτης. Ήταν μεταξύ των ιδρυτικών μελών της πρώτης συντεχνίας στην Κύπρο, της Συντεχνίας Κτιστών, της οποίας ηγείτο ο **Πάνος Φασουλιώτης**, που διέυθυνε αργότερα την εφημερίδα του Κομμουνιστικού Κόμματος "**Πυρσός**" και στη συνέχεια τη δική του εφημερίδα "**Παρατηρητής**".

Η συντεχνία των κτιστών συνέχισε αδιάλειπτα τη δράση της παρά την αποχώρηση απ' αυτή ατόμων, που δεν είχαν σχέση με το επάγγελμα ή την εργατική τάξη. Οικοδόμος ήταν και ο πνευματικός μου πατέρας ο **Σάββας Πολυκάρπου**, ο οποίος έμαθε την τέχνη από τον πατέρα μου. Το εργατικό Κέντρο Λεμεσού στην περιοχή της πλατείας Κκεσογλουθκιών, η οποία μετονομάσθη αργότερα σε **Πλατεία Ηρώων**, το επισκεπτόμουν τακτικά συνοδεύοντας τον πατέρα μου, στον οποίο διάβαζα τις εφημερίδες, που αγόραζε το Κέντρο. Είχα και άλλους ακροατές

δεδομένου ότι οι πλείστοι εργάτες δεν είχαν πάει ούτε στο Δημοτικό σχολείο.

Αυτό μου έδιδε την ευκαιρία να έχω πρόσβαση στη βιβλιοθήκη του Εργατικού Κέντρου, η οποία περιλάμβανε σεβαστό αριθμό βιβλίων, τα περισσότερα από τα οποία ήταν λογοτεχνικά. Εκεί έμαθα να διαβάζω βιβλία, μια συνήθεια που συνέχισα σε όλη μου τη ζωή.

Εκείνο, όμως που μου προκαλούσε εξαιρετική εντύπωση ήταν η απεριόριστη αγάπη και η εκτίμηση, με την οποία με περιέβαλαν τα μέλη των συντεχνιών. Όταν αρρώστησε ο πατέρας μου κατέφυγα στις συντεχνίες, όπου μου πρόσφεραν κάθε βοήθεια για να αντιμετωπίσουμε τις δυσκολίες της οικογένειας.

Ο πατέρας μου πέθανε το 1944 όταν ήμουν στην τρίτη τάξη του Γυμνασίου, στο οποίο φοιτούσα χωρίς να πληρώνω δίδακτρα, ως πτωχός μαθητής. Αποφεύγω να αναφέρω το χαρακτηρισμό του “επιμελούς” γιατί δεν μπορώ να τον δικαιολογήσω.

Την ίδια περίοδο γνώρισα ένα μαθητή μεγαλύτερο μου κατά μια τάξη. Είχα καλές σχέσεις με τους συμμαθητές μου, αλλά με το μεγαλύτερο αυτό μαθητή το **Δώνη Χριστοφίνη**, η σχέση μου κατέστη σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα περισσότερο από αδελφική. Τέτοια παραμένει μέχρι σήμερα ύστερα από μια χρονική περίοδο μεγαλύτερη του μισού αιώνα, κατά την οποία ήταν φυσικό να χωριστούν οι δρόμοι μας. Ο Δώνης ήταν ο Πρόεδρος της παράνομης κομμουνιστικής μαθητικής νεολαίας του Ελληνικού Γυμνασίου Λεμεσού και δεν χρειάστηκε πολλά να με πείσει να προσχωρήσω στην οργάνωση. Εκεί γνώρισα και άλλους συντρόφους, οι οποίοι έγιναν και εξακολουθούν να είναι αδελφικοί μου φίλοι. Αναφέρομαι στον καλλιτέχνη **Γιώργο Μαυρογένη** και το λογοτέχνη **Χριστάκη Γεωργίου**.

Η κομματική μας ομάδα συνεδρίαζε τακτικά, τηρούσαμε πρακτικά και παίρναμε αποφάσεις για θέματα, που αφορούσαν το σχολείο μας, αλλά και την αλληλεγγύη, που έπρεπε να εκδηλώνουμε προς την εργατική τάξη. Οι περισσότερες συνεδριάσεις μας πραγματοποιούνταν στο σπίτι του Δώνη, όπου τυγχάναμε της απεριόριστης αγάπης και περιποίησης της μητέρας του Δώνη της μητέρας όλων μας της αγαπητής μας **Μαρίας**. Ο πα-

τέρας του Δώνη ο **Γιάννης Χριστοφίνης** εργαζόταν ως επιστάτης στον Αμίαντο και ήταν ελάχιστες οι φορές που τον συναντούσαμε. Αργότερα όταν αφυπηρέτησε και εγκαταστάθηκε στη Λεμεσό με είχε σαν παιδί του. Ο Γιάννης πέθανε σε ηλικία 100 χρόνων.

Στο σπίτι του Δώνη γνώρισα και τον **Γιώργο Βασιλείου**, μέτεπειτα Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας. Στο σπίτι αυτό έμεινε προσωρινά η οικογένεια του μόλις έφθασε στη Λεμεσό. Αργότερα η οικογένεια Βασιλείου εγκαταστάθηκε σε ένα μεγάλο σπίτι στο τέρμα της οδού Αγίου Ανδρέου. Όσο καιρό παρέμενε στη Λεμεσό η οικογένεια Βασιλείου μοιραζόμουν τα δύο σπίτια. Το σπίτι του Δώνη και το σπίτι του Γιώργου. Και οι δυο οικογένειες γνώριζαν την φτώχεια μου και με κάθε τρόπο φρόντιζαν να μου προσφέρουν γεύματα, καταβάλλοντας προσπάθεια να μη με θίξουν.

Εξακολουθούσα να επισκέπτομαι το εργατικό κέντρο, το οποίο τελικά στεγάστηκε στη σημερινή οδό Ανεξαρτησίας, εκεί που βρίσκεται σήμερα το μεγάλο κατάστημα του Συνεργατικού.

Μετά τις δημοτικές εκλογές του 1943 πολλοί από τους καθηγητές μας είχαν ξεθαρρεύσει και εκδήλωναν ενεργώς τη συμπάθεια τους προς την οργανωμένη εργατική τάξη. Θα αναφέρω μερικά ονόματα: **Νικόλας Ξιούτας**, γυμνασιάρχης, **Κώστας Χαράκης**, μαθηματικός, **Αναστάσης Σιούκρης**, καθηγητής των Αγγλικών, **Αντώνης Κουδουνάρης** μαθηματικός. Ο τελευταίος ήταν ο καθηγητής που με έμαθε μαθηματικά. Εργάστηκε για λίγα μόνο χρόνια ως καθηγητής, αλλά το πέρασμα του από το Γυμνάσιο ήταν, τουλάχιστον για μένα, λίαν ευεργετικό. Όλοι οι αριστεροί καθηγητές μας γνώριζαν τη “καπνό φουμάρουμε” και έκλειναν τα μάτια μπροστά στις οποιεσδήποτε “παρανομίες μας”

Θα αναφέρω το ακόλουθο περιστατικό. Ένα βράδυ με “συνέλαβε επ’ αυτοφώρω” ο Κουδουνάρης να διαβάζω στη βιβλιοθήκη του Εργατικού Κέντρου. Δεν ρώτησα να μάθω τι ζητούσε στο Εργατικό Κέντρο αλλά με ρώτησε εκείνος. Του απάντησα ότι διαβάζω. Όταν όμως είδε τι διάβαζα μου είπε ότι είμαι αναιδής. Υπήρχε ένα κιτρινισμένο βιβλίο με τον τίτλο “*Το Κεφάλαιο*”

του **Καρλ Μαρξ**, που κατέβαλα απεγνωσμένες προσπάθειες να μπορέσω να καταλάβω έστω και μερικές γραμμές του. Είχε απόλυτο δίκαιο ο Κουδουνάρης όταν μου έλεγε ότι πρέπει να διαθέτω μεγάλη αναίδεια για να διαβάζω το “Κεφάλαιο”. Βέβαια ουδέποτε με κατάγγειλε.

Στην έκτη τάξη του Γυμνασίου, το 1947, με κομματική καθοδήγηση κηρύξαμε *την πρώτη μαθητική απεργία, που έγινε ποτέ στην Κύπρο*. Η απεργία στρεφόταν εναντίον του νέου Γυμνασιάρχη, **Ιωάννη Γερακάρη**, που μας έφερε από την Κωνσταντινούπολη η Σχολική Εφορεία Λεμεσού υπό τον **Σερ Παναγιώτη Κακογιάννη**. Επρόκειτο για άκρως αντιδραστικό καταπιεστικό πρόσωπο, το οποίο μεταξύ άλλων, μας επέβαλε να ξεχάσουμε τη δημοτική γλώσσα και να χρησιμοποιούμε “*την γλώσσαν του έθνους*”, που ήταν η *καθαρεύουσα*. Η αντίδραση μου στην ενέργεια αυτή εκδηλώθηκε όταν μας είπε να γράψουμε έκθεση με θέμα “*Πως διήλθον τας διακοπάς του θέρους*”. “*Τας διακοπάς του θέρους*” τις πέρασα με τον φίλο μου *Χριστάκη Γεωργίου* εργαζόμενοι στην κόλαση του κεραμείου Λεμεσού. Επιτηρητής μας στην τάξη ήταν ο παιδονόμος *Κώστας Σιδεράς*, τον οποίο ρωτούσα διαρκώς να μου πει πως λέγονταν στην καθαρεύουσα διάφορες λέξεις. Δεν ξεχνώ μέχρι σήμερα τι έγραψα γιατί υπέστην τιμωρία. Ανάμεσα σ’ άλλα έγραψα: “*Ήτο ως η κόλασις του Δάντεως. Ετρεφόμεθα δια πρασινέων ελαίων και ερυθραίων τοματέων*”. Γνώριζα ότι στην καθαρεύουσα η γενική είναι «του Δάντη» και όχι «του Δάντεως», αλλά θεώρησα ότι «του Δάντη» δεν ταίριαζε καθόλου με το *κόλασις*.

Τελικά κατήλθαμε σε απεργία, η οποία σημείωσε μεγάλη επιτυχία. Υπήρξε και λαϊκή κινητοποίηση. Οργανώθηκε στον κινηματογράφο Γιορδαμλή μεγάλη παλλαϊκή συγκέντρωση, στην οποία διάφοροι ομιλητές εξαπέλυσαν επίθεση κατά του Γερακάρη και ζήτησαν την απομάκρυνση του από την Κύπρο. Ως αποτέλεσμα της απεργίας αποβλήθηκαν 8-9 τελειόφοιτοι του Γυμνασίου. Σε όλους επετράπη να συνεχίσουν την έκτη τάξη του Γυμνασίου στο Γυμνάσιο Πάφου, εκτός σε μένα, που πιθανόν να θεωρήθηκα άκρως επικίνδυνος. Μεταξύ εκείνων, που υποχρεώθηκαν να τελειώσουν το Γυμνάσιο Πάφου, είναι οι Γ-



---

ώργος Βασιλείου, Χριστάκης Γεωργίου και **Ηρακλής Ματθαίου**, που ήσαν μέλη της κομματικής ομάδας.

Τελικά ο Γερακάρης εξεδιώχθη κακήν κακώς από την ίδια τη Σχολική Εφορεία, που με απέβαλε διά παντός από το Γυμνάσιο. Λίγα χρόνια, μετά την αποβολή μου ο Πρόεδρος της Σχολικής Εφορείας **Σερ Παναγιώτης Κακογιάννης**, μου πρόσφερε την επάνοδο μου στο Γυμνάσιο για να πάρω το απολυτήριο. Είχαν περάσει αρκετά χρόνια, μετά την αποβολή μου και δυσκολευόμουν να επανέλθω στα μαθητικά θρανία με κατά πολύ νεότερους συμμαθητές.

Μου προσφέρθηκε εργασία στο Δημαρχείο Λεμεσού και εργαζόμουν ως “γραμματικός” στο *Λαϊκό Εστιατόριο*, που είχε ιδρύσει το *Εμεκελικό Δημοτικό Συμβούλιο* για να προσφέρει τροφή σε πολύ χαμηλές τιμές στα φτωχά λαϊκά στρώματα, όχι μόνο της πόλης, αλλά και της υπαίθρου.

Η εισδοχή μου στο ΑΚΕΛ έγινε με θερμή υποδοχή από συντρόφους, τους οποίους γνώριζα καλά από τα Γυμνασιακά μου χρόνια. Είχε αυξηθεί κατά ένα ο αριθμός των μελών με Γυμνασιακή μόρφωση, που ήταν σημαντικό γεγονός για την εποχή εκείνη. Παρά το γεγονός ότι δεν είχα εξασφαλίσει τυπικά το *Απολυτήριο του Γυμνασίου*, ωστόσο, διέθετα την ούτω καλούμενη γυμνασιακή μόρφωση, η οποία καταγράφηκε στη σχετική στήλη του *Μητρώου του Κόμματος*. Εργάστηκα με ενθουσιασμό και, πιστεύω, κάποτε με αυτοθυσία για την προώθηση των σκοπών του Κόμματος. Δούλεψα ιδιαίτερα στην οργάνωση νεολαίας του Κόμματος, την **ΑΟΝ**, της οποίας διετέλεσα για σύντομο χρονικό διάστημα επαρχιακός Γραμματέας Λεμεσού.

Αργότερα με απόφαση του Κόμματος έγινα ανταποκριτής του “*Νέου Δημοκράτη*” στη Λεμεσό και όταν αποχώρησε από την εφημερίδα ο φίλος μου *Χριστάκης Γεωργίου*, ο οποίος πήγε για σπουδές στην Αγγλία, κλήθηκα να τον αντικαταστήσω στο συντακτικό προσωπικό της εφημερίδας. Εκεί γνώρισα εξαιρετικούς συντρόφους, με τους οποίους πολύ σύντομα γίναμε πολύ καλοί φίλοι. Μερικοί έχουν ήδη πεθάνει όπως ο **Ανδρέας Κοσμάς**, ο **Λύσαντρος Τσιμίλλης**, ο **Μηνάς Περδίας**, ο **Τεύκρος Ανθίας**, ο **Σάββας Ιωάννου** και ο **Διομήδης Γαλανός**. Άλλοι

---

από τους συναδέλφους ήσαν ο **Στέλιος Ιακωβίδης** και ο **Μιλτιάδης Χριστοδούλου**.

Παρέμεινα στην εφημερίδα μέχρι τη μέρα, που έκλεισε από τους αποικιοκράτες και κηρύκτηκε παράνομο το ΑΚΕΛ. Για τη ζωή μου στην εφημερίδα μπορώ να πω πάρα πολλά. Περιορίζομαι στο να εκφράσω την απεριόριστη αγάπη και ευγνωμοσύνη μου σε ανθρώπους, που ήσαν πραγματικά οι δάσκαλοι μου.

Σε όλο αυτό το διάστημα παρακολούθησα από κοντά τις εξελίξεις σε μερικές από τις οποίες είχα ενεργό συμμετοχή. Η αναφορά μου στις εξελίξεις μέχρι το 1965 γίνεται, με τη βοήθεια ενός δοκιμίου ιστορίας, που ετοίμασε ο φίλος μου **Μηνάς Περίδης** και το οποίο με μεγάλη προθυμία τέθηκε στη διάθεση μου από το ΑΚΕΛ.

### ***Η στρατηγική της Ένωσης.***

Το πολιτικό μέλλον της Κύπρου, η οποία βρισκόταν υπό την Βρετανική κατοχή από το 1878, ήταν φυσικό να κυριαρχήσει στις σκέψεις της ηγεσίας της Κύπρου, που ήταν μοιρασμένη σε δύο παρατάξεις: Η μια ήταν η **δεξιά** υπό την σκέπη της **εθναρχούσας εκκλησίας** και η άλλη η **αριστερά** υπό την καθοδήγηση του ΑΚΕΛ. Είναι καταπληκτική η ταυτότητα στις θέσεις και των δύο πλευρών αναφορικά με τη στρατηγική για το πολιτικό μέλλον της Κύπρου. Και για τη δεξιά και για την αριστερά η **Ένωση με την μητέρα Ελλάδα** ήταν η μόνη οδός για την απαλλαγή της Κύπρου από τον αποικιακό ζυγό. Και όμως άβυσσος χώριζε τις δύο πλευρές, η οποία ξεκινούσε από τις θέσεις τους πάνω στα άλλα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα του τόπου, τα οποία ήσαν οξύτατα κατά τη μεταπολεμική περίοδο. Τότε ήταν πολύ σαφείς οι ταξικές διαφορές, που χώριζαν την κοινωνία της Κύπρου. Μερικοί, ζουν σήμερα με τη ψευδαίσθηση ότι έχουν εξαφανισθεί οι ταξικές διαφορές. Τη ψευδαίσθηση αυτή έχουν και εκείνοι, που επαγγελλόμενοι τους **σοσιαλιστές**, προσπαθούν να δημιουργήσουν το συνοθύλευμα διαφορετικών ιδεολογιών, που αποκαλούν **σοσιαλδημοκρατία**.

Στον καθορισμό της στρατηγικής της Ένωσης με την Ελλάδα είχαν παραγνωρισθεί ορισμένες πραγματικότητες της Κυπριακής ζωής με σημαντικότερη, την παρουσία μιας *Τουρκικής ή Τουρκοκυπριακής* αν προτιμάτε, *κοινότητας*, που είχε και έχει διαφορετική γλώσσα, διαφορετική θρησκεία και διαφορετικές πολιτιστικές παραδόσεις. Η κοινότητα αυτή, όσο μικρή και παραμερισμένη κι αν ήταν, συνιστούσε το ένα πέμπτο του γηγενούς πληθυσμού της Κύπρου. Μερικοί εξακολουθούν και σήμερα, τέσσερις και πλέον αιώνες, μετά την εγκατάσταση των Τούρκων στην Κύπρο να τους θεωρούν *ως «μη ανήκοντας στο γηγενή πληθυσμό της Κύπρου»*. Επίσης απεδείχθη εκ των πραγμάτων ότι οι ηγεσίες του τόπου δεν είχαν καλές σχέσεις με την γεωγραφία και το γεγονός ότι η Κύπρος απείχε ελάχιστα από τις ακτές της Τουρκίας, η οποία ήταν για τους τουρκοκύπριους μητέρα πατρίδα. Οι ηγεσίες του τόπου, τόσο της **δεξιάς** όσο και της **αριστεράς**, παραγνώρισαν τους παράγοντες αυτούς στον καθορισμό της στρατηγικής τους. Παραγνώρισαν και το ιστορικό γεγονός ότι *η Τουρκία είχε ενοικιάσει την Κύπρο στους Άγγλους*. Η εθνική ταυτότητα των Ελλήνων της Κύπρου, που αποτελούν την τεράστια πλειοψηφία του κυπριακού λαού, η αδιαμφισβήτητη ελληνικότητα του χώρου, όπως μαρτυρείται από την ιστορία, τα μνημεία του και όλα τα άλλα χαρακτηριστικά, που καθιστούν τους Έλληνες της Κύπρου αναπόσπαστο μέρος του ελληνικού έθνους, ήσαν οι αποφασιστικοί παράγοντες, που καθόρισαν το στρατηγικό σκοπό, της Ελληνοκυπριακής κοινότητας που δεν ήταν άλλος από την Ένωση της Κύπρου με το κράτος της Ελλάδας, που είναι η μητρόπολη του Ελληνικού έθνους, των απανταχού Ελλήνων. Και ενώ οι δύο ηγεσίες συμφωνούσαν απόλυτα αναφορικά με τη στρατηγική, διαφωνούσαν ριζικά ως προς την τακτική. Στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια η τακτική της δεξιάς ήταν η ψευδαίσθηση ότι οι σύμμαχοι, εκτιμώντας τη συμμετοχή της Ελλάδας στο Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, θα έστεργαν να παραδώσουν την Κύπρο στις μητρικές αγκάλες. Μάλιστα μετά το αποτέλεσμα του πολιτειακού δημοψηφίσματος στην Ελλάδα, το 1946, που έφερε πίσω το Βασιλιά, το σύνθημα της δεξιάς στην Κύπρο ήταν *“έρχεται ο Βασιλιάς έρχεται και η Ένω-*

ση”.

Η αριστερά και το ΑΚΕΛ υιοθετούσαν πιο ρεαλιστική τακτική, υποστηρίζοντας ότι κανένας δεν επρόκειτο να μας χαρίσει την Ένωση και ότι θα την αποκτούσαμε μόνο με αγώνες και θυσίες. Η τακτική αυτή ηχούσε πολύ παράξενα δεδομένου ότι η Ελλάδα, μετά τον πόλεμο, εκυριαρχείτο από την άκρα δεξιά και χιλιάδες αριστεροί, που πολέμησαν για την απαλλαγή της Ελλάδας από το γερμανικό φασισμό ήσαν έγκλειστοι σε διάφορα στρατόπεδα συγκέντρωσης. Δεκάδες άλλοι κομμουνιστές οδηγήθηκαν στο εκτελεστικό απόσπασμα. Ήταν φυσικό, παρόμοια τύχη να ανέμενε και τους κύπριους κομμουνιστές σε περίπτωση Ένωσης. *Ανάμεσα στους κομμουνιστές της Κύπρου υπήρχαν αρκετοί τουρκοκύπριοι, για τους οποίους η θυσία για το ελληνικό έθνος αποτελούσε, τουλάχιστον, παραλογισμό.*

Η στρατηγική, που υιοθέτησε το ΑΚΕΛ διέφερε σημαντικά από τη στρατηγική, που είχε υιοθετήσει το Κομμουνιστικό Κόμμα Κύπρου. Δεν σκοπεύω να μπω σε περιόδους, που δεν έζησα, όπως ήταν η περίοδος από την ίδρυση του Κομμουνιστικού Κόμματος, το 1926, μέχρι την αυτοδιάλυση του το 1944, οπότε συγχωνεύθηκε με το ΑΚΕΛ. Είναι όμως πολύ ενδιαφέρον να γίνει μια έστω και μικρή αναφορά στις θέσεις του 1ου Συνεδρίου του Κ.Κ.Κ. που έγινε στις 14, 15 και 16 Αυγούστου του 1926. Ανάμεσα σ’ άλλα, στα εγκριθέντα τότε έγγραφα, τονίζονται και τα ακόλουθα:

*«Το Κ.Κ.Κ. είναι το μόνο κόμμα, που μπορεί να βοηθήσει την οργάνωση ενιαίου αντιιμπεριαλιστικού Μετώπου με συμμετοχή όλων των στοιχείων της Κύπρου σ’ οποιαδήποτε κοινωνική τάξη και αν ανήκουν, είτε Ελλήνων είναι είτε Τούρκων».*

Στο ίδιο έγγραφο το Συνέδριο

*«βλέπει το ενιαίο μέτωπο εναντίον των βρετανών αποικιστών σαν συνένωση των λαϊκών δυνάμεων Ελλήνων και Τούρκων εργατών και χωρικών».*

---

Ένα βαρυσήμαντο άρθρο, που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα του Κόμματος «*Νέος Άνθρωπος*» τον Ιανουάριο του 1927 αναφέρει μεταξύ άλλων και τα ακόλουθα:

*«Το Κ.Κ.Κ. θα αγωνιστεί με όλες του τις δυνάμεις για την επίτευξη του ενιαίου αντιαγγλικού μετώπου, που θα επιδιώξει την απελευθέρωση της Κύπρου από τα χέρια της καπιταλιστικής και ιμπεριαλιστικής Αγγλίας. Σήμερα περισσότερο από κάθε άλλη φορά αποδείχτηκε ότι καμιά μεταβολή δεν μπορεί να γίνει στα Κυπριακά πράγματα προς το συμφέρον του λαού, ενόσω ο ξένος κατακτητής πατάει το πόδι του απάνω στη μικρή μας γη. Μόνον όταν αποκτήσουμε την ελευθερία μας, μόνο όταν δεν θα είμεθα πια δούλοι στον αγγλικό ιμπεριαλισμό θα μπορέσουμε να αναπνεύσουμε και οικονομικά».*

Εξ άλλου τον Αύγουστο του 1927 πραγματοποιήθηκε έκτακτο παγκύπριο συνέδριο του Κ.Κ.Κ. με κύριο θέμα τα προβλήματα του ενιαίου αντιιμπεριαλιστικού μετώπου. Στις αποφάσεις του συνεδρίου καθορίζεται ως βασικό καθήκον του Κόμματος να αγωνιστεί έντονα και πιο συστηματικά «για το σχηματισμό του ενιαίου αντιεγγλέζικου μετώπου με αποκλειστικό σκοπό το δώσιμο του εγγλέζικου ιμπεριαλισμού από τον τόπο μας».

Το Συνέδριο καθόριζε σαν τελικό σκοπό:

*«Την πλήρη ανεξαρτησία με την εγκαθίδρυση μιας εργατοαγροτικής δημοκρατίας στην Κύπρο και την είσοδο της στην Ομοσπονδία των Εργατο-Αγροτικών Δημοκρατιών της Βαλκανικής».*

Δηλαδή το Κ.Κ.Κ. υποστήριζε τη δημιουργία ανεξάρτητου Κυπριακού κράτους, το οποίο θα συνενώνετο κάποτε με μια άλλη μεγαλύτερη ομοσπονδία, στην οποία θα ανήκαν η Ελλάδα και η Τουρκία. Επρόκειτο για μια απείρως πιο ρεαλιστική πολιτική από την πολιτική της «**Ένωσης και μόνον Ένωσης**», που ακολούθησε αργότερα το ΑΚΕΛ, υπό την επίδραση του πολιτικού κόστους, που θα είχε η εμμονή του στην ανεξαρτησία όταν οι όμορφες διακηρύξεις και η ωραιολογία, που αναπτύχθηκε κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου οδήγησαν όλους

να εργάζονται για το **ευκταίο** αντί το **εφικτό**. Στις αντικειμενικές συνθήκες, μετά την κατάρρευση της Σουλτανικής Αυτοκρατορίας και την επακολουθήσασα βρετανική αποικιοποίηση της Κύπρου, ουδέποτε υπήρξε ανοικτός δρόμος για την Ένωση.

Ύστερα από τη σύντομη αυτή ιστορική παρένθεση, που αναφέρεται στο Κομμουνιστικό Κόμμα Κύπρου επανερχόμαστε στη μεταπολεμική περίοδο με τις δύο αντίπαλες παρατάξεις. Και οι δυο ακολουθούσαν με συνέπεια **την πολιτική της Ένωσης**. Υπήρχαν βέβαια μερικά σκαμπανεβάσματα με αποκορύφωμα για μεν την αριστερά τη στροφή της το 1947 προς την **αυτοκυβέρνηση** και τη συμμετοχή της στην περιφέρημη **Διασκεπτική**. Η πολιτική αυτή πράξη συνιστούσε αλλαγή και της στρατηγικής. Το ΑΚΕΛ πραγματοποιούσε στροφή απομακρυνόμενο από τη γραμμή της Ένωσης και μόνο Ένωσης. Στο σημείο αυτό επήλθε η μεγάλη ρήξη σε ό,τι αφορά το εθνικό θέμα, μεταξύ δεξιάς και αριστεράς. **Από το σημείο αυτό αρχίζει η πορεία της Κύπρου προς την καταστροφή**. Πολλοί μελετητές του Κυπριακού υποστήριξαν πόσο μεγάλο σφάλμα διέπραξε η δεξιά και η Εθναρχία να μη συμμετάσχουν στη Διασκεπτική.

Θα αναφερθώ αργότερα σε μεγαλύτερη έκταση στο σημείο αυτό γιατί το θεωρώ ως το κρίσιμότερο στην ιστορία του Κυπριακού.

Μετά την ίδρυση του, το ΑΚΕΛ πέρασε μέσα από πολλές δοκιμασίες, που αφορούσαν την οργάνωση του, τις θέσεις του και την ηγεσία του. Παρ' όλα αυτά διαδραμάτιζε αποφασιστικό ρόλο σε όλες τις εξελίξεις και καλλιεργούσε με επιμονή και συνέπεια την προσήλωση προς την ενότητα όλων των δυνάμεων του λαού για την αποτελεσματική διεξαγωγή του **απελευθερωτικού αγώνα**. Στη δράση του διαπράχθηκαν λάθη, τα οποία οφείλονταν κατά την άποψη μου:

1. Στο νεαρό της ηλικίας του Κόμματος και στο χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των πλείστων μελών του. Δεν είναι τυχαίο ότι σε πέντε κατά συνέχεια Παγκύπρια συνέδρια του διαπιστώνονται **“σοβαρά λάθη”** για αποφάσεις που λήφθηκαν ομόφωνα και για τις οποίες δεν είχε εκφρασθεί ούτε μια επιφύλαξη. Μπορεί να υπήρξε κάποια δικαιολογία όσο καιρό ήταν

---

Γενικός Γραμματέας ο *Πλουτής Σέρβας*, ο οποίος επειδή ξεχώριζε πολύ από τους άλλους, παρουσιάζετο ως αλάνθαστος και όλοι τον αποδέχονταν χωρίς αμφισβήτηση. Αυτό όμως συνεχίστηκε και αργότερα. Ορισμένα λάθη που διαπίστωνε το ένα συνέδριο διαδέχονταν άλλα λάθη, τα οποία αντικριζόμενα τα με τα σημερινά δεδομένα δεν ήσαν καθόλου λάθη.

2. Στον έντονο αντικομμουνιστικό αγώνα της εθνικόφρονος παράταξης, η οποία κατηγορούσε τους κομμουνιστές ως *άθεους* και *απάτριδες*. Πιστεύω ότι πολλές από τις αποφάσεις, που πήραν οι κατά καιρούς ηγεσίες του Κόμματος αποσκοπούσαν και στο να αποδείξουν ότι οι κομμουνιστές της Κύπρου είναι περισσότερο πατριώτες από οποιοδήποτε άλλο. Σε πολλές περιόδους της νεότερης ιστορίας της Κύπρου το ΑΚΕΛ ήταν ενωτικότερο του κάθε ενωτικού.
3. Η αυστηρή πειθαρχία που επιβλήθηκε στο Κόμμα, και που μετέτρεπε την αφοσίωση προς το Κόμμα σε αφοσίωση προς τις οποιοσδήποτε αποφάσεις της ηγεσίας. Αυτό εκδηλώθηκε πολλές φορές και ήταν σπάνιες οι περιπτώσεις, που η ηγεσία υιοθετούσε διαφορετικές απόψεις. Μια τέτοια περίπτωση συνέβη, όταν το 1953 σε μετεκλογική συνεδρία του εκλογικού Επιτελείου του ΑΚΕΛ, του οποίου ήμουν μέλος, εξέφρασα την άποψη ότι παρόλο ότι κερδίσαμε τις εκλογές, το πολιτικό επίπεδο και ήθος του προεκλογικού αγώνα ήταν πολύ χαμηλό. Τα άλλα μέλη του Εκλογικού Συμβουλίου διαφώνησαν με την άποψη μου. Παρενέβη όμως ο Εζεκίας Παπαϊωάννου, ο οποίος είπε ότι *“έχει δίκαιο ο νεαρός”*. Έτσι στην εκτίμηση για τις εκλογές περιελήφθη και η παρατήρηση μου. Χωρίς την επέμβαση του Εζεκία όλα θα ήσαν μέλι γάλα.

Καθώς πλησίαζε το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, οι μεν δυο παρατάξεις στην Κύπρο ενέτειναν τον αγώνα τους για Ένωση, η δε Αγγλία άρχισε για πρώτη φορά να ασχολείται σοβαρά με το πολιτικό μέλλον της Κύπρου, υπό το φως της συμμαχίας και των θυσιών της Ελλάδας κατά τον πόλεμο. Η πρώτη σοβαρή βρετανική ενέργεια προς την κατεύθυνση της συζήτη-

σης του μέλλοντος της Κύπρου έγινε τον Αύγουστο του 1944 με την έλευση στην Κύπρο του **Σερ Κόσμο Πάρκινσον**, προσωπικού απεσταλμένου του Υπουργού Αποικιών «*διά να μελετήσει την κατάσταση και να υποβάλει εισήγησιν δια το μέλλον της Κύπρου, μετά τον πόλεμον*».

Ο Σερ Κόσμο έφθασε στην Κύπρο στις 11 Αυγούστου για να συναντήσει την έντονη αντίθεση κυρίως του ΑΚΕΛ, που είχε την ικανότητα να κινητοποιεί μάζες. Σε διακήρυξη της η Κεντρική Επιτροπή του ΑΚΕΛ, που κυκλοφόρησε στις 5 Αυγούστου 1944, επανέλαβε την προσήλωση προς τον *διακαή πόθο της Ένωσης*. Ταυτόχρονα κατέβαλε ανεπιτυχώς προσπάθεια μέσω του *Τοποτηρητή του Αρχιεπισκοπικού Θρόνου Λεόντιου* για κοινό Μέτωπο με τους εθνικόφρονες του ΚΕΚ και της ΠΕΚ και για την υποβολή κοινού υπομνήματος προς τον Σερ Κόσμο.

Έτσι η εκστρατεία εναντίον του κ. Πάρκινσον ανελήφθη μόνο από το ΑΚΕΛ, το οποίο οργάνωσε συγκεντρώσεις σε όλη την Κύπρο για τις 28 Αυγούστου. Η Κυβέρνηση εξέδωσε διάταγμα, με το οποίο απαγόρευε τις συγκεντρώσεις και διέκοπτε την έκδοση της εφημερίδας του εργατικού κινήματος “*Ανόρθωση*”.

Παρά την απαγόρευση οι εκδηλώσεις έγιναν με παναπεργία και κλείσιμο των καταστημάτων.

Στο μεταξύ η Αγγλική Κυβέρνηση κάλεσε το ΑΚΕΛ και την *Παγκύπρια Συντεχνιακή Επιτροπή* (ΠΣΕ) να έχουν συνάντηση με τον Σερ Κόσμο Πάρκινσον, μετά τις εκδηλώσεις της 28<sup>ης</sup> Αυγούστου. Η πρόσκληση απορρίφθηκε, κατά τη γνώμη μου πολύ λανθασμένα και αυτό οφειλόταν στον υπολογισμό του πολιτικού κόστους και της αντίδρασης που θα αντιμετώπιζε η ενέργεια αυτή από τους εθνικόφρονες.

Το 1945 ετέθη επί τάπητος η απόφαση της Κεντρικής Επιτροπής του ΑΚΕΛ για το θέμα της **διπλής ιδιότητας** του Γενικού Γραμματέα του ΑΚΕΛ. Ενώ βρισκόταν στο μέσο της θητείας του ως Δημάρχου Λεμεσού, κλήθηκε από το Κόμμα να παραμείνει στη θέση του Γ.Γ. και να εγκαταστήσει την έδρα του στη Λευκωσία και να εγκαταλείψει τη Δημαρχία. Ο Πλουτής Σέρβας παρέμεινε Δήμαρχος αφού υποχρεώθηκε να κάμει κριτική και αυτοκριτική. Δεν θα ασχοληθώ περισσότερο με το θέμα αυτό γιατί



έχω ήδη εκφράσει την άποψη μου για τον Πλουτή Σέρβα.

Τον Αύγουστο του 1945 πραγματοποιείται το 4ο Συνέδριο του ΑΚΕΛ, το οποίο σημείωνε μια ριζική στροφή στις μέχρι τότε προσεγγίσεις του Κόμματος.

Η εισήγηση του **Φιφή Ιωάννου**, που διαδέχθηκε τον Πλουτή Σέρβα στην ηγεσία του Κόμματος, περιείχε νέες πρωτόγνωρες θέσεις που δεν είχαν ακουστεί προηγουμένως. Θα αναφέρω ορισμένα αποσπάσματα:

- ❖ *«Μορφές κρατικής εξουσίας δικτατορίας του προλεταριάτου που ήταν πριν απαραίτητες για την κατοχύρωση των κατακτήσεων της εργατικής τάξης και του εργαζόμενου λαού σήμερα φαίνονται σαν μη απαραίτητες»....*
- ❖ *«Τα κομμουνιστικά κόμματα καλούνται να διεξαγάγουν τον όλο αγώνα πάνω στη βάση των νέων συνθηκών, πάνω στη βάση της ομαλής και ειρηνικής εξέλιξης της πολιτικής ζωής προς τη λαοκρατία και μ' αυτή προς το σοσιαλισμό».*

Ως τότε επικρατούσε η πεποίθηση ότι **μόνο με ένοπλη επανάσταση**, μπορούσε το **οργανωμένο προλεταριάτο** να ανατρέψει τις καπιταλιστικές κυβερνήσεις (να τσακίσει τον ταξικό κρατικό μηχανισμό της αστικής τάξης) και μετά να καταργήσει τελείως το καπιταλιστικό σύστημα και στη θέση του να ανοικοδομήσει ένα αταξικό κοινωνικό σύστημα: το **σοσιαλισμό-κομμουνισμό**. Όσον δε αφορά την εδραίωση του σοσιαλισμού-κομμουνισμού, θεωρούσαν απαραίτητη για κάποια χρονική περίοδο την εγκαθίδρυση της **δικτατορίας του προλεταριάτου**, δηλαδή τη δημιουργία ενός κράτους του κομμουνιστικού κόμματος και των συμμάχων του, που δεν θα επέτρεπε ποτέ ξανά την επανεγκαθίδρυση της ταξικής κοινωνίας με καπιταλιστική ή άλλη μορφή.

Η πολιτική εισήγηση του Φιφή Ιωάννου σε συνδυασμό με την εισήγηση του **Χριστοφή Νούση (Οικονομίδη)** με θέμα «*Τα μεταπολεμικά οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα της Κύπρου*» πρόσφεραν σαφή ένδειξη της αναμενόμενης ριζικής αλλαγής της στρατηγικής του ΑΚΕΛ, με εγκατάλειψη της **Ένωσης** και στροφή προς την **Αυτοκυβέρνηση-Αυτοδιάθεση**.

---

Στο 4ο Συνέδριο εγκρίθηκε η απόφαση της Κ.Ε. για την απομάκρυνση του Πλουτή Σέρβα από το Κόμμα, η οποία τροποποιήθηκε έτσι ώστε να επιτραπεί η επάνοδος του στο Κόμμα ως απλού μέλους. Απέκλεισε όμως την εκλογή του στην Κ.Ε. ή την Κ.Ε.Ε.

### ***Η Διασκεπτική.***

Τον Ιούλιο του 1947 έφθασε στην Κύπρο ο νέος Κυβερνήτης **Λόρδος Γουΐνστερ**, ενώ στο Λονδίνο εξαγγελόταν η πρόθεση της Αγγλικής Κυβέρνησης να εφαρμόσει στην Κύπρο «*Δημοκρατικό καθεστώς*». Για την αντιμετώπιση της κατάστασης ο Λεόντιος, που στο μεταξύ είχε εκλεγεί πανηγυρικός Αρχιεπίσκοπος, κάλεσε *διακομματική διάσκεψη*. Η διάσκεψη ματαιώθηκε λόγω της έμμονης άρνησης της δεξιάς να συνεργασθεί με τους κομμουνιστές και τους συνοδοιπόρους των κομμουνιστών.

Στις 10 Ιουλίου 1947 ο Κυβερνήτης Γουΐνστερ εξέδωσε διάγγελμα αναγγέλλοντας τη συγκρότηση **Συμβουλευτικής διάσκεψης** με σκοπό τη μελέτη μιας «*μορφής συντάγματος*» για την Κύπρο.

Η πρώτη αντίδραση προήλθε από την παράταξη *Εθνικής Συνεργασίας*, στην οποία συμμετείχαν η αριστερά και προοδευτικοί δημοκρατικοί παράγοντες. Σε παγκύπρια σύσκεψη στις 20 Ιουλίου χαράσσει την ακόλουθη γραμμή:

- ✓ «*Αποχή από το σύνταγμα-εμμονή εις την ένωση*
- ✓ *Εκφράζει λύπην δια την ματαίωσιν της ενιαιομετωπικής οργανώσεως υπό την Εθναρχίαν,*
- ✓ *Καλεί την Εθναρχίαν να προκηρύξει παγκύπριον εθνικήν οργανώσιν και να εξασφαλίση προ της 1.8.1949 ομαδικήν παραιτήσιν των διορισμένων εις διάφορα αξιώματα διά να επιδειχθή συνέπεια εις την άρνησιν της συμμετοχής εις την Συμβουλευτικήν διάσκεψιν και εμμονή εις την ένωση. Εν εναντία περιπτώσει εντέλλεται εις τα μέλη της όσα προσεκλήθησαν ή θα προσκληθούν εις την Συμβουλευτικήν Διάσκεψιν*

---

*να αποδεχθούν την πρόσκλησιν, αφού καταστήσουν σαφές εις την κυβέρνησιν ότι αποδοχή της δεν σημαίνει παραμέρισιν της αξιώσεως για Ένωσιν».*

Είναι φανερό ότι οι όροι, που ετίθεντο στην Εθναρχία ήσαν γι' αυτήν εντελώς απαράδεκτοι και προδίκαζαν την απόφαση για συμμετοχή της αριστεράς στη Διασκεπτική.

Μεσολάβησε ο θάνατος του Λεόντιου και η εκλογή του Μακαρίου του Β' ως Αρχιεπισκόπου σε μια επεισοδιακή εκλογή, όπου σημειώθηκαν πολλά παρατράγουδα. Το ΑΚΕΛ υποστήριξε την εκλογή του «εξωκλιματικού» Μητροπολίτη **Δέρκωνος Ιωακείμ**. Αναφέρομαι στην Αρχιεπισκοπική αυτή εκλογή γιατί η μόνη καταδίκη, στο ποινικό μου μητρώο είναι η πληρωμή προστίμου 5 λιρών γιατί με συνέλαβαν επειδή τοιχοκολλούσα παράνομα φωτογραφίες του Δέρκωνος.

Με την εκλογή του Μακαρίου του Β' στον Αρχιεπισκοπικό Θρόνο, το χάσμα, που χώριζε την αριστερά από τη δεξιά εξελίχθηκε σε χάος.

*Το 5<sup>ο</sup> Συνέδριο του ΑΚΕΛ το 1947  
εκλέγει τον Φιφή Ιωάννου, ως νέο Γ.Γ.  
και εγκαταλείπει το αίτημα για Ένωση.*

Κάτω από τις συνθήκες αυτές, τον Σεπτέμβριο του 1947 συνέρχεται το **5ο Συνέδριο του ΑΚΕΛ**, το οποίο μπορεί κάλλιστα να χαρακτηριστεί ως **το συνέδριο της αυτοκυβέρνησης**, γιατί εγκατέλειψε **τη στρατηγική της Ένωσης** και προσανατολίστηκε προς την **Αυτοκυβέρνηση**. Το Συνέδριο αυτό εξέλεξε, ως νέο Γ. Γ. του ΑΚΕΛ, τον **Φιφή Ιωάννου**.

Από την εισήγηση του νέου Γ.Γ. του Κόμματος Φιφή Ιωάννου παραθέτω ορισμένα χαρακτηριστικά δείγματα:

*«Μια και την πλήρη αχρηστία των συνταγματικών μεταρρυθμίσεων την έκαμαν αδύνατη οι εθνικόφρονες με την απόρριψη της κατοχυρωμένης αποχής και μια και επρόκειτο εν πάση περιπτώσει τα σχέδια να μπουν σε εφαρμογή, μονάχα το δικό μας κίνημα μπορούσε να εξασφαλίσει μια πραγματική λαϊκή εθνικοαπελευθερωτική χρησιμοποίηση των πολιτικών παραχωρήσεων».*

Ο Φιφής θεωρούσε ως

*«λαϊκή αυτοάμυνα τη συμμετοχή του Κόμματος στις συνταγματικές διαπραγματεύσεις και το σύνταγμα γιατί διαφορετικά θα χρησιμοποιούνταν ενάντια στο λαϊκό κίνημα και για την απονέκρωσιν του εθνικού αγώνα».*

Αλλά και η εισήγηση του **Χριστοφή Νούση** για τα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα στη μεταπολεμική Κύπρο ανέφερε:

*«Εφόσον δεν μπορούμε να αγωνιστούμε για την Ένωση, δεν είναι σωστό να καθόμαστε με δεμένα τα χέρια. Ο λαός, ο τόπος έχουν προβλήματα, που πρέπει να λυθούν... Δεν υπάρ-*

---

*χει κανέναν λόγο γιατί να μη αγωνιστούμε και εμείς να πάρουμε, όσο καιρό διαρκεί η βρετανική κατοχή σύνταγμα πλήρους Αυτοκυβερνήσεως, το οποίο θα δώσει την ευκαιρία στο Κόμμα μας, αν κερδίσει τις βουλευτικές εκλογές να εφαρμόσει το παρόν πρόγραμμα ανάπτυξης του τόπου».*

Το συνέδριο υιοθέτησε χωρίς καμιά αντίρρηση την εισήγηση του Φιφή Ιωάννου, καθώς και την εισήγηση του Χριστοφή Νούση που αναφερόταν στο *Πρόγραμμα οικονομικής και κοινωνικής Ανάπτυξης* της μεταπολεμικής Κύπρου.

Η οδός προς τη συζήτηση συνταγματικών προτάσεων άνοιγε διάπλατα και είναι βέβαιο πως διαφορετικό θα ήταν το μέλλον της Κύπρου αν στη διάσκεψη αυτή συμμετείχε και η δεξιά. Η μη συμμετοχή της χαρακτηρίστηκε αργότερα από πολλούς μελετητές, που ανήκαν στη δεξιά, ως *τραγικό λάθος*.

### ***Οι συμμετέχοντες στη Διασκεπτική.***

Την 1<sup>η</sup> Νοεμβρίου 1947 αρχίζει τις εργασίες της η **Συμβουλευτική Συνέλευση**, η οποία παρέμεινε γνωστή ως **Διασκεπτική**. Στη Διασκεπτική συμμετείχαν οι πιο κάτω:

1. **Ιωάννης Κληρίδης**, Δήμαρχος Λευκωσίας,
2. **Πλουτής Σέρβας**, Δήμαρχος Λεμεσού,
3. **Αδάμ Αδάμαντος**, Δήμαρχος Αμμοχώστου,
4. **Λύσος Σανταμάς**, Δήμαρχος Λάρνακας,
5. **Πολύκαρπος Νικολόπουλος**, Δήμαρχος Μόρφου,
6. **Ν. Φατήλ**, Δήμαρχος Λεύκας,
7. **Ανδρέας Ζιαρτίδης**, αντιπρόσωπος της ΠΕΟ,
8. **Ανδρέας Φάντης**, επίσης αντιπρόσωπος της ΠΕΟ,
9. **Χασάν Αλή Σιασμάς**, των Τουρκικών Συντεχνιών,
10. **Ιρφάν Χουσεΐν** της Τουρκικής Αγροτικής Ένωσης, και
11. **Σ. Κεναάν**, δημοτικός σύμβουλος Λάρνακας.

Έπειτα από πρόκληση της αποικιακής κυβέρνησης συμμετέσχαν επίσης και οι ακόλουθοι:

1. **Γ.Π. Αραδιπιώτης,**
2. **Σ. Ευαγγελίδης,**
3. **Μ. Χούρη,**
4. **Παναγ. Χ΄΄ Μιχαήλ,**
5. **Αλή Ρατήπ,**
6. **Σαΐτ Ραήτ,**
7. **Σαΐτ Γκαλήπ,** και
8. **Ραούφ Ραήφ (Ντενκτάς).**

Συνολικά πήραν μέρος στη Διασκεπτική 19 Κύπριοι (11 Ελληνοκύπριοι και 8 Τουρκοκύπριοι). Πρόεδρος της Διασκεπτικής ήταν ο Αρχιδικαστής **Σερ Έντουαρντ Τζιάκσον**. Γι' αυτό και οι συνταγματικές προτάσεις που υποβλήθηκαν στη Διασκεπτική φέρουν το όνομα του *Αρχιδικαστή Τζιάκσον*. Με τη **Διασκεπτική** ασχολείται λεπτομερειακά σε βιβλίο του ο *Ανδρέας Φάντης*, ο οποίος συμμετέσχε σ' αυτή.

Η διασκεπτική είχε άδοξο τέλος, όπως άδοξα κατέρρευσαν πολλές άλλες προσπάθειες για μια ειρηνική λύση του Κυπριακού.

### ***Το Συλλαλητήριο για την Αυτοκυβέρνηση.***

Η δεξιά, πολιτικός καθοδηγητής της οποίας ήταν το Εθναρχικό Συμβούλιο, αντέδρασε αρνητικά και με έντονο τρόπο ενάντια στη Διασκεπτική. Τον Οκτώβριο του 1948 οργάνωσε πολυπληθές συλλαλητήριο στο στάδιο Γ.Σ.Π. με σύνθημα "**ένωσις και μόνον ένωσις**". Η απάντηση της αριστεράς δόθηκε λίγες εβδομάδες αργότερα με ένα από τα μεγαλύτερα συλλαλητήρια, που οργανώθηκαν ποτέ στην Κύπρο και του οποίου ο όγκος ήταν περισσότερο από τριπλάσιος από τον όγκο του συλλαλητηρίου της δεξιάς. Σύνθημα του Συλλαλητηρίου ήταν «**Αυτοκυβέρνηση-Ένωση**». Εκείνο, όμως που στην πραγματικότητα κυριάρχησε στο συλλαλητήριο ήταν το σύνθημα της *Αυτοκυβέρνησης*.

Η μόνη συγκέντρωση, που ξεπέρασε σε όγκο τη συγκέντρωση που πραγματοποιήθηκε στις 30 Οκτωβρίου 1948 στην

πλατεία *Μπαϊρακτάρη*, σήμερα *Ελευθερίου Βενιζέλου*, ήταν η συγκέντρωση της 1<sup>ης</sup> Μαρτίου 1959, που έγινε στην πλατεία Αρχιεπισκοπής, προς υποδοχή του **Αρχιεπισκόπου Μακαρίου**, μετά την υπογραφή των συνθηκών της Ζυρίχης και του Λονδίνου.

Για τη μεταφορά του λαού από κάθε γωνιά της Κύπρου χρησιμοποιήθηκαν όλα τα διαθέσιμα τότε λεωφορεία, μερικά από τα οποία υποχρεώθηκαν να κάμουν δύο διαδρομές από και προς το χώρο του συλλαλητηρίου. Πάρα πολλοί ήλθαν στη Λευκωσία με αμάξια άλλοι με ποδήλατα και άλλοι πεζοί. Παραμένει αλησμόνητη η περίπτωση των 120 κατοίκων της περιοχής της Τυλληρίας, οι οποίοι δεν κατόρθωσαν να βρουν μεταφορικό μέσο και ξεκίνησαν από την προηγούμενη μέρα πεζοπορία για να φθάσουν στο συλλαλητήριο. Παρευρέθηκα στο συλλαλητήριο, το οποίο γνωρίζω ότι κινηματογραφήθηκε από το **Φέλιξ Γιαξή**, ύστερα από παραγγελία του ΑΚΕΛ. Πρόκειται για ένα συγκλονιστικό ντοκουμέντο, το οποίο φαίνεται ότι έχει χαθεί.

Τη συγκέντρωση για την υποδοχή του Μακαρίου την παρακολούθησα από τη στέγη της *Σεβερείου βιβλιοθήκης* στο Παγκύπριο Γυμνάσιο και ήταν ένα από τα θέματα του διαγωνισμού, στον οποίο παρακάθισα λίγες μέρες αργότερα για να προσληφθώ στο ΡΙΚ ως ο Έλληνας Υπεύθυνος Συντάξεως την 1<sup>η</sup> Μαΐου 1959. Στη συγκέντρωση παρευρέθηκε σύσσωμος ο Κυπριακός Ελληνισμός, δεξιοί και αριστεροί.

### ***Επάνοδος στη Στρατηγική της Ένωσης.***

Λίγους μήνες μετά το 5ο Συνέδριο του ΑΚΕΛ (Σεπτέμβριος 1947) ανακαλύφθηκε το “μεγάλο λάθος”. Με απόφαση της Κεντρικής Επιτροπής ο Γενικός Γραμματέας του Κόμματος *Φιφής Ιωάννου* και ο Γενικός Γραμματέας της ΠΕΟ *Ανδρέας Ζιαρτίδης* μεταβαίνουν στο εξωτερικό για να πάρουν καθοδήγηση. Ο Ζιαρτίδης μεταβαίνει στο Λονδίνο, όπου συναντάται με το Γενικό Γραμματέα του *Αγγλικού Κομμουνιστικού Κόμματος Χάρρυ Πόλιτ*, ο δε Φιφής Ιωάννου μεταβαίνει στο βουνό στο Γράμμο, ό-

που συναντάται με το **Νίκο Ζαχαριάδη**, Γ.Γ. τότε του *Κομμουνιστικού Κόμματος της Ελλάδας*, που ήταν βυθισμένο στον εμφύλιο πόλεμο, ο οποίος είχε ξεσπάσει στην Ελλάδα, μετά τα Δεκεμβριανά του 1944. Ο Νίκος Ζαχαριάδης υπέδειξε ότι η συζήτηση συνταγματικών προτάσεων ήταν *“τραγικό σφάλμα”*, εφόσον επέκειτο σύντομα το θριαμβευτικό τέλος του αγώνα στην Ελλάδα και η εγκαθίδρυση στην Αθήνα της πρώτης Λαοκρατικής Κυβέρνησης.

Μετά την επιστροφή των Φιφή Ιωάννου και Ανδρέα Ζιαρτίδη πραγματοποιήθηκε συνεδρία της ολομέλειας της Κεντρικής Επιτροπής του ΑΚΕΛ. Κατά τη συνεδρία ενημερώθηκαν τα μέλη της Κ. Ε. από τους δύο απεσταλμένους για τα αποτελέσματα των συνομιλιών που είχαν με τους ηγέτες των αδελφών Κ. Κομμάτων. Με τις απόψεις του Νίκου Ζαχαριάδη, τις οποίες μετέφερε ο Φιφής Ιωάννου, διαφώνησαν οι Πλουτής Σέρβας, Αδάμ Αδάμαντος, Μιλτιάδης Χριστοδούλου, Χριστοφής Οικονομίδης, Κώστας Παρτασιδής και Βάσος Βασιλείου. Η συνεδρία της Ολομέλειας της Κεντρικής Επιτροπής κράτησε τέσσερις μέρες: στις 15 Ιανουαρίου, στις 26 και 27 Φεβρουαρίου και στις 2 Μαρτίου 1949. Η πλειοψηφία των μελών της Κ.Ε. διαπίστωσε *“το τραγικό λάθος”* της στροφής προς την Αυτοκυβέρνηση. Η ολομέλεια χαρακτήρισε *«τη στροφή προς τις συνταγματικές μεταρρυθμίσεις και ιδιαίτερα τη συμμετοχή στη Διασκεπτική σαν βασικό λάθος πολιτικής γραμμής. Γι’ αυτό το λάθος ευθύνεται ολόκληρη η Κ.Ε. και τα ανώτερα στελέχη του Κόμματος»*.

Η επάνοδος στη στρατηγική της **Ένωσης** συνοδεύθηκε με εξελίξεις, που πραγματικά είχαν συνταράξει τη ζωή του Κόμματος. Αυτοκαθαιρέθηκε ολόκληρη η Κεντρική Επιτροπή, παρέμειναν ωστόσο στην προσωρινή Κεντρική Καθοδήγηση ορισμένα από τα μέλη της, τα οποία φαίνεται ότι *«βαρύνονταν με λιγότερες ευθύνες»*. Τα μέλη της Προσωρινής Κεντρικής Καθοδήγησης ήταν:

- **Εζεκίας Παπαϊωάννου,**
- **Ανδρέας Ζιαρτίδης,**
- **Ανδρέας Φάντης,**



- 
- **Σάββας Ιωάννου,**
  - **Στέλιος Ιακωβίδης,**
  - **Γεώργιος Χριστοδουλίδης,** και
  - **Παύλος Γεωργίου.**

Την αλλαγή, δηλαδή την εγκατάλειψη της στρατηγικής της Αυτοκυβέρνησης και την επάνοδο στη στρατηγική της Ένωσης, υιοθέτησε, και πάλιν ομόφωνα, το 6<sup>ο</sup> Συνέδριο του Κόμματος, που πραγματοποιήθηκε στις 27 και 28 Αυγούστου 1949.

Το 7<sup>ο</sup> Συνέδριο στις 30 Νοεμβρίου 1 και 2 Δεκεμβρίου 1950 ήταν ένα από τα πιο ταραχώδη συνέδρια που οργάνωσε ποτέ το Κόμμα. Εκφράστηκαν διαφορετικές απόψεις από εκείνες της ηγεσίας του Κόμματος. Όλες οι αντίθετες απόψεις προς τις απόψεις της ηγεσίας χαρακτηρίστηκαν «*άγονες και αντικομματικές*».

### ***Πουργατόριο κριτικής και αυτοκριτικής.***

Κατά την περίοδο αυτή έγινε μια άνευ προηγουμένου εκστρατεία για εξυγίανση του Κόμματος και την απαλλαγή του από όλα τα *οππορτιουνιστικά (καιροσκοπικά)* μικροαστικά στοιχεία. Ήταν μια πρωτοφανής *κριτική και αυτοκριτική*, η οποία είχε αρχίσει με τα μέλη της Κ.Ε. και επεξετάθη σε όλα τα στελέχη και μέλη του Κόμματος.

Προσωπικά έζησα εκείνη τη δοκιμασία, πραγματικό πουργατόριο κριτικής και αυτοκριτικής. Ως μέλος του Κόμματος συμπλήρωσα αυτοβιογραφικό σημείωμα και υποβλήθηκα σε αντεξέταση από ειδική επιτροπή, που ανέλαβε την κάθαρση του Κόμματος, η οποία έγινε με την απομάκρυνση σημαντικών στελεχών του, περιλαμβανομένου και του Πλουτή Σέρβα. Προσωπικά εξέφρασα διαφωνία προς την αλλαγή της γραμμής της αυτοκυβέρνησης και την εξέφρασα κατά τη διάρκεια παγκυπρίου συνεδρίου της **AON**, στο οποίο συμμετείχα ως μέλος της αντιπροσωπείας της Λεμεσού. Υποστήριξα τις θέσεις που ανέπτυξε ο αδελφικός μου φίλος **Γ. Μαυρογένης** και τις οποίες είχε καταγράψει ο παρακείμενος πράκτορας των βρετανικών μυστικών

υπηρεσιών **Πουλλής**. Στο σημειωματάριο με το οποίο κατέγραφε τα όσα διεμείβοντο ο Πουλλής κατέγραψε τα ακόλουθα:

*“Mr Mavrogenis supports the self government”,* ήτοι  
*«ο κ. Μαυρογένης υποστηρίζει την αυτοκυβέρνηση».*

Τη θέση για αυτοκυβέρνηση υποστήριξα και στο αυτοβιογραφικό μου σημείωμα και κατά την ανάκριση που υποβλήθηκα για να διαπιστωθεί πόσο επηρεασμένος ήμουν από *“μικροαστικές αντίληψεις”*. Η ανάκριση εκείνη δεν διέφερε πολύ από την πρώτη και τελευταία *εξομολόγηση*, που έκαμα σε μικρή ηλικία στον εφημέριο της εκκλησίας μου, προτού *μεταλάβω*. Ο ιερέας ήθελε σώνει και καλά να του πω μια αμαρτία, που έκαμα για να με συγχωρέσει. Και επειδή επέμενε και έπρεπε να τελειώσει επιτέλους η εξομολόγηση του είπα το ψέμα για άλλο δήθεν ψέμα, που είπα στη μάνα μου. Και ο παπάς με συγχώρησε. Η αλήθεια είναι ότι έλεγα πολλά ψέματα στη μάνα μου, η οποία είχε στην ημερήσια διάταξη το ξύλο. Κατά την ανάκριση μου από την Κομματική Επιτροπή δεν απειλήθηκα με ξύλο, αλλά έπρεπε να βρεθεί κάτι, για το οποίο έπρεπε να κάμω αυτοκριτική. Τελικά ένα από τα μέλη της Επιτροπής με συνέλαβε επ’ αυτοφώρω όταν ξεκινώντας να διατυπώσω μια άποψη είπα: *“Κατά την ταπεινή μου γνώμη...”*. Ο σύντροφος με διέκοψε λέγοντας μου ότι είναι μικροαστική συμπεριφορά όταν λέγω *“κατά την ταπεινή μου γνώμη”*.

Ο ίδιος αυτός σύντροφος είχε επισκεφθεί μαζί με άλλα μέλη κομματικής επιτροπής το εργαστήρι του φίλου μου Μαυρογένη στη Λεμεσό, λίγους μήνες μετά το θάνατο του **Στάλιν**. Ο Μαυρογένης κατασκεύασε ένα γύψινο πρόπλασμα με ανάγλυφη τη μορφή του Στάλιν, που θα διετίθετο προς πώληση και τα έσοδα θα κατέληγαν στο ταμείο του Κόμματος. Όλοι τους εξέφρασαν το θαυμασμό τους για το θαυμάσιο έργο του φίλου μου καλλιτέχνη. Ο σύντροφος ανακριτής συμφώνησε, αλλά έκαμα μια παρατήρηση/ερώτηση:

❖ *“Γιατί ο Στάλιν να βλέπει προς τα δεξιά;”*

Και ο Μαυρογένης με την ετοιμότητα, που τον χαρακτηρίζει, του απάντησε:

*“Με την αριστερά έχει ξεμπερδεύσει ο Στάλιν. Τώρα ο Στάλιν*

---

*δεν βλέπει δεξιά, στοχεύει δεξιά”.*

Τελικά η δουλειά δεν έγινε και είναι ευτύχημα. Φοβούμαι ότι λίγα χρόνια αργότερα θα γέμιζαν οι σκουπιδότοποι της Κύπρου με τη διαλυμένη ανάγλυφη μορφή του Στάλιν, όπως συνέβη στη Σοβιετική Ένωση και όλες τις άλλες χώρες του *υπαρκτού σοσιαλισμού*, που είχαν γεμίσει με ανδριάντες και προτομές του «μεγάλου» Στάλιν. Σε λίγες νύκτες κάθε τι που θύμιζε τον Στάλιν είχε εξαφανισθεί. Εδώ στην Κύπρο το τετράπτυχο του Κόμματος, *Μαρξ, Ένγκελς, Λένιν, Στάλιν* μετετράπη σε τρίπτυχο με την αφαίρεση του Στάλιν.

Το 1953 ο φίλος μου **Χριστάκης Κατσαμπάς** με έστειλε, την τελευταία στιγμή, να μεταβώ στο Βουκουρέστι για να συμμετάσχω μαζί με άλλους νέους στο *Παγκόσμιο Φεστιβάλ Νεολαίας*. Εκεί γνώρισα πολλούς Έλληνες ανάμεσα στους οποίους το *Νίκο Ζαχαριάδη*, ο οποίος μου παρέδωσε συνέντευξη του προς την εφημερίδα “*Ακρόπολη*” των Αθηνών, για να την παραδώσω στην εφημερίδα και μάλιστα στον Αρχισυντάκτη της **Σόλωνα Γρηγοριάδη**, κατά τον κατάπλου του πλοίου “*Μεσάπια*” στον Πειραιά. Η συνέντευξη δημοσιεύτηκε στην αδελφή εφημερίδα “*Απογευματινή*”, η οποία και κατασχέθηκε λόγω της δημοσίευσης της συνέντευξης. Για την όλη υπόθεση είχα ενημερώσει το Γ.Γ. του Κόμματος Εζεκία Παπαϊωάννου, ο οποίος και με συνεχάρη για την εκπλήρωση της αποστολής.

Είμαι μανιώδης συλλέκτης ανεκδότων και μερικά από τα ανέκδοτα αυτά τα έλεγα σε ομήγυρη στα γραφεία του “*Ν. Δημοκρατία*” στην παρουσία και του Γ.Γ. Εζεκία Παπαϊωάννου, ο οποίος μας επισκεπτόταν καθημερινά. Το ένα αφορούσε την **Αννα Πάουκερ**, Υπουργό Εξωτερικών τότε της *Λαϊκής Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Ρουμανίας*. Κυκλοφορούσε μια ηλιόλουστη ανοιξιάτικη μέρα κουβαλώντας μαζί της την ομπρέλα της. Όταν την ρώτησαν γιατί κουβαλά ομπρέλα αυτή απάντησε: “*Βρέχει στη Μόσχα*”. Το άλλο, που άκουσα από Έλληνες που διαβιούσαν στο Βουκουρέστι αφορούσε τον Στάλιν και έλεγε σε συντομία:

*“Ο Αμερικανός ο Άγγλος και ο Γάλλος φρουρός στα σύνορα Ανατολικού - Δυτικού Βερολίνου έγιναν φίλοι με τον Σοβιε-*

---

*τικό στρατιώτη, που περιπολούσε στην άλλη πλευρά. Όταν τέλειωνε η βάρδια τους οι τρεις Δυτικοί έλεγαν «Δόξα τω Θεώ πέρασε ακόμη μια μέρα». Ο Σοβιετικός που δεν πίστευε Θεό έλεγε το «Δόξα στον Στάλιν» (ρωσιστί: «Σλάβα Στάλιν»). Ένα βράδυ οι τρεις Δυτικοί ρώτησαν τον Σοβιετικό συνάδελφό τους τι θα έλεγε μετά το θάνατο του Στάλιν και εκείνος απάντησε : «Δόξα τω Θεώ», ρωσιστί: «Σλάβα Πόκου».*

Ο Εζεκίας παρόλο ότι απολάμβανε το χιούμορ, μου έκαμε την παρατήρηση:

*“Δεν είναι σοβαρά αστεία αυτά που λέγεις σύντροφε”.*

Είχε μια παθολογική αφοσίωση προς τα ιδεώδη του σοσιαλισμού, η οποία εκφραζόταν με υπερβολική αγάπη και αφοσίωση προς τις σοσιαλιστικές χώρες με επικεφαλής τη Σοβιετική Ένωση και τις ηγεσίες τους, που υπεράσπιζε με φανατισμό. Ευτύχησε να πεθάνει προτού αρχίσει η εξευτελιστική διάλυση των καθεστώτων, τα οποία υπεράσπιζε με τόσο φανατισμό.

Ωστόσο με τον Εζεκία διατηρούσα πάντοτε πολύ καλές σχέσεις και με δεχόταν με προθυμία στο γραφείο του όσες φορές του το ζητούσα. Μερικές φορές τον έβλεπα με δική του πρωτοβουλία. Θα αναφερθώ σε μερικές από τις συναντήσεις αυτές όταν θα πλησιάσουμε την περίοδο μετά το 1980.

### ***Το Δημοψήφισμα του 1950 για την Ένωση.***

Ας επανέλθουμε στην περίοδο, μετά την αποκήρυξη της γραμμής της αυτοκυβέρνησης από το ΑΚΕΛ. Η **Αυτοκυβέρνηση** ετάφη οριστικά στο 6ο Συνέδριο του Κόμματος, που έγινε στις 27 και 28 Αυγούστου 1949. Στην πολιτική εισήγηση του ο νέος Γενικός Γραμματέας του Κόμματος Εζεκίας Παπαϊωάννου διακήρυξε μεταξύ άλλων:

*«Συνεχής θέση μας έναντι στα συνταγματικά σχέδια του ιμπεριαλισμού είναι: ανεπιφύλακτη καταπολέμηση κάθε συνταγματικής προσπάθειας του Ιμπεριαλισμού. Εφ'όσο είμαστε*

---

**υπόδουλοι γραμμή μας είναι η Ένωση με την Ελλάδα».**

Η εκστρατεία του ΑΚΕΛ για την Ένωση εντείνεται και ταυτόχρονα εντείνεται και η προσπάθεια για συμφιλίωση, για ενότητα των λαϊκών δυνάμεων και για κοινό μέτωπο για αποτελεσματικότερη διεκδίκηση της Ένωσης.

Στις 27 Σεπτεμβρίου η **Λαϊκή Παράταξη**, με υπόμνημα της προς την Εθναρχία, εισηγείται, εν όψει της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ, να αποσταλεί κοινό υπόμνημα, να μεταβεί *κοινή εθνική αντιπροσωπεία* στη Νέα Υόρκη για να εργαστεί για το εθνικό ζήτημα και να συγκροτηθεί *κοινό παγκύπριο συλλαλητήριο* για υποστήριξη του υπομνήματος και των ενεργειών της εθνικής αντιπροσωπείας. Παρά την αλλαγή στην πολιτική του ΑΚΕΛ, η απάντηση της Εθναρχίας είναι άκρως περιφρονητική και εξακολουθεί να τη χαρακτηρίζει ο *στείρος αντικομμουνισμός*. Στην απάντηση της αναφέρει:

*«Ουδεμιάς δύναται να αξιώση προσοχής του υπομνήματος των εκπροσώπων των κομμουνιστών, οι οποίοι διά της μέχρι τούδε στάσεως των κατεπρόδωσαν τον ιερόν αγώνα της Μητρός πατρίδος και ησέβησαν προς τας θρησκευτικές και εθνικάς παραδόσεις εδίδαξαν το μίσος και προσεπάθησαν να διχάσουν τας ηθικάς δυνάμεις της δούλης Κύπρου».*

Το περιεχόμενο της απάντησης εκφράζει το πνεύμα της εποχής εκείνης και ήταν ενδεικτικό του πόσο οι καταστάσεις στην Ελλάδα επηρέαζαν τη ζωή της Κύπρου. Τότε ήταν η κορύφωση του εμφυλίου πολέμου ή του *“πολέμου κατά των ληστοςυμμοριτών κομμουνιστών”*.

Μετά την απάντηση αυτή οι λαϊκές οργανώσεις υπέβαλαν μόνες υπόμνημα προς τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, το οποίο περιέχει ένα νέο στοιχείο. Επαναλαμβάνεται η αξίωση για την Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, μα *«αν υπάρχει και η παραμικρή αμφιβολία, ένα ελεύθερο δημοψήφισμα κάτω από την επίβλεψη του ΟΗΕ θα διαλύσει όλες τις αμφιβολίες»*.

---

Προβάλλεται έτσι για πρώτη φορά από την αριστερά **η ιδέα για διεξαγωγή δημοψηφίσματος** και ακολούθως η αριστερά προχωρεί στην υλοποίηση του με εκστρατεία για τη **συλλογή υπογραφών** προς υποστήριξη του **ενωτικού υπομνήματος**. Ως συνήθως η εκστρατεία συνοδεύεται με συγκεντρώσεις και συλλαλητήρια. Επίσημη ημερομηνία για την έναρξη της εκστρατείας συλλογής υπογραφών ορίζεται η 4<sup>η</sup> Δεκεμβρίου 1949.

Όμως δύο μέρες νωρίτερα *στις 2 Δεκεμβρίου 1949 συνέρχεται η Εθναρχία και αποφασίζει και εκείνη τη διενέργεια ενωτικού δημοψηφίσματος*. Η αριστερά χαιρέτησε την απόφαση και ανακοίνωσε ότι θα διακόψει τη συλλογή υπογραφών μόλις η Εθναρχία ορίσει οριστική ημερομηνία ενάρξεως του ενωτικού δημοψηφίσματος. Επίλογος της απόφασης είναι ο μόνιμος επίλογος κάθε κινήσεως και διαβήματος της αριστεράς: *μια νέα έκκληση για Ενιαίο Μέτωπο*.

Στις 10 Δεκεμβρίου 1949 η Εθναρχία δημοσιεύει εγκύκλιο με την οποία καθορίζει την 15<sup>η</sup> Ιανουαρίου 1950 ως ημέρα ενάρξεως του ενωτικού δημοψηφίσματος. Η σχετική εγκύκλιος αφού αναφέρεται στον προαιώνιο πόθο της Ένωσης καταλήγει με τα ακόλουθα, που συνιστούν κάποια αλλαγή της συμπεριφοράς της Εθναρχίας:

*«Διά την μάχην ταύτην καλούμεν εις επιστράτευσιν πάντας ανεξαιρέτως τους Κυπρίους. Εις τον αγώνα τον καλόν ουδείς να υπολειφθή».*

Η λαϊκή παράταξη σταμάτησε τη συλλογή υπογραφών και κάλεσε τον Κυπριακό λαό να υποστηρίξει με φανατισμό το δημοψήφισμα της 15<sup>ης</sup> Ιανουαρίου.

Είναι ενδεχόμενο η αλλαγή αυτή στη συμπεριφορά της Εθναρχίας να προήλθε από το γεγονός ότι είχε ενισχυθεί με ένα ισχυρό νέο Μητροπολίτη, τον Μητροπολίτη Κιτίου Μακάριο τον Γ΄, ο οποίος στη συνέχεια διαδέχθηκε στον Αρχιεπισκοπικό θρόνο τον Μακάριο το Β΄. Η απόφαση για το ενωτικό δημοψήφισμα ήταν πρωτοβουλία του Μακαρίου του Τρίτου, του οποίου

η μετέπειτα δράση υπό την ιδιότητα του Αρχιεπισκόπου και του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας, έχει θέσει τη σφραγίδα της στη ζωή της Κύπρου. Για το ποια είναι αυτή η σφραγίδα θα το δούμε αργότερα.

Το ΑΚΕΛ κάλεσε τα μέλη και τους οπαδούς του όχι μόνο να ψηφίσουν στο δημοψήφισμα, αλλά και να εργασθούν και να συνεργασθούν με τους ανθρώπους της Εθναρχίας για την επιτυχία του Δημοψηφίσματος. Ήμουν 21 χρόνων όταν μετά τη Θεία λειτουργία πήγα στην εκκλησία της ενορίας μου Καθολικής και αφού υπέγραψα το δημοψήφισμα παρέμεινα όλη τη μέρα βοηθώντας τις συνενορίτισσες και τους συνενορίτες μου να ψηφίσουν υπέρ της Ένωσης. Θα μου μείνει αξέχαστη η φιλοξενία που μας επεφύλαξε ο πατέρας του γνωστού δημοσιογράφου της Λεμεσού **Ανδρέα Χατζημιλή** και του διατελέσαντος πρεσβευτή της Κύπρου στη Σοβιετική Ένωση και την Αθήνα **Δήμου Χατζημιλή**, ο οποίος ήταν για πολλά χρόνια ο νεωκόρος της Καθολικής. Απόλαυσα μπόλικα *πρόσφορα* με *χαλούμι* και *ελιές*.

Η συνεργασία των δύο παρατάξεων στη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος έφερε κοντά τους οπαδούς τους, οι οποίοι ανακάλυψαν ότι οι αντίπαλοι τους δεν ήταν ούτε ανθρωποφάγοι ούτε μολυσμένοι με το μίasma του κομμουνισμού ή του φασισμού. Αυτό έφερε κοντά και τις ηγεσίες, οι οποίες διαπίstωσαν με πολλή καθυστέρηση ότι ήταν άσκοπα τα χωριστά συλλαλητήρια υπέρ της *Ενώσεως* και έτσι αποφάσισαν την από κοινού οργάνωση παγκυπρίου συλλαλητηρίου για την Ένωση στο χώρο της εκκλησίας της Φανερωμένης στη Λευκωσία. Επρόκειτο για το πρώτο συλλαλητήριο, που κάλυψα υπό την ιδιότητα του συντάκτη του "*Νέου Δημοκράτη*" μαζί με τον αδελφικό μου φίλο **Χριστάκη Γεωργίου**, τον οποίο διαδέχθηκα στη σύνταξη της εφημερίδας.

### ***“Δεν αποφάσισε ακόμη η Κ.Ε. του Κόμματος”***

Η συγκέντρωση ήταν μεγάλη, αλλά απέιχε πολύ από την τεράστια συγκέντρωση υπέρ της *Αυτοκυβέρνησης* του 1948. Το

κυριότερο σημείο, που προσέχαμε για την κάλυψη των διαφορών συλλαλητηρίων ήταν να κάμνουμε υπολογισμούς και να λέμε πόσες χιλιάδες συγκεντρώθηκαν στο κάθε συλλαλητήριο. Αν ήταν συλλαλητήριο του ΑΚΕΛ προσθέταμε χιλιάδες. Αν ήταν συλλαλητήριο της δεξιάς αφαιρούσαμε χιλιάδες. Το αντίθετο γινόταν με τους συναδέλφους μας των δεξιών εφημερίδων, με τους οποίους οι σχέσεις μας ήταν πάντοτε περισσότερο από άριστες. Στην περίπτωση του συλλαλητηρίου της Φανερωμένης συγκεντρωθήκαμε όλοι οι δημοσιογράφοι σε μια γωνιά και προσπαθήσαμε να πείσουμε το φίλο μας **Βαχέ Γκεπελιάν** του *Ρώυτερ* να μεταδώσει όσο το δυνατό μεγαλύτερο αριθμό συγκεντρωθέντων. Ο αείμνηστος **Γρηγόρης Χατζηνικολάου** της «*Ελευθερίας*» είπε ότι οι συγκεντρωθέντες έφθαναν στις εξήντα χιλιάδες. Ο επίσης αείμνηστος **Κώστας Κόνωνας** του «*Έθνος*», διαμαρτυρήθηκε, λέγοντας ότι οι συγκεντρωθέντες ξεπερνούσαν τις 80 χιλιάδες και στράφηκε προς εμένα λέγοντας: «*Να δούμε τι λέγει ο "Νέος Δημοκράτης"*». Ήμουν κάπως διστακτικός στο να κάμω εκείνη την ώρα τους υπολογισμούς μου, οπότε επενέβη ο Γκεπελιάν λέγοντας ότι «*ακόμη δεν έχει αποφασίσει η Κεντρική Επιτροπή του Κόμματος*».

Τα συλλαλητήρια συνεχίστηκαν, αλλά η ενότητα μεταξύ των ηγεσιών των δύο παρατάξεων δεν διάρκεσε πολύ. Ο ανταγωνισμός μεταξύ των δύο παρατάξεων επανήλθε στην παλιά οξύτητα του. Στους δημοσιογράφους της αριστεράς δεν επιτρεπόταν να παρακολουθούν συγκεντρώσεις δεξιών οργανώσεων. Ωστόσο εμείς οι πιο νεαροί δημοσιογράφοι αναλαμβάναμε τολμηρές αποστολές και με διάφορα μέσα προσπαθούσαμε να μπούμε στα άδυτα της δεξιάς και να έχουμε τις αποκλειστικότητες και αποκαλύψεις μας. Μια τέτοια επιτυχία είχε ο φίλος μου Χριστάκης Γεωργίου, που κατόρθωσε να παρεισφρήσει απρατήρητος στον καθεδρικό του Αγίου Ιωάννη, όπου πραγματοποιήθηκε μια σημαντική συνεδρία όλων των στελεχών της δεξιάς, κατά την οποία λήφθηκε και *η απόφαση για πιο βίαιο αγώνα κατά των Άγγλων*.

Την ίδια τύχη δεν είχα εγώ όταν προσπάθησα να παρακολουθήσω συνέδριο της ΠΕΚ. Ο τότε Γενικός της Γραμματέας, **Av-**



**δρέας Αζίνας** με επεσήμανε και μου έδειξε πολύ ευγενικά την έξοδο του κέντρου, στο οποίο πραγματοποιήθηκε το συνέδριο.

Όλα αυτά αποτελούσαν σημάδια της προετοιμασίας για το τί θα ακολουθούσε την 1<sup>η</sup> Απριλίου 1955.

## *Παραμονές του αγώνα της ΕΟΚΑ*

Στις 5 και 6 Ιουλίου 1954 πραγματοποιήθηκε το 8ο Συνέδριο του ΑΚΕΛ, το οποίο ήταν και το τελευταίο, προτού κηρυχθεί παράνομο το Κόμμα το Δεκέμβριο του 1955. Είναι αξιοσημείωτο ότι μια από τις σημαντικότερες αποφάσεις του ήταν η έγκριση τού **μίνιμουμ προγράμματος** για τη συγκρότηση **Ενιαίου Απελευθερωτικού Μετώπου Πάλης** που περιλαμβάνει τρία μόνο σημεία.

- 1. Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, χωρίς όρους χωρίς ανταλλάγματα, χωρίς παραχωρήσεις βάσεων σε οποιαδήποτε ξένη δύναμη.**
- 2. Ειρήνη και αποστρατικοποίηση του τόπου μας.**
- 3. Πάλη για τα οικονομικά προβλήματα του λαού.**

Η έκκληση δεν βρήκε καμιά ανταπόκριση. Την ίδια τύχη είχε και έκκληση που απηύθυνε η αριστερά για μετάβαση στον ΟΗΕ πλατειάς αντιπροσωπείας όλου του λαού για ενίσχυση της προσφυγής, που είχε καταθέσει στον ΟΗΕ η Ελλάδα.

Τρειςήμισι περίπου μήνες προτού αρχίσει ο αγώνας της ΕΟΚΑ πραγματοποιήθηκε διήμερη συνεδρία της ολομέλειας της Κ.Ε. του ΑΚΕΛ. Η ολομέλεια επαναλαμβάνει ότι επείγει η οργανωτική συγκρότηση του **Ενιαίου Πατριωτικού Μετώπου Πάλης** στο οποίο θα ενταχθεί όλος ο λαός ανεξάρτητα από ιδεολογικές ή άλλες διαφορές. Για πρώτη φορά το ΑΚΕΛ δήλωνε πως αν ο Αρχιεπίσκοπος δεχόταν τη συγκρότηση και το πρόγραμμα του Μετώπου «*κανένας δεν θα είχε αντίρρηση να αναλάβει ο ίδιος την προεδρία του μετώπου*».

Η απάντηση δεν καθυστέρησε πολύ. Ήλθε συνοδευόμενη από εκρήξεις την πρώτη Απριλίου 1955.

## *Ο απελευθερωτικός αγώνας της ΕΟΚΑ 1955-1959*

Το βράδυ της 31<sup>ης</sup> Μαρτίου εργαζόμουν νυκτερινή βάρδια στο τυπογραφείο, όπου γινόταν η εκτύπωση του «*Νέου Δημοκράτη*» στη "χωράφα" απέναντι στο τέμενος Ομεριέ. Κλείσαμε νωρίς την εφημερίδα και πήγα με το ποδήλατο μου στο σπίτι που είχα ενοικιάσει μόλις παντρεύτηκα. Το σπίτι αυτό βρισκόταν στο *ύψωμα Λυκαβητού*, όπου βρισκόταν και το *Άσυλο Φρενοπαθών*, στο οποίο στεγάζεται σήμερα η *Στρατιωτική Αστυνομία*. Στα «πισινά» του σπιτιού που μέναμε, διέμενε και η *Μπαϊκάλ*, μια Τουρκάλα "σίστερ" (νοσοκόμα) που εργαζόταν στο Άσυλο. Οι σχέσεις μας ήταν άριστες και πολλές φορές είχαμε απολαύσει τη *μολοχία*, την οποία μαγείρευε η μητέρα της *Μπαϊκάλ* με το δικό της ιδιαίτερο τρόπο.

Οι μεταμεσονύκτιες εκρήξεις, που σημάδευσαν την έναρξη του αγώνα της ΕΟΚΑ, ξεσήκωσαν όλη τη γειτονιά. Η απόσταση του σπιτιού μας από την *Κυπριακή Ραδιοφωνική Υπηρεσία*, ήταν μικρή και οι βόμβες, που τοποθέτησαν εκεί αγωνιστές της ΕΟΚΑ ήταν αρκετά ισχυρές για να μας ξυπνήσουν από το μακάριο ύπνο μας. Έντρομη η *Μπαϊκάλ* εξέφρασε φόβους ότι κάτι το πολύ σοβαρό συνέβαινε. Οι ανησυχίες της είχαν επιβεβαιωθεί. Όταν το πρωί πήγα στο γραφείο μάθαμε και τα υπόλοιπα νέα από το φυλλάδιο με την υπογραφή ο *Αρχηγός Διγενής*. Το φυλλάδιο έγραφε μεταξύ άλλων:

**«ΑΝΑΛΑΜΒΑΝΟΜΕΝ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΔΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΤΙΝΑΞΙΝ ΤΟΥ ΑΓΓΛΙΚΟΥ ΖΥΓΟΥ με σύνθημα εκείνο το οποίον μας κατέλιπαν οι πρόγονοι μας ως ιεράν παρακαταθήκην «Ή ΤΑΝ Ή ΕΠΙ ΤΑΣ».**

Το φυλλάδιο κατέληγε με έκκληση προς τους Έλληνες όπου και αν βρίσκονται να ακούσουν την φωνή της ΕΟΚΑ.

---

**“ΕΜΠΡΟΣ ΟΛΟΙ ΜΑΖΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΛΕΥΤΕΡΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΜΑΣ”**

---

Δεν πρόκειται να αναφερθώ με λεπτομέρειες σε γεγονότα για τα οποία έχουν γραφεί πολλά συγγράμματα. Θα περιορισθώ μόνο στην αντίδραση του Κόμματος μου έναντι του αγώνα της ΕΟΚΑ.

Την 1<sup>η</sup> Απριλίου συνεδρίασε το Πολιτικό Γραφείο του ΑΚΕΛ, το οποίο εξέδωσε την γνωστή απόφαση, με την οποία απεκηρύχτηκε ο ένοπλος αγώνας της ΕΟΚΑ, ο οποίος *“μόνο ζημιά μπορεί να προκαλέσει στον Κυπριακόν αγώνα”*.

Εκ των υστέρων έγινε η διαπίστωση ότι η απόφαση εκείνη ελήφθη, εν θερμώ, και τη σχετική ανακοίνωση χαρακτηρίζει κυρίως η έλλειψη ψυχραιμίας. Εκτός από τους διάφορους βαρείς χαρακτηρισμούς, η απόφαση του Π.Γ. υπογραμμίζει ότι σκοπός του αγώνα ήταν να παραγνωρίσει τις λαϊκές δυνάμεις, να τις θέσει στο περιθώριο και να περάσει η πρωτοβουλία του εθνικού αγώνα στην άκρα δεξιά. Στη μακροσκελή ανακοίνωση παρατίθενται αποσπάσματα από τις απόψεις του *Μεγάλου Λένιν*, ο οποίος *«καταδίκασε από τα πρώτα χρόνια της επαναστατικής του δράσης και πάλεψε ενάντια στην λανθασμένη προβοκατόρικη τακτική της ατομικής τρομοκρατίας και των “διαλεκτών ηρώων” γιατί τη θεωρούσε επιζήμια για το επαναστατικό κίνημα»*.

Στη συνέχεια η ανακοίνωση ανέφερε ότι *“η πολιτική της ατομικής τρομοκρατίας υπαγορευόταν από λαθεμένη θεωρία των ναρότνικων για τους “ενεργητικούς ήρωες”*. Η ανακοίνωση παραθέτει και άλλα αποσπάσματα για τους ναρότνικους, τους οποίους ελάχιστοι εκλεκτοί στην Κύπρο γνώριζαν. Στο σημείο αυτό η ανακοίνωση δεν διέφερε καθόλου από την προσπάθεια ορισμένων *Θεολόγων* και *Ιεροκηρύκων* να θεωρηθούν ως αλάνθαστοι χρησιμοποιώντας αποσπάσματα από την *Αγία Γραφή*. Στην περίπτωση του Πολιτικού Γραφείου χρησιμοποιήθηκαν αποσπάσματα ή τσιτάτα από έργα του **Βλ. Ι. Λένιν**.

Στις 2 Απριλίου του 1955, ο *«Νέος Δημοκράτης»* κυκλοφόρησε με κύριο θέμα την απόφαση του Πολιτικού Γραφείου αποφεύγοντας να δώσει λεπτομερή ειδησεογραφική κάλυψη των όσων συνέβησαν τα χαράματα της 1<sup>ης</sup> Απριλίου 1955.

Η απόφαση του Πολιτικού Γραφείου συζητήθηκε σε συνελε-

ύσεις των ΚΟΒΑ (Κομματικών Οργανώσεων Βάσης) και εγκρίθηκε σχεδόν ομόφωνα. Ωστόσο υπήρξαν και φωνές έκφρασης υποστήριξης προς τον ένοπλο αγώνα. Χρειαζόταν μεγάλη τόλμη να εκφράσει ένας τη διαφωνία του σε αποφάσεις της Κεντρικής Επιτροπής ή του Πολιτικού Γραφείου του Κόμματος, προπάντων όταν εργαζόταν σε κομματική υπηρεσία. Σ' αυτή τη δύσκολη θέση βρισκόμουν όταν τόλμησα να εκφράσω τότε επιφυλάξεις για τη θέση του Κόμματος. Επειδή γινόταν εκτεταμένη αναφορά στο Λένιν επιστράτευσα τα όσα είχα μάθει διαβάζοντας τον Λένιν με υπόδειξη του δασκάλου μου στη κομματική σχολή Λεμεσού *Πλουτή Σέρβα*. Όταν του είπα ότι είναι πολύ δύσκολο να διαβάσω και τους 50 περίπου τόμους των *«Απάντων του Λένιν»*, ο Πλουτής με συμβούλευσε να διαβάσω τον τελευταίο, ο οποίος αποτελούσε σύνοψη όλων των προηγούμενων τόμων. Εκεί υπάρχουν οι θέσεις του Λένιν για τη **στρατηγική και την τακτική**, όπου έγραφε ότι **την τακτική του κάθε αγώνα την υπαγορεύει η στρατηγική του**. Υποστήριξα ότι δεν ήταν σωστή η διάγνωση ότι μόνο ο ένοπλος αγώνας ήταν το λάθος. Για μένα **λάθος ήταν πρωτίστως η Στρατηγική της Ένωσης**, η οποία ήταν ενδεχόμενο να υπαγόρευε και την τακτική του ένοπλου αγώνα.

Αισθανόμουν δικαιωμένος για την αντίθεση μου στην αλλαγή της πολιτικής της *Αυτοκυβέρνησης* και της επανόδου στη γραμμή της *Ένωσης*. Παρ' όλη την *ελληνολατρία* μου ουδέποτε ήμουν τόσο αφελής ώστε να πιστέψω ότι θα μπορούσαμε να επιτύχουμε την *Ένωση* με ειρηνικούς μαζικούς αγώνες. Αν η *στρατηγική της Ένωσης* ήταν ορθή, μπορούσε να είναι δικαιολογημένος και ο ένοπλος αγώνας, έστω και σαν μορφή εκδήλωσης της απελπισίας ενός λαού, ο οποίος ήταν αντικείμενο πρωτοφανούς περιφρόνησης και κοροϊδίας για πολλά χρόνια. Όμως η στρατηγική του Κόμματος μετά την εγκατάλειψη της *Στρατηγικής για Αυτοκυβέρνηση* το 1948 ήταν ενωτικότερη από την ενωτική γραμμή, που ακολουθούσε η Εθναρχία. Διαφωνώ ριζικά με όσους υποστήριξαν ή εξακολουθούν να υποστηρίζουν ότι το ΑΚΕΛ έπρεπε να υποστηρίξει τον ένοπλο αγώνα της ΕΟΚΑ. Το μεγάλο λάθος είχε διαπραχθεί το 1948 όταν εγκαταλείφθηκε η

*γραμμή της αυτοκυβέρνησης*, η οποία τύγχανε της επιδοκίμασής της πλειοψηφίας του λαού, όπως είχε αποδειχθεί στο συλλαλητήριο του Οκτωβρίου του 1948. Τον Απρίλιο του 1955 ήταν πολύ αργά να επανέλθει το ΑΚΕΛ στην ορθή γραμμή. Ο ένοπλος αγώνας της ΕΟΚΑ ήταν πλέον γεγονός. Παρά τα πρώτα λάθη, που στηρίζονταν και στην έξαλλη θέση, που πήρε ο Νίκος Ζαχαριάδης έναντι του αγώνα της ΕΟΚΑ, η συμπεριφορά του ΑΚΕΛ καθ' όλη τη διάρκεια του αγώνα της ΕΟΚΑ ήταν συμπεριφορά ευθύνης και σύνεσης, παρά τις προκλήσεις, που υπήρξαν εκ μέρους ορισμένων στοιχείων της ΕΟΚΑ. Την εγκατάλειψη του *Αγώνα για την Ένωση* θα την έκαμναν αργότερα άλλοι, αλλά με μισή καρδιά.

Τον αγώνα της ΕΟΚΑ υποστήριξε η συντριπτική πλειοψηφία των Ελλήνων της Κύπρου. Και εκείνοι, που διαφωνούσαν με την τακτική του ένοπλου αγώνα ουδέποτε διανοήθηκαν να βοηθήσουν την αγγλική αποικιοκρατία. Ο αγώνας της ΕΟΚΑ όσο λανθασμένος και να ήταν, ήταν αγώνας εναντίον του Άγγλου δυνάστη, ήταν αγώνας απελευθερωτικός.

Η ηγεσία του Κόμματος είχε καταληφθεί εντελώς απροετοίμαστη να αντιμετωπίσει τον ένοπλο αγώνα, άνκαι υπήρχαν ορισμένα σημεία που σήμαιναν ότι ετοιμαζόταν και επέκειτο ένοπλος αγώνας. Υπήρξε, λ.χ. η ανακοίνωση του ΕΜΑΚ, που προηγήθηκε της ΕΟΚΑ, η οποία κάλεσε

*«τους κομμουνιστάς και το Κόμμα των όχι μόνο να μη αντιστρατευθούν το ΕΜΑΚ, αλλ' ούτε και να αναμιχθούν εις τον αγώνα του. Όπως και όλος ο λαός. Δεν θα δεχθώμεν κομμουνιστάς εις το ΕΜΑΚ κυρίως δια λόγους σκοπιμότητος και εάν οι κομμουνισταί ενδιαφέρονται ειλικρινώς δια την ένωσιν δεν θα θελήσουν να αναμιχθούν εις τον απελευθερωτικόν αγώνα μας».*

Εξ άλλου η Β' ολομέλεια της Κ.Ε. του Κόμματος που πραγματοποιήθηκε τον Ιανουάριο του 1955, λίγους μήνες δηλαδή πριν από την έναρξη του αγώνα της ΕΟΚΑ, επανέλαβε τη θέση του ότι *«ο αγώνας του Κυπριακού λαού είναι μαζικός, ανοικτός, ειρηνικός, δημοκρατικός».* Και συνέχιζε:

*«Οι μαζικές λαϊκές συγκεντρώσεις, οι διαδηλώσεις, οι α-*

*περγίες όταν γίνονται στην κατάλληλη ώρα με τα κατάλληλα συνθήματα, όταν προπαντός συγκεντρώνουν όλο το λαό ενωμένο είναι μορφή παλλαϊκού δημοκρατικού αγώνα».*

Η ολομέλεια αυτή απηύθυνε στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο υστάτη έκκληση για τη συγκρότηση του Ενιαίου Πατριωτικού Μετώπου Πάλης. Μάλιστα για πρώτη φορά δήλωνε πως «*αν ο Αρχιεπίσκοπος δεχθεί τη συγκρότηση και το πρόγραμμα του Ενιαίου Πατριωτικού Μετώπου κανένας δεν θα είχε αντίρρηση να αναλάβει ο ίδιος την προεδρία του Μετώπου*».

Ο “*Νέος Δημοκράτης*”, ο οποίος την εποχή εκείνη είχε την πρώτη κυκλοφορία, έδιδε την καλύτερη δυνατή κάλυψη σε όλες τις εξελίξεις. Για μερικά ηγετικά στελέχη της ΕΟΚΑ ο “*Νέος Δημοκράτης*” πρόσφερε καλύτερη κάλυψη από εκείνη, που πρόσφεραν εφημερίδες της δεξιάς. Στους τόμους του “*Νέου Δημοκράτη*” της εποχής εκείνης ο μελετητής θα βρει πολύτιμο υλικό που καλύπτει διάφορες εκδηλώσεις που αφορούσαν τον ένοπλο αγώνα της ΕΟΚΑ, αλλά και τις λαϊκές κινητοποιήσεις, που οργάνωνε το ΑΚΕΛ εναντίον της αποικιοκρατίας.

Προσωπικά είχα καλύψει για το “*Νέο Δημοκράτη*” πολλά από τα γεγονότα αυτά και κυρίως τις πρώτες δίκες των αγωνιστών της ΕΟΚΑ. Τη δίκη του **Μιχαλάκη Καραολή**, την κάλυψα από την πρώτη μέρα της προανάκρισης, στη συνέχεια τη δίκη ενώπιον του Κακουργιοδικείου και τέλος την έφεση στο Εφετείο. Ο ηγούμενος της υπεράσπισης στη δίκη του Καραολή, **Στέλιος Παυλίδης**, πρώην Γενικός Εισαγγελέας της Κύπρου, με είχε συγχαρεί μπροστά στους άλλους συναδέλφους μου για την πληρότητα της κάλυψης και μου είχε προτείνει να μεταβώ στο Λονδίνο για να παρακολουθήσω την προσφυγή ενώπιον του Ανακτοβουλίου. Δεν μπόρεσα να παρακολουθήσω τη προσφυγή στο Ανακτοβούλιο και τελικά, ο **Μιχαλάκης Καραολής**, ο σεμνός εκείνος αγωνιστής, απόφοιτος της Αγγλικής Σχολής Λευκωσίας, οδηγήθηκε λίγους μήνες αργότερα, μαζί με ένα άλλο αγωνιστή της ΕΟΚΑ, τον **Αντρέα Δημητρίου**, στην αγχόνη των Κεντρικών Φυλακών. Γνώριζα πολύ καλά τότε ότι ο **Μιχαλάκης Καραολής** δεν ήταν εκείνος που πυροβόλησε τον Πουλλή, αλλά κάποιος άλλος συναγωνιστής του. Οστόσο ο **Ραούφ Ντενκτάς**,

εισαγγελέας του Στέμματος, κατόρθωσε με τη λεγόμενη περιστασιακή μαρτυρία να εξασφαλίσει τη θανατική καταδίκη του Καραολή.

Το τραγικό για μένα είναι ότι ήμουν μάρτυρας από κάποια απόσταση του πυροβολισμού του *Ηρόδοτου Πουλλή*, ο οποίος παρακολουθούσε παλλαϊκή συγκέντρωση του ΑΚΕΛ στο χώρο της “*Αλάμπρα*” στο τέρμα της οδού Λήδρας. Τη συγκέντρωση την παρακολουθούσα με την ιδιότητα του συντάκτη του “*Νέου Δημοκράτη*”. Η αλήθεια είναι ότι λυπήθηκα για τη δολοφονία του Πουλλή, που μας ήταν πολύ γνωστός, γιατί με τον εξ ίσου γνωστό πράκτορα της Ιντέλιτζενς τον Κουμπάρη, παρακολουθούσε όλες τις εκδηλώσεις του αριστερού κινήματος. Ο Πουλλής ήταν εκείνος, που έγραψε στο σημειωματάριο του “*Mr Mavrogenis supports the self government*”, ενώ παρακολουθούσε το Παγκύπριο συνέδριο της ΑΟΝ λίγα χρόνια νωρίτερα. Ο Κουμπάρης λίγες μέρες, μετά τη δολοφονία του συναδέλφου του εγκατέλειψε την Κύπρο.

### *Ο Κυριάκος Χρίστου, που έγινε Ανδρέας Κυριάκου*

Τον Δεκέμβρη του 1955 το ΑΚΕΛ κηρύχθηκε παράνομο και η εφημερίδα του “*Νέος Δημοκράτης*” έκλεισε. Παραξενεύτηκα γιατί δεν περιλαμβανόμουν ανάμεσα στους συλληφθέντες. Εκ των υστέρων πληροφορήθηκα ότι με αναζητούσαν στη Λεμεσό. Αργότερα διαπίστωσα τη μεγάλη παρεξήγηση. Μερικές μέρες μετά τη σύλληψη της ηγεσίας της αριστεράς είχαν δραπετεύσει από το στρατόπεδο της Πύλας ορισμένα ηγετικά στελέχη του Κόμματος, ανάμεσα στα οποία και ο πολύ καλός μου φίλος *Κυριάκος Χρίστου*. Στην ανακοίνωση του Γραφείου Δημοσίων Πληροφοριών, που αναφερόταν η δραπέτευση των στελεχών ο ένας από τους δραπετεύσαντες έφερε το όνομα *Ανδρέας Κυριάκου*. Τότε κατάλαβα ότι ο Κυριάκος Χρίστου, με εκπροσωπούσε στους συλληφθέντες. Τότε με τις συλλήψεις των στελεχών της αριστεράς είχαν διαπραχθεί τρομερές γκάφες από τους Άγγλους. Μεταξύ άλλων είχαν εκδοθεί διατάγματα για τη σύλληψη στελεχών του ΑΚΕΛ, που είχαν ήδη πεθάνει προ πολλού.

Επειδή δεν προσλήφθηκα στη “Χαραυγή”, που διαδέχθηκε το “Νέο Δημοκράτη” αναγκάστηκα να δουλέψω σε άλλες εφημερίδες, αλλά και για μια μεγάλη περίοδο από το 1956 μέχρι τις αρχές του 1959 εργαζόμουν ταυτόχρονα στην εφημερίδα “Times of Cyprus”, και στο Διαφημιστικό Τμήμα της ΚΕΟ. Σ’ αυτό με βοήθησε ο πρώην συνάδελφος μου στο “Νέο Δημοκράτη” **Μιλτιάδης Χριστοδούλου**, που διεύθυνε και τους Times και τις Υπηρεσίες Διαφημίσεων της ΚΕΟ. Στους Times γνώρισα τον εκδότη τους ένα από τους κορυφαίους Άγγλους δημοσιογράφους, που εργάστηκαν ποτέ στην Κύπρο τον **Charles Foley**. Κοντά στο Foley έμαθα πάρα πολλά. Στην ΚΕΟ έμαθα να δοκιμάζω κρασιά και πιστεύω ότι περιλαμβάνομαι μεταξύ εκείνων, που ξεχωρίζουν το καλό κρασί, παρόλο, που τώρα ο διαβήτης μου δεν μου επιτρέπει να το απολαμβάνω.

### *Ακούσια ανάμιξη μου στον αγώνα.*

Κατά τη διάρκεια του αγώνα της ΕΟΚΑ βρισκόμουν κοντά στις ειδήσεις και παρακολουθούσα στενά όλες τις δραματικές εξελίξεις, για τις οποίες έχουν γραφεί πάρα πολλά. Πρόσφερα βοήθεια σε αγωνιστές της ΕΟΚΑ, αλλά σε καμιά περίπτωση δεν διεκδικώ το ρόλο αγωνιστή παρά το γεγονός ότι σε μια περίπτωση κινδύνευσε η ζωή μου. Θα την αναφέρω σε συντομία για να καταδείξω τη γενική αποδοχή, που είχε ο αγώνας της ΕΟΚΑ ακόμη και ανάμεσα σε πρόσωπα, που συνειδητά πίστευαν ότι ήταν άσκοπος ο αγώνας εκείνος.

Αμέσως μετά τη σύλληψη του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και την εξορία του στις Σευχέλλες, ο Foley μου ζήτησε να επισκεφθώ το χωριό του Μακαρίου την Παναγιά και να γράψω μια ιστορία σχετικά με τα παιδικά χρόνια του Μακαρίου. Ανέλαβε να με μεταφέρει στην Παναγιά με το αυτοκίνητο του ο αδελφός του Μακαρίου ο **Γιώργος Μούσκος**, ο οποίος ήταν ο αρχικετυπητής των Times. Ξεκινήσαμε αργά και ο Γιώργος Μούσκος ήταν βέβαιος ότι με ένα συντόμι που ακολούθησε θα φθάναμε νωρίτερα στο χωριό του. Το αποτέλεσμα ήταν να καταλήξουμε σε



αδιέξοδο σε απαγορευμένη περιοχή του Κύκκου και να μας στήσει ενέδρα περίπολος Άγγλων *κοκκινοσκοούφηδων*. Είπα στο Γιώργο να μείνει μέσα στο αυτοκίνητο και να αποφύγει να δείξει την ταυτότητα του. Ήμουν εφοδιασμένος με άδεια κυκλοφορίας (*Curfew Pass*) υπ' αριθμό 4276 και υπογραμμένη από τον Άγγλο Διοικητή της Λευκωσίας που μου δόθηκε υπό την ιδιότητα του Δημοσιογράφου της εφημερίδας "*Times of Cyprus*". Βγήκα με σηκωμένα τα χέρια από το αυτοκίνητο υβρίζοντας αγγλιστί το βλάκα τον οδηγό μου, που έχασε το δρόμο του. Με πλησίασε με προταγμένο το περίστροφο ένας Άγγλος λοχαγός στον οποίο πρόταξα το *curfew pass*. Φαίνεται ότι πέρασε σε ευγενέστατο Άγγλο, ο οποίος εξέφρασε λύπη για την περιπέτεια μου και προθυμοποιήθηκε να μας βοηθήσει να βρούμε το σωστό δρόμο. Τελικά καταλήξαμε "*εν ασφαλεία*" στην Παναγιά τις πρώτες μεταμεσονύκτιες ώρες. Ο Γέρο Μούσκος που μας περίμενε μου παραχώρησε το κρεβάτι του Δεσπότη, στο οποίο και κοιμήθηκα. Όταν τέλειωσα τη δημοσιογραφική αποστολή που μου ανέθεσε ο *Foley* είπα στο Γιώργο να επιστρέψουμε στη Λευκωσία μέσω της ασφαλούς οδού Παναγιάς, Στατού, Τίμης και Λεμεσού. Ο Γιώργος μού είπε ότι δεν πρέπει να φοβούμαι τίποτα και με πληροφόρησε ότι με το αυτοκίνητο είχε κουβαλήσει οπλισμό, που παρέδωσε σε αντάρτες της ΕΟΚΑ. Οι Άγγλοι, που μας έστησαν ενέδρα στο δάσος του Κύκκου θα μπορούσαν να μας σκοτώσουν χωρίς να δώσουν λόγο σε κανένα γιατί ήμαστε μέσα σε απαγορευμένη περιοχή και μάλιστα αργά τη νύκτα. Είμαι βέβαιος ότι θα είχα και εγώ το ετήσιο μνημόσυνο του ήρωα Ανδρέα Κυριακού.

Όλη σχεδόν την περίοδο του αγώνα την έζησα σε σπίτι που μου πρόσφερε με πολύ χαμηλό ενοίκιο ο φίλος μου **Χριστάκης Αγαπίου**, γραμματέας της Αρχιεπισκοπής. Ήταν πάνω στην πολυκατοικία της **Ευγενίας Θεοδότου** στην αυλή της εκκλησίας Φανερωμένης στον τέταρτο και τελευταίο όροφο της. Από εκεί παρακολουθούσα πολλά γεγονότα, που διαδραματίζονταν στη Φανερωμένη και στη γύρω περιοχή. Και διαδραματίστηκαν πάρα πολλά γεγονότα στην περιοχή του σπιτιού μου, με αποκορύφωμα την απελευθέρωση των φυλακισμένων και κρατουμέ-

νων της ΕΟΚΑ, οι οποίοι, μετά την απελευθέρωση τους, μετέβαιναν πρώτα στη Φανερωμένη, όπου ψαλλόταν δέηση και εκφωνούνταν πατριωτικοί λόγοι. Ένας από τους τακτικούς ρήτορες, ήταν **ο ηγούμενος του Μαχαιρά Ειρηναίος**, ο οποίος μετά τον αγώνα εγκατέλειψε και τη Μονή και την Κύπρο, ύστερα από επεισόδια και καυγάδες στη Μονή Μαχαιρά, μετά το τέλος του αγώνα της ΕΟΚΑ.

Στην περιοχή της Φανερωμένης διεξήχθησαν πολλές συγκρούσεις μεταξύ των Βρετανικών δυνάμεων και επικουρικών αστυνομικών με νέους και μαθητές και μαθήτριες. **Τα όπλα των νέων μας ήταν κυρίως πέτρες και τούβλα παρακειμένων οικοδομών.** Μια ομάδα νέων βγήκε πάνω στην ταράτσα του διαμερίσματος μου και άρχισε να πετροβολά τον εχθρό. Σε μια στιγμή κτύπησε η πόρτα του διαμερίσματος και τέσσερις νέοι ζήτησαν καταφύγιο γιατί είχαν αντιληφθεί Άγγλους να έρχονται προς την πολυκατοικία. Τους πέρασα στο μικρό σαλόνι, τους είπα να καθίσουν φρόνιμα και να ακούουν με κατάνυξη τη μουσική, που θα τους έβαζα να ακούσουν. Η γυναίκα μου μας έφερε γλυκό κιτρόμηλο. Πράγματι σε λίγο οι υποκόπανοι των όπλων των Άγγλων στρατιωτών κτυπούσαν την πόρτα του διαμερίσματος μου. Τους άνοιξα και τους παρακάλεσα να περάσουν ήσυχα γιατί εκείνη την ώρα είχαμε ακρόαση κλασικής μουσικής.

Σε ένα μοναδικό ραδιογραμμόφωνο, το οποίο διατηρώ μέχρι σήμερα ακούσαμε μια θαυμάσια εκτέλεση της εβδόμης συμφωνίας του Μπετόβεν. Οι άγνωστοι μου νεαροί παρακολουθούσαν με ψυχραιμία και πραγματική κατάνυξη το μεγαλύτερο συνθέτη όλων των εποχών. Οι Άγγλοι επείσθησαν ότι νέοι που ξέρουν να απολαμβάνουν Μπετόβεν δεν μπορούσαν να αναμιχθούν σε οχλαγωγικές ενέργειες. Και όμως η τελευταία επιθυμία του **Ανδρέα Ζάκου**, ενός μεγάλου αγωνιστή της ελευθερίας, που κατά τους Άγγλους ήταν *αρχιτρομοκράτης*, προτού οδηγηθεί στην αγχόνη, ήταν να ακούσει την ενάτη συμφωνία του Μπετόβεν με το περίφημο χορωδιακό "Ωδή στη χαρά".

Δεν πρόκειται να ασχοληθώ με τα συγκλονιστικά γεγονότα της περιόδου αυτής, τα οποία περιγράφονται με τη μεγαλύτερη

δυνατή πληρότητα στο πολύτομο έργο του φίλου μου δημοσιογράφου Παναγιώτη Παπαδημήτρη “*Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου 1878-1978*” και πολλά άλλα βιβλία, που έχουν κυκλοφορήσει. Εκείνο, που δεν έχει εκδοθεί ως τώρα είναι μια αντικειμενική κριτική αντίκριση του όλου αγώνα του 1955-1959. Κανένας δεν μπορεί να αμφισβητήσει το μεγαλείο της θυσίας δεκάδων αγωνιστών της ΕΟΚΑ. Αλλά *θεωρώ προσβολή προς τη νοημοσύνη κάθε ισχυρισμό για δικαίωση του αγώνα αυτού*. Σκοπός του αγώνα ήταν η Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα και αμφιβάλλω αν οι αγωνιστές της ΕΟΚΑ θα έδιδαν τη ζωή τους για οτιδήποτε λιγότερο. Και οι συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου δεν μπορούσαν να ήταν η επιδίωξη των αγωνιστών αυτών. Επιμένω στην άποψη, που πολύ νεαρός τότε είχα διατυπώσει στην κομματική μου ομάδα. Το λάθος, που έκαναν οι ηγεσίες τόσο της δεξιάς όσο και της αριστεράς ήταν να υιοθετήσουν τη *Στρατηγική της Ένωσης*. Σ’ αυτό το λάθος έχουν προστεθεί στο μεταξύ πολλά άλλα λάθη, προερχόμενα από την πολιτική ηγεσία του τόπου, η οποία δεν τόλμησε να πει την αλήθεια στο λαό και η οποία υπέφερε και υποφέρει από το σύνδρομο του καταραμένου πολιτικού κόστους, κάτι το οποίο την οδηγεί σε θέσεις και αποφάσεις σκοπιμότητας.

Θα αναφερθώ σε μερικά μόνο γεγονότα για να δώσω την προσωπική μου μαρτυρία για την κατάσταση που επικρατούσε τότε. Η κάλυψη των πρώτων δικών των αγωνιστών της ΕΟΚΑ με οδηγούσε καθημερινά στο χώρο των δικαστηρίων στην πλατεία Σεραγίου και στα δικηγορικά γραφεία, που υπήρχαν στην περιοχή. Τακτικά επισκεπτόμουν το γραφείο του **Λεύκου Κληρίδη**, που διετέλεσε και νομικός σύμβουλος του “*Νέου Δημοκράτη*”, αλλά και του θείου του **Ιωάννη Κληρίδη**, πατέρα του Προέδρου **Γλαύκου Κληρίδη** και του **Ξάνθου Κληρίδη**, με τον οποίο είχα συχνότερη συναναστροφή. Επεδίωκα με κάθε τρόπο να συναντώ το **Γιάννη Κληρίδη**, πρώτα στο δικηγορικό του γραφείο στο Σεράγιο και αργότερα, όταν άρχισε ο διαμελισμός της Λευκωσίας στην περιοχή της Αλάμπρα, στο τέρμα της οδού Λήδρας. Μερικές φορές συναντηθήκαμε στο σπίτι του πού βρίσκεται στο δρόμο, που φέρει το όνομα του. Η κουβέντα με

τον *Γιάννη Κληρίδη* ήταν μάθημα ρεαλισμού και ορθής σκέψης. Τα επιχειρήματα του ήσαν απράνταχτα. Μαζί του συζητούσαμε πολλές από τις εξελίξεις και μου εξέφραζε απόψεις οι οποίες ήσαν πολύ τολμηρές για την εποχή εκείνη, εποχή κατά την οποία κανένας δεν τολμούσε να αμφισβητήσει την ορθότητα της στρατηγικής της Ένωσης. Υπήρξαν πρόσωπα, τα οποία δολοφονήθηκαν γιατί μίλησαν εναντίον της Ένωσης. Σήμερα βέβαια εκείνοι, που μιλούν για αγώνα υπέρ της Ένωσης το κάνουν γιατί νιώθουν πως δεν διατρέχει κανένα κίνδυνο η σωματική τους ακεραιότητα. Κινδυνεύουν όμως να οδηγηθούν στο ψυχιατρείο.

Όπως ανέφερα και προηγούμενα η **Ένωση** ήταν η επιδίωξη όλων ανεξαιρέτως των Ελλήνων της Κύπρου είτε ανήκαν στη δεξιά είτε στην αριστερά. Έτσι οποιεσδήποτε προτάσεις για συνταγματικές αλλαγές απορρίπτονταν ασυζητητί. Υπήρχαν βέβαια οι άνθρωποι, που είχαν τις επιφυλάξεις τους, αλλά δεν τολμούσαν να τις εκφράσουν, γιατί θα συναντούσαν τη γενική αντίδραση και ενδεχομένως τις σφαίρες των αγωνιστών της ΕΟΚΑ.

### *Οι προτάσεις του Λόρδου Ράντκλιφ.*

Τον Δεκέμβριο του 1956, οκτώ μήνες μετά την εξορία του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου υποβάλλονται επίσημα οι συνταγματικές προτάσεις του **Λόρδου Ράντκλιφ**. Για τις προτάσεις αυτές είχαν ενημερωθεί νωρίτερα η Ελλάδα και η Τουρκία. Προσωπικά τις άκουσα από εκπομπή της παγκόσμιας υπηρεσίας του Β.Β.Σ. Στο *Δελτίο Ειδήσεων* που πρωτομεταδόθηκε η είδηση σημειώθηκε ένα από τα λεγόμενα «σαρδάμ» στο ραδιόφωνο. Όταν ο εκφωνητής θέλει να βήξει πατά ένα κουμπί βήχει ξεπατά το κουμπί και συνεχίζει την ανάγνωση του δελτίου του. Η είδηση των συνταγματικών προτάσεων του Ράντκλιφ ήταν πρώτη. Ο Εκφωνητής διάβασε την πρώτη πρόταση και στη συνέχεια ακούστηκε να λέγει “*Τα έκαμε πάλιν θάλασσα*”. Εκ των υστέρων πληροφορήθηκα ότι ο εκφωνητής πάτησε το κουμπί του βηξίματος, αλλά δεν έσβησε το λαμπάκι που έδειχνε ότι το πρόγραμμα έβγαινε στον αέρα. Προφανώς αναφερόμενος σε κάποιο

τεχνικό του Β.Β.Σ είπε την κουβέντα, που ακούστηκε σε όλο τον κόσμο.

Το πλήρες κείμενο των προτάσεων Ράντκλιφ μου το έδωσε ο *Γιάννης Κληρίδης*, ο οποίος τις έκρινε ως μια προσπάθεια, που δεν έπρεπε να απορριφθεί *αβρόχοις ποσί*. Ωστόσο είχε προβλέψει την τύχη που θα είχαν οι συνταγματικές προτάσεις του Ράντκλιφ, που αφορούσαν αποικιακό σύνταγμα, παρόμοιο με εκείνο που είχε υποβληθεί στη Διασκεπτική του 1947, αλλά με πολύ περισσότερες λεπτομέρειες. Η πιο σημαντική προϋπόθεση για το Γιάννη Κληρίδη για το ενδεχόμενο συζήτησης των προτάσεων αυτών, ήταν να δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνθήκες με πρώτο μέτρο την απελευθέρωση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, ο οποίος θα ήταν ο μόνος, που ήταν σε θέση και θα μπορούσε να πάρει μια τολμηρή απόφαση, χωρίς πολλές αντιδράσεις.

Στην εισαγωγή των ιδίων των προτάσεων Ράντκλιφ αναφέρονται μεταξύ άλλων ότι οι προτάσεις,

*«δεν κατηρτίσθησαν δι' εισαγωγήν εν Κύπρω, υπό τας συνθήκας, αι οποιαί επικρατούν εν αυτή σήμερον. Κατηρτίσθησαν δια μίαν Κύπρον εις την οποίαν αφ' ενός οι άνθρωποι δύνανται άπαξ έτι να εκφράσουν τας απόψεις των χωρίς τον φόβον του εκφοβισμού, της τρομοκρατίας και εις την οποίαν, αφ' ετέρου τα μέτρα εκτάκτου ανάγκης, τα οποία διαταράσσουν την κανονικήν ζωήν, έχουν τελειώσει».*

Με τον Μακάριο απόντα, μου έλεγε ο Γιάννης Κληρίδης, κανένας δεν μπορούσε ούτε να διανοηθεί να πει έστω και μια καλή λέξη για τις προτάσεις. Απερρίφθησαν από όλους ανεξαιρέτως περιλαμβανομένου και του ΑΚΕΛ.

Θεωρώ άσκοπη οποιαδήποτε συζήτηση για τα θετικά ή τα αρνητικά των προτάσεων Ράντκλιφ, που υποβλήθηκαν πριν από μισό σχεδόν αιώνα.

Ένα μέρος των συνταγματικών προτάσεων, μου προκάλεσαν το ιδιαίτερο ενδιαφέρον μετά τρία χρόνια όταν προσλήφθηκα στο ΡΙΚ. Πληροφορήθηκα ότι η νομοθεσία για την εγκαθιδ-

ρυση του **Ραδιοφωνικού Ιδρύματος Κύπρου (ΡΙΚ)**, που αντικατέστησε την *Κυπριακή Ραδιοφωνική Υπηρεσία* στηριζόταν σε σχετική πρόνοια των συνταγματικών προτάσεων Ράντκλιφ.

Λίγα χρόνια προτού αφυπηρευτήσω από το ΡΙΚ, υπό την ιδιότητα του *Διευθυντή Ειδήσεων και Επικαιρίων* και εκπροσώπου του Ιδρύματος στην *Ευρωπαϊκή Ένωση Ραδιοφωνίας*, συνήψα πολύ φιλικές σχέσεις με τους Διευθυντές Ειδήσεων όλων των ραδιοτηλεοπτικών σταθμών, που ανήκαν στην Ένωση. Ένας από τους πιο στενούς μου φίλους ήταν ο Διευθυντής Ειδήσεων του Β.Β.Σ **Άλαν Πρόθερω**, ένας από τους καλύτερους Διευθυντές Ειδήσεων, που είχε ποτέ η Βρετανική Ραδιοφωνία. Παιρατήθηκε γιατί συγκρούστηκε με την πρωθυπουργό **Μάργκαρετ Θάτσερ**. Ο Άλαν Πρόθερω κλήθηκε στην Ελλάδα, μετά τη μεταπολίτευση και υπέβαλε έκθεση για την αναδιοργάνωση του τότε *Εθνικού Ιδρύματος Ραδιοφωνίας Τηλεοράσεως* (ΕΙΡΤ). Οι κομματικές σκοπιμότητες που κυριαρχούσαν και εξακολουθούν να κυριαρχούν στην Ελλάδα δεν επέτρεψαν την εφαρμογή της *έκθεσης Πρόθερω*, η οποία είχε χαιρετισθεί ως εξαιρετική. Η εισαγωγή του Κώδικα Ειδήσεων, που ετοίμασε το 1968 ο **Ανδρέας Χριστοφίδης** αρχίζει με σκέψεις του Άλαν Πρόθερω σχετικά με τις ειδήσεις.

Με πρόσκληση μου ο Άλαν Πρόθερω ήρθε στην Κύπρο για να μελετήσει την κατάσταση σχετικά με τη Ραδιοφωνία και την τηλεόραση, μετά την ψήφιση από τη Βουλή, ύστερα από εισήγηση του ΔΗΣΥ, μιας πρωτοφανούς νομοθεσίας, που μεταξύ άλλων καθορίζει δια νόμου κάτι το ακατόρθωτο: **το τι είναι είδηση**.

Ο Άλαν ετοίμασε μελέτη, η οποία όμως μπήκε σε κάποια συρτάρια. Στην εισαγωγή της μελέτης του ο Άλαν Πρόθερω διαπίστωνε ότι ο *νόμος περί Ραδιοφωνικού Ιδρύματος Κύπρου* είναι ένας από τους δημοκρατικότερους και προοδευτικότερους νόμους, που έχει οποιαδήποτε δημόσια ραδιοφωνία σε όλο τον κόσμο. Είναι κατά πολύ καλύτερη από το *Royal Act* που καθορίζει τη λειτουργία του Β.Β.Σ.

Οι διαπιστώσεις αυτές με έπεισαν περισσότερο ότι οι προτάσεις Ράντκλιφ δεν ήταν για πέταμα.

---

Το Μάιο του 1959 διορίστηκα ως ο Έλληνας Υπεύθυνος Σύνταξης στο ΡΙΚ. Ο Τούρκος συνάδελφος μου ήταν ο **Χακκή Σουχά**, ο οποίος πέθανε πρόωρα, πριν από μερικά χρόνια. Φρόντισα και μαζί με τους συναδέλφους **Μελή Δημητρίου** και **Χαρίλαο Παπαδόπουλο** παρευρεθήκαμε στην κηδεία του που έγινε στην Αγία Σοφία. Παρενθετικά πρέπει να αναφέρω εδώ την εγκάρδια υποδοχή που μας επεφυλάχθη. Ο ίδιος ο **Ραούφ Ντενκτάς** με ευχαρίστησε για την παρουσία μου στην κηδεία και του απάντησα ότι θα έπρεπε να ήταν πραγματικά ευχαριστημένος αν θα μπορούσα να δω το φίλο μου Χακκή προτού πεθάνει. Αυτό φαίνεται ότι τον πείραξε.

Στο ΡΙΚ είχα προσληφθεί ως ο επιτυχών από πολλούς υποψήφιους, που υπέβαλαν αίτηση για τη θέση αυτή. Ο Άγγλος Γενικός Διευθυντής του ΡΙΚ υποπλοίαρχος **Πράουντ**, όταν μου ανακοίνωσε την απόφαση του Συμβουλίου να με προσλάβει, μού είπε καθαρά ότι είχε υπόψη του το φάκελο της αστυνομίας, αλλά με θεωρούσε ως τον πιο κατάλληλο, τόσο από τα γραπτά μου όσο και από την προφορική μου συνέντευξη. Εξέφρασε την πεποίθηση ότι θα λειτουργούσα ως αντικειμενικός δημοσιογράφος, χωρίς να επηρεάζομαι από τις οποιεσδήποτε πεποιθήσεις μου. Πιστεύω ότι είμαι ο μόνος υπάλληλος για τον οποίο ο υποπλοίαρχος Πράουντ άφησε συστατικό σημείωμα/επιστολή στον προσωπικό μου φάκελο που διατηρούσε η διεύθυνση του ΡΙΚ, με σκοπό να με προστατέψει από οποιαδήποτε δίωξη, την οποία είχε προβλέψει. Την ύπαρξη του σημειώματος/επιστολής μου την αποκάλυψε ο φίλος μου **Ευάγγελος Θεοδούλου** της Διοίκησης στο ΡΙΚ, όταν καταχώρησα προσφυγή στο Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο. **Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, ήθελε να με απομακρύνει από τη θέση του Προϊσταμένου του Τμήματος για να διορίσει κάποιο ευνοούμενο του.** Η επιστολή του Πράουντ ήταν ένας από τους καλύτερους συνηγόρους μου. Τελικά η προσφυγή απέτυχε, αλλά επειδή δεν ήταν δυνατή η εκδίωξη μου λόγω του νόμου παρέμεινα εκεί ως βοηθός διευθυντής Ειδήσεων.

Το **Εθνικό Μέτωπο** σε φυλλάδιο του στις 26 Αυγούστου 1969 με χαρακτήριζε ως *σημαίνοντα κομμουνιστικό στέλεχος*

που κατέχει νευραλγική θέση στο ΡΙΚ... «ο Ανδρέας Κυριάκου (ο επιλεγόμενος Τζιωνής) κομμουνιστής σεσημασμένος από των Γυμνασιακών θρανίων, διευθύνων σήμερα το Τμήμα Ειδήσεων της Κυπριακής Τηλεοράσεως...»

Τη θέση αυτή είχα αναλάβει αφού συμπλήρωσα με επιτυχία ειδικά μαθήματα τηλεοπτικής δημοσιογραφίας στη Γλασκώβη. Ήμουν ο μόνος φοιτητής που πέρασε όλα ανεξαιρέτως τα μαθήματα με διάκριση. Για το *Εθνικό Μέτωπο* ήμουν ακατάλληλος.

Αλλά και αργότερα όταν στις 16 Ιουλίου 1974 προσήλθα στο ΡΙΚ για να συνεχίσω τη δουλειά μου ο **Ιωσήφ Χ Ιωσήφ**, στον οποίο η Χούντα ανέθεσε για μια μέρα καθήκοντα Γενικού Διευθυντή του ΡΙΚ, με κάλεσε στο Γραφείο του και με ρώτησε αν «επέλλανα τέλεια» και ήλθα στη δουλειά. Μου έδειξε κατάλογο των **εκτελεσθησομένων στο ΡΙΚ**, στον οποίο **την πρώτη θέση κατείχε το όνομα μου**. Ο κατάλογος είχε ετοιμασθεί από την ΕΟΚΑ Β'. Έμαθα ποίος ετοίμασε τον πίνακα. Το ανέφερα σε μια εξαιρετική συνάδελφο μου, η οποία είχε πρόσβαση σε κύκλους της ΕΟΚΑ Β'. Η εκτέλεση δεν έγινε. Μεσολάβησε η εισβολή των Τούρκων. Για την περίοδο αυτή θα αναφερθώ αργότερα όταν θα φθάσω στην εποχή του πραξικοπήματος και της εισβολής.

Στο ΡΙΚ συνάντησα εξαιρετικούς συνάδελφους, οι οποίοι συνεργάστηκαν στενά μαζί μου και μου πρόσφεραν κάθε βοήθεια. Δεν άργησα να δημιουργήσω στενές σχέσεις φιλίας, οι οποίες διατηρούνται μέχρι σήμερα με όσους εξακολουθούν να βρίσκονται στη ζωή. Το ΡΙΚ διέθετε ικανότατους υπαλλήλους, των οποίων η συμπεριφορά κατά τη διάρκεια της αποικιοκρατίας ήταν άμεπτη. Μερικοί ήσαν δραστήρια στελέχη της ΕΟΚΑ και ανέπτυξαν πλούσια δράση. Αλλά εκείνο που χαρακτήριζε τους πλείστους ήταν το ήθος.

Όταν παρέλαβα το Τμήμα Ειδήσεων από τον Άγγλο Διευθυντή του, τον **Μάϊκολ Σάμνερ**, βρήκα στα αρχεία του Τμήματος *συγχαρητήρια επιστολή* του Κυβερνήτη, που διαβιβάστηκε μέσω του Γενικού Διευθυντή και η οποία αναφερόταν στον τρόπο με τον οποίο η υπηρεσία ειδήσεων του ΡΙΚ είχε καλύψει ορισμένα γεγονότα. Οι Έλληνες μεταφραστές τότε υπέγραψαν



επιστολή με την οποία απέρριψαν τα συγχαρητήρια και εξέφραζαν όνειδος για τον τρόπο με τον οποίο η αποικιοκρατική κυβέρνηση χρησιμοποιούσε τη Ραδιοφωνία.

Να με συγχωρέσουν οι ζώντες συνάδελφοι μου γιατί δεν τους μνημονεύω. Μνημονεύω μόνον εκείνους, που πέθαναν στο μεταξύ: Πρόκειται για τον **Κώστα Χατζηνικολάου**, τον **Ανδρέα Γεωργιάδη** και πρόσφατα το **Μελή Δημητρίου**. Ο πρώτος, σεμνός αγωνιστής της ΕΟΚΑ και στενός συνεργάτης του Γρίβα, ήταν το άκρο άωτο της εντιμότητας της καλοσύνης, της φιλίας, αλλά πρωτίστως της ικανότητας. Το δεύτερο, τον Ανδρέα Γεωργιάδη που ήταν θείος του *Πολύκαρπου Γεωρκάτση (ή Γιωρκάτση)*, τον θεωρούσαμε *μαιτρ της Ελληνικής γλώσσας*. Ήταν λίγο αργός στη διατύπωση των ειδήσεών του, οι οποίες όμως ήσαν κομψοτεχνήματα του ελληνικού λόγου. Ο Μελής Δημητρίου που πέθανε το 1999, ήταν η προσωποποίηση της καλοσύνης και της αλληλεγγύης, προς το συνάνθρωπο του. Ήταν συνδικαλιστής ηγέτης και εργάστηκε όσο κανένας άλλος για την ευημερία των υπαλλήλων του ΡΙΚ, αλλά και των οικογενειών τους. Είναι ο εμπνευστής πολλών σχεδίων για την ευημερία των υπαλλήλων, αλλά και για τη στήριξη των οικογενειών συναδέλφων, που πέθαναν. Έχει ιδρύσει το μοναδικό στην Κύπρο σύστημα *ομαδικής ασφάλισης*, το οποίο προσφέρει κάλυψη σε οικογένειες θανόντων υπαλλήλων του ΡΙΚ. Ήταν για πολλά χρόνια Πρόεδρος του Σχεδίου αυτού και ήμουν μεταξύ των ελαχίστων, που παρευρίσκονταν στις ετήσιες γενικές συνελεύσεις του. Ζήτησα και υιοθετήθηκε ο κανόνας που λέει ότι για να αρχίσει η συνέλευση θα πρέπει όλοι οι παρόντες να ανακράξουν: "*Χαίρε Καίσαρα! Οι μελλοθάνατοι σε χαιρετούν!*"

Κατά τη θητεία μου στο ΡΙΚ έζησα από κοντά τα πρώτα βήματα της ανεξάρτητης Κύπρου, τις διακοινοτικές ταραχές του 1963-64, τις σφοδρές αντιθέσεις του πολιτικού κόσμου, τη δράση των παρανόμων, που αποκορυφώθηκαν με το προδοτικό πραξικόπημα, που είχε ανάμεσα στους στόχους του το ΡΙΚ, την εισβολή των ορδών του Αττίλα, την επιστροφή και το θάνατο του Μακαρίου, και την μετέπειτα πολιτική ζωή της Κύπρου με Προέδρους τον **Σπύρο Κυπριανού** και το **Γιώργο Βασιλείου**.

Σε ορισμένα από τα γεγονότα αυτά θα αναφερθώ πιο κάτω.

### *Η μεταζυριχική εποχή.*

Ο διορισμός μου στο ΡΙΚ έγινε, όπως ανέφερα και προηγουμένως, την πρώτη Μαΐου 1959, δύο μήνες μετά την επιστροφή του Μακαρίου στην Κύπρο, αφού υπέγραψε στο Λάγκαστερ Χάουζ τις συμφωνίες της Ζυρίχης και του Λονδίνου. Πάρα πολλά έχουν γραφεί σχετικά με την όλη πορεία των συνομιλιών της Ζυρίχης μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας, καθώς και με την υπογραφή της συμφωνίας αυτής καθώς και της συμφωνίας του Λονδίνου στο Λάγκαστερ Χάουζ στις 19 Φεβρουαρίου 1959.

Είναι γνωστό ότι όλοι ανεξαιρέτως, που εκπροσωπούσαν την αριστερά στη διάσκεψη του Λάγκαστερ Χάουζ τάχθηκαν εναντίον της υπογραφής των συμφωνιών. Ωστόσο ελάχιστα είναι γνωστά για τη θέση του ΑΚΕΛ έναντι των συμφωνιών και αυτό λόγω κυρίως του γεγονότος ότι το ΑΚΕΛ βρισκόταν στην παρανομία.

Τον Μάρτιο του 1959 πραγματοποιήθηκε, στην παρανομία, ολομέλεια της Κεντρικής Επιτροπής του Κόμματος, η οποία έδωσε την πρώτη ολοκληρωμένη θέση του Κόμματος για τις συμφωνίες. Σχετική απόφαση αναφέρει:

*«Οι συμφωνίες Ζυρίχης Λονδίνου αποτελούν ένα συμβιβασμό, που δεν θίγει τις ιμπεριαλιστικές βάσεις στην Κύπρο, ένα σχέδιο τριπλής συγκυριαρχίας τριών δυνάμεων (της Αγγλίας, της Ελλάδας και της Τουρκίας) ένα συμβιβασμό, που αποκλείει την Ένωση με την Ελλάδα. Οι συμφωνίες Ζυρίχης Λονδίνου δεν λύουν το εθνικό μας πρόβλημα, δεν ικανοποιούν τους προαιώνιους πόθους του Κυπριακού λαού και δεν ανταποκρίνονται στους σκληρούς και μακροχρόνιους απελευθερωτικούς αγώνες και θυσίες του λαού μας».*

Ωστόσο η Κ.Ε. του ΑΚΕΛ διαπιστώνει ότι ο λαός μας «αποκτά περιορισμένη αυτοκυβέρνηση και διεθνή πολιτική οντότητα και αυτά τα πλεονεκτήματα μπορούν με μια συνεπή πολιτική να

*γίνουν σοβαρά όπλα στον αγώνα για ολοκλήρωση της εθνικής ανεξαρτησίας».*

Ο χαρακτηρισμός της **ανεξαρτησίας** ως **εθνικής** διαγράφεται από το 10ο Συνέδριο, το οποίο σηματοδοτεί την οριστική πια στροφή του Κόμματος στον αγώνα για ολοκλήρωση της ανεξαρτησίας.

Στο 10ο Συνέδριο του Κόμματος, το οποίο ήταν το πρώτο ανοικτό συνέδριο, που έγινε, μετά τη λήξη του αγώνα της ΕΟΚΑ, είχε διατυπωθεί με μεγαλύτερη σαφήνεια ο νέος προσανατολισμός προς την ανεξαρτησία, που τον επέβαλε το δεδομένο της υπογραφής των συμφωνιών της Ζυρίχης και του Λονδίνου. Βέβαια είχε μεσολαβήσει ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, εφαρμογής των συμφωνιών, μετά την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας. Οι διαπιστώσεις του συνεδρίου είναι και εξακολουθούν να είναι καίριες γιατί διατυπώνουν πολύ ορθά ότι *«το διαχωριστικό πνεύμα -θεμελιός- του όλου ζυριχικού οικοδομήματος - με τις φυγόκεντρες δυνάμεις του, έσπαζε συνεχώς την κρατική ενότητα, κατέστρεφε δηλαδή το απόλυτα αναγκαίο στοιχείο για το βιώσιμο ενός κρατικού μηχανισμού».*

Όπως όλες οι εκτιμήσεις του Κόμματος και αυτή κάμνει μια εκτεταμένη αναφορά στο **ρόλο του ιμπεριαλισμού** που *«ήθελε την Κύπρο μια εστία συνεχούς αναταραχής, πηγή προστριβής και συγκρούσεων μεταξύ των Ελλήνων και Τούρκων κατοίκων της για να μπορεί αυτός να διαφεντεύει τις τύχες της...»* Επίσης επιρρίπτεται ευθύνη στην Τουρκική πλευρά. Πρόκειται για ενδεικτικά σημεία της επικρατούσας τότε και για πολλά χρόνια αργότερα σκέψης ότι, για όλα φταίει ο ιμπεριαλισμός και οι οποιοδήποτε άλλοι εκτός από τους εαυτούς μας. Η ανακοίνωση καταλήγει με την ίδια κατάληξη, που είχαν οι πιο πολλές θέσεις του Κόμματος...ότι έχουν *“επιβεβαιωθεί πλήρως”* Ωστόσο η ανακοίνωση παραθέτει την πρώτη ένδειξη για εγκατάλειψη του αγώνα για Ένωση και ότι ο αγώνας θα συνεχιστεί για την ολοκλήρωση της ανεξαρτησίας. Θεωρώ σημαντικό το σχετικό απόσπασμα και το παραθέτω:

*«Με το πέρασμα του χρόνου η πολιτική γραμμή του ΑΚΕΛ υιοθετείται από το σύνολο σχεδόν του κυπριακού λαού. Δεν*

*ακούει πια κανέναν καλό λόγο για το ζυριχικό καθεστώς, δεν ακούει πια κανέναν να γίνεται λόγος για νίκη για δικαίωση των αγώνων και θυσιών του λαού μας. Ακούει όμως ο καθένας τώρα να γίνεται λόγος για συνέχιση του αγώνα με σκοπό την ολοκλήρωση της κυπριακής ανεξαρτησίας».*

Με τα κείμενα μου δεν προσπαθώ να γράψω ιστορία, αλλά, όπως έχω εξηγήσει από την αρχή, θέλω να δώσω την προσωπική μου μαρτυρία πάνω σε σημαντικά γεγονότα που έζησα.

Θα περιορίσω τη διήγηση μου σε γεγονότα μετά την πρώτη Μαΐου 1959, που διορίστηκα στο ΡΙΚ σε μια θέση που ήταν η ανώτερη, που κατείχε τότε οποιοσδήποτε Έλληνας υπάλληλος στο Ίδρυμα. Για μια περίοδο εξακολουθούσαν να εργάζονται και οι Άγγλοι συντάκτες, μερικοί από τους οποίους παρέμειναν και μετά την ανεξαρτησία για να ετοιμάζουν το αγγλικό δελτίο ειδήσεων, που δυνάμει του νόμου υποχρεωνόταν να μεταδίδει το ΡΙΚ.

Λίγους μήνες μετά το διορισμό μου σχηματίστηκε μια αυτοτελής δημοσιογραφική ομάδα, η οποία έπαψε να στηρίζεται στα αγγλικά δελτία ειδήσεων και ετοίμαζε τα δικά της δελτία που ανταποκρίνονταν στα ενδιαφέροντα των Ελλήνων κατοίκων της Κύπρου. Το ίδιο συνέβαινε και με το Τουρκικό δελτίο ειδήσεων, το οποίο διεύθυνε ο φίλος μου *Χακκή Σουχά*. Μεταξύ μας υπήρχε στενή συνεργασία και καταβάλλαμε κάθε προσπάθεια να μεταδίδουμε δελτία ισορροπημένα, απαλλαγμένα από προπαγάνδα. Πριν από το τέλος του 1959 απεχώρησαν και οι τελευταίοι Άγγλοι υπάλληλοι του ΡΙΚ μαζί και ο Γενικός Διευθυντής υποπλοίαρχος *Πράουντ*. Είναι γενικά παραδεκτό από τους υπαλλήλους του Ίδρυματος που υπηρέτησαν την εποχή εκείνη ότι ο υποπλοίαρχος *Πράουντ* ήταν και εξακολουθεί να είναι ο καλύτερος Γενικός Διευθυντής, που είχε το ΡΙΚ. Προτού φύγει από το ΡΙΚ ο υποπλοίαρχος *Πράουντ* φρόντισε να αφήσει στον προσωπικό μου φάκελο μια συστατική επιστολή για να με προστατέψει, όπως, μου ανέφερε ο Διοικητικός Λειτουργός ***Ευάγγελος Θεοδούλου***, ο οποίος φρόντισε να μου δώσει αντίγραφο της επιστολής αυτής, την οποία αργότερα είχα χρησιμοποιήσει και κατά την προσφυγή μου στο Συνταγματικό Δικαστή-

ριο. Παραθέτω πιο κάτω, σε δική μου μετάφραση, την επιστολή Πράουντ:

**«ΓΙΑ ΚΑΘΕ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΜΕΝΟΝ»**

«Ο κ. Κυριάκου, προσελήφθη στο προσωπικό εδώ σε μια νέα θέση για να εργασθεί με Έλληνες, Άγγλους, και Τούρκους συντάκτες και να εκπαιδεύσει και να αναδιοργανώσει μια ομάδα μεταφραστών για να καταστούν μια αυτοτελής δημοσιογραφική μονάδα, ικανή να ετοιμάζει τα δικά της ακριβή και ισορροπημένα δελτία.

Επρόκειτο για μια θέση, που απαιτούσε πείρα, ακεραιότητα και προσαρμοστικότητα και αμέσως κατέστη σαφές ότι ο κ. Κυριάκου κατείχε όλες αυτές τις ιδιότητες και επιπρόσθετα μια σημαντική ικανότητα για σκληρή εργασία. Βεβαίως γνωρίζει με λεπτομέρεια τις τοπικές υποθέσεις και προσωπικότητες και επιπρόσθετα η πείρα του στις εφημερίδες του έδωσαν μια ευρεία γνώση των διεθνών υποθέσεων και την ικανότητα να επιλέγει γρήγορα τα σημαντικά γεγονότα.

Οι σχέσεις του με το προσωπικό από όλες τις κοινότητες είναι εξαιρετες και μέσα σε δύσκολους καιρούς κατέβαλε ατέλειωτες προσπάθειες για να επιτύχει υψηλό βαθμό ακρίβειας, αμεροληψίας και καλό γράψιμο και να εκπαιδεύσει το προσωπικό του στο ίδιο επίπεδο.

*J.C.R. Proud*

Γενικός Διευθυντής».

Η υπηρεσία μου στο ΡΙΚ για τριάντα χρόνια, ήταν μια συνεχής επαφή με όλα τα δραματικά γεγονότα που συγκλόνισαν την Κύπρο κατά την περίοδο αυτή. Όταν ανέλαβα το Μάιο του 1959 είχαν κορυφωθεί οι αντιδράσεις εναντίον της υπογραφής των συνθηκών και μάλιστα εκ μέρους προσώπων, που εκλιπαρούσαν τον Μακάριο στη διάσκεψη του Λονδίνου να υπογράψει τις συμφωνίες. Οι επιθέσεις προέρχονταν τόσο από την Ελλάδα όσο και από την Κύπρο. Στην Ελλάδα ο **στρατηγός Γρίβας** άρχισε δριμεία επίθεση εναντίον της Κυβέρνησης Καραμανλή,

αλλά και εναντίον του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου ότι δεν τον ενημέρωσαν για το περιεχόμενο των συμφωνιών. Με την ίδια σφοδρότητα ήσαν και οι επιθέσεις των κύκλων της άκρας δεξιάς εδώ στην Κύπρο. Ήταν επόμενο πως όλες αυτές οι εξελίξεις θα έπρεπε να αξιολογούνται και να μεταδίδονται ως ειδήσεις για την ενημέρωση του Κυπριακού λαού. Εκείνο, που υπογράμμιζα πάντοτε στους συνάδελφους μου ήταν ότι, στην προσέγγιση των ειδήσεων, πρέπει, ανεξάρτητα από τις προσωπικές τους πεποιθήσεις, να κυριαρχεί η εντιμότητα, η αντικειμενικότητα και η προσπάθεια να δίδονται όλες οι πλευρές της κάθε ειδήσης. Προσπάθεια απόκρυψης ειδήσεων θα πλήξει την αξιοπιστία του Ιδρύματος, το οποίο θα πάθει όπως *το βοσκό τον ψεύτη*. Αυτό προσπαθήσαμε να κάμουμε από την πρώτη στιγμή, έχοντας σαν κυριότερο γνώμονα μας την καλύτερη δυνατή πληροφόρηση του κοινού. Αυτό όμως δεν άρεσε σε εκείνους, που επρόκειτο να αναλάβουν την εξουσία και έτσι φρόντισαν να επέμβουν αποφασιστικά.

Μετά την επιστροφή του στην Κύπρο ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος ανέλαβε καθήκοντα προσωρινού Προέδρου, ο δε **Δρ. Φαζήλ Κουτσιούκ** καθήκοντα προσωρινού Αντιπροέδρου. Δύο μήνες μετά το διορισμό μου στο ΡΙΚ κλήθηκα από τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο στο Μέγαρο της Αρχιεπισκοπής μαζί με τους άλλους δύο Ανώτερους Έλληνες Υπαλλήλους του ΡΙΚ, την εποχή εκείνη, τον **Χαρίλαο Παπαδόπουλο** και τον **Τάκη Μάγο**. Από την πρώτη στιγμή ο Αρχιεπίσκοπος μας κατέστησε σαφές ότι μας είχε καλέσει υπό την ιδιότητα του προσωρινού Προέδρου, ο οποίος, όπως μας τόνισε, θα είναι ο Πρόεδρος της Κύπρου το Δεκέμβριο του 1959. Μας διατύπωσε το έντονο παράπονο ότι στα δελτία ειδήσεων προβάλλονται οι κατηγορίες που εκστομίζονται εναντίον του, κάτι που υποσκάπτει τη θέση και το έργο του. Του ανέφερα ότι δεν μπορούμε να αποκρύψουμε δηλώσεις που συνιστούν ειδήσεις. Και ανέφερα ότι παρόλο, που προσωπικά διαφωνώ ριζικά με το Γρίβα δεν μπορώ να αποκρύψω τις κατηγορίες, που εκστομίζει εναντίον του Αρχιεπισκόπου και εναντίον της Ελληνικής Κυβέρνησης, ενώ θα μεταδίδω τις δικές του μόνο δηλώσεις καθώς και τις ανακοινώσεις της Ελ-

ληνικής Κυβέρνησης. Αυτά θα δημοσιευτούν την επαύριον στις εφημερίδες και ο κόσμος θα διαπιστώσει ότι το ΡΙΚ απέκρυψε ειδήσεις. Αυτό δεν πρόκειται να επηρεάσει μόνο την αξιοπιστία του ΡΙΚ αλλά και του ιδίου.

Με οργίλο ύφος ο Μακάριος απάντησε ότι «*τοιούτου είδους κατηγορίες*» δεν έχουν τη θέση τους στο δελτίο ειδήσεων του κρατικού ραδιοσταθμού, ο οποίος οφείλει να στηρίζει το νέον Πρόεδρο του. Με σαφή τρόπο, που συνιστούσε προειδοποίηση, μου είπε ότι οφείλω να συμμορφωθώ και ότι αν δεν συμμορφωθώ θα με καταγγείλει στο **Σερ Χιου Φουτ**, που παρέμεινε στην Κύπρο μέχρι το πρωί της 16<sup>ης</sup> Αυγούστου 1960, ημερομηνία κατά την οποία ανακηρύχθηκε επίσημα η Κύπρος σε ανεξάρτητο κράτος. Πάντως, είπε, δεν θα επιτρέψω συνέχιση της καταστάσεως αυτής.

Πραγματικά, όπως με πληροφόρησε ο υποπλοίαρχος Πράουντ, ο Μακάριος προέβη σε διάβημα στο **Σερ Χιου Φουτ**. Ο Πράουντ ζήτησε να δει μερικά από τα δελτία και με παρακάλεσε να του μεταφράσω ορισμένες ειδήσεις. Η απάντηση του ήταν: «*You are doing a perfect job*». (*Επιτελείς τέλειο έργο*.)

Ο Αρχιεπίσκοπος τήρησε την υπόσχεση του. Πολύ σύντομα διόρισε Γενικό Διευθυντή του ΡΙΚ των εκ των μελών της Εθναρχίας **Βία Μαρκίδη**, ο οποίος δεν είχε καμία σχέση με το Ραδιόφωνο και όπως αποδείχθηκε αργότερα δεν είχε σχέση ούτε με τη ραδιοφωνική δημοσιογραφία. Αυτό το διαπίστωσε και ο ίδιος όταν μετά τον τερματισμό της Υπηρεσίας του ως Γενικού Διευθυντή, προσλήφθηκε ως βοηθός συντάκτης στο τηλεοπτικό δελτίο ειδήσεων, όπου με είχε προϊστάμενό του.

Επειδή ο *Πρόεδρος της Δημοκρατίας* ή το *Υπουργικό Συμβούλιο* δεν μπορούσαν να διορίσουν άλλον *Διευθυντή Ειδήσεων*, και προκειμένου να υποβαθμίσουν τις εξουσίες και την επιρροή μου, σκαρφίστηκαν ένα τέχνασμα. Ζήτησαν από τη διεύθυνση του Ιδρύματος τη δημιουργία μιας νέας οργανικής θέσης με κάπως διαφορετικά σχέδια Υπηρεσίας από εκείνα της θέσης που κατείχα. Κατόπιν τούτου, έγινε προκήρυξη της θέσης, ακολούθησαν οι συνεντεύξεις στην Επιτροπή Δημοσίας Υπηρεσίας και αυτή διόρισε τον αντικαταστάτη μου. Αυτό έγινε

---

μετά την εκλογή του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου ως Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας στις 13 Δεκεμβρίου 1959.

### ***Οι Πρώτες Εκλογές για την ανάδειξη Προέδρου της νεοσύστατης Δημοκρατίας της Κύπρου.***

Η κάλυψη των Προεδρικών εκλογών ήταν η πρώτη μεγάλη δοκιμασία μας. Δεν υπήρξε θέμα κάλυψης της προεκλογικής εκστρατείας, ούτε και το ΡΙΚ έκαμε οποιοδήποτε πρόγραμμα για κάλυψη ή για παραχώρηση χρόνου στους υποψηφίους. Αυτό βέβαια ευνοούσε τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο. Όταν εισηγήθηκα στον Προσωρινό Γενικό Διευθυντή του Ιδρύματος **Γ. Χα-ραλαμπίδη**, πρώην διευθυντή των Ταχυδρομικών Υπηρεσιών ότι έπρεπε να ετοιμάσουμε πρόγραμμα ισόρροπης κάλυψης της προεκλογικής εκστρατείας, η απάντηση ήταν ότι ο Μακαριότατος δεν επιθυμεί να οργανώσει οποιαδήποτε προεκλογική εκστρατεία. Αυτό βέβαια απέβαινε σε βάρος του ανθυποψηφίου του Μακαρίου του **Γιάννη Κληρίδη**. Ως εκ τούτου δεν υπήρξε ουσιαστική κάλυψη στις ειδήσεις ή τα άλλα προγράμματα του Ιδρύματος. Καλύψαμε μόνο την έκδοση των αποτελεσμάτων των εκλογών με συνεργείο το οποίο είχαμε εγκαταστήσει στο οίκημα της ΠΑΣΥΔΥ. Πραγματοποίησα τότε συνάντηση με το Γενικό Έφορο εκλογής τον **Γιάγκο Αντωνίου**, έναν εξαιρετο Δημόσιο Υπάλληλο, ο οποίος είχε αναλάβει προσωρινά τη θέση του Γενικού Διευθυντή του Υπουργείου Εσωτερικών με Υπουργό Εσωτερικών τον **Τάσο Παπαδόπουλο**. Είχε την πλήρη υποστήριξη του κ. Παπαδοπούλου για την καλύτερη δυνατή κάλυψη των αποτελεσμάτων των εκλογών και μας δόθηκαν όσες διευκολύνσεις ζητήσαμε. Για τα δεδομένα της εποχής εκείνης με την ανυπαρξία των κατάλληλων γραμμών επικοινωνίας, η κάλυψη που προσφέραμε ήταν άμεση και πιστεύω ότι προκάλεσε το ενδιαφέρον του κοινού, που ξενύκτησε για να ακούσει από το ραδιόφωνο τα αποτελέσματα της πρώτης δημοκρατικής διαδικασίας στην Κύπρο ύστερα από το 1953, ημερομηνία κατά την οποία είχαν διεξαχθεί οι τελευταίες Δημοτικές εκλογές.



---

Τα αποτελέσματα των εκλογών ήταν ένας θρίαμβος του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, ο οποίος εξελέγη με 144501 ψήφους (66.82%) έναντι του Γιάννη Κληρίδη που εξασφάλισε 71753 ψήφους (33.18%) Δεν πρόκειται να αναφερθώ στους λόγους αυτής της νίκης του Μακαρίου. Υπενθυμίζω μόνο ότι εναντίον του Γιάννη Κληρίδη εστράφη και ο υιός του Γλαύκος Κληρίδης, ο οποίος δικαιολογώντας τη στάση του είπε το περίφημο “Μητρός τε και πατρός τε”. Είμαι βέβαιος ότι μετά σαράντα τόσα χρόνια θα πρέπει να έχει ανακαλύψει ότι ο πατήρ του άξιζε της υποστήριξης του, όπως του την πρόσφερα και εγώ ψηφίζοντας τον. Αυτό ήταν κοινό μυστικό στο ΡΙΚ, όπου την επαύριον των εκλογών η είσοδος του γραφείου μου είχε στολιστεί με “ανθοφορούσα κουρτουσιά”.

## ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

**Περίοδος 1960-1974.**

*(Χρόνοι Ανεξαρτησίας,  
αλλά και ενωσολογίας)*

*Το ανεξάρτητο κυπριακό κράτος  
και ο αγώνας για την Ένωση.*

Λόγω των συνθηκών που επικρατούσαν στην Κύπρο, όχι μόνο κατά τα πρώτα χρόνια της Κυπριακής Δημοκρατίας, αλλά και αργότερα, ο Κυπριακός λαός δεν επληροφορείτο τις απόψεις της αντιπολιτεύσεως. Η πιο σοβαρή αντιπολίτευση μετά την ανεξαρτησία προερχόταν από το ΑΚΕΛ, του οποίου η παρανομία ήρθη τις παραμονές των εκλογών. Έτσι δεν μπορούσε να γίνει λόγος για κάλυψη των δραστηριοτήτων του, εφόσον βρισκόταν στην παρανομία. Το πρώτο συνέδριο του ΑΚΕΛ, μετά τον τερματισμό της προγραφής του, ήταν το 10ο Συνέδριο που πραγματοποιήθηκε στη Λευκωσία από τις 8 μέχρι τις 11 Μαρτίου του 1961. Το συνέδριο αυτό δεν εκαλύφθη έστω και με την ελαχίστη αναφορά. Όχι μόνο δεν προσφέρθηκε οποιαδήποτε ραδιοφωνική ή τηλεοπτική κάλυψη στο συνέδριο, αλλά στο συνέδριο αυτό διαπιστώθηκε το σκάνδαλο της εγκατάστασης από

πράκτορες του *Πολύκαρπου Γεωργιάδη* συσκευών για την ηχογράφηση των συζητήσεων του συνεδρίου. Το γεγονός αυτό θα συγκλόνιζε την κοινή γνώμη και θα ήταν οπωσδήποτε η κύρια είδηση του σημερινού ΡΙΚ. Όμως τότε ούτε λέξη δεν μεταδόθηκε. Το ίδιο συνέβη και με κατοπινά συνέδρια του ΑΚΕΛ και τις ανακοινώσεις των ανωτάτων συλλογικών του οργάνων. Η απόκρυψη πληροφοριών, που προέρχονταν από το ΑΚΕΛ γινόταν και όταν το Κόμμα αυτό ήταν το κυριότερο στήριγμα του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου. Το αμάρτημα του ΑΚΕΛ, από το οποίο σε καμιά περίπτωση δεν μπορούσε να απαλλαγεί, ήταν, βεβαίως, ο κομμουνισμός και καθυστέρησε πολύ ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος να διαπιστώσει ότι οι κομμουνιστές δεν είναι μολυσμένοι με οποιαδήποτε μεταδοτική ασθένεια.

Στο συνέδριο αυτό (1961), το ΑΚΕΛ, ανάμεσα στις εκτιμήσεις του είχε και μια για το ΡΙΚ και η οποία έλεγε:

*«Το ραδιόφωνο και η τηλεόραση εκδηλώνονται συχνά σαν φορείς της πιο αντιδραστικής προπαγάνδας. Το ΡΙΚ εκτός που συστηματικά παρασιωπά τη μετάδοση των απόψεων του Κόμματος πάνω στα διάφορα προβλήματα, χρησιμοποιείται για την αναμετάδοση αντικομμουνιστικής προπαγάνδας ιμπεριαλιστικής έμπνευσης. Αυτή η κατάσταση πρέπει να απασχολήσει το Κόμμα μας σοβαρά».*

Πως όμως θα ασχολείτο το Κόμμα σοβαρά με το θέμα αυτό όταν εκείνος που ζητούσε τον αποκλεισμό του ΑΚΕΛ ήταν ο ίδιος ο Μακάριος, τον οποίο το ΑΚΕΛ υποστήριζε συνεχώς και χωρίς επιφυλάξεις;

Όπως ανέφερα στην εισαγωγή μου, πιθανόν να είμαι ο μόνος ζων Έλληνας δημοσιογράφος, που παρακολούθησε την τελετή της ανακήρυξης της Κύπρου σε ανεξάρτητο κράτος, που έγινε στην αίθουσα προβολών του καινούργιου τότε κτιρίου του Γ.Δ.Π., που μετά την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας στέγασε και εξακολουθεί να στεγάζει τη *Βουλή των Αντιπροσώπων*. Για αρκετά χρόνια το Γ.Δ.Π., που αργότερα ονομαζόταν Γ.Τ.Π., στεγάστηκε στα κτίρια της Αρχιγραμματείας δίπλα από

το Γραφείο Εκδόσεως Διαβατηρίων και τέλος στεγάστηκε στο κτίριο που κτίστηκε στη Λεωφόρο Σεβέρη. Για μια μεγάλη περίοδο στο κτίριο αυτό βρήκε στέγη και ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας αφού το Προεδρικό Μέγαρο μετετράπη σε ερείπια από τους πραξικοπηματίες.

Απ' ευθείας περιγραφή της τελετής έκαμε ο φίλος μου **Ανθος Ροδίνης**, ο οποίος βιάστηκε να αρχίσει το σχόλιο του και τελικά δεν γνώριζε τι να πει. Με την ετοιμότητα, που τον διακρίνει άρχισε να κάμνει λεπτομερή περιγραφή των όσων συνέβαιναν στην αίθουσα, όπου όλοι μας ασφουκτούσαμε κάτω από την αυγουσιάτικη ζέστη. Δεν λειτουργούσαν τότε συσκευές κλιματισμού.

Στην εξέδρα των επισήμων πήραν θέσεις ο Πρόεδρος Μακάριος, ο Αντιπρόεδρος Κουτσιούκ, ο Κυβερνήτης Σερ Χιου Φουτ και ο πρώτος Υφυπουργός παρά τω Προέδρω **Απόστολος Κοντός**, πρώην βοηθός Διοικητής Λευκωσίας.

Η τελετή έληξε τις πρώτες μεταμεσονύκτιες ώρες και πήρα το δρόμο προς το ΡΙΚ, όπου έπρεπε να ετοιμάσω το αυγινό δελτίο ειδήσεων που μεταδιδόταν στις 7.30 π.μ. Εκεί με περίμεναν και οι Τούρκοι συνάδελφοι μου για να πάρουν την είδηση που θα ετοιμάζα. Το ευτύχημα, Υπεύθυνος Συντάκτης το πρωί εκείνο ήταν ο **Ατνάν Ταξίμ**, που γνώριζε πάρα πολύ καλά τα ελληνικά και χρησιμοποίησε το αντίγραφο της είδησης, που είχα ετοιμάσει. Ο Ατνάν εκτός από τα καλά ελληνικά του ήταν και σπουδαίος *pornολόγος*. Περηφανευόταν ότι κατείχε μεταπτυχιακό τίτλο *Master of pornography*. Στο Γραφείο του Τουρκικού Δελτίου Ειδήσεων, μετά την εγκατάλειψη του από τους συναδέλφους μας τις παραμονές των Χριστουγέννων του 1963 βρήκαμε πλούσια συλλογή άσεμνων φωτογραφιών, που ανήκαν στον Ατνάν.

Όταν έδωσα την είδηση στον Ατνάν με προειδοποίησε ότι θα βρω το μπελά μου με την είδηση, που ετοίμασα. Σκέφτηκα ότι η 16<sup>η</sup> Αυγούστου 1960 ήταν η σημαντικότερη μέρα της νεότερης ιστορίας της Κύπρου και έτσι άρχισα το Δελτίο Ειδήσεων όχι με το συνηθισμένο τρόπο. Δεν ετοίμασα εισαγωγή και η πρώτη πρόταση που λέγαφα ήταν: **“Ζήτω η ανεξάρτητος Δημοκρατία της Κύπρου”** και συνέχισα με την είδηση που έλεγε ότι “α-

πό του μεσονυκτίου ήρχισε νέα περίοδος δια την Κύπρον. Η δικυβέρνησις της υπό της Μεγάλης Βρετανίας ετερματίσθη και παρεδόθη εις την εκλελεγμένην ηγεσίαν του λαού της»...και συνέχισα με τις διάφορες λεπτομέρειες της τελετής.(Την εποχή εκείνη γράφαμε στην απλή καθαρεύουσα)

Έκπληξη για τον τρόπο διατύπωσης της είδησης εξέφρασε και ο εξαιρετος εκφωνητής μας **Ανδρέας Ζεμπύλας**, ο οποίος εκείνη τη μέρα, ήταν πολύ εγκαίρως στο Τμήμα, πράγμα πολύ ασυνήθιστο. Το συνηθισμένο ήταν οσάκις ο Ανδρέας Ζεμπύλας ήταν αυγινός να βρίσκεται *stand by* ο **Λύσανδρος Αβρααμίδης**, ο οποίος γνώριζε ότι εφόσον εργαζόταν την αυγή ο Ζεμπύλας θα ερχόταν στο σπίτι του το αυτοκίνητο του ΡΙΚ για να τον μεταφέρει να διαβάσει το δελτίο, που θα διάβαζε ο Ζεμπύλας. Επειδή ήλθε νωρίς το πρωί εκείνο, με πλησίασε και μου είπε: “*Είδες μάστρε επειδή είναι πολύ σοβαρή η μέρα ήλθα να σε βοηθήσω*” και άρχισε να διαβάζει το δελτίο για να προετοιμαστεί καλά. Και του **Ανδρέα Ζεμπύλα** δεν άρεσε το «*Ζήτω...*», αλλά τον έπεισα ότι επρόκειτο περί εξαιρετικής περιπτώσεως. Το ίδιο όμως δεν κατόρθωσα να επιτύχω όταν μετά το τέλος του δελτίου ειδήσεων εκτύπησε το τηλέφωνο του Τμήματος Ειδήσεων 21570 (τότε ήταν πενταψήφιοι οι αριθμοί των τηλεφώνων).

Από το άλλο άκρο της γραμμής ακούεται βροντερή η φωνή του Προέδρου Μακαρίου:

-- *Ποίος είναι αυτός ο βλάκας, που ετοίμασε το δελτίο;*

-- *Εγώ, απάντησα κάπως ενοχλημένος και επειδή αντελήφθηκα ποίος μου μιλούσε προσπάθησα να δώσω την ίδια εξήγηση, που έδωσα και στο Ζεμπύλα.*

Η απάντηση ήταν σαφής “*να αφαιρέσεις τα ζήτω*”. “*Δεν είμαστε τώρα για ζήτω*”.

**Δεν πέρασε πολύς καιρός να αντιληφθώ ότι το ανεξάρτητο κράτος, που εγεννήθη εκείνα τα μεσάνυκτα ήταν ένα ανεπιθύμητο βρέφος.**

Το βασανιστικό αυτό ερώτημα έρχεται και επανέρχεται τώρα όταν διαπιστώσαμε ότι το κράτος, που δημιουργήθηκε με τις

συμφωνίες της Ζυρίχης και του Λονδίνου είναι το μοναδικό όπλο, που διαθέτουμε. Ο κ. *Τάσος Παπαδόπουλος* ένας από τους στενότερους συνεργάτες του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου υποστηρίζει ότι ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος ειλικρινά ήθελε τη στερέωση του ανεξάρτητου Κυπριακού κράτους και ανέφερε συγκεκριμένες περιπτώσεις σοβαρών παραχωρήσεων, προς την Τουρκοκυπριακή πλευρά, σε μια προσπάθεια διασφάλισης της ομαλής λειτουργίας του κράτους. Συμφωνώ με την άποψη αυτή, αλλά μέχρις ενός σημείου.

Πραγματικά ο Μακάριος είχε αντιληφθεί από νωρίς ότι η στρατηγική της Ένωσης ήταν ανέφικτη και η πρώτη απόδειξη αυτής της αλλαγής ήταν η συνέντευξη του στην εργατικό βουλευτή και αργότερα Υπουργό, **Μπάρμπαρα Κασλ**. Στη συνέντευξη του εκείνη ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος *μίλησε για πρώτη φορά υπέρ της ανεξαρτησίας της Κύπρου*.

*«Ύστερα από καθορισμένη περίοδο αυτοκυβερνήσεως η Κύπρος καταστή ανεξάρτητον κράτος μη συνδεδεμένον ούτε με την Τουρκίαν ούτε με την Ελλάδα».*

Η συνέντευξη αυτή δόθηκε ενώ ο αγώνας της ΕΟΚΑ βρισκόταν στην κορύφωση του. Δεν πρόκειται να ασχοληθώ με τις συνομιλίες που έγιναν πριν από την εξορία και μετά την επιστροφή του Μακαρίου από τις Σευχέλλες στην Αθήνα. Θα περιοριστώ μόνο σε γεγονότα, για τα οποία είχα προσωπική γνώση.

***«Ας συνεργασθώμεν εγκαρδίως και ειλικρινώς με το φίλον σύνοικον τουρκικόν στοιχείον».***

Μετά την υπογραφή των συμφωνιών της Ζυρίχης και του Λονδίνου ο Μακάριος επέστρεψε πανηγυρικά στην Κύπρο και η πρώτη λέξη που είπε, από το μπαλκόνι του μισοτελειωμένου Αρχιεπισκοπικού Μεγάρου ήταν το **“Νενικήκαμεν”**. Ανκαι συμφωνώ με το Γλαύκο Κληρίδη ότι το «*νενικήκαμεν*» ήταν μια υπερβολή του Αρχιεπισκόπου, ωστόσο, πιστεύω ακράδαντα ότι

ο Μακάριος θεωρούσε σημαντικό επίτευγμα τη δημιουργία του ανεξάρτητου Κυπριακού κράτους και ότι θα κατέβαλλε μεγάλες προσπάθειες για την εδραίωση του κράτους αυτού συνεργαζόμενος με τον *Δρ Φαζίλ Κουτσιούκ*. Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος είχε κατανοήσει εκείνο, το οποίο δεν έγινε κατανοητό από πολλούς πολιτικούς μέχρι σήμερα, ότι δηλαδή το μέλλον της Κύπρου εξαρτιόταν από το βαθμό ομαλής συμβιώσεως των δύο κοινοτήτων της Κύπρου. Και αυτό το διακήρυξε στον περίφημο λόγο του **“Νενικήκαμεν”** την 1<sup>η</sup> Μαρτίου 1959. Στην ομιλία του εκείνη, την οποία άκουσα πολλές φορές στις περιοχές των τεχνικών υπηρεσιών του ΡΙΚ, ο Μακάριος είπε και τα ακόλουθα:

*«Ας μη λησμονώμεν, ότι η ελευθερία δεν αποτελεί μόνον προνόμιον και δικαίωμα. Αποτελεί συγχρόνως βαρυτάτην ευθύνην και καθήκον. Αυτό το καθήκον καλούμεθα τώρα να επιτελέσωμεν. Καθήκον ευγενές και ωραίον απέναντι των συμπατριωτών μας, απέναντι των συνανθρώπων μας απέναντι του κόσμου ολοκλήρου. Εις την επιτέλεσιν του καθήκοντος αυτού ας μη επιτρέψωμεν να παρεισφρήσουν πάθη ή εύνοιαι.*

***Ας τείνομεν τιμίαν χείρα φιλίας και συνεργασίας προς πάντας. Ιδιαίτέρως ας συνεργασθώμεν εγκαρδίως και ειλικρινώς με το φίλον σύνοικον τουρκικόν στοιχείον. Εν τη αρμονική μετ’ αυτού συνεργασία μας θα κραταιούται η δύναμις και θα αυξάνονται αι ελπίδες της επιτυχίας μας».***

Αυτή ήταν η συνταγή, που θα απομάκρυνε την Κύπρο από τα τραύματα του πρόσφατου παρελθόντος της και θα την οδηγούσε στον ομαλό δρόμο της ανάπτυξης της ευημερίας και της ειρήνης. ***Αυτό δυστυχώς δεν έγινε. Έγινε το αντίθετο!***

Πολλοί υποστήριξαν ότι ο ρόλος του Αρχιεπισκόπου έπρεπε να είχε τερματισθεί με την υπογραφή των συμφωνιών και ότι έπρεπε να περιορισθεί στα εκκλησιαστικά του καθήκοντα. Πιστεύω ότι μια τέτοια συμπεριφορά θα ήταν εκδήλωση ανευθυνότητας. Ο Μακάριος όφειλε να αναλάβει την Προεδρία του νέου κράτους, για να το στεριώσει και να φροντίσει όσο το δυνατό

πιο σύντομα να το παραδώσει σε ένα πολιτικό ηγέτη, τον οποίο θα αναδείκνυε η λαϊκή ετυμηγορία. Το ανεξάρτητο κράτος δεν στέριωσε, η ανώμαλη ζωή της Κύπρου συνεχίστηκε και αυτό καθιστούσε σε πολλούς απαραίτητη την παρουσία του Μακαρίου στο Προεδρικό Μέγαρο. Και έμεινε εκεί μέχρι το θάνατο του στις 3 Αυγούστου 1977.

Στους πρώτους μεταζυριχικούς μήνες, η όλη συμπεριφορά του Μακαρίου απεδείκνυε ότι επιθυμούσε ειλικρινά το ανεξάρτητο κράτος, παρά την έντονη αντίδραση που αντιμετώπιζε από πρόσωπα, τα οποία με πολλή καθυστέρηση ανακάλυψαν ότι *με τη Ζυρίχη προδόθηκαν οι προαιώνιοι πόθοι για Ένωση με την μητέρα Ελλάδα*. Μετά ήσαν οι αγωνιστές, που δεν εξασφάλισαν θέσεις και ο Γρίβας στην Αθήνα, ο οποίος αφού απέτυχε παταγωδώς να πολιτευθεί στην Ελλάδα άρχισε να επιδιόδετα στο συνωμοτικό του έργο, που στρεφόταν εναντίον του συναρχηγού του στον αγώνα. Ο ένας θα γινόταν Πρόεδρος του νέου κράτους. Εκείνος θα παρέμενε στην Αθήνα με στολισμένο το κεφάλι με το δάφνινο στεφάνι της δόξας. Και αυτό δεν ήταν αρκετό για τις φιλοδοξίες του Γρίβα. Φαίνεται ότι ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος δεν άντεξε στην παράλογη επίθεση που υφίστατο. Κυρίως δεν ανεχόταν την ύβρη, που εκστομιζόταν καθημερινώς εναντίον του. Η ύβρις αυτή έλεγε ότι ήταν “ο *επίορκος της Φανερωμένης*”. Πιστεύω ότι ήταν σε θέση να αντισταθεί και να επιβάλει την κρατική εξουσία, που σήμαινε τερματισμό των *ονείρων*. Αντί τούτου τον ξανασυνεπήρε και εκείνον το όνειρο.

Μερικά χρόνια αργότερα, και αφού η Κύπρος πέρασε μέσα από τη δίνη των **διακοινοτικών συγκρούσεων**, ο Μακάριος ξαναπροσγειώθηκε στην πραγματικότητα, με την έννοια ότι πείστηκε πως ***η Ένωση ήταν μεν η ευκαία, όχι όμως και πραγματοποιήσιμη λύση***, ενώ ***εφικτή λύση ήταν μόνο το ανεξάρτητο κράτος***, στο οποίο έπρεπε να γίνουν οι επιβαλλόμενες βελτιώσεις για να λειτουργεί ομαλότερα για το καλό όλων των κατοίκων της Κύπρου.



---

## *Τα πρώτα χρόνια της Κυπριακής Δημοκρατίας.*

Η Κυπριακή Δημοκρατία άρχιζε τη ζωή της με τους *χειρότερους αιωνούς*. Την πρώτη αισιοδοξία του Μακάριου και ελάχιστων μόνο ανθρώπων στην Κύπρο ότι θα μπορούσε να λειτουργήσει το ανεξάρτητο κυπριακό κράτος με την επίδειξη πνεύματος καλής θέλησης, διαδέχθηκε η βεβαιότητα ότι ο βίος του νέου κράτους δεν θα ήταν καθόλου ανθόσπαρτος, αλλά γεμάτος με προβλήματα. Δεν ήταν αρκετές οι καλές προθέσεις του Μακαρίου και του Κουτσιούκ για να στερεώσουν το νέο κράτος, του οποίου οι βάσεις στηρίζονταν στη διαίρεση του πληθυσμού μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων. Η ηγεσία ελάχιστες προσπάθειες κατέβαλε για να οδηγήσει τις δύο κοινότητες σε συνεργασία, και να ενισχύσει την αμοιβαία κατανόηση και εμπιστοσύνη. Αυτό μπορούσε να επιτευχθεί με αμοιβαίους συμβιβασμούς και μια προσπάθεια στενότερων επαφών κάθε μορφής και ιδιαίτερα οικονομικών συνεργασιών και συναλλαγών μεταξύ των δύο Κοινοτήτων. Έπρεπε να ληφθεί υπόψη το δεδομένο ότι *τα μέλη της Τουρκικής Κοινότητας βρίσκονταν σε πολύ μειονεκτική θέση έναντι της Ελληνικής Κοινότητας, που είχε υπό τον έλεγχο της όλη την οικονομική ζωή του τόπου*. Αλλά το ίδιο το ζυριχικό καθεστώς ενεθάρρυνε τη διαίρεση και τον πλήρη διαχωρισμό των δύο κοινοτήτων. Οι ηγεσίες των δύο Κοινοτήτων δεν πίστεψαν στο νέο κράτος. Τουναντίον πίστεψαν ότι ήταν θνησιγενές και φρόντισαν να το οδηγήσουν στον τάφο το συντομότερο δυνατό.

Και από τις δύο πλευρές γίνονταν προετοιμασίες για αναμέτρηση, που οδηγούσε στο διαχωρισμό σε πρώτο στάδιο. Θα ακολουθούσε το δεύτερο στάδιο, που θα ήταν είτε η *Ένωση με την Ελλάδα* είτε η *Ένωση με την Τουρκία*. Η ανακάλυψη του πλοίου Ντενίζ **με φορτίο όπλων για τους Τουρκοκύπριους**, η οργάνωση παρακρατικών ομάδων και στις δύο πλευρές, οι έντονες διαφωνίες αναφορικά με την εφαρμογή ορισμένων προνοιών των συνθηκών και του Συντάγματος, που ετοιμάστηκε βάσει των συμφωνιών, ήσαν οι πρώτες εκδηλώσεις, που αναπόφευκτα οδηγούσαν στο μοιραίο. Τα όπλα και των δύο πλευ-

ρών δεν άργησαν να κροταλίσουν. Προηγήθηκαν όμως οι έντονοι διαξιφισμοί πάνω σε πολιτικά θέματα, όπως λ.χ. από τη μια η άρνηση των Τουρκοκυπρίων να εγκρίνουν τη φορολογική νομοθεσία και από την άλλη η άρνηση των Ελληνοκυπρίων να προχωρήσουμε στη δημιουργία χωριστών Δημαρχείων, στις περιοχές, που υπήρχε μεγάλη συμπαγής Τουρκοκυπριακή Κοινότητα. Η υπόθεση των χωριστών Δημαρχείων ήταν ίσως η πρώτη που απασχόλησε το νεοσυσταθέν Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο υπό το Γερμανό Δικαστή **Φόρτσχοφ**. Παρακολούθησα μερικές από τις ακροάσεις και πραγματικά διερωτήθηκα γιατί να επιμέναμε σε ένα τόσο ασήμαντο ζήτημα. Η υπόθεση αυτή οδήγησε το Γερμανό Δικαστή να εγκαταλείψει και τη θέση του και την Κύπρο. Πολλά χρόνια αργότερα, όταν διάβασα το Αρχείο Καραμανλή είδα με έκπληξη ότι εκείνος που επέμενε στη δημιουργία χωριστών Δημαρχείων για τους Τούρκους, ενώ γίνονταν οι Ελλαδοτουρκικές διαπραγματεύσεις στη Ζυρίχη, ήταν ο Μακάριος.. Παρεμπιπτόντως σημειώνω εδώ ότι το Αρχείο Καραμανλή δίδει πειστική απάντηση στο ερώτημα κατά πόσο ο Μακάριος ετηρείτο ενήμερος για την πορεία των διαπραγματεύσεων στη Ζυρίχη. Όχι μόνο ετηρείτο ενήμερος, αλλά συμμετέχε και στην τελική διαμόρφωση των σχετικών συμφωνιών. Η πρόνοια για τα χωριστά δημαρχεία συμφωνήθηκε ύστερα από επιμονή του Αρχιεπισκόπου.

Για την αντιμετώπιση των προβλημάτων, που αντιμετώπιζε το νέο κράτος χρειαζόταν πρωτίστως το ενδιαφέρον της ελληνοκυπριακής πλευράς, που ήταν η συντριπτική πλειοψηφία και η πιο ισχυρή οικονομικά. Όμως αυτή διασπάστηκε και υπήρξαν περιπτώσεις τρομοκρατίας, μεταξύ διαφόρων παρατάξεων και Μετώπων. Λόγω της ύπαρξης όπλων από τον αγώνα του 1955-1959 ορισμένες ενέργειες απέλληγαν σε δολοφονίες.

Κατά τη διάρκεια της περιόδου 1959-1963 εκτός των διαφορών συναντήσεων εκπροσώπων της ελληνοκυπριακής ηγεσίας για την εξομάλυνση των σχέσεων τους, όπως ήταν η συνάντηση Μακαρίου-Γρίβα στη Ρόδο, τον Οκτώβριο του 1959, είχαμε περιπτώσεις τρομοκρατικών επιθέσεων, απαγωγών και σωρείας άλλων εγκλημάτων πολιτικής φύσης. Η κάλυψη, που έδιδε

το ΡΙΚ στα γεγονότα αυτά ήταν επιλεκτική. Πρόβαλλε ορισμένες απόψεις, κάλυπτε ορισμένα γεγονότα και απέκρυπτε άλλες απόψεις ενώ ορισμένα γεγονότα, που ήταν τρανταχτές ειδήσεις δεν καλύπτονταν.

### ***Τα 13 σημεία και οι διακοινοτικές συγκρούσεις.***

Η κρίση κορυφώθηκε μετά την πρόταση της Ελληνοκυπριακής πλευράς προς την Τουρκοκυπριακή, όπως αποδεχθεί την τροποποίηση του Συντάγματος της Κυπριακής Δημοκρατίας σε 13 σημεία. Δεν πρόκειται να μπω σε λεπτομέρειες για το πώς ετοιμάσθηκαν και τι προνοούσαν τα 13 σημεία. Αυτά έχουν καταγραφεί με κάθε λεπτομέρεια σε πάρα πολλά βιβλία, που γράφτηκαν για το Κυπριακό και ιδιαίτερα για τα γεγονότα της εποχής εκείνης. Θεωρώ γελοία την επικρατούσα άποψη ότι ο τότε Ύπατος Αρμοστής της Βρετανίας **Σερ Άρθουρ Κλαρκ** δι-αδραμάτισε το *ρόλο του όφους* που παρέσυρε το Μακάριο και την ηγεσία μας σε *προπατορικό αμάρτημα*. Και χωρίς τις διορθώσεις του Σερ Άρθουρ **τα δεκατρία σημεία** μπορούσαν να ήταν και 23, αλλά και αυτά θα αποσκοπούσαν στην τροποποίηση του συντάγματος. Πολλοί ασχολούνται έχοντας υπόψη τα σημερινά δεδομένα για τα όσα συνέβησαν την εποχή εκείνη. Ο Γλαύκος Κληρίδης, ο οποίος ήταν εκείνος που ετοίμασε τα 13 σημεία μιλά για λάθος, ο δε Τάσος Παπαδόπουλος, που συμμετέσχε στην ετοιμασία τους μιλά για κάτι που έπρεπε να γίνει. Εκείνο που έχει μεγάλη σημασία είναι το αποτέλεσμα.

Εξακολουθεί να υπάρχει κάποια σύγχυση και ασάφεια ως προς τη θέση, που πήρε το ΑΚΕΛ έναντι της υποβολής των 13 σημείων από τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο. Οι περισσότεροι αναλυτές και πολλοί πολιτικοί, βλέποντας τα πράγματα εκ των υστέρων προσπαθούν να επιρρίψουν ευθύνες στο Μακάριο για την απόφαση του εκείνη. Επίσης θεωρούν την υποβολή των 13 σημείων και τις διακοινοτικές ταραχές που ακολούθησαν, ως την απαρχή της διάλυσης του ανεξάρτητου Κυπριακού Κράτους.

Την πρόθεση του για υποβολή προτάσεων προς βελτίωση του Συντάγματος, ο Μακάριος την είχε εξαγγείλει από τον Ιούλιο του 1963. Το ΑΚΕΛ έβλεπε την ανάγκη για τροποποιήσεις. Η διαπίστωση του ΑΚΕΛ διατυπώνεται στο 10ο Συνέδριο του Κόμματος, το οποίο στις εκτιμήσεις του υπογραμμίζει ότι **“επιβάλλεται να καταργηθούν οι συνθήκες Εγγυήσεως και Συμμαχίας και να αναθεωρηθεί το σύνταγμα με προσφυγή της Κύπρου στον ΟΗΕ”** Στις εκτιμήσεις του 10<sup>ου</sup> Συνεδρίου αναφέρεται ότι επιβάλλεται η δημιουργία συνθηκών που να αποβλέπουν στην αρμονική συμβίωση και συνεργασία και ότι τις συνθήκες αυτές θα μπορούσε να τις διασφαλίσει μια δημοκρατική Κυβέρνηση αντιιμπεριαλιστικής ενότητας.

*«Η εξέλιξη των γεγονότων μετά το 9<sup>ο</sup> συνέδριο, προσθέτει το σχετικό έγγραφο, επιβεβαιώνει τη θέση του ΑΚΕΛ ότι κύριος εχθρός του Κυπριακού λαού παραμένει ο ιμπεριαλισμός και ότι το Ζυριχικό σύνταγμα θα οδηγήσει σε προστριβές, πολιτικό τέλμα και αδιέξοδο».*

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος δεν ακολουθεί την οδό των Ηνωμένων Εθνών, ούτε και υιοθετεί την εισήγηση του ΑΚΕΛ για κατάργηση των συνθηκών Εγγυήσεως και Συμμαχίας.

Στις 13 Νοεμβρίου 1963 ο Μακάριος υποβάλλει τα δεκατρία σημεία στην Τουρκοκυπριακή Κοινότητα και τις τρεις Εγγυήτριες Δυνάμεις, την Αγγλία, την Ελλάδα και την Τουρκία. Δέκα μέρες αργότερα, στις 23 Νοεμβρίου συνήλθε η τρίτη τακτική ολομέλεια της Κ. Ε και της Κ.Ε.Ε. του ΑΚΕΛ, που διαπιστώνει ότι το Κυπριακός λαός βρίσκεται στο κατώφλι σοβαρών πολιτικών εξελίξεων, που θα επηρεάσουν αποφασιστικά το μέλλον του. Ωστόσο δεν πήρε καμιά θέση πάνω στα 13 σημεία του Αρχιεπισκόπου.

Οι προτάσεις Μακαρίου απορρίπτονται αμέσως από την Τουρκία, προτού εκφράσουν άποψη οι Τουρκοκύπριοι και τις αυγινές ώρες της 21<sup>ης</sup> Δεκεμβρίου σημειώθηκε το πρώτο επεισόδιο των διακοινοτικών συγκρούσεων κατά το οποίο σκοτώθηκαν δύο Τουρκοκύπριοι, η **Σελιχέ Χαλήλ** γνωστή σαν Τζεμαλιέ και ο

**Σεκκί Χαλήλ.** Οι διακοινοτικές συγκρούσεις επεκτάθηκαν και από τότε άρχισε να επεκτείνεται ο διαχωρισμός των δύο Κοινοτήτων, που οριστικοποιήθηκε, μετά την εισβολή του 1974.

Το ΑΚΕΛ κινητοποίησε τα μέλη και τους οπαδούς του συσπειρώνοντας τους γύρω από τον Μακάριο και την Κυβέρνηση του για την αντιμετώπιση της Τουρκοκυπριακής ανταρσίας. Η μόνη ένδειξη, που υπάρχει αναφορικά με τη στάση του ΑΚΕΛ έναντι των προτάσεων Μακαρίου φαίνεται σε διακήρυξη, που απηύθυνε προς τους Τουρκοκυπρίους, με την οποία τους καλεί να δεχθούν τις προτάσεις Μακαρίου, οι οποίες εξυπηρετούν το συμφέρον τους. Είναι ενδεχόμενο η ηγεσία του ΑΚΕΛ να εξέφρασε επιφυλάξεις στον Μακάριο σε μια από τις συναντήσεις, που είχε μαζί του και οι οποίες είχαν πυκνωθεί μετά τα γεγονότα του 1963-1964. Ωστόσο ουδέποτε την εποχή εκείνη υπήρξε οποιαδήποτε επίσημη ανακοίνωση του ΑΚΕΛ, που να γνωστοποιεί τη θέση του πάνω στο σημαντικό θέμα της υποβολής των 13 σημείων.

Στις 21 Δεκεμβρίου 1963 μάταια περιμέναμε να δούμε τους Τουρκοκύπριους συναδέλφους μας να έλθουν στο γραφείο να τους πούμε το *Γκιουναιϊν* (καλημέρα) και να ετοιμάσουμε εμείς το Ελληνικό Δελτίο Ειδήσεων και εκείνοι το Τουρκικό, εν πλήρει συνεργασία στις περισσότερες περιπτώσεις. Θυμάμαι πολύ καλά την ημέρα εκείνη γιατί ήμουν ο υπεύθυνος της αυγινής βάρδιας και ο αντίστοιχος Τούρκος συνάδελφος και στενός μου φίλος ο *Χακκή Σουχά*. Έπρεπε να πούμε κάτι στα τούρκικα, αλλά δεν είχαμε κανένα, να μας βοηθήσει. Τελικά στηρικτήκαμε στη διαβεβαίωση, που μας έδωσε ο συνάδελφος παραγωγός στα Ελληνικά προγράμματα **Ανδρέας Φαντίδης** ότι γνωρίζει μερικά Τούρκικα. Έγραψε τρεις αράδες στα Τούρκικα, τα οποία και διάβασε στο δεύτερο πρόγραμμα απ' όπου μετεδίδοντο το Δελτίο Ειδήσεων και τα άλλα τουρκικά προγράμματα. Πιστεύω ότι ήσαν τα πρώτα και τελευταία τούρκικα, που διάβασε ποτέ ο φίλος *Ανδρέας Φαντίδης* από το ραδιόφωνο.

Γενικός Διευθυντής του ΡΙΚ ήταν τότε ο *Βίας Μαρκίδης*, ο οποίος είχε διαδεχθεί τον κ. *Χαραλαμπίδη*, διευθυντή των Ταχυδρομείων, που υπηρέτησε για λίγους μήνες, μετά την απο-

χώρηση του Άγγλου (για την ακρίβεια Νεοζηλανδού) Γενικού Διευθυντή υποπλοίαρχου *Πράουντ*. Ο Γενικός Διευθυντής κάλεσε όλους τους Τμηματάρχες και άλλους ανώτερους υπάλληλους στο γραφείο του, όπου και εξεφώνησε σύντομο λόγο, λέγοντας μας ότι εκείνο που συνέβη ήταν κάτι πολύ προσωρινό και ότι θα έπρεπε να περιμένουμε την επιστροφή των Τουρκοκυπρίων συναδέλφων μας, στους οποίους και οφείλαμε να επιφυλάξουμε φιλική υποδοχή. Οι σχέσεις μου με τον Γενικό Διευθυντή δεν ήταν καθόλου καλές. Αργότερα όταν αφυπηρέτησε και εργαζόταν ως βοηθός συντάκτης υπό την επίβλεψη μου οι σχέσεις μας έγιναν πολύ φιλικές, αφού διαπίστωσε το μέγεθος της ανθρωπιάς μου, όπως συχνά μου έλεγε. Ο μόνος από τους ανώτερους υπαλλήλους, που μίλησε στη συγκέντρωση των Τμηματάρχων του ΡΙΚ, ήμουν εγώ, που ανέφερα πόσο δυσάρεστες ήταν οι εξελίξεις, και ότι έπρεπε να προετοιμαζόμαστε για τα χειρότερα. Είπα ότι δεν πρέπει να αναμένουμε τους Τούρκους συναδέλφους μας, οι οποίοι δεν επρόκειτο να ξαναβρουν το δρόμο προς το ΡΙΚ και ότι οφείλαμε να πάρουμε αμέσως μέτρα ώστε να συνεχίσουμε τα τουρκικά προγράμματα μας και πρωτίστως τα δελτία ειδήσεων στην Τουρκική. Οι προβλέψεις μου επαληθεύτηκαν και πολύ σύντομα επιστρατεύσαμε το συνταξιούχο Πρωτοκολλητή του Δικαστηρίου Τουρκομαθή **Κώστα Χατζηκλείτου**, ο οποίος ετοίμαζε τουρκικά δελτία ειδήσεων και τα εκφωνούσε. Αργότερα σχηματίστηκε μια ομάδα ετοιμασίας προγραμμάτων στην Τουρκική, που το αποτελούσαν κυρίως αρμένισσες και αρμένιοι, που γνώριζαν καλά τα τούρκικα και τουρκοκύπριοι και τουρκοκύπριες, που παρέμειναν στις περιοχές, που ελέγχονταν από το κράτος. Επικεφαλής της ομάδας αυτής ήταν ο **Ιάκωβος Τενεδιός**, άριστος γνώστης της Τουρκικής γλώσσας, ο οποίος καταγόταν από το νησί της πεθεράς μου, την Τένεδο. Γίναμε καλοί φίλοι και συνεργάτες. Η προσφορά του στο ΡΙΚ και την Κύπρο είναι ανεκτίμητη. Ιδιαίτερα σημαντική ήταν η προσφορά του κατά την περίοδο της τουρκικής εισβολής.

---

## ***Η προσφυγή στο Συμβούλιο Ασφαλείας και το ΡΙΚ.***

Για τα όσα είχαν διαδραματισθεί μετά την έναρξη των συγκρούσεων, για την επέμβαση των Άγγλων και τη χάραξη της λεγόμενης **πράσινης γραμμής** γράφτηκαν πάρα πολλά. Θα περιορισθώ στον τρόπο με τον οποίο το ΡΙΚ αντιμετώπισε τα δραματικά γεγονότα και ιδιαίτερα την προσφυγή στο Συμβούλιο Ασφαλείας, που κατατέθηκε στις 26 Δεκεμβρίου 1963. Η συζήτηση της προσφυγής της Κύπρου άρχισε με καθυστέρηση ενός και πλέον μηνός στις 15 Φεβρουαρίου 1964, γιατί προηγήθηκαν **η πενταμερής του Λονδίνου**, η οποία απέτυχε και **οι προτάσεις για την αποστολή στην Κύπρο ειρηνευτικής δύναμης του ΝΑΤΟ**, οι οποίες απερρίφθησαν.

Την προσφυγή της Κύπρου υποστήριξαν με πολύ δυναμισμό και επάρκεια ο τότε Υπουργός Εξωτερικών **Σπύρος Κυπριανού** και ο μόνιμος αντιπρόσωπος της Κύπρου στον ΟΗΕ **Ζήνων Ρωσσίδης**, του οποίου θαύμαζα πάντοτε τη βαθιά γνώση της Αγγλικής γλώσσας, την οποία μιλούσε με προφορά καθηγητή της Οξφόρδης.

Στο ΡΙΚ οργανώσαμε ειδικά συνεργεία και με τα επαγγελματικά ραδιόφωνα του Ιδρύματος ηχογραφήσαμε τον ραδιοσταθμό των Ηνωμένων Εθνών και μεταφράζαμε, με μεγάλη ταχύτητα μπορώ να πω, τα όσα ελέγοντο, κατά τη συζήτηση και μεταδίδαμε έκτακτα δελτία με κάλυψη της συζήτησης. Παρατείναμε τη λειτουργία του σταθμού και η διαπίστωση μας ήταν ότι χιλιάδες κόσμος παρακολουθούσε με μεγάλο ενδιαφέρον τα έκτακτα αυτά προγράμματα κάλυψης των συζητήσεων στο Συμβούλιο Ασφαλείας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι δημοσιογράφοι του Τμήματος Ειδήσεων να εργάζονται απεριόριστες ώρες, αλλά αυτό γινόταν πάντοτε με μεγάλη προθυμία. Δεν θα αναφερθώ στην επάρκεια του προσωπικού και την προθυμία του για σκληρή εργασία και αυτοθυσία. Αυτό το είχε αποδείξει στις μέτεπειτα τραγικές εξελίξεις. Αυτό το είχαν διαπιστώσει πολλοί εθελοντές, που προσφέρθηκαν να μας βοηθήσουν στο δύσκολο έργο μας. Μπορώ να πω ότι ο καλύτερος εξωτερικός εθελοντής

βοηθός, που είχαμε ήταν ο **Μιχαλάκης Τριανταφυλλίδης**, Πρόεδρος τότε του Ανωτάτου Δικαστηρίου, ο οποίος έβαζε τα ακουστικά στα αυτιά του και απομαγνητοφωνούσε ομιλίες των διαφόρων αντιπροσώπων που μιλούσαν στα αγγλικά. Προτού αποσταλούν στο στούντιο για ανάγνωση όλα τα κείμενα, περνούσαν από έλεγχο του Συντονιστή του Τμήματος, που ήταν τη μια μέρα ο Διευθυντής του Τμήματος **Λοΐζος Κυθραιώτης** και την άλλη ο Βοηθός Διευθυντής **Ανδρέας Κυριάκου**. Στο Μιχαλάκη Τριανταφυλλίδη προκάλεσε εντύπωση η ταχύτητα με την οποία τα μέλη του συντακτικού προσωπικού διατύπωναν στα ελληνικά όσα άκουαν στα αγγλικά. Πολλές φορές το έργο τους καθίστατο πολύ δύσκολο λόγω κακής λήψεως του Ραδιοσταθμού του ΟΗΕ προπάντων όταν υπήρχε *ηλιακή κηλίδα* η οποία επηρεάζει κάθε εκπομπή στα βραχεία κύματα. Αλλά και ο ίδιος προσαρμόστηκε πολύ γρήγορα στα καθήκοντα του βοηθού συντάκτη και πρόσφερε πολύτιμες υπηρεσίες όχι μόνο κατά την πρώτη συζήτηση στο Συμβούλιο Ασφαλείας, αλλά και σε άλλες που ακολούθησαν.

Οι μεγαλύτερες δυσκολίες, που αντιμετωπίζαμε ήταν στη μετάφραση των Γαλλικών, προπάντων όταν οι ομιλίες του Γάλλου αντιπροσώπου ή άλλων γαλλόφωνων ομιλητών δεν συνοδεύονταν με μετάφραση στην Αγγλική, κάτι που συνέβαινε με τις ομιλίες στα Ρωσικά του αντιπροσώπου της Σοβιετικής Ένωσης **Φετορένκο**, ο οποίος ανεδείχθη στο μεγαλύτερο υπερασπιστή της Κυπριακής υπόθεσης. Ορισμένες φορές ο **Φετορένκο** μιλούσε και στα αγγλικά τα οποία μιλούσε πολύ καλά. Το πρόβλημα με τα Γαλλικά το λύσαμε πολύ αργότερα όταν στο ΡΙΚ έφθασαν ο **Δημήτρης Αντρέου** και ο **Σάββας Ιακωβίδης**. Ο πρώτος παρέμεινε μέχρι τέλους ο δεύτερος πήρε το δρόμο προς την έντυπη δημοσιογραφία.

Είχαμε στο ΡΙΚ ένα μόνο συνάδελφο, ο οποίος γνώριζε λίγα γαλλικά και ο οποίος προθυμοποιήθηκε να μεταφράσει τι έλεγε ο Γάλλος αντιπρόσωπος. Η ομιλία του Γάλλου αντιπροσώπου συνοδευόταν με πολλά παράσιτα και ήταν πολύ δύσκολη η παρακολούθηση της. Ο αγαπητός σε όλους συνάδελφος **Βάσος Βασιλειάδης**, έβαλε τα αυτιά του κοντά στο μεγάφωνο που α-



κούετο η ομιλία του Γάλλου, ο οποίος άρχισε με το «*Μεσιέ Πρεζιτάντ*». Ήταν το μόνο που κατόρθωσε να μεταφράσει ο Βάσος ο οποίος φώναξε «*Κύριε Πρόεδρε*», αλλά παρέμεινε σ' αυτό. Δεν υπήρξε καμιά συνέχεια. Γι' αυτό περιμέναμε, ύστερα από δύο περίπου ώρες να πάρουμε περίληψη της ομιλίας του Γάλλου αντιπροσώπου στα αγγλικά από το πρακτορείο Ρέουτερ.

Την τακτική των εκτάκτων προγραμμάτων για μετάδοση της συζήτησης στο Συμβούλιο Ασφαλείας, τη συνεχίσαμε για αρκετό καιρό, αλλά τελικά τη σταματήσαμε, όταν διαπιστώσαμε ότι το ενδιαφέρον του κοινού περιοριζόταν με την πάροδο του χρόνου. Ωστόσο κάμαμε διευθετήσεις για απ' ευθείας μετάδοση της εκπομπής του Ραδιοσταθμού του ΟΗΕ, την οποία μπορούσαν να παρακολουθήσουν, όσοι γνώριζαν αγγλικά, που ήταν και η τεράστια πλειοψηφία των προσώπων, που ενδιαφέρονταν για τις λεπτομέρειες των όσων ελέγοντο στη Νέα Υόρκη.

### ***Το αντικομμουνιστικό σύνδρομο της λεγόμενης “εθνικοφρόνου παρατάξεως”.***

Η *αντικομμουνιστική υστερία* χαρακτήριζε κάθε ενέργεια της δεξιάς ή της αποκαλούμενης «*εθνικοφρόνου παρατάξεως*» στην Κύπρο. Εκδηλώσεις τέτοιας υστερίας υπήρξαν από τότε που άρχισα να αντιλαμβάνομαι τι συμβαίνει γύρω μου. Ο αντικομμουνισμός συνεχίστηκε με την ίδια ένταση και μετά την ανακήρυξη της Κύπρου σε ανεξάρτητο κράτος. Παρά την *αδέσμευτη πολιτική*, που υιοθέτησε ο Μακάριος, ουδέποτε απέκρυψε τα αντικομμουνιστικά αισθήματα του και πάντοτε έλεγε ότι ακολουθεί αδέσμευτη πολιτική με απόκλιση προς τη Δύση.

Μετά την ανακήρυξη του ανεξάρτητου κράτους την ηγεσία του αντικομμουνιστικού αγώνα ανέλαβε ο Υπουργός Εσωτερικών *Πολύκαρπος Γεωργιάδης*, ο οποίος είχε αναπτύξει στενή συνεργασία με τις Ηνωμένες Πολιτείες και τις υπηρεσίες τους. Αποτελεί κοινό μυστικό η στενή συνεργασία που είχε η Κυπριακή ΚΥΠ με την Αμερικανική Μυστική Υπηρεσία CIA. Αυτό το είχα διαπιστώσει προσωπικά, όταν το 1962 η Αμερικανική

πρεσβεία προσκαλούσε τον Τούρκο Υπεύθυνο Συντάξεως **Χακκή Σουχά** να επισκεφθεί τις ΗΠΑ, χωρίς να υπάρξει παρόμοια πρόσκληση προς τον Έλληνα Υπεύθυνο Συντάξεως. Ήταν φυσικό να έχω σχέσεις με τους επί του τύπου εκπροσώπους των διαφόρων ξένων πρεσβειών. Επικοινωνούσαν μαζί μου προσπαθώντας να πλασάρουν ειδήσεις, που ενδιέφεραν τις χώρες τους ή και να αποκρύψουμε ειδήσεις, που δυσφημούσαν τις χώρες τους. Ορισμένες φορές ήμουν υποχρεωμένος να παρακάθομαι σε γεύματα και να τα ανταποδίδω. Ύστερα από ένα εξαιρετο γεύμα στο οποίο καταναλώθηκε πολύς οίνος, ο διευθυντής τότε του Αμερικανικού Γραφείου, με οδήγησε στο γραφείο του, εκεί που στεγαζόταν στο παρελθόν η Αρχή Ηλεκτρισμού για να συνεχίσουμε τη συζήτηση, που αρχίσαμε στο εστιατόριο. Σε μια στιγμή μου είπε ότι του προκάλεσε εντύπωση γιατί δεν ενδιαφέρθηκα να εκτελέσω και εγώ επίσκεψη στις ΗΠΑ, κάτι που έκαναν όλοι οι ανώτεροι υπάλληλοι του ΡΙΚ. Του απάντησα ότι *απρόσκλητος σκύλος δεν πάει στο γάμο*. Του άρεσε η Κυπριακή παροιμία για τον *uninvited dog* και παίρνοντας με από το χέρι με οδήγησε στο Αρχείο του και ανέσυρε από ένα συρτάρι τον προσωπικό μου φάκελο και άρχισε να μου διαβάζει για το πότε και που γεννήθηκα ότι αποβλήθηκα από το Γυμνάσιο για επαναστατικές ενέργειες και πολλά άλλα. Εκείνο, που μου έκαμε μεγάλη εντύπωση ήταν ορισμένες λεπτομέρειες του βίου μου τις οποίες είχα λησμονήσει. Τότε ήταν η κορύφωση του ψυχρού πολέμου με κέντρα εντάσεως το Βερολίνο και την Κούβα, όπου ο **Φιντέλ Κάστρο** ανέτρεψε τον **Μπατίστα**. Ο Αμερικανός επίσημος μου είπε: «*Με τέτοια προσόντα πως ήθελες να σε προσκαλέσουμε στις ΗΠΑ;*»

Ο ίδιος μου είπε πολύ καθαρά ότι οι φάκελοι παρεχωρήθησαν “ευγενώς” από την Κυπριακή ΚΥΠ. Τότε μου έδωσε και τη διδακτορική διατριβή κάποιου *Adams*, ο οποίος μου έκαμνε την τιμή να με αναφέρει ως ένα των *διαπρεπών κομμουνιστών*, που κατείχαν ιθύνουσες θέσεις στον κρατικό μηχανισμό. Τα ίδια περίπου είχε γράψει και το *αλήστου μνήμης* Εθνικό Μέτωπο σε φυλλάδιο του που κυκλοφόρησε στις 26 Αυγούστου 1969.

Το φυλλάδιο αυτό πρόβαλλε τον ισχυρισμό ότι οι εφημερίδες

τότε της Κύπρου και το ΡΙΚ ελέγχονταν από κομμουνιστές και καλούσε τους υπευθύνους της «απαραδέκτου και εγκληματικής αυτής καταστάσεως όπως αναλογισθούν τας ευθύνας των προβαίνοντες εις την επιβαλλομένην ΚΑΘΑΡΣΙΝ, προτού είναι πολύ αργά. Η δωδεκάτη θα έχει εντός ολίγου σημάνει».

Στη συνέχεια αφού παρέθετε τους συνηθισμένους παραλογισμούς των φυλλαδίων του Μετώπου αυτού, ανέφερε τα ονόματα “κομμουνιστών” δημοσιογράφων, οι οποίοι είχαν θέσεις κλειδιά στις περισσότερες εφημερίδες της εποχής. Όλοι τους ήσαν καλοί μου φίλοι, με τους οποίους είχα συνεργασθεί τόσο στην εφημερίδα «Νέος Δημοκράτης» όσο και σε άλλες εφημερίδες. Τους αναφέρω: **Διομήδης Γαλανός** διευθυντής της εφημερίδας “Ο ΑΓΩΝ”, **Χριστάκης Κατσαμπάς** Αρχισυντάκτης της εφημερίδας “Ο Φιλελεύθερος” και **Φιφής Ιωάννου** Αρχισυντάκτης της εφημερίδας “Μάχη”. Και για τους τρεις παρατίθενται διάφοροι χαρακτηρισμοί. Περιορίζομαι στην αναφορά που γίνεται για τους κομμουνιστές που εργάζονται στο ΡΙΚ. Αναφέρει το φυλλάδιο:

«Δυστυχώς η κατάσταση δεν είναι καλύτερα εις το Ραδιοφωνικόν Ίδρυμα Κύπρου (Ρ.Ι.Κ.). Περιοριζόμεθα μόνον εις δύο σημαίνοντα κομμουνιστικά στελέχη τα οποία κατέχουν μευραλγικάς θέσεις εις το Ίδρυμα. Ούτοι είναι ο **Ανδρέας Κυριάκου** (ο επιλεγόμενος **Τζιωνής**) κομμουνιστής σεσημασμένος από των Γυμνασιακών θρανίων διευθύνων σήμερον το Τμήμα Ειδήσεων της Κυπριακής Τηλεοράσεως και ο **Τάσος Γεωργίου**, απόφοιτος κομμουνιστικού πανεπιστημίου παραγωγός του ραδιοφώνου και της τηλεοράσεως».

Πραγματικά εκείνη τη εποχή ενώ είχα το διορισμό του Βοηθού Διευθυντή Ειδήσεων, η Διεύθυνση και το Συμβούλιο του ΡΙΚ με πρόεδρο τον **Φρίξο Πετρίδη** αποφάσισαν να μου παραχωρήσουν υποτροφία για να παρακολουθήσω μαθήματα τηλεοπτικής δημοσιογραφίας στη Γλασκώβη. Την υποτροφία την πρόσφερε το Βρετανικό Συμβούλιο. Μετά την επιστροφή μου από την Γλασκώβη, όπου ήμουν ο μόνος απόφοιτος που πέρασε όλα τα μαθήματα με διάκριση, ανέλαβα τη διεύθυνση του

Τηλεοπτικού δελτίου ειδήσεων, το οποίο μόλις είχε αρχίσει, ύστερα από προσπάθειες του Γενικού Διευθυντή **Ανδρέα Χριστοφίδη**, ο οποίος, από Διευθυντής Ελληνικών Προγραμμάτων Ραδιοφώνου, προήχθη σε Γενικό Διευθυντή, ενώ εγώ βρισκόμουν στη Γλασκώβη.

Μετά την κυκλοφορία του φυλλαδίου με επισκέφθηκε ο **Φρίξος Πετριδής**, ο οποίος μου εξέφρασε πλήρη συμπαράσταση, λέγοντας μου ότι τυγχάνω της πλήρους υποστήριξης της διευθύνσεως και του Συμβουλίου. Τελειώνοντας εξέφρασε την πεποίθηση ότι δεν πρόκειται να επηρεασθώ στη δουλειά μου από τις ηλιθιότητες του Εθνικού Μετώπου. Έμαθα ποιος έγραψε το φυλλάδιο εκείνο. Ήταν πολύ γνωστός μου, που μου παρίστανε τον φίλο και *είχε διαπρέψει στην πατριδοκαπηλία και την κωλογλυψία*. Τώρα είναι πεθαμένος. *Γαίαν έχει ελαφράν*

Στην πρώτη δεκαετία μετά την ανακήρυξη της Κύπρου σε ανεξάρτητο κράτος υιοθετήθηκε στο ΡΙΚ μια ηλίθια τακτική απόκρυψης ειδήσεων, η οποία πιστεύω ότι κατευθυνόταν από τον ίδιο τον Πρόεδρο Μακάριο, μέσω του Γενικού Διευθυντή, που διόρισε στο ΡΙΚ. Η δεκαετία του 1960 ήταν δεκαετία κορύφωσης των *ρατσιστικών συγκρούσεων* στις Ηνωμένες Πολιτείες, που είχαν ως αποτέλεσμα τη δολοφονία πολλών μαύρων μεταξύ των οποίων και του θρησκευτικού ηγέτη **Μάρτιν Λούθερ Κινγκ**. Είχαμε σαφείς οδηγίες να αποφεύγουμε να δίδουμε σημασία στις *διαφυλετικές συγκρούσεις* και σε κάθε είδηση, που προερχόταν από τις ΗΠΑ και έδειχνε το απαίσιο πρόσωπο του *φανατικού ρατσισμού και της καταπίεσης των μαύρων*. Και αυτό γιατί δεν έπρεπε να εκθέτουμε τις ΗΠΑ, που *παρουσιαζόταν ως το πρότυπο δημοκρατικής χώρας και υπέρμαχος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*. Όταν είπα στο **Βία Μαρκίδη** ότι είναι ηλίθια η τακτική αυτή και οδηγούσε σε *ανέντιμη δημοσιογραφία*, πρόταξε το επιχείρημα ότι το ίδιο θα κάμνουμε και για παρόμοια γεγονότα στη Σοβιετική Ένωση. Το πρόβλημα όμως, το οποίο έπρεπε να γνωρίζει και ένας πρωτάρης στη δημοσιογραφία, είναι ότι οι *ειδήσεις για την παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις ΗΠΑ ήταν διαρκώς στα διεθνή πρακτορεία που παίρναμε*. Ειδήσεις για τέτοιες παραβιάσεις δεν παίρναμε και από τη Σοβιετική

Ένωση και τις άλλες χώρες του σοσιαλιστικού στρατοπέδου ή του λεγόμενου *σιδηρού παραπετάσματος*. Τότε η μόνη είδηση παραβίασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων αφορούσε τον κορυφαίο συγγραφέα **Μπορίς Πάστερνακ**, τον οποίο πρωτοαναφέραμε στις ειδήσεις μας όταν πήρε το βραβείο Νόμπελ για την λογοτεχνία.

Την τακτική της απόκρυψης ειδήσεων ή της λογοκρισίας των ειδήσεων την ακολουθήσαμε για πολλά χρόνια μέχρι το 1967 όταν ο *Ανδρέας Χριστοφίδης* εισήγαγε τον *κώδικα κάλυψης ειδήσεων*. Αλλά και τότε υπήρχε δυσμενής διάκριση σε βάρος ορισμένων ομάδων, που δεν τα πήγαιναν καλά με την εξουσία του Προέδρου Μακαρίου. Θύματα αυτών των διακρίσεων ήταν πρωτίστως το ΑΚΕΛ, που ήταν το μόνο καλά οργανωμένο κόμμα εκείνη την περίοδο. Απαγορευόταν η μετάδοση οποιωνδήποτε εκδηλώσεων ή άλλων δραστηριοτήτων του. Για άλλες περιπτώσεις άσκησης ανέντιμης δημοσιογραφίας θα μιλήσουμε πιο κάτω. Κλασική πάντως περίπτωση ήταν η ανέντιμη στάση του ΡΙΚ έναντι του **Τάκη Ευδόκα**, ο οποίος ασκώντας δημοκρατικό δικαίωμα τόλμησε να διεκδικήσει την Προεδρία της Κυπριακής Δημοκρατίας. Για την περίπτωση αυτή θα αναφερθούμε αναλυτικά πιο κάτω.

Όταν η διεύθυνση του ΡΙΚ αποφάσισε να μου προσφέρει υποτροφία για να παρακολουθήσω σειρά μαθημάτων τηλεοπτικής δημοσιογραφίας στις αρχές του 1967 ήμουν 38 χρόνων πατέρας τριών παιδιών, ηλικίας 8 μέχρι 14 χρόνων. Ήταν ένα πολύ δύσκολο εγχείρημα και είναι αλήθεια ότι στην αρχή αντιμετώπισα σοβαρές δυσκολίες με πρώτη και μεγαλύτερη τη μεγάλη επιθυμία να επιστρέψω στην πατρίδα κοντά στη σύζυγο και τα παιδιά μας. Έγινα, όπως, λένουν οι Άγγλοι *home sick*.

Ωστόσο πολύ σύντομα ξεπέρασα τις δυσκολίες και φρόντισα να ασχοληθώ με κάθε τι που σχετίζεται με την τηλεόραση και τις τηλεοπτικές ειδήσεις. Όταν τέλειωσε η σειρά των μαθημάτων ήμουν ο μόνος απόφοιτος, που πέρασε σε όλα τα θέματα με διάκριση, ένα δε *ντοκιμαντέρ*, που γύρισα κατά τη διάρκεια της φοίτησής μου προβλήθηκε στην Ανεξάρτητη Σκωτική Τηλεόραση. Αναφερόταν σε μια νέα πόλη κοντά στη Γλασκώβη, την

*Κάμπερνωτ.* Ήταν, ας πούμε, η διατριβή μου, που περιλάμβανε κινηματογράφηση, εμφάνιση της ταινίας, σύνταξη της, ετοιμασία γραφικών παραστάσεων και κείμενο. Μάλιστα χρησιμοποίησα και μουσική επένδυση, που μου έστειλε ο φίλος μου συνθέτης *Γιώργος Κοτσώνης* από την Κύπρο. Ο Κοτσώνης είχε παρακολουθήσει νωρίτερα στο ίδιο Κολέγιο μαθήματα ετοιμασίας τηλεοπτικών μουσικών προγραμμάτων.

Επέστρεψα στην Κύπρο, όπου με ανέμεναν νέες καλές συστάσεις, που εστάλησαν από τους καθηγητές μου στο Κολέγιο στη διεύθυνση του ΡΙΚ. Τις παραθέτω σε δική μου μετάφραση:

### **«Έκθεση για τον κ. Ανδρέα Κυριάκου»**

*«Ένας πολύ έξυπνος φοιτητής, που απεδείχθη ότι είχε επιδράσει σταθεροποιητικά στη σειρά των μαθημάτων. Παρόλο, που δεν εργάστηκε προηγουμένως στην Τηλεόραση, η τελική του άσκηση απέδειξε ότι διαθέτει πραγματική αίσθηση για τις ειδήσεις και τα επίκαιρα στην Τηλεόραση. Πολύ σύντομα έμαθε πολύ καλά τον χειρισμό της κάμερας στο γύρισμα ταινιών με ήχο και χωρίς ήχο και γύρισε μερικές από τις καλύτερες ταινίες της σειράς. Εργάστηκε εξαιρετικά καλά σαν τηλεοπτικός κινηματογραφιστής σαν χειριστής στο θάλαμο μίξεως της εικόνας και ελέγχου του ήχου. Νομίζω ότι η πείρα, που απέκτησε στο Ίδρυμα, θα συμβάλει ευεργετικά στη σύσταση της Υπηρεσίας Τηλεοπτικών Ειδήσεων στην Κύπρο.*

*Τζ. Λε Γκροβ*

*Ανώτερος Λέκτορας*

*για την τηλεοπτική παραγωγή»*

*«Η στάση του κ. ΚΥΡΙΑΚΟΥ έναντι της σειράς μαθημάτων άλλαξε, ύστερα από τις τρεις πρώτες εβδομάδες, από εκείνη του απαθούς παρατηρητή σε εκείνη του ενθουσιώδους και πρόθυμου συμμετέχοντος, όταν ανακάλυψε την κρυμμένη ικανότητα του στο χειρισμό της κινηματογραφικής μη-*

---

χανής. Εργάστηκε εξαιρετικά σκληρά και έδωσε ένα εξαιρετο παράδειγμα στα άλλα μέλη που παρακολούθησαν τη σειρά, με την προθυμία του να βάλει το χέρι του σε κάθε είδους εργασία.

Γκάη Μπλούμερ  
Διευθυντής, 14.6.67».

### *Η ανωμαλία συνεχίζεται.* **Το Απριλιανό πραξικόπημα.**

Κατά την παραμονή μου στη Γλασκώβη ξέσπασε στις 21 Απριλίου 1967 το στρατιωτικό πραξικόπημα στην Ελλάδα. Τις εξελίξεις στην Ελλάδα, παρακολουθούσα στενά γιατί στο Κολλέγιο διαθέταμε ραδιόφωνο ακριβείας, το οποίο είχε συχνότητες στα βραχέα κύματα, όπου εντόπισα τα Ελληνικά προγράμματα του Β.Β.С. Είναι γνωστό ότι το Β.Β.С. ήταν η καλύτερη πηγή πληροφοριών για το τι συνέβαινε στην Ελλάδα και η συμβολή της Ελληνικής Υπηρεσίας για την αποκατάσταση της δημοκρατίας ήταν πολύ μεγάλη. Θα αναφέρω ότι στην Υπηρεσία αυτή εργάζονταν τότε δύο Κύπριοι, ο **Σωφρόνης Σωφρονίου** και ο αείμνηστος **Πάνος Ιωάννου**. Στο Κεντρικό Τμήμα Ειδήσεων της Παγκόσμιας Υπηρεσίας εργαζόταν ως υπεύθυνος σύνταξης ένας άλλος Κύπριος ο **Αντώνης Μισιίδης**.

Μετά την εκδήλωση του πραξικοπήματος στην Ελλάδα ο Διευθυντής Ειδήσεων της Σκωτικής Τηλεόρασης, που ήταν λέκτορας στο Κολλέγιο μου, με κάλεσε να εκφράσω τις απόψεις μου για το πραξικόπημα. Τούτο έγινε μια μέρα, μετά την παρουσία στην Σκωτική Τηλεόραση του Εργατικού Βουλευτή **Φράνσις Νόελ Μπέηκερ**, ο οποίος βρισκόταν στην Ελλάδα όταν εκδηλώθηκε το πραξικόπημα. Ο **Φράνσις Νόελ Μπέηκερ** είχε δικαιολογήσει την ενέργεια του στρατού και επέκρινε την πολιτική ηγεσία της Ελλάδας για ανευθυνότητα και δημαγωγία. Μάλιστα είπε ότι όσα λέγει τα λέγει γιατί αγαπά ιδιαίτερα την Ελλάδα.

Αντέκρουσα τους ισχυρισμούς του Εργατικού Βουλευτή, που

πρέπει να ηχούν παράξενα σε μια χώρα, όπου είναι αδιανόητη έστω και μια κουβέντα στρατιωτικού για τα πολιτικά ζητήματα της χώρας. Όσον αφορά την αγάπη του για την Ελλάδα, ήμουν πολύ έντονος και είπα ότι τον κ. *Μπέηκερ* τον ενδιαφέρουν κυρίως οι τεράστιες εκτάσεις γης που κατέχει στην Εύβοια και όχι το καλό της Ελλάδας.

Αργότερα κατά την τελετή της αποφοίτησης μας, που έγινε στο Λονδίνο, ο ανταποκριτής του B.B.C, που την παρακολούθησε με προσκάλεσε ως τον αριστεύσαντα φοιτητή να μεταβίω στο *Bush house*, όπου στεγαζόταν η Παγκόσμια Υπηρεσία και να παραχωρήσω συνέντευξη στην Ελληνική Υπηρεσία. Αυτό έγινε τον Ιούνιο του 1967 και τη συνέντευξη την πήρε ο *Πάνος Ιωάννου*, ένας από τους τρεις Ελληνοκύπριους που εργαζόνταν τότε στο B.B.C. Ο *Πάνος Ιωάννου*, μετά την επιστροφή του στην Κύπρο εργάστηκε καθηγητής στην Αγγλική Σχολή και στη συνέχεια υπηρέτησε ως Υπουργός Παιδείας στην Κυβέρνηση Κυπριανού. Σκοτώθηκε σε αυτοκινητικό δυστύχημα. Οι ερωτήσεις του Πάνου ελάχιστα αφορούσαν τη σειρά των μαθημάτων που παρακολούθησα στη Σκωτία ως υπότροφος του Βρετανικού Συμβουλίου. Περισσότερο κάλυψε τις εξελίξεις στην Ελλάδα και το ρόλο, που διαδραμάτιζε η Ελληνική Υπηρεσία του B.B.C.

Κατά την επιστροφή μου στην Κύπρο στάθμευσα για μια εβδομάδα στην Αθήνα, όπου θα με φιλοξενούσαν στενοί συγγενείς. Αισθάνθηκα την παρακολούθηση και το κλίμα της φοβίας που επικρατούσε παντού. Ο οικοδεσπότης που με φιλοξένησε με οδήγησε στο πλησιέστερο αστυνομικό τμήμα, όπου καταχωρήθηκε η παρουσία μου, διαφορετικά διέτρεχε σοβαρό κίνδυνο να συλληφθεί ο αγαπητός μου Φώτης, που πέθανε πριν από μερικά χρόνια.

### ***Ο Γρίβας επανέρχεται στην Κύπρο.***

Ας επανέλθουμε στο 1964, όπου η έναρξη των διακοινοτικών συγκρούσεων συνοδεύτηκε με την ένταση της αντιμακαριακής εκστρατείας, που προερχόταν από την άκρα δεξιά, η οποία χα-



ρακτῆριζε τον εαυτό της “ενωτικό”, το δε Μακάριο «ανθενωτικό». Πρωταγωνιστικό ρόλο στην εκστρατεία αυτή διαδραμάτιζε ο **Γεώργιος Γρίβας** από την Αθήνα. Έτσι, ενώ ο Μακάριος αγωνιζόταν να αντιμετωπίσει τη σοβαρή αναταραχή στην Κύπρο με τις ένοπλες συγκρούσεις, τις απειλές της Τουρκίας για επέμβαση, τις δολοπλοκίες, που πήραν τη μορφή της πενταμερούς του Λονδίνου και αργότερα της πρότασης για την αποστολή Νατοϊκών στρατευμάτων στην Κύπρο και την προσφυγή στο Συμβούλιο Ασφαλείας, υποχρεωνόταν να αντιμετωπίσει εξ ίσου σοβαρές προκλήσεις από το εσωτερικό μέτωπο, οι οποίες κατευθύνονταν από την Αθήνα.

Το βράδυ της 21<sup>ης</sup> Ιανουαρίου 1964 έφθασε στο Τμήμα Ειδήσεων του ΡΙΚ μια βαρυσήμαντη δήλωση του Προέδρου Μακαρίου, η οποία συνιστούσε ένα πρωτοφανές ξέσπασμα. Μόλις πήρα τη δήλωση ζήτησα να διακοπεί το πρόγραμμα και να μεταδοθεί ως έκτακτη είδηση. Ταυτόχρονα κάλεσα τον εκφωνητή **Μάριο Κυπριανίδη**, ο οποίος υπηρετούσε, ενισχύοντας τις δυνάμεις ασφαλείας και μετέφερε πάντοτε περίστροφο, να διαβάσει τη δήλωση. Όταν την διάβασε στο Γραφείο μου, μου είπε ότι αδυνατεί να διαβάσει στο μικρόφωνο τέτοια δήλωση και ότι έπρεπε να τη συντάξω, κατά τρόπο, που να μη προκαλεί. Η απάντησή μου ήταν ότι δεν μπορεί να περικοπεί ούτε μια λέξη από τη δήλωση του Μακαριότατου. Τελικά ο Μάριος επείσθη και διάβασε στον αέρα τη δήλωση, η οποία επαναλήφθηκε και στα επόμενα δελτία ειδήσεων. Παραθέτω την δήλωση γιατί εκφράζει κατά τον καλύτερο τρόπο το κλίμα, που επικρατούσε την εποχή εκείνη.

*«Λυπούμαι βαθύτατα διότι ευρίσκομαι εις την δυσάρεστον θέσιν να σχολιάσω διασπαστικές και εθνικώς επιζημίους ενεργείας του στρατηγού Γρίβα. Πολλάκις κατά το παρελθόν ο Στρατηγός δια πολιτικών και παρασκηνιακών ενεργειών του εδημιούργησε κινδύνους εμφυλίου σπαραγμού και αιματοχυσίας μεταξύ του Κυπριακού Ελληνισμού. Οι κίνδυνοι απεσοβήθησαν διότι ο Κυπριακός λαός παρά την εκτίμησιν του προς τον στρατιωτικόν αρχηγόν της ΕΟΚΑ, ελαχίστην σημασίαν απέδιδεν εις την πολι-*

τικολογίαν του κ. Γρίβα. Εθλίβετο όμως βαθύτατα, διότι η μεγάλη αίγλη την οποίαν ο ηρωισμός και η αυτοθυσία των Κυπρίων Ελλήνων προσεπόρισαν εις τον στρατηγόν, τόσοσ αφρόνως υπό του ιδίου ημαυρούτο.

Ο Κυπριακός Ελληνισμός διέρχεται σήμερον την πλέον κρίσιμον καμπήν της ιστορίας του. Αι περιστάσεις επιβάλλουν συνένωσιν όλων των εθνικών δυνάμεων δια την αντιμετώπισιν μιας κρίσιμου καταστάσεως. Επί της καταστάσεως αυτής έχουν όλοι το δικαίωμα, πολύ δε περισσότερο ο Στρατηγός Γρίβας να εκφέρουν τας απόψεις των εντίμως και ευθέως και να διατυπώσουν προς τους υπευθύνως χειριζομένους το κυπριακό ζήτημα. Αντί τούτου ο Στρατηγός μετερχόμενος κακής ποιότητος πολιτικός μεθόδους ενήργησε κατά τρόπον απαράδεκτον και καταδικαστέον. Έδωσεν οδηγίας εις ομάδα προσώπων εν Κύπρω όπως αναλάβουν την διανομήν εκατοντάδων δακτυλογραφημένων προσκλήσεων αποσταλίσων υπ' αυτού εξ Αθηνών. Αι προσκλήσεις φέρουν την υπογραφήν του Στρατηγού, δεν απευθύνεται όμως εις ωρισμένα πρόσωπα. Η εν Κύπρω ομάς ήτις ανέλαβε την διανομήν έχει παρά του στρατηγού το δικαίωμα να αναγράψει επί των προσκλήσεων τα ονόματα εκείνων προς τους οποίους νομίζει αύται πρέπει να αποσταλώσι. Κατ' αυτόν τον τρόπον εκατοντάδες Ελληνοκυπρίων καλούνται εις Αθήνας δια να συσκεφθώσι μετά του Στρατηγού και λάβωσι τας προσήκουσας αποφάσεις, ως αναφέρεται εις την πρόσκλησιν. Δεν θα αναφερθώ επί του παρόντος εις άλλας παρασκηνακάς δραστηριότητας του Στρατηγού των οποίων είμαι γνώστης. Δια της ενεργείας αυτής ο Στρατηγός παραγνωρίζει ότι υπάρχει υπεύθυνος Κυπριακή Κυβέρνησις και ασυνειδήτως γίνεται σύμμαχος των Τούρκων.

Επιθυμώ να καταστήσω σαφές προς τον Στρατηγόν ότι εφ' όσον ο Ελληνικός λαός της Κύπρου με περιβάλλει με την εμπιστοσύνην του ούτε εις εκείνον ούτε εις οιονδήποτε άλλον θα επιτρέψω την άσκησιν πολιτικής προσωπικών φιλοδοξιών, ήτις είναι δυνατόν να οδηγήσει την νήσον εις συμφοράν με γενικωτέρας εθνικάς επιπτώσεις».

---

## *Γιατί ήλθε στην Κύπρο ο Γρίβας;*

Οι εκτιμήσεις του Μακαρίου για το ρόλο του Γρίβα ανταποκρίνονταν πλήρως στην πραγματικότητα. Ως εκ τούτου προβάλλει το ερώτημα : *Γιατί λίγους μόνο μήνες μετά την καταπελτική αυτή δήλωση του εναντίον του Γρίβα συνήνεσε να έλθει στην Κύπρο και μάλιστα να αναλάβει τον συντονισμό όλων των Ελληνικών ενόπλων δυνάμεων που δρούσαν στην Κύπρο;*

Στο βασανιστικό αυτό ερώτημα δεν έχει δοθεί ακόμη καμιά ικανοποιητική απάντηση. Η μόνη εξήγηση, που είναι ενδεχόμενο να δοθεί στην ενέργεια αυτή του Μακαρίου, ήταν η μόνιμη διάθεση του να *“αγοράζει τον μπελά”*. Ίσως να πίστευε ότι με την έλευση του στην Κύπρο και την ανάθεση σ’ αυτόν μιας υπεύθυνης θέσης θα εξουδετερώνετο ένας μπελάς.

Η *“Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου”* του Παναγιώτη Παπαδημήτρη περιγράφει με πολλή λεπτομέρεια ορισμένα γεγονότα της εποχής. Η πρώτη ιδέα για την άφιξη του Γρίβα στην Κύπρο είχε ανακοινωθεί από τον *Πολύκαρπο Γεωρκάτζη*, ο οποίος τον Απρίλιο του 1964 συνόδευσε το Μακάριο σε επίσκεψη στην Αθήνα, υπό την ιδιότητα του Υπουργού Εσωτερικών και Άμυνας. Ο *Πολύκαρπος Γεωρκάτζης* ανέφερε:

*«Ο Μακαριώτατος μου δήλωσε ότι θα ζητήσει τον διορισμό του Γεωργίου Γρίβα Διγενή σαν αρχηγού των Δυνάμεων της Εθνικής Φρουράς. Θα ήταν πολύ ευτυχής αν αυτό γινόταν δυνατό».*

Ωστόσο, μετά την επίσκεψη εκείνη του Μακαρίου στην Αθήνα, ήλθε στην Κύπρο ως αρχηγός της Εθνικής Φρουράς ο **στρατηγός Καραγιάννης**. Δεν είναι γνωστό τι συνέβη και ο πρωθυπουργός **Γεώργιος Παπανδρέου** δεν ικανοποίησε την παράκληση να έλθει στην Κύπρο ο Γρίβας. Όπως όμως προκύπτει από τις περαιτέρω εξελίξεις, όταν συνεχίστηκαν οι προσπάθειες για την κάθοδο του Γρίβα, ο Παπανδρέου πολύ δικαιολογημένα εξέφρασε φόβους ότι ο Γρίβας στην Κύπρο θα ήταν ένας μεγάλος μπελάς. Να τι γράφει η *“Ιστορική Εγκυκλο-*

---

παιδεία της Κύπρου”:

«Τον Μάιο του 1964 ο **Νίκος Κόσης** πήγε στην Αθήνα και συναντήθηκε ξεχωριστά με τον Στρατηγό και τον Πρωθυπουργό Γεώργιο Παπανδρέου, που εξακολουθούσε να προβάλλει αντιρρήσεις γιατί, όπως είπε, είχε την γνώμη πως η παρουσία του Γρίβα στην Κύπρο θα δημιουργούσε προβλήματα και για την Ελλάδα και για την Κύπρο.

Το εμπόδιο αυτό υπερπηδήθηκε σε μια σύσκεψη, στην οποία πήραν μέρος ο Πρωθυπουργός Γεώργιος Παπανδρέου, ο Υπουργός Αμύνης **Πέτρος Γαρουφαλιάς** ο Υπουργός Εξωτερικών **Σταύρος Κωστόπουλος**, ο Υφυπουργός Εξωτερικών **Δημήτριος Παπάς** ο Στρατηγός **Γρίβας** και ο **Νίκος Κόσης**.

Σε μια στιγμή ο Παπανδρέου πήρε παράμερα τον Κόση και του είπε χαμηλόφωνα:

--Πραγματικά τον θέλετε τον Στρατηγόν εκεί κάτω;

Η απάντηση ήταν καταφατική και ο Παπανδρέου παρατήρησε με κάπως ειρωνικό ύφος.

--Χαλάλι σας».

Θεωρώ αξιόπιστη αυτή την περιγραφή γιατί πιστεύω ότι την έδωσε ο ίδιος ο **Νίκος Κόσης**, ο οποίος ήταν ο εκδότης της εφημερίδας “ο Αγών” στην οποία εργαζόταν ο **Παναγιώτης Παπαδημήτρης**, όταν έγραφε την Εγκυκλοπαίδεια του.

### ***Ο Γρίβας και τα προβλήματα του.***

Η πρόβλεψη του **Γεωργίου Παπανδρέου** για τα προβλήματα, που θα δημιουργούσε η παρουσία του Γρίβα δεν άργησε να επιβεβαιωθεί. Στις πρώτες κιόλας μέρες της άφιξης του ανάγκασε τον αρχηγό της Εθνικής Φρουράς Στρατηγό **Καραγιάννη** να υποβάλει την παραίτηση του, την οποία ανακάλεσε ύστερα από παρακλήσεις του Μακαρίου.

Ο Γρίβας έφθασε στην Κύπρο στις 11 Ιουνίου 1964 και μια εβδομάδα αργότερα στις 18 Ιουνίου η Ελληνική Κυβέρνηση τον

είχε ανακαλέσει, αλλά αυτός δεν εννοούσε να εγκαταλείψει την Κύπρο.

Τελικά επήλθε ο συμβιβασμός, ο Γρίβας και ο Μακάριος εμφανίστηκαν μαζί σε παλλαϊκή συγκέντρωση στη Λευκωσία, αφού προηγουμένως ο Γρίβας μίλησε από το ραδιόφωνο του ΡΙΚ.

Ο Γρίβας ανέλαβε μια νέα θέση στο σύστημα άμυνας της Κύπρου τεθείς υπεράνω παντός στρατιωτικού, που υπηρετούσε τότε στην Κύπρο. Ανέλαβε την αρχηγία της Ανωτάτης Στρατιωτικής Διοικήσεως Αμύνης Κύπρου (ΑΣΔΑΚ), στην οποία υπήχθησαν η Εθνική Φρουρά, η ΕΛΔΥΚ και αργότερα η μεραρχία, που έστελλε σταδιακά στην Κύπρο ο *Γεώργιος Παπανδρέου*. Την κατάσταση πλήρους συγχύσεως, που δημιουργήθηκε στην άμυνα της Κύπρου, δεν την ανέχθηκε ο στρατηγός Καραγιάννης, ο οποίος, τα βρόντησε και έφυγε.

Τον Γρίβα τον είδα δύο φορές. Τη μια όταν επισκέφθηκε το ΡΙΚ για να ηχογραφήσει το μήνυμα του προς τον Ελληνισμό της Κύπρου και την άλλη, όταν ο δημοσιογράφος **Σπύρος Παπαγεωργίου**, που εργαζόταν στην εφημερίδα “*Ελευθερία*”, μου ζήτησε να πάμε παρέα για να παρακολουθήσουμε μια άσκηση των ημετέρων δυνάμεων, που θα γινόταν στις ακτές της Κερύνειας.

Ο στρατηγός Γρίβας είχε τη γενική εποπτεία των ασκήσεων. Σε μια πλαγιά πάνω από το «*πέντε μίλι*» στήθηκε αντίσκηνο, στο οποίο διάφοροι αξιωματικοί του στρατού παρακολουθούσαν την άσκηση, που σκοπό είχε να ριφθεί ο εχθρός στη θάλασσα. Στο Κέντρο των αξιωματικών ήταν ο στρατηγός Γρίβας, ο οποίος προτού αρχίσει η άσκηση ανέπτυξε σε μας τους δημοσιογράφους το σενάριο της άσκησης και κατά τη διάρκεια της διεξαγωγής της ασκήσεως μας έλεγε πόσο επιτυχώς εκτελούντο όλα τα στάδια του σεναρίου μέχρι την τελική επίθεση, η οποία είχε ως αποτέλεσμα να “*ριφθούν στην θάλασσα*” οι εχθρικές δυνάμεις, που κατόρθωσαν να αποβιβαστούν και να δημιουργήσουν προγεφύρωμα. Ενώ παρακολουθούσαμε την άσκηση ρώτησα τον *Σπύρο Παπαγεωργίου* πως θα αντιδρούσε ο Γρίβας, αν μετά την άσκηση του υπέβαλλα ερώτηση, που θα αφορούσε

διαφορετικό σενάριο. Ο Σπύρος με απέτρεψε λέγοντας μου ότι ο στρατηγός θυμώνει εύκολα. Τελικά ακολουθήσαμε τον Στρατηγό και τη συνοδεία του στην Κερύνεια, όπου συγκεντρώθηκαν οι δυνάμεις, που συμμετέσχαν στην άσκηση. Τότε τις ασκήσεις δεν ακολουθούσαν οι παρελάσεις των Τμημάτων, που έπαιρναν μέρος σ' αυτές όπως συνηθιζόταν και συνηθίζεται με τις ετήσιες ασκήσεις της *Εθνικής Φρουράς* με την επωνυμία «*Νικηφόρος*».

Αντί ο στρατηγός Γρίβας να βρεθεί στην εξέδρα για να δεχθεί τον χαιρετισμό των υπ' αυτόν δυνάμεων, βρέθηκε στους ώμους ενθουσιώντων γενειοφόρων ατάκτων. Μόλις τότε είχε ιδρυθεί η *Εθνική Φρουρά*. Από ένα ύψωμα μίλησε στους ενθουσιασμένους στρατιώτες με τον επίλογο σχεδόν κάθε ομιλίας του «*Ο εχθρός στην θάλασσα*».

Τον Ιούλιο του 1974, όταν επρόκειτο να αντιμετωπισθεί πραγματική απόβαση και όχι σενάριο απόβασης, οι Τούρκοι προέλασαν και τελικά κατέλαβαν μεγάλο τμήμα της πατρίδας μας. Βέβαια είχε προστεθεί ένας σημαντικός παράγοντας. Προηγήθηκε η προδοσία της 15<sup>ης</sup> Ιουλίου, της Χούντας των Αθηνών και των εν Κύπρω υποτακτικών της, πολλοί από τους οποίους ήταν στελέχη της οργάνωσης, που ίδρυσε ο Γρίβας, της ΕΟΚΑ Β'. Για τη μέρα της απόβασης των Τούρκων θα αναφερθώ όταν φθάσω στο κεφάλαιο του *δίδυμου εγκλήματος, του πραξικοπήματος και της εισβολής*, που έζησα από πολύ κοντά.

Ο Γρίβας παρέμεινε στην Κύπρο μέχρι το Φθινόπωρο του 1967, όταν, ύστερα από τα επεισόδια της Κοφίνου, υποχρεώθηκε να εγκαταλείψει την Κύπρο μαζί με την Ελληνική Μεραρχία.

### *Οι μάχες της Τυλληρίας.*

Η πρώτη μεγάλη στρατιωτική επιχείρηση, που έγινε μετά την άφιξη του Γρίβα στην Κύπρο ήταν *οι μάχες της Τυλληρίας* τον Αύγουστο του 1964, στις οποίες πήρε μέρος η Τουρκική αεροπορία, η οποία βομβάρδισε με **βόμβες ναπάλμ** προκαλώντας πολλά θύματα μεταξύ των αμάχων. Η ατυχής κατάληξη των μαχών της Τυλληρίας είχε ως αποτέλεσμα να υποβάλει παραίτηση

ο στρατηγός Γρίβας, την οποία όμως ανέκαλεσε προτού περάσουν μερικές ώρες. Θυμάμαι τις πολύ δύσκολες στιγμές που ζήσαμε τότε και τη σύγχυση, που επικρατούσε παντού. Ενημέρωση δεν γινόταν καθόλου. Ο υπεύθυνος Υπουργός για την Άμυνα ο *Πολύκαρπος Γεωρκάτζης* είχε φύγει από τη Λευκωσία και πήγε στη γενέτειρα του το χωριό Παλαιχώρι. Εκεί τον βρήκα όταν ο πρεσβευτής της Σοβιετικής Ένωσης *Γερμόσιν*, επικοινωνήσε με το Τμήμα Ειδήσεων του ΡΙΚ για να ζητήσει τη βοήθεια μας και να μιλήσει με κάποιο μέλος της Κυβέρνησης, κατά προτίμηση τον Υπουργό Εσωτερικών και Αμύνης *Πολύκαρπο Γεωρκάτζη*. Υποσχέθηκα στον Σοβιετικό πρεσβευτή ότι θα καταβάλω κάθε δυνατή προσπάθεια για να εντοπίσω τον Υπουργό. Πράγματι, ύστερα από αρκετές προσπάθειες πληροφορήθηκα ότι ο Υπουργός βρίσκεται στο χωριό του. Επειδή τότε δεν υπήρχαν *κινητά τηλέφωνα* και ούτε θεωρούσα σωστό να φέρω στον τηλεφωνικό θάλαμο του χωριού τον Υπουργό, πήγα στο Παλαιχώρι, όπου και τον συνάντησα και του διαβίβασα την επιθυμία του *Γερμόσιν* να τον συναντήσει.

Μετά τον τερματισμό της δράσης της τουρκικής αεροπορίας, πήραμε την επίσημη πληροφόρηση ότι επρόκειτο να πετάξουν πάνω από τη Λευκωσία *Ελληνικά μαχητικά* και μεταδώσαμε έκτακτες ανακοινώσεις, που καθησύχαζαν τους έλληνες κατοίκους ότι τα αεροπλάνα που θα πετούσαν θα ήσαν Ελληνικά. Όταν πέταξαν πάνω από τη Λευκωσία, το ΡΙΚ συνόδευσε την πτήση τους με τη μετάδοση του εμβληματικού η "*Ελλάδα ποτέ δεν πεθαίνει*". Η πτήση των Ελληνικών αεροπλάνων αναπτέρωσε το ηθικό των Ελλήνων της Κύπρου.

### **Ο Γιώρκος της Κάκας.**

Ζούσε τότε ένας από τους πιο ωραίους τύπους της Λευκωσίας ο *Γιώρκος της Κάκας*, ο οποίος ήταν σχεδόν διαρκώς μεθυσμένος και θυμοσοφούσε επί παντός επιστητού.

Θεωρώ σκόπιμο να μεταφέρω το τί είπε μετά την πτήση των Ελληνικών αεροπλάνων: «*Είναι αδικαιολόγητες οι επικρίσεις*

*κατά της Ελλάδας. Οι Τούρκοι έπιασαν την στο ξεπόσταμα της». Ο Γιώρκος αναφερόταν στους στίχους του εμβληματικού «μόνο λίγο καιρό ξαποστένει και ξανά προς τη δόξα τραβά....»*

Από τις μάχες της Τυλληρίας έχουν προκύψει δύο από τα καλύτερα καλλιτεχνικά δημιουργήματα της Κύπρου. Το ποίημα του **Σπύρου Παπαγεωργίου** η Αγία Τυλληρία και το ομώνυμο ορατόριο που έγραψε ο **Γιώργος Κοτσώνης** και εκτελέστηκε εννιά χρόνια αργότερα στο θέατρο της Σχολής Τυφλών και στο αρχαίο θέατρο της Σαλαμίνας. Ήταν, νομίζω, η τελευταία φορά που χρησιμοποιήθηκε το καταπληκτικό αυτό θέατρο. Από την επόμενη χρονιά, το 1974 και μέχρι σήμερα, μολύνεται από την μπότα του Τούρκου εισβολέα.

Ο Γρίβας ενεργούσε χωρίς να δίδει λόγο στην Κυπριακή Κυβέρνηση. Είναι γνωστή η *υπόθεση των ρωσικών πυραύλων*, που παράγγειλε η Κυπριακή Κυβέρνηση για ενίσχυση της Εθνικής Φρουράς. Μόλις το αντιλήφθηκε ο τότε Υπουργός Αμύνης της Ελλάδας **Πέτρος Γαρουφαλιάς** ήλθε στην Κύπρο για να εκφράσει την έντονη αντίθεση του. Το πλοίο με τους Ρωσικούς πυραύλους κατευθυνόταν προς την Κύπρο από την Αίγυπτο, ενώ Κύπριοι Εθνοφρουροί εκπαιδεύονταν για τη χρήση τους στο Κάιρο. Ύστερα από οδηγίες του Γαρουφαλιά ο Γρίβας διατάσσει το πλοίο που μεταφέρει τους πυραύλους να επιστρέψει στην Αίγυπτο. Οι πύραυλοι ήταν ένα δώρο της Κύπρου προς τη φίλη χώρα. Παρόμοια ιστορία με πυραύλους επαναλήφθηκε 35 χρόνια αργότερα όταν οι Ρωσικοί πύραυλοι S-300, αντί να καταλήξουν στην Κύπρο οδηγήθηκαν στην Κρήτη. Τουλάχιστον στην περίπτωση αυτή κατέληξαν σε αδελφούς Έλληνες.

Στα τέσσερα περίπου χρόνια της παραμονής του Γρίβα στην Κύπρο σημειώθηκαν συγκλονιστικά γεγονότα με αποκορύφωμα το πραξικόπημα της Χούντας στις 21 Απριλίου 1967. Ο Γρίβας είχε χαιρετίσει το Απριλιανό πραξικόπημα με μήνυμα που έστειλε στους Πραιτωριανούς των Αθηνών:

*«Ένοπλοι δυνάμεις Κύπρου συμπαρίστανται εις Υμετέραν Κυβέρνησιν δι επιτέλεσιν αναληφθέντος Εθνικού έργου και είναι πεπεισμένοι ότι αύτη θα βοηθήση εις την εκπλήρωσιν*



---

*της ανατεθείσης εις autάς εθνικής αποστολής».*

Πράγματι η Χούντα εξεπλήρωσε την εις αυτήν ανατεθείσαν αποστολήν. Παρέδωσε τη μισή Κύπρο στην Τουρκία.

Άλλα σημαντικά γεγονότα της περιόδου εκείνης ήταν η δημοσίευση της έκθεσης **Γκάλο Πλάζα**, της ευνοϊκότερης για την Κύπρο έκθεσης, που έγινε ποτέ από ανεξάρτητο πρόσωπο. Η στάση της ηγεσίας έναντι της έκθεσης Πλάζα ήταν πολύ χλιαρή. Παρόλο, που έγινε αποδεκτή ως αφετηρία για ειρηνική λύση του Κυπριακού προβλήματος, ωστόσο, η Κυπριακή ηγεσία δεν επέμενε πολύ στην έκθεση, προφανώς γιατί κυριαρχούσε στις σκέψεις της η ένωση και μόνο ένωση. Την έκθεση Πλάζα είχε απορρίψει η Τουρκική πλευρά.

Ενδεικτική του κλίματος της περιόδου εκείνης ήταν και η αντίδραση του ΑΚΕΛ στην έκθεση Πλάζα, γιατί κατά την άποψη της Κ.Ε. η έκθεση αυτή *“δεν προσφέρει άμεση λύση του Κυπριακού”*

Την έκθεση Πλάζα συζήτησε έκτακτη συνεδρία της ολομέλειας της Κ.Ε. και της Κ.Ε.Ε. του ΑΚΕΛ στις 5 Απριλίου 1965. Η σχετική απόφαση αναφέρει:

*«Η έκθεση Πλάζα δεν εισηγείται τώρα λύση του Κυπριακού με την ενάσκηση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης και αυτό είναι ασφαλώς το σοβαρότερο μειονέκτημα της.*

*Συμπερασματικά η έκθεση Πλάζα δεν προσφέρει άμεση λύση του Κυπριακού εθνικού προβλήματος, εισηγούμενη αδίκως αναβολή της ενάσκησης του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης και σ’ αυτό διατηρούμε τη διαφωνία μας...*

*Ο σκοπός του αντιιμπεριαλιστικού εθνικοαπελευθερωτικού μας αγώνα παραμένει αμετάθετος. Και αυτός ο σκοπός είναι η Ένωση της Κύπρου με τη μητέρα πατρίδα της Ελλάδα, με την ενάσκηση του αναφαίρετου δικαιώματος της αυτοδιάθεσης».*

Αλλά το καίριο πλήγμα κατά της αποστολής **Γκάλο Πλάζα**

προήλθε από την Αθήνα, προτού καν συμπληρωθεί η σχετική έκθεση του, η οποία, όπως προβλεπόταν δεν επρόκειτο ταχθεί υπέρ της ενώσεως. Η Ελληνική κυβέρνηση είχε ενθαρρυνθεί από τις ΗΠΑ να εισέλθει σε απ' ευθείας διάλογο με την Τουρκία με τη ψευδαίσθηση ότι θα μπορούσε να συζητήσει το θέμα της Ένωσης έναντι ορισμένων ανταλλαγμάτων. Τέτοια μορφή αποδόθηκε στο **Σχέδιο Άτσησον**, το οποίο είχε αποδεχθεί η Ελληνική Κυβέρνηση, αλλά το απέρριψε ο Μακάριος. Οι ψευδαισθήσεις δεν άργησαν να διαλυθούν, αλλά αυτές προκάλεσαν σοβαρή ρήξη στις σχέσεις των Κυβερνήσεων Ελλάδας και Κύπρου, που κορυφώθηκαν με τη δήλωση του Αντιπροέδρου της Κυβερνήσεως Παπανδρέου **Στεφανόπουλου**, ο οποίος μιλώντας στη Βουλή των Ελλήνων ισχυρίστηκε ότι τον Αύγουστο του 1964 ήταν εξασφαλισμένη η Ένωση χάρη στις προσπάθειες του *Γ. Παπανδρέου*, «Πλην, πρόσθεσε, *σατανικά και εωσφορικά δυνάμεις αντέδρασαν εις την ένωσιν, θα ομιλήσωμεν δε όταν έλθη η στιγμή περί ευθυνών και θα αποκαλύψωμεν εκείνους οι οποίοι τας υπέχουν*». Ασφαλώς η αναφορά στις σατανικές και εωσφορικές δυνάμεις υπονοούσε τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο.

Θυμάμαι ότι η δήλωση αυτή του *Στεφανόπουλου* προτάχθηκε σε ένα δελτίο ειδήσεων του ΡΙΚ χωρίς να προβληθεί και η γνωστή θέση της Κυπριακής Κυβέρνησης. Αυτό δικαιολογημένα εξόργισε τον Μακάριο και παρενέβη αμέσως με δήλωση του, που κατακεραύνωνε τον *Στεφανόπουλο*.

Η περίοδος της παραμονής του Γρίβα στην Κύπρο, ήταν περίοδος διαρκών προστριβών μεταξύ των Κυβερνήσεων Ελλάδας και Κύπρου και περαιτέρω επιδεινώσεως της κατάστασης στην Κύπρο. Η επιδείνωση αφορούσε ιδιαίτερα το μέτωπο των Ελληνοκυπρίων, που οδηγείτο σε περαιτέρω διάσπαση και στα πρόθυρα εμφυλίου σπαραγμού μεταξύ των ιδίων των Ελλήνων της Κύπρου.

---

***Η θέση του ΑΚΕΛ όσον αφορά  
στο πολιτικό πρόβλημα της Κύπρου  
κατά τα χρόνια 1964-1966.***

Ασφαλώς το ΑΚΕΛ δεν ήταν δυνατό να δει με καλό μάτι την άφιξη στην Κύπρο του Γρίβα και την ανάθεση σ' αυτόν του σοβαρού καθήκοντος του συντονισμού των ενεργειών των ελλαδικών και ελληνοκυπριακών ενόπλων δυνάμεων. Όμως η ηγεσία του Κόμματος παρασυρμένη από τις συνθήκες, που δημιούργησαν οι διακοινοτικές συγκρούσεις, το ρόλο που διαδραμάτιζε η Κυβέρνηση των Αθηνών και στην προσπάθεια του Κόμματος να δοθεί η μεγαλύτερη δυνατή υποστήριξη στον Πρόεδρο Μακάριο εγκατέλειψε την πολιτική, που είχε υιοθετηθεί στο 10ο Συνέδριο, όταν ύστερα από πολλά χρόνια δεν γίνεται πια αναφορά στην Ένωση, αλλά γίνεται λόγος για «*συνέχιση του αγώνα με σκοπό την ολοκλήρωση της κυπριακής ανεξαρτησίας*». Στη συνεδριακή απόφαση έγινε διόρθωση της προηγούμενης διατύπωσης της ολομέλειας της Κ.Ε. που μιλούσε για ολοκλήρωση της *εθνικής ανεξαρτησίας*.

Το 10ο Συνέδριο του ΑΚΕΛ ήταν το πρώτο συνέδριο, που πραγματοποίησε, μετά την ανεξαρτησία της Κύπρου και τη νομιμοποίησή του.

Δύο περίπου χρόνια μετά την έναρξη των *Διακοινοτικών συγκρούσεων* πραγματοποιήθηκε το 11<sup>ο</sup> συνέδριο του ΑΚΕΛ από τις 3 μέχρι τις 6 Μαρτίου 1966. Στις θέσεις του συνεδρίου γίνεται η συνηθισμένη εκτίμηση της Διεθνούς κατάστασης με τις γνωστές αναφορές στον ιμπεριαλισμό, τις χώρες του σοσιαλισμού, με επικεφαλής τη Σοβιετική Ένωση. Αναφορικά με τις εξελίξεις στην Κύπρο η εκτίμηση του συνεδρίου αναφέρει και τα ακόλουθα:

***«Το ΑΚΕΛ εφαρμόζει πιστά και απαρέγκλιτα τη γραμμή του προγράμματος του ότι “η αντιιμπεριαλιστική συνεννόηση και συνεργασία Ελλήνων και Τούρκων Κυπρίων εί-***

---

**ναι αποφασιστικός παράγοντας επιτυχίας στην πάλη του Κυπριακού λαού για ειρήνη, οικονομική άνοδο, δημοκρατία και ολοκλήρωση της ανεξαρτησίας της».**

Η εκτίμηση αυτή ερχόταν σε άκρα αντίθεση με άλλη εκτίμηση, που περιλαμβάνεται στο ίδιο έγγραφο και που έλεγε:

**«Το συνέδριο επιβεβαιώνει ότι σταθερή και αμετάκλητη γραμμή του ΑΚΕΛ στον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα παραμένει η αδέσμευτη ανεξαρτησία, η πλήρης κυριαρχία, η εδαφική ακεραιότητα της Κύπρου και η κατάργηση των ξένων βάσεων και των κατασκοπευτικών σταθμών από το Κυπριακό έδαφος. Μόνο με την πραγματοποίηση αυτής της γραμμής θα μπορέσει ο κυπριακός λαός να καθορίσει ελεύθερα και χωρίς ξένες επεμβάσεις ή πιέσεις το μέλλον του με βάση τη διεθνώς αναγνωρισμένη αρχή της αυτοδιάθεσης. Με βάση αυτή τη γραμμή η εκπλήρωση των δίκαιων πόθων του λαού μας για εθνική αποκατάσταση-ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα είναι το αποτέλεσμα όχι οποιουδήποτε εκβιασμού και επιβολής αλλά της θέλησης του ιδίου του λαού, που θα πρέπει να εκφραστεί ελεύθερα αβίαστα, αφού λυτρωθεί από τα δεσμά του».**

Στην πρώτη κιόλας συνεδρία του τετραήμερου συνεδρίου ενεκρίθη ομόφωνο ψήφισμα προς τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, τον οποίο διαβεβαιώνει για

**«την αμέριστη συμπαράσταση του για την πλήρη επιτυχία της αντιιμπεριαλιστικής αντιστασιακής πολιτικής σας για μια Κύπρο αδέσμευτη, ανεξάρτητη, πλήρως κυρίαρχη, εδαφικά ακεραιή, δίχως πολεμικές βάσεις με το λαό της λεύτερο να αποφασίσει χωρίς επεμβάσεις το μέλλον του».**

Όλες οι ομιλίες των συνέδρων είχαν ως επίλογο τους την Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Ο Βοηθός Γενικός Γραμματέας του Κόμματος Ανδρέας Φάντης επεξήγησε στο συνέδριο τους λόγους, που επιβάλλουν την Ένωση της Κύπρου με την

---

Ελλάδα:

*«Στη συγκεκριμένη τη δική μας περίπτωση, για λόγους εθνολογικούς και ιστορικούς εφ' όσον ο Κυπριακός λαός, στην καταπληκτική του πλειοψηφία αποτελεί εθνικό κομμάτι του ελληνικού λαού, **εθνική αποκατάσταση είναι συνώνυμη με την Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα**».*

Όμως το 11<sup>ο</sup> Συνέδριο του ΑΚΕΛ προσφώνησαν και δύο ανώνυμοι Τουρκοκύπριοι, των οποίων οι ομιλίες καταχειροκροτήθηκαν χωρίς, ωστόσο, να ληφθούν υπόψη στον καθορισμό της πολιτικής του Κόμματος. Οι δύο Τουρκοκύπριοι μίλησαν με σύνεση εκφράζοντας σοβαρή ανησυχία για την κατάσταση, που είχε δημιουργηθεί στην Κύπρο με τις συγκρούσεις μεταξύ των δύο Κοινοτήτων. Οι ομιλίες τους δεν διέφεραν η μια από την άλλη. Είπε ο ένας απ' αυτούς:

*«Από εδώ από το βήμα αυτό θέλω να σας διαβεβαιώσω ότι η πλειοψηφία των Τούρκων νιώθουν μεγάλη θλίψη για όσα συνέβησαν και θέλει με όλη της την καρδιά να σταματήσουν μια ώρα γρηγορότερα αυτές οι θλιβερές μέρες. Δεν μπορώ να ξέρω και δεν ξέρω τι ζητήματα θα συζητήσετε και ποιες αποφάσεις θα πάρετε. Όμως από τις διακηρύξεις σας προς τους Τούρκους, που κάμνετε κατά καιρούς σχημάτισα τη γνώμη και το επιθυμώ με όλη μου την καρδιά ότι οι αποφάσεις, που θα πάρετε θα βοηθήσουν την Κύπρο να βγει από τη σημερινή άσχημη κατάσταση και ότι θα συμβάλει στο να αποκατασταθεί και πάλιν η αγάπη και η φιλία αντί της έχθρας της μισαλλοδοξίας, που επικρατούν σήμερα. Οι Τούρκοι και οι Έλληνες δεν μπορούν να μιλούν και να δουλεύουν φιλικά και αδελφωμένα όπως πριν. Δεν φυλάγουν πια οι Τούρκοι τα κοπάδια των Ελλήνων το Πάσχα και οι Έλληνες τα κοπάδια των Τούρκων το Μπαϊράμι. Δεν μπορούμε να ανταλλάξουμε "δάκτυλα" και φλαούνες. Δεν μπορούμε να ευχηθούμε καλές γιορτές ο ένας στον άλλο. Τούρκοι και Έλληνες νέοι με τα όπλα στα χέρια, στα βουνά και στα φυλάκια κοιτάζουν ο*

---

*ένας τον άλλο με εχθρικό μάτι σαν να μη ήταν παιδιά της ίδιας χώρας. Ποιος φταίει για το γεγονός; Είναι οι Τούρκοι ή οι Έλληνες; Όμως είναι παιδιά της ίδιας πατρίδας οι Έλληνες και οι Τούρκοι, που σκοτώθηκαν».*

Κανένας δεν έδωσε σημασία στην απεγνωσμένη κραυγή απελπισίας των απλών τουρκοκυπρίων.

Έξι χρόνια μετά την ανεξαρτησία της Κύπρου το ΑΚΕΛ εξακολουθεί να μιλά για Ένωση, σε μια προφανή προσπάθεια να μη συγκρουσθεί με τον Μακάριο και να μη υποστεί το λεγόμενο *πολιτικό κόστος*. Η εμμονή στη γραμμή της Ένωσης και μάλιστα της *ατόφιας*, συνεχίστηκε για μερικά ακόμη χρόνια μέχρι τη στιγμή, που ο Πρόεδρος Μακάριος έκαμε τη σημαντική στροφή στην πολιτική του, υιοθετώντας την *πολιτική του εφικτού* και εγκαταλείποντας την *πολιτική του ευκαίου*.

Για το ΑΚΕΛ έπρεπε να ήταν περισσότερο από σαφές ότι σε καμιά περίπτωση δεν μπορούσε να υπάρξει “*αντιιμπεριαλιστική συνεννόηση και συνεργασία*” με τους Τουρκοκύπριους για αγώνα, που θα είχε κατάληξη την *Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα*.

Μια θέση του 11<sup>ου</sup> συνεδρίου, που θα πρέπει να παραξενεύει πολύ σήμερα για την απολυτότητα της είναι εκείνη, που αφορά τις ξένες επενδύσεις στην Κύπρο. Αναφέρει η σχετική θέση:

*«Επικρίνει σαν λανθασμένη την Κυβερνητική πολιτική σχετικά με το θέμα των ξένων επενδύσεων γιατί το ΑΚΕΛ πιστεύει ότι οι επενδύσεις ξένου κεφαλαίου στην Κύπρο υποβοηθούν την οικονομική εκμετάλλευση της νήσου, αλλά και έχουν πολιτικές επιπτώσεις γιατί παρέχουν τη δυνατότητα ξένων παρεμβάσεων στα εσωτερικά της Κύπρου».*

Εν πάση περιπτώσει ούτε και αυτό το συνέδριο καλύφθηκε με οποιοδήποτε τρόπο από το ΡΙΚ.

Η πολιτική του ΑΚΕΛ στο Κυπριακό κατά την περίοδο αυτή ήταν η πλήρης υποστήριξη προς τον Μακάριο. Η πραγματικό-

τητα είναι ότι το ΑΚΕΛ ήταν ο καλύτερος σύμμαχος του Προέδρου Μακαρίου, τον οποίο και υποστήριζε σε όλες τις ενέργειες του για το Κυπριακό, παρά την περιφρόνηση που επεδείκνυε στο ΑΚΕΛ και τον κρυφό πόλεμο που διεξήγαγε εναντίον του Κόμματος.

Όταν γίνονταν οι συζητήσεις για το περίφημο *Σχέδιο Άτσεσον* ο Γενικός Γραμματέας του ΑΚΕΛ **Εζεκίας Παπαϊωάννου** μιλώντας στην ολομέλεια της Κ.Ε. στις 29 Ιουνίου 1965 ένα περίπου χρόνο πριν από το 11<sup>ο</sup> Συνέδριο είχε καθορίσει τη γραμμή την οποία αργότερα υιοθέτησε και το συνέδριο. Είπε:

*«Η μοναδική σωστή και η μοναδική αποδεκτή πατριωτική λύση είναι η αδέσμευτος ανεξαρτησία, η κατάργησης όλων των ξένων βάσεων, η απομάκρυνση των ξένων στρατευμάτων, ο τερματισμός όλων των ξένων επεμβάσεων, έτσι, που ο Κυπριακός λαός να ενασκήσει το αναφαίρετον δικαίωμα της αυτοδιαθέσεως και να πραγματοποιήσει την **ανόθευτον ένωση**».*

### ***Το χουντικό πραξικόπημα της 21<sup>ης</sup> Απριλίου 1967.***

Όταν εκδηλώθηκε το πραξικόπημα των συνταγματαρχών βρισκόμουν στη Γλασκώβη, όπου παρακολουθούσα μαθήματα τηλεοπτικής δημοσιογραφίας στο Κολέγιο του **Ιδρύματος Τόμσον**, που λειτουργούσε με δαπάνες του πολυεκατομμυριούχου **Λόρδου Τόμσον**, ιδιοκτήτη εφημερίδων και ραδιοτηλεοπτικών σταθμών, αλλά γνωστού κυρίως από την κυριαρχία του στη **Φλητ Στρητ (Fleet Street)** του Λονδίνου. Ήταν, μεταξύ άλλων, ιδιοκτήτης της θεωρούμενης πιο έγκυρης εφημερίδας στον κόσμο της **Sunday Times**.

Στην Κύπρο επέστρεψα τον Ιούλιο του 1967 και άρχισα να εργάζομαι εντατικά για την καλύτερη οργάνωση του τηλεοπτικού δελτίου ειδήσεων, του οποίου και ανέλαβα την ευθύνη.

Η αντίδραση του ΑΚΕΛ στο πραξικόπημα ήταν άμεση και προφητική. Σε ανακοίνωση του αμέσως, μετά την επικράτηση

της Χούντας των Αθηνών έγγραφε και τα ακόλουθα:

*«Δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία ότι το στρατιωτικό πραξικόπημα στην Ελλάδα προμηνύει σοβαρούς κινδύνους για το Κυπριακό... Η δικτατορία στην Ελλάδα ανοίγει το δρόμο στις αντικυπριακές δυνάμεις και εγκυμονεί σοβαρότατους κινδύνους για το εθνικό μας ζήτημα... Ο Κυπριακός λαός κομμάτι του αδελφού ελληνικού λαού καταδικάζει ανεπιφύλακτα τη στρατιωτική δικτατορία και εκφράζει την ολόπλευρη και αμέριστη αλληλεγγύη του προς τον αδούλωτο και ανυπότακτο δημοκρατικό λαό της Ελλάδας και είναι βέβαιος ότι, παρά τη βία και την τρομοκρατία, παρά τη συγγή στρατιωτική δικτατορία, ο λαός αυτός θα βρει τελικά τη δύναμη, με τον αγώνα του και τη διεθνή συμπαράσταση, να επιβληθεί και να αποκαταστήσει στην Ελλάδα την ειρήνη, τη δημοκρατία, την κοινωνική πρόοδο και ευημερία».*

Με την κατάσταση στην Ελλάδα, μετά το πραξικόπημα της 21<sup>ης</sup> Απριλίου ασχολήθηκε σε έκτακτη συνεδρία της η ολομέλεια της Κ.Ε. και της Κ.Ε.Ε. του ΑΚΕΛ στις 19 Μαΐου 1967. Η ολομέλεια επαναλαμβάνει τις θέσεις, που περιέχονται στην προηγούμενη ανακοίνωση του Κόμματος και κάμνει την ακόλουθη σοβαρή προειδοποίηση:

*«Κάτω από αυτές τις συνθήκες ο κίνδυνος ενός αμερικανόπνευστου πραξικοπήματος για ανατροπή της Κυβέρνησης Μακαρίου και επιβολή νατοϊκής διαμελιστικής λύσης παραμένει πάντοτε σοβαρός».*

Όπως όλες οι ανακοινώσεις του Κόμματος της περιόδου αυτής καταλήγει με την ευχή για ευόδωση του αγώνα του Κυπριακού λαού για γνήσια Ένωση με την Ελλάδα.



---

## *Το εφικτό και το ευκταίο.*

Κατά την περίοδο μετά το πραξικόπημα στην Ελλάδα είχαμε **τα γεγονότα της Κοφίνου** που εκτός από την απομάκρυνση της Ελληνικής Μεραρχίας και του Γρίβα οδήγησαν και στη ριζική αλλαγή της πολιτικής της κυπριακής ηγεσίας με τη δήλωση του προέδρου Μακαρίου, ο οποίος στις αρχές του Ιανουαρίου του 1968 έκαμε την περίφημη δήλωση του για το **εφικτό** και προκήρυξε προεδρικές εκλογές για τις 25 Φεβρουαρίου, για να εξασφαλίσει ανανέωση της λαϊκής υποστήριξης στη γραμμή του εφικτού.

Θεωρώ τη δήλωση εκείνη του Μακαρίου ως την πιο θαρραλέα ενέργεια της όλης πολιτικής του σταδιοδρομίας. Ανέφερε:

**«Εφ' όσον το Κυπριακόν ζήτημα εισήλθε προσφάτως εις την πλέον κρίσιμον φάσιν του και απαιτούνται σοβαρά πρωτοβουλία και γενναία αποφάσεις δια να εξέλθη από το σημερινόν αδιέξοδον, επιζητουμένης κατ' ανάγκην της λύσεως εντός των πλαισίων του εφικτού, τα οποία δεν συμπύπτουν πάντοτε με τα πλαίσια του ευκταίου δεν δύναμαι να συνεχίσω τας υπηρεσίας μου από της θέσεως του Προέδρου άνευ της ανανεώσεως της λαϊκής εντολής. Απεφάσισα να δώσω την ευκαιρίαν εις τον Κυπριακόν λαόν να εκδώση περί εμού κρίσιν και απόφασιν ως προς τον χειρισμόν του Κυπριακού ζητήματος».**

Στη δήλωση του εκείνη ο Μακάριος μιλούσε για πρώτη φορά περί *τουρκικής κοινότητας* εγκαταλείποντας τον όρο *τουρκική μειονότητα*.

Μια παρόμοια αναφορά του Υπουργού Εξωτερικών της Σοβιετικής Ενώσεως **Αλεξέι Γκρομύκο**, που έγινε λίγα χρόνια νωρίτερα, είχε προκαλέσει την οργή του ΑΚΕΛ, το οποίο για πρώτη φορά επέκρινε με πρωτοφανή δριμύτητα τη Σοβιετική Ένωση.

---

Ο Υπουργός Εξωτερικών της Σοβιετικής Ένωσης σε επίσκεψή του στην Τουρκία μίλησε για δύο κοινότητες στην Κύπρο και απαντώντας σε ερώτηση Τούρκου δημοσιογράφου πως θα έβλεπε την ομοσπονδία ως λύση του Κυπριακού, απάντησε ότι αυτό αφορά τον Κυπριακό λαό.

Η δήλωση του Αντρέι Γκρομύκο απασχόλησε έκτακτη πλατιά ολομέλεια της Κ.Ε. και της Κ.Ε.Ε. του ΑΚΕΛ στις 25 Ιανουαρίου 1965. Στην απόφαση της η ολομέλεια υπογραμμίζει ότι

*«η ουσία του Κυπριακού εθνικού προβλήματος δεν βρίσκεται στη δημιουργία χωριστής εθνικής οντότητας με ξεχωριστή εθνική συνείδηση, αλλά στην εθνική αποκατάσταση του Κυπριακού λαού, ο οποίος στην καταπληκτική του πλειοψηφία είναι Ελληνικός. Η Κ.Ε. επαναβεβαιώνει τη γραμμή της, όπως καθορίστηκε από το 10<sup>ο</sup> Συνέδριο για ολοκλήρωση της ανεξαρτησίας, αποστρατικοποίηση και αυτοδιάθεση παραμένει αναλλοίωτη. Κατά συνέπεια η Κ.Ε. απορρίπτει την ομοσπονδοποίηση για ουσιαστικούς λόγους σαν ζήτημα αρχής και γιατί είναι λανθασμένη και ανεφάρμοστη πρακτικά για τους εξής λόγους:*

1. Ο Τουρκικός πληθυσμός της Κύπρου που αποτελεί μόνο το 18% του συνόλου είναι διασπαρμένος σε όλη την έκταση της Κύπρου, ανάμεσα στην εληνική πλειονότητα, πράγμα, που καθιστά αδύνατη τη συγκρότηση οποιωνδήποτε χωριστών τοπικών κρατικών οργάνων. **Μόνο με το ξερίζωμα πληθυσμών** θα μπορούσε να δημιουργηθεί ορισμένη περιοχή με τουρκική οντότητα. Αυτό όμως είναι αντίθετο προς τις καταστατικές αρχές του ΟΗΕ, αλλά και θα έφερνε πολλά δεινά και στους Έλληνες και στους Τούρκους και **θα οδηγούσε τελικά στο διαμελισμό.**
2. Με την Ομοσπονδιακή κρατική διάρθρωση μέσα στις κυπριακές συνθήκες δημιουργούνται προϋποθέσεις, που δίνουν την ευκαιρία στους αγγλοαμερικάνους ιμπεριαλιστές, με την εφαρμογή του γνωστού δόγματος “διαίρει και βασίλευε” να υποδαυλίζουν και να καλλιεργούν τα φυλετικά πάθη και τις αντιθέσεις και να γίνουν έτσι αυτοί οι πραγμα-

---

*τικοί ρυθμιστές της πολιτικής ζωής του τόπου και πέραν τούτου να εκβιάζουν τις κυβερνήσεις της Ελλάδας και της Τουρκίας.*

- 3. Η ομοσπονδιακή κρατική διάρθρωση μακράν από του να εξαλείψει το πνεύμα της καχυποψίας, που καλλιέργησε με τις ραδιουργίες του ο ιμπεριαλισμός θα αποβεί μόνιμη πηγή νέων δυσκολιών και δεινών για όλο το λαό, πηγή πιο έντονης αναταραχής και ανωμαλίας, πράγμα, που θα δημιουργεί σοβαρούς κινδύνους για την ειρήνη στη Μ. Ανατολή και κατ' επέκταση διεθνώς».*

Η απόφαση της ολομέλειας επαναλαμβάνει ότι υποστηρίζει την κατοχύρωση διεθνώς αναγνωρισμένων δικαιωμάτων για την τουρκική και άλλες εθνικές μειονότητες και συνεχίζει:

*«Μόνο με την εξασφάλιση της αδέσμευτης ανεξαρτησίας θα μπορέσει ο Κυπριακός λαός να πραγματοποιήσει την εθνική του ολοκλήρωση, μια γνήσια δίχως όρους, δίχως ξένες βάσεις και ανταλλάγματα **ένωση** με την Ελλάδα».*

### ***Το Επεισόδιο με τη «Σατιρική».***

Τον Αύγουστο του 1965, ύστερα από τουρκοσοβιετικές συνομιλίες στη Μόσχα εξεδόθη κοινό ανακοινωθέν, το οποίο υποστήριζε λύση του Κυπριακού, η οποία να στηρίζεται *«νόμιμα δικαιώματα των δύο εθνικών κοινοτήτων της Κύπρου».*

Και πάλιν υπήρξε αντίδραση εκ μέρους του ΑΚΕΛ. Ο Γ. Γ. του Κόμματος Εζεκίας Παπαϊωάννου σχολιάζοντας το κοινό ανακοινωθέν επέκρινε τη σοβιετική πολιτική και προφανώς, για να καταστήσει πειστική την άποψη του στο σημείο, που το κοινό ανακοινωθέν μιλούσε για δύο κοινότητες πρόσθεσε και το επίθετο **«χωριστές».**

Ο φίλος μου Γιώργος Μαυρογένης δεν ανέχθηκε τη σκόπιμη, κατά την άποψη του αλλαγή, που έγινε στο κείμενο του κοινού ανακοινωθέντος και σε κύριο άρθρο του στην έκδοση της «Σα-

παιρικής» στις 4 Σεπτεμβρίου 1965 επέκρινε τον Εζεκία Παπαϊωάννου για την προσθήκη του επιθέτου «**χωριστές**» κοινότητες, που δεν αναφερόταν στο ανακοινωθέν.

Μεταξύ άλλων το άρθρο του Μαυρογένη ανέφερε τα ακόλουθα:

*«Που υπάρχει κύριε Παπαϊωάννου η αναγνώριση ΧΩΡΙΣΤΩΝ εθνικών κοινοτήτων στο ανακοινωθέν; Ξέραμε ότι υπήρχε και υπάρχει μέχρι σήμερα στο μυαλό και τις προθέσεις των ιμπεριαλιστών και των πρακτόρων, οι οποίοι μάλιστα επροώθησαν διά της μετακινήσεως πληθυσμών να δημιουργήσουν αυτές τις χωριστές εθνικές κοινότητες. Το ότι όμως θα ανακάλυπτε αυτό το πράγμα ο Γενικός Γραμματέας του ΑΚΕΛ στο Σοβιετοτουρκικό ανακοινωθέν αυτό δεν το περιμέναμε».*

Όταν έγινε αντιληπτό το άρθρο του Μαυρογένη κινητοποιήθηκε ο κομματικός μηχανισμός και δεν κυκλοφόρησε η εφημερίδα. Ο Μαυρογένης κατάγγειλε την υπόθεση στην Ένωση Συντακτών, η οποία έπειτα από έρευνα δίκαιωσε πλήρως το Μαυρογένη. Σε σχετική ανακοίνωση της η Ένωση Συντακτών ανέφερε ότι «*επείσθη πέραν πάσης αμφιβολίας διά την ορθότητα της εκδοχής της Σατιρικής*» καταγγέλλει δε την ενέργεια της εταιρείας ΠΡΙΝΤΚΟ ως καθαπτομένη της ελευθεροτυπίας».

Σε ανακοίνωσή της η εταιρεία ΠΡΙΝΤΚΟ ανέφερε ότι απέσυρε την εφημερίδα από την κυκλοφορία προβάλλοντας τον ισχυρισμό, ότι η εφημερίδα δημοσίευσε γελοιογραφία με πρωταγωνιστή το βασιλιά Κωνσταντίνο, η οποία συνιστούσε λίβελο. Η γελοιογραφία δημοσιεύθηκε αργότερα χωρίς να υπάρχει ούτε ίχνος λιβέλου. Ήταν μια καυστική ειρωνεία για τον Κωνσταντίνο, ο οποίος κινούσε τα νήματα της συνομοσίας εναντίον της δημοκρατικής κυβέρνησης του Γεωργίου Παπανδρέου και ήταν μια προφητικοί γελοιογραφία για το πραξικόπημα που ήρθε δύο χρόνια αργότερα. Ύστερα, προκαλούσε και φυσικά εξακολουθεί να προκαλεί εντύπωση το γεγονός ότι μια εταιρεία που διευθύνεται από το ΑΚΕΛ, κηδόνταν τόσο πολύ της αξιοπρέπειας του Κωνσταντίνου.

Για μερικές εβδομάδες ο Μαυρογένης τύπωνε την εφημερίδα του σε άλλο τυπογραφείο και τελικά «ήρθη» η παρεξήγηση και η «Σατιρική» επανήλθε στο ΠΡΙΝΤΚΟ έχοντας και πάλι την υποστήριξη του ΑΚΕΛ.

Μερικούς μήνες αργότερα τη Σοβιετική θέση για την ύπαρξη στην Κύπρο δύο «εθνικών κοινοτήτων» επανέλαβε κατά το πιο επίσημο τρόπο ο πρωθυπουργός της Σοβιετικής Ένωσης **Αλεξέι Κοσούγκιν**, ο οποίος είχε εκτελέσει επίσημη επίσκεψη στην Τουρκία το Δεκέμβρη του 1966.

Η αντίδραση του ΑΚΕΛ ήταν άμεση. Σε ανακοίνωση του Πολιτικού Γραφείου του Κόμματος στις 29 Δεκεμβρίου 1966 αφού εξαρεί τη στάση και τη βοήθεια, που παρέχει η Σοβιετική Ένωση στην Κύπρο παρατηρεί και τα ακόλουθα:

*«Δυστυχώς, όμως, τόσο στο τουρκοσοβιετικό ανακοινωθέν όσο και στην ομιλία του Σοβιετικού πρωθυπουργού γίνεται και πάλιν αναφορά στις δύο εθνικές κοινότητες κατά τρόπο που να δημιουργεί την εντύπωση ότι η σοβιετική πολιτική υποστηρίζει καθεστώς ομοσπονδίας για την Κύπρο. Το ΑΚΕΛ επανειλημμένα στο παρελθόν και σήμερα για άλλη μια φορά τονίζει με τον πιο εμφαντικό τρόπο την αντίθεση του προς αυτή την ολότελα λανθασμένη θέση της Σοβιετικής Κυβέρνησης.*

*Το ΑΚΕΛ με τη σειρά του, και αναλογιζόμενο τις ευθύνες του απέναντι στο λαό και την ιερή του υπόθεση, θα σηκώσει ακόμη πιο ψηλά το λάβαρο της ενότητας του λαού-Ένωση χωρίς εδαφικά ή διοικητικά ανταλλάγματα».*

Η ιστορική απόφαση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου να εγκαταλείψει τη γραμμή του ονείρου και του ευκταίου και να ακολουθήσει τη γραμμή του εφικτού δημιούργησε μια νέα εντελώς κατάσταση στην πολιτική ζωή της Κύπρου. Το ΑΚΕΛ υποχρεώθηκε να ακολουθήσει το Μακάριο. Επειδή όμως επρόκειτο για μια πολύ σοβαρή αλλαγή συνεκάλεσε παγκύπρια οργανωτική διάσκεψη στις 28 Ιανουαρίου 1968. Η συνδιάσκεψη υιοθέτησε την ακόλουθη θέση, που εγκατέλειπε οριστικά την έμμονη προσήλωση στην αυτοδιάθεση γνήσια ένωση χωρίς όρους και ανταλλάγματα. Η απόφαση της Παγκύπριας συνδιάσκεψης αναφέρει:

1. «Ο εθνικοαπελευθερωτικός αντιιμπεριαλιστικός αγώνας του κυπριακού λαού περνά σήμερα σε μια νέα αποφασιστική φάση. Περνά μέσα από το στάδιο της αναζήτησης μιας εφικτής μέσα στις σημερινές συνθήκες λύσης. Η μόνη εφικτή λύση σήμερα βρίσκεται σε μια ανεξάρτητη, αδέσμευτη, εδαφικά ακέραιη κυρίαρχη, ολότελα αποστρατικοποιημένη Κύπρο με τα δικαιώματα των Τουρκοκυπρίων με σαφήνεια καθορισμένα και διασφαλισμένα.
2. Με βάση αυτή την εφικτή λύση να επεξεργαστούμε και να υποβάλουμε μέσον του **Ου Θαντ** συγκεκριμένες προτάσεις, που να αποτελέσουν τη βάση συνομιλιών για λύση του Κυπριακού. Οι προτάσεις αυτές πρέπει να διαλαμβάνουν τα δικαιώματα των Τουρκοκυπρίων, όπως τα καθόρισε η Κυπριακή Κυβέρνηση με τη δήλωση που κατέθεσε στα Ηνωμένα Έθνη το Δεκέμβρη του 1965, και τα οποία πρέπει να στηρίζονται στις αρχές των Ηνωμένων Εθνών και στη Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ. Τα δικαιώματα αυτά πρέπει να διασφαλιστούν με τον καλύτερο τρόπο, έτσι, που να αποκλείεται η παραβίαση τους από οποιονδήποτε».

Η απόφαση της Συνδιάσκεψης προνοεί επίσης συζήτηση του Κυπριακού στα πλαίσια του ΟΗΕ, αποφασιστική προσέγγιση των Τουρκοκυπρίων, ενίσχυση του Οικονομικού Μετώπου και διατήρηση και παραπέρα ενίσχυση της ενότητας του λαού.

Τέλος η απόφαση εκφράζει υποστήριξη στην υποψηφιότητα του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου για τις προεδρικές εκλογές, «γιατί είναι η υποψηφιότητα, που συσπειρώνει την καταπληκτική πλειοψηφία του Κυπριακού λαού. Υποστηρίζουμε την υποψηφιότητα του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου γιατί συμφωνούμε με την επιδίωξη μιας εφικτής λύσης, που θα βασίζεται στις θεμελιώδεις αρχές της εδαφικής ακεραιότητας, της κυριαρχίας, της δημοκρατίας, της ουδετερότητας και της αποστρατικοποίησης».

Ωστόσο ο Γενικός Γραμματέας του Κόμματος *Εζεκίας Παπαϊωάννου* στην εισηγητική ομιλία του στην Παγκύπρια Συνδιάσκεψη, προσπάθησε να δικαιολογήσει τη *γραμμή της Ένωσης* λέγοντας και τα ακόλουθα:

*«Εκείνοι, που λένε ότι ήταν λάθος η γραμμή της Ένωσης χωρίς εδαφικά ή διοικητικά ανταλλάγματα και φέρνουν σαν απόδειξη το ότι αναγκαστήκαμε να την αλλάξουμε σε γραμμή αδέσμευτης ανεξαρτησίας, είναι σαν να ζητούν να περάσουν την είσοδο του κινηματογράφου με παλιό και άκυρο εισιτήριο. Παραγνωρίζουν ολότελα τις συνθήκες και τις διάφορες φάσεις από τις οποίες πέρασε το Κυπριακό. Παραγνωρίζουν ολότελα πως και σήμερα ακόμη δεν εγκαταλείπουμε τη γραμμή της Ένωσης χωρίς εδαφικά ή άλλα ανταλλάγματα, αλλά απλώς προωθούμε ότι είναι εφικτό μέσα από τις σημερινές συνθήκες. Εξάλλου το Κόμμα μας ποτέ δεν ισχυρίστηκε ότι η Ένωση όπως τη θέλουμε είναι εφικτή σήμερα. Αντίθετα παντού και πάντοτε τόνιζε πως ο αγώνας για την Ένωση θα είναι μακροχρόνιος».*

Η δικαιολογία του Παπαϊωάννου δεν διαφέρει καθόλου από τη δικαιολογία της *αλεπούς του Αισώπου*, η οποία αφού δεν τα κατάφερε να φτάσει τα σταφύλια, που κρέμονταν στην κληματαριά αναφώνησε το γνωστό «*όμφακες εισί*».

### *Η τρικυμία των Μητροπολιτών*

Η δήλωση του Προέδρου Μακαρίου για το *εφικτό* προκάλεσε την έντονη αντίδραση όλων των φανατικών *ενωτικών* με επικεφαλής τους Μητροπολίτες Πάφου *Γεννάδιο*, Κιτίου *Ανθιμον* και Κερυνησίας *Κυπριανό*. Συνεκλήθη έκτακτη συνεδρία της *Ιεράς Συνόδου*, η οποία υποστήριξε ότι ο Μακαριότατος ως προκαθήμενος της Κυπριακής Εκκλησίας δεν πρέπει με κανένα τρόπο να δεχθεί λύση, που είναι αντίθετη με τις εθνικές επιδιώξεις του κυπριακού λαού. Οι συνοδικοί εξέφρασαν την άποψη πως στην περίπτωση που ο Αρχιεπίσκοπος βρεθεί

---

*«εις τοιαύτην ανάγκην, θα πρέπει να παραχωρήσει την θέσιν του ως Προέδρου της Δημοκρατίας εις λαϊκόν, του οποίου αι ενέργειαι δεν θα δεσμεύουν την Εθναρχούσαν Εκκλησίαν, ίνα αύτη αδέσμευτος συνεχίση επί κεφαλής του λαού τον αγώνα διά την πραγματοποίησιν των εθνικών πόθων και επιδιώξεων».*

Η αντίδραση των συνοδικών στην άσκηση κοσμικής εξουσίας από τον προκαθήμενο της Εκκλησίας ήλθε με καθυστέρηση οκτώ χρόνων. Δεν υπήρξε παρόμοια αντίδραση των Συνοδικών στην υπογραφή των Συμφωνιών της Ζυρίχης και του Λονδίνου με την οποία διαγραφόταν οριστικά η **Ένωση**. Ο μόνος Μητροπολίτης που αντιδρούσε στην όλη πολιτική και πολιτεία του Μακαρίου ήταν ο **Μητροπολίτης Κερύνειας Κυπριανός**. Ο Μακάριος υπέγραψε τις συμφωνίες και σε τούτο επέεσθη περισσότερο από κάθε άλλο από τον **Μητροπολίτη Κιτίου Άνθιμο**. Και όταν επέστρεψε στην Κύπρο επέστρεψε υπό την διπλή ιδιότητα του Αρχιεπισκόπου και του Προέδρου του ανεξάρτητου Κυπριακού κράτους. Οι πλείστοι των συνοδικών τάχθηκαν υπέρ του Μακαρίου για την εκλογή του ως Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Η παράταξη των *ακραιφνών ενωτικών* κινητοποιήθηκε, καταβάλλοντας προσπάθεια για εξεύρεση υποψηφίου που θα αντιπαρατασσόταν στο Μακάριο. Τελικά επέεσθη ο γιατρός **Τάκης Ευδόκας** να κατέλθει ως ανθυποψήφιος του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου.

Το **Πατριωτικό Μέτωπο**, με επικεφαλής τον Πρόεδρο της Βουλής και Πρόεδρο του Μετώπου, τον **Γλαύκο Κληρίδη**, ανέλαβε την εκστρατεία υπέρ του Μακαρίου.

Η προεκλογική εκστρατεία εξελίχθη σε ένα όργιο επιθέσεων εναντίον του ανθυποψηφίου του Μακαρίου και των υποστηρικτών του. Τοποθετήθηκαν βόμβες στα γραφεία εφημερίδων που ήσαν εναντίον του Μακαρίου και δεν επιτράπη στον **Τάκη Ευδόκα** να προσφωνήσει συγκεντρώσεις και να προβάλλει την υποψηφιότητα του. Το ΡΙΚ με την πρόφαση ότι δεν εκάλυπτε την προεκλογική εκστρατεία, γιατί ο Μακάριος δεν επιθυμούσε τέτο-



ια κάλυψη, αρνήθηκε να καλύψει κάθε προεκλογική κίνηση του *Τάκη Ευδόκα* περιοριζόμενο σε μια σύντομη αναφορά ότι «ο υποψήφιος της αντιπολιτεύσεως κ. Τ. Ευδόκας ωμίλησεν εις προεκλογικὴν συγκέντρωσιν», χωρίς να αναφέρει ούτε λέξη για το τι είπε στη συγκέντρωση. Ωστόσο κάλυπτε ειδησεογραφικά ομιλίες που γίνονταν υπέρ του Μακαρίου και διάφορες δραστηριότητες του Προέδρου Μακαρίου, οι οποίες συνιστούσαν προβολή του Μακαρίου.

Οι τραμπουκισμοί και οι τρομοκρατικές επιθέσεις κορυφώθηκαν κατά την προεκλογική συγκέντρωση του *Τάκη Ευδόκα* στην Πλατεία Ηπείρου στη Λευκωσία. Η συγκέντρωση πραγματοποιήθηκε δύο μέρες πριν από τη διεξαγωγή των προεδρικών εκλογών. Μια ομάδα φανατικών υποστηρικτών του Μακαρίου, κρατώντας πλακάτ με τη φωτογραφία του Μακαρίου, προσήλθε στο χώρο της συγκέντρωσης και άρχισε να προβαίνει σε διάφορες ασχημονίες με απώτερο σκοπό να μη επιτραπεί στον *Τάκη Ευδόκα* να μιλήσει. Εναντίον του ομιλητή εκστομίζονταν διάφορα εχθρικά συνθήματα και ερρίφθηκαν γιαούρτια. Αποτέλεσμα ήταν να διαλυθεί η συγκέντρωση. Στο ΡΙΚ γνωρίζαμε καλά τι συνέβη κατά την προεκλογική συγκέντρωση του *Τάκη Ευδόκα*. Τη συγκέντρωση την παρακολουθούσε ο μόνιμος ανταποκριτής μας στη Λευκωσία **Κόκος Λεωνίδα**, ο οποίος μας έδωσε κάθε λεπτομέρεια από το όργιο. Ωστόσο το ΡΙΚ υποχρεώθηκε να μεταδώσει μια επίσημη ανακοίνωση ότι ο *Τάκης Ευδόκας* ματαίωσε τη συγκέντρωση του.

Ο Πρόεδρος Μακάριος θα πρέπει να είχε αισθανθεί αργότερα όνειδος για το όργιο των τραμπουκισμών και τις φασιστικές συνθήκες, κάτω από τις οποίες διεξήχθησαν οι εκλογές του 1968. Θα είχε πολύ μεγαλύτερη σημασία η εκλογή του Μακαρίου, αν διεξαγόταν υπό δημοκρατικές συνθήκες και παρείχετο κάθε ευκαιρία στην αντιπολίτευση να εκφράσει τις θέσεις και απόψεις της. Ήταν δέκα φορές προτιμότερο να εκλεγεί με λιγότερο ποσοστό ψήφων σε ένα έντιμο προεκλογικό αγώνα που θα διεξαγόταν πάνω σε ίσους όρους. Το ποσοστό των ψήφων, που συγκέντρωσε ο Μακάριος σ' αυτή την εκλογή θα τη ζήτησαν οι εκλεγόμενοι και συνεχώς επανεκλεγόμενοι ηγέτες των

χωρών του υπαρκτού σοσιαλισμού. Επανεξελέγη ο Μακάριος με πάνω από 96% ενώ ο *Τάκης Ευδόκας* μόλις και μετά βίας πλησίασε το 4%, αναδεικνυόμενος όμως ηθικός νικητής.

Στο βιβλίο του «*Εγώ είμαι η Κύπρος*» ο *Τάκης Ευδόκας* περιγράφει ως ακολούθως τα διαδραματισθέντα στη συγκέντρωση εκείνη:

«... Η συγκέντρωση είχε προγραμματισθεί για τις 6.30 το απόγευμα, στην Πλατεία Ηπείρου, στην οποία δεσπόζει το άγαλμα του εθνικού μας ποιητή **Διονυσίου Σολωμού**. Είχαμε πληροφορίες, από την προηγούμενη μέρα, ότι οπαδοί του Μακαρίου θα διοργάνωναν έκτροπα κατά τη διάρκεια της συγκέντρωσης. Θέλαμε να αποφύγουμε κάθε έκτροπο κατά την ομιλία. Μέσα στο κλίμα εκφοβισμού και τρομοκρατίας της εποχής εκείνης ήταν πρωτοφανής ο αριθμός των προσώπων, που ήρθαν στη συγκέντρωση. Και από περιέργεια να ήρθαν μερικοί, πάλι χρειαζόταν τόλμη να παραστούν στη συγκέντρωση. Προσπαθήσαμε με κάθε τρόπο ν' αποφύγουμε οποιαδήποτε σύγκρουση. Εξαιτίας της για πολλά χρόνια καταπίεσης και δίωξης των οπαδών της ενωτικής παράταξης δε θα ήταν δύσκολο να επισυμβεί ανάφλεξη κάτω από συνθήκες πρόκλησης. Και μάλιστα κάτω από την επίδραση της ψυχολογίας της μάζας, που είχε δημιουργηθεί. Από πλευράς μας ειδοποιήσαμε τους πάντες ότι θέλαμε να αποφύγουμε κάθε σύγκρουση, έστω και αν μας προκαλούσαν ή και μας κτυπούσαν ακόμα. Την ημέρα της συγκέντρωσης στις 12.30 το μεσημέρι, επικοινωνήσα τηλεφωνικώς με τον αστυνόμο της περιοχής, που θα γινόταν η συγκέντρωση κ. **Μέξο** και του έθεσα υπόψη τις πληροφορίες, που είχαμε. Υποσχέθηκε ότι θα τηρηθεί η τάξη και η ασφάλεια. Στη συνέχεια αντιπρόσωπος μου συζήτησε μαζί του προσωπικά το θέμα και πήρε την ίδια υπόσχεση. Στις 3.00 το απόγευμα, 60 περίπου πρόσωπα είχαν μαζευτεί στο χώρο της συγκέντρωσης και παρεμπόδιζαν την προετοιμασία του βήθρου, προκαλώντας με διάφορους τρόπους. Μια ώρα αργότερα, στις 4.00, τηλεφώνησα στο Γενικό Διευθυντή του Υπουργείου Εσωτερικών κ. **Αναστασίου** και τον ενημέρωσα για τις προκλήσεις των οπαδών του Μα-

---

καρίου. Στις 5 η ώρα έστειλα στο Μακάριο το πιο κάτω τηλεγράφημα:

“Μακαριώτατε,

Οπαδοί σας προετοίμασαν έκτροπα δι’ αποψινήν προεκλογικήν συγκέντρωσιν μου εις Λευκωσίαν. Ήδη, την στιγμήν αυτήν, οπαδοί σας βρίσκονται συγκεντρωμένοι από της 3<sup>ης</sup> απογευματινής, εις τον τόπον όπου θα γίνει η ομιλία μου και παρεμποδίζουν τόσον την προετοιμασίαν όσον και την προσέλευσιν, προβαίνοντες εις διάφορους προκλήσεις. Παρακαλώ όπως ως το πρόσωπον εξ ονόματος του οποίου γίνονται την στιγμήν αυτή τα έκτροπα επέμβητε δια να περισωθούν τα τελευταία υπολείμματα δημοκρατικής ζωής εις Κύπρον.

23<sup>η</sup> Φεβρουαρίου 5<sup>η</sup> απογευματινή.

Τ. ΕΥΔΟΚΑΣ”.

Ήταν φανερό πως δεν υπήρχε καμιά πρόθεση αποσόβησης των εκτρόπων. Γύρω στις 6.15 είχαν συγκεντρωθεί 15.000 περίπου άτομα για να παρακολουθήσουν την ομιλία εναντίον του Μακαρίου. Ξαφνικά γύρω στα 150 με 200 άτομα μπήκαν στο χώρο της συγκέντρωσης με την κραυγή “**Μακάριος**” και τη φωτογραφία του. Άρχισαν αμέσως να ασχημονούν, να μας υβρίζουν και να κουνούν απειλητικά τις γροθιές τους. Ούτε τους ανταποκριτές των ξένων πρακτορείων έλαβαν υπόψη, που με τις κάμερες τους απαθανάτιζαν τους ασχημονούντες θορυβοποιούς. Κάθε φορά, που κάποιος εκφωνητής δοκίμαζε να ανέβει στην εξέδρα των μικροφώνων, τον εμπόδιζαν. Απέκοψαν τα σύρματα των μεγαφώνων, τα οποία και διορθώσαμε. Στο χώρο της συγκέντρωσης, δίπλα στην εξέδρα, βρίσκονταν και αρκετά πρόσωπα, που, με την ιστορία και τη συμβολή τους στον τόπο, έπρεπε να εμπνέουν κάποιο σεβασμό. Η επιθετικότητα κλιμακωνόταν από στιγμή σε στιγμή. Στη συνέχεια άρχισαν να ρίχνουν, από όλες τις κατευθύνσεις, γιαούρτια, λεμόνια αυγά, φυλλάδια και διάφορα άλλα αντικείμενα. Όλα αυτά έπεφταν πάνω στα άτομα, που ήσαν συγκεντρωμένα στο χώρο της εξέδρας. Δεν μπορούσαμε καλά, καλά να δούμε από τα γιαούρτια και τα αυγά, που κά-

---

λυσαν το πρόσωπο μας. Δοκίμασε κάποιος εκφωνητής για δεύτερη φορά να βγει στην εξέδρα, αλλά και πάλιν τον εμπόδισαν. Ήδη είχαν αποκόψει τα σύρματα των μεγαφώνων για δεύτερη φορά. Πρέπει να σημειωθεί πως οι παριστάμενοι αστυνομικοί, υπεύθυνοι για την τήρηση της τάξης ήσαν πολύ περισσότεροι από τους επιτιθέμενους φανατισμένους οπαδούς του Μακαρίου. Δείχναμε στους αστυνομικούς συγκεκριμένα άτομα, που έριχναν γιαούρτια ή άλλα αντικείμενα και κανένα δε συλλάμβαναν. Χαρακτηριστικά ένας αστυνομικός που στεκόταν εκεί δίπλα, είπε σε κάποιο μεγαλόφωνα:

“Έπρεπε να μεν εφόρουں στολήν τζιε εκανόνιζα σε εγιώ ρε”. [!!!]

Κρατήσαμε τους αριθμούς πολλών αστυνομικών, που αρνήθηκαν να πράξουν το καθήκον τους, αλλά ποτέ δεν ενδιαφέρθηκε η Αστυνομία να διερευνήσει την υπόθεση.

Υπάρχει και ένα φοβερά συγκλονιστικό στοιχείο στην όλη υπόθεση. Σε διπλανό οίκημα, στα γραφεία της “Λέσχης Φιλίππων” βρισκόταν ο αρμόδιος Υπουργός και κατεύθυνε την όλη επιχείρηση...»

## ***Η παραίτηση του Πολύκαρπου Γεωρκάτζη και το πρώτο «Mea culpa» του Κληρίδη.***

Στις 25 Οκτωβρίου 1967 ο ισχυρός άνδρας της εποχής, ο Υπουργός Εσωτερικών και μετέπειτα Εσωτερικών και Αμύνης **Πολύκαρπος Γεωρκάτζης**, εξαναγκάστηκε από τη Χούντα των Αθηνών να υποβάλει παραίτηση γιατί βοήθησε τον αγωνιστή της αντίστασης **Αλέξανδρο Παναγούλη**, όταν βρισκόταν κρυπτόμενος στην Κύπρο. Ήταν η δεύτερη παραίτηση του **Πολύκαρπου Γεωρκάτζη**. Η πρώτη υποβλήθηκε λίγες μέρες νωρίτερα μόλις είχε ανακοινωθεί το πόρισμα των ανακρίσεων σχετικά με την απόπειρα δολοφονίας του αρχηγού της Χούντας **Γεωργίου Παπαδοπούλου** και τη σύλληψη του **Παναγούλη**. Ο Μακάριος δεν αποδέχθηκε την πρώτη παραίτηση και προσπάθησε με κάθε τρόπο να προσφέρει κάλυψη στον Υπουργό του. Σε σχετική δήλωση του ανέφερε ότι η Κυπριακή Κυβέρνηση αφού διερεύνησε τα στοιχεία που είχε στη διάθεση της «*κατέληξεν εις το συμπέρασμα ότι δεν υπήρξε λόγος αποδοχής της παραίτησώς του*».

Στην επιστολή με την οποία υπέβαλλε τη δεύτερη και οριστική παραίτηση του ο **Γεωρκάτζης** ανέφερε μεταξύ άλλων ότι η οδύνη από το ηθικό τραύμα που δέχθηκε από το πόρισμα του ανακριτού δεν του επέτρεπε να συνεχίσει τα υπουργικά του καθήκοντα και ως εκ τούτου υπέβαλε την αμετάκλητη παραίτηση του. Στην απάντηση, με την οποία αποδεχόταν την παραίτηση του **Γεωρκάτζη** ο Πρόεδρος Μακάριος ανέφερε ότι οι λόγοι που ανέφερε ο **Γεωρκάτζης** στην επιστολή της παραίτησής του τον υποχρέωναν να την αποδεχθεί.

Μετά την παραίτηση του ο **Γεωρκάτζης** ανέπτυξε έντονη πολιτική δραστηριότητα και σε διάφορες ομιλίες του επέκρινε με δριμύτητα τη Χούντα των Αθηνών. Αλλά η πιο σημαντική πολιτική πράξη του **Γεωρκάτζη** ήταν η ίδρυση μαζί με το **Γλαύκο Κληρίδη** του **Ενιαίου Κόμματος**. Την εξαγγελία του Κόμματος έκαμε ο **Γλαύκος Κληρίδης**, έχοντας στο πλευρό του τον **Πολύκαρπο Γεωρκάτζη**.

Θεωρώ την ενέργεια αυτή του *Γλαύκου Κληρίδη* σαν ένα από τα μεγαλύτερα λάθη που διέπραξε στην πολιτική του σταδιοδρομία. Ένας πολιτικός ηγέτης, ο οποίος ετύγχανε γενικότερης αποδοχής και λόγω της επιτυχημένης θητείας του ως Προέδρου της Βουλής των Αντιπροσώπων, παρουσιάζετο ως κομματάρχη με ένα κόμμα της άκρας δεξιάς, έχοντας ως συναρχηγό τον *Πολύκαρπο Γεωρκάτζη*, ο οποίος υποστηριζόταν από μια ομάδα φανατικών οπαδών του που είχαν ευεργετηθεί, αλλά προκαλούσε μεγάλη αντίδραση μέσα σε ευρύτερες λαϊκές μάζες και κυρίως μέσα στις μάζες που επηρέαζε το ΑΚΕΛ. Η ίδρυση του Ενιαίου Κόμματος σήμανε τη διάλυση του *Πατριωτικού Μετώπου*, που είχε συσταθεί μετά την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας. Δύο από τα στελέχη του Μετώπου, που εξέφραζαν διαφορετικές τάσεις σ' αυτό προχώρησαν στην ίδρυση των δικών τους κομμάτων. Ο *Βάσος Λυσσαρίδης* ίδρυσε την *ΕΔΕΚ* και ο *Νίκος Σαμψών* την *Προοδευτική Παράταξη*.

Ο *Γλαύκος Κληρίδης* είχε αναλάβει εκ μέρους της Ελληνοκυπριακής πλευράς τη διεξαγωγή των διακοινοτικών συνομιλιών, οι οποίες με την ανεργμάνιση πολιτική της Χούντας, αλλά και την ανυπαρξία σαφούς πολιτικής και στόχων εκ μέρους της Κυπριακής Κυβέρνησης παρουσίαζαν φαινόμενο *παραπαίοντος μεθυσμένου* και κατέληγαν σε αδιέξοδα. Και ως να μη έφθαναν αυτά άρχισε τη δραστηριότητα της μια νέα παράνομη οργάνωση, *πρόδρομος της ΕΟΚΑ Β΄*, το *Εθνικό Μέτωπο*.

### *Οι αθλιότητες του Εθνικού Μετώπου.*

Η επίσημη εμφάνιση του *Εθνικού Μετώπου* έγινε με φυλλάδιο, που κυκλοφόρησε στις 31 του Μάρτη 1969, παραμονή δηλαδή της 1<sup>ης</sup> Απριλίου, 2<sup>ης</sup> επετείου του χουντοφασιστικού πραξικοπήματος. Ωστόσο η δράση του είχε αρχίσει νωρίτερα με απόπειρα κατά της ζωής του τότε αρχηγού της Αστυνομίας *Χαράλαμπου Χασάπη*. Η όλη υπόθεση παρουσιάστηκε αρχικά ως ατύχημα που συνέβη, ενώ ο Αρχηγός της Αστυνομίας καλλιεργούσε τον κήπο του στη Μόρφου. Αυτή ήταν η ανόητη επίση-

μη τακτική, η οποία προσπαθούσε με κάθε τρόπο να μειώσει τη σημασία ορισμένων γεγονότων. Τελικά, ύστερα από ανώνυμο τηλεφώνημα προς την αστυνομία ότι “ο Αρχηγός της Αστυνομίας επιυροβολήθη με τυφέκιο γιατί είναι δοσίλογος”, διαπιστώθηκε ότι ο Χαράλαμπος Χασάπης δεν είχε εμπλακεί σε ατύχημα, αλλά πυροβολήθηκε και πληγώθηκε σοβαρά στο χέρι και την κοιλιακή χώρα.

Το *Εθνικό Μέτωπο* παρουσιάστηκε ως υποστηρικτής του Μακαρίου και αμείλικτος διώκτης της *αριστεράς παράταξης*. Πολύ σύντομα όμως κατέστη φανερόν ότι το *Εθνικό Μέτωπο* ήταν μια μαχητική οργάνωση της *άκρας δεξιάς*, η οποία έβλεπε να “καταπροδώνεται ο ιερός πόθος της Ένωσης”. Και η ‘αγανάκτηση’ των αρχηγών της οργάνωσης για την καταπρόδοση του πόθου της Ένωσης εκφραζόταν με επιθέσεις εναντίον κυβερνητικών κτιρίων. Το παράξενο είναι ότι οι ηγέτες του *Μετώπου* έγιναν δεκτοί από το Μακάριο, ο οποίος απαντώντας σε ερώτηση δημοσιογράφου είπε:

*«Ήλθαν αυτοί οι ανόητοι και μου είπαν ότι θα κάμουν μίαν κίνηση με εθνικούς σκοπούς. Εφ’όσον οι σκοποί τους ήταν εθνικοί τους είπα ότι δεν ήταν επιλήψιμο να επιδιώκουν εθνικούς σκοπούς. Αυτοί όμως προχώρησαν και έκαμαν συμμορία».*

Παράλληλα με τις εγκληματικές ενέργειες το *Εθνικό Μέτωπο* εξέδιδε “πατριωτικά” φυλλάδια, που επαγγέλονταν την **εξυγίανση** και την **κάθαρση**. Μερικές από τις απειλές αυτές είχαν πραγματοποιηθεί, όπως συνέβη στην περίπτωση του Διευθυντή του Γραφείου Δημοσίων Πληροφοριών **Μιλτιάδη Χριστοδούλου**, ο οποίος στις 21 Αυγούστου 1969 δέχθηκε τα δολοφονικά πυρά της τρομοκρατικής αυτής οργάνωσης. Στελέχη του *Μετώπου* δήλωναν αργότερα ότι απεφασίσθη η εκτέλεση του *Μιλτιάδη Χριστοδούλου*, γιατί ήταν κομμουνιστής. Υποψήφιο θύμα του Εθνικού Μετώπου υπήρξα και εγώ, όπως είχα αναφέρει, σε προηγούμενο κεφάλαιο. Δημοσιεύω το κείμενο του φυλλαδίου του *Μετώπου*, που κυκλοφόρησε στις 29 Αυγούστου 1969, του οποίου το περιεχόμενο αποτελεί ατράνταχτη μαρτυρία για το πολύ χαμηλό πνευματικό επίπεδο των συγγραφέων του. Επρό-

κειτο για δείγμα ηλιθιότητας:

«Ο ορθοφωνών εις την συντριπτικήν πλειοψηφία του Κυπριακός λαός υφίσταται από ετών μίαν άνευ προηγουμένου απάτην. Μίαν τρομεράν υπόσκαψιν των ιδανικών του. Είναι υποχρεωμένος να διαβάζη και να αποδέχεται καλοπίστως ότι του προσφέρει μία μεγάλη μερίς των εφημερίδων του αι οποία εμφανίζονται ως “εθνικόφρονες” “δεξιαί” και εν πάση περιπτώσει μη κομμουνιστικάί. Εις την πραγματικότητα όμως διευθύνονται υπό δεδηλωμένων κομμουνιστών ινστρουκτόρων και ελέγχονται σταθερώς υπ’ αυτών.

Τα παλαιά αυτά στελέχη του κομμουνισμού όχι μόνον εις καμμίαν περίπτωσιν δεν απεκήρυξαν ή έδειξαν τουλάχιστον εμπράκτως ότι μετέβαλον ιδέας, αλλ’ αντιθέτως την κομμουνιστικήν των ιδεολογίαν διατηρούν ακεραίαν, διακηρύττοντες αυτήν δημοσίως. Εκείνο το οποίον προφασίζονται είναι η διαφωνία των εις θέματα τακτικής και άλλα τινά επουσιώδους σημασίας προς την επίσημον ηγεσίαν του Κυπριακού κομμουνισμού δηλ. του ΑΚΕΛ.

ΑΓΩΝ: Διευθυντής: **Διομήδης Γαλανός**, πρώην αρχισυντάκτης του “Δημοκράτη” εκφραστικού οργάνου του ΑΚΕΛ προ της εκδόσεως της «Χαραυγής”. Πρώην αρχισυντάκτης της «ΜΑΧΗΣ” παλαιός και αμετανόητος κομμουνιστής, την ιδιότητα του αυτήν επιβεβαίωσε και επανέλαβε ως μάρτυς υπερασπίσεως της εφημερίδος” Τ. ΩΡΑ” εις δίκην λιβέλλου εκδικασθείσαν εν Λεμεσώ το 1965

“ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΣ”: Αρχισυντάκτης: **Χριστάκης Κατσαμπάς**, πρώην Γ.Γ. της κομμουνιστικής οργανώσεως νεολαίας ΑΟΝ (Ανορθωτική Οργάνωσις Νέων) προκατόχου της σημερινής ΕΔΟΝ. Την κομμουνιστικήν του ιδιότητα δεν ηρνήθη ενώπιον Κυπριακού Δικαστηρίου το παρελθόν έτος κατά την διάρκειαν δίκης δια δυσφημιστικόν δημοσίευμα, το οποίον έγγραφεν ούτος εναντίον της Εθνικής Φρουράς.

Μνημονεύομεν και την εβδομαδιαία εφημερίδα «ΚΥΠΡΟΝ” της οποίας τυγχάνει διευθυντής ο διαβόητος Χριστάκης Κατσαμπάς, που επίσης ήταν επικεφαλής του περιοδικού «Ο Κόσ-



μος Σήμερα”.

“ΜΑΧΗ: Αρχισυντάκτης: **Φιφής Ιωάννου**, πρώην Γ.Γ. του ΑΚΕΛ. Αμετανόητος και ούτος κομμουνιστής επί σειράν ετών διευθυντής της κομμουνιστικοκαθηγούμενης εφημερίδος «Φιλελεύθερος” προκάτοχος του κ. Κατσαμπά. Ευχόμεθα όπως ο κ. Σαμψιών δεδοκιμασμένος πατριώτης και σκληρός μαχητής της ΕΟΚΑ αποφύγη το προηγούμενον του Διομ. Γαλανού και τον κατήφορον εις τον οποίον ωδήγησε την εφημερίδα του.

Δυστυχώς η κατάσταση δεν είναι καλύτερα εις το Ραδιοφωνικόν Ίδρυμα Κύπρου (ΡΙΚ). Περιοριζόμεθα μόνον εις δύο σημαίνοντα κομμουνιστικά στελέχη τα οποία κατέχουν νευραλγικά θέσεις εις το Ίδρυμα. Ούτοι είναι ο **Ανδρέας Κυριάκου** (ο επιλεγόμενος **Τζιωνής**) κομμουνιστής σεσημασμένος από των γυμνασιακών θρανίων διευθύνων σήμερον το Τμήμα Ειδήσεων της Κυπριακής Τηλεοράσεως και ο **Τάσος Γεωργίου**, απόφοιτος κομμουνιστικού πανεπιστημίου παραγωγός του Ραδιοφώνου και Τηλεοράσεως».

Η Ένωση Συντακτών Κύπρου (ΕΣΚ) αντέδρασε έντονα. Το Διοικητικό Συμβούλιο της είχε έκτακτη συνάντηση με τον Πρόεδρο Μακάριο, στον οποίο επιδόθηκε κείμενο ανακοινώσεως της Ένωσης. Η ανακοίνωση επεσήμανε μεταξύ άλλων ότι «αι Δυνάμεις Ασφαλείας παρουσιάζουν μέχρι σήμερον αδυναμίαν εις την εκπλήρωσιν της αποστολής των με αποτέλεσμα να δημιουργείται έλλειψις εμπιστοσύνης προς αυτάς και να διογκούται η ανησυχία της κοινής γνώμης». Τέλος απηύθυνε έκκληση προς τον δημοσιογραφικό κόσμο να κινητοποιηθεί για την προστασία της ελευθεροτυπίας και προς ολόκληρο τον λαό «να μη υποκύψη εις την τρομοκρατίαν και τον εκφοβισμόν και να ορθώση αποφασιστικώς το ανάστημα του δια να συμβάλη με τας ιδικάς του δυνάμεις εις την σωτηρίαν της νήσου από την αναρχίαν και την εθνικήν καταστροφήν».

Δύο μέρες αργότερα στις 28 Αυγούστου 1969 το Υπουργικό Συμβούλιο αποφάσισε να κηρύξει το Εθνικόν Μέτωπο παράνομη οργάνωση. Για μια σύντομη περίοδο το Εθνικόν Μέτωπο ανέστειλε τη δράση του, αλλά ξανάκαμε και πάλιν την εμφάνιση

του με υβριστικά φυλλάδια, που ανάγκασαν το Μακάριο να δηλώσει ότι **οι ενέργειες του Μετώπου αποτελούσαν πράξη εσχάτης προδοσίας** και ότι σύντομα θα έθετε τέρμα στην απαράδεκτη κατάσταση. Ωστόσο η κατάσταση συνεχίστηκε και τον επόμενο χρόνο οπότε η Βουλή των Αντιπροσώπων θέσπισε νόμο, που προνοούσε **προληπτική κράτηση**.

Η δράση του Εθνικού Μετώπου, με δολοφονικές απόπειρες, βομβιστικές επιθέσεις, δολοφονικές απόπειρες εναντίον προσώπων, που διαφωνούσαν με τα νοσηρά σχέδια των εγκεφάλων του Μετώπου, προγραφές προσώπων που είναι *“μολυσμένα με το μίasma του κομμουνισμού”* και κλοπές όπλων από στρατόπεδα της Εθνικής Φρουράς κορυφώθηκαν με μια εντυπωσιακή επιδρομή εναντίον του Κεντρικού Αστυνομικού Σταθμού Λεμεσού. Η επιδρομή αυτή είχε αποδείξει πέραν πάσης αμφιβολίας την διαπίστωση της Ένωσης Συντακτών για την πλήρη αδυναμία των Δυνάμεων Ασφαλείας για την εκπλήρωση της αποστολής τους. Υπήρξε διάβρωση και *εξαφάνιση της νομιμοφροσύνης προς το Κράτος, το οποίο για πολλά χρόνια δεν έτρεφε νομιμοφροσύνη προς τον εαυτό του*. Σε όλη τη μέχρι τότε ζωή του τίποτε άλλο δεν έκαμνε παρά να αγωνίζεται για την αυτοδιάλυση του.

Όταν τελικά ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος με πολλή καθυστέρηση διαπίστωσε ότι ήταν ανέφικτοι οι στρατηγικοί του σκοποί για **Ένωση** άρχισε να παίρνει μέτρα και να αποδεικνύει ότι είχε τη δύναμη και την ικανότητα να αποτρέψει πολλά από τα κακά που συνέβησαν στην Κύπρο. Με αποφασιστικά μέτρα που πήρε το κράτος, μετά την επιδρομή κατά του αστυνομικού σταθμού Λεμεσού, το Μέτωπο διαλύθηκε για να το διαδεχθεί όμως μια άλλη τρομοκρατική οργάνωση, της οποίας ηγήθηκε ο **Γεώργιος Γρίβας**, που έφθασε παράνομα στην Κύπρο.

Παράλληλα με το *Εθνικό Μέτωπο* δρούσαν και άλλες μικροοργανώσεις διαφόρων *“πατριωτών”*.

Σε ανακοίνωση του το Πολιτικό Γραφείο του ΑΚΕΛ στις 2 Απριλίου 1969 κατάγγειλε την επικίνδυνη κατάσταση, που είχε δημιουργηθεί με την ίδρυση *«φασιστικής οργάνωσης, η οποία προετοίμαζε εγκληματική δράση. Κύριος στόχος της εντεινόμε-*

---

νης δραστηριότητας του Ιμπεριαλισμού, των πρακτόρων και της φασιστικής οργάνωσης είναι πρώτα απ' όλα η γραμμή για τη λύση του Κυπριακού με βάση τη διακηρυγμένη και παλαιά εγκριμένη γραμμή της εφικτής λύσης, την οποία εξήγγειλε το Γενάρη του 1968 ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας και ενέκρινε πανηγυρικά ο λαός στις προεδρικές εκλογές».

Για την κατάσταση, που επικρατούσε στην Κύπρο στην περίοδο του 1968, το θεωρητικό όργανο της Κ.Ε. του ΑΚΕΛ δημοσίευσε στο τεύχος του Ιανουαρίου του 1969, ένα πολύ ενδιαφέρον άρθρο του Βοηθού Γενικού Γραμματέα του Κόμματος Ανδρέα Φάντη. Ανάμεσα σ' άλλα γράφει ο Φάντης:

*«Έτσι ύστερα από μια βασανιστική πορεία τεσσάρων χρόνων γεμάτων κινδύνων, ύστερα από συγκρούσεις και αλληλοσκοτωμούς Ελλήνων και Τούρκων και απανωτά νατοϊκά διαμελιστικά σχέδια και τη χρεοκοπία του 18μηνου Ελλαδοτουρκικού διαλόγου και τέλος ύστερα από το αποκορύφωμα της κρίσης με τις συγκρούσεις Κοφίνου και Αγίου Θεοδώρου, από τις αρχές κιόλας του 1968 επεκράτησαν πιο ρεαλιστικές, συνετές σκέψεις».*

Μέσα στο 1968 άρχισαν οι διακοινοτικές συνομιλίες μεταξύ Κληρίδη και Ντενκτάς, ενώ η Κυπριακή Κυβέρνηση ανακοίνωσε ειρηνευτικά μέτρα προς τους Τουρκοκυπρίους.

Η πέμπτη τακτική ολομέλεια της Κ.Ε. και της Κ.Ε.Ε. του ΑΚΕΛ που πραγματοποιήθηκε στις 21 Φεβρουαρίου 1969, διαπιστώνει *«κεφαλαιώδη στροφή στην πορεία για τη λύση του Κυπριακού που εγκαινιάστηκε με τις ενδοκυπριακές συνομιλίες τον Ιούνιο του 1968».*

Παρατηρεί, επίσης, ότι οι συνομιλίες σημείωσαν πρόοδο σε αρκετά σημεία και βρίσκονταν στο στάδιο της συζήτησης του θέματος της τοπικής αυτοδιοίκησης. Η απόφαση της ολομέλειας αναφέρει:

*«Πιστεύει ότι οι συνομιλίες μπορούν να καταλήξουν σε πλήρη επιτυχία εφόσον τεθεί σαν κοινός στόχος και επιδιωχ-*

*θεί με ειλικρίνεια η λύση του Κυριακού με βάση τη διακηρυγμένη και εγκεκριμένη από το λαό γραμμή για μια πλήρως ανεξάρτητη, αδέσμευτη, κυρίαρχη, εδαφικά ενιαία και αποστρατικοποιημένη Κύπρο, στην οποία τα δικαιώματα των Τουρκοκυπρίων θα είναι σαφώς καθορισμένα και επαρκώς διασφαλισμένα».*

Το Πολιτικό Γραφείο αποφάσισε τη σύγκληση του 12<sup>ου</sup> συνεδρίου του Κόμματος, που θα άρχιζε στις 5 Μαρτίου και θα έληγε την Κυριακή 8 Μαρτίου όταν έγινε η *πρώτη σοβαρή απόπειρα δολοφονίας του Προέδρου Μακαρίου.*

### ***Η δολοφονική απόπειρα εναντίον του Μακαρίου.***

Την Κυριακή 8 Μαρτίου 1970 ήμουν από τα χαράματα στο Τμήμα Ειδήσεων του ΡΙΚ, όπου είχα εργασθεί για την ετοιμασία των αυγινών δελτίων ειδήσεων, αντικαθιστώντας κάποιο συνάδελφο. Κύριο θέμα της ημέρας εκείνης ήταν η επέτειος του θανάτου του μεγάλου ήρωα της Κύπρου **Γρηγόρη Αυξεντίου**. Ο Μακάριος, όπως κάθε χρόνο, θα μετέβαινε στη Μονή Μαχαιρά για να προστεί του μνημοσύνου του σταυραετού του Μαχαιρά. Θα συνέχιζα το βράδυ την εργασία μου για την ετοιμασία του τηλεοπτικού δελτίου της βραδιάς. Προβλεπόταν μια εύκολη βραδιά δεδομένου ότι είχαμε ήδη το κυριότερο θέμα της ημέρας, στο οποίο πάντοτε δίδαμε μεγάλη κάλυψη, το μνημόσυνο του ήρωα Αυξεντίου. Όμως τα πράγματα ήλθαν πολύ διαφορετικά.

Ο Μακάριος, για λόγους ασφαλείας, αλλά και ταχύτητας, όταν επρόκειτο να διανύσει μεγάλες αποστάσεις χρησιμοποιούσε ελικόπτερο. Έτσι και την ημέρα εκείνη ξεκίνησε από το προαύλιο της Αρχιεπισκοπής με το ελικόπτερο για να μεταβεί στο Μαχαιρά. Προτού το ελικόπτερο πάρει το ύψος του ομάδα ενόπλων κτύπησε με αλλεπάλληλους πυροβολισμούς το ελικόπτερο, το οποίο ο πιλότος του **Ζαχαρίας Παπαδογιάννης**, άγκαι τραυματίστηκε κρίσιμα, κατόρθωσε να προσγειώσει σε ανοικτό χώρο πολύ κοντά στο Αρχιεπισκοπικό Μέγαρο.

Ήμουν μεταξύ των πρώτων που πληροφορήθηκαν το επει-

σόδιο από τον αδελφικό μου φίλο, τον αείμνηστο **Σταύρο Αγγελίδη**, που κατοικούσε σε σπίτι του οποίου το μπαλκόνι έβλεπε στην πλατεία της Αρχιεπισκοπής. Ο **Σταύρος Αγγελίδης** ήταν αρχισυντάκτης της εφημερίδας «*Χαραυγή*» και ανταποκριτής του *Τσεχοσλοβακικού Πρακτορείου Ειδήσεων* (ČTK). Το Πρακτορείο αυτό ήταν το πρώτο, που μετέδωσε την είδηση σε όλο τον κόσμο. Τα άλλα διεθνή πρακτορεία μετέδιδαν τις πρώτες πληροφορίες για την απόπειρα εναντίον του Μακαρίου αποδίδοντας τις στο Τσεχοσλοβακικό Πρακτορείο Ειδήσεων. Στην ίδια περιοχή διέμενε και ο εργαζόμενος βοηθός συντάκτης στο τηλεοπτικό δελτίο ειδήσεων *Βίας Μαρκίδης*, πρώην Γενικός Διευθυντής του ΡΙΚ, ο οποίος τηλεφώνησε αμέσως στο Τμήμα Ειδήσεων, δίδοντας πρόσθετες πληροφορίες, γιατί μπορούσε πιο εύκολα να μπαίνει στην Αρχιεπισκοπή. Είχε διατελέσει και Σύμβουλος της Εθναρχίας.

Υπήρξε άμεση κινητοποίηση όλων των μέσων που διαθέταμε τότε, που ήταν συνολικά έξη κινηματογραφικές μηχανές *Αριφλέξ*, που χρησιμοποιούσαν αρνητικό φιλμ των 16 χιλιοστομέτρων. Στο Μαχαιρά πήγε κινηματογραφιστής, από νωρίς, και έτσι δεν είχαμε πρόβλημα να καλύψουμε την εκεί άφιξη του Μακαρίου και το ενδεχόμενο δηλώσεων του. Παράλληλα κινηματογραφιστές μετέβησαν στην περιοχή της Αρχιεπισκοπής και του Νοσοκομείου Λευκωσίας, όπου είχε μεταφερθεί ο *Ζαχαρίας Παπαδογιάννης*.

Για την απόπειρα δολοφονίας του Μακαρίου έχουν δημοσιευθεί πάρα πολλά. Μάλιστα κατηγορήθηκε για ανάμειξη στη δολοφονική απόπειρα ο πρώην Υπουργός Εσωτερικών *Πολύκαρπος Γεωργιάδης*. Γενική είναι η πεποίθηση ότι ο εγκέφαλος της δολοφονικής απόπειρας ήταν ο ταγματάρχης των ΛΟΚ ***Δημήτρης Παπαποστόλου***, ο οποίος μετά τη δολοφονική απόπειρα και μετά τη διάσωση του Μακαρίου, φαίνεται στις ταινίες, που γύρισαν οι κινηματογραφιστές μας να μιλά με το Μακάριο. Κανένας δεν πίστευε ότι ο άνδρας εκείνος, που συνόδευε τον Μακάριο και φαινόταν άγρυπνος φρουρός του θα ήταν ο εγκέφαλος της δολοφονικής απόπειρας εναντίον του.

Ο Μακάριος φρόντισε για τη μεταφορά του κυβερνήτη του ε-

λικοπτέρου του στο νοσοκομείο, όπου ανέμενε ο διευθυντής του χειρουργικού Τμήματος **Γεώργιος Μαραγκός**, ο οποίος εθεωρείτο ένας από τους καλύτερους τραυματολόγους.

Ο Μακάριος πήγε με αυτοκίνητο στο Μαχαιρά και το βράδυ, όταν επέστρεψε στείλαμε κινηματογραφικό συνεργείο στο Αρχιεπισκοπικό Μέγαρο για να απευθύνει διάγγελμα προς τον Κυπριακό λαό. Στο διάγγελμα αυτό κυριαρχεί ο Μακάριος, ο Αρχηγός της Εκκλησίας της Κύπρου και όχι ο Μακάριος ο αρχηγός του Κυπριακού κράτους. Το διάγγελμα του κατέληγε με τα ακόλουθα:

*«Δια τους αποπειραθέντας την δολοφονία μου εύχομαι την παρά Θεού συγχώρεσιν».*

Το διάγγελμα άρχιζε με ευχαριστίες προς το Θεό γιατί οι δολοφόνοι απέτυχαν στον σκοπό τους να τον δολοφονήσουν την ημέρα κατά την οποία *«ο Κυπριακός Ελληνισμός έστρεψε την καρδίαν και την σκέψιν προς την μνήμην του μεγαλύνυμου ήρωος του Γρηγόρη Αυξεντίου...»* Αφού αναφέρθηκε στο σοβαρό τραυματισμό του χειριστή του ελικοπτέρου Ζαχαρία Παπαδογιάννη πρόσθεσε:

*«Αλλ' εάν αι σφαίραι δεν έπληξαν και το ιδικόν μου σώμα έπληξαν όμως και ετραυμάτισαν την ψυχήν μου. Αισθάνομαι δε πράγματι οδύνην βαθυτάτην διότι ευρέθησαν Έλληνες Κύπριοι, ενεργούντες αυτοβούλως ή ως όργανα άλλων, οι οποίοι απετόλμησαν τοιαύτην απόπειραν και ύψωσαν όπλα και έρριψαν κατ' εμού σφαίρας δολοφονικάς».*

Παρακάτω ανέφερε και τα ακόλουθα προφητικά για τη ζωή του:

*«Δεν γνωρίζω ποίον και πότε θα είναι το τέλος της ζωής μου. Θα ήθελον η τελευταία μου πνοή να είναι αποτέλεσμα φυσικού αναλώματος του εαυτού μου εις την υπηρεσίαν του*

---

*λαού, ή έστω να αποθάνω εις αγώνα μαχόμενος κατά φανερών εχθρών της Κύπρου. Όχι όμως να πέσω από σφαίρας δολοφόνων».*

Η επιθυμία του Αρχιεπισκόπου εκπληρώθηκε πλήρως. Τέσσερα χρόνια αργότερα οι δολοφονικές σφαίρες απέτυχαν να τον πλήξουν, ενώ βρισκόταν στο Προεδρικό Μέγαρο στις 15 Ιουλίου 1974. Πέθανε ύστερα από δεύτερο καρδιακό επεισόδιο, τρία χρόνια αργότερα, στις 3 Αυγούστου 1977. Ωστόσο η δολοφονική απόπειρα εναντίον του, το Μάρτιο του 1970, θα έπρεπε να τον είχε πείσει ότι υπήρχαν πορωμένοι άνθρωποι, που ήταν δυνατόν να διαπράξουν οποιοδήποτε έγκλημα σε βάρος της Κύπρου και να μη τρέφει τις ψευδαισθήσεις, που έτρεφε στις παραμονές του *Ιουλιανού πραξικοπήματος το 1974*, ότι δεν θα υπήρχαν πρόσωπα, που θα διέπρατταν τέτοιο έγκλημα σε βάρος της Κύπρου. Τουναντίον, η δολοφονική απόπειρα του 1970, έπρεπε να τον είχε πείσει, πέραν πάσης αμφιβολίας ότι πραγματικά υπήρχαν τέτοια πρόσωπα, μερικά από τα οποία κατόρθωσαν να εισχωρήσουν στο πιο στενό περιβάλλον του. Με πολλή καθυστέρηση διαπίστωσε ότι ο πανύψηλος προσωπικός του φρουρός **Πουλίσας**, που του είχε προσφέρει η Ελληνική Κυβέρνηση ήταν πράκτορας της Χούντας και όχι φύλακας άγγελος του.

### ***Το 12<sup>ο</sup> Συνέδριο του ΑΚΕΛ.***

Η απόπειρα δολοφονίας του Προέδρου Μακαρίου έγινε ενώ το 12<sup>ο</sup> Συνέδριο του ΑΚΕΛ βρισκόταν στην τέταρτη και τελευταία μέρα του. Η είδηση για τη δολοφονική απόπειρα συντάραξε τους συνέδρους, που βρίσκονταν συγκεντρωμένοι στο θέατρο Ρόγιαλ. Με εισήγηση του Προεδρείου του συνεδρίου υιοθετήθηκε, ομόφωνα, ψήφισμα προς τον Πρόεδρο Μακάριο, με το οποίο εκφράζεται αποτροπιασμός και αγανάκτηση για το συγκλονιστικό γεγονός «*ότι σήμερα το πρωί φασιστικά στοιχεία όργανα του ιμπεριαλισμού, σήκωσαν το κακούργο εγκληματικό χέρι τους*

---

*για να δολοφονήσουν, κατά τον πιο ανανδρό και απαίσιο τρόπο τον Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας Αρχιεπίσκοπο Μακάριο».*

Με το ψήφισμα καταδικάζεται και στιγματίζεται η απόπειρα, η οποία θεωρείται ως μέρος ενός «γενικότερου σατανικού ιμπεριαλιστικού σχεδίου».

Το 12<sup>ο</sup> Συνέδριο του ΑΚΕΛ είναι το συνέδριο του εφικτού. Άρχισε με τη μεγαλύτερη σε μήκος εισηγητική ομιλία, που έκαμε ποτέ ο Γενικός Γραμματέας του Κόμματος *Εζεκίας Παπαϊωάννου*. Κράτησε πάνω από τέσσερις ώρες και κάλυψε κάθε πτυχή των πολιτικών εξελίξεων που αφορούσαν το Κυπριακό, τις εξελίξεις στο εσωτερικό μέτωπο και τα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα του τόπου. Ανάμεσα στα θέματα που ήγειρε στην ομιλία του ο Γ.Γ. του ΑΚΕΛ, ήταν η παρατηρηθείσα τότε δημιουργία νέων κομμάτων και η ανάγκη συνεργασίας με βάση ένα *μίνιμουμ πρόγραμμα*. Η πολιτική αυτή υλοποιήθηκε πλήρως, μετά δώδεκα χρόνια με τη Δημοκρατική Συνεργασία και το Μίνιμουμ Πρόγραμμα, μεταξύ του ΑΚΕΛ και του ΔΗΚΟ. Σ' αυτή θα αναφερθούμε λεπτομερώς όταν φθάσουμε στην περίοδο του 1982.

Η πολιτική απόφαση του 12<sup>ου</sup> συνεδρίου επικύρωσε τη στροφή που έγινε με την εγκατάλειψη του ευκαίου και την υιοθέτηση του εφικτού. Ταυτόχρονα όμως επικύρωσε

*«ανεπιφύλακτα τη γραμμή, που με επιμονή, αποφασιστικότητα και συνέπεια ακολούθησε η Κ.Ε. του Κόμματος καθώς και την πατριωτική δράση που ανέπτυξε για την προώθηση αυτής της γραμμής βασισμένη σταθερά στις αποφάσεις του 11<sup>ου</sup> συνεδρίου».*

Είναι προφανής η προσπάθεια για τη συγκάλυψη ενός σφάλματος, το οποίο είχε οδηγήσει σε πολύ δυσάρεστα αποτελέσματα. Μέχρι και το 11<sup>ο</sup> Συνέδριο επίσημη γραμμή του Κόμματος ήταν *Ένωση και μόνο Ένωση*.



Η πολιτική απόφαση του 12<sup>ου</sup> Συνεδρίου καταλήγει με τη διαπίστωση ότι «η γραμμή της εφικτής λύσης, που ακολούθησε την αποτυχία του Ελλαδοτουρκικού διαλόγου και την κρίση του Νοεμβρίου 1967 και την οποία εξάγγειλε ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας στις αρχές του 1968 αποτελεί νίκη των πατριωτικών δυνάμεων του Κυπριακού λαού».

Τον επόμενο χρόνο, τον Ιανουάριο του 1971, ο Αρχιεπίσκοπος ανακοίνωσε μέτρα για αποκατάσταση της γαλήνης στο εσωτερικό μέτωπο. Περιλάμβαναν και την αναστολή της ποινής φυλάκισης, που είχε επιβληθεί σε όσους βρέθηκαν ένοχοι για την εναντίον του δολοφονική απόπειρα. Μερικοί απ' αυτούς έγιναν δεκτοί αργότερα από το Μακάριο, προς τον οποίο έδωσαν λεπτομέρειες της απόπειρας και αποκάλυψαν όλους τους δράστες και τους ηθικούς αυτουργούς του εγκλήματος, μεταξύ των οποίων το Διοικητή του Λόχου Ορεινών Καταδρομών **Δημήτριο Παπαποστόλου**. Επίσης μίλησαν για την ανάμειξη του **Πολύκαρπου Γεωρκάτζη**.

Προηγήθηκε στις 27 Ιανουαρίου 1970 ευρεία σύσκεψη στο Προεδρικό Μέγαρο των αρχηγών των πολιτικών κομμάτων, όλων των υπουργών και πρώην υπουργών, των βουλευτών και πρώην βουλευτών. Συζητήθηκε η κρίσιμη κατάσταση στην Κύπρο και το κυριότερο συμπέρασμα της σύσκεψης ήταν ότι «ο μόνος ενδεδειγμένος τρόπος επίλυσης των διαφορών μεταξύ των δύο κοινοτήτων είναι οι ενδοκυπριακές συνομιλίες».

Η δολοφονική απόπειρα εναντίον του Μακαρίου ήταν το κύριο θέμα της ειδησεογραφίας για μερικές μόνο μέρες. Μια εβδομάδα αργότερα η δολοφονία του **Πολύκαρπου Γεωρκάτζη** ήταν η μεγάλη είδηση.

### ***Η δολοφονία του Π. Γεωρκάτζη.***

Μετά τη δολοφονική απόπειρα κατά του Μακαρίου η αστυνομία άρχισε εντατικές έρευνες και ανακρίσεις. Με εντολή του Προέδρου Μακαρίου έγινε έρευνα στο σπίτι του **Πολύκαρπου Γεωρκάτζη**, κατά την οποία βρέθηκαν δύο περίστροφα. Εναντί-

ον του προσήφθησαν σχετικές κατηγορίες. Πέντε μέρες μετά την απόπειρα κατά του Μακαρίου ο *Γεωρκάτζης* αποπειράθηκε να εγκαταλείψει την Κύπρο, γιατί δεν αισθανόταν ασφαλής. Μπήκε σε αεροπλάνο των Μεσανατολικών Αερογραμμών, από το οποίο τον κατέβασαν αστυνομικοί δεδομένου ότι εκκρεμούσε υπόθεση εναντίον του.

Στη δεινή θέση, που βρέθηκε ο *Γεωρκάτζης* σκέφθηκε να στραφεί προς το παρ' ολίγον θύμα του τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο για να του αποκαλύψει τις λεπτομέρειες της συνωμοσίας. Τις προθέσεις του τις έμαθαν συνένοχοι του, όταν αυτός ζήτησε να τους συναντήσει, προφανώς, για να τον βοηθήσουν να αποδράσει από την Κύπρο. Είναι πολύ δύσκολο να πιστέψει κανείς πώς ένας άνθρωπος, που αποδείχθηκε κορυφαίος στην αντιμετώπιση συνωμοσιών, έπεσε στην παγίδα, που του έστησαν άλλοι, οι οποίοι φαίνεται ότι ήσαν κατά πολύ καλύτεροι του. Το βράδυ της 15<sup>ης</sup> Μαρτίου 1970, μέρας Κυριακής, ο *Πολύκαρπος Γεωρκάτζης* δολοφονήθηκε σε ένα ερημικό σημείο κοντά στο χωριό Μια Μηλιά.

Το πρωί της 16<sup>ης</sup> Μαρτίου ήμουν στο τυπογραφείο Πρίντκο, όπου βοηθούσα τον φίλο μου **Πανίκο Παιονίδη**, που άρχισε να εκδίδει την απογευματινή εφημερίδα “*Δημοκρατία*” του ΑΚΕΛ. Από ό,τι θυμάμαι μαζί μου εργαζόνταν το πρωί εκείνο ο **Παναγιώτης Πασχάλης** και ο **Χαμπής ο χαράκης**. Ανταποκριτής της εφημερίδας ήταν ο **Αντώνης Φαρμακίδης**, ο οποίος με τις διασυνδέσεις του είχε εξασφαλίσει πολλές λεπτομέρειες για το ρεπορτάζ που ετοιμάζε σχετικά με τη δολοφονία του Γεωρκάτζη.

Οι λεπτομέρειες για όσα σχετίζονταν τόσο με την απόπειρα κατά του Μακαρίου όσο και τη δολοφονία του *Γεωρκάτζη*, έγιναν γνωστές πολύ αργότερα. Όλα, όμως, αποδεικνύουν ότι και τα δύο εγκλήματα σχεδιάστηκαν και εκτελέστηκαν από τον ίδιο κύκλο συνωμοτών που είχαν ηγέτη τους τον *Παπαποστόλου*.

Για τρία χρόνια, μετά την ανάκληση του στην Αθήνα ο Γρίβας παρέμεινε σιωπηλός, φαίνεται, όμως, ότι σε κάποιο σημείο ξανάρχισε τα ίδια που έκανε κατά την εκδήλωση των διακοινοτικών συγκρούσεων. Επανέλαβε όσα είχε ισχυρισθεί και τότε ότι

δεν ενημερώθηκε για τις συμφωνίες της Ζυρίχης και του Λονδίνου, επέκρινε με δριμύτητα την κυπριακή ηγεσία λέγοντας ότι οι διαχειρισθέντες το Κυπριακό κατά το 1959 «ενώ ενικώμεν έσπευσαν να συνθηκολογήσουν με ένα αντίπαλον ηττηθέντα».

Για πρώτη φορά αναπτύσσετο η θεωρία ότι βγήκαμε νικητές από τον ένοπλο αγώνα της ΕΟΚΑ και ότι οι Άγγλοι είχαν ηττηθεί. Και όμως παρόλο ότι είχαν ηττηθεί κατόρθωσαν να μας επιβάλουν τις συνθήκες της Ζυρίχης και του Λονδίνου! Τις Συνθήκες αποδέχθηκε και ο Γρίβας και κάλεσε τα μέλη της ΕΟΚΑ να τερματίσουν τον ένοπλο αγώνα και να βοηθήσουν το Μακάριο. Αλλά ο Γρίβας μίλησε για πρώτη φορά και για την *πολιτική του εφικτού*, η οποία, όπως είπε, «δεν είναι θέσις, είναι απλώς άρνησις της Ένώσεως».

Οι δηλώσεις του Γρίβα έγιναν με αφορμή δήλωση του Υπουργού Εξωτερικών **Σπύρου Κυπριανού** σε ξένο Πρακτορείο Ειδήσεων ότι *η Ένωση είναι απραγματοποίητη*. Ο Σπύρος Κυπριανού απάντησε στις κατηγορίες του Γρίβα λέγοντας ότι ο στρατηγός είχε διαστρεβλώσει και παρερμηνεύσει τις δηλώσεις του. Αλλά και ο *Γλαύκος Κληρίδης* Πρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων και συνομιλητής στις διακοινοτικές συνομιλίες επέκρινε με δριμύτητα τον Γρίβα δηλώνοντας ότι «*από πολιτικής πλευράς προεκάλεσεν επανειλημμένως μεγάλην ζημίαν εις τον σκοπόν του απελευθερωτικού αγώνος της Κύπρου*». Ο *Γλαύκος Κληρίδης* είπε ότι οι ισχυρισμοί του Γρίβα πως η κυπριακή ηγεσία απεμπόλησε την Ένωση, αποτελούν ψεύδος και συκοφαντία.

*«Τα πάντα, πρόσθεσε, αποτελούν ανεύθυνον δημοκοπίαν και διαστρέβλωσιν της πραγματικότητας. Αντιθέτως μετά βεβαιότητας δύναται να λεχθή ότι η Κυπριακή ηγεσία δια της στάσεως της επανειλημμένως εματαίωσε λύσεις του κυπριακού προβλήματος εθνικώς καταστρεπτικής».*

Η επανεμφάνιση του *Γεωργίου Γρίβα* στο προσκήνιο ήταν ο προάγγελος της νέας άφιξης του στην Κύπρο, αυτή τη φορά μυστικά. Έγινε στις 31 Αυγούστου του 1971 και έκτοτε αρχίζει η

συγκρότηση της ΕΟΚΑ Β', η οποία πολύ σύντομα άρχισε το "πατριωτικό" έργο της συνεχίζοντας από εκεί που έμεινε το *Εθνικόν Μέτωπο*.

### ***Οι βουλευτικές εκλογές του 1970.***

Η εσωτερική αναταραχή συνεχιζόταν ενώ οι διακοινοτικές συνομιλίες παρέπαιαν. Στο τέλος Ιουνίου του 1970 το *Εθνικό Μέτωπο* ανέστειλε τη δράση του, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος προέβη σε ευρύ ανασχηματισμό της Κυβέρνησης του, η δε Βουλή αφού διαπίστωσε ότι δέκα χρόνια ανανέωσης της θητείας της χωρίς να διεξάγονται εκλογές ήσαν υπεραρκετά, διαλύθηκε και στις εκλογές, που έγιναν τον Ιούλιο του 1970 δημιουργήθηκε μια νέα εικόνα στη Βουλή με κυριότερο χαρακτηριστικό την αύξηση των βουλευτών του ΑΚΕΛ από 5 σε 9. Ωστόσο οι βουλευτές, που εξέλεξε το ΑΚΕΛ δεν αντιπροσώπευαν το ποσοστό των ψήφων, που εξασφάλισε το Κόμμα στις εκλογές και το οποίο ήταν το υψηλότερο, που είχε εξασφαλίσει ποτέ το ΑΚΕΛ σε εκλογές πάνω σε Παγκύπρια βάση. Εξασφάλισε το 40.7% των ψήφων, που θα του επέτρεπαν να έχει 14 από τους 35 έλληνες βουλευτές αν οι εκλογές διεξάγονταν με την απλή αναλογική. Το Ενιαίο Κόμμα, που εξασφάλισε μόνο το 26.11% των ψήφων εξασφάλισε 15 έδρες στη Βουλή. Το Ενιαίο κατήλθε στις εκλογές με επιδίωξη να εξασφαλίσει αυτοδυναμία και όταν απέτυχε η προσπάθεια αυτή, ο αρχηγός του Κόμματος *Γλαύκος Κληρίδης*, περίλυπος, δήλωνε ότι το αποτέλεσμα των εκλογών καθιστούσε το ΑΚΕΛ ρυθμιστή της κατάστασης στη Βουλή. Ο *Εζεκίας Παπαϊωάννου* πολύ πιο μετριοπαθής από τον *Γλαύκο Κληρίδη* απέφυγε να παραπονηθεί ότι το εκλογικό σύστημα έκλεψε 5 έδρες από το ΑΚΕΛ, τέσσερις από τις οποίες δώρισε στο Ενιαίο, και περιόριστηκε να πει:

*«Τα αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών αποτελούν θρίαμβον της πολιτικής για ενότητα και συνεργασία όλων των πατριωτικών δυνάμεων του τόπου στην πάλη για τη συντριβή*

---

*των ιμπεριαλιστικών συνωμοτικών σχεδίων κατά της Κύπρου, για τη σωτηρία της πατρίδας μας και την ειρηνική δημοκρατική λύση του Κυπριακού, που θα ανοίξει το δρόμο προς τη λευτεριά και την κοινωνικήν πρόοδον».*

Καταλήγοντας ο Γενικός Γραμματέας του ΑΚΕΛ, έδωσε τη διαβεβαίωση ότι οι βουλευτές του ΑΚΕΛ

***«θα εργαστούν ακούραστα και με συνέπεια για την πλήρη αποκατάσταση της ευνομίας και της δημοκρατικής τάξης στον τόπο για την πατριωτική συσπείρωση υπό την ηγεσία του Προέδρου Μακαρίου για να γίνει η Κύπρος κέντρον ειρήνης φιλίας και συνεργασίας των λαών».***

Στην πραγματικότητα εκείνο, το οποίο συνέβη στις εκλογές του 1970 ήταν να παραμείνει και πάλιν ο Μακάριος ρυθμιστής της πολιτικής κατάστασης, έχοντας την ειλικρινή και πλήρη συνεργασία του ΑΚΕΛ.

Την υποστήριξη αυτή επαναλάμβανε με κάθε ευκαιρία. Προτού διεξαχθούν οι βουλευτικές εκλογές του Ιουλίου του 1970, ο Γ.Γ. του ΑΚΕΛ *Εζεκίας Παπαϊωάννου* συναντήθηκε με τον Πρόεδρο Μακάριο, ο οποίος του κοινοποίησε την επιθυμία για ανανέωση, με εκλογές, της θητείας της Βουλής των Αντιπροσώπων και αύξησε κατά τέσσερις τον αριθμό των βουλευτών με τους οποίους “*εδικαιούτο*” το ΑΚΕΛ να συμμετέχει στο Νομοθετικό Σώμα.

Σε ανακοίνωση του Πολιτικού Γραφείου του Κόμματος αναφέρεται ότι:

***«το ΑΚΕΛ υποστηρίζει τις προσπάθειες του Προέδρου Μακαρίου για την επίτευξη πατριωτικής συνεργασίας των κομμάτων έτσι που το απελευθερωτικό Μέτωπο της Κύπρου να βγει πιο ισχυρό και όχι να θρυμματισθεί σε μια άγονη προεκλογική διαμάχη».***

Στην ανακοίνωση επαναλαμβάνεται για πολλοστή φορά η εμμονή του ΑΚΕΛ στο εκλογικό σύστημα της απλής αναλογικής, ωστόσο αναφέρει ότι, ανεξάρτητα από το ποιο είναι το εκλογικό σύστημα το ΑΚΕΛ τάσσεται υπέρ της εκλογικής συνεργασίας βάσει της γραμμής του Προέδρου Μακαρίου για τη λύση του Κυπριακού. Η ανακοίνωση δεν παύει να επισημαίνει το γεγονός ότι το ΑΚΕΛ εκπροσωπείται στη Βουλή με πολύ μικρότερο αριθμό από εκείνο, που του επιτρέπει η εκλογική του δύναμη.

Για λόγους ιστορίας αναφέρουμε ότι ως αποτέλεσμα των εκλογών του 1970 τους 15 βουλευτές του Ενιαίου Κόμματος και του ΑΚΕΛ συμπλήρωναν στη Βουλή οι επτά βουλευτές της Προοδευτικής Παράταξης, που προήλθε από την συγχώνευση του Προοδευτικού Κόμματος υπό τον *Νίκο Σαμψών* με την Προοδευτική παράταξιν υπό τον *Οδυσσέα Ιωαννίδη*, δύο βουλευτές της ΕΔΕΚ, υπό τον *Βάσο Λυσσαρίδη* και δύο ανεξάρτητοι βουλευτές.

Η ανώμαλη κατάσταση συνεχιζόταν με τον ίδιο ρυθμό και ο Πρόεδρος Μακάριος, διαρκώς, συμβιβαζόταν με τους παράγοντες της ανωμαλίας, το δε κράτος παρουσίαζε στοιχεία σήψης και διάλυσης. Ο Μακάριος, υπό το βάρος των επιθέσεων που δεχόταν από τη Χούντα των Αθηνών και τους εδώ εκπροσώπους της, τους αξιωματικούς της Εθνικής Φρουράς και άλλους “*Ενωτικούς*” παράγοντες και σε μια προσπάθεια να αποκρούσει τις εναντίον του δημαγωγικές κατηγορίες, ότι ήταν *ανθενωτικός και επίορκος*, ακολουθούσε μια αντιφατική πολιτική. Δεν ήταν καθόλου συνεπής προς την ορθή και τολμηρή διακήρυξη του 1968 για το εφικτό και πολύ λίγα έπραξε για την επιβολή της πολιτικής αυτής παρά το γεγονός ότι διέθετε μεγίστη λαϊκή υποστήριξη.

Κατά την παρουσία μου στο ΡΙΚ, αλλά και προηγουμένως εργαζόμενος σε εφημερίδες, είχα διαβάσει, αν όχι όλες, τις πλείστες από τις δηλώσεις και ομιλίες του Αρχιεπισκόπου από το 1953 μέχρι το θάνατο του, το 1977. Στο ΡΙΚ όλες οι δηλώσεις και ομιλίες του Μακαρίου περνούσαν κατά κανόνα από το χέρι μου, γιατί έπρεπε να περιορισθούν σημαντικά για τους σκοπούς του δελτίου ειδήσεων. Πρέπει να ομολογήσω ότι συναντούσα

πάντοτε μεγάλες δυσκολίες να επέμβω στα κείμενα του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου. Τα διατύπωνε πάντοτε με μεγάλη προσοχή γιατί ήταν άριστος γνώση της ελληνικής γλώσσας, την οποία γνώριζε σε όλες τις μορφές της. Την αρχαιοελληνική, τη γλώσσα του Ευαγγελίου και των Γραφών, την καθαρεύουσα και τέλος τη δημοτική.

Για τον κάθε δημοσιογράφο, που ασχολείτο με τις δηλώσεις και τις ομιλίες του Αρχιεπισκόπου ήταν πολύ δύσκολο να ξεχωρίσει το πιο σημαντικό, γιατί φρόντιζε να λέγει πάντοτε σημαντικά πράγματα. Επίσης δυσκολευόταν να διατυπώσει σε τρίτο πρόσωπο κείμενα του Αρχιεπισκόπου, γιατί κινδύνευε να αλλοιώσει το περιεχόμενο τους. Κάθε του λέξη και, ακόμη, κάθε του πρόταση, ήταν διατυπωμένη με προσοχή και είχε πάντοτε τη σκοπιμότητα της. Ήταν ο μόνος πολιτικός ηγέτης που είχε τόσο καλή γνώση των ελληνικών, ώστε να κάμνει τη λεπτή διάκριση μεταξύ του *συνεχίζω* και του *εξακολουθώ*. Ο Μακάριος ήταν ένας μεγάλος δάσκαλος της γλώσσας και φρονώ ότι, ορισμένα αποσπάσματα των ομιλιών του, πρέπει να διδάσκονται στα σχολεία στο μάθημα των ελληνικών.

Η κάθε χωριστή δήλωση και ομιλία του ήταν άριστα συγκροτημένη με πλήρη συνέπεια προς εκείνο που ήθελε να πει. Το μεγάλο λάθος του ήταν το τι πίστευε και τι έλεγε κάθε φορά και προπάντων τι έπραττε.

Σε όλες τις ομιλίες του που έγιναν μετά τη διατύπωση της *πολιτικής του εφικτού* γινόταν αναφορά και στο *ευκταίο* με συνθήματα υπέρ της *Ενώσεως*. Είναι γνωστόν ότι πολλές φορές αντιμετωπίσαμε το φοβερό δίλημμα για το τι έπρεπε να μεταδώσουμε στα δελτία ειδήσεων. Εκείνα, που ακούοντο από το ραδιόφωνο, το οποίο ηχογραφούσε πλήρως τις ομιλίες του ή εκείνα, που περιλαμβάνονταν στο επίσημο γραπτό κείμενο των ομιλιών του, το οποίο ήταν απαλλαγμένο από την *ενωτική συνθηματολογία*. Εκείνο που με απασχολούσε πάντοτε ως δημοσιογράφο ήταν να διαφυλάξω την αξιοπιστία μου και το μέσο στο οποίο εργαζόμουν, δηλαδή το ΡΙΚ. Γι αυτό αγωνίστηκα, έχοντας στο πλευρό μου ικανότατους συναδέλφους, οι οποίοι υιοθετούσαν την ίδια τακτική.

Η κατάσταση είχε βελτιωθεί σημαντικά μετά το διορισμό του **Ανδρέα Χριστοφίδη** ως Γενικού Διευθυντή το 1967. Ανελάμβανε πάντοτε ο ίδιος την ευθύνη για το τι μετεδίδετο και φρόντιζε πάντοτε να μαθαίνει τι θα μεταδιδόταν από τα κύρια δελτία και του Ραδιοφώνου και της Τηλεόρασης. Ανάλογη με τον εκάστοτε Υπεύθυνο Σύνταξης ήταν και η εμπιστοσύνη του. Αλλά και στις περιπτώσεις που διαπράττονταν λάθη κρίσης, εκτίμησης ή αξιολόγησης υπεδείκνυε το λάθος και ανελάμβανε την ευθύνη. Αλλά και για τη γλώσσα που χρησιμοποιούσαμε στο Ίδρυμα κατέβαλε ιδιαίτερη προσπάθεια με την ιδιότητα του άριστου γνώστη της ελληνικής γλώσσας.

Το ΡΙΚ σε ότι αφορούσε τις ραδιοφωνικές ειδήσεις χρησιμοποιούσε απλή καθαρεύουσα, και για τις τηλεοπτικές ειδήσεις τη δημοτική. Για την καλύτερη δυνατή χρήση της δημοτικής ο **Ανδρέας Χριστοφίδης** εξέδωσε οδηγό, που αναφερόταν στα προβλήματα που αντιμετωπίζει ένας στη χρησιμοποίηση της δημοτικής.

Εν πάση περιπτώσει το ΡΙΚ είχε δημιουργήσει παράδοση στην καλή χρήση της ελληνικής γλώσσας. Σ' αυτό συνέβαλε αποφασιστικά ο **Λοΐζος Κυθραιώτης**, ο οποίος είχε αναλάβει τη διεύθυνση του Τμήματος Ειδήσεων από το 1961. Καθημερινά κρέμαζε στον πίνακα του Τμήματος τις σημειώσεις του με παρατηρήσεις πάνω σε γλωσσικά λάθη που διαπράχθηκαν σε δελτία ειδήσεων. Ορισμένες από τις παρατηρήσεις του ήσαν πολύ αυστηρές και υπερβολικές. Ιδιαίτερα στις αρχές της θητείας του στο ΡΙΚ. Προσπάθησε να μετατρέψει σε περισσότερο αρχαϊζουσα τη γλώσσα που χρησιμοποιούσαμε ως τότε. Σε μια περίπτωση παρενέβη σε είδηση, που ετοίμασε ο **Ανδρέας Γεωργιάδης**, ο οποίος ήταν για όλους μας ο μαιτρ της ελληνικής γλώσσας. Σε μια περίπτωση ο **Κυθραιώτης** άλλαξε το ρήμα *εισέφερε* με το συνώνυμο *εισήνεγκε*. Ο Ανδρέας, σπάνια θύμωνε, αλλά όταν του συνέβαινε γινόταν ηφαιστίο. Είπε στον Κυθραιώτη ότι γράφει ειδήσεις για να τις καταλαβαίνει και ο τελευταίος πολίτης στον οποίο το ρήμα *εισήνεγκα* δεν σήμαινε τίποτε παρά το γεγονός ότι αναφέρεται στο "*Πάτερ ημών*" Και είπε τότε ο **Ανδρέας Γεωργιάδης**:



---

*«Μη εισενέγκεις εμέ εις πειρασμόν γιατί δεν θα έχουμε καλά ξεμπερδέματα».*

### ***Η νέα επάνοδος του Γρίβα στην Κύπρο και η αρχή του τέλους του Ενιαίου Κράτους.***

Δεν θα αναφερθώ στα γεγονότα, που μεσολάβησαν από το 1970 μέχρι τον Αύγουστο του 1971, οπότε σημειώνεται μια νέα ριζική αλλαγή στην κατάσταση με την παράνομη επάνοδο του Γρίβα και τη δημιουργία της **ΕΟΚΑ Β΄**. Την τρομοκρατική αυτή οργάνωση ο Γρίβας τη στελέχωσε κυρίως με μέλη του *Εθνικού Μετώπου*, το οποίο μόλις είχε διαλυθεί.

Το κλίμα της καθόδου του Γρίβα στην Κύπρο καλλιεργούσαν οπαδοί του, που χρησιμοποιούσαν εφημερίδες, τις οποίες επιχορηγούσε γενναία η Χούντα για να προβάλλουν την αξίωση για απομάκρυνση του Μακάριου και την ανάληψη της εξουσίας από τους ενωτικούς. Η “εθνική” αυτή επιδίωξη επετεύχθη με το πραξικόπημα της 15<sup>ης</sup> Ιουλίου 1974. Σ’ αυτό θα αναφερθώ εκτεταμένα στο κατάλληλο σημείο.

Η μυστική και παράνομη παρουσία του Γρίβα στην Κύπρο, αποκαλύφθηκε μετά παρέλευση δύο μηνών από την άφιξή του. Κατά την περίοδο αυτή άρχισε και συνεχίστηκε η στρατολόγηση στελεχών και μαχητών και η συγκέντρωση όπλων, έχοντας ως στενούς συνεργάτες, πρόσωπα, τα οποία είχαν υπηρετήσει στην ΕΟΚΑ, κατά τη διάρκεια του αγώνα 1955-1959. Ο όρκος της ΕΟΚΑ Β΄ δεν διέφερε από τον όρκο της προηγούμενης ΕΟΚΑ. Γι’ αυτό και όσοι ανήκαν στην ΕΟΚΑ του 1955-1959 δεν έπαιρναν τον όρκο της ΕΟΚΑ Β΄, ο οποίος κατέληγε με το: *«Εάν παραβώ τον όρκον μου, οιαδήποτε τιμωρία μου επιβληθή, κι αυτή ακόμη η εκτέλεσις θα είναι δικαία».*

Η βοήθεια που πρόσφερε η Χούντα των Αθηνών στο Γρίβα ήταν απεριόριστη. Την παρείχαν οι Ελλαδίτες αξιωματικοί της Εθνικής Φρουράς, οι οποίοι άνοιγαν τις αποθήκες οπλισμού της δύναμης και διένειμαν τα όπλα της. Όπλα και εκρηκτικές ύλες εξασφάλισε η ΕΟΚΑ Β΄ με επιθέσεις εναντίον αστυνομικών

σταθμών, μεταλλείων και κυβερνητικών κτιρίων. Η “εθνική” δράση της ΕΟΚΑ Β΄ κορυφώθηκε το 1973 με ανατινάξεις κυβερνητικών κτιρίων, απαγωγές, ενέδρες, καταλήψεις αστυνομικών σταθμών εκτελέσεις κ.λπ. Όλη αυτή η δράση δεν στρεφόταν εναντίον των Τούρκων ή άλλων δεδηλωμένων εχθρών της Ενώσεως, αλλά εναντίον Ελλήνων και του ελληνοκυπριακού κράτους, όπως είχε καταλήξει το Κυπριακό κράτος, ως αποτέλεσμα των επιπολαιότητων, που διαπράχθηκαν μετά την ανακήρυξη της Κύπρου σε ανεξάρτητο κράτος.

Τον Οκτώβριο του 1971 έφθασε στο Τμήμα Ειδήσεων μέσα σε φάκελο η πρώτη προκήρυξη του Γρίβα, μετά την άφιξη του στην Κύπρο. Την προκήρυξη αυτή δεν μεταδώσαμε, γιατί ήταν καθαρά στασιαστική, στρεφόμενη εναντίον του κράτους, το οποίο ήταν υποχρεωμένη η δημόσια ραδιοφωνία να υπηρετεί και να υπερασπίζει.

Στην προκήρυξη γίνεται μια *καπηλεία των εθνικών ονείρων* του Ελληνισμού της Κύπρου και των ηρώων του κατά τον αγώνα εναντίον των Βρετανών. Μεταξύ άλλων έγραφε:

*«Σας καλώ να συνεχίσωμεν τον αγώνα των Αυξεντίου, Μάτση, Δράκου, Παρίδη, Κυπριανού των δεκάδων των απαχονισθέντων και των άλλων μαρτύρων της κυπριακής εποποιίας. Εμείς η παλαιά φρουρά των αγώνων του έθνους, οι οποίοι την Ελλάδα της Μελούνας την εφέραμεν στην Μακεδονίαν, Θράκην, Ήπειρον, εδοξάσαμεν τα Ελληνικά όπλα εις πολλά πεδία των μαχών και με το αίμα μας εκτίσθη το οικοδόμημα της σημερινής Ελλάδος, θα είμεθα οδηγοί σας και μαζί σας θα φέρωμεν την Ελλάδα και εις την Μεγαλόνησον...*

*Ήλθον να πραγματοποιήσω τους αιωνίους πόθους μας, την Ένωσιν μετά της μητρός Ελλάδος. Ακλόνητος και απτόητος τίθεμαι εις τας επάλξεις του αγώνος και μαζί με τους τιμίους Έλληνας θα παραδόσωμεν τους νεκροθάπτας της Ενώσεως εις την κρίσιν του Ελληνισμού και της αδεκάστου ιστορίας.*

*Ζήτω η Ένωσις.*

---

*Ζήτη το Ελληνικόν Έθνος.*

*Στρατηγός Γεώργιος Γρίβας-Διγενής».*

Ο καλόπιστος Μακάριος δεν ήθελε να πιστέψει ότι ο Γρίβας έδωσε οδηγίες για συγκρότηση ενόπλων ομάδων. Σε δήλωση του που έκαμε, τρεις μέρες μετά την έκδοση της προκήρυξης του Γρίβα, ανέφερε μεταξύ άλλων ότι δεν αμφισβητεί τον πατριωτισμό του στρατηγού Γρίβα.

*«Αμφισβητώ όμως σοβαρώς την ορθότητα της σκέψεως και της κρίσεως του. Και νομίζω ότι ο Στρατηγός παρεπίσθη και παρεσύρθη εις μίαν ατυχή δι' αυτόν περιπέτειαν από την οποίαν δεν θα εξέλθη άνευ αμαυρώσεως της αίγλης, με την οποίαν τον περιέβαλον η θυσία της Κυπριακής νεολαίας και το ηρωϊκόν έπος της ΕΟΚΑ...*

*Αλλ' εάν ο στρατηγός Γρίβας επιμείνη εις παράνομον δράσιν δια προώθησιν οιουδήποτε σκοπού θα συναντήση την μόνιμον αντίδρασιν μου. Κατά την κρίσιμον αυτήν περίοδον την οποίαν διερχόμεθα, είναι ανεπίτρεπτα τα υπό την σκέπην κρησφυγέτων σχέδια και εθνικά πειράματα του Στρατηγού».*

Όμως οι ελπίδες του Μακαρίου διαψεύστηκαν από τις τρομοκρατικές δραστηριότητες της ΕΟΚΑ Β', οι οποίες συνοδεύτηκαν με πολιτική υποστήριξη του **ενωτικού αγώνα**, που παρείχε η συσταθείσα το Νοέμβριο του 1970 **Επιτροπή Συντονισμού του Ενωτικού Αγώνος** (ΕΣΕΑ) με Πρόεδρο τον πρώην Πρόεδρο του Ανωτάτου Δικαστηρίου **Γεώργιο Βασιλειάδη**. Πρόκειται για το ίδιο πρόσωπο, που πήρε μέρος στο ιδρυτικό συνέδριο του ΑΚΕΛ τον Απρίλιο του 1941. Η ΕΣΕΑ είχε διαπρέψει στις *αρλουμπολογίες* και τις κατηγορίες εναντίον του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου ότι *«οδήγησεν εις την διάβρωσιν του εθνικού φρονήματος του λαού»* και ότι η πολιτική του εφικτού που ακολουθεί *«είναι εσφαλμένη ανεδαφική και απαράδεκτος»*. Φανατικοί οπαδοί του Γρίβα και κύκλοι αντιδραστικοί συγκροτούσαν την πολιτική οργάνωση του Γρίβα, η οποία είχε σαφείς φιλοδυ-

τικούς προσανατολισμούς και έτρεφε σφοδρά αντικομμουνιστικά αισθήματα.

Και αυτοί κατευθύνονταν και υποστηρίζονταν από τη Χούντα των Αθηνών, η οποία έβλεπε πως η ένοπλη τρομοκρατία δεν ήταν αρκετή για τη διάλυση του κυπριακού κράτους και ότι χρειαζόταν η εξασφάλιση πολιτικών ερεισμάτων μέσα στο λαό. Αυτό επεδιώχθη με την ΕΣΕΑ, με τους τρεις Μητροπολίτες, οι οποίοι ενέτειναν τον αγώνα τους για να απομακρύνουν το Μακάριο από την κοσμική εξουσία και με τον πρεσβευτή της Χούντας στη Λευκωσία τον περιβόητο **Κωνσταντίνο Παναγιωτάκο**. Ο πρεσβευτής της χούντας συμπεριφερόταν στην Κύπρο ως *Νομάρχης Ελληνικού Νομού*, με απαράδεκτες επεμβάσεις σε κάθε τομέα της πολιτικής της Κυπριακής κυβέρνησης, είτε αφορούσε τις σχέσεις της με άλλες χώρες είτε το εσωτερικό μέτωπο.

Ενδεικτική της αντιφατικότητας του Μακαρίου ήταν η ανοχή που επεδείκνυε έναντι όλων αυτών των *τύπων*, η οποία σε πολλές περιπτώσεις έπαιρνε και τη μορφή επαίνου για το βίο και την πολιτεία τους.

Ο Πρόεδρος Μακάριος, παρά τις διάφορες τρομοκρατικές ενέργειες και το όργιο της προπαγάνδας που στρεφόταν εναντίον του, επεδίωξε, αγωνιωδώς, και τελικά συναντήθηκε με το Γρίβα το τέλος Μαρτίου του 1972. Σε μια επιστολή του προς το Γρίβα ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος προσπάθησε να διαψεύσει ισχυρισμούς οπαδών του Γρίβα ότι η επιδίωξη του Μακαρίου για συνάντηση ήταν μπλόφα:

*«Επαναλαμβάνω ότι η επιθυμία μου δια την μεθ' υμών συνάντησιν ήτο και εξακολουθεί να είναι η συνεννόησις και η συνεργασία δια την δημιουργίαν αρραγούς εσωτερικού μετώπου προς αντιμετώπισιν επαπειλούντων την Κύπρον κινδύνων. Θα είμαι ευτυχής εάν υπάρξη τοιαύτη συνεργασία και διατηρήσωμεν προς τούτο προσωπικήν επαφήν».*

Η κατάληξη της επιστολής:

---

*«Μετ' εγκαρδίων ευχών,  
= Ο Κύπρου Μακάριος.»*

Της επιστολής του Μακαρίου προηγήθηκαν απαράδεκτες αξιώσεις του Γρίβα, που, μεταξύ άλλων, περιλάμβαναν και την απαίτησή του για παραίτηση του Μακαρίου από την Προεδρία και τον ανασχηματισμό της Κυβέρνησης του. Παρόμοια αξίωση υπέβαλε και η Χούντα των Αθηνών μέσω του εδώ πρεσβευτή της *Παναγιωτάκου*, ο οποίος λόγω των καλών υπηρεσιών του προς τη Χούντα προήχθη σε Υφυπουργό Εξωτερικών και, αφού ορκίστηκε επέστρεψε στην Κύπρο, για να αποχαιρετήσει τον Μακάριο και να αναχωρήσει οριστικά από την Κύπρο, τον Φεβρουάριο του 1971.

Προς τιμήν του *Κωνσταντίνου Παναγιωτάκου* ο Πρόεδρος Μακάριος παρέθεσε γεύμα. Μπορούσε να ήταν δικαιολογημένο το αποχαιρετιστήριο γεύμα, το οποίο στην περίπτωση του *Παναγιωτάκου* θα έπρεπε να πάρει τη μορφή του “*πολογιαστού*”. Όμως ο Μακάριος δεν περιορίστηκε στο γεύμα. Ύμνησε τον *Παναγιωτάκο*, λέγοντας το μεγάλο ψέμα ότι *«κατά το σύντομον χρονικόν διάστημα της εν Κύπρω υπηρεσίας σας ως πρέσβεως της Ελλάδος απεκτήσατε την εκτίμησιν του Κυπριακού Ελληνισμού. Και λυπούμεθα διότι δεν θα είσθε πλέον μεταξύ μας»*.

Ο Μακάριος γνώριζε ότι αυτά που έλεγε αποτελούσαν βάνουση επίθεση εναντίον της νοημοσύνης της τεράστιας πλειοψηφίας των Ελλήνων της Κύπρου, η οποία θεωρούσε τον Παναγιωτάκο ως άτομο χαμηλού πνευματικού επιπέδου και μια συνεχή πρόκληση.

Αργότερα ο Μακάριος μετάνιωσε για όσα είπε για τον Παναγιωτάκο και δήλωσε ότι θα προτιμούσε να είχε σιωπήσει.

Στην απάντηση του ο Παναγιωτάκος κατέδειξε ότι είναι αντάξιος του ηγέτη της Χούντας των Αθηνών *Γεώργιου Παπαδόπουλου*, συναγωνιζόμενος τούτο σε *ασυναρτησίες* μιλώντας για

*«διασποράν ζιζανίων, ως μη ώφειλε, εκ μέρους ενίων υπονομευτών της κοινής γραμμής Αθηνών -Λευκωσίας, του θ'όπερ φυσικά δημιουργεί αναποφεύκτους αντιδράσεις, που*

*δαιωνίζου τον φαύλον κύκλον. Οι υπονομευταί ούτοι, καθ' όσον μεν αφορά την Εθνικήν Κυβέρνησιν, την οποίαν εν τη αφελεία νομίζουν ότι είναι εις θέσιν καθ' οιονδήποτε τρόπον να βλάβουν παραμένουν αόρατοι δια γυμνού οφθαλμού. Όσον αφορά όμως εις την ποθητήν αποκατάστασιν κλίματος αμοιβαίας εμπιστοσύνης αντιπροσωπεύουν θανάσιμον κίνδυνον. Διότι και τα μικρόβια είναι αόρατα δια γυμνού οφθαλμού. Εντούτοις όμως προκαλούν ασθενείας και τον θάνατον εάν δεν καταπολεμηθούν εγκαίρως».*

Με ιατρική ορολογία συνήθιζε να μιλά και ο Γεώργιος Παπαδόπουλος, ο οποίος ήθελε να βάλει την Ελλάδα στο «**γύψο**».

### ***Η κρίση στους κόλπους της Εκκλησίας.***

Μεγάλη πηγή της ανωμαλίας στην Κύπρο ήσαν οι τρεις Μητροπολίτες, Κιτίου Άνθιμος, Πάφου Γεννάδιος, και Κυρηνείας Κυπριανός, οι οποίοι, ενεργούντες ως κουρδιστά όργανα της Χούντας επέμεναν στην αξίωση για την απομάκρυνση του Μακαρίου από την Προεδρία. Για να στηρίξουν την αξίωση τους επικαλέσθηκαν “ιερούς κανόνες”. Κατά τη μακρά περίοδο που κράτησε η εκκλησιαστική κρίση σημειώθηκαν πολλά φαιδρά. Ο λαός της Πάφου αντέδρασε έντονα στη συμπεριφορά του πρώτου τη τάξει Μητροπολίτη Γεννάδιου και τον κάλεσε να διαχωρίσει τη θέση του από τους άλλους. Ο Γεννάδιος επέμενε και τελικά ο παφιακός λαός σφράγισε τη Μητρόπολη και απαγόρευσε στο Γεννάδιο να επιστρέψει στην έδρα του. Αλλά και οι Λεμεσιανοί αντιμετώπισαν με την ίδια εχθρότητα τον Μητροπολίτη Άνθιμο. Ο μόνος Μητροπολίτης, ο οποίος δεν συνάντησε μεγάλη αντίδραση ήταν ο Μητροπολίτης Κυρηνείας.

Την κρίση στην Εκκλησία της Κύπρου συζήτησαν Σύνοδος της Κυπριακής Εκκλησίας και Υπερτελής Σύνοδος που συνεκάλεσε ο Μακάριος, προσκαλώντας στην Κύπρο, Μητροπολίτες από αδελφές Εκκλησίες. Επίσης έγινε ανταλλαγή επιστολών μεταξύ του Αρχιεπισκόπου και των Μητροπολιτών. Οι επιστολές του Μακαρίου προς τους αδελφούς *συνοδικούς* χαρακτηρί-

ζονται από οξυτάτην ειρωνείαν και χιούμορ. Σε επιστολή του προς τους τρεις συνοδικούς στις 19 Μαρτίου 1972 μεταξύ άλλων ανέφερε ότι δεν ετηρήθησαν οι διατάξεις, που αφορούν τις συνεδρίες της Ιεράς Συνόδου και ότι σ' αυτή δεν είχαν αναγνωσθεί και υπογραφεί τα πρακτικά της προηγούμενης συνεδρίας

*«υμών επειγομένων “ιδείν το τέλος, ήτοι την κατάληξιν, εν τάχει, εις Συνοδικήν απόφασιν περί αποχωρήσεως μου εκ της Προεδρίας της Κυπριακής Δημοκρατίας. Την πολλήν υμών σπουδήν εις την λήψιν αποφάσεων εξεδήλωσεν εμφαντικώς ο Μητροπολίτης Κυρηνείας ειπών επιγραμματικώς” “Κοντός ψαλμός αηλούϊα”. Δεν εκρατήθησαν επίσης πρακτικά κατά την συνεδρίαν, του Μητροπολίτου Πάφου νεύσαντος και των άλλων Συνοδικών συγκατανευσάντων, όπως απέλθη της αιθούσης ο γραμματεύς της Συνόδου και πρακτικογράφος».*

Παρατηρούμε εδώ δύο περιπτώσεις χρησιμοποίησης της γενικής απολύτου κατά τον πλέον αριστουργηματικό και χιουμοριστικό τρόπο. “Μητροπολίτου νεύσαντος” και Συνοδικών “συγκατανευσάντων”.

Περισσότερο καυστική ήταν η απάντηση του Μακαρίου προς νέα επιστολή των Μητροπολιτών την 1ην Ιουνίου. Πρόκειται για σύντομη επιστολή την οποία και παραθέτω ως έχει. Ενθυμίζει πολύ το ύφος των επιστολών του **Ροΐδη** προς την Ιεράν Σύνοδο της Εκκλησίας της Ελλάδας, καθώς και των επιστολών του ίδιου με το ψευδώνυμο **Διονύσιος Σουρλής**, που δημοσιεύτηκαν στην εφημερίδα “Αυγή” των Αθηνών, μετά το σάλο που προκάλεσε η κυκλοφορία της “**Πάπισσας Ιωάννας**”. Ιδού η επιστολή του Μακαριότατου:

*«Τοις Πανιερωτάτοις Μητροπολίταις  
Πάφου Κυρίω Γενναδίω,  
Κιτίου Κυρίω Ανθίμω, και  
Κυρηνείας Κυρίω Κυπριανώ.*

---

*Αγαπητοί εν Χριστώ αδελφοί,*

*Ελάβομεν επιστολήν υπό ημερομηνίαν 1 οδεύοντος μηνός Ιουνίου φέρουσαν τας υπογραφάς υμών, δι ης καλούμεθα όπως “**πάραυτα και αμελλητί**” εγκαταλείψωμεν το αξίωμα του Προέδρου της Δημοκρατίας.*

*Απαντώντες πληροφορούμεν, ότι η κρισιμότης των περιστάσεων επιβάλλει την συνέχισιν προσφοράς υπηρεσίας προς τον λαόν από της υπ’ αυτού εμπιστευθείσης εις ημάς θέσεως του Προέδρου.*

*Η Ελληνική και αρχιερατική ημών συνειδήσις ως και η εθναρχική ημών αποστολή δεν επιτρέπουν την εγκατάλειψιν του εν μεγίστω κινδύνω ευρισκομένου και προσβλέποντος προς ημάς λαού. Ως προδοσία θα κατελογίζετο ημίν η τοιαύτη του λαού εγκατάλειψις και φυγή. Τών λύκων επερχομένων, ο ποιμήν ουκ αφήνει τα πρόβατα και φεύγει.*

*Ταύτα μεν ημείς τα δε λοιπά τω Θεώ.*

*Είητε εν Κυρίω υγιαίνοντες.*

*Πρόθυμος εν Χριστώ αδελφός,  
ο Κύπρου Μακάριος.*

*Εν τη Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου τη 10 Ιουνίου 1972».*

Θυμάμαι ότι την επιστολή αυτή του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου μετέδωσα επί λέξει σε όλα τα κύρια δελτία ειδήσεων της ημέρας. Κανένας δεν μπορούσε να τη συντομεύσει έστω και στο ελάχιστο χωρίς να επηρεάσει το νόημα της. Τι μπορούσε να αφαιρέσει ένας δημοσιογράφος από την επιστολή αυτή. Το “*Είητε εν Κυρίω Υγιαίνοντες*”; Μα εδώ βρίσκεται όλη η ουσία της επιστολής. Επρόκειτο για την ίδια κοροϊδευτική φράση που λέγει ο λαός σε όσους παραφέρονται και ανοητολογούν: “*Να σας δίδει ο Θεός την υγεία σας*”.

Οι Μητροπολίτες προχώρησαν στην «**καθαίρεση**» του **Μακαρίου από τον αρχιεπισκοπικό θρόνο** και αργότερα **κήρυσαν έκπτωτο το Μακάριο**, αναθέτοντας στον πρώτο τη τάξει Μητροπολίτη Πάφου Γεννάδιο την **τοποτηρητεία** του Αρχιεπισ-



κοπικού Θρόνου. Επί τη ευκαιρία αναφέρω ότι τόσο ο Νίκος Σαμψών όσο και ο Γλαύκος Κληρίδης, στον οποίο ο Ν. Σαμψών παρέδωσε την εξουσία μετά τη τουρκική εισβολή, είχαν το 1974 δώσει όρκον ως Πρόεδροι της Κυπριακής Δημοκρατίας ενώπιον του Γενναδίου.

Στο βιβλίο του «*Ανοχύρωτη Πολιτεία*» ο **Νίκος Κρανιδιώτης**, πρεσβευτής της Κύπρου τότε στην Αθήνα, περιγράφει με πολλή γλαφυρότητα την τηλεφωνική επικοινωνία, που είχε μαζί του ο Αρχιεπίσκοπος μετά την απόφαση των Μητροπολιτών. Ο Μακάριος ζήτησε από τον *Κρανιδιώτη* να συναντήσει τον ευρισκόμενο στην Αθήνα *Πατριάρχη Αλεξανδρείας Νικόλαο* και τον *Αρχιεπίσκοπο Αθηνών Ιερώνυμο* και να τους παρακαλέσει να προβούν σε δήλωση και να χαρακτηρίσουν την απόφαση των τριών Μητροπολιτών άκυρη. Ο *Νίκος Κρανιδιώτης* αναφέρει:

«*Σε ερώτηση τι συμβαίνει ακριβώς, ο Αρχιεπίσκοπος με ένα ζωηρό τόνο μου απάντησε : “Μην ανησυχείς. Όλα θα πάνε καλά. Η απόφαση των Μητροπολιτών είναι αντικανονική και δόλια. Στο τέλος εκείνοι είναι που θα καθαιρεθούν και όχι εγώ. Σύντομα θα συνέλθει Μείζων Σύνοδος για να αποφασίσει”*».

Ούτω και εγένετο!

Στις 5 Ιουλίου 1973 η «**Μείζων και Υπερτελής Σύνοδος**» στην οποία συμμετείχαν οι Πατριάρχες Αλεξανδρείας και Αντιοχείας ένδεκα Αρχιεράρχες των Πατριαρχείων Αλεξανδρείας, Ιεροσολύμων και Αντιοχείας, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος και ο Χωρεπίσκοπος Κωνσταντίας Χρυσόστομος, κήρυξε αντικανονική και ανυπόστατη την απόφαση των τριών Μητροπολιτών.

Η Μητρόπολη Πάφου είχε κηρυχθεί χρεεύσουσα γιατί ο Γεννάδιος υπό την πίεση του Παφιακού λαού εγκατέλειψε την Πάφο και εγκαταστάθηκε στη Λεμεσό. Τον διαδέχθηκε στο Μητροπολιτικό θρόνο Πάφου ο **Χωρεπίσκοπος Κωνσταντίας Χρυσόστομος**, ο οποίος εξελέγη δια βοής. Με τον ίδιο τρόπο ο **Χρυσόστομος** εξελέγη Αρχιεπίσκοπος Κύπρου, μετά το θάνατο του

Μακαρίου.

Οι Μητροπόλεις αυξήθηκαν κατά δύο και προκηρύχθηκαν εκλογές για την πλήρωση τους. Έτσι η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Κύπρου καταρτίστηκε ως εξής:

=**Αρχιεπίσκοπος:** *Μακάριος ο Γ΄*,

**Μητροπολίτες:**

=Πάφου, *Χρυσόστομος*,

=Κιτίου *Χρυσόστομος*,

=Κυρηνείας Γρηγόριος,

=Μόρφου *Χρύσανθος*,

=Λεμεσού, *Χρύσανθος*.

=Χωρεπίσκοπος Σαλαμίνας, *Βαρνάβας*.

### ***Η εκκλησιαστική κρίση και η μάνα μου.***

Η μητέρα μου, που πέθανε το 1981 σε ηλικία 78 ετών, η **Ελένη Κυριάκου**, γνωστή ως **Τζιωνίνα**, ήταν μια άσημη αγράμματη γυναίκα, η οποία δεν έχει καταλάβει οποιαδήποτε θέση στην Ιστορία του τόπου της. Όμως κατέχει εξέχουσα, πιστεύω, θέση στην Ιστορία του μικρού χωριού Γεράσας, δεκαπέντε χιλιόμετρα Βόρεια της Λεμεσού. Τώρα γιατί την αναφέρω σ' αυτό το κεφάλαιο του βιβλίου μου; Γιατί έχει διαδραματίσει ρόλο στην εκκλησιαστική κρίση, με την ιδιότητα της εκκλησιαστικής επιτρόπου του ιερού ναού Αγίου Γεωργίου Γεράσας.

Το μικρό της χωριό ήταν άγνωστο στους περισσότερους κατοίκους της Κύπρου. Τα τελευταία όμως χρόνια έγινε γνωστό γιατί από εκεί αρχίζει ο καθιερωθείς ετήσιος *Μαραθώνιος της Ελευθερίας*. Και ο λόγος είναι γιατί φιλοξένησε τον Γρίβα σε διάφορα στάδια της παραμονής του στην Κύπρο. Γνωστότερη έγινε το καλοκαίρι του 1999, γιατί ήταν το επίκεντρο σεισμικών και μετασεισμικών δονήσεων, που ευτυχώς δεν σημειώθηκαν θύματα.

Η Γεράσα ήταν το χωριό, όπου ζούσα όλα τα καλοκαίρια μου

μέχρι και τις πρώτες τάξεις του Γυμνασίου. Η οικογένεια της μάνας μου διέθετε πολλά χαρουπόδεντρα, τόσο στα όρια του χωριού όσο και σε γειτονικά χωριά, την Απεσιά, την Αψιού και τη Φασούλλα. Μετά το θάνατο του παππού μου Θρασύβουλου, σε ηλικία μόλις 50 χρόνων, η περιουσία του διανεμήθηκε στις πέντε θυγατέρες του και στον ένα υιό του τον θείο μου τον Κωστή, στον οποίο έτρεφα μεγάλη αδυναμία. Κάθε καλοκαίρι βοηθούσα στο μάζεμα των χαρουπιών, εκτελώντας όλες τις εργασίες που σχετίζονταν με την επιχείρηση του μαζέματος. *Βάκλισμα, μάζεμα, σάτσιασμα, φόρτωμα στο γαϊδούρι ή το μουλάρι, μεταφορά στην αποθήκη ή στην αυλή της εκκλησίας*, όπου τα παραλάμβανε πράκτορας ενός των εμπόρων χαρουπιών της Λεμεσού. Για όλα αυτά χρειάζονταν ειδικές δεξιότητες και πιστεύω ότι συναγωνιζόμουν επάξια τις δεκάδες των “μισταρκών”, που κατέβαιναν από τα πιο ορεινά χωριά της Πιτσιλιάς για να εργασθούν και εκείνοι και τα γαϊδούρια τους στο μάζεμα της *μαύρης σκολλάτας*, όπως αποκαλούσαμε τα *χαρούπια* (στην κυπριακή διάλεκτο: *τεράτσια*).

Αλλά η καλύτερη περίοδος της ζωής μας στη Γεράσα ήταν η εποχή του *Πάσχα της Λαμπρής*, η οποία συμπίπτει κατά κανόνα και με τη γιορτή του Αγίου Γεωργίου που είναι ο Άγιος της Γεράσας. Τη γιορτή του Αγίου Γεωργίου τελούσε ανελλιπώς η μητέρα μου. Απολάμβανα τα πασχαλινά παιγνίδια, που περιλάμβαναν *ζίζιρον, άππαρον, κάμηλον, σκατούλικά, λιγκρίν* και πολλά άλλα. Στη Γεράσα είχε υπηρετήσει ως δάσκαλος ο φυσιοθεραπευτής Σαββίδης, ο οποίος οργάνωνε κατά το Πάσχα και αθλητικούς αγώνες, που περιλάμβαναν μαραθώνιο δρόμο από την αυλή της εκκλησίας του χωριού μέχρι το κτήμα της οικογένειάς μας γνωστό ως “*Αρκάτση του Μαύρου*”. Επίσης οι αγώνες περιλάμβαναν *μονάππιν* (άλμα εις μήκος), *τριάππιν* (άλμα τριπλούν) και το *διτζήμι*, που είναι μια μορφή άρσης βαρών. (αφορά την προσπάθεια ανύψωσης με τα δύο χέρια μιας πολύ μεγάλης πέτρας, που μόνιμα βρισκόταν γι’ αυτό το σκοπό στην αυλή της εκκλησίας.)

Η μητέρα μου πρωταγωνιστούσε σε παιγνίδια που χρειαζόταν δύναμη. Γιατί ήταν μια πολύ δυνατή γυναίκα, η οποία ήταν

και *εξαιρετικά εριστική*. (καβγατζού) Πολλοί από τους καυγάδες της οδήγησαν σε ξυλοδαρμό ανδρών. Καμιά γυναίκα δεν τολμούσε να της αντιμιλήσει.

Μου διηγήθηκαν στο χωριό ότι, προτού κτισθεί η εκκλησία στο σημερινό σημείο, νικητής του αγωνίσματος της άρσης του διτζημιού αναδείχθηκε μια χρονιά η μητέρα μου, νικώντας όλους τους νέους που αγωνίστηκαν. Αυτό σήμαινε εξευτελισμό των ανδρών του χωριού. Λέγεται ότι το *διτζήμι* εκείνης της χρονιάς εξαφανίστηκε γιατί τοποθετήθηκε στο Άγιο Βήμα της νέας εκκλησίας του χωριού.

Λόγω κυρίως της δύναμης της η μάνα μου θεωρείτο παράγοντας του χωριού και έχαιρε μεγάλης εκτίμησης. Ήταν βαθιά θρησκευόμενη και η εικόνα του Αγίου Γεωργίου, του τροπαιοφόρου, στην εκκλησία του χωριού είναι δική της δωρεά.

Στην περίοδο της εκκλησιαστικής κρίσης και αργότερα ήταν εκκλησιαστική επίτροπος και τις Κυριακές καθόταν στο *παγκάρι*, συμβάλλοντας σημαντικά στην αύξηση των εσόδων της εκκλησίας.

Ο παπάς του χωριού ήταν πιστός στον Μητροπολίτη του, τον Μητροπολίτη Κιτίου Άνθιμο. Η μάνα μου ήταν φανατική μακαριακή και δεν ανεχόταν να μνημονεύεται ο Άνθιμος γι' αυτό και... *δεν επέτρεπε στον παπά του χωριού να λειτουργεί και έφερνε ιερέα από γειτονικό χωριό για να μην αφήσει αλειτούργητους τους κατοίκους του χωριού*. Γνώριζε ότι στο χωριό υπήρχαν μέλη της ΕΟΚΑ Β', τα οποία ανέπτυσσαν δράση. Παρά την προειδοποίηση που της έδωσαν, εκείνη απτόητη επέμενε να μάχεται για την εκκλησιαστική τάξη, την οποία για εκείνη εξέφραζε ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος.

Το σπίτι μας στη Γεράσα ήταν ανώγειο, στο οποίο, ο πατέρας μου οικοδόμος πρόσθεσε μπαλκόνι από το οποίο απολαμβάναμε τη θέα του βουνού, που ήταν μπροστά μας και δέσποζε του χωριού, του *Κεφαλόκρεμμου*. Στο σπίτι αυτό διέμενε η μάνα μου, τον περισσότερο χρόνο μετά τον θάνατο του πατέρα μου, καλλιεργώντας ένα κτήμα κοντά στο χωριό. Το κτήμα αυτό ονομάζαμε κατ' ευφημισμό "*Άνεδρη*", εφόσον στην πραγματικότητα ήταν το μοναδικό κτήμα που διέθετε νερό, αρτεσιανό μάλιστα,

το οποίο η μάνα μου μάζευε σε μεγάλη δεξαμενή και με τη βοήθεια μηχανής το έστελλε σε διάφορα επίπεδα του κτήματος της. Το ισόγειο ανήκε στην πεθαμένη αδελφή της, το οποίο χρησιμοποιήθηκε για μια περίοδο ως *καφενείο των εθνικοφρόνων*. Από το σημείο αυτό ρίφθηκαν πυροβολισμοί στο ανώγειο, όπου διέμενε η μάνα μου. Οι πυροβολισμοί δεν την κτύπησαν, αλλά αυτό δεν την τρόμαξε καθόλου.

Οι αναμνήσεις μου από το χωριό είναι πάμπολλες και από τις πιο ευχάριστες της ζωής μου, γιατί εδώ ζούσε η γιαγιά μου η Μαρίνα, η οποία με υπεραγαπούσε, παρά τους συνεχείς καυγάδες, που είχε με τη μάνα μου για κτηματικές κυρίως διαφορές. Πολλές φορές ξεκινούσα με το ποδήλατο για να επισκεφθώ τη γιαγιά μου, η οποία θα μου ετοίμαζε *καττημέρκα* και θα μου πρόσφερε ότι ήθελα.

Για τελευταία φορά είχα δει τη γιαγιά μου ένα χρόνο πριν από το θάνατο της, που επήλθε όταν ήταν 99 χρονών. Εργαζόμουν τότε στο ΡΙΚ και κάθε *Δευτέρα του Πάσχα* πήγαινα στο χωριό με τη σύζυγο και τους τρεις υιούς μας. Εκείνο το Πάσχα στάθμευσα το αυτοκίνητο, όπως πάντοτε, στην αυλή της εκκλησίας και κατευθύνθηκα προς την εκκλησία από όπου έβγαιναν οι πιστοί μετά τον εσπερινό. Η γιαγιά μου αντιλήφθηκε την άφιξη μου και επιτάχυνε τους βηματισμούς της με τη βοήθεια του μπαστουνιού της. Με αγκάλιασε λέγοντας διάφορα χαϊδευτικά λόγια, τα ίδια που μου έλεγε όταν ήμουν μικρό παιδί. Εκείνη τη στιγμή έπεσε το μπαστούνι της και αποπειράθηκα να σκύψω να το πάρω. Αλλά προς κατάπληξη μου με πρόλαβε η γιαγιά μου και το πήρε. Παρατήρησα τότε ότι ο χάροντας την είχε ξεχάσει και εκείνη μου απάντησε:

*«Δάκκα τη γλώσσα σου. Αν δεν αρμάσω τον δισέγγονο μου τον Κυριάκο δεν θα πεθάνω».* !

Ο δισέγγονος της ο Κυριάκος ήταν τότε μόλις 14 χρόνων, αλλά πέρασαν δεκατέσσερα άλλα χρόνια για να πάρει την απόφαση να παντρευτεί και έτσι δεν ικανοποιήθηκε η τελευταία επιθυμία της γιαγιάς. Όταν της είπα ότι θα καθυστερήσει ο γάμος, εκείνη απάντησε με φυσικότητα: *“Θα περιμένω”* και μου διηγήθηκε την ιστορία ενός αδελφού του παππού της, ο οποίος πέ-

θανε σε ηλικία 110 ετών και όλοι ήσαν βέβαιοι για τα χρόνια του, γιατί η ημερομηνία της γεννήσεως του είχε γραφεί στο πίσω μέρος της πόρτας του ερμαριού του σπιτιού. Με την αφοπλιστική αφηγηματικότητα της και το υπέροχο χιούμορ, η γιαγιά μου διηγήθηκε τα της κηδείας του παππού, τις συνήθειες κατά τις κηδείες “την παληάν εποχήν” και την τελετή της ταφής στο κοιμητήριο. Όταν ο ιερέας έρριψε στο κεφάλι του νεκρού το πιάτο με τα κόλλυβα ο παππούς σηκώθηκε και όλοι έντρομοι ετράπησαν εις φυγήν. Ο παππούς με την ησυχία του επέστρεψε στο σπίτι του. Και συνέχισε η γιαγιά μου:

*«Ο παππούς πέθανε ύστερα από δέκα χρόνια σε ηλικία 120 χρόνων. Αλλά δεν είμαι σίγουρη ότι επέθανεν».*

Ήθελε να μου πει ότι κατάγεται από μακρόβια οικογένεια και δεν αποκλείετο να φθάσει το γάμο του δισέγγονου της.

Μερικοί υποστηρίζουν ότι το χωριό Γεράσα πήρε την ονομασία του από τη μακροβιότητα των κατοίκων του. Μπορώ να ελπίζω, επειδή η καταγωγή μου φθάνει από το χωριό αυτό.

Μετά την οικογενειακή αυτή παρένθεση ας επιστρέψουμε στις αθλιότητες της περιόδου που προηγήθηκε του προδοτικού πραξικοπήματος.

### ***Η παραίτηση Σπύρου Κυπριανού από τη θέση του Υπουργού Εξωτερικών.***

Η ενορχηστρωμένη εκστρατεία κατά της Κύπρου συνεχιζόταν με τις έκδηλες παραφωνίες της. Την ορχήστρα, με τα ξεκούρδια και φάλτσα όργανα της, αποτελούσαν, η ΕΟΚΑ Β΄ με πρώτο βιολί τον αρχηγό της Γρίβα, η πολιτική πτέρυγα της ΕΟΚΑ, η ΕΣΕΑ με τον αξιοθρήνητο Πρόεδρο της *Γεώργιο Βασιλείαδη*, οι τρεις Μητροπολίτες, που αγνόησαν την απόφαση της Μείζονος και Υπερτελούς Συνόδου, η Χούντα των Αθηνών, οι μυστικές υπηρεσίες των ΗΠΑ και το ΝΑΤΟ. Δεν ήταν δυνατόν να διακρίνει ένας τον διευθυντή της παράφωνης ορχήστρας.

Η Χούντα, ταυτιζόμενη πλήρως με τους τρεις Μητροπολίτες

και τον Γρίβα, έφθασε μέχρι του σημείου να ζητήσει με τελεσίγραφο παραίτηση του Μακαρίου, ανασχηματισμό της Κυβέρνησης του και προέβαινε σε διάφορους εκβιασμούς, αναπτύσσοντας με την ηλιθιότητα που χαρακτήριζε τους πρωταγωνιστές της, διάφορες **θεωρίες περί εθνικού κέντρου**. Θύμα αυτής της εκστρατείας ήταν ο Υπουργός Εξωτερικών της Κύπρου *Σπύρος Κυπριανού*, ο οποίος, ύστερα από 12 χρόνια υπηρεσίας στο Υπουργείο Εξωτερικών, υποχρεωνόταν να εγκαταλείψει τη θέση του. Ασκώντας την πολιτική του Μακαρίου, ο *Σπύρος Κυπριανού* συγκρούστηκε πολλές φορές με τους Ελλαδίτες ομόλογους του και άλλα πρωτοπαλίκαρα της Χούντας.

Στις 4 Μαΐου ο Αρχιεπίσκοπος ανακοίνωσε στο Υπουργικό του Συμβούλιο ότι δεν μπορούσε να μη υποκύψει στους εκβιασμούς της Χούντας και ήταν υποχρεωμένος να ανασχηματίσει την Κυβέρνηση του και είπε στον Κυπριανού ότι θα τον αντικαταστήσει, γιατί αυτό αξίωνε η Χούντα. Ο Κυπριανού υπέβαλε αμέσως την παραίτηση του και σε δήλωση του κάλεσε *“ολόκληρον τον Ελληνικόν Κυπριακόν λαόν να συσπειρωθεί πέριξ του Εθνάρχου Μακαρίου”*. Ωστόσο, εξέφρασε και ευχή, η οποία ήταν αδύνατον να πραγματοποιηθεί. Ευχήθηκε *“ταχείαν επίτευξιν ειλικρινούς και στενής συνεργασίας μεταξύ του Εθνάρχου και του Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα-Διγενή”*.

Μετά την παραίτηση του ο Κυπριανού είχε δύο συναντήσεις με το Γρίβα στην προσπάθεια του να τον πείσει να συνεννοηθεί με τον Μακάριο. Η τρίτη προγραμματισθείσα συνάντηση του με τον Γρίβα δεν πραγματοποιήθηκε. Την τελευταία στιγμή ειδοποιήθηκε ότι η συνάντηση δεν θα γίνει.

Την κατάσταση, που επικρατούσε στην Κύπρο κατά την περίοδο 1971-1972 εκφράζει παραστατικά η απόφαση της τέταρτης τακτικής ολομέλειας της Κ.Ε. και της Κ.Ε.Ε., που πραγματοποιήθηκε στις 14 Φεβρουαρίου 1972.

Η απόφαση επισημαίνει τις δολοπλοκίες σε βάρος της Κύπρου και του Προέδρου Μακαρίου και προσθέτει:

*«Άμεσος στόχος των εγκληματικών σχεδίων του ιμπεριαλισμού παραμένει η ανατροπή του Προέδρου Μακαρίου, ο*

---

*οποίος επικεφαλής της κυβέρνησης και του λαού αντιστέκεται σε κάθε απαράδεκτη λύση του Κυπριακού».*

Η απόφαση του ΑΚΕΛ αναφερόταν στη διακοίνωση της Χούντας των Αθηνών με βάση την οποία η Χούντα ζητούσε να παραδοθεί ο οπλισμός, που είχε εισαγάγει η Κυβέρνηση για την κυπριακή αστυνομία, στην ειρηνευτική δύναμη των Ηνωμένων Εθνών και επίσης να αναγνωρισθεί στη Χούντα το προβάδισμα όσον αφορά τις Κυπριακές υποθέσεις και τέλος να σχηματισθεί Κυβέρνηση στην Κύπρο σύμφωνα με τις υποδείξεις των Αθηνών. Ακολουθώντας την υπόδειξη αυτή ο Πρόεδρος Μακάριος ζήτησε την παραίτηση του Υπουργού Εξωτερικών Σπύρου Κυπριανού, που υπηρετούσε στη θέση αυτή από την ημέρα της ανεξαρτησίας.

Η απόφαση της ολομέλειας διαπιστώνει το αυταπόδεικτο ότι οι αξιώσεις αυτές

*«υπονομεύουν το κύρος και τις εξουσίες του Προέδρου της Δημοκρατίας και της Κυπριακής κυβέρνησης, στις παραμονές μάλιστα της επανέναρξης των ενδοκυπριακών συνομιλιών».*

Η απόφαση του ΑΚΕΛ καταλήγει με τα ακόλουθα οκτώ σημεία:

- 1. Ανεπιφύλακτη υποστήριξη στο Μακάριο.*
- 2. Ούτε θέτει ούτε και θα θέσει οποιοδήποτε όρο για την υποστήριξη, που του παρέχει.*
- 3. Το Κόμμα ούτε έχει, ούτε επιδιώκει να έχει οπλισμό και ένοπλες ομάδες και θεωρεί ολέθρια την ύπαρξη παράνομων ομάδων.*
- 4. Υποστηρίζει την Εθνική Φρουρά.*
- 5. Οι σχέσεις Αθηνών -Λευκωσίας πρέπει να στηρίζονται στην ισοτιμία και τη συνεργασία για την προώθηση της Κυπριακής υπόθεσης πάνω σε κοινή γραμμή.*
- 6. Αμέριστη υποστήριξη στο Μακάριο για την επανέναρξη των ενδοκυπριακών συνομιλιών.*



- 
7. *Ανάπτυξη και βελτίωση των σχέσεων με τις αδέσμευτες χώρες και τις σοσιαλιστικές και ιδιαίτερα με τη Σοβιετική Ένωση.*
  8. *Συσπείρωση όλων των πατριωτικών δυνάμεων γύρω από τον Πρόεδρο Μακάριο».*

Στο τέλος του 1972, συγκεκριμένα στις 10 Νοεμβρίου 1972, πραγματοποιείται η πέμπτη τακτική ολομέλεια της Κ.Ε. και της Κ.Ε.Ε. του ΑΚΕΛ, η οποία διαπιστώνει ότι οι εχθροί της Κύπρου εξακολουθούν να βυσσοδομούν σε βάρος του τόπου.

*«Οι συνωμοσίες και ραδιουργίες τους αποβλέπουν στην υπονόμευση και αποτυχία των συνομιλιών, στην ανατροπή του Προέδρου Μακαρίου και στη δημιουργία αδιεξόδου και κρίσης, που θα οδηγούσε σε διχοτόμηση της Κύπρου.*

*Η απαίτηση των τριών Μητροπολιτών όπως ο Αρχιεπίσκοπος παραιτηθεί του Προεδρικού αξιώματος και περιοριστεί στα θρησκευτικά του καθήκοντα, αποτελεί απαράδεκτη ενέργεια κατά της Κύπρου, της εθνικής υπόθεσης και του μέλλοντος της. Ο λαός έχει αναδείξει τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο στο Προεδρικό αξίωμα, έχει εκφράσει επανειλημμένα την απόλυτη εμπιστοσύνη του για την πολιτική του και το χειρισμό του Κυπριακού εκ μέρους του».*

Η σχετική απόφαση καταλήγει με τη διαπίστωση ότι «η Κύπρος και ο λαός χρειάζονται τον Μακάριο».

Στην εισηγητική του ομιλία στην πέμπτη ολομέλεια ο Γ.Γ. του Κόμματος Εζεκίας Παπαϊωάννου μεταξύ άλλων είχε κάμει και την αξιόλογη διαπίστωση:

*«Εύκολο, πολύ εύκολο είναι να επικρίνει κανείς και να διακηρύττει ότι η καλύτερη λύση του Κυπριακού θα 'ταν η εφαρμογή της αρχής της **αυτοδιάθεσης**. Ασυζητήτα αυτή θα 'ταν η καλύτερη λύση. Τέτοια λύση όμως δεν μας προσφέρεται. Και όχι μόνο δεν μας προσφέρεται, αλλά και υπερτονίζεται από την πλευρά των Τούρκων ότι στην τέτοια περίπτωση μόνο η διπλή Ένωση -διχοτόμηση της Κύπρου- μπορεί να γίνει*

---

*αποδεκτή». (Εκ μέρους τους εννοείται)*

Θα πρέπει βέβαια να παραδεχθούμε ότι η διαπίστωση του Εζεκία Παπαϊωάννου, *ως προς τη θέση, επιθυμία και το ρόλο των Τούρκων*, έπρεπε να είχε γίνει από την εποχή που τέθηκε το ζήτημα αποτίναξης του αποικιακού ζυγού από τη Βρετανική Αυτοκρατορία, και ακολούθως έπρεπε να λαμβάνεται υπόψη κάθε φορά που χρειαζόταν να καθοριστεί νέα ταχτική αγώνα. Η επιθυμία για την αυτοδιάθεση ήταν μια πολύ καλή επιθυμία, αλλά η πραγματικότητα της Κύπρου δεν επέτρεπε την εκπλήρωση της ούτε το 1972, αλλ' ούτε και στα προηγούμενα ή τα επόμενα χρόνια.

### ***Οι Προεδρικές εκλογές του Φεβρουαρίου 1973.***

Η συνεχώς επιδεινούμενη κατάσταση στην Κύπρο, κυρίως σε ό,τι αφορούσε το Ελληνοκυπριακό Μέτωπο, οδήγησε τον Μακάριο στην απόφαση να ζητήσει ανανέωση της λαϊκής εντολής και με απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου προκηρύχθηκαν Προεδρικές εκλογές για τις 8 Φεβρουαρίου του 1973. Η αρχική θητεία του Μακαρίου στην Προεδρία κράτησε οκτώ αντί πέντε χρόνια. Την ανανέωση της προεδρικής θητείας και της θητείας των Βουλευτών, χωρίς τη διεξαγωγή εκλογών, τις θεωρώ ως δύο πολιτικές πράξεις που συνιστούν δύο από τα μεγάλα σφάλματα του Μακαρίου και της υπόλοιπης ελληνοκυπριακής ηγεσίας. Ο Μακάριος υποχρεώθηκε να διεξαγάγει εκλογές δύο χρόνια πριν από τη κανονική λήξη της αδικαιολογήτως παραθεϊσης θητείας του, λόγω της ιστορικής στροφής που έκαμε στην πολιτική του, εγκαταλείποντας *το ευκταίο της Ένωσης* και υιοθετώντας *το εφικτό του ανεξάρτητου κράτους*.

***Η παράταση της θητείας αιρετών αρχόντων συνιστά άκρως αντιδημοκρατική ενέργεια. Και δυστυχώς τα πρώτα χρόνια της Προεδρίας του Μακαρίου εστερούντο δημοκρατικότητας. Η δικαιολογία της***

---

**“τουρκικής ανταρσίας” και ύστερα της ανωμαλίας στο εσωτερικό μέτωπο ήσαν προφάσεις εν αμαρτίαις. Αν ήταν ποτέ δυνατόν να δικαιολογηθεί η μη διεξαγωγή Προεδρικών και βουλευτικών εκλογών, λόγω της ανώμαλης κατάστασης, πώς ήταν δυνατόν να δικαιολογηθεί η παύση των Δημάρχων από τον Πρόεδρο Μακάριο από το 1962 και η επαναφορά του διοριστικού συστήματος της Παλμεροκρατίας, που διατηρήθηκε και μετά τον θάνατο του Μακαρίου;**

Οι εκλογές της 8<sup>ης</sup> Φεβρουαρίου παρείχαν την ευκαιρία στη **«σάρα, τη μάρα και το κακό συναπάντημα»**, που αμφισβητούσαν το λαϊκό έρεισμα του Μακαρίου να διεκδικήσουν την Προεδρία, όταν μάλιστα ο Πρόεδρος Μακάριος, σε μια *εκδήλωση πρωτοφανούς αλαζονείας*, είπε ότι θα παραιτείτο αν εξασφάλιζε κάτω του 80% των ψήφων.

Ο Γρίβας και οι της ΕΣΕΑ αποφάσισαν να μη κατέλθουν στις προεδρικές εκλογές γιατί ο Μακάριος δεν έχει αποδεχθεί τους όρους, που του έθεσαν δηλαδή να παραιτηθεί από την Προεδρία και να περιορισθεί στα εκκλησιαστικά του καθήκοντα.

Την υποψηφιότητα του Μακαρίου υποστήριξαν από την πρώτη στιγμή το ΑΚΕΛ, η ΕΔΕΚ και οι πέντε από τους επτά βουλευτές της Προοδευτικής Παράταξης. Για λόγους ιστορίας αναφέρω ότι οι δυο που δεν υπέγραψαν τη σχετική δήλωση ήσαν οι **Κώστας Χριστοδουλίδης** και **Νίκος Σαμψών**. Ο *Χριστοδουλίδης* δικαιολόγησε τη στάση του λέγοντας ότι είναι ανώτερο στέλεχος της ΣΕΚ και δεν θεώρησε πρότερον να προκαταλάβει τις απόψεις της οργανώσεως χωρίς συζήτηση και μελέτη του θέματος. Ο Νίκος Σαμψών είπε ότι δεν προσκλήθηκε στη σύσκεψη των βουλευτών της Προοδευτικής γι' αυτό και δεν υπέγραψε τη σχετική δήλωση. Τούτο είπε **«δεν σημαίνει ότι είμαι και εναντίον του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου»**. Πρόσθεσε όμως ότι θα τηρήσει αυστηρή ουδετερότητα.

Το Ενιαίο Κόμμα υπό τον *Γλαύκο Κληρίδη* καθυστέρησε να πάρει απόφαση γιατί άγκαι συμφωνούσε με την πολιτική του Μακαρίου στο Κυπριακό, ωστόσο, όπως δήλωσε ο Κληρίδης

αισθανόταν πικρία «*δια την στάσιν του Μακαριωτάτου έναντι του Κόμματος μας, ησθάνθην θλίψιν διότι στελέχη του Κόμματος ε-διώχθησαν, επροπηλακίσθησαν εχλευάσθησαν*»

Σε σύσκεψη του Ενιαίου Κόμματος 93 τάχθηκαν υπέρ της υποψηφιότητας του Μακαρίου, ενώ 33 τάχθηκαν εναντίον. Μεταξύ εκείνων που τάχθηκαν εναντίον ήσαν οι Βουλευτές του Κόμματος, **Παναγιώτης Δημητρίου** και **Ανδρέας Νεοκλέους**, οι οποίοι, με την ευκαιρία αυτή αναφέρω ότι υπηρέτησαν ως Υπουργοί του Πραξικοπήματος. Ο λόγος της αντίθεσης τους ήταν πολύ λογικός και έπρεπε να είχε εισακουσθεί. Υποστήριζαν ότι το Ενιαίο έπρεπε να διεκδικήσει την Προεδρία με υποψήφιο το *Γλαύκο Κληρίδη*. Η υποψηφιότητα του Κληρίδη θα πρόσφερε την ευκαιρία μιας έντιμης δημοκρατικής αντιπαράθεσης, η οποία πιθανόν να οδηγούσε τα πράγματα σε διαφορετικές εξελίξεις. Βέβαια απεκλείετο ο Κληρίδης να αντιπαραταχθεί στον Μακάριο. Αν ο πατέρας του πριν από 14 χρόνια είχε εξασφαλίσει πάνω από 33%, εκείνος θα ήταν ικανοποιημένος αν το 1973 εξασφάλιζε 20% ή κάτι περισσότερο. Αυτό θα οδηγούσε το Μακάριο σε παραίτηση όπως είχε δηλώσει ο ίδιος. Ωστόσο ο *Γλαύκος Κληρίδης* παρέμεινε πιστός στη δήλωση, που είχε κάμει: «*μητρός τε και πατρός τε*» προτιμότερος, για εκείνον, ήταν ο *Μακάριος*. Φαίνεται ότι η υποψηφιότητα του *Γλαύκου Κληρίδη* την εποχή εκείνη ήταν αδύνατο να ξεπεράσει κατά πολύ το ποσοστό, που είχε εξασφαλίσει ο *Τάκης Ευδόκας* στις εκλογές του 1968. Γιατί δεν θα είχε την υποστήριξη του Γρίβα, του οποίου οι «*αγαθές*» προθέσεις έναντι του Κληρίδη συναγωνίζοντο σε «*τρυφερότητα*» τα αισθήματα του έναντι του Μακαρίου. Τα πραγματικά του αισθήματα ο Γρίβας τα εξέφρασε σε επιστολή του προς την ΕΣΕΑ τον Ιούλιο του 1973, τέσσερις περίπου μήνες μετά την ανανέωση της θητείας του Μακαρίου στην Προεδρία με την εκλογή του χωρίς ανθυποψήφιο. Στην επιστολή αυτή ο Γρίβας διεκτραγωδούσε την κατάσταση αναφορικά με την αποδιοργάνωση της ΕΣΕΑ, ζητούσε διευθέτηση ορισμένων οικονομικών υποχρεώσεων και παραπονείται για την ασυνέπεια του τέως Μητροπολίτη Ανθίμου να μη ενισχύσει σοβαρά την ΕΟΚΑ Β' «*αφού ούτε εις τους φύλακας, τους οποίους έχομεν ορίσει διά*

---

την Μητρόπολιν του και εις Τροοδίτισσαν ηθέλησε να καταβάλη τα έξοδα συντηρήσεως των και κατεβλήθησαν ταύτα υφ' ημών. Τούτο ενεποίησε χειρίστην εντύπωσιν εις τα μέλη μας της Λεμεσού. Ό,τι έδωσεν, μηδαμινόν έναντι των πόρων του εγένετο κατόπιν πίεσεως».

Ως προς τη στάση του έναντι του Γλαύκου Κληρίδη και των άλλων επίδοξων πολιτικών, ο Γρίβας, σε μια δήλωσή του που παραθέτω πιο κάτω, αποκαλύπτει εμμέσως, πλην σαφώς τί επεδίωκε με τη παράνομη δράση του στην Κύπρο. Η πραγματική επιδίωξη του **ήταν να καταλάβει την εξουσία με πραξικοπηματικό τρόπο και να δημιουργήσει νέο κυπριακό κράτος και όχι αγώνας για την Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα.** Ιδού η δήλωση του Γρίβα:

*«Εάν νικήσωμεν εις τον αγώνα που ανελάβομεν θα είναι ανοησία να νομισθί ότι θα καλέσωμεν τον Κληρίδην ή οιονδήποτε άλλον να κυβερνήση. Φέρομεν ευθύνην **δια την δημιουργίαν του νέου κράτους**».*

Είναι ολοφάνερο ότι ο Γρίβας ούτε φτυστό δεν ήθελε να δει το Γλαύκο Κληρίδη και αυτό βέβαια είναι προς τιμήν του Κληρίδη.

Εξ άλλου το ΑΚΕΛ με ανακοίνωση του Πολιτικού Γραφείου στις 13 Ιανουαρίου 1973 ανέφερε ότι το ΑΚΕΛ *«κατέληξε ομόφωνα, χωρίς καμιά επιφύλαξη να καλέσει το Κόμμα και το λαό να υποστηρίξουν και να υπερψηφίσουν τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο».*

Για να διαδηλώσει την υποστήριξη του προς τον Μακάριο, το ΑΚΕΛ πραγματοποίησε στις 8 Φεβρουαρίου 1973 παλλαϊκό συλλαλητήριο και συνέστησε εκλογικό επιτελείο ΑΚΕΛ-ΑΡΙΣΤΕΡΑ για να εργασθεί υπέρ της επανεκλογής του Μακαρίου.

Ούτε και για την εκλογή αυτή έδειξε οποιοδήποτε ενδιαφέρον το ΡΙΚ. Λόγω της υποψηφιότητας του Μακαρίου, ο οποίος απέφυγε την προεκλογική εκστρατεία, απέφυγε να δώσει κάλυψη ή να οργανώσει οποιαδήποτε συζήτηση εν όψει των εκλογών.

Βέβαια δεν υπήρξε ανθυποψήφιος του Μακαρίου στην περίπτωση αυτή. Αλλά και αν υπήρχε, το ΡΙΚ δεν επρόκειτο να κατάρτισει ειδικό πρόγραμμα για την προεκλογική εκστρατεία, ούτε και θα παραχωρούσε χρόνο στον ανθυποψήφιο του Μακαρίου, με την πρόφαση ότι δεν παραχωρούσε χρόνο ούτε στο Μακάριο. **Στην πραγματικότητα παραχωρούσε όλο τον χρόνο του στο Μακάριο, καλύπτοντας κάθε κίνηση και δήλωση του.** Ο Μακάριος είχε την αποκλειστικότητα της κάλυψης από το ΡΙΚ. Ούτε και στους στενούς συμμάχους και εκείνους, που στήριξαν το Μακάριο σε όλους τους χαλεπούς καιρούς, το ΡΙΚ δεν πρόσφερε ραδιοφωνικό ή τηλεοπτικό χρόνο.

Πλήρη ραδιοφωνική και τηλεοπτική κάλυψη πρόσφερε στο Γρίβα ο Μακάριος όταν αποδέχθηκε την πρόκληση του για δημοκρατική αναμέτρηση.

*«Εάν, είπε, ο Γρίβας επιθυμεί επάνοδον εις ειρηνικήν πολιτικήν ζωήν, καλείται να εγκαταλείψει τους κρυψώνας και την παρανομίαν και να εμφανισθή ενώπιον του δια να αναπτύξη το πρόγραμμα και το σχέδιον του και να ζητήσει επ' αυτών λαϊκήν ετυμηγορίαν. Εάν θελήσει τούτο, όλα τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, ραδιόφωνον και τηλεόρασις θα είναι εις την διάθεσιν του».*

Τελικά στις 18 Φεβρουαρίου 1973 ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος ανακηρύττετο για τρίτη και τελευταία φορά Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας, χωρίς να διεξαχθεί εκλογή γιατί δεν υπήρξε οποιοσδήποτε ανθυποψήφιος. Στην πραγματικότητα υπήρξε ανθυποψήφιος. Ο **Λοΐζος Σέπος** από το Δάλι. Την τελευταία όμως στιγμή βρήκαν κάποια δικαιολογία πως δεν εδικαιούτο να διεκδικήσει την Προεδρία και έτσι απεκλείσθη από υποψήφιος. Ήταν μια από τις ελάχιστες ευχάριστες νότες της πολιτικής ζωής της Κύπρου.

***Η Απαγωγή του Χρίστου Βάκη.***

Οι αθλιότητες της ΕΟΚΑ Β΄ συνεχίστηκαν και κορυφώθηκαν, μετά την επανεγκατάσταση του Μακαρίου στην Προεδρία. Αποκορύφωμα των εγκληματικών ενεργειών ήταν η απαγωγή του Υπουργού Δικαιοσύνης **Χρίστου Βάκη**, στις 27 Ιουλίου 1973. Αναφέρομαι ιδιαίτερα στο θέμα αυτό, γιατί τον *Χρίστο Βάκη* γνώρισα προσωπικά είκοσι χρόνια αργότερα, όταν, μετά την αποτυχία του **Γιώργου Βασιλείου** στις Προεδρικές εκλογές του 1993, εγκαταστάθηκα στο ΚΕΜΑ, προσφέροντας όση βοήθεια μπορούσα στο συμμαθητή και φίλο μου Γιώργο. Εκεί γνώρισα τον *Χρίστο Βάκη*, που είναι ένας από τους στενούς συνεργάτες και ειλικρινής φίλος του Βασιλείου. Έτσι και για μένα ο Βάκης έγινε ο φίλος του φίλου μου. Παρακάθησα μαζί του σε πολλές συσκέψεις, κουβεντιάσαμε για πολλά θέματα και είχα την ευκαιρία να γνωρίσω τον άνθρωπο που απήγαγε ο Γρίβας. Πρόκειται για ένα ικανότατο νομικό, τον οποίο ο Μακάριος σήκωσε από τη Δικαστική έδρα για να τον διορίσει Υπουργό Δικαιοσύνης. Ήταν αφοσιωμένος στο Μακάριο και έτρεφε μίσος προς όλη αυτή την *“πατριωτική αγυρτεία”*, που βάλθηκε εν ονόματι της Ένωσης να καταστρέψει την Κύπρο. Μου έκαμε εντύπωση η προσήνεια του Βάκη, οι συγκροτημένες σκέψεις του και το θαυμάσιο χιούμορ του.

Αυτό τον άνθρωπο απήγαγαν οι συμμορίες του Γρίβα, για να εκβιάσουν το Μακάριο να υποκύψει στις αξιώσεις του Γρίβα και της Χούντας των Αθηνών. Τέσσερις μέρες μετά την απαγωγή του Βάκη, την 1 Αυγούστου 1973, ο Γρίβας κυκλοφόρησε ενυπόγραφο φυλλάδιο, με το οποίο παραδεχόταν ότι εκείνος είχε διατάξει την απαγωγή.

*«Ηναγκάσθην, είπε, να καταφύγω εις το μέσον τούτο διά να δώσω να εννοήσετε ότι είμαι αποφασισμένος να προχωρήσω οπωσδήποτε και να επιζητήσω την επίτευξιν των κατωτέρω λογικών αιτημάτων, καρπόν αιματηρών αγώνων λαών διά να ζήσουν εν ελευθερία, ισότητι κι δικαιοσύνη καθώς και τον σεβασμόν προς τους ιερούς κανόνας της εκκλησίας».*

Ο Γρίβας παρέθετε τους όρους του, που περιλάμβαναν τη

διεξαγωγή γνησίων εκλογών προς ανάδειξη Προέδρου της Δημοκρατίας, νοουμένου ότι ο σημερινός Πρόεδρος θα εκλέξει μεταξύ Εκκλησίας και Πολιτικής. Επίσης ζητούσε να αμνηστευθούν οι πολιτικοί κατάδικοι και κρατούμενοι και να επιστρέψουν στις θέσεις τους οι παυθέντες αστυνομικοί και άλλοι δημόσιοι υπάλληλοι.

Στις 3 Αυγούστου ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος έδωσε αποστομωτική απάντηση στην ιταμή πρόκληση του Γρίβα. Χρησιμοποιώντας την ίδια σκληρή γλώσσα, που είχε χρησιμοποιήσει για τον Γρίβα πριν από 10 περίπου χρόνια τον Ιανουάριο του 1964 όταν αποκάλεσε τον Γρίβα *συνεργάτη των Τούρκων*. Στη δήλωση του **ο Μακάριος χαρακτήριζε την απαγωγή του Χρίστου Βάκη “μελανό στίγμα ατιμίας”**. Στη δήλωση του ο Μακάριος ανέφερε και τα ακόλουθα:

*«Υπάρχουν εις την ιστορίαν παραδείγματα στρατιωτικών ανδρών, οίτινες δι’ ορισμένων πράξεων των απεδείχθησαν ανάξιοι της στρατιωτικής τιμής και της αποστολής των. Δεν υπάρχει όμως προηγούμενον, εις την ελληνικήν ιστορίαν, κατά το οποίον στρατιωτικός οιουδήποτε βαθμού κατέφυγεν εις την μέθοδον της απαγωγής και ομηρείας πολιτικών ανδρών δια την εξυπηρέτησιν οιουδήποτε σκοπού. Μελανόν στίγμα ατιμίας θα παραμένη η τοιαύτη πράξις του στρατηγού Γρίβα εις τας σελίδας της ελληνικής ιστορίας».*

Ο Μακάριος απέρριψε κατηγορηματικά τις τελεσιγραφικές αξιώσεις του Γρίβα και κατέληξε με τα ακόλουθα προφητικά:

**«Φαίνεται ότι ο Γρίβας επιδιώκει να ταυτίση το τέλος της ζωής του με την καταστροφήν της Κύπρου»**

Η απαγωγή του Χρίστου Βάκη προκάλεσε την οργή του λαού, ταυτόχρονα δε και διαφωνίες και μέσα στους κύκλους της ΕΟΚΑ Β'. Η αντίδραση και αγανάκτηση του Ελληνισμού της Κύπρου ήσαν εντονότατες. Κάθε λογικός άνθρωπος έβλεπε πως η απαγωγή πολιτικών ηγετών, η οποία συνοδεύθηκε και με



δολοφονίες ορισμένων αντιπάλων της τρομοκρατικής οργάνωσης, δεν αποτελούσαν ενέργειες που οδηγούσαν στην Ένωση, αλλά στην καταστροφή της Κύπρου, όπως και συνέβη. Η λαϊκή αυτή αντίδραση υποχρέωσε το Γρίβα να αφήσει ελεύθερο τον Χρίστο Βάκη στις 26 Αυγούστου 1973.

Για την απαγωγή του Χρίστου Βάκη εξεδόθη στις 30 Ιουλίου ανακοίνωση της Κ.Ε. του ΑΚΕΛ με την οποία εκφραζόταν αποτροπιασμός και αγανάκτηση για το νέο κύμα της τρομοκρατικής δραστηριότητας με αποκορύφωμα την απαγωγή του Υπουργού Δικαιοσύνης.

*«Με τη βδελυρή απαγωγή του Υπουργού Δικαιοσύνης τις σχεδιαζόμενες απαγωγές άλλων Υπουργών και πολιτικών παραγόντων, όπως και με τις πολιτικές δολοφονίες το τέρας της τρομοκρατίας επιζητεί να εκβιάσει και να επιβάλει στον τόπο καθεστώς τρόμου και φασισμού».*

### ***Το σχέδιον “Απόλλων” και το πραξικόπημα του 1974.***

Τον Αύγουστο του 1973, ύστερα από έρευνες της αστυνομίας σε σπίτια ηγετικών στελεχών της ΕΟΚΑ Β΄, ανευρέθησαν, εκτός από τον οπλισμό, και διάφορα έγγραφα, που απεδείκνυαν πέραν πάσης αμφιβολίας την εγκληματική πορεία του Γρίβα. Ανάμεσα στα έγγραφα αυτά ήταν και σχέδιο πραξικοπηματικής κατάληψης της εξουσίας, με την επωνυμία “**Απόλλων**”, το οποίο καταρτίστηκε από τους εγκέφαλους της τρομοκρατικής οργάνωσης. Το σχέδιο αυτό δεν διέφερε πολύ από το σχέδιο, με βάση το οποίο πραγματοποιήθηκε τον Ιούλη του 1974 το πραξικόπημα εναντίον του Μακαρίου. Μερικοί απολογητές του Γρίβα ισχυρίζονται ότι ο αρχηγός τους δεν είχε καμιά σχέση με τη Χούντα των Αθηνών. Το σχέδιο “**Απόλλων**” αποδεικνύει την πλήρη ταύτιση και των δύο “*κακών δαιμόνων*” της Κύπρου, όπως χαρακτήρισε ο Μακάριος τον Γρίβα και τη Χούντα των Αθηνών. Το σχέδιο “**Απόλλων**” περιελάμβανε:

α) *Διενέργεια αιφνιδιαστικών, συντονισμένων επιθέσεων, σε*

---

παγκύπρια κλίμακα, εναντίον αστυνομικών σταθμών, άλλων στρατηγικής σημασίας στόχων, κυβερνητικών κτιρίων (όπως των κυπριακών τηλεπικοινωνιών, του Ραδιοφωνικού Ιδρύματος Κύπρου, της Αρχής Ηλεκτρισμού και του αεροδρομίου). Στην ενέργεια αυτή θα μετείχαν και τμήματα της Εθνικής Φρουράς.

β) Συνεργασία με την Εθνική Φρουρά.

γ) Αποκοπή των επικοινωνιών με την ύπαιθρο.

δ) Δημιουργία Κεντρικής Επαναστατικής Αρχής, που θα προβεί σε εκκαθαρίσεις των εχθρικών στελεχών από ουσιώδεις υπηρεσίες (όπως είναι η Αστυνομία, οι Τηλεπικοινωνίες και το Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου).

Για την εφαρμογή της τελευταίας πρόνοιας του **Σχεδίου Α-πόλλων**, που αναφέρεται “σε εκκαθαρίσεις των εχθρικών στελεχών από ουσιώδεις υπηρεσίες” είχαν ετοιμασθεί κατάλογοι προγραφών. Αυτό γνωρίζω από προσωπική πείρα στο Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου. Είχε ετοιμασθεί κατάλογος μελών του προσωπικού του Ιδρύματος “εκτελεσθησομένων” και “απολυθησομένων”. Πιστεύω ότι παρόμοιοι κατάλογοι είχαν ετοιμασθεί και για άλλες ουσιώδεις υπηρεσίες. Στην περίπτωση του ΡΙΚ **το όνομα μου βρισκόταν επικεφαλής του καταλόγου αυτών που θα εκτελούντο**. Ο κατάλογος αυτός είχε ετοιμασθεί από πολλού από το *Εθνικό Μέτωπο* και τον κληρονόμησε η ΕΟΚΑ Β΄, πάνω στην οποία στηρίχθηκε η Χούντα των Αθηνών για την “εθνοσωτήρια επέμβαση της” στην Κύπρο, στις 15 Ιουλίου 1974.

Βέβαια δεν χρειαζόταν να ανακαλυφθούν τα συνωμοτικά έγγραφα όταν η συνωμοσία ήταν ολοφάνερη με τις τρομοκρατικές ενέργειες της ΕΟΚΑ Β΄, που αποσκοπούσαν στον εκφοβισμό δημοκρατικών πολιτών και τον εξαναγκασμό του εκλεγμένου Προέδρου της Κύπρου σε παραίτηση.

Στα μέσα Φεβρουαρίου του 1972 ο Γενικός Διευθυντής του ΡΙΚ *Ανδρέας Χριστοφίδης* κάλεσε μια ομάδα ανωτέρων στελεχών του Ιδρύματος, στους οποίους ανακοίνωσε ότι επέκειτο πραξικόπημα της ΕΟΚΑ Β΄, σε συνεργασία με τη Χούντα των Αθηνών. Εξέφρασε μάλιστα φόβους ότι αυτή τη φορά δεν θα τη γλιτώναμε και συζητήσαμε διάφορους τρόπους αντίστασης. Το

συνωμοτικό σχέδιο με το κωδικό όνομα “**Σφενδόνη**” ματαιώθηκε λόγω «διαρροής» του και καταγγελίας του από τους Αμερικάνους, οι οποίοι τότε υπολόγιζαν πολύ σοβαρά το ενδεχόμενο σοβιετικής επέμβασης.

Ένα μήνα μετά τη ματαίωση της πραξικοπηματικής ενέργειας της “σφενδόνης” πραγματοποιήθηκε η πρώτη συνάντηση του Μακαρίου με το Γρίβα και ακολούθησε η ανταλλαγή επιστολών, οι οποίες δεν επρόκειτο να συμβάλουν καθόλου στην εξομάλυνση της κατάστασης, εφόσον το αίτημα που συνεζητείτο ήταν αν θα έφευγε ο Μακάριος από την εξουσία και όχι ο Γρίβας από την Κύπρο.

Οι τρομοκρατικές επιθέσεις συνεχίστηκαν και εντάθηκαν. Οι επιθέσεις είχαν φέρει στο φως τη **σήψη** που επικρατούσε μέσα στο κράτος, που είχε δημιουργήσει ο Μακάριος, με την πρόσληψη στις διάφορες υπηρεσίες *κάθε καρυδιάς καρύδι*. Ιδιαίτερα αισθητή ήταν η *διάβρωση της Αστυνομικής Δύναμης*, της οποίας πολλά μέλη συνεργάζονταν στενά με τους *Εοκαβητατζήδες*. Πρόσωπα, των οποίων το μόνο προσόν ήταν “*η αγωνιστική τους δράση*” προσελήφθησαν μαζικά από τον *Πολύκαρπο Γεωρκάτση*. Τα περισσότερα φιλοδοξούσαν να ανέλθουν σε ανώτατα αξιώματα της αστυνομίας, με ψηλούς μισθούς. Αλλά οι θέσεις ήσαν λίγες και οι υποψήφιοι πολλοί. Πολλοί από εκείνους που αποτύγχαναν, έπαιζαν και στο ταμπλό της ΕΟΚΑ Β΄, απ’ όπου ανέμεναν “*δικαίωση*”. Η ΕΟΚΑ Β΄ είχε σύμμαχο της ολόκληρη την Ελλάδα, κάτι, που ενεθάρρυνε πολλά όργανα του Κυπριακού κράτους να συνεργασθούν με την ΕΟΚΑ Β΄.

Στο σχέδιο “*Απόλλων*” είχε αναφερθεί σε άρθρο του ο *Εζεκίας Παπαϊωάννου*, που δημοσιεύτηκε στο τεύχος 38 του “*Νέου Δημοκράτη*” τον Σεπτέμβριο του 1973. Μεταξύ άλλων έγραφε στο άρθρο του:

*«Η ιμπεριαλιστική συνωμοσία κατά της Κύπρου, για την οποία μίλησε το Κόμμα μας από το 1963, αφού άλλαξε διάφορα σχέδια και μορφές υπονομευτικής δραστηριότητας κατέληξε στο εγκληματικό σχέδιο “Απόλλων”, που αποκαλύφθηκε με τη σύλληψη του υπαρχηγού της τρομοκρατικής πρα-*

ξικοπηματικής κίνησης”... “Υστερα από μια δημοκοπική, πατριδοκαπηλική εκστρατεία για την Ένωση, που απέβλεπε στην παραπλάνηση του λαού και κατά κύριο λόγο της νεολαίας, άρχισε ο πόλεμος κατά του Κυπριακού κράτους από την παράνομη συνωμοτική οργάνωση που ίδρυσε ο Γρίβας μέσα στα τελευταία δύο χρόνια”... “Ο λαϊκός παράγοντας, όπως επανειλημμένα έχει διαπιστωθεί αποτελεί αποφασιστικό στοιχείο στην πάλη για τη συντριβή της τρομοκρατίας. Η έγκαιρη κινητοποίηση του λαϊκού παράγοντα, όπως αποδείχθηκε πρόσφατα και με την περίπτωση της απαγωγής του Υπουργού Δικαιοσύνης κ. Βάκη, διαδραματίζει αποφασιστικό ρόλο στην πάλη κατά της τρομοκρατίας. Με την τρομοκρατία και το φασισμό δεν υπάρχουν περιθώρια συμβιβασμού. Ή συντριβεται και επιβάλλεται η δημοκρατική τάξη και ομαλότητα ή κυριαρχεί και επικρατεί το καθεστώς του τρόμου και της καταπίεσης».

Στις αρχές του 1973 παρατηρήθηκε μια πρωτοφανής έξαρση της τρομοκρατίας που ανάγκασε το Μακάριο να δηλώσει ότι είχε εξαντληθεί η υπομονή του. Αυτό έγινε στις 27 Ιανουαρίου 1973. Είπε, μεταξύ άλλων, ότι “η Κυβέρνηση επέδειξε μέχρι τοῦδε ψυχραιμίαν και πολλήν υπομονήν. Η συνέχισις όμως μιας τοιαύτης καταστάσεως δεν είναι περαιτέρω ανεκτή”. Όταν έφθασε η δήλωση αυτή του Μακαρίου στο Τμήμα Ειδήσεων ένας από τους εκλεκτούς συναδέλφους, δεινός ανεκδοτολόγος ο Μελής Δημητρίου σχολίασε τη δήλωση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου διηγούμενος μας το ανέκδοτο του μέλους της βασιλικής φρουράς, που συνόδευε τη Βασίλισσα Όλγα της Ελλάδας σε μια από τις τακτικές ιππικές εξορμήσεις της. Σε μια στιγμή το άλογο της Όλγας αφηνίασε και βρέθηκε στο έδαφος ανάσκελα με τα πόδια πάνω. Η Βασίλισσα δεν φορούσε εσώρουχα και έτσι φανέρωσε στον φρουρό της εκείνο, που ο χρονογράφος μας Παύλος Νιρβάνας αποκάλεσε “ανατέλλουσα σελήνη”. Η Βασίλισσα Όλγα σηκώθηκε αμέσως πάνω και ξανακαβαλίκευσε το άλογο της λέγοντας στον φρουρό της “Είδες ψυχραιμία;” Και ο φρουρός απάντησε “Ψυχραιμία το λες αυτό κυρά μου; Εμείς στον τόπο μας το λέμε...” και είπε το πράγμα με το όνομα του.

Ενώ ο Μακάριος επεδείκνυε πολλή υπομονή και ψυχραιμία δεν είχε επιδείξει και την ανάλογη πυγμή γιατί μέχρι το θάνατό του δεν πίστευε ότι ήταν δυνατόν να βρεθούν τόσο *πωρωμένοι* Έλληνες, που θα διενεργούσαν πραξικόπημα εναντίον του και θα οδηγούσαν την Κύπρο στη συμφορά, που ζει μετά το 1974. Η θρησκευτική του ιδιότητα τον απέτρεπε να συμπεριφερθεί ως πολιτικός άνδρας, που υποχρεώνεται να πάρει σκληρά μέτρα, προκειμένου να σώσει τον τόπο του από βέβαιη καταστροφή.

### *Ο θάνατος του Γρίβα.*

Στις 28 Ιανουαρίου, 1974 ο Υπεύθυνος Συντάξεως της αυγινής βάρδιας, μου τηλεφώνησε στο σπίτι, αγγέλλοντας μου το θάνατο του Γρίβα που συνέβη την προηγούμενη 27 Ιανουαρίου 1974 στις 1.45 π.μ., ύστερα από καρδιακό επεισόδιο στο κρησφύγετο του στο σπίτι του *Μάριου Χριστοδουλίδη* στη Λεμεσό. Ο θάνατος του κρατήθηκε μυστικός ενώ άρχισαν συζητήσεις για το πού έπρεπε να ταφεί. Αρχικά είχε αποφασισθεί όπως η σορός του Γρίβα μεταφερθεί και ταφεί στην Αθήνα. Τελικά ετάφη στο κρησφύγετο, όπου εφιλοξενείτο στα τελευταία χρόνια της ζωής του.

Ο Γενικός Διευθυντής *Ανδρέας Χριστοφίδης* απουσίαζε από την Κύπρο και εγώ εκτελούσα καθήκοντα Αναπληρωτή Διευθυντή Ειδήσεων. Έσπευσα στον σταθμό και ανέλαβα προσωπικά τον χειρισμό της σχετικής είδησης με καθαρά δημοσιογραφικά κριτήρια. Επρόκειτο για μια πολύ σοβαρή είδηση. Γι' αυτό και της δόθηκε εκτεταμένη ραδιοφωνική και τηλεοπτική κάλυψη.

Ο Μακάριος για μια ακόμη φορά παραμέρισε όλη την πικρία που αισθανόταν για τη δράση του Γρίβα και σε δήλωση του εξήρε την προσφορά του *Στρατηγού Γρίβα Διγενή* κατά τον απελευθερωτικό αγώνα του 1955-1959, άγκαι ο ίδιος σε μερικές από τις εξομολογητικές δηλώσεις του ανέφερε επανειλημμένα ότι το μεγαλύτερο λάθος της ζωής του ήταν η ανάθεση της στρατιωτικής ηγεσίας του αγώνα της ΕΟΚΑ στον στρατηγό Γρίβα. Ωστόσο στη δήλωση του ο Μακάριος αναφέρθηκε στις δια-

*φωνίες του με το Γρίβα «ως προς την μέθοδο και τον χειρισμόν του εθνικού κυπριακού θέματος. Πολύ δε λυπούμαι, διότι από διετίας ευρισκόμενη εν συνεχεί διαφωνία προς τον Στρατηγόν διά πράξεις και ενεργείας εις τας οποίας παρεσύρθη».*

Επιπρόσθετα το Υπουργικό Συμβούλιο σε έκτακτη συνεδρία του αποφάσισε να κηρύξει τριήμερο πένθος, να απελευθερώσει από τις φυλακές τα μέλη της ΕΟΚΑ Β', που εξέτιαν ποινές και ανέστειλε όλες τις ποινικές διώξεις, που εκκρεμούσαν εναντίον προσώπων «διά πράξεις στρεφόμενας κατά του κράτους».

Επίσης με νέο διάγγελμα του αμνήστευε και τους καταζητούμενους της ΕΟΚΑ Β', υπό τον όρο ότι θα παρέδιδαν τον οπλισμό τους.

Για την ιστορία: Η Βουλή κήρυξε τον Γρίβα άξιον τέκνον της πατρίδος με τη διαφωνία του ΑΚΕΛ, παρά το γεγονός ότι λίγες μέρες νωρίτερα ο Γλαύκος Κληρίδης είχε απειλήσει ότι θα συγκαλούσε τη Βουλή για να τον κηρύξει κοινόν δολοφόνο.

Οι χειρονομίες του Προέδρου και της Κυβέρνησης ελάχιστη ανταπόκριση βρήκαν. Στην κηδεία του Γρίβα ούτε ο Μακάριος, ούτε οποιοδήποτε μέλος της Κυβέρνησης παρέστη. Οι διευθετήσεις για την κηδεία έγιναν από την πολιτική οργάνωση του Γρίβα ΕΣΕΑ. Της κηδείας προέστη ο καθαιρεμένος Μητροπολίτης Πάφου Γεννάδιος συμπαραστατούμενος από τους άλλους καθαιρεθέντες Μητροπολίτες.

Το Πολιτικό Γραφείο του ΑΚΕΛ σε έκτακτη συνεδρία του στις 29 Ιανουαρίου 1974 ασχολήθηκε με την κατάσταση, που δημιουργήθηκε, μετά το θάνατο του Γρίβα και ιδιαίτερα με την απόφαση του Προέδρου Μακαρίου για μέτρα επιείκειας για κατάδικους, υπόδικους και καταζητούμενους οπαδούς του Γρίβα και την αναστολή της δράσης της ΕΟΚΑ Β'. Το ΑΚΕΛ έκρινε ότι τα μέτρα του Προέδρου Μακαρίου συνιστούσαν «*θετική συμβολή στην προσπάθεια για τερματισμό της έντασης και της αναταραχής, της ανώμαλης εσωτερικής κατάστασης και για τη δημιουργία ομαλού πολιτικού βίου στην Κύπρο*».

---

## *Η δράση της ΕΟΚΑ Β΄ συνεχίζεται.*

Την σκυτάλη της τρομοκρατίας παρέλαβαν άλλοι και η ΕΟΚΑ Β΄ συνέχισε ακάθεκτη τη δράση της, έχοντας μεγαλύτερη ενίσχυση από τον ισχυρό άνδρα της Χούντας των Αθηνών Ταγματάρχη **Δημήτρη Ιωαννίδη**, ο οποίος είχε ανατρέψει τον δικτάτορα *Γεώργιο Παπαδόπουλο*.

Προτού ακόμη ξηραθεί η μελάνη, της υπογραφής για την αμνήστευση μελών της ΕΟΚΑ Β΄ που είχαν καταδικασθεί για ενέργειες που στρέφονταν κατά του κράτους, ο Μακάριος αναγκαζόταν να υπογράψει στις 25 Απριλίου διάταγμα του Υπουργικού Συμβουλίου με το οποίο η ΕΟΚΑ Β΄ εκηρύττετο παράνομη και οι καταζητούμενοι εκαλούντο να επιστρέψουν σε δύο μέρες στα σπίτια τους, διαφορετικά θα υπέκειντο εκ νέου σε δίωξη.

Αυτό δεν επηρέασε καθόλου τους παράνομους, οι οποίοι στηρίζονταν αποκλειστικά στη βοήθεια και την ενθάρρυνση που είχαν από την Αθήνα.

Εν όψει του επικείμενου πραξικοπήματος, που το γνώριζαν οι νέοι ηγέτες της ΕΟΚΑ Β΄, ενετάθη η τρομοκρατική δράση και καταρτίστηκαν σχέδια για εφαρμογή κατά τη μέρα του πραξικοπήματος. Ένα τέτοιο σχέδιο αποκαλύπτεται σε έγγραφο της ΕΟΚΑ Β΄ προς στέλεχος της. Στο έγγραφο παρατίθενται τα ονόματα 38 αξιωματικών της Εθνικής Φρουράς που επρόσκειντο στο Μακάριο, οι οποίοι όπως ισχυρίζεται το έγγραφο ανέλαβαν υποχρέωση «να συλλάβουν ή εν ανάγκη να φονεύσουν *Ελλαδίτες αξιωματικούς Διοικητές των Μονάδων εις άς υπηρετούν*». Την υποχρέωση αυτή ανέλαβαν οι εν λόγω Κύπριοι αξιωματικοί της Εθνικής Φρουράς, σύμφωνα με το έγγραφο, «εν περιπτώσει *πραξικοπηματικής ενεργείας εκ μέρους της Εθνικής Φρουράς προς ανατροπήν του Μακαρίου*».

Ένα σχεδόν μήνα προτού εκδηλωθεί το Ιουλιανό πραξικόπημα, και συγκεκριμένα στις 19 Ιουνίου 1974, έγιναν παλλαϊκές συγκεντρώσεις σε όλες τις πόλεις για καταδίκη της τρομοκρατικής δράσης της ΕΟΚΑ Β΄. Τη συγκέντρωση, που έγινε στο χώρο της ΠΑΣΥΔΥ προσφώνησε ο ίδιος ο Αρχιεπίσκοπος Μακά-

---

ριος, ο οποίος ξεκίνησε την ομιλία του με τα ακόλουθα:

*«Αντί της πορείας του λαού προς το Προεδρικών Μέγαρον προτίμησα την ιδικήν μου πορείαν προς τον λαόν, ο οποίος συνεκεντρώθη σήμερον εις τον χώρον τούτον διά να εκφράση τα αισθήματα του, αισθήματα φρίκης και αποτροπιασμού διά τα βδελυρά εγκλήματα της επαράτου οργανώσεως ΕΟΚΑ Β΄».*

Ο Μακάριος προειδοποίησε ότι αποτέλεσμα της δράσης της ΕΟΚΑ Β΄ θα είναι ο εθνικός όλεθρος και η συμφορά.

*«Αλλ' εν ουδεμιά περιπτώσει θα επιτρέψωμεν εις το εγκληματικόν συνδικάτον της ΕΟΚΑ Β΄, την οποίαν ως εθνικήν μάστιγα εκκληροδότησεν εις την Κύπρον ο εκλιπών οργανωτής της να συνεχίση το καταστροφικόν έργον της».*

### *Το 13<sup>ο</sup> Συνέδριο του ΑΚΕΛ.*

Μέσα στις συνθήκες της αυξημένης τρομοκρατικής δράσης της ΕΟΚΑ Β΄ παρά το θάνατο του αρχηγού της Γρίβα, συνήλθε από τις 25 μέχρι τις 28 Απριλίου 1974 το 13<sup>ο</sup> Συνέδριο του ΑΚΕΛ.

Η εισηγητική ομιλία του Γ.Γ. του Κόμματος *Εζεκία Παπαϊωάννου* ήταν πολύ μικρότερη από εκείνη, που είχε εκφωνήσει στον προηγούμενο 12<sup>ο</sup> συνέδριο. Η διάρκεια της ήταν δύο περιπίπου ώρες, ενώ η ομιλία στο 12<sup>ο</sup> συνέδριο είχε διαρκέσει πάνω από 4 ώρες.

Τα κυριότερα σημεία της ομιλίας του Παπαϊωάννου αναφέρονταν στη διαπίστωση ότι δεν έχουν εγκαταλειφθεί τα εγκληματικά σχέδια κατά της Κύπρου. Αναφερόμενος στην ανταπόκριση της ΕΟΚΑ Β΄ στα μέτρα επιείκειας που ανακοίνωσε ο Πρόεδρος Μακάριος για τα μέλη της, ο *Εζεκίας Παπαϊωάννου* είπε:

*«Στην ΕΟΚΑ Β δόθηκε η ευκαιρία να ανταποκριθεί στα*



*μέτρα αμνήστευσης και εξομάλυνσης της κατάστασης, που εφάρμοσε ο Πρόεδρος Μακάριος αμέσως μετά το θάνατο του στρατηγού Γρίβα. Όμως όχι μόνο δεν ανταποκρίθηκε θετικά σ' αυτά τα μέτρα αλλά και επωφεληθήκε της ευκαιρίας να ανασυντάξει τις δυνάμεις της να προμηθευτεί με διάφορα μέσα νέο εξοπλισμό και να απειλεί νέο κύμα βίας και αιματοχυσίας».*

Ο Εζεκίας διαπίστωνε υποτροπή της κατάστασης στην Εθνική Φρουρά, για την οποία είχα άμεση προσωπική μαρτυρία, γιατί σ' αυτή υπηρετούσε τότε ο πρωτότοκος υιός μου Κυριάκος, ο οποίος παρά την τρομοκρατία και τις φασιστικές συνθήκες είχε το θάρρος να μου περιγράψει την απαράδεκτη κατάσταση που επικρατούσε τότε στα στρατόπεδα. Υποβαλλόταν σχεδόν καθημερινά στο λεγόμενο *καψόνι* και σε βασανιστήρια για να μάθει το μάθημα που ήθελαν να του διδάξουν ηλίθιο αξιωματικοί για το ποιος είναι ο εχθρός της πατρίδας. Για τους ηλίθιους αξιωματικούς που καθοδηγούσαν τα παιδιά μας εχθρός της πατρίδας ήταν «ο *Μακάριος και ο κομμουνισμός*». Ο γιος μου, ένας πολύ καλός μαθητής, απόφοιτος του Παγκυπρίου Γυμνασίου Κεντρικού, ο οποίος προτού καταταγεί στην Εθνική Φρουρά κατόρθωσε να περάσει όλες τις απαραίτητες εξετάσεις, που του εξασφάλιζαν θέση σε αγγλικό πανεπιστήμιο, ήταν εντελώς «*ανεπίδεκτος*» μαθήσεως στα μαθήματα της Εθνικής Φρουράς. Γι' αυτό και υπέστη διάφορα βασανιστήρια μέχρι τη μέρα που ξέσπασε ο πόλεμος και εκείνος βρέθηκε στην πρώτη γραμμή του πολέμου, πολλοί δε από τους δασκάλους αξιωματικούς του και άλλοι υπερπατριώτες εγκατέλειψαν τις μονάδες τους. Ίσως γιατί ο εχθρός, που εκαλούντο να αντιμετωπίσουν ήταν ο **Απίλας**, τον οποίο είχαν προσκαλέσει οι ίδιοι στην Κύπρο. Πίστευαν ότι ο εχθρός της Κύπρου ήταν ο Μακάριος και ο κομμουνισμός και όχι ο *τουρκικός Απίλας*.

Ο Εζεκίας με την απέραντη εκτίμηση και αφοσίωση που έτρεφε προς τη Σοβιετική Ένωση, πάντοτε υπερεκτιμούσε το ρόλο της χώρας αυτής. Στην ομιλία του στο 13<sup>ο</sup> συνέδριο εξέφρασε την πεποίθηση ότι «*η Σοβιετική Ένωση με την παρουσία του*

*Σοβιετικού Στόλου στη Μεσόγειο αποτελεί την ασπίδα, όχι μόνο για τον Κυπριακό λαό, αλλά και για όλους τους άλλους λαούς, που αγωνίζονται για εθνική ανεξαρτησία και κοινωνική πρόοδο».*

Πολύ σύντομα αποδείχθηκε ότι οι εκτιμήσεις του *Εζεκία Παπαϊωάννου* για το σοβιετικό στόλο και όλα τα άλλα περί Σοβιετικής Ένωσης ήσαν *ευσεβείς πόθοι*.

Η πολιτική απόφαση του 13<sup>ου</sup> συνεδρίου στηρίζεται κυρίως πάνω στην εισηγητική ομιλία του Γ.Γ., η οποία, βέβαια, είχε εγκριθεί από την Κεντρική Επιτροπή, και συζητηθεί στις κομματικές ομάδες. Όμως δεν έγιναν αλλαγές από την αρχική ομιλία. Μεταξύ άλλων, η πολιτική απόφαση διαπιστώνει ότι χαρακτηριστικό γνώρισμα της πολιτικής κατάστασης στην τετραετία, που μεσολάβησε μετά το 12<sup>ο</sup> συνέδριο υπήρξε

*«η βασική αντίθεση και η οξύτατη σύγκρουση ανάμεσα στις πατριωτικές δυνάμεις του λαού συσπειρωμένες γύρω από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας Αρχιεπίσκοπο Μακάριο και την πολιτική γραμμή και τακτική για μια εφικτή και ειρηνική λύση του Κυπριακού από τη μια και από την άλλη, τις δυνάμεις της ιμπεριαλιστικής συνωμοσίας, τους αδιάλλακτους στρατιωτικούς και πολιτικούς παράγοντες της Αθήνας και τις ντόπιες αντιδραστικές φασιστικές δυνάμεις, που προβάλλουν σαν γραμμή τους το σύνθημα “άμεση Ένωση”, που μέσα στις σημερινές συνθήκες σημαίνει ουσιαστικά διαμελισμό και διπλή Ένωση».*

Εκτιμώντας τις πολιτικές εξελίξεις της 4ετίας στο εσωτερικό μέτωπο, υπογραμμίζει την ανάγκη για τη μεγαλύτερη δυνατή ενίσχυση του μετώπου πάλης ώστε ο λαός και η κυβέρνηση να είναι σε θέση να πατάξουν και να εξουδετερώσουν οποιαδήποτε εκδήλωση βίας και τρομοκρατίας **“και να συντρίψουν οποιαδήποτε ανατρεπτικά πραξικοπηματικά σχέδια των εχθρών της Κύπρου”**.

Το 13<sup>ο</sup> Συνέδριο ενέκρινε ψήφισμα προς τον Πρόεδρο Μακάριο, το οποίο εκτός από τη συνηθισμένη υποστήριξη προς την Κυβέρνηση του **το ΑΚΕΛ κάμνει σαφή προειδοποίηση για τον κίνδυνο πραξικοπήματος**. Αναφέρει το σχετικά ψή-

φισμα:

**«Καταδικάζει τις παράνομες τρομοκρατικές φασιστικές εκδηλώσεις και δραστηριότητες. Σκοπός και επιδίωξη αυτών των σχεδίων είναι η εξόντωση Σας, η πραξικοπηματική ανατροπή της λαοπρόβλητης ηγεσίας της Κυπριακής Δημοκρατίας, η κατάλυση της ανεξαρτησίας της Κύπρου, η επιβολή φασιστικού καθεστώτος και η υποταγή της Κύπρου στο ΝΑΤΟ».**

## ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

*Περίοδος 1974-1987.*

*(Τα χρόνια της συμφοράς)*

### *Ανυπαρξία Κράτους Λειτουργία Παρακράτους.*

Η περίοδος της ανωμαλίας στην Κύπρο ξεκίνησε από την πρώτη μέρα της ανακήρυξης του ανεξάρτητου Κυπριακού κράτους. Η ανώμαλη κατάσταση εντάθηκε και κορυφώθηκε με την ίδρυση της ΕΟΚΑ Β΄ από το Γρίβα και το Ιουλιανό πραξικόπημα του 1974. Για την ανωμαλία αυτή, που συνοδεύει τη ζωή των Κυπρίων από τη μέρα που γεννήθηκε το κράτος τους, σοβαρή ευθύνη φέρει και το επίσημο κράτος που εγκαθιδρύθηκε, μετά την υπογραφή των συνθηκών της Ζυρίχης και του Λονδίνου. Εκείνοι, που ηγήθηκαν του κράτους δεν είχαν καμιά πίστη προς το κράτος αυτό. Ελάχιστα έκαναν για να το ενισχύσουν και να το καταστήσουν σεβαστό. Τα σύμβολα και τα εμβλήματα του κυπριακού κράτους απουσίαζαν από παντού. Η κυπριακή σημαία άρχισε να κάμνει δειλά την εμφάνιση της μετά την τραγωδία του 1974. Ήταν αδιανόητο για την Εθνική Φρουρά, το στρατό της Κυπριακής Δημοκρατίας να έχει κυπριακή σημαία. Οι αντιπροσωπευτικές ομάδες της Κύπρου αποκαλούντο μικτές και όχι εθνικές. Ούτε η πολιτική ηγεσία και κατά συνέπεια ούτε και ο λαός έκαναν οποιαδήποτε διάκριση μεταξύ έθνους και κράτους.

Και ο λόγος ήταν γιατί η ηγεσία ουδέποτε είχε πιστέψει ως τότε στο ανεξάρτητο κυπριακό κράτος. Ακόμη και σήμερα, που γράφεται το βιβλίο αυτό εξακολουθεί να υπάρχει αμφιβολία για το Κυπριακό κράτος. Είναι το μοναδικό κράτος στον κόσμο, που δεν έχει τον δικό του ύμνο. Θυμάμαι όταν έγιναν στην Κύπρο οι ολυμπιακοί αγώνες μικρών κρατών, ο τότε Κυβερνητικός εκπρόσωπος **Άκης Φάντης** εξέφρασε την ελπίδα ότι πολύ σύντομα θα συμμετείχαν στην Κυπριακή ομάδα και Τουρκοκύπριοι αθλητές. Σε άρθρο μου του υπέβαλα την απλή ερώτηση για το ποιος εθνικός ύμνος θα ανακρουσθεί στην περίπτωση, κατά την οποία τουρκοκύπριος αθλητής κέρδιζε πρώτη νίκη. Δεν υπήρξε καμιά απάντηση. Πρέπει να σημειωθεί ότι τουρκοκύπριοι αθλητές αγωνίζονταν μαζί με ελληνοκύπριους συναθλητές, ανήκοντες στους κατά τόπους αθλητικούς συλλόγους. Είναι δε γνωστό ότι Τουρκοκύπριος ήταν ο αθλητής, που για πολλά χρόνια, μετά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο πρόσφερε την πρώτη νίκη και τους οκτώ βαθμούς στον Γ.Σ.Π., στο δρόμο των εκατόν μέτρων.

Το Κυπριακό κράτος είχε κληρονομήσει μια κρατική μηχανή, που λειτουργούσε ομαλά και, παρά τις αναπόφευκτες επιπτώσεις που δέχθηκε από τον απελευθερωτικό αγώνα της ΕΟΚΑ, ήταν μια πολύ καλή κρατική μηχανή. Αυτή την κρατική μηχανή βάλθηκαν να τη διαλύσουν οι ίδιοι που κυβερνούσαν το κράτος υιοθετώντας το παράδειγμα μιας κακίστης κρατικής μηχανής της Ελλάδας. Η αναξιοκρατία κυριάρχησε σε όλη τη ζωή του κυπριακού κράτους και εξακολουθεί να κυριαρχεί.

Η αστυνομία, της οποίας η επάρκεια και ικανότητα άρχισε να διαβρώνεται κατά τη διάρκεια του απελευθερωτικού αγώνα, οδηγήθηκε σε πλήρες σχεδόν ξεχαρβάλωμα και υπήρξαν πολλές περιπτώσεις, κατά τις οποίες και η ίδια η ηγεσία του κράτους διερωτάτο, για το ποιος διευθύνει την αστυνομία.

Κατά τις κρίσιμες μέρες του 1963-1964 πολλοί προσφέρθηκαν να πολεμήσουν εθελοντικά στο πλευρό των δυνάμεων του κράτους για να αντιμετωπίσουν τις επιθέσεις Τουρκοκυπρίων, που κατευθύνονταν από την Άγκυρα. Όλοι αυτοί ήσαν οργανωμένοι σε διάφορες ομάδες, που λειτουργούσαν ως *καπετανάτα*, χωρίς να τεθούν υπό τον έλεγχο του κράτους. Αυτό συνεχίστηκε

και μετά την έλευση της ειρηνευτικής δύναμης των Ηνωμένων Εθνών και την αισθητή μείωση των διακοινοτικών συγκρούσεων.

Οι ομάδες αυτές είχαν την ανοχή του κράτους, άνκαι σε πολλές περιπτώσεις λειτουργούσαν ανεξέλεγκτα.

Στη βία πρώτα του *Εθνικού Μετώπου* και, στη συνέχεια, της ΕΟΚΑ Β΄ αντί να παραταχθεί το κράτος *παρατάχθηκε το παρακράτος των διαφόρων ομάδων*, που ακολουθούσαν την τακτική του *οφθαλμός αντί οφθαλμού*. Εσφαλμένως κρίθηκαν οι ομάδες αυτές ως ο αντίποδας της τρομοκρατίας της ΕΟΚΑ Β΄. Στην πραγματικότητα η δράση τους υπέσκαπτε το ίδιο το κράτος. Σε μια περίπτωση ο ίδιος ο Μακάριος καταδίκασε ανοικτά τη δράση αυτή, που είχε ως αποτέλεσμα δολοφονίες μελών της ΕΟΚΑ Β΄.

Η μόνη φορά, που το θέμα αυτό απασχόλησε σοβαρά την πολιτική ηγεσία του τόπου ήταν λίγες μέρες προτού πεθάνει ο στρατηγός Γρίβας. Στις 10 Ιανουαρίου η Βουλή των Αντιπροσώπων άρχισε να συζητεί το θέμα αυτό, που είχε εγγραφεί από τον Πρόεδρο της Βουλής *Γλαύκο Κληρίδη* με τον τίτλο: «*Η καταφανής παραβίασις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων υπό των οπαδών του Στρατηγού Γρίβα δια της δολοφονίας πολιτών*». Εκ των πραγμάτων το θέμα δεν μπορούσε να περιορισθεί στη δραστηριότητα του Γρίβα. Ο ίδιος ο *Γλαύκος Κληρίδης* στην αγόρευση του έθεσε το θέμα σε ευρύτερες διαστάσεις λέγοντας ότι δεν επρόκειτο να εξετάσει ποιος δικαιούται να κατηγορήσει ποιο για την παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Κύπρο,

*«και ακολουθών τους λόγους του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού λέγω 'ο αναμάρτητος πρώτος τον λίθον βαλέτω'. Και αναμάρτητος δεν δύναται να είναι ο Στρατηγός Γρίβας και οι παρανομούντες οπαδοί του, διότι οι ίδιοι έθεσαν εαυτούς εκτός νόμου, ουχί λόγω των πολιτικών των απόψεων, αλλά λόγω των μεθόδων, τας οποίας χρησιμοποιούν εν ονόματι του Στρατηγού και άνευ οιασδήποτε εκ μέρους του καταδίκης των πράξεων των, ήτοι της εν ψυχρώ δολοφονίας πολιτών, της επιθέσεως και ανατινάξεως αστυνομικών σταθμών και ιδιωτι-*

---

*κών περιουσιών, των επιδρομών παρανόμων οπλοφόρων κατά φιλησύχων κατοίκων χωριών και εν γένει της προσπάθειας να επιβάλουν τας απόψεις των δια της βίας αντί του δημοκρατικού θεσμού των εκλογών».*

Αυτό ήταν η μια πλευρά της αγόρευσης του *Γλαύκου Κληρίδη*, που βρισκόταν πλήρως μέσα στο πλαίσιο του θέματος που είχε εγγράψει. Όμως στη συνέχεια ασχολήθηκε και με την άλλη πλευρά του θέματος. Και πιστεύω ότι πολύ ορθά έπραξε. Μερικοί αργότερα τον κατηγορήσαν ότι είχε εξισώσει το κράτος με εκείνους που επιβουλευόνταν το κράτος. Επιμένω ότι η αγόρευση του στη Βουλή ήταν ισορροπημένη και είπε τα πράγματα, όπως ήταν. Συνεχίζοντας, λοιπόν, την αγόρευση του είπε:

*«Δυστυχώς ούτε και η Κυβέρνησις δύναται να κατηγορήση τον Στρατηγόν Γρίβαν και τους οπαδούς του διά την παραβίασιν των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, διότι παρά το γεγονός ότι επανειλημμένως κατεδίκασε την βίαν οποθενδήποτε προερχομένην, παρά ταύτα δεν διεδραμάτισε τον ρόλον του αδέκαστου τιμωρού των παραβατών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τουναντίον υπάρχουν θετικά στοιχεία ότι όργανα του Κράτους προέβησαν εις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, χωρίς να ληφθούν οιαδήποτε μέτρα εναντίον των.*

*Περαιτέρω ένοπλοι παρακρατικοί υποστηρικταί της Κυβερνήσεως προέβησαν εις ξυλοδαρμούς αντιφρονούντων, ανετίναξαν οικίας, καταστήματα, αυτοκίνητα στελεχών ή οπαδών του παρανομούντος Στρατηγού Γρίβα, διετάραξαν την δημοσίαν τάξιν κι ασφάλειαν χρησιμοποιώντας και αστυνομικούς εις ωρισμένας περιπτώσεις, οι οποίοι καθοδηγούνται υπό παρανόμων παρακρατικών οργανώσεων, χωρίς να ληφθούν οιαδήποτε αποτελεσματικά μέτρα εναντίον των».*

Ο *Γλαύκος Κληρίδης* ανέλυσε περαιτέρω τις απόψεις του, αναφέροντας συγκεκριμένες περιπτώσεις εκδηλώσεων **βίας και αντιβίας** και κατέληξε με την απόλυτα ορθή εισήγηση:

*«Εκείνο, που χρειάζεται είναι η αμείλικτος πάταξις της βίας*

*οποθενδήποτε προερχομένης. Δια να επιτευχθεί τούτο απαιτείται η ισχυροποίηση των νομίμων δυνάμεων Ασφαλείας. Επιβάλλεται επίσης η δημιουργία επισήμου εθελοντικής πολιτοφυλακής υπό την καθοδήγησιν υπευθύνων αξιωματικών και επίβλεψις αυτής ως προς τον τρόπον ενασκίσεως των καθηκόντων της. Επιτακτική είναι η διάλυσις των παρανόμων οργανώσεων υποστηριζουσών την Κυβέρνησιν».*

Το ψήφισμα που ενέκρινε η Βουλή, μετά το πέρας της συζήτησης δεν ήταν απαλλαγμένο των ψευδαισθήσεων που διακατείχαν το σύνολο σχεδόν της πολιτικής ηγεσίας του τόπου. Το ψήφισμα καλούσε το Γρίβα να καταδικάσει τη βία και να διαλύσει την παράνομη οργάνωση του. Ταυτόχρονα καλούσε την Κυβέρνηση να αποπλίσει και να διαλύσει κάθε παράνομη ομάδα υποστηρικτών της. Εκεί που φαίνονται οι ψευδαισθήσεις, που ήσαν αποτέλεσμα ευσεβοποθισμού ήταν ο επίλογος του ψηφίσματος που εξέφραζε την πεποίθηση ότι με την εφαρμογή του ψηφίσματος θα δημιουργηθούν οι αναγκαίες προϋποθέσεις

*«διά την συγκρότησιν διασκέψεως, πρωτοβουλία και υπό την προεδρίαν της Ελληνικής Κυβερνήσεως εις την οποίαν να μετάσχουν όλοι αι πλευραί προς εξέτασιν της ακολουθουμένης γραμμής επί του εθνικού θέματος».*

Και οι γάτες στην Κύπρο γνώριζαν ότι η Κυβέρνηση των Αθηνών ήταν ένας από τους κυριότερους συντελεστές της ανωμαλίας στην Κύπρο. Αυτό απέφυγε να το πει ο *Γλαύκος Κληρίδης* στην ομιλία του. επικρατούσε τότε η θεωρία του *Εθνικού Κέντρου*, από το οποίο εκπορευόταν όλη η σοφία που έπρεπε να υιοθετηθεί από την Κύπρο. **Από το Εθνικό Κέντρο προήλθε η καταστροφή της Κύπρου.** Προβάλλεται πάντοτε το επιχειρήμα ότι την εποχή εκείνη υπήρχε ένα αποδειγμένο διεφθαρμένο Εθνικό Κέντρο, έχοντας στην εξουσία μια ομάδα ηλιθίων αξιωματικών του στρατού. Όμως η συνεργασία της επίσημης ηγεσίας της Κύπρου με το διεφθαρμένο καθεστώς των Αθηνών ήταν περισσότερο από αγαστή.

Στη συνεργασία αυτή αποφάσισε να θέσει τέρμα ο Αρχιεπίσ-



κοπος Μακάριος με την προς τον Γκιζίκη επιστολή του της 2ας Ιουλίου 1974. Η απάντηση δόθηκε με το πραξικόπημα και την τραγωδία της Κύπρου.

### *Μείωση της θητείας και η προς Γκιζίκη επιστολή.*

Την 1<sup>η</sup> Ιουλίου πήγα στο στρατόπεδο πεδινού πυροβολικού, που υπηρετούσε ο πρωτότοκος υιός μου Κυριάκος στην Αθαλάσσα για να του δώσω τα ευχάριστα νέα ότι σε δύο μήνες θα αποστρατευόταν και θα έπρεπε να προετοιμάζεται για τη μετάβαση του στην Αγγλία, όπου είχε εξασφαλίσει εγγραφή στο Πανεπιστήμιο *Surrey*. Εκείνη τη μέρα το Υπουργικό Συμβούλιο αποφάσισε να μειώσει τη στρατιωτική θητεία σε 14 μήνες για να περιορισθεί ο αριθμός των στρατιωτών της Εθνικής Φρουράς και κατά συνέπεια και των Ελλαδιτών αξιωματικών, που την στελέχωναν.

Την επαύριον, 2 Ιουλίου 1974, ο Πρόεδρος Μακάριος απέστειλε προς τον **Στρατηγό Γκιζίκη** την ιστορική επιστολή, με την οποία κατηγορούσε ανοικτά την Ελληνική Κυβέρνηση για συμμετοχή της στις συνωμοτικές ενέργειες εναντίον του και ζητούσε την ανάκληση των *«στελεχούντων την Εθνικήν Φρουράν αξιωματικών εξ Ελλάδος»*.

Θεωρώ την επιστολή αυτή του Μακαρίου προς τον Γκιζίκη σαν ένα από τα καλύτερα κείμενα που είχε γράψει ποτέ ο Μακάριος και θα πρέπει να διδάσκεται στα σχολεία γιατί εκφράζει κατά τον καλύτερο τρόπο το κλίμα της εποχής. Ήταν μια από τις σπάνιες περιπτώσεις, κατά τις οποίες ο Μακάριος μίλησε έξω από τα δόντια του, λέγοντας «τα σύκα σύκα και τη σκάφη σκάφη». Είναι δε υπόδειγμα ελληνικού λόγου. Την παραθέτω ολόκληρη:

*«Κύριε Πρόεδρε,*

*Μετά βαθείας θλίψεως είμαι υποχρεωμένος να εκθέσω προς υμάς ωρισμένας απαραδέκτους εν Κύπρω καταστάσεις και γεγονότα, διά τα οποία θεωρώ υπεύθυνον την Ελληνικήν Κυβέρ-*

νησιν.

Από της λαθραίας αφίξεως εις Κύπρον, του Στρατηγού Γρίβα, κατά Σεπτέμβριον του 1971, εκυκλοφόρουσαν φήμαι και υπήρχον βάσιμοι ενδείξεις ότι ούτος ήλθεν εις Κύπρον κατά προτροπήν και ενθάρρυνσιν ωρισμένων εν Αθήναις κύκλων. Βέβαιον πάντως είναι ότι ο Γρίβας από των πρώτων ημερών της ενταύθα αφίξεως του είχαν επαφήν μετά υπηρετούντων εις την Εθνικήν Φρουράν αξιωματικών εξ Ελλάδος, παρά των οποίων έτυχε βοήθειάς και συμπαραστάσεως εις την προσπάθειαν του να σχηματίση παράνομον οργάνωσιν και να αγωνισθή δήθεν διά την Ένωσιν. Και κατήρτισε την εγκληματικήν οργάνωσιν “ΕΟΚΑ Β”, η οποία κατέστη αιτία και πηγή πολλών δεινών διά την Κύπρον. Γνωστή είναι η δράσις της οργανώσεως αυτής, η οποία υπό τον πατριωτικόν μανδύαν και ενωτικήν συνθηματολόγησιν διέπραξε πολιτικές δολοφονίας και πολλά άλλα εγκλήματα. Η στελεχουμένη και ελεγχόμενη υπό Ελλήνων αξιωματικών Εθνική Φρουρά υπήρξεν εξ αρχής ο εις έμψυχον και άψυχον υλικόν κυριώτερος τροφοδότης της “ΕΟΚΑ Β”, της οποίας τα μέλη και οι υποστηρικταί έλαβον τον εύφημον τίτλον και αυτοαπεκλήθησαν “ενωτικοί” και “ενωτική παράταξις”

Πολλάκις διηρωτήθησαν διατί μία παράνομος και επιζήμιος εθνικώς οργάνωσις, η οποία επιφέρει διαιρέσεις και διχονοίας διανοίγει ρήγματα εις το εσωτερικόν μας μέτωπον και οδηγεί τον Κυπριακόν Ελληνισμόν προς εμφύλιον σπαραγμόν, υποστηρίζεται υπό Ελλήνων αξιωματικών. Και πλειστάκις επίσης διηρωτήθησαν κατά πόσον η τοιαύτη υποστήριξις τυγχάνει της εγκρίσεως της Ελληνικής Κυβερνήσεως. Έκαμα διαφόρους σκέψεις και υποθετικούς συλλογισμούς διά να εύρω λογικήν απάντησιν εις τα ερωτήματα μου. Ουδεμία απάντησις, υπό οιασδήποτε προϋποθέσεις και συλλογισμούς, ήτο δυνατόν να στηριχθή επί λογικής βάσεως. Αλλ’ αδιάψευστον πραγματικότητα αποτελεί η υποστήριξις της “ΕΟΚΑ Β” υπό Ελλήνων αξιωματικών. Τα εις διαφόρους περιοχάς της νήσου στρατόπεδα της Εθνικής Φρουράς και οι πλησίον αυτών χώροι κατακοσμούνται με συνθήματα υπέρ του Γρίβα και της “ΕΟΚΑ Β” ως και με συνθήματα κατά της Κυπριακής Κυβερνήσεως και ιδιαιτέρως κατ’ εμού. Εντός

των στρατοπέδων της Εθνικής Φρουράς απροκάλυπτος πολλάκις είναι η υπό Ελλήνων αξιωματικών προπαγάνδα υπέρ της “ΕΟΚΑ Β”. Γνωστόν και αδιάψευστον είναι επίσης το γεγονός ότι ο αντιπολιτευόμενος και υποστηρίζων την εγκληματική δραστηριότητα της “ΕΟΚΑ Β” Κυπριακός τύπος, έχων πηγήν χρηματοδοτήσεως τας Αθήνας, λαμβάνει καθοδήγησιν και γραμμήν από τους υπευθύνους του 2<sup>ου</sup> Επιτελικού Γραφείου και του εν Κύπρω κλιμακίου της Ελληνικής Κεντρικής Υπηρεσίας Πληροφοριών (Κ.Υ.Π.).

Είναι αληθές ότι οσάκις διεβιβάζοντο υπ’ εμού παράπονα προς την Ελληνικήν Κυβέρνησιν διά την στάσιν και συμπεριφοράν ωρισμένων αξιωματικών, είχαν την απάντησιν ότι δεν έπρεπε να διστάζω όπως καταγγέλλω αυτούς ονομαστικώς και αναφέρω τας συγκεκριμένας κατ’ αυτών κατηγορίας διά να ανακαλώνται εκ Κύπρου. Μου είναι δυσάρεστον το τοιούτον έργον. Αλλά το κακόν δεν θεραπεύεται διά της κατ’ αυτόν τον τρόπον αντιμετώπισεως του. Σημασίαν έχει η εκρίζωσις και πρόληψις του κακού και ουχί απλώς η αντιμετώπισις των εκ τούτων επιπτώσεων.

Λυπούμαι να είπω κύριε Πρόεδρε, ότι η ρίζα του κακού είναι πολύ βαθεία και φθάνει μέχρις Αθηνών. Εκείθεν τροφοδοτείται και εκείθεν συντηρείται και απλούται αναπτυσσόμενον το δένδρον του κακού, του οποίου τους πικρούς καρπούς γεύεται σήμερα ο Κυπριακός Ελληνισμός. Και διά να είμαι απολύτως σαφής, λέγω ότι στελέχη του στρατιωτικού καθεστώτος της Ελλάδος υποστηρίζουν και κατευθύνουν την δραστηριότητα της τρομοκρατικής οργανώσεως “ΕΟΚΑ Β”. Εντεύθεν εξηγείται και η ανάμιξις Ελλήνων αξιωματικών της Εθνικής Φρουράς εις την παρανομίαν, την συνωμοσίαν και εις άλλας απαράδεκτους καταστάσεις. Περί της ενοχής κύκλων του στρατιωτικού καθεστώτος καταμαρτυρούν έγγραφα, τα οποία ευρέθησαν προσφάτως εις την κατοχήν ιθυνόντων στελεχών της “ΕΟΚΑ Β”. Εκ του Εθνικού Κέντρου απεστέλλοντο αφθόνως χρήματα διά την συντήρησιν της οργανώσεως, εδίδοντο εντολαί διά την αρχηγίαν, μετά τον θάνατον του Γρίβα και την ανάκλησιν του μετ’ αυτού ελθόντος εις Κύπρον **ταγματάρχου Καρούσου**, γενικώς δε εξ Αθη-

ών κατηυθύνοντο τα πάντα. Η γνησιότης των εγγράφων τούτων δεν είναι δυνατόν να τεθή εν αμφιβόλω διότι και τα δακτυλογραφημένα εξ αυτών έχουν διορθώσεις διά χειρός γενομένας και γνωστός είναι ο γραφικός χαρακτήρ του γράψαντος. Ενδεικτικώς επισυνάπτω εν τοιούτον έγγραφον.

Είχον πάντοτε ως αρχήν και επανειλημμένως εδήλωσα ότι η συνεργασία μου μετά της εκάστοτε Ελληνικής Κυβερνήσεως αποτελεί δι' εμέ εθνικόν καθήκον. Το εθνικόν συμφέρον υπαγορεύει την αρμονικήν και στενήν συνεργασίαν Αθηνών και Λευκωσίας. Οιαδήποτε και αν ήτο η Κυβέρνησις της Ελλάδος ήτο δι' εμέ η Κυβέρνησις της Μητρος Πατρίδος και έπρεπε να συνεργάζωμαι μετ' αυτής. Δεν δύναμαι να είπω ότι τρέφω ιδιαίτεραν συμπάθειαν προς στρατιωτικά καθεστώτα και μάλιστα εις την Ελλάδα, την χώραν, η οποία εγέννησε και ελίκνισε την δημοκρατίαν. Αλλά και εις αυτήν την περίπτωσιν δεν παρεξέκλινα της αρχής μου περί συνεργασίας. Αντιλαμβάνεσθε όμως, κύριε Πρόεδρε τας θλιβεράς σκέψεις, αι οποίαι βασιανιστικώς με απασχολούν κατόπιν της διαπιστώσεως ότι άνθρωποι της Κυβερνήσεως της Ελλάδος εξυφαίνουσι αδιαλείπτως κατ' εμού συνωμοσίας και, όπερ το χειρότερον, διαιρούσι και εξωθούν τον Κυπριακόν Ελληνισμόν εις την δι' αλληλοσπαραγμού καταστροφήν. Ουχι άπαξ μέχρι τούδε ησθάνθην, και εις τινάς περιπτώσεις σχεδόν εψηλάφησα, εκτεινομένην αοράτως εξ Αθηνών χείρα, αναζητούσαν προς αφανισμόν την ανθρωπίνην ύπαρξιν μου. Χάριν, όμως, εθνικής σκοπιμότητος ετήρησα σιγήν. Και αυτό ακόμη το πονηρόν πνεύμα, υπό του οποίου εκυριεύθησαν οι τρεις καθαιρεθέντες Κύπριοι Μητροπολίται, οι μεγάλην κρίσιν προκαλέσαντες εν τη Εκκλησία, είχε πηγήν εκπορεύσεως του τας Αθήνας. Ουδέν, όμως, εν προκειμένω είπον. Σκέπτομαι μόνον και διαλογίζομαι προς τί πάντα ταύτα. Θα εξηκολούθουν δε να τηρώ σιγήν περί της ευθύνης και του ρόλου της Ελληνικής Κυβερνήσεως εις το σημερινόν δράμα της Κύπρου, εάν επί της σκηνής του δράματος ήμην ο μόνος πάσχων. Αλλ' η συγκάλυψις και η σιωπή δεν επιτρέπονται, όταν πάσχη ολόκληρος ο Κυπριακός Ελληνισμός, όταν Έλληνες αξιωματικοί της Εθνικής Φρουράς κατά προτροπήν εξ Αθηνών υποστηρίζουν την "ΕΟΚΑ

*Β'» εις την εγκληματικήν δραστηριότητα περιλαμβάνουσαν πολιτικές δολοφονίας και γενικώς αποσκοπούσαν εις την διάλυσιν του κράτους.*

*Εις την προσπάθειαν διαλύσεως της κρατικής υποστάσεως της Κύπρου μεγάλη είναι η ευθύνη της Ελληνικής Κυβερνήσεως. Το Κυπριακόν κράτος πρέπει να διαλυθῆ μόνον εις περίπτωσιν Ενώσεως. Μη καθισταμένης, όμως, εφικτής της Ενώσεως, επιβάλλεται η ισχυροποιήσις της κρατικής υποστάσεως της Κύπρου. Η Ελληνική Κυβέρνησις διά της ὅλης στάσεως της ἐναντι του θέματος της Εθνικής Φρουράς ασκεί καταλυτικήν πολιτικήν ἐπί του Κυπριακού κράτους. Προ μηνῶν το ἐξ Ελλήνων αξιωματικῶν αποτελούμενον Γενικόν Ἐπιτελεῖον της Εθνικής Φρουράς υπέβαλεν εις την Κυπριακή Κυβέρνησιν κατάλογον υποψηφίων δοκίμων ἐφέδρων αξιωματικῶν, οἵτινες θα ἐφοίτων εις ἐιδικήν σχολήν διά να ὑπηρετήσουν ἀκολουθῶς κατά την διάρκειαν της στρατιωτικῆς θητείας των ὡς αξιωματικοί. Ἐκ του υποβληθέντος καταλόγου δὲν ἐνεκρίθησαν ὑπὸ του Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου πενήτηντα ἐπτὰ ἐκ των υποψηφίων. Εἰδοποιήθη περὶ τούτου γραπτῶς το Γενικόν Ἐπιτελεῖον. Παρά ταῦτα, κατόπιν οδηγιῶν ἐξ Ἀθηνῶν, το Ἐπιτελεῖον οὐδόλως ἔλαβε ὑπ' ὄψιν την ἀπόφασιν του Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, ἔχοντος βάσει νόμου το ἀπόλυτον δικαίωμα διορισμοῦ αξιωματικῶν της Εθνικής Φρουράς. Ἐνεργῶν ἀσυνδότης και ἀυθαιρέτως το Γενικόν Ἐπιτελεῖον κατεπάτησε τους νόμους, περιεφρόνησε την ἀπόφασιν της Κυπριακῆς Κυβερνήσεως και ἐνέγραψεν εις την Σχολήν Αξιωματικῶν τους μη ἐγκριθέντας υποψηφίους.*

*Ἀπολύτως ἀπαράδεκτον θεωρῶ την τοιαύτην στάσιν του ἐκ της Ελληνικῆς Κυβερνήσεως ἐξαρτωμένου Γενικοῦ Ἐπιτελείου της Εθνικῆς Φρουράς. Η Εθνική Φρουρά είναι ὄργανον του Κυπριακού κράτους και ὑπ' αὐτοῦ πρέπει να ἐλέγχεται και οὐχί ἐξ Ἀθηνῶν. Η θεωρία περὶ ἐνιαίου ἀμυντικοῦ χώρου Ἑλλάδος-Κύπρου ἔχει την συναισθηματικήν πλευράν της. Ἄλλ' ἐν τη πραγματικότητι διάφορος είναι η κατάσταση. Η Εθνική Φρουρά, ὡς ἔχουν σήμερον η σύνθεσις και η στελέχωσις της εξετράπη του σκοποῦ της και κατέστη ἐκτροφεῖον παρανόμων, κέντρον συνωμοσιῶν κατά του κράτους και πηγή τροφοδοσίας της*

“ΕΟΚΑ Β’”. Αρκεί να λεχθή ότι κατά την προσφάτως ενταθείσαν τρομοκρατικήν δραστηριότητα της “ΕΟΚΑ Β’” αυτοκίνητα της Εθνικής Φρουράς μετέφερον οπλισμόν και μετεκίνουν εν ασφαλεία μέλη της οργανώσεως, των οποίων επέκειτο η σύλληψις. Και διά την εκτροπήν αυτήν της Εθνικής Φρουράς απόλυτον ευθύνην έχουν Έλληνες αξιωματικοί, μερικοί των οποίων είναι από ποδών μέχρι κεφαλής αναμειγμένοι και συμμετοχοί εις την δραστηριότητα της “ΕΟΚΑ Β’” Και εις τούτο ευθύνης άμοιρον δεν είναι το Εθνικόν Κέντρον. Ηδύνατο η Ελληνική Κυβέρνησις δι’ απλού νεύματος της να θέση τέρμα εις την θλιβεράν αυτήν κατάστασιν. Ηδύνατο το Εθνικόν Κέντρον να διατάξη τον τερματισμόν της βίας και της τρομοκρατίας υπό της “ΕΟΚΑ Β’” διότι εξ Αθηνών αντλεί η οργάνωσις τα μέτρα συντηρήσεως και την δύναμιν της, ως εγγράφως μαρτυρούν τεκμήρια και αποδείξεις. Δεν έπραξεν, όμως, τούτο η Ελληνική Κυβέρνησις. Ως ένδειξιν μιας ανεπιτρέπτου καταστάσεως σημειώ ένταύθα, παρενθετικώς ότι και εις Αθήνας ανεγράφησαν προσφάτως συνθήματα κατ’ εμού και υπέρ της “ΕΟΚΑ Β’” εις τους τοίχους ναών και άλλων κτιρίων, συμπεριλαμβανομένου και του κτιρίου της Κυπριακής Πρεσβείας. Και η Ελληνική Κυβέρνησις, καίτοι γνωρίζει τους δράστας, ουδενός επεδίωξε την σύλληψιν και την τιμωρίαν, ανεχομένη κατ’ αυτόν τον τρόπον προπαγάνδαν υπέρ της “ΕΟΚΑ Β’”.

Πολλά έχω να είπω, κύριε Πρόεδρε, αλλά δεν νομίζω ότι πρέπει να μακρυγορήσω περισσότερο. Και διά να καταλήξω, διαβιβάζω ότι η υπό Ελλήνων αξιωματικών στελεχουμένη Εθνική Φρουρά, της οποίας το κατόντημα εκλόνισε την προς αυτήν εμπιστοσύνην του Κυπριακού λαού, να αναδιαρθρωθή επί νέας βάσεως. Εμείωσα την στρατιωτικήν θητείαν διά να ελαττωθή η οροφή της Εθνικής Φρουράς και το μέγεθος του κακού. Πιθανώς να παρατηρηθή ότι η ελάττωσις της δυνάμεως της Εθνικής Φρουράς, λόγω συντημήσεως της στρατιωτικής θητείας δεν καθιστά αυτήν ικανήν να ανταποκριθή εις την αποστολήν της εν περιπτώσει εθνικού κινδύνου. Διά λόγους, τους οποίους δεν επιθυμώ ένταύθα να εκθέσω, δεν συμμερίζομαι αυτήν την άποψιν. Και θα παρεκάλουν όπως ανακληθούν οι στελεχούντες την

*Εθνικήν Φρουράν αξιωματικοί εξ Ελλάδος. Η παραμονή των εις την Εθνικήν Φρουράν και η υπ' αυτών διοικήσεις της θα είναι επιζήμιος εις τας σχέσεις Αθηνών και Λευκωσίας. Θα ήμην, εν τούτοις, ευτυχής, εάν ηθέλετε να αποστείλητε εις Κύπρον περί τους εκατόν αξιωματικούς ως εκπαιδευτάς και στρατιωτικούς συμβούλους διά να βοηθήσουν εις την αναδιοργάνωσιν και αναδιάρθρωσιν των ενόπλων δυνάμεων της Κύπρου. Ελπίζω, εν τω μεταξύ, να εδόθησαν εντολαί εξ Αθηνών εις την "ΕΟΚΑ Β'" όπως τερματίση την δραστηριότητα της, καίτοι, εφόσον αύτη δεν διαλύεται οριστικώς, δεν αποκλείεται νέον κύμα βίας και δολοφονιών.*

*Θλίβομαι κύριε Πρόεδρε, διότι ευρέθην εις την ανάγκην να είπω πολλά δυσάρεστα διά να περιγράψω εις αδράς γραμμάς με γλώσσαν ωμής ειλικρινείας την από μακρού υφισταμένην εν Κύπρω αξιοθρήνητον κατάστασιν. Τούτο, όμως, επιβάλλει το εθνικόν συμφέρον, το οποίον έχω πάντοτε γνώμονα όλων των ενεργειών μου. Δεν επιθυμώ διακοπήν της συνεργασίας μου μετά της Ελληνικής Κυβερνήσεως. Δέον, όμως, να ληφθή υπ όψιν ότι δεν είμαι διωρισμένος νομάρχης ή τοποτηρητής εν Κύπρω της Ελληνικής Κυβερνήσεως, αλλ' εκλελεγμένος ηγέτης μεγάλου τμήματος του Ελληνισμού και απαιτώ ανάλογον προς εμέ συμπεριφοράν του Εθνικού Κέντρου.*

*Το περιεχόμενον της παρούσης δεν είναι απόρρητον.*

*Μετ' εγκαρδίων ευχών,  
Ο Κύπρου Μακάριος».*

*Η "ανάλογος" συμπεριφορά του "Εθνικού Κέντρου" προς τον "εκλελεγμένον ηγέτην μεγάλου τμήματος του Ελληνισμού" δεν άργησε να εκφρασθεί με το προδοτικόν πραξικόπημα, δύο περίπου εβδομάδες, μετά την αποστολή της επιστολής προς τον "Πρόεδρο" Γκιζίκη.*

### ***Οι θέσεις του ΑΚΕΛ πριν το Πραξικόπημα του 1974.***

*Μιαν, ακριβώς, εβδομάδα προτού εκδηλωθεί το προδοτικό πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου 1974, συνεδρίαζε το Πολιτικό*

Γραφείο του ΑΚΕΛ, το οποίο ήταν πια βέβαιο για το επερχόμενο πραξικόπημα, αλλά έτρεφε την αισιοδοξία ότι ο λαός θα ματαίωνε τα σχέδια της Χούντας των Αθηνών και των εδώ μίσθαρνων οργάνων της. Στη σχετική ανακοίνωση του το Πολιτικό Γραφείο του ΑΚΕΛ ανέφερε:

*«Οι δολοφόνοι και επίδοξοι πραξικοπηματίες πρέπει να ξέρουν, ότι δεν υπάρχει μηδέ η παραμικρή ελπίδα επιτυχίας των σχεδίων τους. Ο αδούλωτος κυπριακός λαός και οι ένοπλες δυνάμεις του με επικεφαλής τον Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, θα συντρίψουν και θα εξουθενώσουν κάθε απόπειρα για επιβολή φασιστικού δικτατορικού καθεστώτος στον τόπο».*

Δεν πιστεύω ότι ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος συμμεριζόταν την άποψη, ότι, σε περίπτωση πραξικοπήματος, οι ένοπλες δυνάμεις, δηλαδή η Εθνική Φρουρά θα πολεμούσαν εναντίον των πραξικοπηματιών. Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος ήταν τόσο αφελής, που δεν πίστευε ότι ήταν δυνατό να εκδηλωθεί πραξικόπημα. Η αφέλειά του εξικνείτο μέχρι του σημείου να πιστώνει με πατριωτισμό πωρωμένους και πληρωμένους χαφιέδες τόσο στην Αθήνα όσο και στην Κύπρο. Η Εθνική Φρουρά με ηγέτες χουντικούς, ως επί το πλείστον αξιωματικούς από την Ελλάδα, οι οποίοι δίδασκαν καθημερινά τα παιδιά μας ότι ο εχθρός της Κύπρου ήταν ο Μακάριος και ο κομμουνισμός, ήταν φυσικό όχι μόνο να στραφεί εναντίον του “εχθρού” Μακαρίου, αλλά να αποτελέσει την κύρια δύναμη του πραξικοπήματος.

Εν πάση περιπτώσει η απόφαση αυτή του Πολιτικού Γραφείου του ΑΚΕΛ περιγράφει με ακρίβεια και απηχεί την επικρατούσα τότε κατάσταση και έχει ιστορική σημασία γι’ αυτό και την αναφέρω επί λέξει. Οι υπογραμμίσεις είναι δικές μου:

*«Η Ιμπεριαλιστική συνωμοσία κατά της Κύπρου, με προαγωγό χρηματοδότη και καθοδηγητή το δικτατορικό στρατιωτικό καθεστώς των Αθηνών και με εκτελεστικό όργανο την ΕΟΚΑ Β, κλιμάκωσε την τρομοκρατική της δραστηριότητα και*



---

προετοιμάζεται για τον τελικό γύρο ενάντια στις δυνάμεις της δημοκρατίας και της Κύπρου.

**Η πρόσφατη τρομοκρατική έξαρση του συνδικάτου του εγκλήματος, με τις πολιτικές δολοφονίες τις ανατινάξεις κυβερνητικών, συνεργατικών και ιδιωτικών κτιρίων δεν είναι παρά προοίμιο της οριστικής αναμέτρησης με τις δυνάμεις της δημοκρατίας για την πραξικοπηματική κατάληψη της εξουσίας.**

Το συνωμοτικό ιμπεριαλιστικό σχέδιο ήταν και παραμένει ανατροπή και εξόντωση του Προέδρου Μακαρίου, η κατάληψη της εξουσίας από τους φασιστικούς κύκλους της άκρας δεξιάς, με στόχο πάντα τη διχοτόμηση της Κύπρου και τη μετατροπή της σε νατοϊκό, ιμπεριαλιστικό ορμητήριο.

Την ανάπαυλα, που μεσολάβησε, μετά το θάνατο του Γρίβα και τα μέτρα επιείκειας της κυβέρνησης η ΕΟΚΑ Β και οι Ελλαδίτες καθοδηγητές της τα εκμεταλλεύτηκαν για να αναδιοργανώσουν τις δυνάμεις τους, να προμηθευτούν περισσότερο οπλισμό και να τελειοποιήσουν τα εγκληματικά σχέδια τους.

**Ο νέος γύρος βίας και τρομοκρατίας από μέρους της ΕΟΚΑ Β απέβλεπε στη δημιουργία χάους και αναρχίας και στην επέμβαση των εγγυητριών δυνάμεων, υπό το πρόσχημα ότι η κυβέρνηση της Δημοκρατίας είναι ανίσχυρη να επιβάλει το νόμο και την τάξη.**

Ο εγκέφαλος, που συνέλαβε και οργάνωσε τις δολοφονίες και όλες τις άλλες τρομοκρατικές ενέργειες ήλπιζε ότι θα υπάρξουν αντίποινα από μέρους υποστηρικτών της κυβέρνησης για να δημιουργηθούν έτσι ηθικά ερείσματα για τους εγκληματίες τρομοκράτες για την προώθηση των σχεδίων τους.

Το γεγονός ότι δεν υπήρξαν αντίποινα άφησε τους τρομοκράτες τρομερά εκτεθειμένους και συνέβαλε ώστε πολλές μάζες, που στο παρελθόν είχαν κάποια σύγχυση και εξίσωσαν τη βία με την αντιβία να κατανοήσουν τα εγκληματικά σχέδια της ΕΟΚΑ Β.

Η έγκαιρη κινητοποίηση του λαϊκού παράγοντα, σε συνδυασμό με τις επιχειρήσεις, που διενήργησαν οι δυνάμεις

---

ασφαλείας της Δημοκρατίας κατά των τρομοκρατών της ΕΟΚΑ Β ενίσχυσαν το έργο του Προέδρου Μακαρίου και της κυβέρνησης και συνέβαλαν στην ολοκλήρωση των μέτρων κατά της βίας και της τρομοκρατίας.

Τα έγγραφα, που έπεσαν στα χέρια της κυβέρνησης, πιστοποίησαν πέραν πάσης αμφιβολίας εκείνο, που ο λαός από καιρό πίστευε, πως τα νήματα της συνωμοσίας κινούν παράγοντες του στρατιωτικού δικτατορικού καθεστώτος των Αθηνών μέσω των Ελλαδιτών αξιωματικών στην Κυπριακή Εθνοφρουρά.

Τα έγγραφα αυτά βοήθησαν τον Πρόεδρο Μακάριο να ανακαλύψει το μέγεθος και τις ρίζες της συνωμοσίας κατά της Κύπρου.

Η επιστολή του Προέδρου Μακαρίου προς τον στρατηγόν Γκιζίκη, που δημοσιεύτηκε στις εφημερίδες της περ. Κυριακής, συνιστά το μεγάλο κατηγορώ της Κύπρου εναντίον των ιθυνόντων κύκλων του στρατιωτικού καθεστώτος των Αθηνών, που οργανώνουν και κατευθύνουν τις τρομοκρατικές, ανατρεπτικές ενέργειες της ΕΟΚΑ Β.

Με αδιάσειστα στοιχεία, που βρίσκονται στα χέρια της κυπριακής κυβέρνησης αποδεικνύεται ότι οι ιθύνοντες του δικτατορικού καθεστώτος των Αθηνών μετέτρεψαν την Κυπριακή Εθνοφρουρά σε εκτροφείο βίας, τρομοκρατίας και ανατρεπτικών ενεργειών κατά της νόμιμης δημοκρατικής κυβέρνησης και της Κύπρου.

Τα αποκαλυπτήρια των συνωμοτών, που έκαμε τόσο πειστικά ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, φανέρωσαν τη διπλοπροσωπία της στρατιωτικής κυβέρνησης των Αθηνών : Υποστηρικτής των ενδοκυπριακών συνομιλιών και φίλος της κυπριακής κυβέρνησης από τη μια, υπονομευτής αυτών των συνομιλιών, οργανωτής και καθοδηγητής της βίας και τρομοκρατίας για την ανατροπή του Προέδρου Μακαρίου και της κυβέρνησης του από την άλλη.

Οι καταγγελίες καταπέλτης του Προέδρου Μακαρίου έχουν πείσει και τους πλέον αφελείς ότι, πίσω από την τρομοκρατική και ανατρεπτική δραστηριότητα της ΕΟΚΑ Β κρύβεται το

---

στρατιωτικό καθεστώς που πάνω από 7 χρόνια καταπιέζει και καταταυραννεί τον αδελφό ελληνικό λαό.

Ο Κυπριακός λαός, που ανησυχούσε και δυσανασχετούσε για την απαράδεκτη κατάσταση, που επικρατεί στην Κυπριακή Εθνοφρουρά, δέχτηκε με ενθουσιασμό και ανακούφιση τα μέτρα, που έχει εξαγγείλει και άρχισε να εφαρμόζει ο Πρόεδρος Μακάριος. Τα μέτρα αυτά θα συμβάλουν στην ενίσχυση της αμυντικής ικανότητας της Εθνοφρουράς στο δυνάμωμα της εσωτερικής ασφάλειας και του εσωτερικού μετώπου αντίστασης του κυπριακού λαού.

Το ΑΚΕΛ και η συντριπτική πλειοψηφία του κυπριακού λαού, όπως καταδεικνύει και η προχθεσινή ανακοίνωση των επαγγελματικών και κοινωνικών οργανώσεων του τόπου, υποστηρίζουν ένθερμα και ανεπιφύλακτα τα μέτρα, που άρχισε να εφαρμόζει ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας και που θα οδηγήσουν τον τόπο στη δημοκρατική τάξη και ομαλότητα.

Οι δολοφόνοι και επίδοξοι πραξικοπηματίες πρέπει να ξέρουν, ότι δεν υπάρχει μηδέ η παραμικρή ελπίδα επιτυχίας των σχεδίων τους. Ο αδούλωτος κυπριακός λαός και οι ένοπλες δυνάμεις του, με επικεφαλής τον Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, θα συντρίψουν και θα εξουθενώσουν κάθε απόπειρα για την επιβολή φασιστικού δικτατορικού καθεστώτος στον τόπο.

Αλλά και οι επίδοξοι ξένοι επεμβασίες πρέπει να ξέρουν ότι οποιαδήποτε απόπειρα κατάλυσης του κυπριακού κράτους θα συναντήσει, όχι μόνο την αποφασιστική αντίσταση του κυπριακού λαού και των ενόπλων δυνάμεων του, **αλλά και εκείνη των πολυπληθών φίλων και υποστηρικτών του στο εξωτερικό, με επικεφαλής την πανίσχυρη Σοβιετική Ένωση.**

Το ΑΚΕΛ καλεί το λαό σε συνεχή επαγρύπνηση και ετοιμότητα για την παροχή αποφασιστικής υποστήριξης προς τον Πρόεδρο Μακάριο, εναντίον των συνωμοτών, των **δολοφόνων και πραξικοπηματιών.**

➤ Κάτω τα δολοφονικά χέρια από τον αιρετό λαοφιλή

---

*Πρόεδρο της Κύπρου Αρχιεπίσκοπο Μακάριο!*

➤ *Κάτω τα δολοφονικά χέρια από την Κύπρο!*

*Όλες οι πατριωτικές δυνάμεις ενωμένες γύρω από τον Πρόεδρο Μακάριο για τη σωτηρία της Κύπρου και το άνοιγμα του δρόμου προς την ειρήνη, την πρόοδο και την ευτυχία όλου του λαού.*

*Ο φασισμός και η τρομοκρατία δεν θα περάσουν ! Ο Κυπριακός λαός θα νικήσει!*

ΤΟ Π.Γ. ΤΗΣ Κ.Ε. ΤΟΥ ΑΚΕΛ

8.7.1974».

### *Το Πραξικόπημα της 15<sup>ης</sup> Ιουλίου, 1974.*

Στις 14 Ιουλίου 1974 ήμουν ο υπεύθυνος σύνταξης στα νυκτερινά δελτία ειδήσεων του ΡΙΚ και ακολουθώντας τη βάρδια θα έπρεπε την επομένη, 15 Ιουλίου 1974, να εργάζομαι στη βραδινή βάρδια, που άρχιζε στη 1.30 μ.μ. και έληγε στις 8 μ.μ.

Υπεύθυνος σύνταξης στην πρωινή βάρδια ήταν ο αείμνηστος *Νίκος Αβραάμ*. Έτσι το πραξικόπημα της 15<sup>ης</sup> Ιουλίου με βρήκε στο σπίτι, το οποίο βρίσκεται σε απόσταση ενός περίπου χιλιόμετρου από το Προεδρικό Μέγαρο. Όταν στις 8.20 π.μ. ακούστηκαν οι ομοβροντίες από την περιοχή του Προεδρικού Μεγάρου μερικοί από τους γείτονες μου ήρθαν στο σπίτι μου ζητώντας να πληροφορηθούν για το τι συνέβαινε. Ανάμεσα τους και ένας Σύρος διπλωμάτης, που έλαχε εκείνη την ώρα να βρίσκεται στο σπίτι ενός φίλου του, γείτονά μου. Έτρεξα στο ραδιόφωνο και στο τηλέφωνο καταβάλλοντας προσπάθειες να επικοινωνήσω με το Τμήμα Ειδήσεων. Αλλά η προσπάθεια μου ήταν μάταιη. Ωστόσο αισθανόμουν βέβαιος για το τι συνέβη. Είπα στους συγκεντρωθέντες γείτονες ότι οι ομοβροντίες είναι η απάντηση του Γκιζίκη στην επιστολή του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου. Ήμουν βέβαιος ότι το από πολλού σχεδιαζόμενο πραξικόπημα για διάλυση του Κυπριακού κράτους είχε αρχίσει.

Ήμουν επίσης βέβαιος ότι περιλαμβανόμουν ανάμεσα στους

στόχους των πραξικοπηματιών. Είχα πάρει έγκαιρα την προειδοποίηση από το φυλλάδιο του *Εθνικού Μετώπου* που κυκλοφόρησε τον Αύγουστο του 1969. Παρέμεινα στο σπίτι και συνέχισα τις προσπάθειες μου να επικοινωνήσω με τους συναδέλφους μου στο Τμήμα Ειδήσεων για να δω κατά πόσο μπορούσα να μεταβώ στο ΡΙΚ. Επειδή είχα δύο ραδιόφωνα στο σπίτι παρακολουθούσα ταυτόχρονα το ΡΙΚ και την Παγκόσμια Υπηρεσία Ειδήσεων του Β.Β.С. Ήμουν βέβαιος ότι με τις συνθήκες που εδημιουργούνται θα είχα καλύτερη ενημέρωση από το Β. Β.С.

Όταν το ΡΙΚ μετέδωσε την είδηση ότι ο Μακάριος είναι νεκρός όλοι μας παγώσαμε. ***Η πρώτη επιδίωξη των πραξικοπηματιών ήταν ο θάνατος του Μακαρίου.*** Εκείνοι από τους πραξικοπηματίες που υποστήριξαν αργότερα, μετά τη διάσωση του Μακαρίου, ότι ο κανονιοβολισμός του Προεδρικού Μεγάρου γινόταν κατά τέτοιο “επιλεκτικό” τρόπο ώστε να αποφευχθεί η δολοφονία του Μακαρίου, το μόνο πράγμα που αποδεικνύουν είναι... *το μέγεθος της ηλιθιότητας τους.*

Σε κάποια στιγμή το ΡΙΚ μετέδωσε ανακοίνωση, με την οποία εκαλούντο όσοι είχαν στην κατοχή τους πυροβόλα όπλα να τα παραδώσουν εντός της ημέρας στον πλησιέστερο αστυνομικό σταθμό. Είχα στην κατοχή μου ένα αεροβόλο, το οποίο μου χάρισε ο φίλος μου *Γιώργος Μαυρογένης* σαν ανταπόκριση στη βοήθεια, που του πρόσφερα για την έκδοση της εφημερίδας του “*Σατιρική*”. Ένας από τους καλύτερους διαφημιστές του ήταν εισαγωγέας κυνηγετικών όπλων και το αεροβόλο ήταν η πληρωμή διαφημίσεων, που δημοσιεύτηκαν στη “*Σατιρική*”, πληρωμή δηλαδή σε είδος. Ο φίλος μου Μαυρογένης ήταν κυνηγός και διέθετε πολύ καλό κυνηγετικό όπλο. Έσπευσα να απαλλαγώ από το ενοχοποιητικό στοιχείο, που είχα στο σπίτι παραδίδοντας το στον αστυνομικό σταθμό Λυκαβητού. Εκεί συνάντησα το ***Ρένο Χριστοδουλίδη*** παλιό συνάδελφο μου στο διαφημιστικό τμήμα της ΚΕΟ. Όταν του είπα το σκοπό της μετάβασής μου στον αστυνομικό σταθμό ο Ρένος γέλασε και μου είπε να του παραδώσω το όπλο να το φυλάξει εκείνος. Πράγματι το έδωσα στο Ρένο, από τον οποίο και το παρέλαβα μετά παρέλευση με-

ρικών μηνών.

Το απόγευμα της 15<sup>ης</sup> Ιουλίου κατόρθωσα να εντοπίσω το ραδιόφωνο του *Κόλπου των Κοραλλίων*, που έστησαν οι συνάδελφοι μας μηχανικοί, που παρακολουθούσαν τη λειτουργία του υποσταθμού του ΡΙΚ στην περιοχή Μα. Από το σταθμό αυτό άκουσα και το μήνυμα του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου:

*«Ελληνικέ Κυπριακέ λαέ, Γνώριμη είναι η φωνή, που ακούεις. Γνωρίζεις ποίος σου ομιλεί. Είμαι ο Μακάριος».*

Η γνώριμη φωνή του Μακαρίου με ανακούφισε προσωπικά. Με ανακούφισε γιατί η διάσωση του Μακαρίου σχεδόν εξαφάνιζε το ενδεχόμενο της δικής μου εξαφάνισης. Αισθάνθηκα την ελπίδα ότι δεν θα με σκότωναν οι πραξικοπηματίες. Ταυτόχρονα με κατέλαβε η απελπισία ότι η Κύπρος οδηγείτο σε εξαφάνιση.

### ***Η αντίδραση του ΑΚΕΛ στο Πραξικόπημα.***

Η αντίδραση του ΑΚΕΛ στο προδοτικό πραξικόπημα ήταν άμεση. Η Κεντρική Επιτροπή του Κόμματος κυκλοφόρησε το απόγευμα της 15ης Ιουλίου φυλλάδιο στο οποίο ανέφερε ότι το φασιστικό καθεστώς των Αθηνών επενέβη ανοικτά στα εσωτερικά της Κύπρου για την ανατροπή της νόμιμης Κυβέρνησης του Προέδρου Μακαρίου και την επιβολή μιας Κυβέρνησης ανδρικήλων. Στην ανακοίνωση του το ΑΚΕΛ εξέφρασε ανακούφιση γιατί διασώθηκε ο Πρόεδρος Μακάριος και πρόσθεσε:

*«Οι νόμιμες δυνάμεις της Δημοκρατίας ελέγχουν την Πάφο, τη Λεμεσό και άλλες βασικές περιοχές της Κύπρου. Το φασιστικό πραξικόπημα συναντά την ένοπλη αντίσταση των νομιμοφρόνων δυνάμεων και του λαού. Απόδειξη ότι δεν ελέγχει την κατάσταση είναι και οι απανωτές διαταγές των πραξικοπηματιών να παραμείνει ο λαός στα σπίτια του».*

Η ανακοίνωση καλούσε το λαό να μη εμπιστεύεται το ΡΙΚ και να παρακολουθεί το ραδιοσταθμό της Πάφου “Ελεύθερη Κύπρος”. Επίσης κάλεσε το λαό να συσπειρωθεί γύρω από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας Αρχιεπίσκοπο Μακάριο και να αντισταθεί. Όπως στις περισσότερες ανακοινώσεις έτσι και σ’ αυτή το ΑΚΕΛ αναφέρεται στο ρόλο που διαδραμάτιζε η Σοβιετική Ένωση. Ανέφερε η ανακοίνωση:

*«Η μεγάλη φίλη του κυπριακού λαού, η Σοβιετική Ένωση και όλες οι δημοκρατικές δυνάμεις στον κόσμο τάσσονται ενεργά παρά το πλευρό του αγωνιζόμενου για τη λευτεριά του κυπριακού λαού και της νόμιμης δημοκρατικής Κυβέρνησης του Προέδρου Μακαρίου. Οι πραξικοπηματίες θα αποτύχουν. Ο φασισμός δεν θα περάσει. Ο Κυπριακός λαός θα νικήσει».*

Το φυλλάδιο αυτό για ευνόητους λόγους κυκλοφόρησε παράνομα και δεν έφθασε στα Μέσα Ενημέρωσης.

Εξάλλου ο Βοηθός Γενικός Γραμματέας του ΑΚΕΛ Ανδρέας Φάντης, που βρισκόταν στη Μόσχα όταν εκδηλώθηκε το πραξικόπημα, απέστειλε από τη Σοβιετική πρωτεύουσα τηλεγράφημα προς το Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ εκ μέρους της Κεντρικής Επιτροπής του ΑΚΕΛ. Στο τηλεγράφημα αυτό του Ανδρέα Φάντη διατυπώνεται για πρώτη φορά η ορθή εκτίμηση ότι **το πραξικόπημα συνιστούσε εισβολή του στρατιωτικού καθεστώτος στην Κύπρο**. Την άποψη αυτή ανέπτυξε και ο Πρόεδρος Μακάριος, όταν, αργότερα, προσφώνησε έκτακτη συνεδρία του Συμβουλίου Ασφαλείας. Στο τηλεγράφημα του Α. Φάντη καταδικάζεται το πραξικόπημα **ως ανοικτή επέμβαση και κατάφωρη παραβίαση της ανεξαρτησίας, της κυριαρχίας και της εδαφικής ακεραιότητας της Κυπριακής Δημοκρατίας**. Επίσης καλείται το Συμβούλιο Ασφαλείας

*«να πάρει άμεσα συγκεκριμένα και αποτελεσματικά μέτρα για τερματισμό της ξένης επεμβάσεως στην Κύπρο, την αποχώρηση των ελληνικών στρατευμάτων, την αποκατάσταση της νόμιμης κυβερνήσεως του εκλελεγμένου Προέδρου Αρχιε-*

---

*πισκόπου Μακαρίου, της δημοκρατικής τάξης και ομαλότητας και των δημοκρατικών δικαιωμάτων και ελευθεριών του Κυπριακού λαού».*

Το πρωί της επόμενης 16<sup>ης</sup> Ιουλίου ξεκίνησα να πάω στο ΡΙΚ με λιγότερους φόβους για τη ζωή μου. Η μόνη ιδέα, που με έκαμε να τρέμω, ήταν η πιθανότητα να συναντήσω στο ΡΙΚ ένοπλο τον πρωτότοκο υιό μου, ο οποίος εκτελούσε τότε τη στρατιωτική του θητεία. Λίγες μέρες αργότερα πληροφορήθηκα ότι η μονάδα του, που στάθμευε στην Αθαλάσσα, διετάχθη να βγει από το στρατόπεδο και ο υιός μου μαζί με άλλους εθνοφρουρούς βρέθηκαν στον παλαιό δρόμο Λευκωσίας-Λάρνακας να υποβάλλουν σε έλεγχο αυτοκίνητα. Η καγκελόπορτα στην είσοδο του ΡΙΚ έκλεισε και την φρουρούσαν ένοπλοι. Ανάμεσα τους και υπάλληλοι του ΡΙΚ, οι οποίοι είχαν απολυθεί για σκοπούς δημοσίου συμφέροντος για τη δράση τους ως μέλη της ΕΟΚΑ Β΄. Στην είσοδο με υποδέχθηκε ο *Παυλής*, ένας από τους κλητήρες του ΡΙΚ, ο οποίος είχε καταδικασθεί και σε φυλάκιση για αντικυβερνητική δραστηριότητα. Κρατούσε αυτόματο όπλο και μόλις με είδε μου είπε: “*Τι γυρεύεις εσύ εδώ;*” Του απάντησα ότι πήγα να αναλάβω καθήκον. Ο Παυλής έδωσε οδηγίες να με αφήσουν να περάσω και με συνόδευσε και πέρα από την πύλη λέγοντας μου ότι δεν έκαμα καλά να πάω δουλειά γιατί κινδύνευε η ζωή μου. Ο Παυλής με εκτιμούσε πολύ γιατί η στάση μου απέναντι του όσο καιρό εργαζόταν στο ΡΙΚ ήταν η ίδια στάση που τηρούσα με όλους τους συναδέλφους μου. Ουδέποτε επεδίωξα να κάμω τον καμπόσο, επειδή είχα ανώτερη θέση. Του μιλούσα με την ίδια φιλικότητα και εκτίμηση, όπως μιλούσα και στο Γενικό μου Διευθυντή.

Στο Τμήμα Ειδήσεων βρήκα το Διευθυντή του Τμήματος *Λοϊζο Κυθραιώτη* και μερικά από τα μέλη της βάρδιας του πραξικοπήματος. Ανάμεσά τους ήταν ο Υπεύθυνος Συντάξεως *Νίκος Αβραάμ*, η βοηθός συντάκτης *Στέλλα Ιωαννίδου* και η γραφείας ειδήσεων *Ελένη Αντωνιάδου*. Οι συνάδελφοι αυτοί είχαν παραμείνει στο ΡΙΚ για περισσότερες από 24 ώρες, αναμένοντας εκείνους που θα τους αντικαθιστούσαν. Είχα παρατηρήσει ότι ο



τοίχος του Τμήματος, έφερε σημάδια από πυροβολισμούς, τους οποίους είχαν προφανώς ρίξει φανατισμένοι πραξικοπηματίες.

Λίγο μετά την άφιξη μου στο ΡΙΚ, με κάλεσε στο γραφείο του ο **Ιωσήφ Χατζηιωσήφ**, ο οποίος είχε αναλάβει καθήκοντα Γενικού Διευθυντή. Με τον **Ιωσήφ** με συνδέει στενή φιλία και πάντοτε έτρεφε μεγάλη εκτίμηση προς εμένα. Με πληροφόρησε ότι περιλαμβάνόμουν σε κατάλογο προσώπων, που επρόκειτο να τιμωρηθούν από τους πραξικοπηματίες. Ήμουν ο πρώτος στον κατάλογο των *εκτελεσθησομένων*. Επίσης μου αποκάλυψε εκείνον, που ετοίμασε τον κατάλογο, από τον οποίο σβήστηκαν ορισμένα ονόματα, τα οποία τελικά διαγράφηκαν. Το δικό μου όνομα παρέμεινε εκεί στην τιμητική πρώτη θέση.

Τόσο ο **Παυλής** όσο και ο άλλος "*συνάδελφος*" που ετοίμασε τον κατάλογο των προγραφέντων εγκατέλειψαν την Κύπρο, μετά το πραξικόπημα και τον πόλεμο. Ο "*συνάδελφος*" του οποίου το όνομα δεν αποκαλύπτω γιατί βρίσκεται ακόμη στη ζωή, εκδηλωνόταν πολύ φιλικά απέναντι μου, ορισμένες δε φορές πήγαμε μαζί στο ψάρεμα. Ο **Παυλής** πήγε στον Καναδά, όπου, όπως με έχει πληροφορήσει ο καλύτερός μου φίλος και κουμπάρος **Κωστής Χατζηκωστής**, έχει αποκατασταθεί πολύ καλά.

Την πληροφορία για την προγραφή μου την είπα μόνο στη συνάδελφο **Στέλλα Ιωαννίδου**. Επρόκειτο για την καλύτερη δημοσιογράφο, που απασχολούσε το ΡΙΚ, με αδαμάντινο χαρακτήρα, πρότυπο καλοσύνης, ευγένειας, σοβαρότητας και πολλών άλλων αρετών. Γνώριζε πόσο την εκτιμούσα και είμαι βέβαιος ότι η εκτίμηση ήταν αμοιβαία. Με καθησύχασε λέγοντας μου ότι θα έβλεπε αμέσως ένα Υπουργό της πραξικοπηματικής Κυβέρνησης. Δεν έχασε καθόλου χρόνο και σε μερικές ώρες με πληροφορούσε ότι όλα ήσαν εντάξει και δεν έπρεπε να ανησυχώ.

### ***Ο Αθανάσιος Λιασκώνης στο ΡΙΚ.***

Ουσιαστικός Διευθυντής του ΡΙΚ έγινε μετά το πραξικόπημα της 15<sup>ης</sup> του Ιούλη, 1974, ο **Συνταγματάρχης Αθανάσιος Λιασκώνης**. Ο Λιασκώνης είχε εγκατασταθεί στο θάλαμο συνεχε-

ίας του πρώτου προγράμματος του ΡΙΚ και δεν επέτρεπε να μεταδοθεί ούτε μια λέξη χωρίς τη συγκατάθεση του. Όλες οι ανακοινώσεις και όλα τα δελτία ειδήσεων, που μεταδόθηκαν από το ΡΙΚ, κατά τη διάρκεια του πραξικοπήματος και στην πρώτη φάση της εισβολής, που ακολούθησε βρίσκονται σε φάκελο, που μετέφερε μαζί του, μετά το τέλος της θητείας του στην Κύπρο.

Κατά τη δεύτερη φάση της εισβολής, στις 14 Αυγούστου 1974, ο *Λιασκώνης* είχε εξαφανισθεί και μάταια προσπαθούσαμε να τον βρούμε για να μας δώσει πληροφορίες για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις. Επικοινωνήσαμε μαζί μας στο Τρόοδος, όπου υποχρεωθήκαμε να εγκατασταθούμε για να συνεχίσουμε την εκπομπή του ΡΙΚ. Το κτίριο του ΡΙΚ είχε πληγεί από το πυροβολικό και ο επικουρικός σταθμός, που είχαμε στη Λακατάμια είχε επισημανθεί από τα εχθρικά αεροπλάνα. Ο σταθμός στο Τρόοδος δεν κινδύνευε, Βρισκόταν δίπλα από το μεγάλο ραντάρ των Άγγλων. Αλλά για τη δεύτερη φάση της εισβολής θα αναφερθούμε αργότερα.

Επανέρχομαι στον *Αθανάσιο Λιασκώνη*, ο οποίος ήταν ο προϊστάμενος μου κατά τις κρίσιμες ώρες του πραξικοπήματος και της εισβολής. Τον είχα γνωρίσει πριν από ένα περίπου χρόνο, όταν υπό την ιδιότητα του Διευθυντή του Δευτέρου Επιτελικού Γραφείου της Εθνικής Φρουράς επισκέφθηκε το Γενικό Διευθυντή του ΡΙΚ *Ανδρέα Χριστοφίδη* για να υποβάλει παράπωνα για τη συμπεριφορά του ΡΙΚ έναντι της “*εθνικής Κυβερνήσεως*” και να επιβάλει τη μετάδοση της προπαγάνδας, που διοχετεύετο μέσω του γραφείου του. Ήμουν στο γραφείο του *Ανδρέα*, προτού έλθει ο *Λιασκώνης*. Συζητούσαμε μαζί διάφορα θέματα της επικαιρότητας, όταν μπήκε στο γραφείο του ο *Λιασκώνης*. Με παρακάλεσε να περιμένω στο γραφείο της ιδιαιτέρας του *Ανίτας Χειμωνίδου* για να συνεχίσουμε την κουβέντα μας, λέγοντας μου ότι η συνάντησή του με το *Λιασκώνη* δεν θα διαρκούσε πολύ. Και πράγματι η συνάντησή ήταν πολύ σύντομη και πραγματοποιήθηκε σε έντονο κλίμα. Όταν έφυγε ο *Λιασκώνης*, καταφανώς θυμωμένος, ο *Ανδρέας* μου ανέφερε τα διαμειφθέντα. Ο *Ανδρέας Χριστοφίδης* απουσίαζε στο εξωτερικό όταν εκ-

δηλώθηκε το πραξικόπημα. Επέστρεψε στην Κύπρο, για να διαπιστώσει, όπως ήταν φυσικό, ότι δεν ήταν πλέον Γενικός Διευθυντής του ΡΙΚ.

Ο *Λοΐζος Κυθραιώτης* φρόντισε να με ενημερώσει για τη διαδικασία, που ακολουθείται τώρα στην ετοιμασία των ειδήσεων, οι οποίες απαραίτητως, έπρεπε να έχουν την έγκριση του *Λιασκώνη* προτού μεταδοθούν. Αυτό βέβαια δεν απέτρεπε μερικούς από εμάς να ετοιμάζουμε ειδήσεις και να τις παρουσιάζουμε στο *Λιασκώνη* για μετάδοση και να απορρίπτονται. ***Τόσο κατά τη διάρκεια του πραξικοπήματος όσο και κατά τη διάρκεια της εισβολής έγινε η πιο συστηματική απόκρυψη ειδήσεων.*** Αναμένει κανείς ότι σε τέτοιες περιόδους ανωμαλίας να υπάρχει κάποιος βαθμός λογοκρισίας, που δεν θα επιτρέπει τη μετάδοση πληροφοριών, που θα ενισχύουν τον εχθρό. Αλλά αυτό που γινόταν στο ΡΙΚ ήταν εγκληματική απόκρυψη ειδήσεων. Και την απόλυτη ευθύνη γι' αυτό την φέρουν οι πραξικοπηματίες και ο ***Γκαουλάιτερ*** τους στο ΡΙΚ ***Αθανάσιος Λιασκώνης***. Δεν θα λησμονήσω ποτέ στη ζωή μου τις τραγικές στιγμές που έζησα όταν τα χαράματα της 24<sup>ης</sup> Ιουλίου 1974 ετοίμασα, με βάση τις πληροφορίες του Ρέουτερ, είδηση που αναφερόταν στην απόφαση των στρατιωτικών να παραδώσουν την εξουσία στους πολιτικούς και την αναμενόμενη επιστροφή του ***Κωνσταντίνου Καραμανλή*** στην Ελλάδα. Εργαζόμουν συνέχεια από το απόγευμα της 23<sup>ης</sup> Ιουλίου, όταν ο *Νίκος Σαμψών* παρέδιδε την Προεδρία στο *Γλαύκο Κληρίδη*, ο οποίος ορκίστηκε ενώπιον του «*Τοποτηρητή του Αρχιεπισκοπικού Θρόνου*» *Γενναδίου* ως νέος Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας. Η ανάληψη της Προεδρίας από το Γλαύκο Κληρίδη είχε προκαλέσει μεγάλη ανακούφιση στον Κυπριακό λαό, αλλά περισσότερο σε εμάς, που διαβλέπαμε ότι θα σταματούσαν οι παρεμβάσεις στο έργο μας και θα μας επιτρεπόταν να εργασθούμε για την καλύτερη δυνατή ενημέρωση του λαού.

Είχα ετοιμάσει επανειλημμένα ειδήσεις, που αναφέρονταν στις εξελίξεις στην Ελλάδα, οι οποίες αποστέλλονταν στο ραδιοθάλαμο με το *Λιασκώνη*. Καμιά από τις ειδήσεις αυτές δεν είχαν μεταδοθεί γιατί δεν τις ενέκρινε ο *Λιασκώνης*. Οι συντάκτες

του ΡΙΚ κατέβαλλαν κάθε προσπάθεια να μη λησμονήσουν το έργο τους, που ήταν η ορθή ενημέρωση του λαού. Γι' αυτό και ετοιμάζαν πραγματικές ειδήσεις τις οποίες και απέστειλαν στο *Λιασκώνη*. Ένα βράδυ ο Υπεύθυνος Σύνταξης **Πολύβιος Νικολάου** ετοίμασε είδηση, την οποία έδωσε στο *Λιασκώνη*, επιμένοντας ότι πρέπει να μεταδοθεί. Ο *Πολύβιος* ήταν οξύθυμος και στην άρνηση του *Λιασκώνη* να μεταδώσει την είδηση, του είπε καθαρά ότι είναι *ένας αποτυχεμένος στρατιωτικός ενός αποτυχεμένου καθεστώτος*. Η σύγκρουση έγινε ενώπιον πολλών συναδέλφων, που ήσαν έτοιμοι να κοιμηθούν στο πάτωμα του μεγάλου ραδιοθαλάμου του ΡΙΚ. Παρενέβηκα και παρακάλεσα τον *Πολύβιο* να δώσει τόπο στην οργή του και να επιδείξει υπομονή.

Τα χαράματα της 24<sup>ης</sup> Ιουλίου το Β.Β.Σ, το Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας της Ελλάδας, το Ρέουτερ και άλλα διεθνή πρακτορεία ειδήσεων είχαν ως πρώτη είδηση την αναμενόμενη επιστροφή του *Κωνσταντίνου Καραμανλή* στην Ελλάδα. Με βάση όλες τις πηγές αυτές ετοίμασα μια είδηση διαρκείας δυο περίπου λεπτών, την οποία και απέστειλα στο *Λιασκώνη*. Η είδηση έφερε τα αρχικά με τα οποία συνήθιζα να συνοδεύω τις ειδήσεις που έγραφα «ΚΥΡ» και παρέθεσα όλες τις πηγές από τις οποίες πήρα τις πληροφορίες για την ετοιμασία της είδησης. Βοηθοί μου ήσαν η *Στέλλα Ιωαννίδου* και ο *Βάσος Βασιλειάδης*, ο οποίος ήταν ειδικός στον εντοπισμό και την ηχογράφηση ξένων ραδιοσταθμών. Υπολογίζω ότι ήταν 3 το πρωί, όταν μπήκε στο Τμήμα Ειδήσεων ο ηθοποιός *Χάρης Παναγιώτου* μεταφέροντας από το *Λιασκώνη* την είδηση, που είχα ετοιμάσει λέγοντας μου ότι ο «*Κύριος*» *Λιασκώνης* θέλει να δει τις πηγές με βάση τις οποίες ετοίμασα την είδηση. Δεν άντεξα την πρόκληση και ξέσπασα με αγανάκτηση.

Είπα στον «*πεμπόμενο*» του *Λιασκώνη*, *Χάρη Παναγιώτου* ότι το αφεντικό του ήταν ανίκανο να αντιληφθεί από τις πηγές τι συμβαίνει και ότι η είδηση, που ετοίμασα ήταν απόλυτα εξακριβωμένη και ορθή. Ήταν μια από τις σπάνιες περιπτώσεις στη ζωή μου, που έκλαψα για το κατόντημα, στο οποίο οδηγηθήκαμε, από το *Λιασκώνη* και άλλους παρόμοιους ηλίθιους, οι οποίοι

φρόντισαν να μας απαλλάξουν από τον Μακάριο, τον οποίο οι πραξικοπηματίες πάνω στο ΡΙΚ αποκαλούσαν **Μούσκο**, που είναι το επίθετο του πατέρα του. Είπα στο *Χάρη* ότι μπορούσα να τον εφοδιάσω με δεκάδες σελίδες κειμένων ραδιοσταθμών και πρακτορείων, τα οποία όμως δεν μπορούσε να κατανοήσει το αφεντικό του. Και πρόσθεσα ότι θα επικοινωνούσα με το νέο Πρόεδρο της Κύπρου *Γλαύκο Κληρίδη* για να μπορέσουμε να μεταδώσουμε μια ζωτικής σημασίας ειδήση και να διώξει το Λιασκώνη από το ΡΙΚ. Μετά παρέλευση δύο περίπου ωρών η ειδήση, που ετοίμασα μεταδόθηκε με ασυγχώρητη καθυστέρηση για ένα ραδιόφωνο. Σε λίγες μέρες ο *Λιασκώνης* είχε εγκαταλείψει το ΡΙΚ.

Από τις 16 Ιουλίου 1974 μέχρι και τις 24 Ιουλίου το ΡΙΚ έγινε το σπίτι μας. Μεταφέραμε τα «*κάμπετ*» μας και κοιμόμασταν με τη σειρά είτε στο Τμήμα Ειδήσεων, είτε στο μεγάλο ραδιοθάλαμο του ΡΙΚ. Έτσι παρακολουθούσα ό,τι γινόταν εκεί. Στο ραδιοθάλαμο του *Λιασκώνη* είχαν εγκατασταθεί διάφορα άτομα «*υπερπατριώτες*», των οποίων η κυριότερη ανησυχία, μετά την αποτυχία του πραξικοπήματος, ήταν η τύχη του αρχηγού **Μήτσου**, εννοώντας το **Δημήτριο Ιωαννίδη**. Ανάμεσα σ' αυτούς ο *Χάρης Παναγιώτου* και η Ελλαδίτισσα σύζυγός του, επίσης ηθοποιός *Έφη Οικονόμου*. Μετά την εκδήλωση του πραξικοπήματος μερικοί συνάδελφοι ανέκραξαν «*Χριστός Ανέστη*» «*Πέθανε ο Μούσκος*». Θεωρώ τιμητικό το γεγονός ότι οι συνάδελφοι αυτοί δεν ήταν μέλη του προσωπικού του Τμήματος Ειδήσεων.

Μερικοί υπάλληλοι του ΡΙΚ γνωστοί για τα φιλοχουντικά τους αισθήματα, μέλη της ΕΟΚΑ Β πήραν τα όπλα και συμμετείχαν σε εκκαθαριστικές επιχειρήσεις εναντίον φιλομακαριακών στοιχείων. Από μια τέτοια επιχείρηση είχαν επιστρέψει μερικοί μεταφέροντας και τα λάφυρα της «*παλικαριάς*» τους. Επέστρεφαν από το σπίτι του **Ανδρέα Αζίνα**, Διοικητή τότε Συνεργατικής Αναπτύξεως μεταφέροντας *αρχαίο αμφορέα*. Τον επέδειξαν με υπερηφάνεια στον *Αθανάσιο Λιασκώνη* και μιλούσαν με κομπασμό ότι τα έκαναν γης μαδιάμ.

Ο *Αθανάσιος Λιασκώνης*, όταν αντιλήφθηκε ότι το παιγνίδι είχε χαθεί, μετά τη διάσωση του Μακαρίου προσπάθησε να φέ-

ρεται καλύτερα, προς τους δημοσιογράφους και μερικές φορές να μας ζητά και τη γνώμη μας.

***Τα “συγχαρητήρια μηνύματα”  
για την «εθνοσωτήρια επέμβαση του στρατού».***

Ένα φαινόμενο, που παρατηρήθηκε μετά το πραξικόπημα ήταν η μαζική αποστολή συγχαρητηρίων μηνυμάτων **“για την εθνοσωτήρια επέμβαση”** του στρατού που συνοδεύονταν με συγχαρητήρια προς τον **“Πρόεδρο” Νίκο Σαμψών**. Τα μηνύματα, που κατέφθαναν στο Τμήμα Ειδήσεων ανέρχονταν σε αρκετές εκατοντάδες. Ήσαν ταυτόσημα κείμενα, πού είχαν ετοιμασθεί και πολυγραφηθεί και στα οποία αφήνοντο κενοί χρόνοι για να συμπληρωθούν με τα ονόματα, των αποστολέων, ατόμων και οργανώσεων. Ελάχιστα μηνύματα είχαν γραφεί από τους ίδιους τους αποστολείς τους. Ανάμεσα τους τα μηνύματα της ΣΕΚ και διαφόρων συντεχνιών, που ανήκαν στη Συνομοσπονδία, και άλλων εθνικοφρόνων οργανώσεων. Τα μηνύματα αυτά τα στέλλαμε όπως έφθαναν από το Τμήμα Ειδήσεων στον ραδιοθάλαμο του **Λιασκώνη**. Μερικοί από εκείνους, που συμπλήρωσαν τη σχετική φόρμα με τα συγχαρητήρια τους, τηλεφωνούσαν στο Τμήμα Ειδήσεων και υπέβαλλαν σφοδρά παράπονα γιατί δεν ακούστηκαν τα μηνύματα τους με τα ονόματα τους. Εμείς τους παραπέμπαμε στον **“προϊστάμενο”** μας **Αθανάσιο Λιασκώνη**. Την τρίτη μέρα, μετά το πραξικόπημα ο **Λιασκώνης** με κάλεσε στο ραδιοθάλαμο και μου είπε ότι πρέπει να γίνει ένα έλεος με τις δεκάδες των συγχαρητηρίων μηνυμάτων. Η εισήγηση μου ήταν η λύση που έδωσε ο Μέγας Αλέξανδρος στο γόρδιο δεσμό. Εφόσον ο ίδιος ανέφερε ότι του προκαλούν αηδία τα μηνύματα αυτά, η μοναδική λύση είναι να σταματήσει τη μετάδοση τους. Από τη στιγμή που σταμάτησε η μετάδοση των συγχαρητηρίων μηνυμάτων περιορίστηκε και, τελικά, σταμάτησε η ροή τους προς το Τμήμα Ειδήσεων. Ωστόσο ο **Αθανάσιος** συγκέντρωσε όλα τα μηνύματα και εκείνα που μετεδόθησαν και εκείνα που δεν μετεδόθησαν. Αν κάποτε ανακαλυφθούν και δημοσιευ-

θούν, πολλοί από εκείνους, που υπέγραψαν τα εξευτελιστικά αυτά μηνύματα και βρίσκονται ακόμη εν ζωή πιθανόν να αισθανθούν ντροπή. Κάτι που δεν έχουν αισθανθεί ακόμη, ένα τέταρτο του αιώνα, μετά τη συμφορά, πολλοί από τους πρωταγωνιστές του εγκλήματος.

### ***Έκτακτη συνεδρία του Συμβουλίου Ασφαλείας.***

Στις 16 Ιουλίου 1974, ο μόνιμος αντιπρόσωπος της Κύπρου στα Ηνωμένα Έθνη **Ζήνων Ρωσσίδης** ζήτησε να συνέλθει, σε έκτακτη συνεδρία, το **Συμβούλιο Ασφαλείας**, για να μελετήσει την κατάσταση στην Κύπρο και να διατάξει κατάπαυση του πυρός. Δεν υπήρξε ανταπόκριση στο αίτημα αυτό. Ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ **Κουρτ Βαλντχάιμ** απέστειλε έκθεση προς το **Συμβούλιο Ασφαλείας**, στην οποία παρέθετε τις πληροφορίες που είχαν τα *Ηνωμένα Έθνη* σχετικά με το πραξικόπημα. Μεταξύ άλλων στην έκθεση του ο **Κουρτ Βαλντχάιμ** ανέφερε ότι εν' όψει της σοβαρότητας της κατάστασης απέστειλε μηνύματα προς τους πρωθυπουργούς της Ελλάδας και της Τουρκίας εκφράζοντας τη μεγάλη του ανησυχία και τη σημασία της διατήρησης της ανεξαρτησίας, εδαφικής ακεραιότητας και κυριαρχίας της Κύπρου.

Στη Νέα Υόρκη μετέβη αργότερα και ο δικηγόρος **Λουκής Παπαφιλίππου** ως απεσταλμένος της *Κυβέρνησης Σαμψών* και προσπάθησε να αμφισβητήσει την εγκυρότητα του *Ζήωνα Ρωσσίδη*. Η προσπάθεια αυτή απέτυχε από την πρώτη στιγμή, όταν κατά τη συνεδρία του **Συμβουλίου Ασφαλείας** στις 16 Ιουλίου αναβλήθηκε η λήψη οποιασδήποτε απόφασης, γιατί η κατάσταση ήταν ασαφής και γιατί το **Συμβούλιο Ασφαλείας** ανέμενε την άφιξη στη Νέα Υόρκη του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας Αρχιεπισκόπου Μακαρίου. Για τον Πρόεδρο Μακάριο μίλησαν οι αντιπρόσωποι των ΗΠΑ και της Βρετανίας. Εφόσον διασώθηκε ο Μακάριος η Βρετανία και οι ΗΠΑ ήταν αδύνατο να αναγνωρίσουν την *Κυβέρνηση Σαμψών*. Η διάσωση του Μακαρίου σήμαινε και παταγώδη αποτυχία του πραξικοπήματος.

Ο Μακάριος έφθασε στη Νέα Υόρκη στις 18 Ιουλίου 1974 και το βράδυ της 19<sup>ης</sup> Ιουλίου πραγματοποιήθηκε η έκτακτη συνεδρία του Συμβουλίου Ασφαλείας, την οποία προσφώνησε ο Μακαριότατος. Πρέπει να τονίσω εδώ ότι το ΡΙΚ τίποτε δεν είχε μεταδώσει για τις ζυμώσεις και τα όσα συνέβαιναν στη Νέα Υόρκη. Απαγορευόταν αυστηρά η μετάδοση έστω και του ονόματος του Μακαρίου. Εμείς βέβαια παρακολουθούσαμε τις εξελίξεις τόσο από τα ειδησεογραφικά πρακτορεία όσο και από διάφορους σταθμούς, περιλαμβανομένου και του σταθμού των Ηνωμένων Εθνών, που γνωρίζαμε πολύ καλά από το 1964.

Η ομιλία του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου ήταν πραγματικά βαρυσήμαντη. Για την ομιλία αυτή, η οποία δεν μεταδόθηκε από το ΡΙΚ και ούτε δημοσιεύθηκε σε εφημερίδες, γιατί δεν εκδόθηκαν εφημερίδες για αρκετές μέρες μετά το πραξικόπημα, ακούστηκαν αργότερα πολλές κακοήθειες, μεταξύ των οποίων και ο ισχυρισμός ότι ήταν ο Μακάριος που κάλεσε τους Τούρκους να εισβάλουν στην Κύπρο. Η παράγραφος της ομιλίας του Αρχιεπισκόπου, που έδωσε αφορμή στις διαστρεβλώσεις και τους ισχυρισμούς των ενόχων για την καταστροφή της Κύπρου είναι:

*«Καθώς έχω ήδη δηλώσει, τα γεγονότα εις Κύπρον δεν αποτελούν εσωτερικήν υπόθεσιν των Ελλήνων της Κύπρου. Οι Τούρκοι της Κύπρου επηρεάζονται επίσης. Το πραξικόπημα της Ελληνικής Χούντας είναι μια εισβολή και εκ των συνεπειών της θα υποφέρει όλος ο λαός της Κύπρου. Αμφότεροι Έλληνες και Τούρκοι. Τα Ηνωμένα Έθνη έχουν μίαν ειρηνευτικήν δύναμιν σταθμεύουσαν εις Κύπρον. Δεν είναι δυνατόν ο ρόλος αυτής της ειρηνευτικής δυνάμεως να είναι αποτελεσματικός υπό συνθήκας στρατιωτικού πραξικοπήματος. Το Συμβούλιον Ασφαλείας πρέπει να καλέση το στρατιωτικόν καθεστώς της Ελλάδος να ανακαλέση εκ Κύπρου τους Έλληνας αξιωματικούς, τους υπηρετούντας εις την Εθνικήν Φρουράν και να θέση τέρμα εις την εισβολήν αυτού εις Κύπρον».*

Με τα όσα είπε ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος στην ομιλία του



που διήρκεσε 25 περίπου λεπτά απέδειξε με συγκεκριμένα στοιχεία τον επαίσχυντο ρόλο της Χούντας των Αθηνών. Ήταν η πρώτη φορά κατά την οποία υπήρξε στα Ηνωμένα Έθνη άμεση και ανοικτή αντιπαράθεση μεταξύ της Ελλάδας και της Κύπρου.

Τη Χούντα προσπάθησε να υπερασπισθεί ενώπιον του Συμβουλίου Ασφαλείας ο ανεκδιήγητος *Κωνσταντίνος Παναγιωτάκος*, τον οποίο με συγκινητικούς λόγους είχε αποχαιρετήσει από την Κύπρο ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος. Η μετάβαση του *Παναγιωτάκου* στη Νέα Υόρκη παρουσιάστηκε ως τυχαία εν όψει της αφίξεως του νέου μονίμου αντιπροσώπου της Ελλάδας στον ΟΗΕ. Αυτό είπε στην αρχή της ομιλίας του ο Παναγιωτάκος, ο οποίος είχε υπηρετήσει στο παρελθόν στα Ηνωμένα Έθνη. Τώρα ήταν Υφυπουργός Εξωτερικών και ένα από τα πρωτοπαλίκαρα της Χούντας, που **διακρίθηκαν σε βλακεία και θρασυδειλία**.

Μετά την αποκατάσταση της Δημοκρατίας στην Ελλάδα ο *Παναγιωτάκος* είχε την αναιδεια να ζητήσει συνάντηση με τον Μακάριο, ο οποίος πήγε στην Αθήνα τις παραμονές της επιστροφής του στην Κύπρο. Ήθελε να ζητήσει συγχώρεση. Ο Μακάριος μπορούσε να τον συγχωρέσει. Η Κύπρος όμως;

Για την ομιλία του στο Συμβούλιο Ασφαλείας ο Παναγιωτάκος κλήθηκε σε απολογία από το Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδας, μετά τη μεταπολίτευση γιατί ξεφώνησε στο Συμβούλιο Ασφαλείας *“λόγον πρωτοφανούς βιαιότητας και υβριστικότητας στρεφόμενον κατά του Αρχηγού κράτους και Ιεράρχου, του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου”*.

Η ομιλία του ανδρός ενώπιον του Συμβουλίου Ασφαλείας ήταν αντάξια της φήμης και της *“ικανότητας”* του *Παναγιωτάκου*. Προσπάθησε να πείσει ότι τα γεγονότα στην Κύπρο αποτελούν εσωτερική υπόθεση της Κύπρου και για να αποδείξει ότι η Ελλάδα δεν είχε ανάμειξη στο πραξικόπημα ανέφερε το γεγονός ότι τόσο ο αρχηγός της *Εθνικής Φρουράς στρατηγός Ντενίσσης* όσο και ο *πρεσβευτής της Ελλάδας Ευστάθιος Λαγάκος* βρισκονταν στην Αθήνα όταν εκδηλώθηκε το πραξικόπημα. Ως εάν η Εθνική Φρουρά παρέμεινε χωρίς διοίκηση και η πρεσβεία της Ελλάδας, χωρίς επιτετραμμένο κατά την περίοδο του πραξικο-

πήματος. Η γελοιότητα του Παναγιωτάκου παρουσιάστηκε σε όλο το μεγαλείο της όταν ισχυρίστηκε πώς όσα είπε προηγουμένως ο αντιπρόσωπος της Κύπρου *Ζήνων Ρωσσίδης* «είναι απλή επιπόνηση, κωμωδία, υπονοούμενα και αποκλειστική διαστρέβλωση ανάξια απαντήσεως».

Ο Παναγιωτάκος εξακολουθούσε να αμφισβητεί κατά πόσο ο *Ζήνων Ρωσσίδης* εκπροσωπούσε την Κύπρο. Επίσης επεφύλαξε τα σχόλια του για την ομιλία του Προέδρου Μακαρίου «μέχρις ότου δοθεί η ευκαιρία στους νομίμους αντιπροσώπους της Κυριακής Δημοκρατίας, που φθάνουν απόψε στη Νέα Υόρκη να εκφράσουν τας απόψεις των».

Ανάμεσα στις διάφορες βλακείες τις οποίες εκστόμισε ο Παναγιωτάκος και τις οποίες φρόντισε να αποστείλει με επείγον τηλεγράφημα προς το Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, ήταν και η αναφορά, που έκαμε για το ρόλο του *Νίκου Σαμψών*. Είπε ο Παναγιωτάκος ότι ο άνθρωπος που ανέτρεψε τον Μακάριο ο *Νίκος Σαμψών*, ήταν μεταξύ των φίλων του Αρχιεπισκόπου και ότι η εφημερίδα του «*Μάχη*» εχρηματοδοτείτο από το μοναστήρι του Κύκκου, το οποίο ελέγχει ο Μακάριος, που είναι η πραγματική τράπεζα της Κύπρου. Ο *Νίκος Σαμψών* δήλωσε επανειλημμένα, ότι δεν είχε καμιά ιδέα για το πραξικόπημα. Γι' αυτό ο *Σαμψών* λέγει την αλήθεια. Όμως για την οκταήμερη Προεδρία του θα μιλήσουμε πιο κάτω.

Η συνεδρία του Συμβουλίου Ασφαλείας δεν είχε την αναμενόμενη κατάληξη με την έγκριση σχετικού ψηφίσματος γιατί προτού ολοκληρωθούν οι παρασκηνιακές διαβουλεύσεις σχετικά με το ψήφισμα ***άρχισε η τουρκική εισβολή στην Κύπρο.***

### ***Η οκταήμερη “Προεδρία” του Ν. Σαμψών.***

Για την επιλογή του Ν. Σαμψών ως του Προέδρου της Πραξικοπηματικής Κυβέρνησης, έχουν γραφεί πάρα πολλά και ο ίδιος ο Σαμψών έδωσε πολλές φορές τη δική του εκδοχή, η οποία είναι σχεδόν η ίδια που ανέπτυξε κατά την απολογία του ενώπιον του Ανωτάτου Δικαστηρίου, που τον καταδίκασε σε

εικοσαετή φυλάκιση για το ρόλο του στο πραξικόπημα. Είναι βέβαιο ότι οι πραξικοπηματίες άλλον είχαν υπόψη να εγκαταστήσουν στην Προεδρία, μετά την ανατροπή του Μακαρίου. Και είναι γνωστόν ότι αναζητήθηκαν διάφορες προσωπικότητες, που είτε απουσίαζαν από την Κύπρο είτε δεν ανευρέθηκαν, είτε, τέλος, αρνήθηκαν να αποδεχθούν την Προεδρία. Ο Ν. Σαμψών ήταν το τελευταίο καταφύγιο για τους εγκέφαλους ή για την ακρίβεια για τους ανεγκέφαλους του πραξικοπήματος στην Αθήνα και τη Λευκωσία. Όλα όσα ανέφερε ο **Παναγιωτάκος** στο Συμβούλιο Ασφαλείας ότι ο Ν. Σαμψών ήταν εκείνος που ανέτρεψε το Μακάριο, ήσαν παραμύθια της Χαλιμάς. Αλλά και πολλά από εκείνα, που διηγήθηκε αργότερα ο Ν. Σαμψών για τις συνθήκες κάτω από τις οποίες βρέθηκε στην Προεδρία της Κύπρου και ότι λυπήθηκε βαθύτατα όταν άκουσε για το θάνατο του Μακαρίου, απέχουν πολύ από την αλήθεια. Υπάρχει μαρτυρία που αποδεικνύει ότι ο Ν. Σαμψών δεν γνώριζε τίποτε για το πραξικόπημα και δεν ήταν μέλος της ΕΟΚΑ Β΄. Οστόσο ουδέποτε έγιναν πιστευτοί οι ισχυρισμοί του για τυχαία, δήθεν, παρουσία του στο ΓΕΕΦ, όπου στο τέλος κατέληξε να ορκισθεί Πρόεδρος.

Απολογούμενος ενώπιον του Ανωτάτου Δικαστηρίου, ο Νίκος Σαμψών, ανέφερε ότι τη μέρα του πραξικοπήματος, ενόσω βρισκόταν στο σπίτι του, άκουσε τις εκρήξεις και τους πυροβολισμούς και ότι καθοδόν προς το γραφείο της δικής του εφημερίδας "*Μάχη*", πληροφορήθηκε ότι διεξάγονταν συγκρούσεις στην περιοχή του Προεδρικού Μεγάρου, και ότι έμαθε από το Διευθυντή Συντάξεως της εφημερίδας του, *Φιφή Ιωάννου*, για το πραξικόπημα. Παρακολουθούσε το ΡΙΚ, από το οποίο άκουσε στις 8.45 π.μ. ότι ο Μακάριος ήταν νεκρός. Αυτό, είπε, τον λύπησε, με τον ίδιο τρόπο που τον λύπησε ο θάνατος του στρατηγού Γρίβα. Ο Ν. Σαμψών διηγήθηκε για το πως συναντήθηκε με τέσσερις νεαρούς στρατιώτες ενώ πήγαινε στο σπίτι του και ότι ανταποκρίθηκε σε παράκληση τους να τους μεταφέρει με το αυτοκίνητο του στο ΓΕΕΦ. Σκεφτόμενος ως δημοσιογράφος έκρινε ότι του δίδοταν η ευκαιρία να επισκεφθεί το ΓΕΕΦ και να μάθει τι γινόταν. Ενώ βρισκόταν στα γραφεία του ΓΕΕΦ με διάφορα

πρόσωπα που είχαν συλληφθεί, κάποιος αξιωματικός της Εθνικής Φρουράς τον αναγνώρισε και τελικά τον οδήγησε σε γραφείο, όπου υπήρχαν άλλοι τρεις άγνωστοι του αξιωματικοί.

Ο επί κεφαλής των αξιωματικών τον ρώτησε αν γνώριζε το σπίτι του Προέδρου του Ανωτάτου Δικαστηρίου **Μιχαλάκη Τριανταφυλλίδη** και από τη στιγμή εκείνη μετετράπη σε απεσταλμένο -κλητήρα του στρατού μεταβαίνοντας σε σπίτια υποψηφίων Προέδρων για να τους ανακοινώσει την επιθυμία της ηγεσίας του στρατού να ορκισθούν. Ο **Τριανταφυλλίδης** απουσίαζε στο εξωτερικό και ο **Ζήνωνας Σεβέρης** απάντησε ότι αδυνατεί γιατί υποφέρει με την καρδιά του. Στο μεταξύ η ηγεσία του στρατού του ανέφερε ότι είχαν αναζητηθεί, αλλά δεν βρέθηκαν, και άλλα δύο μέλη του Ανωτάτου Δικαστηρίου οι **Λοΐζος Λοΐζου** και **Τάσος Χατζηναστασίου**.

Μετά τις προσπάθειες αυτές εξέφρασε την επιθυμία να μεταβεί στο σπίτι του και ενώ έπινε στο ΓΕΕΦ τον καφέ του αντελήφθη την παρουσία αξιωματικού της Ειρηνευτικής Δύναμης του ΟΗΕ. Δεν έφυγε όταν ήπια τον καφέ του για να μεταβεί στο σπίτι του αλλά παρέμεινε στο ΓΕΕΦ για άλλα δέκα λεπτά, όσα κράτησε η συνάντηση του αξιωματικού του ΟΗΕ. Τότε του ελέχθη ότι έπρεπε να παραμείνει στο ΓΕΕΦ και τελικά οδηγήθηκε και πάλιν στην τριανδρία των αξιωματικών της Εθνικής Φρουράς. Εκεί και, σύμφωνα πάντα με την απολογία του Σαμψών στο Δικαστήριο, ένας από τους τρεις αξιωματικούς, που του φάνηκε ότι ήταν ο επικεφαλής, του ανέφερε:

*«Τα Ηνωμένα Έθνη ζητούν να μάθουν ποιος είναι ο νέος Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας. Γνωρίζεις τις ενέργειές μας για να ορκισθείς ως νέος Πρόεδρος. Η πατρίς σε καλεί τώρα να ορκισθείς ως νέος Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας».*

Άλλοι δύο αξιωματικοί είπαν στο Νίκο Σαμψών ότι ο “*Τοποτηρητής*” Γεννάδιος βρισκόταν σε παρακείμενο γραφείο, έτοιμος να ορκίσει το νέο Πρόεδρο. Αλλά ο Ν. Σαμψών επέμενε να αρνείται. Από την απολογία του φαίνεται ότι η άρνηση του εκάμ-

φθη όταν πληροφορήθηκε ότι ελευθερωθέντες από τις Κεντρικές Φυλακές άνδρες της ΕΟΚΑ Β εξοπλίστηκαν και κατευθύνοντο προς το ΓΕΕΦ. Για να αποφύγει αιματοχυσία και εμφύλιο σπαραγμό αποφάσισε να αποδεχθεί την τιμητική, όπως ανέφερε, εκλογή του από τις ένοπλες δυνάμεις, θέτοντας όμως ορισμένους όρους, οι οποίοι, όπως φαίνεται από όσα είπε ο Σαμπών, συζητήθηκαν από τη στρατιωτική ηγεσία και έγιναν αποδεκτοί. Οι όροι του ήσαν οι ακόλουθοι:

*«ΠΡΩΤΟ: Θα είμαι πραγματικά Πρόεδρος και θα εξασκώ εξουσίαν. Δεν θα ανεχθώ να παίξω το ρόλο πιονιού.*

*ΔΕΥΤΕΡΟ: Ουδεμία αντεκδίκηση θα γίνει. Δεν θα επιτρέψω να φονευθεί κανείς εκ των βασανιστών Μακαριακών και κομμουνιστών και ούτε θα επιτρέψω να κακοποιηθεί κανένας.*

*ΤΡΙΤΟ: Δεν θα διαλύσω τη Βουλή διότι είμαι υπέρ και πιστεύω εις τη δημοκρατία. Θα προκηρύξω εκλογές μέσα σε ένα χρόνο και θα παραδώσω την εξουσία αφού γίνουν οι εκλογές.*

*ΤΕΤΑΡΤΟ: Θα χαρίσω τα αγροτικά χρέη.*

*ΠΕΜΠΤΟ: Θα μοιράσω εις τον λαόν την εκκλησιαστικήν και χαλίτικην γη».*<sup>2</sup>

Προτού ορκισθεί μίλησε στα συγκεντρωθέντα μέλη της ΕΟΚΑ Β, τα οποία ζητούσαν εκδίκηση, και τα κάλεσε να πειθαρχήσουν και υποσχέθηκε ότι όσοι βαρύνονται με εγκλήματα και βασανιστήρια θα οδηγηθούν ενώπιον της δικαιοσύνης.

Μετά την ορκωμοσία του, απηύθυνε διάγγελμα προς τον Ελληνικό Κυπριακό λαό, στο οποίο ανέφερε ότι εν ονόματι Θεού και ανθρώπων, και κατόπιν τιμητικής εκλογής του από τις ένοπλες δυνάμεις, ανέλαβε την Προεδρία της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Το διάγγελμα του ήταν πολύ σύντομο και σ' αυτό ανέπτυξε τους σκοπούς της Κυβέρνησης του, που θα ήσαν η άμεση απο-

<sup>2</sup> **Χαλίτικη γη** = κυβερνητική ή αλλιώς κρατική γη.

κατάσταση του νόμου και της τάξης, η αποκατάσταση της ηρεμίας και της τάξης στους κόλπους της εκκλησίας, η αντιμετώπιση των φλεγόντων προβλημάτων όλων των τάξεων, η συνέχιση των ενισχυμένων διακοινοτικών συνομιλιών, η διατήρηση της αδέσμευτης εξωτερικής πολιτικής της Κύπρου και η προκήρυξη “ελευθέρων και αδιάβλητων” εκλογών το ταχύτερο δυνατόν.

Στηριζόμενος πάνω στη μαρτυρία, που είχε συγκεντρώσει η αστυνομία, ο Βοηθός Γενικός Εισαγγελέας της Δημοκρατίας **Λουκής Λουκαΐδης** ανέπτυξε μια εντελώς διαφορετική ιστορία από εκείνη του *N. Σαμψών*.

Ο κατηγορούμενος, που ήταν ένθερμος υποστηρικτής της χούντας των Αθηνών, εξέφρασε την αγαλλίαση του μόλις εκδηλώθηκε το πραξικόπημα της 15<sup>ης</sup> Ιουλίου. Μεγαλύτερη ήταν η αγαλλίαση του όταν το ΡΙΚ μετέδωσε την πληροφορία για τον δήθεν θάνατο του Μακαρίου.

Ο *Λουκής Λουκαΐδης* περιέγραψε πώς ο *N. Σαμψών* μετέβη στο σπίτι του, επισκέφθηκε στρατόπεδο της αεροπορίας, στο δρόμο προς το σπίτι του, και κατέληξε γύρω στις 10.30 π.μ. στα Γραφεία του ΓΕΕΦ, όπου του επεφυλάχθη θερμή υποδοχή. Μπήκε στο γραφείο του Επιτελάρχη και όταν βγήκε απ’ αυτό ανέφερε στους παριστάμενους ότι οι στρατιωτικοί βιάζονται να σχηματίσουν Κυβέρνηση και ότι επρόκειτο να ορκισθεί Υπουργός Εσωτερικών.

Ο Βοηθός Γενικός Εισαγγελέας επιβεβαίωσε τα όσα ανέφερε ο *Σαμψών* για επισκέψεις του σε σπίτια υποψηφίων για την Προεδρία. Επίσης ανέφερε ότι συνοδοί του μετέφεραν από το σπίτι του το φίλο και συνεργάτη του **Ανδρέα Παρισινό**, ο οποίος αργότερα υπηρέτησε ως “Υφυπουργός παρά τω Προέδρω”. Κάποιος άλλος πήγε στο σπίτι του *Σαμψών* για να του φέρει το σακάκι του και γραβάτα για την τελετή που θα ακολουθούσε. Μεταξύ άλλων ο *Λουκής Λουκαΐδης* ανέφερε και τα ακόλουθα:

*«Κατά την εις ΓΕΕΦ παραμονήν του και προ της ορκωμοσίας του ο κατηγορούμενος εκινείτο άνετως εις τον χώρον του Γενικού Επιτελείου εις διαφόρους δε περιπτώσεις εισήλ-*

---

*θεν εντός της αιθούσης συνεδριάσεως, όπου εκρατούντο υπό περιορισμόν αριθμός μελών της Αστυνομικής δυνάμεως. Εις μίαν δε εκ των τοιούτων επισκέψεων εξήτησε ρητώς από τους κατηγορούμενους υπακοήν εις το νέον καθεστώς.*

*Εις άλλην επίσκεψιν του εις την ιδίαν αίθουσαν, μετά πάροδον χρονικού διαστήματος, ανεκοίνωσε, μεταξύ άλλων, ότι εντός ολίγου επρόκειτο να ορκισθεί ως Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας».*

Το Ανώτατο Δικαστήριο απεδέχθη την εκδοχή του Βοηθού Γενικού Εισαγγελέα και απέρριψε την ιστορία, που ανέπτυξε ο κατηγορούμενος. Επιβαλλοντας την ποινή της εικοσαετούς φυλάκισης το Ανώτατο Δικαστήριο τόνισε ότι «ο κατηγορούμενος δεν δικάζεται για το πιστεύω του αλλά για τις πράξεις του. Δια την αφροσύνην του να συνεργασθή και υπακούση σε προσκλητήριον ανθρώπων, που σκοπός τους ήταν η καταστροφή της ιδιαιτέρας του πατριδος Κύπρου».

Εξάλλου, ο κατηγορούμενος είχε παραδεχθεί την κατηγορία ότι «συνέδραμεν εις την διεξαγωγήν πολεμικής φύσεως επιχειρήσεων, νοσοφισθείς μάλιστα το αξίωμα του Προέδρου της Δημοκρατίας».

Η εκ των υστέρων δήλωση του Νίκου Σαμψών ότι λυπήθηκε βαθιά όταν άκουσε πως ο Μακάριος είναι νεκρός διαψεύδεται από επανειλημμένες δηλώσεις και εκδηλώσεις του έναντι του Μακαρίου, οι οποίες συναγωνίζοντο σε θρασύτητα τις δηλώσεις του Παναγιωτάκου.

Σε δημοσιογραφική διάσκεψη στις 17 Ιουλίου, η οποία έχει καλυφθεί σε μεγάλη έκταση για την τηλεόραση και μεταδόθηκε από το ΡΙΚ, ο Νίκος Σαμψών είπε, μεταξύ άλλων, τα ακόλουθα για το Μακάριο, του οποίου ο θάνατος, όπως ισχυρίστηκε αργότερα, του προκάλεσε βαθιά λύπη:

*«Ο αυτοεξορισθείς τέως Πρόεδρος ευθύνεται διά το προσωποπαγές καθεστώς, το οποίο κατετυράννησε τον τόπον και το οποίον ανέτρεψεν η οργή του λαού και η στρατευμένη νεότης της Κύπρου».*

Δεν μπορώ να καταλάβω πως είναι δυνατόν ένας δημοκράτης πατριώτης να εθλίβεται για το θάνατο ενός προσώπου που “κατετυράννησε τον τόπον”.

Αλλά τη “λύπη” του για το θάνατο του Μακαρίου την εξέφρασε καλύτερα όταν δημοσιογράφος του υπέβαλε την ακόλουθη ερώτηση:

*«ΕΡ: Διατί ανεκοινώθη ότι ο Μακάριος ήτο νεκρός;*

*ΑΠ: Ο Μακάριος ήτο νεκρός ως ηγέτης και είναι νεκρός ως ηγέτης.*

*ΕΡ: Μπορεί να επιστρέψη εις Κύπρον;*

*ΑΠ: Εγκατέλειπεν αυτούς που τον υπεστήριζαν και τους επρόδωσε διότι είναι φιλοτομαριστής. Εξέλεξε την εξορίαν. Αν επιθυμή να επιστρέψη ας αποταθή εις την Κυβέρνησιν».*

Τη συγκίνηση και την αγαλλίαση του Ν. Σαμψών για το θάνατο του “τύραννου Μούσκου” τη συμμερίστηκαν εκατοντάδες άλλοι στην Κύπρο, ανάμεσα στους οποίους και μερικοί που προηγουμένως εκδηλώνονταν ως υποστηρικτές του Μακαρίου.

Κατά τη διάρκεια της **οκταήμερης προεδρίας** του είδα μια φορά το Νίκο Σαμψών στο ΡΙΚ, όταν ήλθε εκεί για να απευθύνει μήνυμα προς τον Κυπριακό λαό. Θα ήταν η δεύτερη ή η τρίτη μέρα μετά την Τουρκική εισβολή. Μου προκάλεσε αηδία η δουλικότητα μερικών από τους συναδέλφους μου στο ΡΙΚ, όχι στο Τμήμα Ειδήσεων, μπροστά στο Ν. Σαμψών, για τον οποίο ο Γκαουλάιτερ Λιασκώνης μιλούσε για το “κατάντημα”. Μετά το διάβασμα του διαγγέλματος, το οποίο παρακολούθησα από το θάλαμο συνεχείας της τηλεόρασης, ο Νίκος Σαμψών είπε εις επήκοον όλων ότι **είχε μαζί του την ανακοίνωση με την οποία θα κήρυττε την Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα**, αλλά θα τη διάβαζε αργότερα. Πράγματι είχε ετοιμάσει σχετική προκήρυξη, αλλά κάθε του ενέργεια καθοριζόταν και ελέγχονταν από τους στρατιωτικούς. Η προκήρυξη δεν διαβάστηκε, γιατί αυτή ήταν η τελευταία δημόσια εμφάνιση του Ν. Σαμψών υπό την



ιδιότητα του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Στις 23 Ιουλίου 1974 υπό το βάρος της συντελούμενης καταστροφής της Κύπρου, φυσιολογικό αποτέλεσμα της εισβολής μεγάλης στρατιωτικής δύναμης από τη γείτονα χώρα Τουρκία, ο Ν. Σαμψών υποχρεώθηκε να υποβάλει παραίτηση και να παραχωρήσει την Προεδρία στον Πρόεδρο της Βουλής των Αντιπροσώπων *Γλαύκο Κληρίδη*.

### ***Η Τουρκική Εισβολή στην Κύπρο.***

Η κινητοποίηση των Τουρκικών δυνάμεων άρχισε την επόμενη του πραξικοπήματος, όταν ήταν πια βέβαιο ότι το πραξικόπημα είχε αποτύχει σε ότι αφορούσε τον κύριο στόχο του, δηλαδή την εξόντωση του Μακάριου. Παρακολουθώντας όλη τη μέρα τα δελτία ειδήσεων του Β.Β.С. δεν φάνηκε να υπήρξε οποιαδήποτε αντίδραση στο πραξικόπημα από την Τουρκία στις 15 Ιουλίου 1974. Ο πρωθυπουργός της Τουρκίας ***Μπουλέντ Ετζιεβίτ*** άρχισε να εκφράζει την ανησυχία του προς τις κυβερνήσεις της Ελλάδας και της Αγγλίας, όταν βεβαιώθηκε ότι ο Μακάριος δεν ήταν νεκρός και βρισκόταν καθ' οδόν προς τη Νέα Υόρκη, για να προσφωνήσει το Συμβούλιο Ασφαλείας, που θα συνερχόταν στις 19 Ιουλίου. Καθ' οδόν προς τη Νέα Υόρκη στάθμευσε στο Λονδίνο την ίδια μέρα, που πήγε στο Λονδίνο και ο *Ετζιεβίτ*. Μάλιστα αυτή η σύμπτωση της παρουσίας και των δύο στο Λονδίνο έδωσε αφορμή να ακουστούν διάφορες κακοήθειες εις βάρος του Μακαρίου, ότι δήθεν είχε μυστική συνάντηση με τον πρωθυπουργό της Τουρκίας και ότι από τότε του είχε ζητήσει να εισβάλουν τα Τουρκικά στρατεύματα στην Κύπρο. Τόσο ο Μακάριος όσο και ο Ετζιεβίτ είχαν χωριστές συναντήσεις με τον πρωθυπουργό της Βρετανίας ***Χάρολντ Γουίλσον***. Και οι δυο τους είχαν συζητήσει με το Βρετανό πρωθυπουργό θέματα, που απορρέουν από τις συμβατικές υποχρεώσεις της Βρετανίας έναντι της Κύπρου. Με μόνη τη διαφορά ότι ο Μακάριος δεν ήγειρε θέμα στρατιωτικής επέμβασης στην Κύπρο υπό οποιαδήποτε μορφή, ενώ ο *Ετζιεβίτ* ζήτησε από τη

Βρετανία να επέμβουν μαζί για να επαναφέρουν τη συνταγματική τάξη στην Κύπρο. Το ίδιο αίτημα απηύθυνε ο Τούρκος πρωθυπουργός στην Κυβέρνηση των Αθηνών, η οποία όμως το απέρριψε ασυζητητί. Ήταν αδιανόητο για τη Χούντα να πολεμήσει τη δική της Χούντα στην Κύπρο για να επαναφέρει το Μακάριο στην εξουσία. Η Βρετανία, έχοντας υπόψη την άρνηση της μιας από τις εγγυήτριες δυνάμεις να επέμβει όπως προνοούσε η συνθήκη εγγυήσεως, αρνήθηκε και αυτή, γιατί δεν είχε να χάσει τίποτε. Τις βάσεις της στην Κύπρο τις είχε διασφαλισμένες.

Έτσι αφέθηκε μόνο η μια από τις τρεις εγγυήτριες δυνάμεις να επέμβει, η Τουρκία. Και από τη στιγμή, που έμεινε μόνη της η Τουρκία η επέμβαση της δεν θα αποσκοπούσε στην αποκατάσταση της συνταγματικής τάξης. Της παρεχόταν η χρυσή ευκαιρία να προχωρήσει στην εφαρμογή της στρατηγικής της έναντι της Κύπρου με πρώτο βήμα το διαμελισμό της Νήσου.

Αν η Κυβέρνηση των Αθηνών συναινούσε στην από κοινού επέμβαση των τριών εγγυητριών δυνάμεων διαφορετική θα ήταν η κατάσταση στην Κύπρο. Επειδή όμως πίστευε ότι η Τουρκία δεν επρόκειτο να προβεί σε στρατιωτική ενέργεια κατά της Κύπρου, όταν εκδηλώθηκε αυτή το πρωί της 20ής Ιουλίου, την παρακολουθούσε με απάθεια.

Από τις 16 Ιουλίου, που πήγα στο ΡΙΚ, μέχρι και το τέλος της πρώτης φάσης της τουρκικής εισβολής, ύστερα από μια εβδομάδα, το Τμήμα Ειδήσεων και οι ραδιοθάλαμοι του ΡΙΚ ήταν η κατοικία μου. Ιδιαίτερα οι συνθήκες διαβιώσεως στους θαλάμους ήταν πολύ καλύτερες γιατί διέθεταν κλιματισμό, που ήταν τόσο χρήσιμος εκείνες τις ζεστές μέρες του Ιούλη. Στους θαλάμους ήταν δύσκολο να κοιμηθούμε γιατί συγκεντρώνονταν πολλά πρόσωπα, με διάφορες ιδιαιτερότητες. Μερικοί είχαν την αδυναμία του ροχαλίσματος, το οποίο σε μερικές περιπτώσεις συναγωνίζετο το κροτάλισμα των όπλων, στο οποίο τόσο πολύ είχαμε συνηθίσει.

Τα πρακτορεία ειδήσεων μετέδιδαν διαρκώς τις πληροφορίες για τις στρατιωτικές κινητοποιήσεις της Τουρκίας και τις διπλωματικές κινήσεις για αποτροπή της αναμενόμενης τουρκικής ε-

ισβολής. Όλες αυτές τις πληροφορίες τις μεταβιβάζαμε στο “διε-  
υθυντή” μας *Αθανάσιο Λιασκώνη*, ο οποίος μας καθησυχάζε,  
λέγοντας μας ότι τίποτε δεν συμβαίνει και ότι υπήρχαν διαβεβα-  
ιώσεις ότι η Τουρκία δεν θα επενέβαινε. Ο *Λιασκώνης* είχε τακ-  
τική ενημέρωση από τον αρχηγό *Γιωργίτση* και πολλές φορές  
γελούσα όταν τον έβλεπα να στέκεται προσοχή στο τηλέφωνο,  
οσάκις επικοινωνούσε μαζί του ο Αρχηγός.

Το βράδυ της 19<sup>ης</sup> Ιουλίου ήμουν βέβαιος πέραν πάσης αμ-  
φιβολίας, ότι θα είχαμε τουρκική εισβολή και λίγο μετά τα μεσά-  
νυχτα πήγα στο σπίτι μου να κάμω μπάνιο, να ξεκουραστώ,  
όσο μου ήταν δυνατόν, για να μπορέσω να αντιμετωπίσω τα  
ξενύχτια που θα ακολουθούσαν με τον πόλεμο, τον οποίο  
πρόβλεπα ότι θα ήταν μακρύς, Ύστερα ήθελα να επικοινωνήσω  
με το γιο μου τον στρατιώτη, ο οποίος είχε στο μεταξύ επιστρέ-  
ψει στη μονάδα του, για να τον πληροφορήσω για τον επερχό-  
μενο πόλεμο.

Το πρωί της 20<sup>ης</sup> Ιουλίου πήγα στο ΡΙΚ από το σπίτι μου,  
που βρίσκεται σε ύψωμα στην περιοχή του Σταυρού. Τότε ήσαν  
ελάχιστα τα σπίτια στην περιοχή μας και μπορούσα να δω κα-  
θαρά στον Πενταδάκτυλο τους αλεξιπτωτιστές, που έπεφταν  
σαν βροχή. Η εκπομπή του ραδιοφώνου άρχιζε στις 6 π.μ. Ή-  
μουν βέβαιος ότι ο *Λιασκώνης* δεν θα άνοιγε νωρίτερα το σταθ-  
μό γιατί δεν είχε καμιά συναίσθηση του τι σημαίνει ενημέρωση.  
Περίμενα να ακούσω την έναρξη της εκπομπής προτού αναχω-  
ρήσω. Τίποτε δεν συνέβαινε. Η *εκφωνήτρια συνεχείας* διάβασε  
το χαρτί που είχε κάθε πρωί μέσα στο φάκελο της εκπομπής  
της. Είπε ότι σήμερα είναι 20 Ιουλίου και εορτάζει ο *Προφήτης*  
*Ηλίας* και συνέχισε με την ψαλμωδία του “*Σε υμνούμε σε δοξο-  
λογούμε*”. Νομίζω ότι η ταινία με τον ύμνο ήταν ηχογράφιση  
από τον Ιερό Ναό των Αγίων Πάντων ή της Αγίας Σοφίας του  
Λονδίνου, που διαθέτουν θαυμάσιες βυζαντινές χορωδίες. Οι  
ηχογραφήσεις αυτές έγιναν πριν από την ανεξαρτησία. Μπήκα  
στο Τμήμα Ειδήσεων, όπου όλοι ήσαν αναστατωμένοι, γιατί  
ήσαν βέβαιοι πέραν πάσης αμφιβολίας ότι η τουρκική εισβολή  
είχε ήδη προχωρήσει πολύ. Τα πρακτορεία ειδήσεων μιλούσαν  
καθαρά για αποβάσεις Τούρκων στρατιωτών για κανονιοβολισ-

μούς της περιοχής πέντε μίλι στις ακτές της Κερύνειας και για την ρίψη αλεξιπτωτιστών. Για τη ρίψη των αλεξιπτωτιστών δεν θέλαμε κανένα πρακτορείο να μας την πει. Τη βλέπαμε όλοι στη Λευκωσία. Πήγα αμέσως στο ραδιοθάλαμο, λέγοντας στο *Λιασκώνη* ότι οφείλουμε να δώσουμε πληροφορίες στον κόσμο για το τί συνέβαινε. Η αντίδραση του ήταν η πιο έντονη που είχα συναντήσει ως τότε. *“Ποιος σου είπε ότι γίνεται εισβολή;”* Η απάντησή μου ήταν ότι για την απόβαση και τους κανονιοβολισμούς υπήρχαν τα πρακτορεία ειδήσεων και διάφοροι ραδιοσταθμοί. Για τους αλεξιπτωτιστές, τους είδα με τα μάτια μου.

Ο Λιασκώνης που είχε επικοινωνήσει με το διευθυντήριο του πραξικοπήματος είχε πάρει τη διαβεβαίωση ότι εκείνο που συνέβαινε στις ακτές της Κερύνειας ήταν *“στρατιωτικά παίγνια”*, όπως τα αποκάλεσε, και ότι μόλις τελειώσουν οι Τούρκοι θα μαζέψουν τα μπουγαλάκια τους και θα φύγουν. Στο μεταξύ, επειδή είχαν αποκατασταθεί οι τηλεφωνικές επικοινωνίες, τα τηλέφωνα του Τμήματος Ειδήσεων δεν σταματούσαν να κτυπούν με εκατοντάδες πρόσωπα να αγωνιούν να μάθουν τι συμβαίνει. Πολλά τηλεφωνήματα είχαμε από κατοίκους της περιοχής, όπου έγινε η απόβαση.

Με καθυστέρηση τριών και πλέον ωρών το ΡΙΚ μετέδωσε το πρώτο πολεμικό ανακοινωθέν, το οποίο ακολούθησαν θριαμβευτικά εμβλήματα. Το ανακοινωθέν αυτό, καθώς και όλα τα άλλα ανακοινωθέντα που προήρχοντο από το *διευθυντήριο του πραξικοπήματος*, τα χαρακτήριζε μια ανόητη προπαγανδιστική διάθεση, της οποίας κύριο χαρακτηριστικό ήταν το ψέμα διανθισμένο με ελάχιστες αληθινές πληροφορίες. Έτσι το πρώτο ανακοινωθέν ανέφερε:

*«Ανακοινούται ότι την πρωίαν της σήμερον τουρκικά αεροσκάφη άνευ προειδοποιήσεως, υποούλως και ανάνδρως προσέβαλον τον σταθμόν ραντάρ, εβομβάρδισαν το στρατόπεδον της ΕΛΔΥΚ και έρριψαν εντός του τουρκοκυπριακού θυλάκου Λευκωσίας - Αγύρτας μικράν δύναμιν αλεξιπτωτιστών. Αι ελληνικάί Κυπριακαί δυνάμεις αντιμετωπίζουν μετά γενναιότητος και πρωτοφανούς ενθουσιασμού την απρόκλη-*

*τον επίθεσιν του τουρκικού σωβινισμού. Ο εχθρός ουδέν κατώρθωσε να επιτύχη. Μέχρι στιγμής κατερρίφθησαν τρία εχθρικά αεροσκάφη. Ουδεμία απώλεια εσημειώθη εις τας ημετέρας δυνάμεις».*

Το ανακοινωθέν αυτό τίποτε δεν έλεγε για την **απόβαση** των Τουρκικών στρατευμάτων. Οι ηλίθιοι πραξικοπηματίες που βρίσκονταν στο αρχηγείο του ΓΕΕΦ αποφάσισαν να εκδώσουν ανακοίνωση, που ανεφέρετο στην απόβαση, όταν διαπίστωσαν ότι εκείνο που συνέβαινε στις ακτές της Κερύνειας δεν ήταν στρατιωτικά παιγνίδια, αλλά πραγματική απόβαση. Η ανακοίνωση για την απόβαση συνοδευόταν με ένα χονδροειδές ψέμα, το οποίο οι Τούρκοι εκμεταλλεύθηκαν στο έπακρο. Το ανακοινωθέν που εκδόθηκε το μεσημέρι της 20<sup>ης</sup> Ιουλίου ανέφερε ότι οι εχθρικές δυνάμεις επεχείρησαν να αποβιβασθούν παρά την Γλυκιώτισσα, αλλά αναχαιτίστηκαν και ανετράπησαν.

*“Εις την θάλασσαν επιπλέουν τα πτώματα των εισβαλουσών εχθρικών δυνάμεων”.*

Ο ραδιοσταθμός των Τουρκοκυπρίων, “**Μπαϊράκ**” του οποίου διευθυντής ήταν ο Τουρκοκύπριος ομόλογος μου στο ΡΙΚ **Χακκή Σουχά**, ο οποίος είχε πείρα και στην παραγωγή ραδιοφωνικών προγραμμάτων, με αφορμή την ανακοίνωση αυτή, μετέδωσε μερικά από τα δελτία ειδήσεων του “**Μπαϊράκ**” στην ελληνική “*από το βυθό της θάλασσας*” Ο **Αλή Τζιαφέρ**, που γνώριζε θαυμάσια τα ελληνικά και ήταν καλός μίμος παρουσιαζόταν σαν πνιγμένος, που μιλούσε από τον βυθό της θάλασσας. Υπήρχαν ηχητικά εφφέ, που δημιουργούσαν την εντύπωση κυμάτων της θάλασσας.

Δυστυχώς, λόγω της πλήρους ανικανότητας των στρατιωτικών, την πρωτοβουλία στον τομέα των πληροφοριών την είχαν οι Τούρκοι καθ’ όλη τη διάρκεια της εισβολής. Ο “**Μπαϊράκ**” ενεδύθη τον μανδύα του ειρηνοποιοίου και απευθύνετο προς τον απλό άνθρωπο. Από την πρώτη στιγμή της τουρκικής εισβολής η όλη εκστρατεία του ήταν πολύ καλά μελετημένη και φαινόταν ότι είχε ετοιμασθεί προ πολλού. Η πρώτη ανακοίνωση του “**Μπαϊράκ**” στα ελληνικά ήταν πολύ προσεκτικά διατυπωμένη

για να μεταδώσει το μήνυμα ότι

*“οι Τουρκικές δυνάμεις ήλθαν στην Κύπρο για να αποκαταστήσουν την ανεξαρτησία, εδαφική ακεραιότητα και ασφάλεια. Δεν είναι εχθροί σας αλλά φίλοι και θα σας προστατεύσουν”. Σε άλλο σημείο η ανακοίνωση απευθύνει έκκληση για να λησμονήσουμε το παρελθόν και να σκεφθούμε το μέλλον. «Ας σκεφθούμε το μέλλον και τις ημέρες κατά τις οποίες δεν θα είμεθα πηγή έχθρας, αλλά γέφυρα ειρήνης μεταξύ των μητέρων πατρίδων μας και θα ζούμε σε μια ελεύθερη και κυρίαρχη Κύπρο»”.*

Σε πάρα πολλά πολεμικά ανακοινωθέντα του Διευθυντηρίου του Πραξικοπήματος αναφερόταν και η κατάρριψη δύο ή τριών εχθρικών αεροσκαφών. Συνολικά στις τρεις πρώτες μέρες του πολέμου φαίνεται ότι είχαν καταρριφθεί 19 τουρκικά πολεμικά αεροπλάνα!

Το Συμβούλιο Ασφαλείας που συζήτησε την κατάσταση αποφάσισε να ζητήσει κατάπαυση του πυρός. Οι Τούρκοι αποδέχθηκαν την κατάπαυση του πυρός, γιατί είχαν επιτύχει τον πρώτο στόχο της επιχείρησής τους, δηλαδή να συνδέσουν το προγεφύρωμα, που δημιούργησαν στην Κερύνεια με τον θύλακο του τουρκικού τομέα της Λευκωσίας.

### ***Η αντίδραση του ΑΚΕΛ στην Τουρκική Εισβολή.***

Την ημέρα της εισβολής, στις 20 Ιουλίου 1974, κυκλοφόρησε διακήρυξη της Κ.Ε. του ΑΚΕΛ, η οποία βέβαια δεν μεταδόθηκε από το ΡΙΚ, το οποίο δεν μετέδιδε ανακοινώσεις του ΑΚΕΛ και όταν στην Κύπρο κυβερνούσε ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος. Η διακήρυξη του ΑΚΕΛ άρχιζε με τα ακόλουθα:

*«Ύστερα από την ένοπλη επέμβαση της ελλαδικής χούντας και την ανατροπή της νόμιμης δημοκρατικής κυβέρνησης του τόπου μας, έχουμε τώρα την ένοπλη επέμβαση της Τουρκίας, η οποία επικαλούμενη την επέμβαση της Ελλάδας και*

---

*τα δικαιώματα, που της παρέχουν οι Συμφωνίες της Ζυρίχης, παραβιάζει την ανεξαρτησία της πατρίδας μας και απειλεί την ακεραιότητα της».*

Η διακήρυξη του ΑΚΕΛ αφού επιρρίπτει ευθύνες στους κύκλους του ΝΑΤΟ για την κατάσταση, που δημιουργήθηκε στην Κύπρο, κάλεσε το λαό να αντισταθεί για να υπερασπίσει όλα όσα έχει κατακτήσει με τους αγώνες του.

*«Η νέα αυτή δραματική εξέλιξη είναι η σοβαρότερη στην ιστορία της Κύπρου των τελευταίων εκατόν χρόνων. Δεν είναι τώρα η κατάλληλη στιγμή για αναζήτηση των υπευθύνων και κατανομή ευθυνών. Εκείνο, που επιβάλλεται τώρα είναι η ενότητα και η συσπείρωση του λαού για την υπεράσπιση της ανεξαρτησίας, της κυριαρχίας, της εδαφικής ακεραιότητας και των δημοκρατικών δικαιωμάτων του λαού μας. Άλλος τρόπος επίτευξης της απαιτούμενης ενότητας και συσπείρωσης του λαού δεν υπάρχει από την άμεση επάνοδο του νομίμου και δημοκρατικά εκλεγμένου Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας».*

Το ΑΚΕΛ έθεσε από την πρώτη στιγμή θέμα άμεσης επανόδου του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και με τη διακήρυξη του κάλεσε όλο το λαό, όλα τα πολιτικά κόμματα και οργανώσεις να απαιτήσουν την άμεση επιστροφή του Μακαρίου. Μάλιστα κάλεσε την Κυβέρνηση του Νίκου Σαμψών

*«να προσφέρει στη χώρα μας τη μόνη υπηρεσία, την οποία, υπό τις παρούσες συνθήκες είναι δυνατόν να προσφέρει: -Να καλέσει τον εκλεγμένο ηγέτη του λαού να επιστρέψει, να παραδώσει την εξουσία στη νόμιμη κυβέρνηση και μαζί με όλο το λαό να συνεργασθεί για την αντιμετώπιση της εισβολής».*

Η διακήρυξη του ΑΚΕΛ, ενώ απευθύνει έκκληση στον ΟΗΕ και «στις δημοκρατικές δυνάμεις όλου του κόσμου και σ' όλους τους ειλικρινείς φίλους της Κύπρου» να βοηθήσουν τον αγωνιζόμενο λαό της Κύπρου, αποφεύγει να κάμει οποιαδήποτε ονο-

μαστική αναφορά στη Σοβιετική Ένωση, η οποία είχε δικαιολογήσει την Τουρκική εισβολή, υποστηρίζοντας ότι εκείνος που έκαμε πρώτος εισβολή στην Κύπρο ήταν η Ελλάδα. Εξάλλου και η διακήρυξη του ΑΚΕΛ υπογράμμιζε από την αρχή ότι η τουρκική εισβολή στην Κύπρο έγινε «*ύστερα από την ένοπλη επέμβαση της ελλαδικής χούντας και την ανατροπή της νόμιμης δημοκρατικής κυβέρνησης του τόπου μας*».

### ***Η τραγωδία των Ελλαδιτών καταδρομέων και αλεξιπτωτιστών.***

Κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων, τόσο κατά την πρώτη όσο και κατά τη δεύτερη φάση της τουρκικής εισβολής, υπήρξαν πολλές περιπτώσεις επιδείξεως απaráμιλλης γενναιότητας, τόσο από μέλη της Εθνικής Φρουράς όσο και από Ελλαδίτες αξιωματικούς και οπλίτες, οι οποίοι συνέχισαν την παράδοση γενναίων προγόνων τους που πολέμησαν σε διάφορους πολέμους για την ελευθερία της Ελλάδας. Πρωτοφανή γενναιότητα επέδειξαν τα μέλη της ΕΛΔΥΚ, τα οποία, αντιμετωπίζοντας υπέρτερες δυνάμεις, κατόρθωσαν να υπερασπίσουν το αεροδρόμιο Λευκωσίας.

Υπήρξαν όμως και πολλές άλλες περιπτώσεις κατά τις οποίες στρατιώτες εγκαταλείφθηκαν στο έλεος των εχθρού. Χάος και ασυνεννοησία επικρατούσε παντού. Όταν η *Χούντα των Αθηνών* διαπίστωσε ότι δεν μπορούσε να προσφέρει καμιά βοήθεια στην Κύπρο ο ηλίθιος που διέταξε το πραξικόπημα, ο Ταξίαρχος **Δημήτρης Ιωαννίδης**, σε μια προσπάθεια του να εξιλεωθεί διέταξε να σταλεί στην Κύπρο μια μοίρα εκλεκτών καταδρομέων και αλεξιπτωτιστών. Χωρίς να υπάρχει οποιοσδήποτε συντονισμός και συνεννόηση η μοίρα των καταδρομέων, που ξεκίνησε από την Κρήτη για να πολεμήσει στο πλευρό των Ελλήνων της Κύπρου, δέχθηκε επίθεση από το πυροβολικό της Εθνικής Φρουράς, με αποτέλεσμα καταρριφθούν τρία από τα μεταγωγικά που τους μετέφεραν και να σκοτωθούν τριάντα δύο καταδρομείς.



Αναφέρομαι ειδικά στο περιστατικό αυτό γιατί κατά κάποιον τρόπο έχω συνδεθεί με τους πρωταγωνιστές του. Ο γιος μου ανήκε στη μοίρα του πυροβολικού που κτύπησε τα ελληνικά αεροπλάνα. Η μοίρα του είχε πάρει θέσεις στην περιοχή του αεροδρομίου Λευκωσίας, κοντά στη Μακεδονίτισσα. Ήμουν μεταξύ των πρώτων που έμαθα το φρικτό λάθος.

Είκοσι περίπου χρόνια μετά το θλιβερό αυτό περιστατικό βρέθηκα στην Κρήτη, σε μια από τις ετήσιες περιηγήσεις, που πραγματοποιώ σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας. Η άφιξη μου στο Ηράκλειο συνέπεσε με τις εκδηλώσεις, που οργανώνουν κάθε χρόνο οι Κρήτες με αφορμή την επέτειο των τραγικών γεγονότων στην Κύπρο. Οργανωτής των εκδηλώσεων αυτών είναι ο *Σύνδεσμος των Εφέδρων Καταδρομέων και Αλεξιπτωτιστών Κρήτης*, σε συνεργασία με οργανώσεις Κυπρίων, που ζουν στην Κρήτη. Περνώντας με αυτοκίνητο, που είχα ενοικιάσει, από το κέντρο του Ηρακλείου αντιλήφθηκα μια μικρή συγκέντρωση και όταν σταμάτησα διάβασα αφίσες, που ανέφεραν ότι γίνονταν έκθεση έργων ζωγραφικής παιδιών των δημοτικών σχολείων Ηρακλείου με θέμα την τουρκική εισβολή στην Κύπρο. Εκεί συνάντησα τον Πρόεδρο του Συνδέσμου Καταδρομέων και Αλεξιπτωτιστών Κρήτης **Τρευλάκη Μανούσο**. Ο Μανούσος βρισκόταν στο πρώτο αεροπλάνο, που μετέφερε τους αλεξιπτωτιστές στην Κύπρο και το οποίο κατώρθωσε να προσγειωθεί. Ήταν ίσως ο πρώτος από τη μοίρα των Αλεξιπτωτιστών, που πάτησε το πόδι του στην Κύπρο. Ο Μανούσος παρέμεινε στην Κύπρο μέχρι το τέλος του πολέμου και πήρε μέρος σε διάφορες μάχες.

Αγάπησα από την πρώτη στιγμή τον αδελφό αυτό από την Κρήτη, με τον άδολο πατριωτισμό και την απέραντη αγάπη για την Κύπρο, την οποία θεωρεί δεύτερη πατρίδα του. Σχεδόν κάθε χρόνο έρχεται στην Κύπρο για να συμμετάσχει στις εκδηλώσεις για την εισβολή και να αποτίσει φόρο τιμής στους συναγωνιστές του που έπεσαν υπερασπιζόμενοι την ελευθερία της Κύπρου. Γίναμε στενοί φίλοι τόσο με τον ίδιο όσο και με τη σύζυγο του *Κατερίνα* και τα δύο τους παιδιά την *Ελευθερία* και το *Γιάννη*.

Παρέμεινα στο Ηράκλειο μια εβδομάδα και άλλη μια εβδομάδα στα Χανιά, όπου παρακολούθησα την επιβλητική τελετή, που γίνεται κάθε χρόνο στο στρατόπεδο Μάλαμε, στο οποίο υπηρετούσαν οι καταδρομείς και αλεξιπτωτιστές που ήλθαν στην Κύπρο. Εκεί συνάντησα και πάλιν το Μανούσο, ο οποίος μού γνώρισε και άλλους από τους συναδέλφους του που ήλθαν στην Κύπρο. Γνώρισα και τις μανάδες και άλλους συγγενείς αλεξιπτωτιστών που έπεσαν στην Κύπρο.

Το φθινόπωρο της χρονιάς εκείνης πολυμελής αντιπροσωπεία του Συνδέσμου Εφέδρων Αλεξιπτωτιστών και Καταδρομέων Κρήτης ήλθε στην Κύπρο για την τελετή αδελφοποίησης με τον σύνδεσμο εφέδρων καταδρομέων της Κύπρου. Φιλοξένησα μια μεγάλη ομάδα στο σπίτι μου και τους πρόσφερα, μεταξύ άλλων, εξαιρετικό σταφύλι *βέρικο*, που έχω στην αυλή του σπιτιού μου. Επίσης τους έδωσα μοσχεύματα για να τα φυτέψουν στην Κρήτη.

Την επόμενη χρονιά το 1996 επισκέφθηκα και πάλιν την Κρήτη. Αυτή τη φορά έμεινα μόνο στο Ηράκλειο. Μου εξασφάλισε διαμέρισμα ο Μανούσος σε μια περιοχή κοντά στο ημιτελές τότε σπίτι, του από όπου πραγματοποιούσα τις εξορμήσεις μου σε διάφορες περιοχές της Κρήτης. Σε μια από τις εξορμήσεις, συνοδευόμενος από το Μανούσο, επισκέφθηκα στα σπίτια τους οικογένειες πεσόντων Κρητών στην Κύπρο. Επρόκειτο για ένα οφειλόμενο προσκύνημα.

Στο διαμέρισμα που διέμενα είχα κάθε βράδυ σχεδόν επισκέψεις από πολλούς φίλους Κρήτες. Υποχρεώθηκα να πίνω *τσικουδιά* και αν επρόκειτο να μεταφέρω τη τσικουδιά που μού πρόσφεραν στην Κύπρο, θα άνοιγα κατάστημα πωλήσεως κρητικής τσικουδιάς.

Τα μοσχεύματα του βέρικο, φυτεύτηκαν στην πόλη Μάλια, στο δρόμο Ηρακλείου-Αγίου Νικολάου. Έχουν πιάσει και, όπως με πληροφόρησαν πρόσφατα, παρήγαγαν και τα πρώτα τους σταφύλια.

## *Ο Κληρίδης αναλαμβάνει την Προεδρία.*

Το απόγευμα της 23<sup>ης</sup> Ιουλίου ο Νίκος Σαμψών, αφού συμπλήρωσε οκταήμερη θητεία στην Προεδρία, υπέβαλε παραίτηση και ο Πρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων Γλαύκος Κληρίδης ορκίστηκε ενώπιον του “*Τοποτηρητή*” του Αρχιεπισκοπικού Θρόνου Γενναδίου Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Η ανάληψη της Προεδρίας από τον *Γλαύκο Κληρίδη* προκάλεσε μεγάλη ανακούφιση στον κυπριακό λαό. Μερικοί εξέφρασαν αργότερα αντιδράσεις για τις συνθήκες υπό τις οποίες ο *Γλαύκος Κληρίδης* ανέλαβε την Προεδρία. Για την ορκωμοσία του από το Γεννάδιο, κάτι που δεν προβλέπει το Σύνταγμα, για τις ευχαριστίες του προς το *Σαμψών*, για τη δήλωση του ότι ο *Κυπριακός λαός θα αποφάσιζε με εκλογές κατά πόσο θα επέστρεφε ο Μακάριος στην Κύπρο* και τη διατήρηση πολλών πραξικοπηματιών στις θέσεις που ανέλαβαν μετά το πραξικόπημα. Παρ’ όλη την πολιτική αντίθεση μου προς το *Γλαύκο Κληρίδη* θεωρώ απόλυτα δικαιολογημένες τις ενέργειες του. Ο *Γλαύκος Κληρίδης* ριψοκινδύνευσε, αναλαμβάνοντας την Προεδρία του Κυπριακού κράτους κατά την κρίσιμη εκείνη περίοδο. Εκείνοι, που έπειτα από μερικά χρόνια και όταν εξέλιπταν οι κίνδυνοι της τουρκικής προέλασης και της τρομοκρατίας των Εοκαβητατζήδων, μιλούν για μεταπραξικόπημα και άλλα φαίνεται ότι δεν είχαν ζήσει την τραγική πραγματικότητα της Κύπρου του καλοκαιριού του 1974.

Πρέπει να αναφέρω εδώ ότι ο *Γλαύκος Κληρίδης* θεωρούσε τον εαυτό του Πρόεδρο και όχι Προεδρεύοντα ή ασκούντα τα καθήκοντα του Προέδρου. Ουδέποτε κατά τους πέντε περίπου μήνες, που παρέμεινε στην Προεδρία εμείς στο ΡΙΚ αποκαλέσαμε τον *Γλαύκο Κληρίδη* Προεδρεύοντα ή ασκούντα τα καθήκοντα του Προέδρου. Πάντοτε τον αποκαλούσαμε *Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας*. Απαγορευόταν αυστηρά να μεταδώσουμε έστω και τη λέξη *Μακάριος*. Όταν έφθασε η στιγμή, που έπρεπε να αναφερθούμε στο *Μακάριο*, ο οποίος ανέπτυξε έντο-

νη δραστηριότητα στο εξωτερικό και έπρεπε να μεταδώσουμε ορισμένες ενέργειες του τού δώσαμε το επίθετο του εκλεγμένου Προέδρου, ενώ εξακολουθούσαμε να αποκαλούμε τον Γλαύκο Κληρίδη Πρόεδρο. Και σ' αυτό δικαιολογώ το Γλαύκο Κληρίδη. Εκείνο, που εκαλείτο να πράξει ήταν να σώσει την Κύπρο από την πλήρη καταστροφή. Και πιστεύω ότι αυτό το είχε επιτύχει. Τα άλλα όλα για το Γεννάδιο, και τις δηλώσεις περί νέων προεδρικών εκλογών ήταν χωρίς καμιά σημασία, μπροστά στην τραγωδία που αντιμετώπιζε η Κύπρος.

Ενάμισι περίπου χρόνο μετά την ανάληψη της Προεδρίας από τον Γλαύκο Κληρίδη διεξήχθη έντονη συζήτηση στη Βουλή για τις συνθήκες κάτω από τις οποίες ανέλαβε την εξουσία ο Κληρίδης και το ρόλο που διαδραμάτισε στους λίγους μήνες της παραμονής του στην Προεδρία. Λέχθηκαν πολλά κατά τη συζήτηση εκείνη. Νομίζω ότι την καλύτερη εικόνα είχε δώσει ο Τάσος Παπαδόπουλος, ο οποίος μετά την ορκωμοσία του Γλαύκου Κληρίδη ως Προέδρου της Δημοκρατίας ανέλαβε την Προεδρία της Βουλής των Αντιπροσώπων. Σε ομιλία του στη Βουλή το Νοέμβριο του 1975 ο Τάσος Παπαδόπουλος είπε και τα ακόλουθα:

*«Ελέχθησαν πολλά και συγκινητικά δια την αντιστασιακήν στάσιν μερικῶν. Ημεῖς δεν θα ζητήσωμεν δάφνας διὰ αντιστασιακόν αγῶνα, οὔτε και υποτιμῶμεν το θάρρος ἢ την γενναιότητα οιουδήποτε. Ὅσοι ἐπολέμησαν την βίαν και το πραξικόπημα δικαιούνται να σεμνύνωνται δια τον ηρωϊσμόν των.*

*Υπάρχει ὁμως και ἕνα ἄλλο εἶδος ηρωϊσμοῦ, πέραν ἀπὸ τον ηρωϊσμό του πολέμου και της μάχης. Είναι το θάρρος της ἀναλήψεως ευθύνης. Η γενναιότης, ὅταν ὅλα εἶναι χάος, ὅταν ὅλα βυθίζονται εἰς το ἔρεβος και την καταστροφὴν να ἀναλάβῃ ο ἄοκνος και ἱκανὸς ηγέτης ἐπὶ των ὤμων του την ευθύνη και την ἐπίκριση και να ὀδηγήσει το σκάφος εἰς τον λιμένα της εἰρήνης. Τότε ἀποδεικνύεται ο ἄξιος ηγέτης και ο ἱκανὸς οιακοστρόφος. Τότε ἀποδεικνύονται αι ἰσχυραὶ ηγετικά χεῖρες και οι ἰσχυροὶ ὠμοι που θα φέρουν το βᾶρος του αγῶνος, ἀλλὰ και τας ευθύνας ἄλλων.*

---

*Αυτόν τον ρόλον κατά την γνώμην μας διαδραμάτισε ο κ. Κληρίδης. Αυτήν την υψίστην υπηρεσίαν προσέφερεν εις την πατρίδα του. Δια τούτο θα ομιλήση η ιστορία. **Παρέλαβε χάος και παρέδωσε κράτος**».*

Ο *Τάσος Παπαδόπουλος* αντέκρουσε διάφορες κατηγορίες, που προσάπτονταν εκ των υστέρων κατά του Κληρίδη, λέγοντας ότι όταν ο Κληρίδης ανέλαβε την Προεδρία οι ηγέτες των κομμάτων εξέφρασαν μεγάλη ανακούφιση. Ανάμεσα τους ήσαν και εκείνοι που αργότερα τον επέκριναν.

### ***Η στάση του ΑΚΕΛ και της ΕΔΕΚ όσον αφορά την ανάληψη της Προεδρίας από τον Κληρίδη.***

Η στάση που τήρησε το ΑΚΕΛ στην ανάληψη της Προεδρίας από τον Πρόεδρο Κληρίδη πρέπει να κρίνεται και με τα σημερινά δεδομένα ως απόλυτα ορθή. Σε δηλώσεις του ο Γενικός Γραμματέας του ΑΚΕΛ *Εζεκίας Παπαϊωάννου*, που έγιναν τέσσερις μόνο μέρες μετά την ορκωμοσία του Κληρίδη, είχε δώσει τις πραγματικές διαστάσεις της ενέργειας του *Γλαύκου Κληρίδη*. Μερικές από τις απόψεις που διατύπωσε ο *Εζεκίας Παπαϊωάννου* θα έπρεπε να είχαν διατυπωθεί από τον ίδιο το *Γλαύκο Κληρίδη* όταν αναλάμβανε την Προεδρία. Αλλά, λαμβάνοντας υπόψη τις τραγικές συνθήκες κάτω από τις οποίες κλήθηκε να αναλάβει αυτό το δύσκολο έργο, ένας θα πρέπει να τον δικαιολογήσει. Ο Παπαϊωάννου είπε ότι η άνοδος του Κληρίδη στην εξουσία έγινε βάσει των προνοιών του Συντάγματος και τη θεώρησε σαν αρχή για την επάνοδο στη συνταγματική νομιμότητα, η οποία θα ολοκληρώνετο με την επιστροφή του Προέδρου Μακαρίου.

Ο *Γλαύκος Κληρίδης* θα μπορούσε να επικαλεσθεί το σύνταγμα όταν ανελάμβανε την Προεδρία.

Οι δηλώσεις του *Εζεκία Παπαϊωάννου* δεν μεταδόθηκαν στον Κυπριακό λαό από το ΡΙΚ και ούτε είχαν δημοσιευθεί στις εφημερίδες, που κατά την περίοδο εκείνη είχαν αναστείλει την έκ-

δοση τους. Κατά τη διάρκεια των πολεμικών επιχειρήσεων δεν κυκλοφορούσε καμιά εφημερίδα. Οι εφημερίδες επανεμφανίστηκαν την 1<sup>η</sup> Αυγούστου 1974. Και οι περισσότεροι που ασχολήθηκαν με την περίοδο αυτή αποφεύγουν να αναφερθούν στη στάση, που τήρησε τότε το ΑΚΕΛ.

Μεταξύ άλλων ο *Εζεκίας Παπαϊωάννου* δήλωσε ότι το ΑΚΕΛ υποστήριξε και θα υποστηρίξει το Γλαύκο Κληρίδη

*«στις προσπάθειες του για επάνοδο του τόπου στη συνταγματική τάξη το γρηγορότερο δυνατόν και στην αντιμετώπιση των σοβαρών προβλημάτων, που εδημιούργησαν το πραξικόπημα της 15<sup>ης</sup> Ιουλίου και η ένοπλος τουρκική επέμβαση στην Κύπρο. Το Κόμμα μας είναι πρόθυμο να συνεργασθεί ανιδιοτελώς με όλα τα κόμματα και οργανώσεις, που επιθυμούν να αντιμετωπισθεί επιτυχώς η ένοπλη επέμβαση της Τουρκίας, να εφαρμοσθεί κατά γράμμα το ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ για την Κύπρο, να αποκατασταθεί το συντομότερο δυνατό η συνταγματική τάξη, που υπήρχε προ του πραξικοπήματος, να κατοχυρωθούν πλήρως τα ανθρώπινα δικαιώματα του κυπριακού λαού για ανεξαρτησία και εδαφική ακεραιότητα».*

Ο *Εζεκίας Παπαϊωάννου* απάντησε σε πολλές ερωτήσεις των δημοσιογράφων, οι οποίες αφορούσαν κυρίως τη θέση του ΑΚΕΛ έναντι του Προέδρου Μακαρίου. Σε ερώτηση αν το ΑΚΕΛ αναγνωρίζει τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο ως συνταγματικό Πρόεδρο της Κύπρου ο Παπαϊωάννου απάντησε:

*«Τα αισθήματα και η υποστήριξίς μας προς τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο είναι πολύ γνωστά. Επιθυμούμε να επανέλθουμε στη συνταγματική τάξη όσο το δυνατό σύντομα, οπότε θα είναι δυνατό να επιστρέψει στην Κύπρο ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος».*

**ΕΡ: Τον κ. Κληρίδη τον θεωρείτε Πρόεδρο ή προεδρεύοντα;**

**ΑΠ: Δεν πρόκειται για το τι νομίζουμε εμείς για τον κ. Κληρί-**

δη, αλλά για το τί λέγει το Σύνταγμα σχετικά με αυτό το θέμα. Σύμφωνα με το Σύνταγμα ο κ. Κληρίδης είναι ο προεδρεύων και έτσι θεωρεί τη θέση του. Επίσης ο κ. Κληρίδης έχει ενημερώσει τις διπλωματικές αντιπροσωπείες στην Κύπρο ότι είναι προεδρεύων. Ο κ. Κληρίδης έχει δηλώσει ότι στο Σύνταγμα δεν υπάρχει ο όρος προεδρεύων. **Δεν νομίζω ότι τώρα μπορούμε να παίζουμε με τις λέξεις.** (υπογράμμιση δική μου) Δεν θυμάμαι τώρα την ακριβή διατύπωση στο Σύνταγμα, αλλά ο κ. Κληρίδης εκτελεί καθήκοντα Προέδρου, που σημαίνει ότι είναι προεδρεύων.

Υποστηρίζουμε τον κ. Κληρίδη και πιστεύουμε ότι ενεργεί σύμφωνα με το Σύνταγμα, πράγμα, που κάμνει δυνατή την αποκατάσταση της συνταγματικής τάξης το συντομότερο δυνατό.

**ΕΡ: Είναι τον κ. Κληρίδη, που υποστηρίζετε ή το Συνταγματικό αξίωμα.**

ΑΠ: Υποστηρίζουμε τη συνταγματική θέση του κ. Κληρίδη διότι επιθυμούμε όπως η Κύπρος επανέλθει στη συνταγματική τάξη, που επικρατούσε πριν από το πραξικόπημα».

Οι θέσεις αυτές του ΑΚΕΛ έχουν μεγάλη σημασία γιατί έγιναν ελάχιστες μόνο μέρες μετά την ορκωμοσία του *Γλαύκου Κληρίδη*. Από τη δήλωση του Παπαϊωάννου φαίνεται ότι το ΑΚΕΛ πίστευε εκείνη την περίοδο ότι δεν ήταν δυνατή η άμεση επιστροφή του Μακαρίου στην Κύπρο. Το θέμα της επιστροφής του Μακαρίου είχε απασχολήσει για πολύ τις πολιτικές ηγεσίες της Κύπρου και τις Ελλάδας. Ζώντας την ατμόσφαιρα της εποχής, ήμουν βέβαιος πώς άμεση επιστροφή του Μακαρίου θα συνέβαλλε στην επιδείνωση της κατάστασης. Πιστεύω ότι και ο ίδιος είχε πεισθεί ότι δεν έπρεπε να επισπεύσει την επιστροφή του. Την άποψη αυτή συμεριζόταν και η Ελληνική Κυβέρνηση, και κυρίως, ο *Κωνσταντίνος Καραμανλής*. Έντονος επιφυλάξεις διατηρούσε ο Καραμανλής μέχρι το Φθινόπωρο του 1974 και αυτές τις επιφυλάξεις τις εξέφρασε στον ίδιο το Μακάριο.

Αργότερα αποκαλύφθηκε ότι το ΑΚΕΛ είχε εξουσιοδοτήσει, με επιστολή του, τον *Γλαύκο Κληρίδη* να αναλάβει την Προεδ-

---

ρία του Κράτους, την ίδια μέρα, που ορκίστηκε από τον “Τοποτηρητή” Γεννάδιο.

Στις 23 Ιουλίου 1974 Ο Γ. Γ. του ΑΚΕΛ *Εζεκίας Παπαϊωάννου* απέστειλε την ακόλουθη επιστολή προς τον *Γλαύκο Κληρίδη*:

*«Έντιμον κ. Γλαύκον Κληρίδη  
Πρόεδρο της Βουλής των Αντιπροσώπων  
Λευκωσία.*

*Εντιμε κ. Πρόεδρε*

*Η Κοινοβουλευτική ομάδα της Αριστεράς συμφωνεί πλήρως με την απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας αναφορικάς προς την επάνοδον του τόπου εις την συνταγματική τάξιν και ομαλότητα.*

*Η Κοινοβουλευτική Ομάς της Αριστεράς σας εξουσιοδοτεί έντιμε κ. Πρόεδρε να ενεργήσετε και εκ μέρους της για εφαρμογήν της αποφάσεως του Συμβουλίου Ασφαλείας και όπως αναλάβετε καθήκοντα Προέδρου της Δημοκρατίας, ως προνοείται και υπό του Συντάγματος, μέχρι της επανόδου του εκλεγμένου Προέδρου της Δημοκρατίας Αρχιεπισκόπου Μακαρίου εις Κύπρον.*

*Έχομεν την γνώμην όπως εις στιγμήν που θα θεωρήσετε κατάλληλον κληθούν εις σύσκεψιν υπό την Προεδρίαν σας οι Κοινοβουλευτικοί Εκπρόσωποι.*

*23.7.74*

*Μετά πολλής εκτιμήσεως,  
Ε. Παπαϊωάννου  
Κοινοβουλευτικός Εκπρόσωπος της Αριστεράς».*

***Η στάση της ΕΔΕΚ.***



Την άμεση επιστροφή του Μακαρίου στην Κύπρο ζήτησε η ΕΔΕΚ. Την αξίωση αυτή πρόβαλε εκπρόσωπος της ΕΔΕΚ, σε δήλωση του που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα του Κόμματος "Τα Νέα" που κυκλοφόρησε για πρώτη φορά την 1<sup>η</sup> Αυγούστου 1974. Τα επιχειρήματα του εκπροσώπου ήσαν ορθά, αγνοούσαν όμως την τραγική πραγματικότητα τής Κύπρου. Ο εκπρόσωπος της ΕΔΕΚ είπε ότι επιβάλλεται η παρουσία του Προέδρου Μακαρίου, γιατί είναι ο εκλεγμένος Πρόεδρος της Κύπρου και για να αντιμετωπισθεί η προσπάθεια των Τούρκων να υποβιβασθεί η Κυπριακή Κυβέρνηση σε επίπεδο διοίκησης και συνέχιζε:

*«Με το Μακάριο στην ηγεσία της Κυπριακής Δημοκρατίας η προσπάθεια της Τουρκίας γίνεται τρομερά δύσκολη. Ο Μακάριος είναι ο αναγνωρισμένος από όλες τις κυβερνήσεις σαν ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας και όχι μιας ελληνοκυπριακής διοικήσεως. Είναι βέβαιο πως η αναγνώριση αυτή θα συνεχισθεί παρά τις τουρκικές προσπάθειες. Είναι επίσης και τούτο: Αρχίζουν σε λίγες μέρες κρίσιμες διαπραγματεύσεις για την τύχη της Κύπρου. Το κύρος της Κύπρου θα διασφαλισθεί μόνο με το κύρος μιας προσωπικότητας με διεθνή και παγκόσμια αναγνώριση. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η προσωπικότητα αυτή είναι ο Μακάριος.*

*Η ανάγκη ψυχικής ενότητας του λαού είναι γνωστή, αλλά ψυχική ενότητα τότε μόνο θα επιτευχθεί στην πράξη όταν επικεφαλής του λαού βρίσκεται ο εκλεκτός του λαού. Και εκλεκτός του λαού είναι πάντα ο Μακάριος. Ενισχυμένος δε σήμερα από την πρώτη πολιτική Κυβέρνηση της Ελλάδος, ύστερα από 7 χρόνια δικτατορικού καθεστώτος, ο Μακάριος είναι εκείνος, που έχει τη δύναμη να ενώσει να ενθουσιάσει και να οδηγήσει. Ούτε είναι βάσιμη η άποψη ξένων δημοσιογράφων ότι κινδυνεύει αν επανέλθει σήμερα. Πολλοί από τους άλλοτε αντιμακαριακούς άλλαξαν απόψεις. Υπάρχουν βέβαια οι αδιάλλακτοι. Αλλά είναι ελάχιστοι και θα γίνουν λιγότεροι αν υπάρξει αυτή η σωστή διαφώτιση».*

Είναι βέβαιο ότι όταν ο εκπρόσωπος της ΕΔΕΚ μιλούσε για το ρόλο που θα διαδραμάτιζε ο Μακάριος “ενισχυμένος δε σήμερα από την πρώτη πολιτική Κυβέρνηση της Ελλάδος ύστερα από 7 χρόνια δικτατορικού καθεστώτος”, δεν γνώριζε ότι η Κυβέρνηση Καραμανλή αντιτίθετο σφοδρά στην επιστροφή του Μακαρίου, γιατί πίστευε ότι τούτο θα συντελούσε σε αύξηση της έντασης.

Ο *Γλαύκος Κληρίδης*, κάτω από πραγματικά τραγικές συνθήκες, κλήθηκε να αντιμετωπίσει τη δεύτερη φάση της τουρκικής εισβολής, η οποία ήταν προβλεπτή. Από τη στιγμή που η Τουρκία επενέβη μόνη στην Κύπρο, σε καμιά περίπτωση δεν επρόκειτο να εργασθεί για την αποκατάσταση της συνταγματικής τάξης. Εξέφραζαν τόνους ευσεβοποθισμού, εκείνοι οι οποίοι ανέμεναν τερματισμό της τουρκικής στρατιωτικής εισβολής, επειδή αποκαταστάθηκε η συνταγματική τάξη στην Κύπρο με το *Γλαύκο Κληρίδη* στη θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας. Η Τουρκία θα προχωρούσε, όσο μπορούσε, δεδομένου, ότι διαπίστωσε πως δεν είχε αντίπαλο την Ελλάδα και επιπρόσθετα είχε την ενθάρρυνση ή, τουλάχιστο την ανοχή πολλών χωρών. Θα προχωρούσε στην αποτελεσματικότερη “*διασφάλιση*” των Τούρκων συγκεντρώνοντας τους σε μια ομοιογενή έκταση. Και αυτή η έκταση θα έπρεπε να είναι μεγαλύτερη από εκείνη που αναλογούσε στην Τουρκική κοινότητα, για να μειωθεί, ενδεχομένως, σε μια διαπραγμάτευση.

Έτσι η κατάπαυση του πυρός ουδέποτε ίσχυσε για την Τουρκία. Οι στρατιωτικές ενέργειες συνεχίζονταν και οι Τούρκοι επεξέτειναν την περιοχή που είχαν υπό τον έλεγχο τους, ενώ οι Έλληνες εγκατέλειπαν τα σπίτια τους στις περιοχές αυτές, για να πάρουν το δρόμο της προσφυγιάς.

Τα σχέδια της Τουρκίας κατέστησαν πιο φανερά με το τελεσίγραφο που έθεσε στον *Γλαύκο Κληρίδη* στη διάσκεψη της Γενεύης, η οποία συνεκλήθη για να συζητήσει και το πολιτικό μέλλον της Κύπρου.

Είναι γνωστά τα όσα διαδραματίστηκαν στη Γενεύη. Τις λεπτομέρειες μας τις μετέδιδε ο **Δημήτρης Αντρέου**, ο οποίος είχε το θλιβερό προνόμιο να καλύψει τη διάσκεψη αυτή, καθώς και

πολλά άλλα γεγονότα της περιόδου εκείνης.

### ***Η Δεύτερη Τούρκικη Εισβολή στην Κύπρο στις 14 Αυγούστου 1974.***

Από το βράδυ της 13<sup>ης</sup> Αυγούστου 1974 ήμουν βέβαιος ότι την επαύριον θα άρχιζαν νέες στρατιωτικές επιχειρήσεις. Οι πληροφορίες που είχαμε από τη Γενεύη, τόσο από τον *Δημήτρη Αντρέου* όσο και από άλλες πηγές, μιλούσαν για πλήρες ναυάγιο της διάσκεψης, μετά την τελεσιγραφική αξίωση του Τούρκου Υπουργού Εξωτερικών **Γκιουνές**, όπως γίνει χωρίς καθυστέρηση δεκτό το τουρκικό σχέδιο λύσης του Κυπριακού. Ούτε μια ώρα προθεσμία δεν έδιδε στο *Γλαύκο Κληρίδη* για να μπορέσει να συνεννοηθεί με την Κύπρο και να δώσει την απάντηση του. Καθ' όλη τη διάρκεια της καταπαύσεως του πυρός η Τουρκία δεν έπαυσε να ενισχύει τις δυνάμεις της στην Κύπρο και να επεκτείνει τον έλεγχο της πάνω σε νέα εδάφη. Ενώ διεξάγονταν οι συνομιλίες στη Γενεύη, οι Τούρκοι μετέφεραν, ανενόχλητοι, προμήθειες και νέες στρατιωτικές δυνάμεις.

Ήταν βέβαιο ότι το σχέδιο που υπέβαλε ο **Γκιουνές** στο τραπέζι των συνομιλιών θα επιβαλλόταν διά πυρός και σιδήρου, όταν άρχισε στις 14 Αυγούστου η δεύτερη φάση της εισβολής. Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος σε ένα μήνυμα απελπισίας προς τους αρχηγούς κρατών, από την Υπάτη Αρμοστεία του Λονδίνου, ζήτησε άμεση βοήθεια εκ μέρους της Κύπρου, καταγγέλλοντας «*ότι όσα οι Τούρκοι δεν κατώρθωσαν να επιτύχουν εις την διάσκεψιν της Γενεύης διά της μεθόδου του εκβιασμού και της απειλής των όπλων, επιχειρούν να εξασφαλίσουν δια ωμής βίας*».

Η Ελλάδα, την οποία είχαν ξεχαρβαλώσει κυριολεκτικά οι ηλίθιοι συνταγματάρχες δεν μπορούσε να προβάλλει καμιά αντίσταση και οι μεγαλοστομίες του τότε Υπουργού Εξωτερικών της Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας **Γεωργίου Μαύρου** θα αποδεικνύονταν κενά λόγια. Μεταβαίνοντας στη Γενεύη ο *Γεώργιος Μαύρος* δήλωσε:

---

**«Ουδείς επιθυμεί τον πόλεμο. Όταν όμως μια χώρα έχει να εκλέξει μεταξύ πολέμου και εθνικής ταπείνωσης τότε δεν υπάρχει εκλογή».**

Κι όμως εκλογή υπήρξε. Αντί του πολέμου προτιμήθηκε η εθνική ταπείνωση!

Μετά την ετοιμασία του τελευταίου δελτίου ειδήσεων τα μεσάνυκτα της 13<sup>ης</sup> Αυγούστου 1974, πήγα στο σπίτι με τη βεβαιότητα ότι την επαύριον θα ξυπνούσα από τα χαράματα. Είπα στη γυναίκα μου να τη μεταφέρω με τα άλλα δυο μας παιδιά στο χωριό της μητέρας μου, τη Γεράσα, γιατί θα κινδύνευαν, αν παρέμεναν στη Λευκωσία. Εκείνη αρνήθηκε γιατί ήθελε να βρισκείται σε επαφή με το γιο της το στρατιώτη, του οποίου η *μοίρα* πήρε θέσεις μάχης στην περιοχή των Λατσιών. Ο Διοικητής του ανακάλυψε ότι ήταν ο καλύτερος στις εξετάσεις που έγιναν για την επιλογή ανθυπολοχαγών, αλλά λόγω φρονημάτων ήταν απλός στρατιώτης, ο οποίος είχε βασανισθεί άγρια για να πεισθεί ότι εχθρός της πατρίδας ήταν... ο Μακάριος και ο κομμουνισμός. Αλλά δεν επείσθη. Τον κάλεσε στο γραφείο του και τον βοήθησε. Διέμεναν στο σπίτι του κοινοτάρχη Λατσιών και στο τηλέφωνο αυτό επικοινωνούσε η γυναίκα μου με το γιο της, ο οποίος την προειδοποιούσε για τις βολές που θα έριχνε το πυροβολικό στους εχθρικούς στόχους. Ήταν βαρύ πυροβολικό.

Γύρω στις 4.30 π.μ. άκουσα τα πρώτα τουρκικά αεροπλάνα που πετούσαν πάνω από τη Λευκωσία. Πήρα το αυτοκίνητο μου αποχαιρέτησα τη γυναίκα και τα παιδιά, λέγοντας τους ότι δεν είναι βέβαιο αν θα παρέμενα στο κτίριο του ΡΙΚ.

Θέσαμε αμέσως σε λειτουργία τους πομπούς και αρχίσαμε να μεταδίδουμε δικές μας ανακοινώσεις για τη νέα τουρκική στρατιωτική ενέργεια σε βάρος της Κύπρου. Οι ανακοινώσεις μας ήσαν γενικόλογες. Είχαμε μετατρέψει σε στούντιο ένα υπόγειο καμαρίνι του νέου τηλεθαλάμου. Πρόσφερε ασφάλεια από αεροπορικούς βομβαρδισμούς. Εκεί έφθασαν και άλλοι συνάδελφοι του Τμήματος Ειδήσεων και των Προγραμμάτων. Κατεβάλαμε απεγνωσμένες προσπάθειες να επικοινωνήσουμε με το Γραφείο της Εθνικής Φρουράς, που διεύθυνε ο Αθανάσιος Λι-

ασκώνης, αλλά εις μάτην. Καταβάλαμε προσπάθειες να επικοινωνήσουμε με την αστυνομία και άλλες κυβερνητικές υπηρεσίες. Αλλά δεν υπήρχε καμιά ανταπόκριση. Τα πάντα είχαν διαλυθεί. Το χειρότερο όμως υπήρχε σοβαρός κίνδυνος να διαλυθούμε και εμείς και να σιγήσει το ΡΙΚ, όταν άρχισαν να μας βάλλουν οι Τούρκοι με πυροβολικό. Με την πανύψηλη αντένα που είχαμε στην αυλή του ΡΙΚ τα κτίρια του Ιδρύματος ήταν πολύ εύκολος στόχος για το πυροβολικό.

Ήμουν ο ανώτερος υπάλληλος στο υπόγειο του ΡΙΚ και θεώρησα καλό να πω σε μερικούς συναδέλφους να μεταβούν στον επικουρικό σταθμό, που είχαμε στο χωριό Δευτερά, στο δρόμο προς την Πισιλιά, για να συνεχίσουμε από εκεί την εκπομπή μας. Μόλις διαπιστώσαμε ότι άρχισε να εκπέμπει ο σταθμός της Δευτεράς, αρχίσαμε να εγκαταλείπουμε λίγοι λίγοι το ΡΙΚ. Ήμουν από τους τελευταίους που εγκατέλειψαν το κτίριο του ΡΙΚ. Κατευθύνθηκα στο υπόστεγο, που ήταν σταθμευμένο το αυτοκίνητο μου, ενώ το πυροβολικό των Τούρκων κτυπούσε το ΡΙΚ. Μια φορά αναγκάστηκα να αναζητήσω κάλυψη σε ένα χαντάκι, στο οποίο είχε πέσει και ο οδηγός Αλέκος. Κατόρθωσα να μπω στο αυτοκίνητο και να ξεκινήσω. Μόλις έφυγα, το υπόστεγο που στέγαζε το αυτοκίνητο μου είχε κτυπηθεί από το πυροβολικό των Τούρκων, εγώ όμως με μεγάλη ταχύτητα κατόρθωσα να διαφύγω. Κατευθύνθηκα προς τη Δευτερά, όπου διαπίστωσα ότι τα πράγματα δεν πήγαιναν καλά και αφού παρέλαβα τη συνάδελφο Στέλλα Ιωαννίδου συνεχίσαμε την πορεία μας προς το Τρόδος για να συνεχίσουμε την εκπομπή μας από εκεί. Κατευθυνθήκαμε στο Τρόδος μέσω Πισιλιάς, γιατί στο δρόμο μέσω Κακοπετριάς φαινόταν ότι υπήρχε πρωτοφανής συμφόρηση αυτοκινήτων με χιλιάδες πρόσωπα, τα οποία εγκατέλειπαν τη Λευκωσία. Η επιλογή μου αυτή απεδείχθη πολύ καλή γιατί άλλοι συνάδελφοι, που σκέφθηκαν να πάνε στο Τρόδος, χρησιμοποιώντας τη συντομότερη οδό πήγαν εκεί με μεγάλη καθυστέρηση.

Όταν πήγα στους πομπούς του Τρόδους, που είναι κοντά στο μεγάλο ραντάρ των Άγγλων, βρήκα ένα ένοπλο, ο οποίος ήθελε να ελέγξει τις ταυτότητες μας. Εκ των υστέρων μάθαμε ότι

ήταν Εοκαβητατζής, ο οποίος αναζήτησε την ασφάλεια του βουνού.

Του ανέφερα την ιδιότητα μου, τού είπα ότι δεν χρειαζόμαστε τη βοήθεια του και ότι το μέτωπο βρισκόταν αλλού.

Μόλις έφθασα στον σταθμό του Τροόδους, πήρα το απελπισμένο μήνυμα των συναδέλφων μας από τη Δευτερά, ότι ο σταθμός είχε επισημανθεί από την Τουρκική αεροπορία και ότι δεν μπορούσαν να συνεχίσουν από εκεί. Έτσι παραλάβαμε τη σκυτάλη και συνεχίσαμε την εκπομπή.

**Το ΡΙΚ ήταν ο μόνος οργανισμός, ο οποίος κατά τη διάρκεια του πραξικοπήματος και της εισβολής δεν ανέστειλε ούτε μια στιγμή τη λειτουργία του. Ενώ τα πάντα είχαν παραλύσει και διαλυθεί, το ΡΙΚ και ιδιαίτερα η Υπηρεσία Ειδήσεων του δεν έπαυσε να λειτουργεί ούτε ένα λεπτό. Για την ποιότητα της προσφοράς κατά την περίοδο αυτή, για την τακτική της απόκρυψης ειδήσεων, για τη μετάδοση ψευδών ειδήσεων δεν ευθύνονται καθόλου τα μέλη του προσωπικού του Ιδρύματος, αλλά οι εκάστοτε Κυβερνήτες. Και δυστυχώς ανάμεσα τους υπήρχαν και κυβερνήτες, οι οποίοι είχαν εκλεγεί “δημοκρατικά”.**

Οι συνθήκες κάτω από τις οποίες εργαζόμασταν στο Τρόδος δεν ήταν καθόλου καλές. Δεν υπήρχε ραδιοθάλαμος και όλα εκπέμπονταν από μια γωνιά κοντά στους μεγάλους πομπούς της τηλεόρασης και του ραδιοφώνου. Η μόνη μουσική που μπορούσαμε να μεταδώσαμε ήταν εθνικά εμβατήρια που μεταφέραμε μαζί μας την τελευταία στιγμή σε μια μεγάλη ταινία. Δεν είχαμε τη δυνατότητα να μεταδίδουμε δίσκους. Επειδή η επανάληψη των ιδίων εμβατηρίων γινόταν εκνευριστική και επειδή δεν υπήρχε κανένας να μας δίδει πληροφορίες, αρχίσαμε τη μετάδοση πληροφοριών στηριζόμενοι στην παρακολούθηση ραδιοφωνικών σταθμών και σε ένα πρακτορείο ειδήσεων, το Ρέουτερ, το οποίο παίρναμε με αρκετά παράσιτα με δική μας συσκευ-

υή λήψεως.

Έτσι στη 1.30 μ.μ. ήμασταν σε θέση να μεταδώσουμε το πρώτο δελτίο ειδήσεων από το Τρόδος και στο μεταξύ ετοιμάζαμε ανακοινώσεις, με διάφορες χρήσιμες, κατά την άποψη μας, πληροφορίες. Ενθαρρύναμε την επικοινωνία των πολιτών μαζί μας και μ' αυτό τον τρόπο εξασφαλίσαμε πληροφορίες, που αφορούσαν κυρίως την αποκατάσταση επαφών μεταξύ των μελών διαφόρων οικογενειών που εγκατέλειπαν τα σπίτια τους και έπαιρναν το δρόμο της προσφυγιάς. Πληροφορίες για τις μάχες που διεξάγονταν δεν μπορούσαμε να μεταδώσουμε, γιατί δεν τις είχαμε. Μερικοί από τους συνάδελφους μας παρέμειναν κάτω στη Λευκωσία και με κίνδυνο της ζωής τους βρέθηκαν κοντά στις μάχες και κινηματογράφησαν συγκλονιστικές εικόνες, οι οποίες μεταδόθηκαν στα πρώτα τηλεοπτικά δελτία ειδήσεων, δυο-ή τρεις μέρες μετά την έναρξη των μαχών.

Αργά το απόγευμα της 14<sup>ης</sup> Αυγούστου πήραμε το πρώτο πολεμικό ανακοινωθέν από το Γραφείο του Λιασκώνη. Ήταν απαλλαγμένο από τις πομπώδεις φράσεις των ανακοινωθέντων της πρώτης φάσης. Μιλούσε για την αντίσταση των ημετέρων δυνάμεων, προ υπερτέρων εχθρικών δυνάμεων και για πρώτη φορά μεταδώσαμε τη λέξη “*αναδίπλωση*” που ήταν εύσχημος τρόπος να μιλήσει ένας για *υποχώρηση*. Παρόμοια πολεμικά ανακοινωθέντα εξεδόθησαν σε όλη τη διάρκεια της δευτέρας φάσης, που ήταν ένας περίπατος για το στρατό εισβολής της Τουρκίας.

Ωστόσο οι υπηρεσίες που προσφέραμε με δική μας πρωτοβουλία στο κοινό κατά την περίοδο αυτή απεδείχθησαν πολύ χρήσιμες. Γίναμε το μέσο επαφής πολλών ανθρώπων και προσφέραμε τη συντροφιά μιας φωνής στα ελληνικά.

Στις 14, 15 και 16 Αυγούστου συνήλθε το Συμβούλιο Ασφαλείας, το οποίο μελέτησε και πάλιν την κατάσταση στην Κύπρο και ενέκρινε ψηφίσματα για κατάπαυση του πυρός. Κανένας όμως δεν προχωρούσε στην υλοποίησή τους και έτσι αφήνετο η Κύπρος έρμαιο στις ορέξεις των ορδών του Αττίλα. Τελικά, αφού οι Τούρκοι έσυραν τη γραμμή που είχαν ετοιμάσει προ πολλού, σταμάτησαν την προέλασή τους. Η γραμμή περιλάμ-

βανε στην “τουρκική” περιοχή περισσότερα εδάφη από εκείνα των σχεδίων. Θα εχρησιμοποιούντο και χρησιμοποιούνται ως διαπραγματευτικά ατού.

### ***Η σύσκεψη στο Γ.Α.Π. στις 15 Αυγούστου 1974***

Την ημέρα της *Μεγαλόχαρης*, τον δεκαπενταύγουστο, και ενώ τουρκικά αεροπλάνα διενεργούσαν επίθεση εναντίον προσκυνητών στη Χρυσορογιάτισσα, στο *Γραφείο Δημοσίων Πληροφοριών* πραγματοποιείτο ευρεία σύσκεψη υπό την Προεδρία του *Γλαύκου Κληρίδη*, ο οποίος μετά το ναυάγιο της διάσκεψης της Γενεύης, είχε πάει στην Αθήνα, όπου συναντήθηκε με τον πρωθυπουργό Καραμανλή και στην Κύπρο επέστρεψε μέσω του αεροδρομίου των βρετανικών βάσεων.

Η σύσκεψη στο ΓΔΠ ήταν θυελλώδης, αλλά δεν είχαμε την ευκαιρία να την παρακολουθήσουμε, ούτε και μεταδώσαμε οτιδήποτε σχετικό μ’ αυτή. Η λεπτομερής ενημέρωση, που έκαμε ο *Γλαύκος Κληρίδης* και οι διάφορες απόψεις που διατυπώθηκαν σ’ αυτή έγιναν γνωστές αργότερα και εκφράζουν κατά τον καλύτερο τρόπο την χαώδη κατάσταση που επικρατούσε. Όταν, αργότερα δημοσιεύτηκαν δημοσιογραφικές πληροφορίες για το τί διαμείφθηκε στη σύσκεψη διαφάνηκε η κυριαρχία της τρομοκρατίας που ασκούσαν μερικοί άνοεοι, οι οποίοι, παρά την καταστροφή της Κύπρου συνέχιζαν να εκφοβίζουν, συνοδεύοντας τους εκφοβισμούς τους με εκρήξεις πατριδοκαπηλίας. Θα περιορισθώ για τους σκοπούς του βιβλίου μου να αναφερθώ στις απόψεις που διατύπωσαν ο *Εζεκίας Παπαϊωάννου* εκ μέρους του ΑΚΕΛ, ο *Βάσος Λυσσαρίδης* εκ μέρους της ΕΔΕΚ καθώς και στις απόψεις ορισμένων σημαντικών παραγόντων της εποχής.

Ο *Εζεκίας Παπαϊωάννου* χαρακτήρισε απαράδεκτα τα σχέδια των Τούρκων, όπως τα είχε περιγράψει ο *Γλαύκος Κληρίδης*, αλλά, πρόσθεσε, πρέπει να μελετήσουμε τι πρέπει να γίνει και υποσχέθηκε να δώσει την επαύριον τις απόψεις του Κόμματος εγγράφως. Πράγματι την επαύριον επέδωσε τις απόψεις του



ΑΚΕΛ, που παρατίθενται πιο κάτω.

Ο *Βάσος Λυσσαρίδης* είπε ότι αντιμετωπίζουμε εθνική τραγωδία και ότι πρόκειται για την πρώτη φάση σχεδίου, για πλήρη τουρκοποίηση της Κύπρου. Προέβλεψε ότι οι Τούρκοι δεν θα αρκεσθούν σ' αυτό που θα πάρουν και υπογράμμισε την ανάγκη για συνεννόηση και αποκατάσταση της συνταγματικής τάξης.

Ο τότε Μητροπολίτης Πάφου *Χρυσόστομος*, αποδοκιμάστηκε όταν είπε ότι θα πρέπει να χρησιμοποιηθεί το διεθνές κύρος του Μακαρίου.

Ο "*Τοποτηρητής*" του Αρχιεπισκοπικού Θρόνου *Γεννάδιος* μίλησε με μεγαλύτερη άνεση, λέγοντας ότι, την κατάσταση στην Κύπρο, τη δημιούργησε η Ελλάδα, η οποία και πρέπει να αναλάβει τις ευθύνες της.

Ο πρώην Υπουργός Παιδείας *Κωνσταντίνος Σπυριδάκης* είπε να κηρύξουμε την Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Δηλαδή των δύο τρίτων και να θεωρηθεί το υπόλοιπο ως ευρισκόμενο υπό τουρκικόν ζυγόν.

Ο *Διομήδης Γαλανός*, που ήταν πρόεδρος της Ένωσης Συντακτών, εξέφρασε την άποψη ότι είναι ενδεχόμενο να επέλθει διαφοροποίηση με την ανατροπή του ισοζυγίου δυνάμεων με παρέμβαση της Σοβιετικής Ένωσης.

Ο *Γλαύκος Κληρίδης* απάντησε καθαρά ότι η Σοβιετική Ένωση δεν επιθυμεί στρατιωτική ανάμειξη. Αλλά και κατά την ενημέρωση, που έκαμε στην αρχή της σύσκεψης, ο *Γλαύκος Κληρίδης* ανέφερε ότι δεν είχε πάρει ακόμη οποιαδήποτε απάντηση στην αίτηση του για στρατιωτική βοήθεια εκ μέρους της Σοβιετικής Ένωσης και κατέστησε σαφές ότι δεν υπάρχει πρόθεση της Ρωσίας να επέμβει στρατιωτικά. Οι Ρώσοι, όπως ανέφερε ο Προεδρεύων, του υπέβαλαν δύο ερωτήματα: *πρώτο αν γνωρίζει τις συνέπειες τυχόν ρωσικής στρατιωτικής επέμβασης και δεύτερον αν είχε συζητήσει το θέμα αυτό προηγουμένως με τους Αμερικανούς.*

Η σύσκεψη έληξε χωρίς να ληφθεί οποιαδήποτε απόφαση.

Στις 16 Αυγούστου ο *Γλαύκος Κληρίδης* εγκατέλειψε τη Λευκωσία και εγκαταστάθηκε στη Λεμεσό, ύστερα από τις πληρο-

φορίες ότι τουρκικά άρματα μάχης έφθασαν κοντά στο Γενικό Νοσοκομείο Λευκωσίας.

Την επαύριον, 17 Αυγούστου, ο Εζεκίας Παπαϊωάννου επισκέφθηκε το *Γλαύκο Κληρίδη*, και του επέδωσε γραπτώς τις θέσεις του Κόμματος, όπως είχε υποσχεθεί κατά τη σύσκεψη του Γ.Δ.Π.

Οι θέσεις του ΑΚΕΛ ήταν οι πιο κάτω:

**Πρώτο**, να αποκατασταθεί πλήρως η συνταγματική νομιμότητα, η ομαλότητα και η Δημοκρατική τάξη και να κτυπηθούν αμείλικτα οι πράξεις βίας, αναρχίας, διαρραγής και αυθαιρεσίας.

**Δεύτερο**, να σχηματισθεί Κυβέρνηση εθνικής ενότητας στην Κύπρο, που να εκπροσωπεί όλες τις πολιτικές παρατάξεις.

**Τρίτο**, επικεφαλής της Κυβέρνησης εθνικής ενότητας να τεθεί ο εκλεγμένος Πρόεδρος της Δημοκρατίας Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, του οποίου το διεθνές κύρος και η προβολή μπορούν και πρέπει να χρησιμοποιηθούν για την προώθηση της ιερής υπόθεσης της Κύπρου.

**Τέταρτο**, να επικρατήσει άρρηκτη εθνική ενότητα και συνεργασία ανάμεσα σ' όλες τις πολιτικές παρατάξεις και να ενισχυθεί το εσωτερικό μέτωπο για τη σωτηρία της πατρίδας μας και τη λύση φλεγόντων προβλημάτων του λαού.

**Πέμπτο**, Παράλληλα με τα πιο πάνω επιβάλλεται ανάληψη έντονης διπλωματικής δραστηριότητας από την κυβέρνηση της Κύπρου για διασφάλιση διεθνούς συμπαράστασης και βοήθειας. Επιβάλλεται, ιδιαίτερα, η άμεση αποστολή αντιπροσωπείας ανωτάτου κυβερνητικού επιπέδου για επαφές και συνομιλίες με τη σοβιετική κυβέρνηση».

Οι θέσεις του ΑΚΕΛ εγκρίθηκαν σε έκτακτη συνεδρία της ολομέλειας της Κ.Ε. στις 16 Αυγούστου 1974.

Η σχετική απόφαση της ολομέλειας της Κ.Ε., η οποία διαβιβάστηκε στον Πρόεδρο Κληρίδη προβαίνει στην αρχή σε μια αντικειμενική εκτίμηση της επικρατούσας τότε κατάστασης αναφέροντας τα ακόλουθα:

«Η διεθνής θέση της Κύπρου είναι αρκετά δύσκολη. Όπως έχει ανακοινωθεί η Ελλάδα δεν μπορεί να μας παράσχει άμεση και αποτελεσματική στρατιωτική βοήθεια για αντιμετώπιση της τουρκικής εισβολής και προέλασης για τους λόγους, που έχει εκθέσει ο Πρωθυπουργός κ. Καραμανλής. Η Βρετανία δεν πήρε, σαν εγγυήτρια δύναμη κανένα μέτρο για να παρεμποδίσει την Τουρκική επιδρομή. Οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, η κύρια δύναμη του ΝΑΤΟ, κράτησε ολοφάνερα ευνοϊκή στάση έναντι της τουρκικής στρατιωτικής επέμβασης.

Κάτω απ' αυτές τις δυσμενείς διεθνείς συνθήκες η κυπριακή αντιπροσωπεία βρέθηκε στη Γενεύη αντιμέτωπη σε δύο απαράδεκτα τελεσιγραφικά σχέδια της Τουρκίας, που απορρίφθηκαν τόσο από την Ελλάδα όσο και από την Κύπρο.

Μέσα σ' αυτή την κρίσιμη κατάσταση παραμένει σαν μοναδική δυνατότητα να στραφούμε προς τη Σοβιετική Ένωση, τις χώρες του Σοσιαλιστικού Στρατοπέδου και τις αδέσμευτες χώρες, που υποστηρίζουν τον αγώνα μας για μια ανεξάρτητη, εδαφικά ακέραιη και αδέσμευτη Κύπρο και να εξασφαλίσουμε τη βοήθεια τους. Όπως ιδιαίτερη σημασία έχει η εξασφάλιση βοήθειας από την ισχυρή Σοβιετική Ένωση, που πρωτοστάτησε στη ψήφιση της απόφασης 353 του Συμβουλίου Ασφαλείας και που επιμένει στην πιστή εφαρμογή του».

Ο Γλαύκος Κληρίδης είχε καταστήσει σαφές στη σύσκεψη, που έγινε στο Γ.Δ.Π. ότι είχε αποταθεί επίσημα στη Σοβιετική Ένωση για στρατιωτική βοήθεια και η απάντηση ήταν καθαρά αρνητική.

### ***Η δολοφονία του Αμερικανού πρεσβευτή Roger Davis.***

Ενώ στις 19 Αυγούστου ετοιμαζόμουν να κατέβω από το Τρόδος και να επιστρέψω στο γραφείο μου στο ΡΙΚ μεταδόθη-

κε η είδηση για μαζική διαδήλωση έξω από το κτίριο της αμερικανικής πρεσβείας στη Λευκωσία. Προτού αναχωρήσω, επικοινωνήσα με το Λοΐζο Κυθραιώτη στο Τμήμα Ειδήσεων, λέγοντας του ότι εφόσον έχουν ησυχάσει τα πράγματα πρέπει να τερματίσω την παραμονή μου στο Τρόδος και να επιστρέψω στο σπίτι και το γραφείο μου. Ο Λοΐζος μου είπε να παρατείνω την παραμονή μου, γιατί η κατάσταση επεδεινώνετο και ήταν ενδεχόμενο να επαναλειτουργήσουμε το σταθμό του Τροόδου. Στο μεσημβρινό δελτίο ειδήσεων μεταδόθηκε η είδηση της *δολοφονίας* του Αμερικανού πρεσβευτή **Ρότζιερ Ντέιβις**. Η πληροφορία αυτή με είχε συγκινήσει βαθύτατα, γιατί είχα γνωρίσει τον Αμερικανό πρεσβευτή, ο οποίος, μόλις πριν από λίγες μέρες, είχε αναλάβει την Πρεσβεία της Λευκωσίας. Φρόντισε από την πρώτη στιγμή να έχει καλές σχέσεις με τους εκπροσώπους των μέσων και μερικές μόνο μέρες πριν από τη δολοφονία του είχε καλέσει στο γραφείο του μια ομάδα δημοσιογράφων, που την αποτελούσαν οι αρχισυντάκτες των εφημερίδων. Εκπροσώπησα το ΡΙΚ.

Ανέπτυξε τις θέσεις της χώρας του για τις δραματικές εξελίξεις στην Κύπρο και απάντησε σε πληθώρα ερωτήσεων που του υποβάλαμε. Φανέρωνε πολλή ευγένεια και ειλικρίνεια.

Ευτυχώς δεν υπήρξε συνέχεια στο τραγικό επεισόδιο και γι' αυτό και *έθεσα τέρμα στην εξορία μου στο Τρόδος*. Πήγα κατ' ευθείαν στο σπίτι μου, αφαίρεσα τη γενειάδα, που είχα σχηματίσει πέντε μέρες αζύριστος, έκαμα το μπάνιο μου και κατευθύνθηκα στο γραφείο μου, όπου μου επεφυλάχθη εγκάρδια υποδοχή.

### *Ανταλλαγή Πληθυσμών ή Εθνοκάθαρση;*

Οι Τούρκοι, αφού συμπλήρωσαν το έργο τους άρχισαν να μεταφέρουν “εντός των συνόρων” της περιοχής που έθεσαν υπό την στρατιωτική τους κατοχή, Τουρκοκύπριους που παρέμειναν σε περιοχές που ελέγχονταν από το κράτος. Μερικοί απ' αυτούς ήταν θύματα παράνομων ενεργειών διαφόρων ανεύθυ-

νων Ελληνοκυπρίων, οι οποίοι προέβαιναν σε επιθέσεις για λόγους εκδικήσεως. Μερικοί Τουρκοκύπριοι είχαν δολοφονηθεί εν ψυχρώ. Πάρα πολλοί ζήτησαν καταφύγιο στις βρετανικές βάσεις της Επισκοπής. Δεν θα λησμονήσω την εχθρική υποδοχή, που επεφύλαξαν στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, ο οποίος επισκέφθηκε την επισταθμία Επισκοπής, καταβάλλοντας απεγνωσμένες προσπάθειες να τους πείσει να παραμείνουν στα σπίτια τους και ότι δεν διέτρεχαν κανένα κίνδυνο. Την επίσκεψη εκείνη την καλύψαμε με τηλεόραση, αλλά δεν προβάλαμε τις εικόνες, οι οποίες ήσαν πολύ δυσάρεστες.

Η μεταφορά των Τουρκοκυπρίων στις τουρκοκρατούμενες περιοχές συνετελέσθη αργότερα, με τη συγκατάθεση της Κυπριακής Κυβέρνησης δυνάμει της συμφωνίας της Βιέννης. Το μέρος της συμφωνίας αυτής που αφορούσε τους Τουρκοκύπριους έχει εφαρμοσθεί πλήρως. Το ίδιο δεν συνέβη με το μέρος που αφορούσε τους Ελληνοκυπρίους της Καρπασίας με αποτέλεσμα οι χιλιάδες κάτοικοι της Καρπασίας να περιορισθούν σε ελάχιστες εκατοντάδες.

### ***Η απόπειρα δολοφονίας κατά του Αυσσαρίδη και η δολοφονία του Δώρου Λοϊζου.***

Οι υπερπατριώτες, που με τις άφρονες ενέργειες τους έφεραν την Τουρκία στην Κύπρο, εξακολουθούσαν να δημιουργούν ένταση προβαίνοντας σε διάφορες τρομοκρατικές ενέργειες. Η κατάσταση είχε ξεφύγει από κάθε έλεγχο.

Το πρώτο πράγμα που ζήτησε ο Γλαύκος Κληρίδης όταν συνάντησε τον Καραμανλή μετά την ολοκλήρωση της τραγωδίας της Κύπρου, ήταν να στείλει μερικές εκατοντάδες αστυνομικούς με τους αξιωματικούς τους για να επιβάλουν την τάξη.

Αυτή η ενέργεια του *Γλαύκου Κληρίδη* μαρτυρούσε την πλήρη έλλειψη εμπιστοσύνης που έτρεφε προς τις Κυπριακές δυνάμεις ασφαλείας και προς την αστυνομία, η οποία κυριαρχείτο από διάφορους “αγωνιστές”, που δεν είχαν καμιά γνώση για τα αστυνομικά καθήκοντα και πρωτοστατούσαν ή συνεργάζονταν

σε ενέργειες, που εστρέφοντο εναντίον του κράτους. Επιβεβαιώ-  
 νωνε τη διαπίστωση, που είχε κάμει νωρίτερα στη Βουλή των  
 Αντιπροσώπων για το χαμηλό επίπεδο της αστυνομικής δύνα-  
 μης. Ο ίδιος φέρει μεγάλη ευθύνη για το πως είχε διαμορφωθεί  
 η αστυνομική δύναμη της Κύπρου από τον στενό συνεργάτη  
 του *Πολύκαρπο Γεωρκάτζη*, ο οποίος φρόντισε να τακτοποιήσει  
 στην αστυνομική δύναμη τον κάθε “αγωνιστή” ανεξάρτητα από  
 τις οποιεσδήποτε ανικανότητες του.

Κάτω από τις συνθήκες αυτές έγινε η απόπειρα δολοφονίας  
 του *Βάσου Λυσσαρίδη*, κατά την οποία σκοτώθηκε το στέλεχος  
 της ΕΔΕΚ καθηγητής και ποιητής *Δώρος Λοϊζου*, που οδηγού-  
 σε το αυτοκίνητο.

Η διερεύνηση της δολοφονίας του *Δώρου Λοϊζου*, υπό τις ε-  
 πικρατούσες τότε συνθήκες, ήταν αδύνατο να οδηγούσε σε δια-  
 λεύκανση της και στην προσαγωγή των ενόχων ενώπιον του  
 Δικαστηρίου. Τα πάντα ελέγχοντο από εκείνους που οργάνω-  
 σαν και πραγματοποίησαν τη δολοφονία. Δυστυχώς, όμως, και  
 μετά την αποκατάσταση ομαλού πολιτικού βίου, η υπόθεση της  
 δολοφονίας του Δώρου παρέμεινε στα ντουλάπια και έτσι ακό-  
 μα μια «*ανεξιχνίαστη υπόθεση*» προστέθηκε στη μεγάλη αλυσί-  
 δα των ανεξιχνίαστων εγκλημάτων της Χούντας και της ΕΟΚΑ  
 Β'. Ως εκ τούτου κάθαρση δεν μπορούσε να γίνει.

***Στην όλη τραγωδία της Κύπρου υπήρχαν όλα τα στοιχεία,  
 που κατά τον Αριστοτέλη χαρακτηρίζουν μian τραγωδία,  
 εκτός του τελευταίου και του πιο σημαντικού, που αποτε-  
 λεί και το τέλος ή τη λύση της τραγωδίας. Της κάθαρσης.***

Η Γραμματεία της Κ.Ε. του ΑΚΕΛ με ανακοίνωση της στις 30  
 Αυγούστου καταδίκασε την απόπειρα κατά του *Βάσου Λυσσα-  
 ρίδη* και τη δολοφονία του *Δώρου Λοϊζου*, τις οποίες χαρακτή-  
 ρισε «*ως απαίσιο πολιτικό έγκλημα, που στρέφεται κατά του κ.  
 Λυσσαρίδη και του Κόμματος του αλλά ταυτόχρονα και κατά των  
 πατριωτικών δυνάμεων*».

## *Τι προηγήθηκε της επιστροφής Μακαρίου.*

Ο *Γλαύκος Κληρίδης* παρέμεινε στην εξουσία για λιγότερο από πέντε μήνες. Κατά την άποψή μου αυτή η περίοδος της πολιτικής ζωής του *Γλαύκου Κληρίδη* ήταν η πιο λαμπρή. Ήταν η δυσκολότερη περίοδος στην ιστορία της Κύπρου, που απαιτούσε σύνεση, αλλά και αποφασιστικότητα. Αυτές τις αρετές τις είχε επιδείξει και θεωρώ πολύ δικαιολογημένη την άποψη ότι ο *Γλαύκος Κληρίδης* παρέλαβε χάος και παρέδωσε στο Μακάριο κράτος. Παρακολουθώντας από κοντά τις εξελίξεις είμαι βέβαιος ότι ο *Κληρίδης* παρέδωσε με δισταγμό την εξουσία και θα ήθελε να συνεχίσει αν αυτό το επέτρεπε ο *Μακάριος*.

Παρά το δυσμενές κλίμα για την επιστροφή του *Μακαρίου*, η παράταση της “*εξορίας*” του δημιουργούσε ένα σοβαρότατο πρόβλημα για αυτή την ίδια την κρατική υπόσταση της Κύπρου. Γι’ αυτό παρά τη διστακτικότητα που είχαν πάρα πολλοί, περιλαμβανομένου και του πρωθυπουργού της Ελλάδας *Κωνσταντίνου Καραμανλή*, ο *Μακάριος* έπρεπε να επιστρέψει στην Κύπρο και να δει με ποιο τρόπο θα συνεργαζόταν με το *Γλαύκο Κληρίδη*, στον οποίο σε κάποια χρονική περίοδο θα έπρεπε να είχε παραδώσει την προεδρία, αφού βέβαια τον εξέλεγε ο λαός.

Στο τέλος του Νοεμβρίου του 1974 ο *Μακάριος* πήγε στην Αθήνα, όπου του επιφυλάχθηκε *αποθωωτική υποδοχή*. Στις 30 Νοεμβρίου και 1 Δεκεμβρίου πραγματοποιήθηκε στο Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδας μια σημαντική σύσκεψη στην οποία συμμετέσχαν ο *Μακάριος*, ο *Καραμανλής*, ο *Αβέρωφ*, ο *Χριστοφίδης*, ο *Τ. Παπαδόπουλος*, ο *Κυπριανού* και υπηρεσιακοί παράγοντες και από τις δύο χώρες. Στη σύσκεψη αυτή λήφθηκε η οριστική απόφαση ότι η **γεωγραφική ομοσπονδία** ήταν η μόνη λύση, που μπορούσε να σώσει τον Κυπριακό Ελληνισμό. Εδώ διαφάνηκαν οι οξύτερες αντιθέσεις, που υπήρχαν μεταξύ του *Μακαρίου* και του *Κληρίδη*, οι οποίες οφείλοντο και σε διαφορές του παρελθόντος, αλλά κυρίως στην πικρία που αισθανόταν ο *Γλαύκος Κληρίδης* γιατί θα διεκόπτετο η Προεδρία του και θα λειτούργουσε ως εκτελεστής οδηγιών του *Μακαρίου*.

Τα πλήρη πρακτικά της σύσκεψης αυτής δημοσιεύονται στον όγδοο τόμο του **Αρχείου Καραμανλή**, το οποίο θεωρώ ως μια από τις πιο αξιόπιστες πηγές πληροφοριών για το Κυπριακό. Στη σύσκεψη αυτή ο Κ. Καραμανλής δήλωσε μπροστά στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο ότι η επικείμενη επιστροφή του στην Κύπρο δεν γίνεται ευνοϊκά αποδεκτή.

Αλλά εκδηλώθηκε και οξεία διαφωνία μεταξύ του Μακαρίου και του Κληρίδη σε ό,τι αφορά το είδος της ομοσπονδίας που μπορούσε να αποτελεί *εφικτή λύση*. Ο Κληρίδης είχε την τραυματική εμπειρία της διάσκεψης της Γενεύης τον Αύγουστο του 1974 και γνώριζε καλύτερα από κάθε άλλο, ποιες ήταν οι δυνατότητες για πολιτική λύση.

Ο Μακάριος υποστήριξε τη γεωγραφική ομοσπονδία με πολλά **καντόνια**. Η παρέμβαση του *Γλαύκου Κληρίδη* ήταν έντονη και πολύ δηκτική για τον Αρχιεπίσκοπο.

*«Σέβομαι τας απόψεις του Μακαριωτάτου αλλά διαφωνώ πλήρως. Δεν θα αποφύγωμεν να δεχθώμεν την λύσιν του biregional, άλλο αν στο πρώτο στάδιο θα πρέπει να αρχίσωμεν από το Multiregional federation το οποίον αμφιβάλλω αν θα δεχθή η Τουρκία. Οποιοσ υπογράψει τοιαύτην λύσιν θα καταστραφή πολιτικώς. Δεν άκουσα κανένα επιχείρημα ότι δεν δεχόμεθα ομοσπονδίαν, αλλά απλώς αναβάλλομεν την λήψιν αποφάσεως. Πρέπει να αποφασίσωμεν διότι άλλως δεν μπορώ να συνεχίσω να διαπραγματεύομαι με τον κ. Ντενκτάς. Θα πρέπει να αναλάβη κάποιος άλλος».*

Η κατάληξη της σύσκεψης αυτής ήταν δραματική. Ήταν φυσικό να επικρατήσουν οι απόψεις του Μακαρίου, με τις οποίες διαφωνούσε ριζικά ο *Γλαύκος Κληρίδης*. Η απόφαση ήταν να επιδιωχθεί **πολυπεριφερειακή ομοσπονδία**. Για να αποφύγει οποιοσδήποτε παρεξηγήσεις, ο *Γλαύκος Κληρίδης* επέμενε να του δοθούν σαφείς γραπτές οδηγίες για το τί έπρεπε να διαπραγματευθεί με τον **Ραούφ Ντενκτάς**. Ο Μακάριος με τη βεβαιότητα ότι σε μερικές μέρες θα ήταν ο κυρίαρχος στην Κύπρο αρνήθηκε να ικανοποιήσει το αίτημα του Κληρίδη, ο οποίος δή-



λωσε καθαρά ότι θέλει να παραιτηθεί από τη θέση του διαπραγματευτή. Χρειάστηκε η παρέμβαση του Καραμανλή, ο οποίος ανέλαβε να γίνει γραπτή διατύπωση όσων είχαν συμφωνηθεί στη σύσκεψη μέσα σε 15 μέρες.<sup>3</sup>

Ωστόσο οι διαφωνίες συνεχίστηκαν και το διαζύγιο δεν άρχισε να έλθει.

### *Η επιστροφή του Μακαρίου.*

Το Σάββατο 7 Δεκεμβρίου 1974, μια βδομάδα δηλαδή μετά τη σύσκεψη των Αθηνών, όπου προκρίθηκε η λύση της Ομοσπονδίας, ο Μακάριος επέστρεψε θριαμβευτής στην Κύπρο.

Δύο μέρες νωρίτερα πραγματοποιήσαμε στο ΡΙΚ σύσκεψη Τμηματάρχων υπό τον Γενικό Διευθυντή *Ανδρέα Χριστοφίδη* κατά την οποία συζητήσαμε τις λεπτομέρειες της ραδιοφωνικής και τηλεοπτικής κάλυψης της επιστροφής του Μακαρίου. Για λόγους ασφαλείας δεν είχαν ανακοινωθεί οι κινήσεις του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου μετά την προσγείωση του αεροπλάνου, που θα τον μετέφερε από την Αθήνα στο στρατιωτικό *αεροδρόμιο Ακρωτηρίου*. Δεν μας επιτράπη να καλύψουμε την επιστροφή. Αλλά ο *Ανδρέας Χριστοφίδης* και εγώ γνωρίζαμε ότι η κάλυψη της επιστροφής του θα άρχιζε από τον περίβολο της Αγγλικής Σχολής στη Λευκωσία, όπου θα προσγειωνόταν το ένα από τα τρία ελικόπτερα, τα οποία είχαν ξεκινήσει από το αεροδρόμιο Ακρωτηρίου με κατεύθυνση τη Λευκωσία. Στο ένα απ' αυτά βρισκόταν ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος. Στην Αγγλική Σχολή τον υποδέχθηκε ο *Γλαύκος Κληρίδης*, ο οποίος και τον συνόδευσε στην πλατεία της Αρχιεπισκοπής, όπου χιλιάδες λαού του επεφύλαξαν ενθουσιώδη υποδοχή. Κινητοποιήσαμε όλους τους κινηματογραφιστές μας, που εξακολουθούσαν να εργάζονται με κάμερες, που χρησιμοποιούσαν *αρνητική ταινία* των 16 χιλιοστών. Οι δυνατότητες μας να χρησιμοποιούμε ήχο ήταν

<sup>3</sup> Περίληψη των περί Κύπρου αποσπασμάτων του *Αρχείου Καραμανλή* δημοσιεύεται ως *Παράρτημα αρ. 1* στον επόμενο τόμο.

περιορισμένες γιατί χρησιμοποιούσαμε τη μέθοδο του σύγχρονου ήχου, που γινόταν σε διαφορετική συσκευή από την κάμερα. Αργότερα μας έπαιρνε πάρα πολύ χρόνο να συντάξουμε την ταινία μαζί με τον ήχο και πάντοτε υπήρχε ο κίνδυνος να μη εξασφαλίζεται συγχρονισμός της εικόνας με τον ήχο.

Ευτυχώς η άφιξη στη Λευκωσία ήταν κοντά στο μεσημέρι και έτσι μας δόθηκε αρκετός χρόνος για να ετοιμάσουμε την καλύτερη δυνατή κάλυψη.

### *Απέφυγε να αναφερθεί στο Γλαύκο Κληρίδη.*

Μόλις τέλειωσε η εκδήλωση της υποδοχής συναντηθήκαμε με τον *Ανδρέα Χριστοφίδη*, με τον οποίο συζητήσαμε τις λεπτομέρειες της κάλυψης, που θα μεταδίδαμε το βράδυ με βάση το υλικό που είχαμε συγκεντρώσει. Η πρώτη παρατήρηση μου στον *Ανδρέα Χριστοφίδη* ήταν η παράλειψη, την οποία είχα κρίνει σκόπιμη, του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου να κάμει στην ομιλία του, έστω και την παραμικρή αναφορά στον *Γλαύκο Κληρίδη*. Ο Ανδρέας συμφώνησε μαζί μου και είπε ότι θεωρεί απαράδεκτη τη συμπεριφορά αυτή. Είμαι βέβαιος ότι επικοινωνήσε με τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο και το απόγευμα εξεδόθη από το Γ.Δ.Π. μια γραπτή δήλωση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, τριών παραγράφων και τεσσάρων προτάσεων, που αναφερόταν στο ρόλο του *Γλαύκου Κληρίδη*. Η δικαιολογία του Αρχιεπισκόπου ότι απέφυγε να κάμει οποιαδήποτε αναφορά για να μη προκαλέσει μερικούς από τους συγκεντρωθέντες, που θεωρούσαν τον *Γλαύκο Κληρίδη* ως “*μεταπραξικόπημα*” δεν ευσταθούσε. Γιατί και η γραπτή του δήλωση θα έπρεπε να προκαλέσει και πράγματι είχε προκαλέσει αντίδραση. Ωστόσο η σύντομη αυτή δήλωση του Μακαρίου, που την επέβαλλε η αλήθεια και η ανάγκη να χρησιμοποιηθούν οι υπηρεσίες του *Γλαύκου Κληρίδη* από τον Πρόεδρο Μακάριο, αποτελεί την ορθή και αντικειμενική κρίση για το ρόλο του *Γλαύκου Κληρίδη*. Την παραθέτω:

*«Εκφράζω την βαθειάν εκτίμησιν μου προς τον κ. Γλαύκον Κληρίδην δια το έργον, το οποίον επετέλεσεν ως Προεδρεύ-*

---

ων της Δημοκρατίας.

Ο κ. Κληρίδης υπό άκρωσ δραματικής συνθήκας δια την νήσον μας ειργάσθη με υψηλόν αίσθημα ευθύνης και έπραξε παν το δυνατόν διά την αντιμετώπισιν σωρείας προβλημάτων, τα οποία εδημιουργήθησαν εκ του πραξικοπήματος και της τουρκικής εισβολής.

Ο κ. Κληρίδης είχεν αντιμετώπισει πολλές και ποικίλας δυσκολίας εις την διεξαγωγήν του λεπτού κι επιμόχθου έργου του. Κατώρθωσε παρά ταύτα να χειρισθή επιτυχώς τα διάφορα προβλήματα και πολύτιμος υπήρξεν η όλη προσφορά του προς την δοκιμαζομένην νήσον μας».

### ***Το ΑΚΕΛ και η Βουλή εκτιμούν ως θετικό το έργο Κληρίδη.***

Την ίδια εκτίμηση για το έργο που επετέλεσε ο Γλαύκος Κληρίδης εξέφρασε το ΑΚΕΛ στην ανακοίνωση, που εξέδωσε στις 11 Δεκεμβρίου 1974, με την οποία αναφέρθηκε στη μεγαλειώδη υποδοχή, που επεφύλαξε ο λαός στον Πρόεδρο Μακάριο στις 7 Δεκεμβρίου 1974. Η ανακοίνωση πρόσθετε τα ακόλουθα:

*«Είναι γενικά παραδεκτό πως στο πεντάμηνο σχεδόν χρονικό διάστημα, που συνταγματικά προήδρευε της Δημοκρατίας ο κ. Γλαύκος Κληρίδης, έχει επιτελεσθεί ένα αξιόπαινο έργο κάτω από εξαιρετικά δύσκολες και αντίξοες συνθήκες».*

Λίγο αργότερα, στις 20 Δεκεμβρίου 1974, η Βουλή των Αντιπροσώπων σε ειδική συνεδρία της υπό την Προεδρία του Τ. Παπαδοπούλου εξέφρασε

*«την βαθειάν εκτίμησης της διά το επίμοχθον και σημαντικόν έργον το οποίον ο Πρόεδρος της Βουλής κ. Γλαύκος Κληρίδης, υπό άκρωσ και αντιξόους δραματικής συνθήκας επετέλεσε κατά την διάρκειαν της πενταμήνου υπ' αυτού ασκήσεως των καθηκόντων Προέδρου της Δημοκρατίας.*

*Διαβιβάζει προ αυτόν τας ευχαριστίας και την ευγνωμοσύ-*

---

*νην ολοκλήρου του Σώματος και προσβλέπει μετ' εμπιστοσύνης εις την συνέχισιν της εθνικής αυτού προσφοράς διά στενής συνεργασίας μετά του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας Αρχιεπισκόπου Μακαρίου επ αγαθώ του τόπου».*

Ριζική διαφωνία εκφράστηκε από τον Βάσο Λυσσαρίδη, ο οποίος αρνήθηκε να συμμετάσχει στην ψηφοφορία. Όταν τέθηκε θέμα ευχαριστιών προς τον Γλαύκο Κληρίδη, ο Β. Λυσσαρίδης είπε ότι η Βουλή όφειλε να συζητήσει τα αίτια και τις συνθήκες, που οδήγησαν στο πραξικόπημα και τα γεγονότα που το ακολούθησαν και μετά να απονεύσει επαίνους σε πρόσωπα. Αυτό, ήταν φυσικό, να κριθεί από τον Γλαύκο Κληρίδη ως βαρύτατη αιχμή εναντίον του και έθεσε τον εαυτό του υπό παραίτηση ως ότου διευκρινισθεί ο ρόλος του καθενός στο πραξικόπημα.

Η συζήτηση στη Βουλή ήταν θυελλώδης. Όταν ο Γλ. Κληρίδης ανακοίνωσε την πρόθεση του να παραιτηθεί, διεκόπη η συνεδρία της Βουλής και άρχισαν έντονες παρασκηνακές διαβουλεύσεις για να πεισθεί ο Κληρίδης να μη υλοποιήσει την απειλή για παραίτηση. Σε παρέμβαση του ο Γλαύκος Κληρίδης είπε ότι εφ' όσον έχει διατυπωθεί μομφή δεν δικαιούται να παραμείνει πρόεδρος της. Θα υπέβαλλε αμέσως την παραίτηση του, αλλά αν ενεργούσε μ' αυτό τον τρόπο θα σήμαινε ότι φοβόταν τη δημόσια συζήτηση για εκείνους που ευθύνονται για το πραξικόπημα και το ρόλο του καθενός στο πραξικόπημα. Μάλιστα απείλησε ότι θα καταθέσει **“συντριπτικά στοιχεία τα οποία έχω εις χείρας μου”**. Χωρίς να υποβάλει την παραίτηση του, ο Γλαύκος Κληρίδης δήλωσε ότι δεν πρόκειται να επανέλθει στη Βουλή, ούτε ως βουλευτής ούτε ως πρόεδρος της και αργότερα αποχώρησε από τη συνεδρία. Η αίθουσα της Βουλής ήταν μόνιμα συνδεδεμένη με το Τμήμα Ειδήσεων του ΡΙΚ και διαρκώς ηχογραφούσαμε το κάθε τι για να μπορούμε να ετοιμάζουμε έγκαιρα και έγκυρα τις ειδήσεις μας που σχετίζονταν με τη Βουλή. Έτσι εκτός από τον ανταποκριτή μας Κόκο Λεωνίδα, που μας ενημέρωνε για τις παρασκηνακές ζυμώσεις, το κύριο μέρος των συζητήσεων, η συνεχής επαφή μας με τη Βουλή μας καθιστούσε ενήμερους των εξελίξεων ανά πάσαν στιγμή.

Στο σημείο της αποχώρησης του *Γλαύκου Κληρίδη* έγιναν πολλές εκκλήσεις κυρίως εκ μέρους βουλευτών του ΑΚΕΛ, όπως ο *Γλαύκος Κληρίδης* παραμένει στη θέση του. Είναι στο σημείο αυτό, που ο ***Γιάγκος Ποταμίτης***, ένας από τους εξωκομματικούς βουλευτές του ΑΚΕΛ και το γηραιότερο μέλος του Σώματος, απηύθυνε θερμή έκκληση προς τον Κληρίδη λέγοντας του ότι ο καλός καρaboκύρης δεν εγκαταλείπει το καράβι του. Ο *Γιάγκος Ποταμίτης*, ένας πράος και γελαστός με άριστη γνώση της ελληνικής γλώσσας νομικός, έχαιρε γενικής εκτίμησης και ήταν την εποχή εκείνη ο μοναδικός σύνδεσμος του ΑΚΕΛ με τους δεξιόφρονες βουλευτές. Οι σχέσεις τότε δεν ήταν όπως σήμερα. Ο *Γιάγκος Ποταμίτης* διέθετε σπάνιο χιούμορ και ήταν ετοιμόλογος. Επειδή ήταν ο γηραιότερος βουλευτής πολλές φορές τον καλούσε ο Πρόεδρος *Γλαύκος Κληρίδης* να προεδρεύει των συνεδριών της Βουλής. Σε μια τέτοια περίπτωση μόλις κατέλαβε την προεδρική έδρα είπε: “*Εκτελώ θλιβερόν προνόμιον του γήρατος*”.

Έγιναν πολλές συζητήσεις πάνω στο πραξικόπημα και την εισβολή, αλλά επίσημη έρευνα πάνω στο θέμα αυτό ουδέποτε έγινε. Και η δικαιολογία που προβλήθηκε και από τον Μακάριο ήταν ότι με τη συζήτηση του θα επλήττετο το εσωτερικό μέτωπο.

*Εν πάση περιπτώσει η συζήτηση για τους υπευθύνους του πραξικοπήματος αυτού ουδέποτε διεξήχθη.*

Στην επόμενη συνεδρία της Βουλής το θέμα διεγράφη και οι βουλευτές με κοινή δήλωση τους απέρριπταν υπαινιγμούς ή αιχμές κατά του *Γλαύκου Κληρίδη* περί αναμίξεως του στο πραξικόπημα.

### ***Έντονη αντιπαράθεση Παπαϊωάννου-Λυσσαρίδη.***

Στις συζητήσεις, που διεξάγονταν τότε στη Βουλή υπήρχε έντονη αντιπαράθεση μεταξύ του *Βάσου Λυσσαρίδη* και του *Εζεκία Παπαϊωάννου*. Σε παρεμβάσεις του ο Γενικός Γραμματέας του ΑΚΕΛ είπε ότι ο Μακάριος με την ομιλία που έκαμε στην

πλατεία της Αρχιεπισκοπής, μετά την επιστροφή του, χάραξε τη γραμμή και τακτική, που πρέπει να ακολουθηθεί, και ότι ο λαός αναμένει από υπεύθυνα πρόσωπα ορθή καθοδήγηση.

*«Η καθοδήγηση αυτή είναι η συσπείρωση στη χαραχθείσα γραμμή για να σωθεί από την καταστροφή, που τον απειλεί ακόμη».*

Ο Βάσος Λυσσαρίδης αντέδρασε στην παρατήρηση του Παπαϊωάννου λέγοντας :

*«Μερικοί θέλουν να μου δώσουν μαθήματα συμμορφώσεως προς τις απόψεις του Μακαριωτάτου. Συμφωνώ ότι πρέπει να υπάρξει ενότητα. Ήτο περιττή η αναφορά του Προέδρου Μακαρίου, που σε μερικές συνεδρίες του Σώματος αυτού ουδείς το ανέφερε».*

Απαντώντας ο Παπαϊωάννου είπε:

*«Έγινε λόγος περί καπηλείας του ονόματος του Προέδρου Μακαρίου. Γίνεται καπηλεία και ο λαός γνωρίζει ποίοι καπηλεύονται το όνομα του Μακαριωτάτου».*

### ***Ο ανασχηματισμός και η μη υπουργοποίηση του Σπ. Κυπριανού.***

Ο Μακάριος διατήρησε στις θέσεις τους τους Υπουργούς της Κυβέρνησης Κληρίδη για περισσότερο από ένα μήνα. Από το ΑΚΕΛ προβλήθηκε πολύ έντονα το αίτημα για σχηματισμό Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας, κατά τον ίδιο τρόπο που έγινε και στην Ελλάδα. Φαίνεται ότι ο Μακάριος είχε αποδεχθεί το αίτημα για το σχηματισμό διακομματικής Κυβέρνησης και ζήτησε από το ΑΚΕΛ να του υποδείξει ένα κατάλληλο πρόσωπο για υπουργοποίηση. Το πρόσωπο αυτό ήταν ο Κώστας Παρτασιδής, πρώην Δήμαρχος Λεμεσού και αργότερα Διευθυντής της εφημερίδας "Χαραυγή". Με τον Κώστα Παρτασίδη διατηρούσα πολύ φιλικές σχέσεις και όσες φορές πήγαινα στη Λεμεσό, τον πρώτο που έπρεπε να συναντήσω ήταν ο Κώστας στον Εμπορικό οίκο που διεύθυνε. Αργότερα, όταν ήλθε στη Λευκωσία, τον συναντούσα σχεδόν μια φορά τη βδομάδα στο γραφείο του στη "Χα-

ραυγή”. Μου ανέφερε ότι υπήρχε σκέψη για υπουργοποίηση του και ότι επρόκειτο να αναλάβει το Υπουργείο Εργασίας. Ο *Κώστας Παρτασίδης* ήταν δοκιμασμένος συνδικαλιστής ηγέτης και υπηρέτησε για μερικά χρόνια ως Βοηθός Γενικός Γραμματέας της ΠΕΟ.

[Μια σύμπτωση την οποία δεν θα λησμονήσω ποτέ. Ο φίλος μου *Κώστας Παρτασίδης* πέθανε την ίδια μέρα που πέθανε ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος στις 3 Αυγούστου 1977. Και οι δυο πέθαναν από καρδιακό επεισόδιο. Ο *Κώστας Παρτασίδης* ενώ παραθέριζε στο Σαϊπά. Η είδηση για το θάνατο του Κώστα Παρτασίδη, όπως ήταν φυσικό, καλύφθηκε από την είδηση του θανάτου του Μακαρίου].

Ο Μακάριος κάτω από την πίεση ορισμένων παραγόντων κατέληξε, τελικά, να σχηματίσει Κυβέρνηση διαφόρων προσωπικοτήτων. Ο ίδιος εξήγησε:

*«Κατέληξα εις το συμπέρασμα, ότι επιμονή εις τον σχηματισμόν διακομματικής Κυβερνήσεως δεν θα είχε θετικόν αποτέλεσμα. Και αντί Κυβερνήσεως Εθνικής Ενότητος θα είχομεν Κυβέρνησιν Εθνικού διχασμού».*

Από την Κυβέρνηση αυτή ήταν αισθητή η απουσία του *Σπύρου Κυπριανού*, ο οποίος είχε αναγκασθεί να παραιτηθεί από Υπουργός Εξωτερικών, λόγω των πιέσεων της χούντας των Αθηνών. Ο *Σπύρος Κυπριανού* αισθάνθηκε την ανάγκη να δώσει εξηγήσεις γιατί δεν συμμετέσχε στην Κυβέρνηση. Σε δήλωσή του ανέφερε ότι στις 4 Ιανουαρίου 1975 ο Μακάριος του είχε ανακοινώσει την απόφασή του να του αναθέσει και πάλιν το Υπουργείο Εξωτερικών. Ωστόσο στις 10 Ιανουαρίου κλήθηκε και πάλιν από το Μακάριο, ο οποίος του ανακοίνωσε ότι τα πράγματα είχαν μεταβληθεί. Σύμφωνα με τον *Κυπριανού*:

*«Τούτο, ως καλώς γνωρίζω, εγένετο κατόπιν αντιδράσεως του κ. Κληρίδη, ο οποίος μάλιστα έθεσε και θέμα παραιτήσε-*

---

*ως του ως διαπραγματευτού εις περίπτωσιν κατά την οποίαν θα ανελάμβανα το Υπουργείο Εξωτερικών».*

Λίγα χρόνια αργότερα ο *Σπύρος Κυπριανού* εκδικείται τον *Γλαύκο Κληρίδη*. Βρέθηκε στην Προεδρία της Βουλής, όταν πέθανε ο Μακάριος τον Αύγουστο του 1977 και αυτό του άνοιξε το δρόμο προς την προεδρία της Δημοκρατίας, όπου παρέμεινε μέχρι το 1988. Αλλά σ' αυτά θα αναφερθούμε αργότερα.

Τόσο το ΑΚΕΛ όσο και η ΕΔΕΚ εξέφρασαν αντίθεση στην απόφαση του Μακαρίου να μη σχηματίσει Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας.

Δέχομαι την άποψη του *Σπύρου Κυπριανού* ότι ο Κληρίδης αντετάχθη στην υπουργοποίηση του. Είναι βέβαιο ότι την ίδια αντίθεση εξέφρασε και για τη συμμετοχή εκπροσώπων του ΑΚΕΛ και της ΕΔΕΚ στο Υπουργικό Συμβούλιο. Ο Μακάριος για να ικανοποιήσει τα κόμματα προχώρησε στη δημιουργία του **Εθνικού Συμβουλίου**, του οποίου οι αποφάσεις θα είχαν *καθαρά συμβουλευτικό χαρακτήρα*. Για σκοπούς ιστορίας αναφέρω εδώ τα πρώτα μέλη του Εθνικού Συμβουλίου:

- I. **Γλαύκος Κληρίδης**, συνομιλητής, και **Τάσος Παπαδόπουλος** εκ μέρους του Ενιαίου Κόμματος,
- II. **Σταύρος Ποσκώτης** εκ μέρους της Προοδευτικής Παράταξης,
- III. **Εζεκίας Παπαϊωάννου** εκ μέρους του ΑΚΕΛ,
- IV. **Βάσος Λυσσαρίδης** εκ μέρους της ΕΔΕΚ,
- V. **Τάκης Ευδόκας** εκ μέρους του ΔΕΚ, και
- VI. **Κυριάκος Σαβεριιάδης** εκ μέρους της ΕΣΕΑ.

Η θέση που προσφέρθηκε για την ΕΣΕΑ δεν καλύφθηκε ποτέ γιατί τόσο το ΑΚΕΛ όσο και η ΕΔΕΚ αντιτάχθηκαν στη συμμετοχή του *Σαβεριιάδη*, που είχε υπηρετήσει στην Κυβέρνηση Σαμψών.

Το ΑΚΕΛ χαιρέτησε τη σύσταση του Εθνικού Συμβουλίου, την οποία χαρακτήρισε ως

«ένα σημαντικότατο βήμα προς την κατεύθυνση της ενότη-



τας στα πάνω και με κατά κάποιον τρόπο αναπληρώνει την Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας. Στο Εθνικό Συμβούλιο θα πρέπει απαραίτητα να εκπροσωπούνται κόμματα, που συμφωνούν με την κοινή γραμμή και τακτική λύσης του Κυπριακού. Διαφορετικά από παράγοντες ενότητας θα καταστεί παράγοντας διάσπασης».

Ωστόσο σε ανακοίνωση του Πολιτικού Γραφείου στις 15 Ιανουαρίου 1975 εξέφρασε την απογοήτευση του για τη μη συγκρότηση *Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας*.

*«Δυστυχώς δεν έγινε δυνατόν να σχηματισθεί μια ισχυρή αντιπροσωπευτική Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας. Ο λαός ανέμενε από τον καθένα να αρθεί στο ύψος των τραγικών περιστάσεων που διέρχεται ο τόπος και να συμβάλει με όλες τις δυνάμεις για τη σωτηρία, την άνοδο και προκοπή του λαού. Το ΑΚΕΛ δεν φέρει καμιάν απολύτως ευθύνη γι' αυτή την αποτυχία. Το ΑΚΕΛ όχι μόνο δεν έθεσε κανένα απολύτως όρο, αλλά εργάστηκε ειλικρινά για τον παραμερισμό των δυσκολιών που ανεφύησαν. Το ΑΚΕΛ τόνισε ότι αυτή τη στιγμή τα κόμματα, που θα σχηματίσουν την Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας συμφωνούν με την κοινή γραμμή λύσης του Κυπριακού. Το ποιοι και ποιο Υπουργείο θα αναλάβουν πρέπει να αφεθεί στον Πρόεδρο του κράτους. Το ΑΚΕΛ δέχτηκε να αναλάβει ένα Υπουργείο, αλλά ούτε συγκεκριμένο Υπουργείο απαίτησε ούτε σε συγκεκριμένο πρόσωπο επέμενε».*

### ***Το ΑΚΕΛ υιοθετεί τη λύση της Ομοσπονδίας.***

Η πρώτη επίσημη υιοθέτηση από το ΑΚΕΛ της λύσης της Ομοσπονδίας έγινε κατά τη δεύτερη ολομέλεια της Κ.Ε. και της Κ.Ε.Ε. που πραγματοποιήθηκε στις 21 και 22 Φεβρουαρίου 1975.

Στην εισηγητική του ομιλία ο Γενικός Γραμματέας του Κόμματος *Εζεκίας Παπαϊωάννου* είπε και τα ακόλουθα:

*«Είναι φανερό, πως με την παρουσία 40 χιλιάδων τουρκικού στρατού, που κατακρατεί το 40% του Κυριακού εδάφους δεν είναι δυνατόν να διεξαχθούν ενδοκυπριακές συνομιλίες με ίσους όρους»...*

*«Η λύση, που προτείνεται από την Ελληνοκυπριακή πλευρά, λύση **πολυπεριφερειακής Ομοσπονδίας** με ουσιαστικές εξουσίες στα χέρια της Κεντρικής Κυβέρνησης σε μια αδέσμευτη ανεξάρτητη, κυρίαρχη και εδαφικά ακέραιη Κύπρο, είναι μια λύση, που ανταποκρίνεται στα συμφέροντα ολοκλήρου του κυπριακού λαού Ελλήνων και Τούρκων και εντάσσεται στα πλαίσια της γραμμής, που η τουρκοκυπριακή πλευρά διεκδικούσε μέχρι τον Αύγουστο του 1974».*

Στην ομιλία του ο Γ.Γ. του ΑΚΕΛ διαπίστωσε την ύπαρξη θέματος τουρκικού επεκτατισμού και νεοαποικισμού και τόνισε πως μόνο με τη διεθνοποίηση του Κυπριακού είναι δυνατόν να επιτευχθεί η εφαρμογή των αποφάσεων του ΟΗΕ για την ειρηνική δημοκρατική λύση του Κυπριακού. Και στην ομιλία του αυτή ο Εζεκίας Παπαϊωάννου δεν παρέλειψε να ωραιοποιήσει την πολιτική της Σοβιετικής Ένωσης στο Κυπριακό εκφράζοντας και πάλιν ευσεβείς πόθους. Είπε ο Εζεκίας:

*«Η Σοβιετική Ένωση είναι εναντίον της διζωνικής Ομοσπονδίας και καταδίκασε με τον πιο έντονο τρόπο το τουρκικό πραξικόπημα της ανακήρυξης του Ομόσπονδου Τουρκοκυπριακού κράτους».*

Πολύ σύντομα η Σοβιετική Ένωση υποστήριξε ένθερμα τη διζωνική ομοσπονδία κάτι, βέβαια, που έκαμε και το ΑΚΕΛ.

Στην ομιλία του ο Γ. Γ. του ΑΚΕΛ επεσήμανε ότι, εκτός από τις δυνάμεις εκείνες που υποστηρίζουν τη γραμμή της **διζωνικής ομοσπονδίας** ως λύσης του Κυπριακού, υπάρχουν και οι δυνάμεις εκείνες που επιδιώκουν τη **διπλή ένωση**. Οι δυνάμεις αυτές δεν προέρχονταν μόνο από την τουρκική πλευρά, αλλά και από ορισμένους κύκλους της ελληνοκυπριακής πλευράς,

που άρχισαν να υποστηρίζουν ότι η διπλή ένωση είναι προτιμότερη από τη διζωνική ομοσπονδία. Προφανώς ο Παπαϊωάννου είχε υπόψη τις απόψεις, που είχαν εκφρασθεί στις συσκέψεις, που έγιναν στην Αθήνα πριν και μετά την επιστροφή του Μακάριου στην Κύπρο. Οι απόψεις είναι καταγεγραμμένες στο “Αρχείο Καραμανλή”.

Επίσης ο Εζεκίας Παπαϊωάννου εξέφρασε φόβους για νέο πραξικόπημα από τη συνεχιζόμενη αποθράσυνση αμετανόητων στοιχείων της ΕΟΚΑ Β. Για πρώτη φορά έκαμε αναφορά στην **αμνηστία** και τον **κλάδο ελαίας**, που πρόσφερε, μετά την επιστροφή του στην Κύπρο ο Πρόεδρος Μακάριος. «Αμνηστία και λήθη δεν σημαίνει να αφεθούν τα πραξικοπηματικά στοιχεία ανενόχλητα να επαναλάβουν το απαίσιο εγκληματικό εγχείρημα τους».

Η απόφαση της ολομέλειας στηρίζεται βασικά πάνω στην εισήγηση του Γ.Γ. Ωστόσο στην ολομέλεια παρατηρήθηκε μια αξιόλογη διαπίστωση από το Βοηθό Γενικό Γραμματέα του Κόμματος Ανδρέα Φάντη, ο οποίος είπε και τα ακόλουθα:

*«Και μπορεί να λεχθεί χωρίς την παραμικρή επιφύλαξη και διαταγμό ότι το βασικό λάθος που είχε διαπραχθεί από την ηγεσία της αστικής τάξης στη διεξαγωγή του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα 1955-59 και αργότερα είναι ότι δεν είχε γίνει ορθή εκτίμηση της αντικειμενικής πραγματικότητας και του συσχετισμού των δυνάμεων, που εμπλέκονται στον αγώνα του Κυπριακού λαού. Αποτέλεσμα ήταν η λανθασμένη τακτική του ένοπλου αγώνα, η αναμέτρηση με τον εχθρό στον στρατιωτικό τομέα, στον οποίο η υπεροχή του ήταν αδιαφιλονίκητη».*

Ο Ανδρέας Φάντης διαπράττει, βέβαια, το ίδιο λάθος που διέπραξε το ΑΚΕΛ τον Απρίλιο του 1955, όταν άρχισε ο ένοπλος αγώνας της ΕΟΚΑ. Μιλά για λάθος της ηγεσίας της αστικής τάξης και για μη ορθή εκτίμηση της αντικειμενικής πραγματικότητας. Αποφεύγει να αναφερθεί στο εξίσου σοβαρό λάθος της ηγεσίας της εργατικής τάξης, που η στρατηγική της για δεκάδες

χρόνια δεν ελάμβανε καθόλου υπόψη την αντικειμενική πραγματικότητα και σε πολλές περιπτώσεις ήταν ενωτικότερη της ενωτικής.

### *Οι εξελίξεις μέχρι το θάνατο του Μακαρίου.*

Τα χρόνια που ακολούθησαν την επιστροφή του Μακαρίου μέχρι το θάνατο του ήταν από τα πιο δραματικά. Η Κύπρος αιμάσσουμε από *το διπλό έγκλημα του πραξικοπήματος και της εισβολής* προσπαθούσε να επουλώσει τις πληγές της και ταυτόχρονα να διασφαλίσει το μέλλον του Ελληνισμού της Κύπρου, που διέτρεχε θανάσιμο κίνδυνο Πάνω από 150 χιλιάδες άτομα ξεριζώθηκαν από τούς τόπους, όπου γεννήθηκαν, από τα σπίτια και τις περιουσίες τους.

Το μεγάλο πρόβλημα των προσφύγων αντιμετωπίστηκε κατά τρόπο αξιοθαύμαστο, που περιποιεί μεγάλη τιμή για τον Κυπριακό λαό. Όμως υπήρχε η ανεπούλωτη πληγή των 1500 και πλέον αγνοουμένων του πολέμου. Αυτή η πληγή εξακολουθεί να είναι ανοικτή και οι δραματικές φιγούρες των μαυροφορεμένων μανάδων και άλλων συγγενών των αγνοουμένων με τις φωτογραφίες των προσφιλών τους είναι η μόνιμη εικόνα του πόνου και της καταστροφής της Κύπρου.

Εκείνοι που συνείργησαν στην καταστροφή της Κύπρου αντί να μετανοήσουν και να ζητήσουν συγχώρεση συμπεριφέρθηκαν σαν τους κλέφτες, που βάζουν τις φωνές όταν συλληφθούν να κλέβουν. *Φωνάζει ο κλέφτης για να φοβηθεί ο νοικοκύρης.* Είναι υπέρ του *Γλαύκου Κληρίδη* ότι το πρώτο πράγμα, που ζήτησε όταν συνάντησε στην Αθήνα τον πρωθυπουργό της Ελλάδας *Κωνσταντίνο Καραμανλή*, μετά τη δεύτερη φάση της εισβολής του Αττίλα ήταν η αποστολή στην Κύπρο «3-4 λόχων από την Ελλάδα στους οποίους να βασιστεί ο στρατηγός *Καραγιάννης* για να αντιμετωπισθούν τα σοβαρά προβλήματα, "που δημιουργούν οι οπαδοί της ΕΟΚΑ Β'».<sup>4</sup>

<sup>4</sup> «Αρχείο Καραμανλή», Τόμος 8 σελ. 120.

Σ' αυτούς, δηλαδή στους οπαδούς της ΕΟΚΑ Β', δυστυχώς, αναζήτησε στήριξη ο *Γλαύκος Κληρίδης* όταν ίδρυσε το Κόμμα του, και θα πρέπει να αναφέρω με έμφαση ότι **η πρώτη του ενέργεια**, όταν το 1993 ανέλαβε την Προεδρία, **ήταν να αποκαταστήσει 60 περίπου αμετανόητους πραξικοπηματίες**, οι οποίοι είχαν υποχρεωθεί πριν από λίγα χρόνια σε παραίτηση με πλήρη αποζημίωση.

Επιτόλαιες ενέργειες μας έχουν οδηγήσει δύο φορές σε λύσεις αδήριτης ανάγκης. Η μια ήταν το 1959, που υποχρεωθήκαμε να δεχθούμε τις συμφωνίες της Ζυρίχης και του Λονδίνου, και η άλλη το 1974, που υποχρεωθήκαμε να δεχθούμε την ομοσπονδία. Στην πρώτη φορά μιλήσαμε για **αδήριτη ανάγκη**, στη δεύτερη μιλήσαμε για **οδυνηρό συμβιβασμό**. Ο κάθε λογικός άνθρωπος αντιλαμβάνεται ότι πρόκειται για την ίδια υπόθεση.

Η απόφαση να υιοθετηθεί η λύση της γεωγραφικής ομοσπονδίας λήφθηκε σε σύσκεψη, που έγινε στην Αθήνα στις 30 Νοεμβρίου και 1 Δεκεμβρίου 1974 με τη συμμετοχή του πρωθυπουργού της Ελλάδας *Κωνσταντίνου Καραμανλή*, του *Αρχιεπισκόπου Μακαρίου*, του *Γλαύκου Κληρίδη* και άλλων ηγετικών παραγόντων της Κύπρου και της Ελλάδας. Αρχικά υιοθετήθηκε η **πολυπεριφερειακή ομοσπονδία** για να καταλήξουμε στη **διζωνική**.

Ο Γλαύκος Κληρίδης συνέχισε να διαδραματίζει το ρόλο του *διαπραγματευτή της ελληνοκυπριακής πλευράς*, χωρίς όμως να αισθάνεται καθόλου άνετα. Από την πρώτη στιγμή ζήτησε να του δοθούν γραπτές οδηγίες και φαίνεται να δυσανασχετούσε με ορισμένες αποφάσεις, που ελαμβάνοντο στη Λευκωσία υπό την πίεση φανατικών δημαγωγικών στοιχείων. Αλλά ήταν και στόχος πολλών επιθέσεων χωρίς να έχει την προστασία και την εμπιστοσύνη του Προέδρου Μακαρίου. Οι επιθέσεις άφηναν πολλά υπονοούμενα για το ρόλο του *Γλαύκου Κληρίδη* στο πραξικόπημα. Οι πολιτικοί αντίπαλοι του αντί να τον αντιμετωπίζουν με επιχειρήματα, τον αντιμετώπιζαν με υπονοούμενα και υπαινιγμούς. Το επιχείρημα των αντιπάλων του που ήταν σοβαρό και ευσταθούσε ήταν ότι ο Κληρίδης ήταν εναντίον του

Μακαρίου. Αλλά δυστυχώς την εποχή εκείνη ήταν έγκλημα το να είσαι εναντίον του Μακαρίου, ο οποίος είχε μετατραπεί σε ένα είδος *ιερής αγελάδας των Ινδών*.

Ο *Γλαύκος Κληρίδης* αντιδρούσε στις προκλήσεις, συνήθως με την υποβολή παραίτησης από τη θέση του διαπραγματευτή. Η τελευταία και οριστική παραίτηση του, την οποία αποδέχθηκε και ο Μακάριος, έγινε στις 8 Απριλίου 1976, όταν αποκαλύφθηκε ότι συμφώνησε με το *Ραούφ Ντενκτάς* να δώσει πρώτος τις προτάσεις της Ελληνοκυπριακής πλευράς, αναφορικά με το εδαφικό.

Η Βιέννη, πρωτεύουσα της χώρας καταγωγής του τότε Γ.Γ. του ΟΗΕ *Κούρτ Βαλτχάιμ*, είχε φιλοξενήσει διάφορες συνομιλίες που είχαν οι *Γλαύκος Κληρίδης* και *Ραούφ Ντενκτάς*. Έτσι είχαμε την πρώτη, τη δεύτερη, την τρίτη, την τέταρτη και την πέμπτη και φαρμακερή Βιέννη. Σ' αυτή ο *Γλαύκος Κληρίδης* αποφάσισε να δώσει πρώτος τις προτάσεις της ελληνοκυπριακής πλευράς πάνω στο εδαφικό, παρά τις οδηγίες που είχε από το *Εθνικό Συμβούλιο της Κύπρου*. Η ενέργεια του αυτή οδήγησε σε οξύτατη πολιτική κρίση και στο πλήρες διαζύγιο του Μακαρίου με τον Κληρίδη, ο οποίος υπέβαλε την παραίτηση του. Επρόκειτο για μια από αρκετές παραιτήσεις που είχε υποβάλει ο Κληρίδης, αλλά αυτή έγινε ασμένως αποδεκτή και έτσι κανένας δεν προσπάθησε να μεταπείσει τον *Γλ. Κληρίδη*. Για την υπόθεση αυτή έγινε μεγάλος ντόρος μέχρις ότου δημοσιεύθηκε το «*Αρχείο Καραμανλή*», το οποίο αποκάλυψε με συγκεκριμένα στοιχεία ότι υπήρχε σαφής συμφωνία μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας για υποβολή, πρώτα, εκ μέρους της Ελληνοκυπριακής πλευράς, των προτάσεων της επί του εδαφικού. Η συμφωνία επετεύχθη μεταξύ των Υπουργών Εξωτερικών της Ελλάδας και της Τουρκίας στις Βρυξέλλες και ήταν υπό την αίρεση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου. Τη μετέφερε στην Κύπρο ο Γενικός Γραμματέας του Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών *Τζούνης* και εξασφάλισε τη συγκατάθεση του Προέδρου Μακαρίου. Τον Οκτώβριο του 1975 σε συνάντηση, που είχαν στην Αθήνα οι Καραμανλής και Μακάριος, επαναβεβαιώθηκε η συμφωνία αυτή. Το Αρχείο Καραμανλή αναφέρει σχετικά με τη συνάντηση

ότι σ' αυτήν ο πρωθυπουργός Καραμανλής συζήτησε το "ενδεχόμενο επαναλήψεως των συνομιλιών και συμφωνήθηκε όπως η Ελληνοκυπριακή πλευρά υποβάλει πρώτη τις προτάσεις της επί του εδαφικού".<sup>5</sup>

Όλα αυτά αποδεικνύουν ότι ο Κληρίδης δεν έπραξε τίποτε το μεμπτό. Αλλά και αν πράγματι ο Γλ. Κληρίδης είχε αισθανθεί ότι έπρεπε να δώσει πρώτος τις θέσεις της Ελληνοκυπριακής πλευράς, η ενέργεια του αυτή δεν αποτελούσε *έγκλημα καθοσιώσεως*. Η όλη υπόθεση ήταν ενδεικτική της επιπολαιότητας της ηγεσίας των Ελληνοκυπρίων, η οποία είχε συνηθίσει να... *διυλίζει τον κώνωπα και να καταπίνει την κάμηλον*.

### ***Το ΑΚΕΛ αντιδρά στη συμφωνία Κληρίδη-Ντενκτάς.***

Φαίνεται ότι το ΑΚΕΛ δεν ήταν καλά ενημερωμένο σε ό,τι αφορούσε την υπόθεση της συμφωνίας για την υποβολή των ελληνοκυπριακών προτάσεων. Δεν πιστεύω πως αν το ΑΚΕΛ γνώριζε όλες τις λεπτομέρειες και το γεγονός ότι και ο Πρόεδρος Μακάριος είχε συμφωνήσει να δοθούν πρώτα οι ελληνοκυπριακές προτάσεις θα τηρούσε τη στάση που τήρησε τότε έναντι του *Γλαύκου Κληρίδη*. Ο *Γλαύκος Κληρίδης* παρουσιάστηκε σαν εντελώς αναξιόπιστος, ο οποίος καταλήγει σε συμφωνίες με τον *Ραούφ Ντενκτάς* χωρίς να έχει τη συγκατάθεση της υπόλοιπης ελληνοκυπριακής πολιτικής ηγεσίας. Είμαι βέβαιος ότι ήταν άγνωστη η πλήρης συμφωνία μεταξύ των Κυβερνήσεων της Ελλάδας και της Κύπρου και της Ελλάδας και της Τουρκίας.

Στις 17 Απριλίου 1976 το Πολιτικό Γραφείο του ΑΚΕΛ σε ανακοίνωση του έθεσε για πρώτη φορά θέμα παραίτησης του *Γλαύκου Κληρίδη* και από τη θέση του Προέδρου της Βουλής Η ανακοίνωση ανέφερε:

*«Ο Κυπριακός λαός ανέμενε ότι εξ αιτίας του πελώριου*

<sup>5</sup> ό. π., σελ 72.

---

θέματος ηθικής τάξης και εμπιστοσύνης, που δημιουργήθηκε από τη συμπεριφορά του κ. Κληρίδη, την παραίτηση του από τη θέση του συνομιλητή θα ακολουθούσε και η παραίτηση του από τη θέση του Προέδρου της Βουλής από την οποία συνταγματικά αντλεί και το δικαίωμα να αντικαθιστά τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας.

*Εν όψει των εξελίξεων το Π.Γ. της Κ.Ε. του ΑΚΕΛ πιστεύει ότι το θέμα Κληρίδη επιβάλλεται να απασχολήσει οπωσδήποτε την Βουλή των Αντιπροσώπων και προς τον σκοπό αυτό ανέλαβε και συνεχίζει διαβουλεύσεις με όλα τα πολιτικά κόμματα και βουλευτές ώστε το όλο θέμα να λυθεί ομαλά προς το συμφέρον της ενότητας του Κυπριακού λαού στον αγώνα για τη σωτηρία της πατρίδας μας»*

Στο τεύχος του “Νέου Δημοκράτη” του Ιουνίου 1976 δημοσιεύεται κύριο άρθρο στο οποίο δίδονται εξηγήσεις γιατί το ΑΚΕΛ καθυστέρησε να διαγνώσει τα περί Γλαύκου Κληρίδη. Το άρθρο ξεκινά με τους ισχυρισμούς ορισμένων ότι πολύ αργά κατάλαβε το ΑΚΕΛ και η αριστερά τον Γλαύκο Κληρίδη.

*«Δεν είναι λοιπόν γιατί ξεγελάστηκε προηγούμενα το ΑΚΕΛ όσον αφορά τον Κληρίδη, αλλά γιατί έπρεπε να ωριμάσουν οι συνθήκες ώστε οι λαϊκές μάζες να δουν καθαρά το όλο ζήτημα και να εξουδετερωθούν έτσι οι ζημιές για την Κυπριακή υπόθεση. Όπως εξελίχθηκαν τα πράγματα ο Κληρίδης έσκαψε το δικό του πολιτικό τάφο και δεν μπορεί με σοβαρότητα να μέμφεται κανένα. Αυτή είναι η διαλεκτική τοποθέτηση του θέματος Κληρίδη».*

Το άρθρο καταλήγει με την επωδó, που κυριαρχεί σε όλες τις μετέπειτα θέσεις και ανακοινώσεις του ΑΚΕΛ.

*«Το ΑΚΕΛ θα επιδιώξει ειλικρινά και τίμια τη συγκρότηση ενός πραγματικά δημοκρατικού πατριωτικού Μετώπου, που θα κατέλθει στις εκλογές με κύριο στόχο να συνενώσει όλες*



---

*τις πατριωτικές δημοκρατικές δυνάμεις στο μεγάλο αγώνα για τη σωτηρία της Κύπρου».*

Το θέμα της συμπεριφοράς του *Γλαύκου Κληρίδη* είχε τεθεί και ενώπιον της Βουλής, στην οποία κατατέθηκαν διάφορα ψηφίσματα τόσο εναντίον όσο και υπέρ του Κληρίδη. Αλλά κανένα δεν εξασφάλιζε την απαιτούμενη πλειοψηφία για έγκριση.

Στο πρόβλημα έδωσε λύση ο ίδιος ο Μακάριος, ο οποίος είπε ότι ήταν καιρός να ανανεωθεί η Βουλή, η οποία παρέτεινε για πάνω από ένα χρόνο τη θητεία της. Εισηγήθηκε τη διεξαγωγή βουλευτικών εκλογών, αλλά απέρριψε την πρόταση του ΑΚΕΛ και της ΕΔΕΚ για την καθιέρωση της απλής αναλογικής και επέμενε να διεξαχθούν με το ίδιο *αντιδημοκρατικό πλειοψηφικό σύστημα*. Το πλειοψηφικό υποστήριξε στο παρελθόν και ο *Γλαύκος Κληρίδης*, χωρίς να αντιλαμβάνεται τις συνέπειες της ενέργειας του αυτής. Γιατί στις εκλογές του 1976, ενώ το Κόμμα του εξασφάλισε 23.5% των ψήφων σε παγκύπρια κλίμακα, δεν εξέλεξε ούτε ένα βουλευτή, γιατί δεν εξασφάλισε την πλειοψηφία σε καμιά από τις έξη εκλογικές περιφέρειες. Την υστάτη στιγμή, όταν αντιλήφθηκε ότι με το πλειοψηφικό δεν είχε κανένα μέλλον ζήτησε την εισαγωγή της αναλογικής, την οποία όμως απέρριπτε ο Μακάριος. *Αλλά και το ΑΚΕΛ υποστήριξε τη διεξαγωγή των εκλογών με το αντιδημοκρατικό αυτό σύστημα* γιατί θεωρούσε ότι η αλλαγή του εκλογικού συστήματος θα οδηγούσε σε αναβολή των εκλογών. Αυτό δεν ήταν δικαιολογία, αλλά πρόφαση. Δεν ετίθετο θέμα καθυστέρησης, αλλά, και αν προέκυπτε τέτοιο θέμα, *δεν έπεσε η ζάχαρη μέσα στο νερό*. Θα μπορούσε να αναβληθούν έστω για λίγο και να διεξαχθούν με το δημοκρατικό σύστημα της αναλογικής, πράγμα, που έγινε πέντε χρόνια αργότερα το 1981. Η χρονολογία αυτή αποτελεί ορόσημο στην πολιτική ιστορία της Κύπρου. Από τότε άρχισε να λειτουργεί **πολιτικός βίος** στην Κύπρο **με την πραγματική σημασία των λέξεων**. Σ' αυτό θα αναφερθούμε αργότερα.

Οι εκλογές είχαν ορισθεί για τις 5 Σεπτεμβρίου 1976. Στο μεταξύ όμως το θέμα Κληρίδη εξακολουθούσε να απασχολεί τη Βουλή. Τελικά ενέγραψε θέμα ο ίδιος ο Κληρίδης με τίτλο "Οι

*συνομιλίες της Βιέννης και το δημιουργηθέν θέμα εξ αυτών*". Μάλιστα δήλωσε ότι ενέγραψε το θέμα με μεγάλη ευχαρίστηση.

Το θέμα απασχόλησε τη Βουλή σε δυο συνεδρίες χωρίς να ληφθεί οποιαδήποτε απόφαση. Και επειδή στις 16 Ιουλίου θα έπρεπε να εκλεγεί νέος Πρόεδρος της Βουλής, ο *Γλαύκος Κληρίδης* με τους βουλευτές του Ενιαίου Κόμματος αποχώρησαν επιδεικτικά από τη συνεδρία. Στις 22 Ιουλίου η Βουλή εξέλεξε ομόφωνα τον **Τάσο Παπαδόπουλο** ως νέο Πρόεδρο της.

Η εξαγγελία των βουλευτικών εκλογών οδήγησε στη δημιουργία δύο Κομμάτων: του **Δημοκρατικού Συναγερμού** (ΔΗΣΥ), με ηγέτη τον *Γλαύκο Κληρίδη*, και της **Δημοκρατικής Παράταξης**, με ηγέτη τον πρώην Υπουργό Εξωτερικών *Σπύρο Κυπριανού*. Αργότερα η Δημοκρατική Παράταξη μετονομάστηκε σε **Δημοκρατικό Κόμμα** (ΔΗΚΟ).

### *Οι βουλευτικές εκλογές 1976.*

Αρχικά οι εκλογές είχαν ορισθεί για τον Οκτώβριο, αλλά αργότερα μετεφέρθησαν ένα μήνα νωρίτερα και ορίστηκαν για τις 5 Σεπτεμβρίου 1976. Όπως διαμορφώθηκαν οι προεκλογικές εξελίξεις **σκοπός των νέων εκλογών δεν ήταν απλώς η ανανέωση της θητείας της Βουλής, αλλά ο αποκλεισμός απ' αυτή του Γλαύκου Κληρίδη και του νέου Κόμματος** που ίδρυσε, του *Δημοκρατικού Συναγερμού*.

Για το σκοπό αυτό συνασπίστηκαν τρία κόμματα: το ΑΚΕΛ η ΕΔΕΚ και η Δημοκρατική Παράταξη, που είχε ιδρυθεί εντελώς πρόσφατα. Κατά ένα τρόπο αυθαίρετο, που δεν είχε καμιά σχέση με την πραγματική δύναμη τους, από τις 35 έδρες, που ανήκαν στους Έλληνες βουλευτές 21 παραχωρήθηκαν στη *Δημοκρατική Παράταξη*, εννιά στο ΑΚΕΛ, 4 στην ΕΔΕΚ, και 1 στον ανεξάρτητο υποψήφιο *Τάσο Παπαδόπουλο*.

Όλοι ανεξαιρέτως οι υποψήφιοι της συνεργασίας είχαν εκλεγεί και άρχισε μια πενταετία με πλήρη αποκλεισμό από τη Βουλή μιας μεγάλης παράταξης, που στη συγκεκριμένη περίπτωση εξασφάλισε 23.5% των ψήφων σε παγκύπρια κλίμακα.

Η επιμονή στο αντιδημοκρατικό πλειοψηφικό σύστημα στηρίχθηκε κυρίως πάνω στη σαθρή επιχειρηματολογία, ότι αλλαγή του εκλογικού νόμου θα σήμαινε αναβολή των εκλογών. Η πραγματικότητα ήταν ότι ο Πρόεδρος Μακάριος αντιδρούσε έντονα στην καθιέρωση της αναλογικής και είμαι βέβαιος, ότι, η αναλογική δεν θα καθιερώνετο ούτε το 1981 αν ζούσε ο Μακάριος και θα ήταν τότε 68 χρόνων, κατά πολύ νεότερος από ό,τι ήταν το 1993 ο *Γλαύκος Κληρίδης*, τη χρονιά κατά την οποία διεκδίκησε και εξασφάλισε την Προεδρία της Δημοκρατίας. Αναφέρομαι στην ηλικία του Μακαρίου γιατί δεν πιστεύω ότι εν όσω ζούσε θα εγκατέλειπε την Προεδρία της Κυπριακής Δημοκρατίας. Δεν υπήρχε κανένα συνταγματικό κώλυμα για την καθιέρωση της αναλογικής και ήταν πολύ εύκολο για τη Βουλή να θεσπίσει νόμο, που θα καθιέρωνε την αναλογική, όταν μάλιστα όλοι ανεξαιρέτως οι βουλευτές που συγκροτούσαν την τότε Βουλή υποστήριζαν την αναλογική. Και ο *Γλαύκος Κληρίδης* και οι συν αυτώ βουλευτές διαπίστωσαν έστω και την υστάτη ότι με το πλειοψηφικό σύστημα δεν θα έβγαζαν ούτε ένα βουλευτή. Αυτό ήταν αντιληπτό στον καθένα και άρα και στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, ο οποίος δεν θα ήταν καθόλου ευχαριστημένος με τον πλήρη αποκλεισμό του Κληρίδη και του Κόμματος του από τη Βουλή. Την υστάτη στιγμή ο Πρόεδρος Μακάριος εισηγήθηκε μερίδιο στο Δημοκρατικό Συναγερμό ανάμεσα στους δώδεκα βουλευτές της Λευκωσίας. Αυτή η πρόταση θα διασφάλιζε την εκλογή όλων των αρχηγών των κομμάτων. Πολύ ορθά ο *Γλαύκος Κληρίδης* απέρριψε την πρόταση, λέγοντας ότι το Κόμμα του θα διεκδικούσε όλες τις έδρες τόσο στη Λευκωσία όσο και στις άλλες πόλεις.

Εν όσω το πλειοψηφικό σύστημα λειτουργούσε υπέρ του Κληρίδη, ουδέποτε διανοήθηκε την κατάργηση του. Το θέμα της καθιέρωσης της αναλογικής το επανέφεραν διαρκώς και το ΑΚΕΛ και η ΕΔΕΚ.

Δυστυχώς τη στάση του ΑΚΕΛ στη συγκεκριμένη περίπτωση καθόρισαν κομματικές σκοπιμότητες, που κυριάρχησαν πάνω στις αρχές. Σε δήλωση του ο Βοηθός Γενικός Γραμματέας του ΑΚΕΛ *Ανδρέας Φάντης* προσπάθησε να υπερασπισθεί τη συ-

νεργασία με τα άλλα κόμματα και, αντικρούοντας το βασικό ηθικό πρόβλημα, που δημιουργούσε η συνεργασία των τριών κομμάτων είπε:

*«Η συνεργασία του ΑΚΕΛ με άλλες δυνάμεις δεν είναι μια ανήθικη τυχάρπαστη εκλογική συναλλαγή, αλλά μια συνεργασία, που εδράζεται σε αρχές και οικοδομείται πάνω στην ομοφωνία του ΑΚΕΛ και άλλων δημοκρατικών δυνάμεων στα ακόλουθα σημεία.*

- I. Στη γραμμή λύσεως του κυπριακού,*
- II. στην ενίσχυση του εσωτερικού μετώπου,*
- III. στην κάθαρση,*
- IV. στον σχηματισμό κυβερνήσεως εθνικής ενότητας,*
- V. και την απόκρουση αμερικανονατοϊκής λύσεως του Κυπριακού».*

Οι ισχυρισμοί αυτοί ήσαν **εντελώς αβάσιμοι**. Η συνεργασία απεδείχθη εκ των πραγμάτων **τυχάρπαστη**. Η ενίσχυση του εσωτερικού μετώπου, σε καμιά περίπτωση δεν ενισχύεται, όταν αποκλείεις απ' αυτό το ένα τρίτο του λαού. Αυτό έπρεπε να το γνωρίζει καλύτερα από κάθε άλλο το ΑΚΕΛ, που υπήρξε θύμα αυτού του αποκλεισμού. Ο σχηματισμός *Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας* επιδιώχθηκε μετά την επιστροφή του Μακαρίου τον Δεκέμβριο του 1974, αλλά ήταν γνωστή η τύχη της και σε βάρος ποίου κόμματος είχε λήξει.

Οι βουλευτικές εκλογές διεξήχθησαν με ένα πρωτοφανή εξευτελισμό του δικαιώματος της ψήφου. Οι εκλογείς κλήθηκαν ιδιαίτερα στη Λευκωσία να ψηφίσουν τους υποψήφιους, που βρίσκονταν κάτω από ορισμένους αριθμούς και που συμπλήρωναν τους δώδεκα βουλευτές της Λευκωσίας. Έτσι με τη μέθοδο της αλληλοπριμοδοτήσεως κανένας δεν γνώριζε ποια ήταν η δύναμη του κάθε κόμματος. Το ποσοστό των συνεργαζομένων κομμάτων ξεπερνούσε σε ορισμένες περιφέρειες το 70% των ψήφων και αυτό φαινόταν ότι ήταν περίπου το ποσοστό του κάθε κόμματος χωριστά. Για παράδειγμα στη Λευκωσία ο

*Βάσος Λυσσαρίδης* εξασφάλισε το ίδιο ποσοστό ψήφων, με τον υποψήφιο του ΑΚΕΛ **Ντίνo Κωνσταντίνου** και ελάχιστα υπελείπετο από τον υποψήφιο της Δημοκρατικής Παράταξης **Σπύρο Κυπριανού**. Έτσι ο *Βάσος Λυσσαρίδης* εξασφάλισε 57543 ψήφους, ο *Ντίνος Κωνσταντίνου* 57591 και ο *Σπύρος Κυπριανού* 64483. Ο ανεξάρτητος υποψήφιος *Τάσος Παπαδόπουλος* κατόρθωσε να ξεπεράσει σε ψήφους τον υποψήφιο του ΑΚΕΛ εξασφαλίζοντας 68453 ψήφους.

Οι άλλοι δύο ανεξάρτητοι υποψήφιοι στη Λευκωσία, ο αδελφικός μου φίλος *Γιώργος Μαυρογένης* εξασφάλισε μόνο 2437 ψήφους ενώ ο *Λοΐζος Σέπος* από το Δάλι 1667. Περιλαμβάνομαι μεταξύ των 2437 ηρωικών ψηφοφόρων του *Γιώργου Μαυρογένη*.

Στην πρώτη συνεδρία της νέας Βουλής ο *Σπύρος Κυπριανού*, Πρόεδρος της Δημοκρατικής Παράταξης, εξελέγη ομόφωνα νέος Πρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων.

Αναφερόμενο στο αποτέλεσμα των βουλευτικών εκλογών του Σεπτεμβρίου 1976 το ΑΚΕΛ σε ανακοίνωση του σημείωνε ότι

«ο Συναγερμός με ηγέτη του τον Κληρίδη υπέστη μεγάλη ήττα. Η ήττα του Συναγερμού είναι και ήττα των ιμπεριαλιστικών κύκλων του ΝΑΤΟ, που υποστήριξαν το “Συναγερμό”, είναι ήττα των πραξικοπηματιών και φιλοπραξικοπηματιών, που στεγάστηκαν στον “Συναγερμό”, καθώς και όλων των διασπαστικών φιλονατοϊκών στοιχείων, που συγκροτούν ή ακολουθούν το “Συναγερμό».

### ***Η εκλογή του Κάρτερ στην Προεδρία των ΗΠΑ και ο ενθουσιασμός του Μακαρίου.***

Στις 2 Νοεμβρίου 1976 ο **Τζίμυ Κάρτερ**, υποψήφιος του Αμερικανικού Δημοκρατικού Κόμματος, εκτόπιζε από το Λευκό Οίκο τον Ρεπουμπλικάνο **Τζων Φορντ**, ο οποίος είχε αντικαταστήσει τον Πρόεδρο **Ρίτσιαρντ Νίξον**, που αναγκάστηκε σε παραίτηση εξαιτίας του σκανδάλου *Γουώτεργκεττ*.

Στο νέο Πρόεδρο των Ηνωμένων Πολιτειών στηριζόταν ο Μακάριος και πολλοί, που συμμερίζονταν τον ευσεβοποθισμό του για *αίσια έκβαση του Κυπριακού*. Γι' αυτό και τη μέρα της εκλογικής επιτυχίας του Κάρτερ κτύπησαν οι καμπάνες των εκκλησιών και πολλοί εγκατέλειψαν τις εργασίες τους, πανηγυρίζοντας το θρίαμβο του νέου αμερικανού προέδρου, που τον θεωρούσαν θρίαμβο του Ελληνισμού.

Στις 3 Νοεμβρίου ήμουν ο Υπεύθυνος Σύνταξης των Ραδιοφωνικών Δελτίων Ειδήσεων του μεσημεριού. Κύρια είδηση ήταν τα αποτελέσματα των προεδρικών εκλογών στις ΗΠΑ. Λόγω της διαφοράς της ώρας, που κυμαίνεται μεταξύ επτά και δέκα ωρών το μεσημέρι της 3<sup>ης</sup> Νοεμβρίου δεν υπήρχαν τελικά αποτελέσματα. Είχαν γίνει γνωστά τ' αποτελέσματα της εκλογής σ' ορισμένες Πολιτείες, που ήταν καθοριστικά για την όλη έκβαση των εκλογών.

Μια ώρα, περίπου, πριν από τη μετάδοση του κύριου μεσημβρινού δελτίου στη 1.30 μ.μ. έφθασε στο Τμήμα το θερμό συγχαρητήριο τηλεγράφημα του Προέδρου Μακαρίου προς τον *Τζίμυ Κάρτερ*. Παρακολουθώντας τα διεθνή πρακτορεία ειδήσεων διαπίστωσα ότι ήταν ο πρώτος αρχηγός ξένου κράτους, ή ακόμη και ο πρώτος ξένος, που απηύθυνε συγχαρητήρια προς τον *Τζίμυ Κάρτερ*, προτού ακόμη εκλεγεί επισήμως. Ο *Τζίμυ Κάρτερ* ανεδεικνύετο νικητής των εκλογών με βάση τις προβλέψεις των ηλεκτρονικών υπολογιστών και όχι με βάση τα οριστικά αποτελέσματα. Επικοινωνήσα αμέσως με τον Μακαριότατο και του υπέδειξα ότι ο *Τζίμυ Κάρτερ* δεν έχει ακόμη εκλεγεί και θα ήταν σοβαρό απόπημα να τον συγχαίρει ένας με βάση τις προγνώσεις των ηλεκτρονικών υπολογιστών. Επέισθη, από την πρώτη στιγμή, ότι δεν έπρεπε να μεταδώσουμε το μήνυμα του και άφησε σε μένα το χρόνο μεταδόσεως του, όταν θα υπήρχαν τα επίσημα αποτελέσματα των εκλογών.

Το συγχαρητήριο μήνυμα του Προέδρου Μακαρίου προς τον *Τζίμυ Κάρτερ* το χαρακτήριζε υπερβολικός ενθουσιασμός και αφελείς προσδοκίες. Βέβαια δεν επρόκειτο να υποδείξω στο Μακάριο, πώς θα ετοιμάζε τα συγχαρητήρια τηλεγραφήματα του. Όπως ανέφερα σε προηγούμενο κεφάλαιο ήταν άριστος

γνώστης της ελληνικής γλώσσας. Παραθέτω το τηλεγράφημα του Μακαρίου μαζί με την πολύ απογοητευτική απάντηση του Τζίμυ Κάρτερ. Ενώ ο Μακάριος εξέφραζε τα αισθήματα χαράς και τις πολλές ελπίδες του κυπριακού λαού από την εκλογή του Τζίμυ Κάρτερ, ο νέος Πρόεδρος των ΗΠΑ στο απαντητικό μήνυμα του ούτε καν αναφορά έκαμε στο Κυπριακό. Ιδού το τηλεγράφημα του Προέδρου Μακαρίου:

*«Τζίμυ Κάρτερ,  
εκλελεγμένον Πρόεδρον Ηνωμένων Πολιτειών.*

*Εγκαρδίως συγχαίρομεν εκλογή σας ως Προέδρου Ηνωμένων Πολιτειών. Η εκλογική νίκη σας εχαιρετίσθη μετ' αισθημάτων χαράς και πολλών προσδοκιών υπό του Ελληνικού Κυπριακού λαού, ο οποίος βαθύτατα εξετίμησε την επί του Κυπριακού προβλήματος επικοινωνητικήν στάσιν σας ως αύτη τόσον σαφώς εξετέθη εις ομιλίας σας κατά την προεκλογικήν εκστρατείαν. Θεωρούμεν την νίκην σας ως νίκην των δημοκρατικών αρχών εις τας οποίας ο Αμερικανικός λαός σταθερώς πιστεύει. Είμεθα βέβαιοι ότι αι αρχαί αυταί θα εύρουν κατά την θητείαν σας ως Προέδρου την καλυτέραν έκφρασιν των και ότι υπό την εμπνευσμένην ηγεσίαν σας ο Αμερικανικός λαός θα προχωρήση με ακόμη ταχύτερον ρυθμόν προς την πρόοδον και την ευημερίαν.*

*Είμαι πεπεισμένος ότι η εκλογή σας θα αποτελέση την απαρχήν ενός νέου κεφαλαίου εις τας σχέσεις μεταξύ της μεγάλης χώρας σας και της Κύπρου. Είθε ο Θεός να σας ευλογή κι ενισχύη εις τα τόσον υπεύθυνα και δύσκολα καθήκοντα, τα οποία αναλαμβάνετε ως Πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών».*

Ιδού και η απάντηση του Τζίμυ Κάρτερ:

*«Με αισθήματα ευγνωμοσύνης έλαβον το θερμόν και*

---

*φιλικόν μήνυμα σας. Αποτελεί τούτο δι' εμέ ενθάρρυνσιν κατά την προετοιμασίαν δι' ανάληψιν της προεδρίας. Αποβλέπω συνεργασίαν μας δια την ενίσχυσιν των δεσμών φιλίας μεταξύ των δύο χωρών μας. Παρακαλώ δεχθήτε την έκφρασιν της εκτιμήσεως μου και την διαβεβαίωσιν της εξόχου προς υμάς υπολήψεως».*

Η ανακοίνωση του ΑΚΕΛ, για το αποτέλεσμα των Αμερικανικών Προεδρικών εκλογών, προσπαθούσε να προσγειώσει τους *αιθεροβάμονες* πολιτικούς μας. Απόφαση του Πολιτικού Γραφείου στις 2 Δεκεμβρίου έλεγε:

*«Ο Κυπριακός λαός έχοντας υπόψη τις προεκλογικές διακηρύξεις του κ. Κάρτερ για το Κυπριακό αναμένει να επιδειχθεί συνέπεια προς αυτές από το νέο Πρόεδρο των Ηνωμένων Πολιτειών. Ωστόσο το ΑΚΕΛ θεωρεί υποχρέωση του να προειδοποιήσει για τις αυταπάτες που καλλιεργούνται ότι δήθεν ο Πρόεδρος Κάρτερ θα λύσει το Κυπριακό και μάλιστα όπως το θέλει ο ίδιος ο Κυπριακός λαός».*

### ***Η συνάντηση Υψηλού Επιπέδου.***

Ύστερα από αρκετές παρασκηνακές διαβουλεύσεις του αντιπροσώπου του Γενικού Γραμματέως στην Κύπρο **Πέρεζ ντε Κουεγιάρ** επετεύχθη συμφωνία για την πρώτη συνάντηση του Μακαρίου με τον Ντενκτάς. Έγιναν δύο συναντήσεις, η μια στις 27 Ιανουαρίου και η άλλη στις 12 Φεβρουαρίου 1977, με την παρουσία και του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ **Κούρτ Βαλτχάιμ**. Σ' αυτή τη συνάντηση αναφερόμαστε όταν μιλούμε για τη συνάντηση **Υψηλού Επιπέδου του 1977**. Σ' αυτή συμφωνήθηκε το πλαίσιο οδηγιών για τους διαπραγματευτές κατά τον επόμενο γύρο των διακοινοτικών συνομιλιών, που θα άρχιζαν τον Μάρτιο του 1977 στη Βιέννη.

Οι οδηγίες έχουν ως ακολούθως



- :
- I. Επιδιώκεται μία ανεξάρτητος, αδέσμευτος, δικαιοδική ομοσπονδιακή Δημοκρατία.*
  - II. Το υπό διοίκησιν εκάστης κοινότητος έδαφος θα συζητηθή υπό το φως της οικονομικής βιωσιμότητος ή παραγωγικότητος και της εγγείου ιδιοκτησίας.*
  - III. Θέματα αρχής, ως η ελευθερία κινήσεως, η ελευθερία εγκαταστάσεως, το δικαίωμα ιδιοκτησίας και άλλα συγκεκριμένα ζητήματα είναι ανοικτά προς συζήτησιν καθ' ήν θα ληφθούν υπ' όψιν η θεμελιώδης βάση ενός δικαιοδικού ομοσπονδιακού συστήματος και ωρισμένοι πρακτικά δυσχέρειαι, αι οποίαι δυνατόν να αναφυούν διά την το-υρκοκυπριακήν κοινότητα.*
  - IV. Αι εξουσίαι και αρμοδιότητες της κεντρικής Ομοσπονδιακής Κυβερνήσεως θα καθορισθούν κατά τρόπον ώστε να διαφυλάσσεται η ενότης της χώρας, λαμβανομένου υπ' όψιν του δικαιοδικού χαρακτήρος της Κύπρου.*

Το ΑΚΕΛ σε ανακοίνωση του στις 18 Φεβρουαρίου 1977 αναφέρει ότι θεωρεί ότι το πιο ουσιαστικό αποτέλεσμα των συναντήσεων Μακαρίου- Ντενκτάς είναι η συμφωνία για τις κατευθυντήριες γραμμές, βάσει των οποίων θα διεξαχθούν οι συνομιλίες και η απόφαση να οριστεί ημερομηνία έναρξης των συνομιλιών η 31<sup>η</sup> Μαρτίου 1977.

Επίσης πιστώνει τον Πρόεδρο Μακάριο ότι «ορθά, με τόλμη και υπευθυνότητα χειρίστηκε τα ζητήματα και τις εξελίξεις, που σημειώθηκαν από τις εννιά του Γενάρη ίσαμε και σήμερα και ιδιαίτερα στις συναντήσεις 17.1.1977 και 12.2 1977. Ο τρόπος προσέγγισης και οι χειρισμοί του Προέδρου Μακαρίου είναι σύμφωνοι με τη γραμμή και τις αποφάσεις του Εθνικού Συμβουλίου».

Λίγες μέρες, μετά τη συνάντηση Υψηλού Επιπέδου, την οποία εσφαλμένως μερικοί αποκαλούν *Συνάντηση Κορυφής*, επισκέφθηκε την Κύπρο ο προσωπικός απεσταλμένος του Προέδρου Κάρτερ, **Κλαρκ Κλίφορντ**, ο οποίος έπεισε το Μακάριο να

υποβάλλει επί χάρτου προτάσεις για το εδαφικό και ο οποίος φαίνεται ότι μας εξηπάτησε κατά τον ίδιο τρόπο, που εξηπάτησε ο όφιος τους γεννήτορες μας Αδάμ και Εύα. Ήταν η δεύτερα φορά στην πρόσφατη ιστορία της Κύπρου, κατά την οποία ένας όφιος μας εξαπατούσε και μας οδηγούσε στο προπατορικό αμάρτημα. Η πρώτη ήταν το 1963 με τον υπάλληλο του Φόρειν Όφφισ, Ύπατο Αρμοστή στην Κύπρο, **Άρθουρ Κλαρκ**, του οποίου οι γραπτές διορθώσεις φαίνονται ακόμη στο κείμενο των 13 σημειών, που υπέβαλε ο Μακάριος το 1963 για τροποποίηση του Συντάγματος. Και οι δύο περιπτώσεις μαρτυρούν το ύψος της αφέλειας μας.

### ***Ο θάνατος του Μακαρίου.***

Τα χαράματα της 3<sup>ης</sup> Αυγούστου 1977, ημέρας Τετάρτης, ξύπνησα από το τηλεφώνημα του Γενικού μου Διευθυντή *Ανδρέα Χριστοφίδη*, ο οποίος μου ανακοίνωσε ότι πέθανε ο Μακάριος. Ο Χριστοφίδης ήταν ένας από τους πρώτους, που πληροφορήθηκαν για το θάνατο του. Μου είπε να μεταβώ στο Ίδρυμα και εκείνος θα μετέβαινε στην Αρχιεπισκοπή από όπου θα μας έδιδε περισσότερες λεπτομέρειες. Ένας από τους πρώτους, που πήγαν στην Αρχιεπισκοπή ήταν ο ανταποκριτής του Ιδρύματος στη Λευκωσία για πολλά χρόνια *Κόκος Λεωνίδα*.

Φρόντισα να ειδοποιήσω και άλλα μέλη του συντακτικού προσωπικού και τον εκφωνητή *Μάριο Κυπριανίδη*, που εθεωρείτο τότε ο καλύτερος εκφωνητής.

Η πρώτη αντίδραση των συναδέλφων μου ήταν συγκλονισμός. Μεταξύ άλλων στο Τμήμα ήταν ο Υπεύθυνος Συντάξεως *Πολύβιος Νικολάου*, ο οποίος μάταια προσπαθούσε να αποκρύψει τη συγκίνηση του. Ο Πολύβιος ήταν ένας από τους καλούς συναδέλφους, ο οποίος, δυστυχώς, έφυγε νωρίς από το ΡΙΚ για να εργασθεί σε άλλη Κυβερνητική Υπηρεσία, στην Υπηρεσία Ανθρωπιστικών θεμάτων. Έχει μια μεγάλη ευαισθησία (είναι ένας πολύ καλός ποιητής με βραβείο του Υπουργείου Παιδείας) και ασυμβίβαστος Δημοκράτης. Συγκρούστηκε επανειλημμένα

με τον Γκαουλαίτερ της Χούντας στο ΡΙΚ *Θανάση Λιασκώνη* και ένα βράδυ υποχρεώθηκα να επέμβω για να αποφευχθούν χειρότερα πράγματα.

Εξάλλου ο εκφωνητής *Μάριος Κυπριανίδης*, μου είχε εκφράσει φόβους και ανησυχίες για το τί θα συνέβαινε στην Κύπρο χωρίς το Μακάριο. Μου είπε μάλιστα ότι η Κύπρος δεν είναι τόπος για να ζει κανένας και ότι θα μετέβαινε στην Ελλάδα. Αυτό το πραγματοποίησε πολύ σύντομα.

Ο *Ανδρέας Χριστοφίδης*, έχοντας πλήρη αίσθηση για το τι σημαίνει ενημέρωση, φρόντισε και εξασφάλισε όλες τις απαραίτητες πληροφορίες και μαζί ετοιμάσαμε την πρώτη είδηση για το θάνατο του Μακαρίου. Έτσι η έναρξη της εκπομπής του ΡΙΚ έγινε με έκτακτη είδηση για το θάνατο του Εθνάρχη Μακαρίου. Όλα τα διεθνή πρακτορεία ειδήσεων και οι ξένοι ραδιοσταθμοί στηρίχθηκαν στην είδηση που μετέδωσε το ΡΙΚ για να μεταδώσουν την πληροφορία για το θάνατο του Μακαρίου και το ανέφεραν ως πηγή των πληροφοριών τους. Η ροή των πληροφοριών σχετικά με το θάνατο του Μακαρίου ήταν μεγάλη, από την πρώτη στιγμή της εξαγγελίας του. Εκτός από τις λεπτομέρειες, που αφορούσαν το καρδιακό επεισόδιο που προηγήθηκε του θανάτου και των προσπαθειών των ιατρών αρχίσαμε να παίρνουμε τις αντιδράσεις από την Κύπρο και όλο τον κόσμο. Μερικά μόνο λεπτά μετά την μετάδοση της είδησης η πλατεία της Αρχιεπισκοπής γέμισε ασφυκτικά από χιλιάδες κόσμου, που θρηνούσε με σπαραγμό για το θάνατο του ηγέτη του.

Συμφωνήσαμε με τον *Ανδρέα Χριστοφίδη* ότι δεν έπρεπε να δώσουμε χαρακτηρισμούς και να διατυπώσουμε την είδηση όσο το δυνατόν πιο απλά. Η είδηση για το θάνατο του Μακαρίου ήταν μια από τις τελευταίες, που διατυπώσαμε στην απλή καθαρεύουσα για μετάδοση από το ραδιόφωνο. Στην τηλεόραση χρησιμοποιούσαμε πάντοτε τη δημοτική.

Παραθέτω την είδηση:

*«Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας Αρχιεπίσκοπος Μακάριος απεβίωσε την πέμπτη και δεκαπέντε πρωϊνήν της σήμερον. Σχετικόν ιατρικόν ανακοινωθέν αναφέρει:*

*Ολίγον μετά την δεκάτην προμεσημβρινήν της χθές ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Μακάριος ενεφάνισεν εικόνα μείζονος καρδιακής κρίσεως, ήτις ταχέως ωδήγησεν εις βαρείαν διαταραχήν της καρδιακής λειτουργίας. Παρά τα εφαρμοσθέντα μέτρα ανανήψεως ο Μακαριώτατος απεβίωσε περί την πέμπτην και δεκαπέντε πρωϊνήν της σήμερον τρίτης Αυγούστου 1977».*

Στα δελτία που ακολούθησαν και τα οποία μετεδίδοντο εκτάκτως συμπληρώσαμε την είδησή μας αναφέροντας ότι στις 6 το πρωί πραγματοποιήθηκε έκτακτη συνεδρία υπό την Προεδρία του ασκούντος, δυνάμει του Συντάγματος καθήκοντα Προέδρου της Δημοκρατίας κ. *Σπύρου Κυπριανού*. Αποφασίστηκε όπως από τις 5 το απόγευμα εκτεθεί η σορός του Εθνάρχη σε λαϊκό προσκύνημα στον καθεδρικό ναό Αγίου Ιωάννου. Το Υπουργικό Συμβούλιο κήρυξε πένθος διαρκείας 40 ημερών και ανακοίνωσε ότι η ημέρα της κηδείας θα ορισθεί αργότερα.

Από την πρώτη στιγμή που άνοιξε την εκπομπή του το ΡΙΚ και για 40 μέρες συνεχώς μετέδιδε πένθιμη μουσική και προγράμματα που σχετίζονταν με τη ζωή και το έργο του Μακάριου.

Είχα εκφράσει από την πρώτη στιγμή την άποψη στον *Ανδρέα Χριστοφίδη* ότι 40 μέρες ήταν πολύ μεγάλος χρόνος για ένα ραδιοσταθμό να μεταδίδει πένθιμη μουσική και ότι αυτό θα έπρεπε να περιορισθεί μέχρι την ημέρα της ταφής του. Η άποψη μου δεν έγινε δεκτή με αποτέλεσμα να έχουμε αντιδράσεις από τον κόσμο, με τον ίδιο τρόπο που αντιδρούσε στα συνεχή εμβλήματα κατά το πραξικόπημα και τις δύο εισβολές.

Όμως ο *Ανδρέας Χριστοφίδης* ήθελε πλήρη συμμετοχή του Ιδρύματος και με ανακοίνωση του κάλεσε τους υπαλλήλους του Ιδρύματος να είναι σεμνά ντυμένοι να φέρουν μαύρη γραβάτα ή μαύρο περιβραχιόνιο. Είμαι βέβαιος ότι ο Χριστοφίδης ήθελε αυτό το μέτρο για να υποχρεώσει μερικούς υπαλλήλους, οι οποίοι πανηγύρισαν όταν την 15<sup>η</sup> Ιουλίου του 1974 το ΡΙΚ μετέδωσε ότι ο "*Μακάριος είναι νεκρός*" να πενήθσουν τον Εθνάρχη Μακάριο. Εγώ βέβαια αρνήθηκα να συμμορφωθώ στις υποδείξεις αυτές. Αλλά γνωρίζοντας ο Χριστοφίδης ποιος ήμουν απέ-

φυγε να μου πει οτιδήποτε, κάτι το οποίο έκαμε σε άλλους συναδέλφους.

Έτρεφα εκτίμηση στο Μακάριο, αλλά απεχθανόμουν τις εκδηλώσεις λατρείας προς το πρόσωπο του. Με το Μακάριο είχα ασχοληθεί δημοσιογραφικά όταν, κατά τη διάρκεια της εξορίας του στις Σευχέλλες, ο διευθυντής της εφημερίδας μου *Times of Cyprus* **Τσιάρλς Φόλλεϋ** με έστειλε στη γενέτειρα του την Παναγιά για να γράψω μιαν "ιστορία" για τον Μακάριο, τον μικρό Μιχαλάκη, που έβροσκε τα πρόβατα του πατέρα του και σε ηλικία 13 χρόνων πήγε στο μοναστήρι του Κύκκου, τέλειωσε το Παγκύπριο Γυμνάσιο, σπούδασε θεολογία στην Αθήνα και ενώ έκαμνε μεταπτυχιακές σπουδές, σε πολύ νεαρά ηλικία, εξελέγη Μητροπολίτης Κιτίου και στη συνέχεια διαδέχθηκε στον Αρχιεπισκοπικό Θρόνο τον αποθανόντα Μακάριο τον Δεύτερο. Ήταν σ' αυτή τη δημοσιογραφική αποστολή, κατά την οποία το αυτοκίνητο μας με οδηγό τον ετεροθαλή αδελφό του Μακαρίου τον *Γιώργο Μούσκο* έπεσε σε ενέδρα Άγγλων στρατιωτών σε απαγορευμένη περιοχή, όπως έχω αναφέρει σε προηγούμενο κεφάλαιο.

### ***Καθημερινές συγκινητικές εκδηλώσεις.***

Όπως ήταν φυσικό ο θάνατος του Μακαρίου, οι εκδηλώσεις, που διαδραματιζόνταν έξω από το Αρχιεπισκοπικό Μέγαρο και μπροστά στη σορό του, οι προετοιμασίες για την κηδεία του και η ίδια η κηδεία του ήταν το κύριο θέμα και, σε πολλές περιπτώσεις, το μοναδικό θέμα του Δελτίου Ειδήσεων για πέντε τουλάχιστον μέρες. Στις καθημερινές συσκέψεις Τμηματάρχων παίρναμε αποφάσεις για το είδος της καλύψεως, που δίδαμε. Για λόγους ιστορίας οι οδηγίες μας ήταν να γίνεται *υπερκάλυψη* (*overshooting*) για τους σκοπούς του Αρχείου και οιαδήποτε προγραμμάτων θα γίνονταν στο μέλλον για το Μακάριο τη ζωή και το θάνατο του. Σε όλες τις ταινίες, που έχουν γυρισθεί με θέμα το Μακάριο, χρησιμοποιήθηκαν οι σκηνές που γύρισαν οι κινηματογραφιστές του ΡΙΚ.

Η κάλυψη των όσων διαδραματιζόνταν στην Αρχιεπισκοπή δεν παρουσίαζε μεγάλες δυσκολίες. Καλύψαμε τους πολιτικούς, στρατιωτικούς ηγέτες και άλλους επισήμους, που προσκύνησαν τη σορό του Μακαρίου, αλλά περισσότερο δώσαμε σημασία στις εκδηλώσεις πένθους και αγάπης των απλών ανθρώπων και πιστεύω ότι η κάλυψη του ΡΙΚ ήταν εξαιρετη από κάθε άποψη λόγω του ότι επικεντρωνόταν στη λαϊκή συμμετοχή. Καλύψαμε βέβαια και τον τέως Βασιλιά της Ελλάδας Κωνσταντίνο, που ήλθε με ειδική πτήση και απέτισε φόρο τιμής στη σορό του Μακαρίου. Είναι γνωστό ότι ο Μακάριος, παρά τις δημοκρατικές αντιλήψεις του, ήταν φίλος της βασιλικής οικογένειας και είμαι βέβαιος ότι στενοχωρήθηκε όταν το Δημοψήφισμα για το πολιτειακό μετά την μεταπολίτευση έθεσε τέρμα στη Βασιλεία της οποίας η ευθύνη για τα όσα συνέβησαν και στην Ελλάδα και την Κύπρο είναι τεράστια.

Η κάλυψη της κηδείας του Μακαρίου παρουσίαζε μεγάλες δυσκολίες. Θα έπρεπε να καλύψουμε τη μεταφορά της σορού από τον καθεδρικό ναό Αγίου Ιωάννου στην εκκλησία της Ευαγγελίστριας στην Παλλουριώτισσα και στη συνέχεια τη μεταφορά της σορού από την εκκλησία στο μοναστήρι του Κύκκου και στο θρονί της Παναγίας, όπου είχε ετοιμασθεί ο τάφος του Μακαρίου. Ο τάφος του στο Θρονί ετοιμαζόταν με δικές του οδηγίες αρκετό καιρό πριν από το θάνατο του.

Διαθέταμε μόνο ένα συνεργείο εξωτερικών μεταδόσεων για μαυρόασπρη κάλυψη, που μας το έκαμε δώρο το Β.Β.Σ. ύστερα από έκκληση, που απηύθυνε το ΡΙΚ σε διάφορους σταθμούς για ενίσχυση του, μετά την καταστροφή του 1974.

Δώσαμε απευθείας κάλυψη στην πορεία από τον Άγιο Ιωάννη, και την κηδεία στην Παλλουριώτισσα. Την πορεία προς τον Κύκκο και την ταφή την καλύψαμε με κινηματογραφιστές. Δεν υπήρξε απ' ευθείας κάλυψη, αλλά την όλη πορεία προς τον Κύκκο με τους ενδιάμεσους σταθμούς και τις εκδηλώσεις αγάπης των κατοίκων των χωριών της κοιλάδας της Σολέας, και των άλλων χωριών, της λαοθάλασσας που συγκεντρώθηκε στο μοναστήρι του Κύκκου, τη μεταδώσαμε με κάθε λεπτομέρεια στο κύριο νυκτερινό δελτίο ειδήσεων στις 8.30 μ.μ. Οι κινημα-

τογραφιστές που κάλυπταν κάποιο μέρος της πορείας επέστρεφαν στο ΡΙΚ και άρχιζε η εμφάνιση και το μοντάρισμα των ταινιών. Τις τελευταίες σκηνές από το μοναστήρι του Κύκκου μας τις μετέφερε στο ΡΙΚ ελικόπτερο των βρετανικών βάσεων, το οποίο χρησιμοποίησε κινηματογραφιστής μας για να πάρει σκηνές από αέρος. Το ελικόπτερο μετέφερε και τις ταινίες που λήφθηκαν στο έδαφος στην περιοχή του Κύκκου και στο Θρονί.

Όταν στις 8.30 μ.μ. άρχιζε η μετάδοση του Δελτίου Ειδήσεων δεν ήταν έτοιμες οι ταινίες που θα μεταδίδονταν. Εκμεταλλευτήκαμε όμως το χρόνο, που θα μεσολαβούσε μέχρις ότου μεταδοθεί η απ' ευθείας κάλυψη για να γίνει εμφάνιση των ταινιών, μοντάρισμα τους και όπου υπήρχε ανάγκη να γίνει και συγχρονισμός του ήχου, που ήταν απαραίτητος γι' αυτού του είδους τηλεοπτική κάλυψη, που σήμερα φαίνεται ως πολύ αρχαία.

### *Η ομιλία του Τσάτσου στην κηδεία του Μακαρίου.*

Πάνω από 60 χώρες εκπροσωπήθηκαν στην κηδεία του Μακαρίου. Η πιο υψηλή εκπροσώπηση ήταν εκείνη της Ελλάδας με τον Πρόεδρο της **Κωνσταντίνο Τσάτσο**. Μίλησαν ο Τοπότηρητής του Αρχιεπισκοπικού Θρόνου Μητροπολίτης Πάφου Χρυσόστομος, ο ασκών καθήκοντα Προέδρου **Σπύρος Κυπριανού** και ο Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας **Κωνσταντίνος Τσάτσος**. Ο **Κωνσταντίνος Τσάτσος** ήταν μια ξεχωριστή πνευματική φυσιογνωμία της Ελλάδας, του οποίου η παραμονή στην Προεδρία της Ελληνικής Δημοκρατίας στα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης, συνέβαλε αποφασιστικά στη δημιουργία ομαλού δημοκρατικού βίου στην Ελλάδα. Η ομιλία του στην κηδεία του Μακαρίου ήταν ένα αριστούργημα λόγου, μια έκφραση σοβαρού προβληματισμού, σύνεσης και σοφίας. Είπε μεταξύ άλλων:

*«Δεν νικήθηκες ποτέ από τους εχθρούς σου. Αλλά φεύ! Νικήθηκες από τον ίδιο τον εαυτό σου. Πίστευες -θυμάμαι τα σημαδιακά λόγια, που ανταλλάξαμε στο τελευταίο ταξίδι στις Αθήνας- πίστευες πως η δύναμη του θνητού κορμιού σου εί-*

---

ναι ανάλογη με τη δύναμη της αθάνατης ψυχής σου. Αυτό είναι το μεγαλύτερο λάθος της ζωής σου. Το λάθος σου είναι ότι σε χάσαμε...

Ό, τι έκανες εσύ ως μοναδικό πρόσωπο θα το κάνη τώρα ενωμένος ο ίδιος ο Κυπριακός λαός. Τη θέση του Εθνάρχη θα την πάρη το ενωμένο Έθνος. Τη δύναμη της προσωπικότητας θα την αντικαταστήση η δύναμη της καθολικότητας ενός λαού. Όσοι βαυκαλίζονται ότι ελαττώθηκε από σήμερα η θέση της Κύπρου στον παγκόσμιο στίβο πλανώνται και γρήγορα θα απογοητευθούν...

Το Ελληνικό Έθνος, στην πολύχρονη ιστορία του πέρασε από τις πιο σκληρές δοκιμασίες και όμως επέζησε. Επέζησε διότι στην ώρα ακριβώς της συντριβής και του πένθους ξαναβρίσκει τον καλλίτερο εαυτό του.

Σε μια τέτοια ώρα βρισκόμαστε σήμερα. και η φωνή της συνείδησης του καθενός καλεί όλους να πράξωμε ό, τι τόσες φορές σε τραγικές ώρες επράξαμε εμείς οι Έλληνες μέσα στους αιώνες. Να εκπληρώσουμε το υπέρτατο χρέος: να ξεχάσωμε το θνητό εαυτό μας και να σκεφθούμε την αθάνατη Πατρίδα. Να προσφέρωμεν ό,τι αυτή τη στιγμή χρειάζεται η Πατρίδα: την καθολική ενότητα στον κοινό αγώνα. Ανεπηρέαστοι από τις οιοσδήποτε ύπουλες παροτρύνσεις να σταθούμε όρθιοι σαν ελεύθεροι άνθρωποι, ο καθένας στην ωρισμένη θέση. Εσείς αδελφοί Κύπριοι, ενωμένοι εδώ και εμείς εκεί, που ταχθήκαμε».

Αυτές οι σοφές συμβουλές του Κωνσταντίνου Τσάτσου απευθύνθηκαν σε ότα μη ακουόντων. Και αν τον άκουσαν για μια στιγμή την ώρα της κηδείας και ίσως να ψιθύρισαν στους διπλανούς τους “τι ωραία, που τα λέει!”, μετά τα ξέχασαν. Ο πρώτος επίγονος του Μακάριου, πίστευσε ότι ήταν ο αντικαταστάτης του Μακάριου και ιδιαίτερα κατά τη δεύτερη θητεία του, που άρχισε το 1983, πίστευσε ότι ήταν και Εθνάρχης. Θα ασχοληθώ αργότερα με το φαινόμενο Σπύρου Κυπριανού.

Η δύναμη της καθολικότητας, την οποία επικαλέστηκε ο Κωνσταντίνος Τσάτσος δεν αντικατέστησε όχι τη δύναμη της



προσωπικότητας, γιατί κάτι τέτοιο δεν παρουσιάστηκε στην Κύπρο μετά το θάνατο του Μακαρίου, αλλά ούτε και τις πάμπολλες προσωπικές αδυναμίες, που έχουν αυτοί, που βρίσκονται στην ηγεσία του τόπου.

Το χειρότερο είναι ότι μετά το θάνατο του Μακαρίου αντί να υπάρξει βελτίωση, η κατάσταση επιδεινώθηκε σ' ό,τι αφορά τη λογικότητα και τη συνέπεια, που επιδεικνύει η πολιτική ηγεσία στην αναζήτηση λύσης του πολιτικού προβλήματος της Κύπρου. Υπάρχει μια τεράστια διάσταση απόψεων και ενώ το 1989 αποφασίστηκε να υιοθετηθεί μια κοινή γραμμή, σπάνια επιδείχθηκε συνέπεια σ' αυτά που συμφωνήθηκαν. Η συλλογικότητα, για την οποία μας συμβούλευσε ο Τσάτσος, δεν υφίσταται. Κυριαρχεί η **σοφία** της μιας κεφαλής, η οποία κατά κανόνα αποδεδικνύεται **άσοφη**.

### *Το ΑΚΕΛ για το θάνατο του Μακαρίου.*

Σε ανακοίνωση του το ΑΚΕΛ ανέφερε ότι ο θάνατος του Μακαρίου αποτελεί μεγάλη εθνική απώλεια και δημιουργεί σοβαρότατο δυσαναπλήρωτο κενό. Αφού έπλεξε το εγκώμιο του θανόντος ηγέτη χαιρέτησε την ομαλή συνταγματική αντιμετώπιση της κατάστασης, που δημιουργήθηκε. Απευθυνόμενο προς τον Κυπριακό λαό το ΑΚΕΛ τον κάλεσε *«σε κινητοποίηση και επαγρύπνηση με ενωμένες τις δυνάμεις του σε ένα αδιαίρετο μέτωπο ο Κυπριακός λαός μπορεί να ξεπεράσει τις δυσκολίες και να συνεχίσει το σκληρό και δύσκολο αγώνα του για τη σωτηρία της Κύπρου»*.

Μεταξύ εκείνων, που ευεργετήθηκαν, κατά κάποιο τρόπο, από το θάνατο του Μακαρίου ήταν και ο δεύτερος γιος μου, ο οποίος την εποχή εκείνη εκτελούσε το δεύτερο έτος της στρατιωτικής του θητείας, η οποία ήταν γεμάτη με πολλές απειθαρχίες, που συμποσούντο σε αρκετές μέρες παράταση της θητείας του. Επειδή ήταν απόφοιτος της Τεχνικής Σχολής υπηρετούσε σε μονάδα μηχανικού, που στρατοπέδευε στο λεγόμενο Β.Μ.Η. (Μπι Εμ Έιτζ) απέναντι από το κοιμητήριο Λευκωσίας. Η μονά-

δα του και ο ίδιος προσωπικά είχαν αναλάβει να ετοιμάσουν τον κιλλίβαντα του πυροβόλου, πάνω στον οποίο θα ετοποθετείτο το φέρετρο με τη σορό του Μακαρίου. Αυτό του έφερε απαλλαγή από όλες τις καταδίκες του για πειθαρχικά αδικήματα και έτσι αφυπηρέτησε κανονικά.

### ***Πως οι συνθήκες ενόησαν τον Σπ. Κυπριανού.***

Λόγω της θέσης στην οποία βρέθηκε ο *Σπύρος Κυπριανού* θα έπρεπε να αντικαταστήσει, δυνάμει του συντάγματος τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Η αντικατάσταση αυτή μπορεί να διαρκέσει 45 μέρες και στο διάστημα αυτό θα πρέπει να προκηρυχθούν εκλογές για την πλήρωση της κενούμενης θέσης του Προέδρου για το υπόλοιπο της θητείας του. Όμως επειδή το υπόλοιπο της θητείας του Μακαρίου ήταν μόνο επτά μήνες και επειδή το ΔΗΚΟ, το ΑΚΕΛ και η ΕΔΕΚ, ήθελαν παραμονή του *Σπύρου Κυπριανού* στην εξουσία, δεν τόλμησε κανένας άλλος να διεκδικήσει την Προεδρία γι' αυτό το σύντομο χρονικό διάστημα.

Ο Γενικός Γραμματέας του ΑΚΕΛ *Εζεκίας Παπαϊωάννου* φρόντισε να καταστήσει γνωστές τις θέσεις του Κόμματος δύο μόνο μέρες, μετά το θάνατο του Μακαρίου. Στις 5 Αυγούστου, δεχόμενος Ελλαδίτες δημοσιογράφους, που ήλθαν στην Κύπρο για να καλύψουν τα του θανάτου και της κηδείας του Μακαρίου, τάχθηκε υπέρ του *Σπύρου Κυπριανού* ως κοινού υποψηφίου για τις αναπληρωματικές εκλογές που θα διεξάγονταν στις 10 Σεπτεμβρίου 1977 αν υπήρχαν περισσότεροι από ένα υποψήφιοι. Την υποστήριξη του προς τον *Σπύρο Κυπριανού* επανέλαβε ο Παπαϊωάννου και την επαύριον της κηδείας του Μακαρίου, σε συνέντευξη του στα "Νέα" των Αθηνών:

*«Ο κ. Κυπριανού είναι ένας πολύ μετριοπαθής πολιτικός. Άνθρωπος, που υπηρέτησε την Κύπρο πολλά χρόνια σαν Υπουργός Εξωτερικών γνωστός στους διεθνείς κύκλους. Είναι και ο άνθρωπος, που σύμφωνα με όλες τις πληρο-*

**φορίες τον υπέδειξε ο Μακάριος σα διάδοχο του».**

Αργότερα βέβαια ο *Μιλτιάδης Χριστοδούλου* ένας από τους στενότερους συνεργάτες του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και Κυβερνητικός Εκπρόσωπος σχεδόν σε όλη τη θητεία του Μακαρίου στην Προεδρία αποκάλυψε ότι ο *Σπύρος Κυπριανού* δεν ήταν ο ευνοούμενος του για να τον διαδεχθεί στην Προεδρία της Δημοκρατίας. Ο Μακάριος ευνοούσε το *Γλαύκο Κληρίδη*, του οποίου την άποψη λάμβανε πάντοτε υπόψη και ο οποίος τον επηρέαζε, περισσότερο από κάθε άλλο, στις αποφάσεις του. Ο ίδιος ο Κυπριανού είχε παραδεχθεί στις αρχές του 1975 ότι ο Μακάριος υπέκυψε στην αξίωση του *Γλαύκου Κληρίδη* και δεν τον διόρισε Υπουργό Εξωτερικών.

Ο *Βάσος Λυσσαρίδης*, παρ'όλο, που ανακοίνωσε ότι θα υποστήριζε τον *Σπύρο Κυπριανού* για τη σύντομη μεταβατική περίοδο μέχρι τον Φεβρουάριο του 1978, ωστόσο εξέφρασε πολλές επιφυλάξεις λέγοντας, «αν αποδειχθεί ικανός και κινήσει το Κυπριακό με αποδοτικό τρόπο, ενδεχόμενα να τον υποστηρίξει και μετά. Εάν όχι, τότε η ΕΔΕΚ θα διεκδικήσει την εξουσία είτε μόνη της είτε σε συμμαχία με συγγενή ιδεολογικά κόμματα». Τότε δεν είχε ανακαλυφθεί ο όρος **όμορα κόμματα** και ο *Βάσος Λυσσαρίδης* δεν απέκλειε εκλογική συνεργασία ΑΚΕΛ-ΕΔΕΚ για κατάκτηση της εξουσίας. Αυτό οπωσδήποτε θα συνέβαινε αν ευοδώνονταν οι προσπάθειες για την υποστήριξη του κοινού υποψηφίου *Μάριου Ηλιάδη* κατά τις εκλογές του 1998.

Ο *Τάσος Παπαδόπουλος*, που τότε ήταν ανεξάρτητος έθεσε κατά τον πιο ρεαλιστικό τρόπο το θέμα της παραμονής του *Σπύρου Κυπριανού* στην Προεδρία μέχρι τον Φεβρουάριο του 1978. Σε δηλώσεις του που τις θεώρησε ως έκφραση των απόψεων της *σιωπηρής πλειοψηφίας*, που δεν είναι οργανωμένη σε κόμματα, ανέφερε ότι

*«η συντριπτική πλειοψηφία του λαού επιθυμεί να αποφευχθεί εκλογική αναμέτρηση και για τη μεταβατική περίοδο ιδεώδης λύση θα ήταν η εκλογή στην Προεδρία μιας υπερκομματικής προσωπικότητας, αλλά επειδή ο Σπύρος Κυπριανού έχει εξασφαλίσει τη δεδηλωμένη υποστήριξη της αριστεράς, η μόνη*

*δυνατή λύση είναι η κοινή αποδοχή του Κυπριανού σαν κοινού μόνου υποψηφίου. Δεν παραγνωρίζω τα πλεονεκτήματα, που τέτοια λύσις δίδει στον κ. Κυπριανού σε μια μελλοντική αναμέτρηση. Όμως το συμφέρον της Κύπρου, πρέπει να τεθή και από τους διαφωνούντες αλλά και από τον κ. Κυπριανού πάνω από τέτοιες σκοπιμότητες.*

*Είμαι από εκείνους, που έχουν σοβαρές επιφυλάξεις για την ανάληψη της Προεδρίας από τον κ. Κυπριανού τόσο διά λόγους ουσίας όσο και για την τακτική, που ακολουθήθηκε και τις προεκτάσεις, που δημιουργούνται από τον χρόνο, τρόπο και συνθήκες προβολής και υποστήριξης της υποψηφιότητας του».*

Δεν νομίζω να υπάρχουν πολλοί που να αμφισβητούν την ορθότητα των θέσεων του *Τάσου Παπαδοπούλου*, οι οποίες εν πάση περιπτώσει έχουν επιβεβαιωθεί. Το υπέρ του Κυπριανού πλεονέκτημα της διευθέτησης για συνέχιση της προσωρινής Προεδρίας του Κυπριανού φάνηκε στις εκλογές του 1978. Και πάλιν ο Κυπριανού αναδείχθηκε Πρόεδρος χωρίς ανθυποψήφιο.

Ο Δημοκρατικός Συναγερμός, παρά τη διακαή επιθυμία για επιστροφή του Προέδρου του Κόμματος *Γλαύκου Κληρίδη* στην εξουσία, μετά την επονείδιστη απομάκρυνση του κατά τις εκλογές- σικέ του 1976 εντούτοις έβλεπε ότι οι συνθήκες δεν ευνοούσαν διεκδίκηση της Προεδρίας από το *Γλαύκο Κληρίδη* εκείνη την περίοδο. Θα σήμαινε τον πολιτικό αφανισμό του. Έτσι το εκατονταμελές Συμβούλιο του ΔΗΣΥ αποφάσισε «*όπως καθ' όσον αφορά τας αναπληρωματικές Προεδρικές εκλογάς της 10.9.1977 μη διεκδικήση την Προεδρίαν επιμείνη όμως εις την διεξαγωγήν ουσιαστικών Προεδρικών εκλογών τον Φεβρουάριο του 1978*».

Στις 31 Αυγούστου 1977 ήταν η τελευταία μέρα υποβολής υποψηφιοτήτων. Μόνο ένας υποψήφιος προσήλθε, ο *Σπύρος Κυπριανού*. Μετά παρέλευση του χρόνου που παρέχεται από το νόμο για την υποβολή ενστάσεων κ.λπ. ο έφορος αναπληρωματικής προεδρικής εκλογής *Αντώνιος Αναστασίου*, Γενικός Δι-

ευθυντής του Υπουργείου Εσωτερικών, ανακήρυξε το βράδυ της ίδιας μέρας τον *Σπύρο Κυπριανού* ως το νέο Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Υπέρ της μη διεξαγωγής Προεδρικών εκλογών τάχθηκε το ΑΚΕΛ με απόφαση της έκτακτης ολομέλειας της Κ.Ε. και της Κ.Ε.Ε. που πραγματοποιήθηκε στις 12 Αυγούστου 1977. Στην απόφαση της έκτακτης ολομέλειας τονίζεται ότι το κενό που δημιουργήθηκε με το θάνατο του Μακαρίου

*«μπορεί και πρέπει να αντιμετωπισθεί και ο καλύτερος τρόπος για αντιμετώπιση του είναι η περαιτέρω ενίσχυση της ενότητας και η συσπείρωση του Κυπριακού λαού και η εμμονή στη γραμμή και τακτική, που καθόρισε ο αποθανών Πρόεδρος μαζί με το Υπουργικό και Εθνικό Συμβούλιο».*

Εν όψει των κρίσιμων καταστάσεων, που με έκταση αναφέρονται στην απόφαση

*«η ολομέλεια τάσσεται αποφασιστικά υπέρ της αποφυγής της εκλογικής διαμάχης στις αναπληρωματικές εκλογές της 10<sup>ης</sup> Σεπτεμβρίου. Γι' αυτό το σκοπό η Κ.Ε. και η Κ.Ε.Ε. του ΑΚΕΛ υποστηρίζουν σθεναρά αποφασιστικά και με συνέπεια την ομόφωνη, δίχως ανθυποψήφιο ανάδειξη στο Προεδρικό αξίωμα του κ. Σπύρου Κυπριανού, που συνταγματικά, νόμιμα ασκεί από την ημέρα του θανάτου του Προέδρου Μακαρίου καθήκοντα Προέδρου».*

Η ανακοίνωση παραθέτει εγκώμια για τον *Σπύρο Κυπριανού*, που προοιωνίζουν και την υποστήριξη που θα πρόσφερε το ΑΚΕΛ στον *Σπύρο Κυπριανού* στις Προεδρικές εκλογές του Φεβρουαρίου του 1978.

### ***Ο Α. Μιχαηλίδης νέος Πρόεδρος της Βουλής.***

Αν η εκλογή του *Σπύρου Κυπριανού* ήταν ομαλή η εκλογή του αντικαταστάτη του στη Βουλή δεν ήταν χωρίς προβλήματα. Υποψήφιος αντικαταστάτης του *Σπύρου Κυπριανού* στην προεδρία της Βουλής ήταν ο υπαρχηγός του ΔΗΚΟ *Αλέκος Μιχαηλίδης*.

Ο *Τάσος Παπαδόπουλος* ήγειρε συνταγματικό θέμα λέγοντας ότι η Βουλή δεν μπορούσε να τροποποιήσει το σύνταγμα και να εκλέξει προεδρεύοντα. Το σύνταγμα αναφέρει ρητά ότι σε περίπτωση παρατεταμένης απουσίας του Προέδρου καθήκοντα Προέδρου του Σώματος ασκεί ο γηραιότερος βουλευτής, ο οποίος εκείνη την περίοδο ήταν ο βουλευτής του ΑΚΕΛ **Γιάγκος Ποταμίτης**. Αλλά ο *Σπύρος Κυπριανού*, όπως και ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος είχε μια αλλεργία απέναντι στην αριστερά. Δεν ήταν νοητό ένα στέλεχος της αριστεράς (όχι του ΑΚΕΛ) να είναι Πρόεδρος της Βουλής και να τον αντικαθιστά οσάκις απουσίαζε στο εξωτερικό. Εδώ ανοίγει μια απαραίτητη παρένθεση.

(Αυτή η αλλεργία έναντι της αριστεράς εξακολουθεί να υφίσταται, παρά τις *κοσμογονικές αλλαγές*, που έχουν σημειωθεί παντού. Η επί πέντε έτη (1993-1998) συνεργασία και συγκυβέρνηση μεταξύ ΔΗΣΥ και ΔΗΚΟ επέτρεψε να δώσει οριστική λύση στο κενό, που παρουσιαζόταν οσάκις ο Πρόεδρος της Βουλής απουσίαζε στο εξωτερικό ή δεν μπορούσε να ασκήσει τα καθήκοντα του. Επειδή η συνταγματική πρόνοια θα επέτρεπε την αντικατάσταση του Προέδρου της Βουλής από τον γηραιότερο βουλευτή και επειδή στη Βουλή, η οποία εξέλεξε ως Πρόεδρο της τον *Σπύρο Κυπριανού*, οι γηραιότεροι ήσαν μέλη της Κοινοβουλευτικής ομάδας ΑΚΕΛ-Αριστεράς-Νέες Δυνάμεις θεσπίστηκε νόμος, που τροποποιούσε τις διευθετήσεις, που υπήρχαν από την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας και μόνιμος αντικαταστάτης του Σπύρου Κυπριανού εξελέγη ο Πρόεδρος του Κυβερνώντος Κόμματος ΔΗΣΥ **Νίκος Αναστασιάδης**. Μετά τη διάλυση της συνεργασίας και το ξήλωμα της Συγκυβέρνησης, ο *Νίκος Αναστασιάδης* βρέθηκε να εκτελεί καθήκοντα αναπληρωτή του *Σπύρου Κυπριανού*. Στις σπάνιες εκείνες περιπτώσεις που απουσιάζουν από την Κύπρο και οι δύο άνδρες την Προεδρία της Βουλής αναλαμβάνει βουλευτής της αριστεράς, ο οποίος τυγχάνει να είναι ο γηραιότερος. Σε μια τουλάχιστον περίπτωση, όταν απουσίαζαν όλοι οι ηγέτες στο εξωτερικό, ο βουλευτής του ΑΚΕΛ Χριστόδουλος Βενιαμίν εκτέλεσε καθήκοντα προεδρεύοντος της Δημοκρατίας. Το ίδιο συνέβη και με το βουλευτή του ΔΗΣΥ Χριστάκη Κατσαμπά. Κατά τη διάρκεια της σύντομης προεδρίας του είχαν εκραγεί οι μεγάλες πυρκαγιές στον Πενταδάκτυλο και παρενέβη αμέσως για να προσφέρει βοήθεια για την κατάσβεση των πυρκαγιών.)

Δύο περίπου εβδομάδες μετά τη μονιμοποίηση του *Σπύρου Κυπριανού* στην Προεδρία, η Βουλή των Αντιπροσώπων στην οποία το ΔΗΚΟ διέθετε μεγάλη πλειοψηφία εξέλεξε με 24 ψήφους υπέρ, τον υπαρχηγό του ΔΗΚΟ **Αλέκο Μιχαηλίδη** ως νέο Πρόεδρο της Βουλής. Ανθυποψήφιος του ήταν ο Πρόεδρος της ΕΔΕΚ *Βάσος Λυσσαρίδης*, ο οποίος εξασφάλισε πέντε ψήφους.

Ο *Τάσος Παπαδόπουλος*, ο οποίος αντιτάχθηκε στην εκλογή του *Αλέκου Μιχαηλίδη* χρησιμοποίησε σαν επιχειρήματα το γεγονός ότι ο *Αλέκος Μιχαηλίδης* ήταν πολύ νέος και άπειρος στην πολιτική και ότι η προβολή του γίνεται για να μη διασπασθεί το κυβερνών κόμμα ΔΗΚΟ. Η άποψη του Τ. Παπαδοπούλου συνοψίζεται στον επίλογο της ομιλίας του ενώπιον της Βουλής:

*«Το Σώμα τούτο αντιπροσωπεύει το σύνολο του λαού της Κύπρου και στις συνθήκες, που τώρα ζει αυτός ο λαός ο Πρόεδρος αυτού του Σώματος θάταν ευχής έργον εάν ήταν πράγματι αξιοκρατικά ο καλύτερος εκπρόσωπος αυτού του λαού ανεξάρτητα από κόμμα, πλειοψηφούν ή όχι ανεξάρτητα από κομματικό συμφέρον και κομματικές σκοπιμότητες. Αυτή θα ήταν η ορθή εκλογή. Εκλογή ενός κομματικού Προέδρου που εκλέγεται κατά πλειοψηφία “διά να μη διασπαστή το Κόμμα του” μειώνει τον ίδιον και το Σώμα και την Κύπρο. Δεν δέχομαι να γίνω συνεργός σ’ αυτό το μειωτικό έργο».*

Από τη στιγμή αυτή αρχίζει η περίοδος της **Δημοκρατίας** στην Κύπρο. Είναι παράξενο γιατί σε κάποιο στάδιο ο Τ. Παπαδόπουλος ένας από τους πιο αξιόλογους πολιτικούς της Κύπρου συνετάχθη με το ΔΗΚΟ, αλλά κυρίως με τον *Σπύρο Κυπριανού*, προς τον οποίο έτρεφε το χαμηλότερο βαθμό εκτίμησης και είχε καταβάλει μεγάλες προσπάθειες να αποτρέψει την επανεκλογή του στην Προεδρία το 1983. Είχε υποστεί τρομερό πόλεμο από τον *Σπύρο Κυπριανού*, ο οποίος έβλεπε στο πρόσωπο του συνωμότες και φαντάσματα. Μια από τις πρώτες ενέργειες του μετά την ανάληψη της Προεδρίας το 1978 ήταν να παύσει τον *Τάσο Παπαδόπουλο* από τη θέση του *Συνομιλητού*, την οποία του είχε αναθέσει ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, μετά την

παραίτηση του *Γλαύκου Κληρίδη*. Έτρεφα πάντοτε μεγάλη εκτίμηση στην κρίση και τις απόψεις του Τ. Παπαδόπουλου, άγκαι διαφωνούσα με πολλές από τις απόψεις του. Είχε όμως πάντοτε το θάρρος της γνώμης του και μιλούσε πάντοτε με επιχειρήματα, αποφεύγοντας τους χαρακτηρισμούς. Την ίδια εκτίμηση για την πολιτική κρίση του έτρεφα και προς τον *Ανδρέα Χριστοφίδη*, με τον οποίο λόγω της θέσης του ως Γενικού Διευθυντού μου, διατηρούσα πολύ στενές φιλικές σχέσεις. Στον *Ανδρέα Χριστοφίδη* έλεγα πάντοτε πόσο τον εκτιμούσα, αλλά του υπογράμμιζα πάντοτε ένα μελανό του σημείο, την προσήλωση του και τη συμμαχία του με τον *Σπύρο Κυπριανού*. Το ίδιο είπα και στον *Τάσο Παπαδόπουλο* ότι δηλαδή αποτελεί μελανό σημείο γι' αυτόν η συνεργασία του και η φαινομενική έστω συνταύτιση του με τον Σπύρο. Λίγους μήνες προτού πεθάνει ο *Ανδρέας Χριστοφίδης* με κάλεσε στο γραφείο του στο ΚΥΠΕ για να μιλήσουμε για την πολιτική κατάσταση. Μάλιστα για να κάμει πιο ελκυστική την πρόσκληση του μου είπε ότι έχει απαλλαγεί από το “μελανό” του σημείο. Ο *Ανδρέας Χριστοφίδης* είχε ακούσει τα *εξ αμάξης* από τον *Σπύρο Κυπριανού*, ο οποίος για τις προεδρικές εκλογές του 1998 είχε εξαγγείλει την υποψηφιότητα του δύο περίπου χρόνια πριν από τη διεξαγωγή των εκλογών, με την ψευδαίσθηση ότι θα υποχρέωνε άλλες κομματικές δυνάμεις να τον ψηφίσουν. Στις επικρίσεις με επιχειρήματα που ανέπτυξε ο *Ανδρέας Χριστοφίδης* ο *Κυπριανού* απαντούσε με χαρακτηρισμούς. Ελπίζω να δίδει ο Θεός υγεία στον *Τάσο* για να ζήσει πολλά χρόνια. Θα ικανοποιηθώ όμως πολύ αν απαλλαγεί από το “μελανό” αυτό σημείο. Θα πάρει μια καλή θέση στην νεότερη ιστορία της Κύπρου.

*[Λίγους μήνες προτού εκδοθεί το βιβλίο αυτό φαίνεται ότι ο Τάσος απαλλασσόταν από το «μελανό του σημείο» διαδεχόμενος τον Σπύρο Κυπριανού στην προεδρία του ΔΗΚΟ. Δεν είναι πια υποχρεωμένος να είναι «προσηλωμένος» στον Σπύρο Κυπριανού.]*



---

## *Η απαγωγή του Αχιλλέα Κυπριανού.*

Στις 15 Δεκεμβρίου 1977 άγνωστοι απήγαγαν από το στρατόπεδο, όπου υπηρετούσε τη θητεία του, τον πρωτότοκο γιο του Προέδρου Σπύρου Κυπριανού, τον ανθυπολοχαγό του Λόχου Ορεινών Καταδρομών **Αχιλλέα Κυπριανού**. Οι απαγωγείς άφησαν μαγνητοφωνημένο μήνυμα έξω από το σπίτι του Λοχαγού της Εθνικής Φρουράς **Χαρ. Παπακλεοβούλου** για να παραδοθεί στο ΓΕΕΦ. Το μήνυμα ήταν του Αχιλλέα Κυπριανού και από τη διατύπωση του φαίνεται ότι το έκαμε καθ' υπαγόρευση και έπειτα από απειλή. Το μήνυμα ανέφερε:

*«Πατέρα, βρίσκομαι στα χέρια του Ένοπλου Απελευθερωτικού Κινήματος των κατεχομένων εδαφών. Αν μέχρι τις 10 μ.μ. της Πέμπτης 15 Δεκεμβρίου δεν δοθεί γενική αμνηστία όλων των πολιτικών καταδίκων, υποδίκων και καταζητουμένων θα με εκτελέσουν χωρίς άλλη προειδοποίηση. Θα περιμένω το Ραδιόφωνο και την τηλεόραση. Εν εναντία περιπτώσει θα έχετε την κεφαλήν μου. Σε παρακαλώ βοήθησε με,  
Αχιλλέας».*

Η είδηση για την απαγωγή του Αχιλλέα προκάλεσε γενική συγκίνηση, αλλά και έντονη αγανάκτηση σε όλα τα στρώματα του λαού. Ήταν η μεγαλύτερη πρόκληση του φασιστικού τέρατος της ΕΟΚΑ Β', η οποία συνέχιζε την εγκληματική της δράση σε βάρος ελλήνων πολιτών. Την απαγωγή του Αχιλλέα διενήργησε το ούτω καλούμενο Ένοπλο Απελευθερωτικό Κίνημα, του οποίου ο αρχηγός ήταν γνωστός Εοκαβητατζής.

Υπήρξε άμεση κινητοποίηση όλων των πολιτικών δυνάμεων του τόπου, που καταδίκασαν με βδελυγμία το νέο έγκλημα των αμετανόητων ψευτοπατριωτών.

Με ανακοινώσεις τους όλα ανεξαιρέτως τα κόμματα έδωσαν τις πραγματικές διαστάσεις του νέου εγκλήματος. Η Πολιτική Επιτροπή του ΔΗΣΥ σε έκτακτη συνεδρία της υπό την Προεδ-

ρία του *Γλαύκου Κληρίδη* καταδίκασε έντονα την απαγωγή. Σχετική ανακοίνωση αναφέρει μεταξύ άλλων:

*«Καταδικάζει την πράξιν της απαγωγής σαν αποτρόπαιο έγκλημα, που υπονομεύει την δημοκρατία και ναρκοθετεί τον αγώνα και στρέφεται εναντίον του λαού και της δικαίας υποθέσεως του».*

Στην ανακοίνωση της η Κεντρική Επιτροπή του ΑΚΕΛ μεταξύ άλλων τονίζει:

*«Αυτό το απαίσιο έγκλημα δεν μπορεί παρά να είναι έργο των σκοτεινών εκείνων δυνάμεων, που βύθισαν την Κύπρο στο πένθος κι' εγκατέστησαν τον Αττίλα στο 40% του Κυπριακού εδάφους»*

Το ΔΗΚΟ στην ανακοίνωση του αναφέρει ότι *«το έγκλημα αυτό στρέφεται εναντίον ολοκλήρου του Κυπριακού λαού όταν διεξάγωμεν αγώνα εθνικής επιβίωσης».*

Ο Πρόεδρος της ΕΔΕΚ Βάσος Λυσσαρίδης δήλωσε ότι καταδικάζει με αποτροπιασμό *«το βδελυρό γκαγκστερικό έγκλημα των αδιστάκτων φασιστών, που ουσιαστικά στρέφεται ενάντια στην Κύπρο σε μια προσπάθεια δημιουργίας ανωμαλίας».*

Ο *Τάσος Παπαδόπουλος* δήλωσε μεταξύ άλλων:

*«Οι ένοχοι του βδελυρού εγκλήματος αν δεν έχουν αρκετόν ανθρωπισμόν, ας αναλογισθούν τουλάχιστον το μέγεθος του πλήγματος που θα καταφέρουν κατά της Κύπρου».*

Οι απαγωγείς δεν τόλμησαν να πραγματοποιήσουν την απειλή τους. Ο *Σπύρος Κυπριανού* καθ' όλη αυτή την περίοδο της δοκιμασίας του, που κράτησε 4 μέρες ήταν ανένδοτος και δεν δέχθηκε οποιοδήποτε συμβιβασμό με την τρομοκρατία. Μιλώντας σε συγκέντρωση μαθητών έξω από το γραφείο του είπε ότι στην Κύπρο θα επικρατήσουν οι αρχές της Δημοκρατίας και όχι η βία. *«Τον γιο μου μπορεί να τον θυσιάσω, την πατρίδα όμως όχι».* Αυτό το επαναλάμβανε σε όλες τις συγκεντρώσεις που προσφωνούσε.

Δραματική ήταν η παρέμβαση της μητέρας του *Αχιλλέα, Μιμής Κυπριανού* η οποία, μιλώντας από την τηλεόραση και το ραδιόφωνο, απηύθυνε έκκληση προς τους απαγωγείς του γιου

---

της, να τον αφήσουν ελεύθερο.

*«Κάνω έκκληση στα αισθήματα όλων εκείνων που αγάπησαν και αγαπούν αυτόν τον τόπο, όπως τον αγαπούμε κι' εμείς, όπως τον αγαπάει κι' ο ίδιος ο Αχιλλέας, που υπηρετούσε ως χτες βράδυ με αφοσίωση τη βασιανισμένη πατρίδα μας».*

### *Το μήνυμα του Ν. Σαμψών.*

Από τις Κεντρικές Φυλακές, όπου εξέτιε την ποινή εικοσαετούς φυλάκισης που του επέβαλε το Κακουργιοδικείο για τη βοήθεια που παρέσχε στους πραξικοπηματίες, ο *Νίκος Σαμψών* ετοίμασε έκκληση προς τους απαγωγείς του Αχιλλέα όπως τον αφήσουν ελεύθερο. Ο *Νίκος Σαμψών* ζήτησε όπως μεταδοθεί η έκκληση του από το ΡΙΚ. Μάλιστα την επαύριον της απαγωγής του Αχιλλέα έφθασε στο Ίδρυμα η σύζυγος του Σαμψών μεταφέροντας το μήνυμα του Σαμψών, με τη βεβαιότητα ότι αυτό θα μεταδιδόταν από το ΡΙΚ. Ενώ βρισκόταν στον προθάλαμο του γραφείου του Γενικού Διευθυντή *Ανδρέα Χριστοφίδη*, πήγα στο γραφείο του για να δούμε με ποιο τρόπο θα αντιμετωπίζαμε το πρόβλημα που είχε προκύψει. Στο Προεδρικό Μέγαρο, βρισκόνταν σε διαρκή σύσκεψη τα μέλη του Υπουργικού Συμβουλίου, ο δε *Χριστόδουλος Βενιαμίν* Υπουργός Εσωτερικών και αρμόδιος για την αστυνομία κατηύθυνε όλες τις προσπάθειες για την απελευθέρωση του Αχιλλέα.

Όταν ήλθε η σύζυγος του Σαμψών ανέφερε στον *Ανδρέα Χριστοφίδη* ότι είχε συνεννοηθεί με Υπουργούς για τη μετάδοση του μηνύματος του συζύγου της. Και πράγματι από την έντονη συζήτηση, που διεξήχθη μεταξύ του *Ανδρέα Χριστοφίδη* και του *Χριστόδουλου Βενιαμίν* απεδείχθη ότι πήρε τέτοια διαβεβαίωση. Ο Βενιαμίν επικαλέσθηκε την ιδιότητα του ως πολιτικού προϊσταμένου του *Ανδρέα Χριστοφίδη* για να του επιβάλει τη μετάδοση του μηνύματος. Ο Χριστοφίδης εξηγούσε ότι ήταν αδιανόητο για τη δημόσια ραδιοφωνία να προσφέρει τα μικρόφωνα της σε νομίμως καταδικασθέντες και μάλιστα για το αδίκημα που είχε

καταδικασθεί ο Ν. Σαμψών. Όμως ο Χριστόδουλος Βενιαμίν επέμενε και επικαλέσθηκε πρόνοια του νόμου περί Ραδιοφωνικού Ιδρύματος Κύπρου για να δώσει οδηγίες για τη μετάδοση του μηνύματος. Ο Ανδρέας Χριστοφίδης ζήτησε να του δοθεί γραπτή η οδηγία του Υπουργού Εσωτερικών, λέγοντας στο Χριστόδουλο Βενιαμίν ότι θα μετέδιδε την ανακοίνωση μόλις έπαιρνε τις γραπτές οδηγίες του δυνάμει του νόμου. Πρόσθεσε όμως ότι δυνάμει του ιδίου νόμου είχε δικαίωμα ως Γενικός Διευθυντής του Ιδρύματος να προτάξει στην ανακοίνωση την πρόταση ότι «δυνάμει του νόμου περί Ραδιοφωνικού Ιδρύματος Κύπρου έχουμε διαταχθεί από τον Αρμόδιο Υπουργό Εσωτερικών κ. Χριστόδουλο Βενιαμίν να μεταδώσουμε την ακόλουθη ανακοίνωση». Και στο τέλος της ανακοίνωσης θα γινόταν η λεγόμενη **αποφώνηση** με το «Μετεδόθη ανακοίνωση την οποία διάταξε να μεταδοθεί ο Αρμόδιος Υπουργός κ.λπ».

Γραπτή οδηγία από τον Υπουργό των Εσωτερικών ουδέποτε απεστάλη στο Ίδρυμα και ως εκ τούτου η εκκλήση του Ν. Σαμψών δεν μεταδόθηκε από το ΡΙΚ.

Το περιστατικό αυτό είχε καταδείξει ότι ο νόμος περί Ραδιοφωνικού Ιδρύματος Κύπρου, τον οποίο ετοίμασαν οι Άγγλοι προτού εγκαταλείψουν την Κύπρο παρείχε αρκετή προστασία στους λειτουργούς του για να αντισταθούν σε κάθε πίεση από την Εκτελεστική Εξουσία. Ο Νόμος αυτός θεωρείται σαν ένας από τους πιο δημοκρατικούς που υπάρχουν σε όλο τον κόσμο και μπορούσε στα χέρια λειτουργών που δεν επηρεάζονταν από την εξουσία ή από οποιοδήποτε πολιτικό ηγέτη ή ηγετίσκο να προσφέρει στον πολίτη της Κύπρου μια πραγματικά ανεξάρτητη και αντικειμενική Ραδιοφωνία. Ο νόμος στηρίζεται στις αρχές που περιλαμβάνονται στις συνταγματικές προτάσεις του Λόρδου Ράνκλιφ το 1956. Όταν μετά μερικά χρόνια η Βουλή αγανάκτησε από την κατάχρηση που γινόταν της ραδιοφωνίας και της τηλεόρασης για την προβολή του Προέδρου Σπύρου Κυπριανού και την πλήρη παραγνώριση των άλλων κομμάτων, πρόεβη σε μια ενέργεια απελπισίας, παρά την προειδοποίηση, που είχα κάμει στους Βουλευτές και ιδιαίτερα στον εισηγητή της νομοθεσίας **Αλέκο Μαρκίδη**, σημερινό Γενικό Εισαγγελέα της

Δημοκρατίας. Τους είπα ότι δεν χρειάζεται πρόσθετη νομοθεσία για να σταματήσει το κακό, αλλά εφαρμογή της υφιστάμενης νομοθεσίας. Δεν υπήρχε κανένα κενό στη νομοθεσία που διείπτε τη λειτουργία του ΡΙΚ. Υπήρχε η κενότητα, που χαρακτήριζε εκείνους που κυβέρνησαν την Κύπρο και ήσαν υπεύθυνοι και για τη λειτουργία του ΡΙΚ και ορισμένοι λειτουργοί του, οι οποίοι ενώ είχαν όλες τις δυνατότητες να αντιδράσουν στις *ανόητες παρεμβάσεις* της εκτελεστικής εξουσίας όχι μόνο δεν αντέδρασαν, αλλά και συνεργάστηκαν με τους κυβερνώντες και υποτάχθηκαν στις παράνομες και βλακώδεις επεμβάσεις τους. Υπήρξε Γενικός Διευθυντής του ΡΙΚ, ο οποίος παρενέβαινε στο έργο των δημοσιογράφων κατά τρόπο **γλοιώδη**. Ενώ οι δημοσιογράφοι του Τμήματος Ειδήσεων έδιδαν κάποια περιορισμένη κάλυψη ή ακόμη αρνούνταν να δώσουν κάλυψη σε εκδηλώσεις, που δεν τις θεωρούσαν ειδήσεις, αφού έπαιρνε τις άνωθεν οδηγίες άλλαζε ριζικά τη γραμμή των δημοσιογράφων. Δεκάδες περιπτώσεις ασήμαντων και χωρίς κανένα περιεχόμενο προεδρικών ομιλιών, όταν έφθαναν στο Τμήμα Ειδήσεων είτε εκάλυπτοντο με ειδήσεις διάρκειας 20-30 δευτερολέπτων ή έπαιρναν την άγουσα προς τους τεράστιους καλάθους ακρήστων του Τμήματος. Οι ίδιες ομιλίες κατέφθαναν αργότερα από το Γραφείο του Γενικού Διευθυντή με σημειωμένες τις παραγράφους της ομιλίας του Προέδρου που έπρεπε *“απαραιτήτως”* να μεταδοθούν. Σε ορισμένες περιπτώσεις η μετάδοση τέτοιων ασήμαντων προεδρικών ομιλιών έπαιρνε όλο το χρόνο που κανονικά παρεχόριτο για το δελτίο ειδήσεων. Ένας από τους καλύτερους δημοσιογράφους, που απασχολούσε το ΡΙΚ ο **Πέτρος Πετριδης** γελοιοποίησε κατά τον πιο αποτελεσματικό τρόπο και τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, αλλά και το Γενικό Διευθυντή, όταν σε μια περίπτωση απελπίστηκε τόσο πολύ, που υιοθέτησε πλήρως *τις υποδείξεις με κόκκινο μελάνι* και μετέδωσε δελτίο ειδήσεων διάρκειας 30 λεπτών αντί 10 και το δελτίο αυτό περιλάμβανε μόνο μια ειδηση, μιαν άνευ οποιασδήποτε σημασίας, ομιλία του Προέδρου της Δημοκρατίας *Σπύρου Κυπριανού*.

Οι **εθνοπατέρες** αντί να δουν ότι χρειαζόταν *αλλαγή κεφαλιών* και όχι του νόμου, προχώρησαν στην καθιέρωση κανονισ-

μών, που διατάσσουν τι είδος κάλυψη πρέπει να προσφέρει το ΡΙΚ σε ανακοινώσεις κομμάτων κ.λπ. Αυτό έγινε το 1984, καθιστώντας την Κύπρο πρωταθλήτρια όχι μόνο της έλλειψης δημοσιογραφικής ελευθερίας, αλλά και της ηλιθιότητας. Αυτό εξακολουθεί να υφίσταται, άνκαι οι δημοσιογράφοι του ΡΙΚ με πολλές προσπάθειες έχουν αχρηστεύσει τους κανονισμούς, οι οποίοι όμως δεν έχουν καταργηθεί.

### *Ακάθεκτη πορεία Κυπριανού προς την Προεδρία.*

Η υπόθεση της απαγωγής του Αχιλλέα και ο αξιοπρεπής τρόπος, με τον οποίο ο Σπύρος Κυπριανού είχε αντιμετωπίσει τη δοκιμασία αυτή καθώς και η έντονη συναισθηματική έκρηξη, που προκάλεσε σε όλες τις τάξεις του Κυπριακού λαού, άνοιξαν διάπλατα τις πόρτες της Προεδρίας στον Σπύρο Κυπριανού. Κανένας δεν τολμούσε να εκτεθεί ως ανθυποψήφιος του Σπύρου. Και αυτός ο Γλαύκος Κληρίδης, ο οποίος είχε καταστήσει πολύ νωρίς γνωστή την απόφαση του να διεκδικήσει την Προεδρία στις εκλογές του 1978, εγκατέλειψε την πρόθεση του, μετά το περιστατικό της απαγωγής του Αχιλλέα. Σε συλλαλητήριο, που έγινε την επαύριον της απελευθέρωσης του Αχιλλέα στη Λευκωσία, ο Γλαύκος Κληρίδης ανακοίνωσε ότι δεν επρόκειτο να διεκδικήσει την Προεδρία. Στην ομιλία του εκείνη ο Γλαύκος Κληρίδης είπε από ανάγκη, όπως αποδείχθηκε εκ των υστέρων, ορισμένα πολύ σημαντικά πράγματα. Αξίζει τον κόπο να παρατεθούν μερικά αποσπάσματα από την ομιλία του, που ήταν ένα κήρυγμα ενότητας και αποφασιστικότητας για την επιβολή του νόμου του κράτους.

*«Στο εσωτερικό μας μέτωπο θα ολοκληρωθεί, όπως ελπίζουμε, πολύ σύντομα η κάθαρση. Η ολοκλήρωση της καθάρσεως απαιτείται για πολλούς λόγους και για να απομονωθούν οι υπεύθυνοι, αλλά και για να κλείσει αυτό το θέμα και να παύσει να διχάζει το λαό. Η κάθαρση χρειάζεται να ακολουθήσει την πορεία της και να ολοκληρωθεί το συντομότερο δυνατό...*

*Πιστοί στις υποθήκες του Μακαρίου θα ακολουθήσουμε το*

*δρόμο του και θα συνεχίσουμε τον αγώνα ανένδοτοι... Καλώ το λαό σε ενότητα. Καλώ το λαό σε αυτοσυγκράτηση. Καλώ το λαό να παραμείνει ενωμένος γύρω από την ηγεσία του και για την πάταξη της παρανομίας και για τη συνέχιση του δύσκολου αγώνα για την εθνική επιβίωση και τη δικαίωση».*

Την προσήλωση του προς την αρχή της **κάθαρσης** την είχε διαψεύσει κατά τον πανηγυρικότερο τρόπο με την πρώτη πράξη του όταν εξελέγη Πρόεδρος της Δημοκρατίας το 1993. Έθεσε τέρμα στη μερική κάθαρση, που έγινε την εποχή εκείνη. Ακόμη περισσότερο με την επίσημη παρουσία του στα μνημόσυνα του Γρίβα με την ενθάρρυνση, που παρέχει για την ανέγερση καλλιμάρμαρου μνημείου σε έναν άντρα, που αποδειγμένα έχει συμβάλει στην καταστροφή της Κύπρου, επιβραβεύει το πραξικόπημα και τον αρχιπραξικοπηματία.

Όσο αφορά την πίστη στις υποθήκες του Μακαρίου, δεν νομίζω ότι ο *Γλαύκος Κληρίδης* εννοούσε αυτό που δήλωσε σε μια στιγμή φορτισμένη με συγκίνηση.

Με την αποχώρηση του από την διεκδίκηση της Προεδρίας άρχισε μια νέα περίοδος στην ιστορία της Κύπρου η περίοδος της **πλήρους δικτατορίας**, η οποία δυστυχώς παρατάθηκε για μια δεκαετία με κύρια ευθύνη του ΑΚΕΛ, το οποίο ενώ κατά την πρώτη πενταετία είχε διαπιστώσει την πλήρη ανεπάρκεια του *Σπύρου Κυπριανού* στη θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας, και παρά τις διώξεις, που υπέστησαν οι οπαδοί της αριστεράς κατά την περίοδο αυτή, όχι μόνο τον στήριξε κατά την πρώτη πενταετία, αλλά παρέτεινε την παραμονή του στην εξουσία για άλλη μια πενταετία με τα, *μακαρία τη λήξει και αδόξως τελευτήσαντα, μίνιμουμ πρόγραμμα και δημοκρατική συνεργασία*. Λίγους μήνες πριν από το θάνατο του *Εζεκία Παπαϊωάννου* είχα μια από τις αραιές συναντήσεις, που είχα μαζί του και στις οποίες συζητούσαμε τα πολιτικά πράγματα του τόπου. Συνήθιζε να λέγει ο Εζεκίας ότι **«το ΑΚΕΛ δεν έκαμε κανένα κακό στην Κύπρο»**. Η απάντησή μου ήταν **“θέλεις μεγαλύτερο κακό από την επιβολή του Σπύρου στην Προεδρία για πάνω από δέκα χρόνια;”** Η ανταπάντησή του Εζεκία ήταν η σιωπή συνο-

δευόμενη από ένα πικρό χαμόγελο.

### *Το ΑΚΕΛ υποστηρίζει και πάλιν τον Κυπριανού.*

Το ΑΚΕΛ είχε ασχοληθεί με το θέμα των προεδρικών εκλογών του Φεβρουαρίου 1978, λίγες μέρες πριν από την απαγωγή του *Αχιλλέα Κυπριανού*. Στις 8 Δεκεμβρίου 1987 πραγματοποιήθηκε έκτακτη ολομέλεια της Κ.Ε. και Κ.Ε.Ε. στην οποία ανακοίνωσε ότι παρ'όλο ότι που διαθέτει κατάλληλο πρόσωπο για την Προεδρία, ωστόσο θα συνεργαστεί με τις δημοκρατικές πατριωτικές δυνάμεις του τόπου για την υπόδειξη κοινού υποψηφίου. Μάλιστα υπέβαλε σε διάφορα κόμματα ένα **μίνιμουμ πρόγραμμα** και προσπάθησε να επιτύχει εκλογική συνεργασία ΑΚΕΛ-ΔΗΚΟ-ΕΔΕΚ. Αυτό δεν επετεύχθη και σε συνεδρία του Πολιτικού Γραφείου στις 4 Ιανουαρίου 1978 αποφάσισε να υποστηρίξει την υποψηφιότητα του *Σπύρου Κυπριανού*. Στη σχετική ανακοίνωση το Π.Γ. ανέφερε ότι μελέτησε επισταμένα τις προγραμματικές δηλώσεις, που είχε κάμει ο Πρόεδρος Κυπριανού και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι

*«στα πιο ζωτικά για το λαό μας θέματα οι προγραμματικές δηλώσεις του κ. Σπύρου Κυπριανού ανταποκρίνονται βασικά στο μίνιμουμ των προτάσεων μας και των απαιτήσεων του απελευθερωτικού αγώνα. Γι' αυτό και το ΑΚΕΛ θα υποστηρίξει την υποψηφιότητα του κ. Κυπριανού και καλεί όλα τα μέλη, τους οπαδούς του και το λαό γενικά να τον υπερψηφίσουν και να εργαστούν για την ανάδειξη του στο Προεδρικό αξίωμα με το μεγαλύτερο δυνατό ποσοστό ψήφων».*

### *Η δολοφονία του Σεμπάη και το μακελειό που ακολούθησε.*

Η πρώτη μεγάλη δοκιμασία, που αντιμετώπισε ο *Σπύρος Κυπριανού* τρεις περίπου εβδομάδες μετά την "μόνιμη" εγκα-



τάσταση του στο Προεδρικό Μέγαρο ήταν η δολοφονία του Γενικού Γραμματέα της *Οργάνωσης Αφρικανοασιατικής Αλληλεγγύης Γιούσεφ Ελ Σεμπάη*, ενώ συμμετείχε σε συνέδριο της Οργάνωσης, που άρχισε τις εργασίες του στο Χίλτον Λευκωσίας στις 18 Φεβρουαρίου 1978.

Την πληροφορία για τη δολοφονία του Σεμπάη, την πήραμε στο Τμήμα Ειδήσεων από τον κινηματογραφιστή που κάλυπτε το συνέδριο. Αμέσως πήγα στο ξενοδοχείο Χίλτον και από κάποια απόσταση παρακολουθούσα τα διαδραματιζόμενα στην περιοχή. Στο χώρο του Χίλτον πήραν θέσεις αστυνομικές δυνάμεις, που εμπόδιζαν το κοινό να πλησιάσει την περιοχή. Αλλά και οι δημοσιογράφοι βρίσκονταν σε μια απόσταση ασφαλείας.

Από υπαλλήλους του ξενοδοχείου πληροφορηθήκαμε για τα διαδραματισθέντα, ενώ προχωρούσαν οι εργασίες της διάσκεψης και γνωρίζαμε ότι οι δολοφόνοι του Σεμπάη κρατούσαν ομήρους και ζήτησαν να μεταφερθούν εκτός Κύπρου μαζί με τους ομήρους που κρατούσαν. Ανάμεσα στους ομήρους ήταν ο Πρόεδρος της ΕΔΕΚ και Αντιπρόεδρος της Οργάνωσης Αφρικανοασιατικής Αλληλεγγύης *Βάσος Λυσσαρίδης*.

Είδα το **γιατρό**<sup>6</sup> την ώρα που έβγαινε από το ξενοδοχείο και όταν επέστρεψε και πάλιν έχοντας μαζί του τον Υπουργό Εσωτερικών *Χριστόδουλο Βενιαμίν*, με τον οποίο ήθελαν οι τρομοκράτες να διαπραγματευθούν την έξοδο τους. Για πρώτη φορά είδα από κοντά και το νέο Πρόεδρο της Βουλής των Αντιπροσώπων *Αλέκο Μιχαηλίδη*. Ο νέος Πρόεδρος της Βουλής είχε μια τηλεφωνική επαφή μαζί μου όταν επισκέφθηκε την περιοχή του Αμιάντου για να μελετήσει προβλήματα της περιοχής και μου υπέβαλε κατά πολύ επιτακτικό τρόπο παράπονο και αξίωση ότι έπρεπε να στείλουμε κινηματογραφικό συνεργείο για να καλύψει τις κινήσεις του. Η απάντησή μου ήταν ότι εκείνοι που αποφασίζουν τι πρέπει να καλυφθεί από το ΡΙΚ ήταν οι υπεύθυνοι

<sup>6</sup> Στην Κύπρο, ο αρχηγός της ΕΔΕΚ, η οποία το έτος 2000 μετονομάστηκε σε ΚΙΣΟΣ (*Κίνημα Σοσιαλδημοκρατών*) *Βάσος Λυσσαρίδης*, είναι γνωστός και ως **γιατρός**, επειδή ασκούσε και το επάγγελμα του ιατρού.

του Ιδρύματος και κανένας άλλος. Φαίνεται ότι ο *Αλέκος Μιχαηλίδης* προσπάθησε να επικοινωνήσει με το Γενικό Διευθυντή *Ανδρέα Χριστοφίδη*, ο οποίος απουσίαζε από το Ίδρυμα. Όταν αργότερα ενημέρωσα τον Ανδρέα για το παράπονο του Προέδρου της Βουλής, μου είπε ότι πολύ καλά είχα ενεργήσει και ότι την ίδια απάντηση θα του έδιδε και εκείνος.

Μου έκαμε εντύπωση το πόσο καλοντυμένος ήταν και η αυστηρότητα του προσώπου του. Με επιβλητικότητα κατέβηκε από το πολυτελές αυτοκίνητο του στην είσοδο του ξενοδοχείου πήγε απευθείας μέσα στο ξενοδοχείο και βγήκε ύστερα από λίγη ώρα χωρίς να αναφέρει οτιδήποτε για την αποστολή του. Εν πάση περιπτώσει ο κινηματογραφιστής, που βρισκόταν έξω από το ξενοδοχείο κάλυψε και την άφιξη και την αναχώρηση του *Αλέκου Μιχαηλίδη*, η οποία και μεταδόθηκε στα βραδινά δελτία. Βέβαια ήμουν βέβαιος ότι αυτό δεν επρόκειτο να πείσει τον *Αλέκο Μιχαηλίδη* να υιοθετήσει τις δικές μας επαγγελματικές απόψεις, για το τι είναι ειδήση. Είχε την απαίτηση να καλύπτουμε τηλεοπτικά κάθε επαφή και κίνηση του. Και αργότερα όταν έγινε ο πρώτος Υπουργός Εξωτερικών του *Γλαύκου Κληρίδη* το 1993 ήταν το πιο συχνά εμφανιζόμενο πρόσωπο στην τηλεόραση και δεδομένου ότι η μια τηλεόραση του 1978 έγιναν τέσσερις το 1993, ήταν συνηθισμένο φαινόμενο ο τηλεθεατής που ασχολείται με το *ζάπιγκ* να συναντά διαρκώς στην οθόνη του το πρόσωπο του *Αλέκου Μιχαηλίδη*, μεταδιδόμενο από όλους τους τηλεοπτικούς σταθμούς της Κύπρου.

Η υπόθεση της δολοφονίας του Σεμπάη πήρε δραματικές διαστάσεις, όταν το αεροπλάνο των Κυπριακών Αερογραμμών με τους δολοφόνους και μια ομάδα ομήρων τους δεν κατόρθωσε να εξασφαλίσει την απαλλαγή της Κύπρου από την εγκληματική και ταυτόχρονα πολύ οχληρή παρουσία τους στην Κύπρο. Προσγειώθηκε μια φορά στο αεροδρόμιο του Τζιμπουτί για ανεφοδιασμό, αλλά υποχρεώθηκε να συνεχίσει την πτήση του και να επιστρέψει στην Κύπρο το βράδυ της 19<sup>ης</sup> Φεβρουαρίου.

Από τη στιγμή της επιστροφής του αεροπλάνου στο αεροδρόμιο της Λάρνακας, το ΡΙΚ άρχισε να μεταδίδει σε έκτακτα δελτία του απευθείας πληροφορίες από το αεροδρόμιο, ενώ κι-

νηματογραφιστές έπαιρναν σκηνές από τα διαδραματιζόμενα, έστελλαν αμέσως τις ταινίες τους στη Λευκωσία, τις εμφανίζαμε και μεταδίδαμε έκτακτα δελτία και από την τηλεόραση με συγκλονιστικές εικόνες. Ο Γενικός Διευθυντής είχε απευθείας τηλεφωνική επαφή με τον *Πρόεδρο Κυπριανού* και τους άλλους Υπουργούς και επισήμους, που μετέβησαν στο αεροδρόμιο για να χειρισθούν την υπόθεση. Αλλά και ο ευσυνείδητος και καλός ανταποκριτής μας στη Λάρνακα **Τάκης Αντωνιάδης** βρισκόταν σε συνεχή επαφή με το Τμήμα, μεταδίδοντας πληροφορίες για τα διαδραματιζόμενα. Γνωρίζαμε νωρίτερα και καλύτερα από πολλούς άλλους πληροφορίες, που για λόγους σκοπιμότητας δεν μετεδίδοντο. Γνωρίζαμε ότι άνδρες της Εθνικής Φρουράς πήραν θέσεις μάχης στο αεροδρόμιο, χωρίς να φαίνονται, ότι αεροπλάνο της Αιγύπτου μετέφερε στη Κύπρο κάποιον Αιγύπτιο Υπουργό για να βοηθήσει την Κυπριακή Κυβέρνηση στην αντιμετώπιση της κατάστασης, και το οποίο αποδείχθηκε στο τέλος ότι μετέφερε αιγυπτίους κομάντος.

Επακολούθησε η επίθεση των ανδρών της Εθνικής Φρουράς εναντίον των αιγυπτίων καταδρομέων, όταν χωρίς τη συγκατάθεση της Κυπριακής Κυβέρνησης αποπειράθηκαν να αναλάβουν δράση και να συλλάβουν τους δολοφόνους και αεροπειρατές, ενώ είχαν συμπληρωθεί οι διαπραγματεύσεις και αναμενόταν η παράδοση του στις κυπριακές αρχές και η απελευθέρωση των ομήρων. Η μάχη κράτησε μισή περίπου ώρα και αποτέλεσμά της ήταν 15 νεκροί και 16 τραυματίες από αιγυπτιακής πλευράς και επτά τραυματίες από κυπριακής πλευράς. Ένας τραυματίας υπέκυψε αργότερα στα τραύματά του. Επίσης παραδόθηκαν άλλοι σαράντα αιγύπτιοι καταδρομείς.

Στις 20 Φεβρουαρίου στείλαμε στο αεροδρόμιο Λάρνακας για να καλύψουμε την άφιξη του Αιγυπτίου Υφυπουργού Εξωτερικών **Μπούτρος Μπούτρος Γκάλι**, που αργότερα εξελέγη Γενικός Γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών. Ο συνάδελφος **Ντήηβιτ Μπέιλυ**, που ήταν συντάκτης και εκφωνητής του Αγγλικού Δελτίου Ειδήσεων, όταν είδε τη ταινία με το *Μπούτρος Γκάλι* είπε ότι έβλεπε “*the longest face*” που είχε δει ποτέ. *Longest face* στα ελληνικά σημαίνει *πολύ κατεβασμένα μούτρα*.

Ο Μπούτρος Γκάλι έκαμε δηλώσεις και δεν απέκρυψε καθόλου την αγανάκτηση του για όσα διαδραματίστηκαν στο αεροδρόμιο Λάρνακας. Ουσιαστικά είχε προαναγγείλει τη διακοπή των διπλωματικών σχέσεων της χώρας του με την Κύπρο. Επρόκειτο για ένα από τα θλιβερότερα γεγονότα στη διπλωματική ιστορία της Κύπρου.

Η διακοπή των διπλωματικών σχέσεων συνοδεύθηκε με βαριές εκφράσεις, που προέρχονταν κυρίως από την αιγυπτιακή πλευρά.

Οι σοροί των καταδρομέων μεταφέρθηκαν στην Αίγυπτο και τάφηκαν στο μνημείο του άγνωστου στρατιώτη στις 22 Φεβρουαρίου. Ο **Πρόεδρος Σαντάτ**, που αισθάνθηκε πολύ ταπεινωμένος από την παταγώδη αποτυχία της πρώτης στρατιωτικής επιχείρησής του σε φιλικό έδαφος και στην αδυναμία του να δείρει τον γάιδαρο άρχισε να δέρνει το σαμάρι. Είπε ότι αποσύρει την αναγνώριση του Σπύρου Κυπριανού ως Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας. Κατηγόρησε τον Σπύρο Κυπριανού ότι διέπραξε ένα προδοτικό έγκλημα και θα *«πρέπει να πληρώσει το τίμημα για την προδοτική του απόφαση, που κατέληξε στο θάνατο μερικών από τα παιδιά μου»*.

Αναφερόμενος στην παράκληση του Σπύρου Κυπριανού να συναντηθεί μαζί του ο Σαντάτ είπε ότι δεν υπάρχει τίποτε που θα μπορούσε να συζητηθεί.

*«Η Κύπρος πρέπει να μου παραδώσει τους δύο πληρωμένους εγκληματίες και να μου δώσει μια εξήγηση για την προδοσία που διαπράχθηκε εναντίον των παιδιών μου. Δεν υπάρχουν πλέον περιθώρια για συναλλαγή μ' αυτούς τους νάνους. Ο Κυπριανού πρέπει να πληρώσει το τίμημα για την προδοτική απόφαση του που κατέληξε στο μαρτύριο των παιδιών μας»*.

Υπήρξαν ισχυρισμοί ότι η Κυπριακή Κυβέρνηση είχε δώσει τη συγκατάθεση της για την άφιξη των καταδρομέων της Αιγύπτου. Παρακολουθώντας από κοντά όλες τις εξελίξεις κατέληξα στο συμπέρασμα ότι επρόκειτο για μια τρομερή παρεξήγηση, που οφειλόταν κυρίως στην προσπάθεια του Σαντάτ να προβ-

ληθεί ως ηγετική φυσιογνωμία στη χώρα του, μετά το συμβιβασμό που έκαμε με το Ισραήλ. Διαδέχθηκε ένα θρύλο, τον **Γκαμάλ Αμπντέλ Νάσσερ**, (1918-1970) αλλ' ουδέποτε είχε αποκτήσει έστω και το ελάχιστο του γοήτρου, που είχε ο προκάτοχος του. Τελικά ο Σαντάτ βρήκε τραγικό τέλος δολοφονηθείς, ενώ δεχόταν το χαιρετισμό μεγάλης στρατιωτικής παρέλασης.

Πολλοί αποπειράθηκαν να επιρρίψουν την ευθύνη στον *Σπύρο Κυπριανού* για τους χειρισμούς του. Τους πιο κρίσιμους χειρισμούς και το σημαντικότερο και πιο αποφασιστικό ρόλο στην τραγική αυτή υπόθεση διαδραμάτισε ο *Βάσος Λυσσαρίδης*, ο οποίος με πνεύμα αυτοθυσίας αλλά και με πολλή σύνεση και θάρρος ήταν ο διαπραγματευτής, ο οποίος είχε εξασφαλίσει την πλήρη εμπιστοσύνη των δολοφόνων και αεροπειρατών. Από τη στιγμή της δολοφονίας του φίλου του Σεμπάη βρέθηκε να είναι ανάμεσα στους ομήρους. Μίλησε σ' αυτούς και τους επέβαλε να μη κάμνουν θόρυβο και να τρομοκρατούν τους ομήρους τους. Προσφέρθηκε να μεταφέρει τον Υπουργό Εσωτερικών για να διαπραγματευθεί μαζί τους. Και όταν αργότερα οι ένοπλοι δολοφόνοι του είπαν ότι είναι ελεύθερος να φύγει εκείνος προτίμησε να παραμείνει με τους ομήρους, που επιβιβάστηκαν μικρού λεωφορείου που τους μετέφερε στο αεροδρόμιο. Πρόσφερε τη μεγαλύτερη δυνατή ασφάλεια στους ομήρους. Με το λεωφορείο των ομήρων πήγε στο αεροδρόμιο και ο Υπουργός Εσωτερικών.

Αλλά και κατά την επιστροφή του αεροπλάνου στην Κύπρο, ο *Βάσος Λυσσαρίδης* βρισκόταν στο αεροδρόμιο και πιστεύω ότι η σκέψη του επηρέαζε αποφασιστικά κάθε ενέργεια της ομάδας των Υπουργών, που υπό την Προεδρία του *Σπύρου Κυπριανού* είχαν διαρκή σύσκεψη στο αεροδρόμιο. Η μόνη μου επιφύλαξη, την οποία είχα διατυπώσει και στον *Ανδρέα Χριστοφίδη*, ήταν η απόφαση του Κυπριανού να μεταβεί στο αεροδρόμιο. Θα μπορούσε να παραμείνει στη Λευκωσία και να δίδει οδηγίες. Δεν ήταν απαραίτητη η παρουσία του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας στο αεροδρόμιο.

Εν πάση περιπτώσει το όλο περιστατικό δεν μπορούσε να

αποτελεί καλή αρχή για την προεδρία του.

Το ΑΚΕΛ επικρότησε πλήρως τους χειρισμούς της Κυπριακής Κυβέρνησης και χαρακτήρισε τα τραγικά γεγονότα στο αεροδρόμιο Λάρνακας ως «*επιδρομική ενέργεια της Αιγυπτιακής ηγεσίας*».

**“Οι Αιγύπτιοι συγχωρούν”.**

Τα άκρως φιλικά αισθήματα του αιγυπτιακού λαού έναντι της Κύπρου και του κυπριακού λαού, μετετράπησαν σε μια νύκτα σε άκρως εχθρικά. Αυτή η εχθρότητα συνεχίστηκε για πολύ καιρό και μετά την αποκατάσταση των διπλωματικών σχέσεων με την Αίγυπτο.

Η γυναίκα μου γεννήθηκε στο Κάιρο από Κύπριο πατέρα και Ελλαδίτισσα μητέρα, που πήγε στο Κάιρο από την Τένεδο. Λόγω καρδιακού προβλήματος του πατέρα της αναγκάστηκε η οικογένεια να επιστρέψει στην Κύπρο και να εγκατασταθεί στη γενέτειρα του πενθερού μου, την Κυθραία. Η σύζυγος μου θα ήταν 5-6 χρόνων όταν ήλθε στην Κύπρο. Λίγα χρόνια αργότερα πέθανε ο πατέρας της. Την ίδια περίπου περίοδο πέθανε και ο πατέρας μου.

Μετά την αφυπηρέτηση μου από το ΡΙΚ αποφάσισα να γιορτάσω τα 60<sup>α</sup> γενέθλια μου στο Κάιρο, όπου θα επισκεπτόμασταν και το σπίτι, στο οποίο είχε γεννηθεί η σύζυγος μου. Πράγματι στις αρχές Φεβρουαρίου 1989 πήγα με τη σύζυγο μου στο Κάιρο. Εκεί με ανέμενε ένας πολύ καλός μου φίλος Αιγύπτιος, τον οποίο είχα γνωρίσει στην Κύπρο, κατά τη διάρκεια συνεδρίου των ραδιοτηλεοπτικών σταθμών των αδεσμεύτων χωρών, που έγινε στην Κύπρο. Επρόκειτο για τον **Αζμή Αζίζ**, Υφυπουργό Πληροφοριών της Αιγύπτου, ο οποίος προΐστατο της Κρατικής Ραδιοτηλεόρασης της Αιγύπτου. Τον συνόδευαν η σύζυγος του δημοσιογράφος στην Αλ Αχράμ και δύο νεαρές θυγατέρες τους. Μου προκάλεσε εξαιρετική εντύπωση η θαυμάσια γνώση των αγγλικών που είχε, η ευστροφία, το χιούμορ και η ευγένεια του. Ενώ διεξαγόταν το συνέδριο ο μικρότερος μου γιος, μετέφερε τη σύζυγο και τις δύο θυγατέρες στη Λάρνακα, όπου είχαν θαλάσσιο μπάνιο και τους παρέθεσε γεύμα. Επειδή

παρέτειναν την παραμονή τους στην Κύπρο, τους φιλοξένησα στο σπίτι μου μαζί με ένα άλλο ζεύγος φίλων μου Σλοβένων, του **Μπόρις Μπέργκνατ** και της συζύγου του. Ένα καλό φαγητό σφραγίζει τις καλές φιλίες. Αυτό και έγινε.

Όταν έφθασα στο Κάιρο αισθανόμουν ότι βρισκόμουν σε ασφαλές περιβάλλον και ότι είχα ένα φίλο, προς τον οποίο θα απευθυνόμουν σε ενδεχόμενη περίπτωση ανάγκης. Ο πρώτος επισκέπτης στο ξενοδοχείο ήταν ο φίλος μου *Αζμής*. Αγκαλιαστήκαμε, φιληθήκαμε και μου έκαμε την πρώτη ενημέρωση για το τι έπρεπε να κάμνω για να αποφεύγω τους ενοχλητικούς μικροπωλητές, οι οποίοι αρχίζουν να πωλούν ένα αντικείμενο προς 100 αιγυπτιακές λίρες και τελικά καταλήγουν να σου το προσφέρουν με 10 λίρες. Μια κυπριακή λίρα είχε τότε δώδεκα αιγυπτιακές λίρες. Με συμβούλευσε να αποφύγω να κάμω οποιεσδήποτε αγορές και ότι θα ερχόταν μια μέρα η σύζυγος του να μας συνοδεύσει εκεί όπου έπρεπε να πάμε. Με τον *Αζμή* είχαμε συζητήσει στην Κύπρο για το επεισόδιο που είχε συμβεί πριν από 10 χρόνια και είχε σφοδρά παράπονα για τη στάση του Προέδρου Κυπριανού. Στο Κάιρο, με συμβούλευσε να αποφεύγω να αναφέρομαι στο επεισόδιο αυτό γιατί υπάρχει ακόμη μεγάλη πικρία. Δυστυχώς δεν μπόρεσα να το αποφύγω. Πέρασα τις τρεις πρώτες ημέρες στο Κάιρο, με επισκέψεις στις πυραμίδες, το μουσείο και την περιοχή που γεννήθηκε η σύζυγός μου, στην οποία περιλαμβανόταν και το μουσείο του Καΐρου. Πρόκειται για την κεντρική συνοικία Μπουλάκ στην οποία έμεναν πολλοί Έλληνες. Διακόσια περίπου μέτρα από το σπίτι, που γεννήθηκε η γυναίκα μου, ήταν το σπίτι που πέρασε τα τελευταία χρόνια της ζωής του ο μεγάλος Κύπριος Λογοτέχνης ο **Νίκος Νικολαΐδης**. Ελπίζω ότι πολύ σύντομα η κυπριακή Κυβέρνηση θα αγοράσει το σπίτι αυτό και να το μετατρέψει σε κυπριακό *μορφωτικό-πολιτιστικό κέντρο* στην καρδιά της Αιγυπτιακής πρωτεύουσας.

Μετά το Κάιρο πήρα το σιδηρόδρομο και ταξίδευσα στο Νότο της Αιγύπτου, στο Λούξορ και το Ασουάν. Δεν πρόκειται να αναφερθώ στον πλούτο των αρχαιοτήτων και το υπέροχο ξηρό δροσερό κλίμα των περιοχών αυτών. Θα αναφερθώ όμως στο

περιστατικό που είχα με τον υπεύθυνο της υποδοχής του πολυτελούς ξενοδοχείου στο Λούξορ, όπου μείναμε δυο βράδια. Μου ζήτησε τα διαβατήρια μας και όταν τα είδε ανασήκωσε τους ώμους του και με τα ελάχιστα αγγλικά που γνώριζε με ερώτησε, πού βρίσκεται αυτή η χώρα, που στο διαβατήριό μου ήταν γραμμένη σε τρεις γλώσσες “ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ, KIBRIS CUMHURİYETİ, REPUBLIC OF CYPRUS”.

Κατέβαλα απεγνωσμένες προσπάθειες να του εξηγήσω τη γεωγραφική θέση της Κύπρου, που βρίσκεται σε μικρή απόσταση από τις βόρειες ακτές της Αιγύπτου. Του είπα ότι χρειάζεται περισσότερη ώρα για να πάει ένας από το Κάιρο στο Λούξορ, παρά από το Κάιρο στη Λάρνακα. Τελικά υποχρεώθηκα να του πω ότι Κύπρος είναι η χώρα στην οποία έγινε σφοδρή μάχη με Αιγυπτίους καταδρομείς και ότι ήταν...*η πρώτη μάχη στην οποία νίκησαν οι κυπριακές δυνάμεις*. Διαπίστωσα ότι οι περισσότεροι περιηγητές στο ξενοδοχείο ήσαν Ισραηλινοί, οι οποίοι μετά τη συμφωνία Αιγύπτου - Ισραήλ άρχισαν να κατακλύζουν την Αίγυπτο, μια πάμφθηνη χώρα, που προσφέρει πάρα πολλά στον περιηγητή. Οι εχθροί Ισραηλινοί απεδείχθησαν καλοί χρηματοδότες της αιγυπτιακής οικονομίας. Ως χρηματοδότη της Αιγυπτιακής οικονομίας με είδε ο Αιγύπτιος υπάλληλος του ξενοδοχείου, μου χαμογέλασε και μου παρέδωσε το κλειδί του δωματίου μου.

Όταν επέστρεψα στο Κάιρο ανέφερα το περιστατικό στο φίλο μου *Αζμή* και η απάντηση του ήταν αφοπλιστική. Εμείς οι Αιγύπτιοι, είπε, λησμονούμε εύκολα και συγχωρούμε. Πράγματι σε μερικά χρόνια και μετά τη δολοφονία του *Σατάτ*, αποκαταστάθηκαν οι διπλωματικές σχέσεις της Κύπρου με την Αίγυπτο.

### *Το 14ο συνέδριο του ΑΚΕΛ.*

Το 14<sup>ο</sup> Συνέδριο του ΑΚΕΛ ορίστηκε από το Πολιτικό Γραφείο που συνεδρίασε στις 7 Ιανουαρίου 1978, να πραγματοποιηθεί στις 25, 26, 27, και 28 Απριλίου 1978.

Το συνέδριο αυτό, όπως και όλα τα συνέδρια του ΑΚΕΛ, το



παρακολούθησαν αντιπροσωπείες κομμουνιστικών κομμάτων από πολλές χώρες. Πριν από τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, συμμετείχε πάντοτε αντιπροσωπεία του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης, της οποίας ηγείτο ένα υψηλόβαθμο στέλεχος. Στη συγκεκριμένη περίπτωση της αντιπροσωπείας του Σοβιετικού Κόμματος ηγείτο ο Γραμματέας της Κ.Ε. **Ριαπώφ**. Στο συνέδριο συμμετέσχε και αντιπροσωπεία του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας (Κ.Κ.Ε.), της οποίας ηγείτο ο Γενικός Γραμματέας του Κόμματος **Χαρίλαος Φλωράκης**, ο *ηρωϊκός καπετάν Γιώτης*. Ενδεικτικό της Σοβιετοπληξίας από την οποία υπέφερε το ΑΚΕΛ ήταν το γεγονός ότι πάντοτε στις εναρκτήριες προσφωνήσεις εκείνος που άνοιγε τις εργασίες του συνεδρίου απευθυνόταν πρώτα στη Σοβιετική αντιπροσωπεία. Τις εργασίες του 14<sup>ου</sup> συνεδρίου άνοιξε με προσφώνηση του ο Βοηθός Γενικός Γραμματέας του ΑΚΕΛ *Ανδρέας Φάντης*, ο οποίος προσφώνησε πρώτα την Σοβιετική αντιπροσωπεία υπό τον σύντροφο *Ριαπώφ* και μετά την αντιπροσωπεία του Κ.Κ.Ε. υπό τον *Χαρίλαο Φλωράκη*. Ακολούθησαν οι προσφωνήσεις προς τις άλλες 32 ξένες αντιπροσωπείες, που παρακολούθησαν το συνέδριο.

Οι σύνεδροι τήρησαν μονόλεπτη σιγή στη μνήμη του Προέδρου Μακαρίου και του *Κώστα Παρτασίδη*, που πέθαναν την ίδια μέρα, στις 3 Αυγούστου 1977.

Η εισηγητική ομιλία του Γενικού Γραμματέα του Κόμματος *Εζεκία Παπαϊωάννου* αποτελούσε ουσιαστικά περίληψη της ογκώδους έκθεσης δράσης της Κεντρικής Επιτροπής. Στην ομιλία του, που κράτησε πάνω από δύο ώρες ο Γ.Γ. του Κόμματος αναφέρθηκε στην ιμπεριαλιστική συνωμοσία από τότε, που η Κύπρος ανακηρύχθηκε σε ανεξάρτητο κράτος, και περιέγραψε ένα επεισόδιο, το οποίο συνέβη στους διαδρόμους της Βουλής το 1962 όταν ένας σύμβουλος της αμερικανικής πρεσβείας δήλωσε προκλητικά στο Γ.Γ. του ΑΚΕΛ μπροστά σε άλλους βουλευτές ότι

*«όσο υπάρχουν οι ΗΠΑ δεν θα επιτρέψουν στο ΑΚΕΛ να ανέλθει στην εξουσία. Η σκανδαλώδης ιμπεριαλιστική ανάμιξη στα εσωτερικά της Κύπρου άρχισε από τότε, βρήκε την έκ-*

---

*φραση της στο περιβόητο σχέδιο Άτσεσον του 1964, που προνοεί το διαμελισμό της Κύπρου και που στον πρόλογο του τονίζεται ότι “για την εφαρμογή του επιβάλλεται η εξουθένωση του Προέδρου Μακαρίου και του ΑΚΕΛ” και ολοκληρώνεται με το προδοτικό χουντικό πραξικόπημα και την τουρκική εισβολή του Ιουλίου 1974».*

Σε άλλο σημείο της ομιλίας του ο *Εζεκίας Παπαϊωάννου* εξέφρασε υποστήριξη προς την κυβέρνηση του Προέδρου Κυπριανού με βάση το πρόγραμμα που εξήγγειλε πριν από τις Προεδρικές εκλογές και στο χειρισμό των τελευταίων τουρκικών προτάσεων. Ο Γ.Γ. του ΑΚΕΛ διακήρυξε ότι το Κόμμα θα παρέχει στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και την κυβέρνηση του κάθε δυνατή υποστήριξη στο δύσκολο απελευθερωτικό αγώνα του Κυπριακού λαού. Ταυτόχρονα, όμως, επεφύλαξε το δικαίωμα να κρίνει και να εκφράζει τις απόψεις του για οτιδήποτε κρίνει αρνητικό.

Επίσης επανέλαβε την αξίωση για πολιτική αντιπροσωπευτική Κυβέρνηση *«που θα αναλάβει να φέρει σε αίσιο πέρας τον αγώνα του λαού μας για λευτεριά της Κύπρου».*

Σε ψήφισμα του προς τον Πρόεδρο Κυπριανού το 14<sup>ο</sup> Συνέδριο προειδοποιούσε για τάσεις, οι οποίες είχαν εκδηλωθεί για τροποποίηση ή και αναθεώρηση της γραμμής και τακτικής, που είχε συμφωνηθεί με τον Πρόεδρο Μακάριο. Οι τάσεις αυτές, ανέφερε το ψήφισμα, πρέπει να απορριφθούν γιατί περικλείουν κινδύνους για ολοκληρωτική καταστροφή της πατρίδας μας.

Για την ενίσχυση του εσωτερικού μετώπου το ΑΚΕΛ επαναφέρει την αξίωση για συμφωνία πάνω σε ένα **μίνιμουμ πρόγραμμα** για κοινή γραμμή και τακτική και τον πλήρη και αυστηρό σεβασμό αυτής της συμφωνίας. Όπως θα δούμε η συμφωνία για το **μίνιμουμ πρόγραμμα** επετεύχθη το 1982 με την ίδρυση της **Δημοκρατικής Συνεργασίας ΔΗΚΟ-ΑΚΕΛ** και την υπογραφή του μίνιμουμ προγράμματος. Αλλά τίποτε δεν μπορούσε να εξασφαλίσει σεβασμό προς τη συμφωνία αυτή, η οποία το μόνο που πέτυχε ήταν να παρατείνει την παραμονή του Σπύ-

ρου Κυπριανού για άλλα πέντε χρόνια στην Προεδρία.

Το 14<sup>ο</sup> Συνέδριο ζήτησε από τον Πρόεδρο Κυπριανού να προχωρήσει σε κάθαρση και εξυγίανση της Εθνικής Φρουράς και της Αστυνομίας, σε διάλυση όλων των παράνομων οργανώσεων και ομάδων και την εκδημοκρατικοποίηση της πολιτικής και κοινωνικής ζωής του τόπου με την άμεση διεξαγωγή κοινοτικών εκλογών, προκήρυξη εκλογών για Δημοτικά Συμβούλια, Συμβούλια Βελτιώσεως και Σχολικές Εφορείες.

Είναι πολύ ενδιαφέρον να δούμε τα στοιχεία της Εφορευτικής Επιτροπής του Συνεδρίου για τους αντιπροσώπους που συμμετέσχαν στο συνέδριο αυτό. Συνολικά παρέστησαν 772 αντιπρόσωποι από τους οποίους μόνο 135 ήσαν γυναίκες. Σε ό,τι αφορά το μορφωτικό επίπεδο των συνέδρων η τεράστια πλειοψηφία τους είχαν μόρφωση Δημοτικού Σχολείου. Μόνο 144 ήσαν απόφοιτοι σχολείων Μέσης Παιδείας και 72 απόφοιτοι πανεπιστημίων.

### ***Η ομιλία του Σπ. Κυπριανού στον προμαχώνα.***

Επανέρχομαι στον πρώτο χρόνο της “μόνιμης” πια δεκαετούς Προεδρίας του Σπύρου Κυπριανού, που άρχισε με το μακελειό του αεροδρομίου της Λάρνακας και το σοβαρό τραυματισμό των Κύπρο-Αιγυπτιακών σχέσεων.

Στο Κυπριακό εγκαινιάστηκε μια πολιτική στήρας αναμονής και υπέρμετρων προσδοκιών. Στις 20 Ιουλίου 1977 με την τελευταία ομιλία του από τον προμαχώνα στην πλατεία Ελευθερίας ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος φαινόταν ότι είχε αμφιβολίες σ’ ό,τι αφορούσε τη νέα πολιτική, που υιοθέτησε με τη συμφωνία Υψηλού Επιπέδου με τον Ραούφ Ντενκτάς. Ο καθένας έδιδε τη δική του ερμηνεία για τα όσα είπε ο Μακάριος στην τελευταία δημόσια ομιλία του.

Τη δική του ερμηνεία έδωσε ο Σπύρος Κυπριανού στην πρώτη εμφάνιση στον προμαχώνα, όπου συνέχισε την παράδοση του προκατόχου του. Η εμφάνισή του εκείνη προκαθόρισε τους μελλοντικούς χειρισμούς του Κυπριανού στο Κυπριακό. Σε

μια προσπάθεια να μιμηθεί και να ξεπεράσει τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο διακήρυξε με στόμφο:

*«Εγώ δεν πρόκειται να συναντήσω ποτέ τον κ. Ντενκτάς. Δέχομαι να συναντηθώ με άλλους Τουρκοκύπριους ηγέτες. Και δεν θα συναντηθώ με τον κ. Ντενκτάς, όσο και αν αγωνίζεται, γιατί θα αποκαλύψω αύριο τις δικές του διασυνδέσεις με τον Γερμανό διπλωμάτη που διώξαμε».*

Αισθανόμενος παντοδυναμία υπέβαλε σαν όρο για την έναρξη συνομιλιών την υποβολή εκ μέρους της τουρκικής πλευράς σχεδίου, με το οποίο θα αφηνόταν η Αμμόχωστος στα χέρια της Κυβέρνησης και άλλο σχέδιο πραγματικής ομοσπονδίας, που να διασφαλίζει τις αρχές ελεύθερης εγκατάστασης, διακίνησης και του δικαιώματος της περιουσίας, όπως και την αποχώρηση των ξένων στρατευμάτων.

Για τους νεότερους αναφέρουμε ότι ο περί ου λόγος Γερμανός διπλωμάτης, φερόταν ως μέλος μιας πρωτοφανούς συνωμοσίας, την οποία φαντάστηκε ο Πρόεδρος Κυπριανού και με την οποία ταλαιπώρησε για αρκετό καιρό την πολιτική ζωή του τόπου. Ένας από τους εγκέφαλους της συνωμοσίας αυτής φερόταν ο *Τάσος Παπαδόπουλος*, τον οποίο ο Πρόεδρος Κυπριανού απήλλαξε από τα καθήκοντα του συνομιλητού, τα οποία είχε αναλάβει μετά την παραίτηση του *Γλαύκου Κληρίδη*.

Το πόσο συνεπής ήταν με τις διακηρύξεις του ή το πόσο σοβαρές ήσαν οι διακηρύξεις αυτές, διαπιστώθηκε προτού περάσει ένας χρόνος. Στις 19 Μαΐου 1979 συναντήθηκε με το *Ραούφ Ντενκτάς*, τον οποίο δεν επρόκειτο να συναντήσει ποτέ. Με το *Ραούφ Ντενκτάς* έκανε τη δεύτερη συμφωνία Υψηλού Επιπέδου για την επανάληψη των συνομιλιών, χωρίς ωστόσο να έχει την Αμμόχωστο ή οποιαδήποτε νέα σχέδια Ομοσπονδίας από την τουρκική πλευρά και χωρίς να έχει αποχωρήσει έστω και ένας Τούρκος στρατιώτης. Το περιστατικό αυτό καθώς και πολλά άλλα, που ακολούθησαν στη δεκαετή Προεδρία Κυπριανού, κατέδειξαν ότι δεν υπήρξε συγκροτημένη πολιτική για το Κυπριακό, αλλά μόνο ηχηρά συνθήματα.

## *Το Αγγλο-αμερικανο-καναδικό σχέδιο και η στάση των πολιτικών δυνάμεων έναντί του.*

Ενώ το Κυπριακό βρισκόταν ενώπιον του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών μετά την έγκριση φιλοκυπριακού ψηφίσματος από τη Γενική Συνέλευση, το Νοέμβριο του 1978 υποβλήθηκε από κοινού από τις Ηνωμένες Πολιτείες τη Βρετανία και τον Καναδά το γνωστό ως **“αμερικανικό σχέδιο του 1978”**.

Στη Νέα Υόρκη βρισκόταν διακομματική αντιπροσωπεία προς υποστήριξη της Κυπριακής προσφυγής. Φαίνεται ότι μέλη της διακομματικής αντιπροσωπείας είδαν με καλό μάτι το αμερικανικό σχέδιο, το οποίο πίστευαν ότι δεν έπρεπε να σπεύσουμε να το απορρίψουμε. Ο *Εζεκίας Παπαϊωάννου* τηλεφώνησε στον Πρόεδρο Κυπριανού λέγοντας του ότι δεν θα έπρεπε να σπεύσει να απορρίψει το σχέδιο, και ότι θα έπρεπε να αναμένει την επιστροφή των άλλων πολιτικών ηγετών. Το αμερικανικό σχέδιο δόθηκε στη δημοσιότητα και άρχισε να προκαλεί τις πρώτες αντιδράσεις στην Κύπρο, οι οποίες δεν ήσαν έντονες. Παρατηρήθηκε στις πρώτες μέρες μια επιφυλακτικότητα, μέχρι τη μέρα κατά την οποία το Σοβιετικό Πρακτορείο Ειδήσεων *“Τας”* πρόβαλε την πρώτη αντίδραση της Σοβιετικής Ένωσης στο σχέδιο αυτό, το οποίο σε καμιά περίπτωση δεν μπορούσε να την ικανοποιεί προερχόμενο από τους σφοδρούς αντιπάλους της. Η στάση αυτή της Σοβιετικής Ένωσης επηρέασε αποφασιστικά το κλίμα για το αμερικανικό σχέδιο. Η επιφυλακτικότητα του Παπαϊωάννου μετετράπη αμέσως σε έντονη αντίθεση και έτσι το σχέδιο απερρίφθη, χωρίς να αναμένεται η Τουρκική στάση έναντι του σχεδίου. Αυτή η βιασύνη, που χαρακτήριζε τις περισσότερες ενέργειες της ελληνοκυπριακής πλευράς, επέτρεψε στην Τουρκική πλευρά να αποφύγει τη δοκιμασία να πάρει θέση, εφ’ όσον η θέση της ελληνοκυπριακής πλευράς καθιστούσε αχρείαστη και άνευ οποιασδήποτε σημασίας τη θέση της Τουρκίας.

Το αμερικανικό σχέδιο πρόσφερε μια πολύ καλή, κατά τη γνώμη μου, έκφραση και συγκεκριμένη διατύπωση της συμφωνηθείσας βάσης για την εγκαθίδρυση στην Κύπρο *δικοινοτικής διζωνικής ομοσπονδίας*. Το σχέδιο αυτό ήταν το καλύτερο που είχε υποβληθεί μέχρι τότε. Το σχέδιο προσφερόταν σαν βάση διαπραγματεύσεων μεταξύ των δύο κοινοτήτων. Παρόμοια σχέδια προσφέρθηκαν αργότερα από τα ίδια τα Ηνωμένα Έθνη. Μεταξύ άλλων το ένα έμεινε γνωστό ως **Δείκτες Κουεγιάρ** και το άλλο ως **Ιδέες Γκάλι**. Και τα δύο αυτά σχέδια παρουσίαζαν και μειονεκτήματα σε σύγκριση με το αμερικανικό σχέδιο.

Τα κυριότερα σημεία του αμερικανικού σχεδίου είναι:

- I. *Η Κυπριακή Δημοκρατία θα είναι “δικοινοτική κυρίαρχη, ανεξάρτητη και εδαφικά ακέραιη και αδέσμευτη αν επιθυμεί” Η ένωση ολόκληρης της Κύπρου ή μέρους της με άλλο κράτος αποκλείεται.*
- II. *Η Κύπρος θα έχει ένα “αποτελεσματικό ομοσπονδιακό σύστημα”. Θα γίνουν διαπραγματεύσεις με βάση τη συμφωνία Μακαρίου -Ντενκτάς και το Σύνταγμα του 1960 και θα ληφθούν υπόψη και τα ψηφίσματα του ΟΗΕ.*
- III. *Θα κατοχυρωθούν στο Σύνταγμα η ελευθερία διακίνησης, εγκατάστασης και ιδιοκτησίας.*
- IV. *Οι εξωτερικές υποθέσεις, η εξωτερική άμυνα, το νόμισμα, η Κεντρική Τράπεζα, το περιφερειακό και ξένο εμπόριο, η ομοσπονδιακή οικονομία, η μετανάστευση, η εγκατάσταση ξένων, τα τελωνεία και η πολιτική αεροπορία θα ανατεθούν στην ομοσπονδιακή Κυβέρνηση.*
- V. *Θα υπάρχει Άνω Βουλή με ίση αντιπροσώπευση των δύο κοινοτήτων και Κάτω Βουλή σύμφωνα με την αναλογία του πληθυσμού. Η Άνω Βουλή πρέπει να επικυρώνει τις αποφάσεις της Κάτω Βουλής.*
- VI. *Θα υπάρχει Πρόεδρος και Βοηθός Πρόεδρος του κράτους και ο καθένας θα εκλέγεται από την κοινότητα του. Ο Βοηθός Πρόεδρος θα αντικαθιστά τον Πρόεδρο όταν δεν εκτελεί τα καθήκοντα του ή απουσιάζει. Καμιά κοινότητα δεν θα αντιπροσωπεύεται στο Υπουργικό Συμβού-*

- 
- λιο με ποσοστό κάτω από το 30%.
- VII. Θα υπάρξει Συνταγματικό Δικαστήριο στο οποίο θα δι-  
ορίζονται ένας Έλληνας, ένας Τούρκος και ένας μη  
Κύπριος.
- VIII. Για διορισμό σε ανώτατες θέσεις θα πρέπει οι αποφά-  
σεις να επικυρώνονται από την Άνω Βουλή.
- IX. Θα υπάρχουν περιφερειακές κυβερνήσεις των δύο πε-  
ριφερειών και θα ασκούν εξουσίες και καθήκοντα, που  
θα καθορίζονται από το Σύνταγμα.
- X. Θα δημιουργηθεί ένα Σώμα με ίση συμμετοχή επισή-  
μων από τις δύο κοινότητες, για να εξασφαλίσει τη συ-  
νεργασία και την αρμονία μεταξύ των δύο περιοχών του  
κράτους.
- XI. Για τον καθορισμό της περιοχής, που θα διοικεί η κάθε  
κοινότητα θα ληφθούν υπόψη η οικονομία, η κτημοσύνη,  
η ασφάλεια η κατανομή του πληθυσμού και ιστορικοί  
παράγοντες. Η Τουρκοκυπριακή πλευρά θα δεχθεί “ση-  
μαντικό βαθμό γεωγραφικών αναπροσαρμογών προς  
όφελος των Ελληνοκυπρίων”.
- XII. Οι δύο πλευρές θα επιτρέψουν σε πρόσφυγες να γυρί-  
σουν στα σπίτια τους και θα “καθορισθούν προσωρινές  
πρόνοιες για να ικανοποιηθούν οι αξιώσεις εκείνων που  
δεν θα επιστρέψουν ή δεν θα θελήσουν να επιστρέψουν”
- XIII. Μέρος της τελικής λύσης θα είναι η αποχώρηση των μη  
Κυπριακών δυνάμεων από την Κύπρο. Θα μελετηθεί ο  
αφοπλισμός και η αποστρατικοποίηση της Κύπρου. Θα  
υπάρχουν όμως ελαφρά οπλισμένες αστυνομικές δυνά-  
μεις για την τήρηση του νόμου και της τάξης σε κάθε πε-  
ριοχή.
- XIV. Θα δημιουργηθεί ταμείο συμφιλίωσης, που θα χρημα-  
τοδοτηθεί από την κεντρική Κυβέρνηση και θα διοικείται  
από τις δύο κοινότητες μαζί. Το Ταμείο θα χρησιμοποιη-  
θεί για οικιστικούς σκοπούς και για αναπτυξιακά έργα σε  
περιοχές, που χρειάζονται βοήθεια.
- XV. Η περιοχή του Βαρωσιού θα κατοικηθεί και πάλιν από

---

*τους Ελληνοκύπριους κάτω από την προστασία των Ηνωμένων Εθνών. Η επανεγκατάσταση θα συζητηθεί “σε φάσεις” κατά τη διάρκεια των διακοινοτικών συνομιλιών. Η έκταση, που θα κατοικηθεί θα περιλαμβάνει την περιοχή νότια του Αγίου Νικολάου και του παλιού δρόμου Λευκωσίας-Αμμοχώστου. Κατά την οριστική διευθέτηση της περιοχής της επανεγκατάστασης θα ληφθούν υπόψη η ασφάλεια της παλιάς Αμμοχώστου και των Τουρκοκυπρίων και του λιμανιού της Αμμοχώστου.»*

Εκείνο που έκαμε η μεγάλη πλειοψηφία της πολιτικής ηγεσίας ήταν η συνηθισμένη τακτική της επισημάνσεως των “αρνητικών” και των “θετικών” σημείων του σχεδίου, χωρίς να λαμβάνει υπόψη ότι το σχέδιο αυτό αποτελούσε βάση για συζήτηση και όχι τη λύση του Κυπριακού. Η επισήμανση των αρνητικών σημείων επηρεαζόταν αποφασιστικά από έμμονες ιδέες και όχι από τη λογική. Για παράδειγμα θεωρήθηκε ως αρνητικό σημείο του σχεδίου η πρόνοια ότι η Κύπρος θα είναι “αδέσμευτη αν επιθυμεί”. Αυτό κατά την άποψη μέρους της πολιτικής ηγεσίας αφήνει να εννοηθεί ότι μια δυτικόφιλη κυπριακή κυβέρνηση δυνατό να μη επιθυμεί παραμονή της Κύπρου στο κίνημα των αδέσμευτων. Δηλαδή εθεωρείτο δεδομένο ότι η Κύπρος θα παρέμενε αιώνια αδέσμευτη χώρα έστω και αν η τεράστια πλειοψηφία του λαού της επιθυμούσε κάτι το διαφορετικό. Αυτό δηλαδή που ίσχυσε σε όλες τις χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού, πολλές από τις οποίες κατέστησαν μέλη του ΝΑΤΟ, δεν μπορούσε να ισχύσει στην Κύπρο. Ένα δεύτερο “αρνητικό σημείο” είναι ότι στις διακοινοτικές συνομιλίες, που θα διεξάγονταν με βάση τη συμφωνία Μακαρίου-Ντενκτάς και το σύνταγμα του 1960, θα λαμβάνονταν υπόψη και τα ψηφίσματα του ΟΗΕ. Η διατύπωση ότι θα λαμβάνονται υπόψη τα ψηφίσματα και όχι να αποτελέσουν τη βάση των συνομιλιών, θεωρήθηκε ως απομάκρυνση από τα ψηφίσματα του ΟΗΕ.

Ως πολύ αρνητικό σημείο κρίθηκαν οι περιορισμένες εξουσίες, που παρέιχε στην κεντρική κυβέρνηση. Το θέμα αυτό απασχόλησε σε πολλές περιπτώσεις τις ηγεσίες της Ελλάδας και της



Κύπρου. Ο Καραμανλής ήταν σταθερά εναντίον της ισχυρής κεντρικής κυβέρνησης και υποστήριζε με επιμονή ότι εκείνο, που προέχει ήταν η επανάκτηση του μεγαλύτερου ποσοστού εδάφους από τους Ελληνοκύπριους. Αυτό ικανοποιείται από το αμερικανικό σχέδιο με την πρόνοια ότι η Τουρκοκυπριακή πλευρά θα δεχθεί «σημαντικό βαθμό γεωγραφικών προσαρμογών προς όφελος των Ελληνοκυπρίων».

Στο σχέδιο υπήρχαν πολύ σημαντικές πρόνοιες, που αφορούσαν την αποχώρηση των ξένων στρατευμάτων και την σε φάσεις επανεγκατάσταση στο Βαρώσι, κάτι που δεν επαναλήφθηκε σε κατοπινά σχέδια.

Το σημαντικότερο όλων είναι ότι το Σχέδιο δεν αποτελούσε τη λύση του Κυπριακού, αλλά ένα πλαίσιο, που προσφερόταν για την αναζήτηση λύσης.

Η Κυβέρνηση Κυπριανού απέρριψε, ασυζητητί, το σχέδιο με αποτέλεσμα να παρέρχεται ο χρόνος χωρίς να διεξάγονται συνομιλίες μεταξύ των δύο Κοινοτήτων. Της απόρριψης του σχεδίου δεν προηγήθηκε καμιά συνεννόηση μεταξύ των πολιτικών δυνάμεων του τόπου. Το Εθνικό Συμβούλιο, που δημιούργησε ο Μακάριος μετά την επιστροφή του, τον Δεκέμβριο του 1974, πέθανε μαζί με το δικό του θάνατο τον Αύγουστο του 1977. Ο *Σπύρος Κυπριανού* δεν αισθανόταν την ανάγκη διαβουλεύσεων με την υπόλοιπη ηγεσία. Σε όλη τη διάρκεια της πρώτης πενταετούς θητείας του στην Προεδρία σπάνια είχε κοινές συσκέψεις με τους άλλους πολιτικούς ηγέτες. Ούτε και αισθάνθηκε την ανάγκη να συγκαλέσει το Εθνικό Συμβούλιο. Το Εθνικό Συμβούλιο ξανάρχισε τη λειτουργία του κατά τη δεύτερη προεδρική θητεία του *Σπύρου Κυπριανού*. Αλλά η λειτουργία του κράτησε μερικούς μόνο μήνες. Διελύθη, ύστερα από έντονες διαφωνίες, που εκφράστηκαν σ' αυτό αλλά και στη Βουλή των Αντιπροσώπων, για τις ενέργειες και τους χειρισμούς του *Σπύρου Κυπριανού* κατά την περίοδο του τέλους του 1984 και των αρχών του 1985. Ο *Σπύρος Κυπριανού* συμπεριφερόταν ως *Εθνάρχης* και σε πολλές περιπτώσεις χρησιμοποιούσε αποσπάσματα λόγων, που είχε εκφωνήσει στο παρελθόν ο Μακάριος για να δείξει ότι ήταν ο συνεχιστής του Εθνάρχη. Η συμβουλή του *Κωνσταντίνου*

Τσάτσου κατά την κηδεία του Μακαρίου ξεχάστηκε πολύ σύντομα. Δεν αφορούσαν τον *Σπύρο Κυπριανού* οι συμβουλές του Τσάτσου:

«Ο, τι έκανες εσύ ως μοναδικό πρόσωπο θα το κάνη τώρα ενωμένος ο ίδιος ο Κυπριακός λαός. Τη θέση του Εθνάρχη θα την πάρη το ενωμένο έθνος. Τη δύναμη της προσωπικότητάς θα την αντικαταστήση η δύναμη της καθολικότητας ενός λαού».

Ο *Σπύρος Κυπριανού* πίστεψε ότι ήταν μοναδικό πρόσωπο, Εθνάρχης και δυνατή προσωπικότητα.

Οι ιδέες του “αμερικανικού σχεδίου” περιλήφθηκαν σε όλα τα μετέπειτα σχέδια, που υπέβαλαν τα Ηνωμένα Έθνη. Οι ιδέες αυτές αναφέρονται πιο αναλυτικά στη **Δέσμη Ιδεών Γκάλι**, που αποτελεί το σοβαρότερο έγγραφο, που υπέβαλαν ποτέ τα Ηνωμένα Έθνη για να αποτελέσει τη βάση διαπραγματεύσεων μεταξύ των δύο Κοινοτήτων. Ο Πρόεδρος Βασιλείου είχε αποδεχθεί τη διεξαγωγή διαπραγματεύσεων με βάση της Δέσμη για να καταλήξουμε πριν από την ήττα του στις προεδρικές εκλογές του 1993, στο περίφημο **Τρίπτυχο**. Δυστυχώς την ίδια απορριπτική πολιτική ακολούθησε ο θεωρούμενος ως ρεαλιστής πολιτικός όταν ανεδείχθη Πρόεδρος και στα πρώτα χρόνια της συγκυβέρνησης του με τον *Σπύρο Κυπριανού* (1993-1998), οπότεν θέταμε όρους για να συνεχίσουμε το διακοινοτικό διάλογο. Μερικοί από τους όρους αυτούς, που ονομάστηκαν **κοινό έδαφος** ισοδυναμούσαν με λύση του Κυπριακού, προτού παρακαθίσουμε σε συνομιλίες.

Τα αρνητικά σημεία του αμερικανικού σχεδίου δεν μπόρεσε να αντιμετωπίσει ο *Σπύρος Κυπριανού* όταν υποχρεώθηκε να παρακαθήσει σε συνομιλίες με τον *Ραούφ Ντενκτάς* και να καταλήξει στη **συμφωνία των δέκα σημείων**. Η συμφωνία αυτή καθώς και η προηγούμενη του Μακαρίου- Ντενκτάς θεωρούνται ως τα “**ευαγγέλια**” της πολιτικής που ακολουθούμε για το Κυπριακό. Θα δούμε αργότερα πόσο πιστοί είμαστε στα ευαγγέλια.

Το **Αμερικανο-καναδικο-αγγλικό σχέδιο** απορρίφθηκε

από έκτακτη ολομέλεια της Κ.Ε. και Κ.Ε.Ε. του ΑΚΕΛ. Η σχετική απόφαση αναφέρει:

*«Η ολομέλεια της Κ.Ε. και της Κ.Ε.Ε. του ΑΚΕΛ συναισθανόμενη όλους τους κινδύνους, που προέρχονται από την ανάμιξη του ιμπεριαλιστικού παράγοντα στα εσωτερικά μας ζητήματα και από την προσπάθεια του να εκτροχιάσει το Κυπριακό από τα Ηνωμένα Έθνη απορρίπτει οποιαδήποτε πρωτοβουλία ή ενέργεια, που σκοπεί στην απομάκρυνση του Κυπριακού από τα πλαίσια και τις αποφάσεις του ΟΗΕ σε διάσκεψη τύπου Καμπ Ντέβιτ».*

Ολοκληρωμένη η θέση του ΑΚΕΛ όπως αυτή έχει αποφασισθεί από την έκτακτη ολομέλεια της Κ.Ε. και της Κ.Ε.Ε. του Κόμματος είναι:

- α) Το Κυπριακό να παραμείνει στα πλαίσια και να λυθεί με βάση της αποφάσεις του ΟΗΕ.
- β) Οι εσωτερικές πτυχές πρέπει να συζητηθούν από τους ίδιους τους Κυπρίους, χωρίς ξένα ανάμιξη.
- γ) Οι διεθνείς πτυχές του Κυπριακού να συζητηθούν και διευθετηθούν σε ειδική Διεθνή Διάσκεψη.
- δ) Καλείται ο Γ.Γ. να αναπτύξει πρωτοβουλία για την εξασφάλιση “συμφωνημένης βάσης” για επανέναρξη των διακοινοτικών συνομιλιών».

Σε κανένα σημείο της απόφασης δεν γίνεται αναφορά στο περιεχόμενο του αμερικανικού σχεδίου. Αυτό το είχε επισημάνει σε δηλώσεις του ο Πρόεδρος της ΕΔΕΚ Βάσος Λυσσαριδής για να πάρει την απάντηση από τον εκπρόσωπο του ΑΚΕΛ ότι το ΑΚΕΛ

*«δεν δικαιολογείται σε κανένα για τη θέση του, που είναι κρυστάλλινη και μόνο εκείνοι, που έχουν τάξει σαν σκοπό τους την πάση θυσία καταπολέμηση του ΑΚΕΛ τολμούν να τη διαστρεβλώσουν. Το ΑΚΕΛ τόνισε και τονίζει ότι το να μπου-*

με στη συζήτηση του πλαισίου, όπως έκαμε και κάμνει η ΕΔΕΚ είναι ακριβώς αυτό που επιθυμούν οι συγγραφείς του πλαισίου. Το ΑΚΕΛ δεν μπήκε και δεν θα μπει σε συζήτηση του αμερικανικού πλαισίου και αυτό είναι θέμα αρχής για μας γιατί συνιστά κατάφωρη επέμβαση στα εσωτερικά της Κύπρου.

Το ενδεχόμενο ανακήρυξης τουρκοκυπριακού κράτους είναι μεγαλύτερο όταν δεν διεξάγονται συνομιλίες. Εφ' όσο όμως ο κ. Λυσσαρίδης αναγνωρίζει τον κίνδυνο ανακήρυξης ανεξάρτητου τουρκοκυπριακού κράτους, ο καλύτερος τρόπος αντιμετώπισης του είναι οι διακοινοτικές συνομιλίες και η καταβολή από μέρους μας κάθε προσπάθειας για συνεννόηση και συμφωνία βάσει των αποφάσεων του ΟΗΕ και των 4 κατευθυντηρίων γραμμών Μακαρίου-Ντενκτάς».

### *Η συμφωνία Κυπριανού Ντενκτάς.*

Τον Μάιο του 1979 πραγματοποίησα την πρώτη μου επίσκεψη στην Κάρπαθο, που βρίσκεται, μεταξύ της Ρόδου και της Κρήτης. Βρισκόμουν στο πανέμορφο απομονωμένο χωριό Όλυμπος όταν άκουσα από το ραδιόφωνο την επιτευχθείσα συμφωνία μεταξύ Κυπριανού και Ντενκτάς για τη συνέχιση των ενδοκυπριακών συνομιλιών. Ο **Νίκος Ορφανός**, που με φιλοξενούσε στο μικρό του ξενοδοχείο στο Διαφάνι, που είναι ο πρώτος σταθμός προς τον Όλυμπο, μου υπέβαλε ερωτήσεις για το μέλλον που θα μπορούσε να έχει η συμφωνία αυτή. Εξέφραζε την ανησυχία όλων των απλών ανθρώπων για τη συνεχιζόμενη παράταση της εκκρεμότητας του Κυπριακού. Δεν μπορούσα να δώσω σαφείς απαντήσεις, γιατί δεν γνώριζα το περιεχόμενο της συμφωνίας. Εκείνο που με έκαμε να αισθάνομαι κάποια ικανοποίηση ήταν ότι οι δύο ηγέτες συμφώνησαν να ξαναρχίσουν οι διακοινοτικές συνομιλίες σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, δηλαδή στις 15 Ιουνίου 1979. Έτσι θα ετίθετο τέρμα σε μια άγονη περίοδο δύο περίπου χρόνων, κατά την οποία δεν υπήρξαν καθόλου επαφές μεταξύ εκπροσώπων των δύο κοινοτήτων.

Όταν επέστρεψα στην Κύπρο, διαπίστωσα ότι η συμφωνία Κυπριανού Ντενκτάς, άνκαι περιλάμβανε περισσότερα σημεία από τη συμφωνία Μακαρίου Ντενκτάς, ωστόσο το πλαίσιο της ήταν πολύ γενικόλογο και εξαρτάτο από την επιθυμία και την ικανότητα των ηγεσιών των δύο κοινοτήτων η επίτευξη οποιασδήποτε προόδου. Το πλαίσιο που πρόσφερε η συμφωνία Κυπριανού- Ντενκτάς, δεν ξεπερνούσε τις αδυναμίες και τα προβλήματα, που δημιουργούσε το αμερικανικό σχέδιο.

Τα βασικότερα σημεία της συμφωνίας ήταν:

*Η επανάληψη των ενδοκυπριακών συνομιλιών στις 15 Ιουνίου 1979.*

*Βάση των συνομιλιών θα ήταν οι τέσσερις κατευθυντήριες γραμμές της συμφωνίας Μακαρίου-Ντενκτάς και τα ψηφίσματα του ΟΗΕ.*

*Θα πρέπει να υπάρχει σεβασμός για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες όλων των πολιτών της Κυπριακής Δημοκρατίας. Οι συνομιλίες θα καλύψουν όλες τις εδαφικές και συνταγματικές πτυχές.*

*Θα δοθεί προτεραιότητα στην επίτευξη συμφωνίας για την επανεγκατάσταση στα Βαρώσια υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών και ότι μόλις επιτευχθεί συμφωνία για τα Βαρώσια αυτή θα εφαρμοζόταν χωρίς να αναμένεται η έκβαση των συνομιλιών για τις άλλες πτυχές του Κυπριακού.*

*Συμφωνήθηκε αποχή από οποιαδήποτε ενέργεια που θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο την έκβαση των συνομιλιών και θα δοθεί ιδιαίτερη σημασία για την προαγωγή καλής πίστης και αμοιβαίας εμπιστοσύνης.*

*Αποστρατικοποίηση της Κύπρου.*

*Επαρκείς εγγυήσεις ανεξαρτησίας, κυριαρχίας και εδαφικής ακεραιότητας και του αδεσμεύτου της Δημοκρατίας.*

Σε όλα τα σημεία της συμφωνίας υπήρχαν διαφορετικές ερμηνείες. Και αυτό δεν άργησε πολύ να φανεί. Στην πρώτη κιά-

λας συνάντηση του νέου συνομιλητή της ελληνοκυπριακής πλευράς **Γεώργιου Ιωαννίδη** με τον συνομιλητή της τουρκοκυπριακής πλευράς, **Ονάν** διατυπώθηκαν διαφορετικές ερμηνείες για το τι σήμαινε **διζωνική ομοσπονδία** και **ασφάλεια της τουρκοκυπριακής κοινότητας**. Υπήρξε και πάλιν ένα κενό στις συνομιλίες και μετά την επανάληψη τους προσέκρουαν και πάλιν στις ριζικές διαφωνίες των δύο πλευρών. Υποβλήθηκαν τουρκικές προτάσεις, οι οποίες ήταν φυσικό να κριθούν ως απαράδεκτες από την ελληνοκυπριακή κοινότητα. Το ίδιο απαράδεκτες κρίθηκαν από την τουρκοκυπριακή πλευρά οι προτάσεις, που υπέβαλε η ελληνοκυπριακή πλευρά. Τελικά επανήλθαμε ουσιαστικά στο “αμερικανικό σχέδιο” με την αξιολόγηση, που είχε κάμει ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ **Κούρτ Βάλτχάϊμ**. Οι Ιδέες Βάλτχάϊμ δεν διέφεραν πολύ από το “αμερικανικό σχέδιο”. Η Κυβέρνηση Κυπριανού, ενώ διαφώνησε πάνω στις περισσότερες ιδέες Βάλτχάϊμ, ωστόσο είπε ότι θα συνεργασθεί μαζί του για την επίλυση του Κυπριακού.

### ***Ο Ανδρέας Παπανδρέου σχηματίζει την πρώτη κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ.***

Ο Καραμανλής δεν τέλειωσε τη θητεία του στην πρωθυπουργία και τον Μάιο του 1980, μεταπήδησε στην Προεδρία της Ελληνικής Δημοκρατίας. Τον διαδέχθηκε στην πρωθυπουργία ο **Γεώργιος Ράλλης** και πολύ σύντομα στις εκλογές του 1981 το ΠΑΣΟΚ αναδεικνύεται το πρώτο κόμμα και ο **Ανδρέας Παπανδρέου** καθίσταται πρωθυπουργός της Ελλάδας. Ο ρόλος του στις μετέπειτα εξελίξεις του Κυπριακού ήταν αποφασιστικός. Το ιδιαίτερο ενδιαφέρον του για την Κύπρο το έδειξε από την πρώτη στιγμή της εκλογής του. Η πολιτική του στο Κυπριακό ήταν εντελώς διαφορετική από την πολιτική του **Κωνσταντίνου Καραμανλή**. Τον Φεβρουάριο του 1982 πραγματοποίησε επίσημη επίσκεψη στην Κύπρο. Ήταν ο πρώτος πρωθυπουργός της Ελλάδας που επισκεπτόταν ποτέ την Κύπρο. Η επίσκεψη εκείνη θα παραμείνει ιστορική για τη θερμή παλλαϊκή υποδοχή, που

επεφυλάχθη στον Παπανδρέου και για την μακροσκελή ομιλία του Σπύρου Κυπριανού κατά το δείπνο προς τιμή του Έλληνα πρωθυπουργού. Η ομιλία παρέμεινε γνωστή ως η *ομιλία του δείπνου*.

Η αλλαγή σκυτάλης στην εξουσία της Ελλάδας σήμανε και την αλλαγή στην πολιτική που άρχισε στο τέλος της θητείας του να ακολουθεί ο Σπύρος Κυπριανού, αφού έγινε περισσότερο διαλλακτικός και συνεργαζόταν στενότερα με τον Καραμανλή. Από το Αρχείο Καραμανλή προκύπτει ότι δεν υπήρχε η αναμενόμενη συνεργασία και συντονισμός μεταξύ των Κυβερνήσεων της Κύπρου και της Ελλάδας. Το ότι υπήρχαν προβλήματα στον τομέα αυτό το επεσήμανε ο Κωνσταντίνος Καραμανλής σε συνάντηση που είχε με τον Πρόεδρο Κυπριανού στις 15 Ιουνίου 1978. Στο πρακτικό της συνάντησης αναφέρεται ότι για τους μελλοντικούς χειρισμούς ο πρωθυπουργός Καραμανλής είπε:

*«Θα πρέπει εφεξής να υπάρχει καλύτερος συντονισμός κι έγκαιρος προσυεννόησις μεταξύ Λευκωσίας και Αθηνών κάθε φορά, που η Κυπριακή Κυβέρνηση θα αναλαμβάνει πρωτοβουλίες στους διεθνείς οργανισμούς».*

Ο Πρόεδρος Κυπριανού συμφώνησε με τις υποδείξεις του Έλληνα πρωθυπουργού και μάλιστα, όπως αναφέρεται στο Αρχείο,

*«ενεπιστεύθη στον κ. Πρωθυπουργό ότι είχε σκεφθεί να πει στον κ. Βανς ότι η Κύπρος είναι έτοιμη να γίνει μέλος του ΝΑΤΟ, αλλά δεν το είπε διότι δεν θεώρησε τη στιγμή κατάλληλη».*

Η συνεργασία του Προέδρου Κυπριανού δεν ήταν καλύτερη με την Κυβέρνηση Παπανδρέου, που ανέλαβε την εξουσία το 1981. Η επίσκεψη του Ανδρέα Παπανδρέου στην Κύπρο δεν συνέβαλε καθόλου στη δημιουργία καλών σχέσεων με τον Σπύρο Κυπριανού. Το Αρχείο Καραμανλή είναι πολύ αποκαλυπτικό για την ανυπαρξία οποιωνδήποτε σχέσεων μεταξύ του Ανδρέα Παπανδρέου και του Σπύρου Κυπριανού. Ο Ανδρέας Παπανδρέου αρνείτο να απαντήσει στο τηλέφωνο όταν στην άλλη πλευρά της γραμμής βρισκόταν ο Σπύρος Κυπριανού. Οι σχέσεις μεταξύ των δύο ανδρών είχαν ψυχρανθεί όταν ο Σπύρος

*Κυπριανού* στην προσπάθεια του να επανεκλεγεί ετοιμαζόταν να υπογράψει το **μίνιμουμ πρόγραμμα** συνεργασίας με το ΑΚΕΛ. Αυτό προκάλεσε την αγανάκτηση του *Ανδρέα Παπανδρέου*. Όταν τον Απρίλιο του 1982 ανακοινώθηκε η συνεργασία ΔΗΚΟ-ΑΚΕΛ ο Κυβερνητικός εκπρόσωπος στην Αθήνα την αποδοκίμασε χωρίς καμιά επιφύλαξη. Η δήλωση του Κυβερνητικού Εκπροσώπου στην Αθήνα έγινε το βράδυ και η εδώ πρεσβεία της Ελλάδας φρόντισε να μας τη στείλει χωρίς καμιά καθυστέρηση για μετάδοση από τα βραδινά δελτία ειδήσεων του ΡΙΚ. Πληροφόρησα τον Γενικό Διευθυντή ότι κάτι κακό προμηνύετο και ότι η θέση του Ιδρύματος ήταν πολύ λεπτή και έπρεπε να δώσει πλήρη κάλυψη στον πόλεμο των ανακοινώσεων που επέκειτο.

Επειδή ήταν γνωστή η ανικανότητα των περισσοτέρων ανθρώπων που ήσαν γύρω από τον *Σπύρο Κυπριανού*, ο *Ανδρέας Χριστοφίδης* μετέβη στο Προεδρικό Μέγαρο για να βοηθήσει στην ετοιμασία της απάντησης του *Σπύρου Κυπριανού*. Έτσι μαζί με τη δήλωση του Κυβερνητικού Εκπροσώπου στην Ελλάδα είχαμε και την απάντηση εκ μέρους του Προέδρου *Κυπριανού*. Εκείνο που προκαλούσε εντύπωση ήταν η ταχύτητα με την οποία ανταλλάσσονταν οι αλληλοκατηγορίες μεταξύ Αθηνών και Λευκωσίας. Μόλις τέλειωνε η ανάγνωση της απάντησης του *Σπύρου Κυπριανού*, παίρναμε ανταπάντηση από την Αθήνα, την οποία ακολουθούσε η ανταπάντηση του *Σπύρου Κυπριανού*.

Μέσα σε ένα δελτίο ειδήσεων, το οποίο παρατάθηκε, μετεδόθησαν τουλάχιστον πέντε δηλώσεις και αντιδηλώσεις αναφορικά με το θέμα αυτό. Εν πάση περιπτώσει η ενέργεια αυτή των Αθηνών και του *Ανδρέα Παπανδρέου* συνιστούσε μια κατάφωρη επέμβαση στις εσωτερικές υποθέσεις της Κύπρου. Η αντίθεση στη σύμπληξη του μετώπου ΔΗΚΟ-ΑΚΕΛ δεν περιοριζόταν μόνο στον *Ανδρέα Παπανδρέου*. Αντίθεση είχε εκφράσει και ο Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας *Κωνσταντίνος Καραμανλής*, ο οποίος σε συνάντηση που είχε με τον Πρόεδρο *Κυπριανού* στις 4 Ιουνίου 1982 «*υπέδειξε στον κύριο Κυπριανού να διαλύσει την εντύπωση ότι με τη συμφωνία του με το ΑΚΕΛ δη-*



---

*μιουργήθηκε Λαϊκό Μέτωπο, γιατί η εντύπωση αυτή δεν ενθαρρύνει τις δυτικές χώρες, οι οποίες είναι οι μόνες, που έχουν και το συμφέρον και την δυνατότητα να βοηθήσουν για την εξεύρεση δικαίας λύσεως του Κυπριακού».*

### ***Η αντίδραση μου στο μίνιμουμ Πρόγραμμα.***

Μετά την επανεκλογή του Προέδρου Κυπριανού στις 13 Φεβρουαρίου 1983 από τον πρώτο γύρο των εκλογών με ποσοστό 56.54% ο Γενικός Διευθυντής *Ανδρέας Χριστοφίδης* έχοντας την εντύπωση ότι περιλαμβανόμενοι μεταξύ των υποστηρικτών του μίνιμουμ προγράμματος και της συνεργασίας ΑΚΕΛ-ΔΗΚΟ, μου ανέφερε ότι το μίνιμουμ πρόγραμμα δεν αποτελεί κυβερνητικό πρόγραμμα και ότι θα πρέπει να αποφεύγεται οτιδήποτε που θα συνιστούσε προβολή του προγράμματος αυτού. Όταν πληροφόρησα τον φίλο μου *Ανδρέα* ότι ήμουν ένας από τους σφοδρότερους πολέμιους αυτού του παράξενου ζευγαρώματος χαμογέλασε και μου είπε πολύ φιλικά:

*«Λυτούμαι γιατί έχω παρασυρθεί από ορισμένες κουβέντες που άκουσα. Τώρα που σε ακούω αντιλαμβάνομαι πως ήταν αδύνατο άνθρωπος με το δικό σου μυαλό να υποστηρίξει την επανεκλογή του Σπύρου Κυπριανού».*

Και πράγματι περιλαμβάνομαι μεταξύ των ελαχίστων εκείνων προσώπων που, άγκαι είχαν την προέλευση τους από την αριστερά, αντιτάχθηκαν σε κάθε συνεργασία για την επανεκλογή του *Σπύρου Κυπριανού*. Την αντίθεση μου την εξέφρασα σε συναντήσεις, που είχα με τον *Εζεκία Παπαϊωάννου*. Στην προσπάθεια μου να πείσω το ΑΚΕΛ να αποφύγει το λάθος της επανεκλογής του Σπύρου είχα την πολύτιμη συμπαράσταση και βοήθεια του *Τάσου Παπαδόπουλου*, ο οποίος με εφοδίασε με επιχειρήματα, μερικά από τα οποία ήσαν και έγγραφα, τα οποία όμως δεν ήσαν αρκετά να πείσουν τον *Εζεκία*, ενώ θα έπρεπε να τον είχαν πείσει. Του ανέφερα ότι σε καμιά περίπτωση δεν επρόκειτο να ακολουθήσω το ΑΚΕΛ στον κατήφορο που το οδηγούσε ο Σπύρος και μάλιστα του ανέφερα ποια ένδειξη θα

είχε το ψηφοδέλτιο μου, που θα ήταν άκυρο και θα εξέφραζε τη διαμαρτυρία μου γιατί κανένας από τους τρεις υποψηφίους δεν με εξέφραζε. Ούτε ο *Σπύρος Κυπριανού* ούτε ο *Γλαύκος Κληρίδης*, που πήρε 33.93% ούτε ο *Βάσος Λυσσαρίδης*, που πήρε 9.5%.

Τις πρώτες μεταμεσονύκτιες ώρες της 13<sup>ης</sup> Φεβρουαρίου 1983, ενώ μεταδίδαμε τα τελευταία αποτελέσματα των Προεδρικών εκλογών με πήρε στο τηλέφωνο ο *Εζεκίας Παπαϊωάννου* για να μου εκφράσει την αγανάκτηση του, γιατί ο *Σπύρος Κυπριανού* δεν δεχόταν να σταθεί δίπλα του στην εξέδρα κατά την τελετή της ανακήρυξης του σε Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Ο *Εζεκίας* με ρώτησε για τις διευθετήσεις που κάμαμε για την κάλυψη της τελετής και μου ανέφερε ότι προειδοποίησε τον *Κυπριανού* πως αν επιμένει να μη βρίσκεται στο πλευρό του θα αναγκαστεί να κάμει ξεχωριστή εμφάνιση στην τηλεόραση. Του εξέφρασα πλήρη προθυμία για την αποστολή τηλεοπτικού συνεργείου για να καλύψει οποιαδήποτε δήλωση του. Θα ήταν η είδηση της ημέρας, σημαντικότερη και από την εκλογή του Προέδρου. Φαίνεται ότι η απειλή ήταν αποτελεσματική και ο *Εζεκίας*, όσο κοντινά και να ήσαν τα πλάνα κατά την κινηματογράφηση του Προέδρου ήταν κατά κανόνα μέσα στο πλάνο.

### ***Υπό το βλέμμα του Βούδα.***

Θα πρέπει να αναφέρω ότι οι εκλογές του 1983 ήσαν οι πρώτες εκλογές στην ιστορία της Κύπρου, στις οποίες δόθηκε μια σχετικά αξιοπρεπής κάλυψη από το ΡΙΚ. Παραχωρήθηκε χρόνος στα κόμματα τόσο στο ραδιόφωνο όσο και στην τηλεόραση και τέθηκαν ορισμένοι κανόνες, που εγκρίθηκαν από όλα τα κόμματα. Έγιναν συσκέψεις στο Ίδρυμα με τη συμμετοχή εκπροσώπων κομμάτων. Βέβαια η κάλυψη που προσφέραμε δεν ήταν εκείνη, που επιθυμούσαμε ως επαγγελματίες. Εμείς θέλαμε μια περισσότερο ενεργή συμμετοχή του Ίδρυματος με ανακρίσεις των υποψηφίων από “εχθρικούς” δημοσιογράφους και να μη τηρούνται αυστηρά χρονικά πλαίσια, που μειώνουν

την ποιότητα και το ενδιαφέρον του προγράμματος. Ύστερα, έπειτα από απαίτηση των κομμάτων, εκπρόσωποι των υποψηφίων είχαν το δικαίωμα να επεμβαίνουν κατά τη σύνταξη των ταινιών, οι οποίες εγυρίζοντο από δύο κάμερες με καθορισμένο σενάριο, που περιλάμβανε το ίδιο *Shot* έναρξης της κάλυψης, που ήταν μακρινό πλάνο της συγκέντρωσης και μεσαίο πλάνο της προσέλευσης του υποψηφίου Προέδρου και της συνοδείας του στην εξέδρα. Ακολουθούσαν κοντινά πλάνα του ομιλητή με *cut aways* από τη συγκέντρωση και τέλειωναν με τις επευφημίες και το χαιρετισμό του υποψηφίου Προέδρου και των συνεργατών του.

Επειδή για λόγους ασφάλειας οι κινηματογραφιστές έκαναν υπερκάλυψη οι εκπρόσωποι των υποψηφίων είχαν το δικαίωμα να επιλέγουν τις σκηνές που ήθελαν. Εκ μέρους του *Σπύρου Κυπριανού* το έργο αυτό έκανε συνήθως ο **Νίκος Ρολάνδης**, Υπουργός Εξωτερικών στην Κυβέρνηση Κυπριανού. Το σοβαρό πρόβλημα που αντιμετώπιζε ο Ρολάνδης ήταν πώς θα αποφεύγετο από την εικόνα ο *Εζεκίας Παπαϊωάννου*, ο οποίος στεκόταν δίπλα από τον Κυπριανού και λόγω του πολύ μεγαλύτερου ύψους του παρακολουθούσε συνήθως αγέλαστος τον *Σπύρο Κυπριανού*. Στην εικόνα αυτή ο *Νίκος Ρολάνδης* έδωσε τον τίτλο της γνωστής κινηματογραφικής ταινίας “*Υπό το βλέμμα του Βούδα*”. Αλλά ο “*Βούδας*” *Εζεκίας Παπαϊωάννου* δεν μπορούσε να φύγει από την εικόνα, με οποιοδήποτε μοντάζ και αν γινόταν.

Όταν τέλειωσε η προεκλογική εκστρατεία ο *Σπύρος Κυπριανού* και οι άλλοι συνεργάτες από το Κόμμα του ασφαλώς θα αναφώνησαν με ανακούφιση: “*Επί τέλους μόνος*”. Και επεδίωξε να είναι μόνος στην εξέδρα, κατά την τελετή της ανακήρυξης του σε Πρόεδρο. Αλλά *άλλαι μέν αι βουλαί του Σπύρου, άλλα δε Βούδας κελεύει*.

Των προεδρικών εκλογών του 1983 προηγήθηκαν οι βουλευτικές εκλογές του 1981, οι πρώτες, που διεξήχθησαν με το σύστημα της ενισχυμένης αναλογικής. Οι εκλογές αυτές έδωσαν μια σαφή εικόνα του πολιτικού σκηνικού της Κύπρου και το κάθε κόμμα εκπροσωπήθηκε στη Βουλή ανάλογα με τη δύναμη του. Αποδείχθηκε ότι το ΑΚΕΛ, στο οποίο παραχωρούνταν “χα-

*πρικώς*” πέντε έδρες στην πρώτη Βουλή και εννιά έδρες στη βουλή του 1976 εδικαιούτο 30% περισσότερες έδρες. Έτσι στις εκλογές της 24<sup>ης</sup> Μαΐου 1981 το ΑΚΕΛ αναδείχθηκε πρώτο Κόμμα με 32.77% και δώδεκα έδρες, ακολούθησε ο ΔΗΣΥ με 31.92% με επίσης δώδεκα έδρες. Τρίτο Κόμμα ήταν το ΔΗΚΟ με 19.5% και με οχτώ έδρες και τελευταία η ΕΔΕΚ με 8.14% και τρεις έδρες, σύνολο 35 έδρες που είχε τότε η Βουλή.

Τις ψήφους άλλων τριών μικρών κομμάτων τις κατασπάραζαν τα μεγαλύτερα κόμματα. Το ΠΑΜΕ του **Χρυσόστομου Σοφιανού** εξασφάλισε 2.79%, η Ένωση Κέντρου του *Τάσου Παπαδόπουλου* 2.74% και η Νέα Δημοκρατική Παράταξη του *Αλέκου Μιχαηλίδη*, που αποχώρησε από το ΔΗΚΟ 1.92%. Σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα και τα τρία αυτά κόμματα διαλύθηκαν.

Στις εκλογές αυτές το ΡΙΚ έκαμε τη μεγάλη αλλαγή υιοθετώντας την καλύτερη δυνατή κάλυψη. Αλλά και το αποτέλεσμα της εκλογής ήταν αποφασιστικό όχι μόνο στη διαμόρφωση του νεότερου πολιτικού βίου της χώρας, αλλά και της συμπεριφοράς του ίδιου του ΡΙΚ. Δεν μπορούσαμε τώρα να προβάλλουμε οποιοδήποτε ισχυρισμό αναφορικά με τη δύναμη του κάθε κόμματος. Οι ανακοινώσεις του ΑΚΕΛ, του ΔΗΣΥ και της ΕΔΕΚ πάνω σε φλέγοντα θέματα της ζωής του τόπου δεν μπορούσαν να αγνοούνται με την ίδια ευκολία, που αγνοούντο στο παρελθόν. Βέβαια ούτε και κατά την περίοδο αυτή σταμάτησε ο *ασφυκτικός κλοιός* του Προεδρικού Μεγάρου πάνω σε όλα τα επικαιρικά προγράμματα του Ιδρύματος.

Οι βουλευτικές εκλογές στην Κύπρο συνέπεσαν με την αλλαγή που σημειώθηκε στην Ελλάδα με την άνοδο του ΠΑΣΟΚ και του *Ανδρέα Παπανδρέου* στην εξουσία. Το αδελφό κόμμα στην Κύπρο η ΕΔΕΚ σε καμιά περίπτωση δεν ωφελήθηκε από την αλλαγή στην Ελλάδα, παρά τη σύμπλευση που υπήρχε πάνω στο Κυπριακό, αλλά και πάνω σε πάρα πολλά θέματα. Η πολιτική του *Ανδρέα Παπανδρέου* στο Κυπριακό, είχε επηρεασθεί από την πολιτική του *Βάσου Λυσσαρίδη*, η οποία όμως είχε μια πολύ μικρή υποστήριξη στην Κύπρο. Εξάλλου μόλις ανέλαβε την εξουσία το ΠΑΣΟΚ αντιλήφθηκε ότι δεν μπορούσε να συμ-

περιφέρεται με τον ίδιο τρόπο, με τον οποίο συμπεριφερόταν ως αντιπολίτευση.

Ήταν αναπόφευκτο η κυβερνητική αλλαγή στην Ελλάδα να επηρεάσει αποφασιστικά την πορεία του Κυπριακού και μάλιστα κατά αρνητικό τρόπο. Η δημαγωγία στην Ελλάδα και η κομματική εκμετάλλευση του Κυπριακού ήταν πάντοτε ολέθρια για την Κύπρο. Αλλά η κατάσταση ήταν πολύ πιο επικίνδυνη μετά την τραγωδία του 1974, που επέβαλλε τη μεγαλύτερη δυνατή συνεννόηση και συμπόρευση των δύο χωρών έχοντας μια σταθερή κοινή πολιτική που θα στηριζόταν στα δεδομένα, που δημιούργησε το προδοτικό πραξικόπημα και η τουρκική εισβολή, στην ανάγκη διατήρησης με κάθε θυσία της κρατικής οντότητας της Κύπρου και την ανάληψη διπλωματικών πρωτοβουλιών και από την Ελλάδα και από την Κύπρο για την άρση του αδιεξόδου και την αναζήτηση λύσης με βάση τα ψηφίσματα του ΟΗΕ και των διαφόρων συμφωνιών της ελληνοκυπριακής με την τουρκοκυπριακή πλευρά, από τις οποίες δεν επιτρεπόταν καμιά υπαναχώρηση.

Όπως αναφέρθηκε και προηγούμενα ο *Κωνσταντίνος Καραμανλής* δεν ήταν καθόλου ευχαριστημένος για τη συνεργασία μεταξύ των Κυβερνήσεων των δύο χωρών. Το ίδιο συνέβη και μάλιστα σε χειρότερο βαθμό και στη συνεργασία του *Σπύρου Κυπριανού* με τον *Ανδρέα Παπανδρέου*. Η πρώτη πενταετία της Προεδρίας Κυπριανού πέρασε με μια απραξία που οφειλόταν στην ατολμία και την ανικανότητα του *Σπύρου Κυπριανού* να αναλάβει ευθύνες και να πάρει αποφάσεις, τις οποίες και να περάσει στις ηγεσίες των άλλων κομμάτων και στο λαό. Η νέα πενταετία, που άρχισε το 1983 με τον *Σπύρο Κυπριανού* να είναι υποχρεωμένος στην αρχή της θητείας του να ακούει τις συμβουλές του ΑΚΕΛ, αλλά στη συνέχεια να υποκύψει στην αδιέξοδη πολιτική του *Ανδρέα Παπανδρέου* και πάλιν είχε οδηγήσει το Κυπριακό σε στασιμότητα.

## ***Οι εξελίξεις μέχρι την υπογραφή του μίνιμουμ προγράμματος.***

Όλη η δεκαετής και πλέον περίοδος της Προεδρίας Κυπριανού ήταν μια χαμένη περίοδος για την υπόθεση της Κύπρου. Άρχισε την Προεδρία του ουσιαστικά το 1978 αφού κάλυψε στο μεταξύ άλλους έξη μήνες της θητείας του αποβιώσαντος Προέδρου Μακαρίου. Ξεκίνησε την Προεδρία του με διακηρύξεις αδιαλλαξίας και λόγω της έλλειψης οποιασδήποτε συγκροτημένης πολιτικής *παρέπαιε πειραματιζόμενος*, προκαλώντας διαρκώς οπισθοχώρηση του Κυπριακού *λόγω των αδέξιων χειρισμών του*. Με την ανεπάρκεια του κατόρθωσε να αχρηστεύσει όλες τις πρωτοβουλίες του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για ειρηνική λύση του Κυπριακού, η οποία αναπόφευκτα θα ήταν ένας συμβιβασμός και μάλιστα οδυνηρός, όπως τόνισε ο ίδιος ο Μακάριος. Η **“Αξιολόγηση Βαλτχάιμ”**, οι **“Δείκτες -Πλαίσιο”** του *Πέρεζ ντε Κουεγιάρ*, τα **“Σημεία Εργασίας”** ήταν μεταξύ των σοβαρών προσπαθειών του ΟΗΕ, που δεν απέδωσαν όχι μόνο εξαιτίας της τουρκικής αδιαλλαξίας, αλλά και εξαιτίας της ατολμίας και της ανεπάρκειας του νέου Προέδρου. Ο Υπουργός Εξωτερικών τότε *Νίκος Ρολάνδης* υποχρεώθηκε να υποβάλει παραίτηση σε ένδειξη έντονης διαφωνίας προς τους χειρισμούς του Προέδρου Κυπριανού. Όπως ανέφερε ο ίδιος σε ομιλία του το 1985

*«οι τρεις πρωτοβουλίες απέτυχαν, γιατί, αφ' ενός ο κ. Κυπριανού ανεξάρτητα από όσα λέγει και διακηρύττει, δεν αποδέχεται τον πολιτικό συμβιβασμό, ο δε κ. Ντενκτάς, ο οποίος είναι εκ προοιμίου σκληρός και δύσκολος βρίσκει πως ο κ. Κυπριανού του παρέχει κάθε φορά με την ταχτική του χρυσή ευκαιρία να ξεφύγει από τα πλαίσια της ομοσπονδιακής λύσης και να προωθεί την διχοτόμηση. Έτσι ο συνδυασμός Κυπριανού-Ντενκτάς αποτελεί αυτή τη στιγμή την ιδεώδη συνταγή για τη διχοτόμηση της Κύπρου».*

Αυτή η εκτίμηση του *Νίκου Ρολάνδη* ανταποκρινόταν πλή-

πως στην πραγματικότητα και θα έπρεπε να είχε καταστήσει πολύ προσεκτικό το ΑΚΕΛ, όταν στις αρχές του 1982, έσπευδε να υπογράψει τη συμφωνία για παράταση της παραμονής του *Σπύρου Κυπριανού* στην Προεδρία. Η όλη συμπεριφορά του *Σπύρου Κυπριανού* κατά την πρώτη πενταετία θα έπρεπε να είχε προκαλέσει τουλάχιστον κάποιες επιφυλάξεις για το ΑΚΕΛ και όχι να οδηγηθεί στο κατάντημα να υποστηρίξει επανεκλογή του *Σπύρου Κυπριανού* υιοθετώντας μάλιστα **το γλοιώδες και γελοίο σύνθημα:**

**“Για τη σωτηρία της Κύπρου ψηφίστε Σπύρον Κυπριανού”.**

Το σύνθημα αυτό το είδα σε γιγαντοαφίσα στην είσοδο των γραφείων του ΑΚΕΛ Λεμεσού, όταν την άνοιξη του 1982 επισκέφθηκα τη γενέτειρα μου Λεμεσό και πρώτον απ’ όλους πήγα να συναντήσω τον καλό μου φίλο *Κυριάκο Χρήστου*, Επαρχιακό Γραμματέα του ΑΚΕΛ Λεμεσού. Υποστήριξα στο φίλο μου *Κυριάκο* ότι αν η απόφαση για υποστήριξη του *Σπύρου Κυπριανού* ήταν τραγικό λάθος, ο χαρακτηρισμός του ως σωτήρα της Κύπρου ήταν τραγικό λάθος στον κύβο. Φαίνεται ότι είχα πείσει το φίλο μου *Κυριάκο* γιατί λίγους μήνες αργότερα όταν τον ξαναεπισκέφθηκα δεν αντίκρισα τη γιγαντοαφίσα με το γελοίο σύνθημα.

Αλλά αξίζει τον κόπο να παρακολουθήσουμε την πορεία των σχέσεων του ΑΚΕΛ με τον Πρόεδρο *Κυπριανού* κατά την πρώτη πενταετή Προεδρία του. Την ίδια ακριβώς πορεία ακολούθησαν οι σχέσεις αυτές και μετά την επανεκλογή του το 1983. Αρχισαν με **υπερβολικές εκδηλώσεις εκτίμησης** προς τον *Σπύρο Κυπριανού* και **κατέληξαν σε αδυσώπητο μίσος**. Με μόνη τη διαφορά ότι στην περίοδο 1978-1983, την κορύφωση της εχθρότητας, του μίσους και του αλληλοσπαραγμού κατά το 1980, τη διαδέχθηκε έρωτας που οδήγησε στον αταίριαστο γάμο της *Δημοκρατικής Συνεργασίας και του μίνιμουμ προγράμματος*, ο οποίος κατέληξε σε διαζύγιο με σοβαρές συνέπειες για το Κόμμα, που φάνηκαν στις πρόωρες βουλευτικές εκλογές του 1985.

Θα αναφερθώ εδώ σε διάφορα χαρακτηριστικά γεγονότα της περιόδου αυτής.

Όταν τον Ιούλιο του 1978 ο Σπύρος Κυπριανού ανακάλυψε τα **φαντάσματα**, τους **εγκεφάλους** και τις **συνωμοσίες**, θεώρησε καλό να ενημερώσει και επίσημα το ΑΚΕΛ. Έτσι στις 12 Ιουλίου 1978 αντιπροσωπεία του ΑΚΕΛ αποτελούμενη από το Γ.Γ. του Κόμματος *Ε. Παπαϊωάννου*, τον Κεντρικό Οργανωτικό Γραμματέα *Ντίνο Κωνσταντίνου* και το *Γιάννη Κατσουρίδη* υπεύθυνο της Κομματικής Επαγρύπνησης είχε στο Προεδρικό Μέγαρο μακρά συνάντηση με τον Πρόεδρο Κυπριανού. Για τη συνάντηση αυτή το ΑΚΕΛ ανακοίνωσε ότι σ' αυτή

*«ο Πρόεδρος ενημέρωσε την αντιπροσωπεία του ΑΚΕΛ για τα νέα συνωμοτικά σχέδια, που έχουν στόχον τη δημιουργία εσωτερικής ανωμαλίας, με πολιτικές δολοφονίες, τη διάσπαση του εσωτερικού Μετώπου την ανατροπή της Κυπριακής Κυβέρνησης και την επιβολή διχοτομικής λύσης».*

Η ανακοίνωση είναι διατυπωμένη κατά τέτοιο τρόπο που υιοθετεί πλήρως τις **φαντασιώσεις** του Σπύρου Κυπριανού. Αλλά και αργότερα όταν αποκαλύφθηκε πλήρως **το φιάσκο της μεγάλης συνωμοσίας** δεν υπήρξε έστω και μια δήλωση απολογίας για την ταιλαιπωρία στην οποία είχε υποβληθεί άσκοπα ο τόπος.

### *Τα πρώτα σύννεφα.*

Όμως δεν άργησαν να φανούν τα πρώτα σύννεφα στις σχέσεις του ΑΚΕΛ με τον Σπύρο Κυπριανού. Δεν ήταν καθόλου δύσκολο να αντιληφθεί κανείς ότι η πολιτική που ακολουθείτο στο Κυπριακό ήταν **ανεργμίστη** και έτεινε να εγκαταλείψει την γραμμή και τακτική που συμφωνήθηκε με τον Πρόεδρο Μακάριο λίγο πριν από τον θάνατο του. Έτσι η δεύτερη τακτική ολομέλεια της Κεντρικής Επιτροπής του ΑΚΕΛ, που συνήλθε στις 23 Οκτωβρίου 1978 εκφράζει

*«την έντονη ανησυχία της για τις διαφωνίες, ταλαντεύσεις και τάσεις, που εκδηλώνονται για εγκατάλειψη της ορθής γραμμής και ταχτικής, όπως συμφωνήθηκε σε κοινή σύσκεψη του Εθνικού και του Υπουργικού Συμβουλίου και συγκεκριμενο-*



---

*ποιήθηκε με τις προτάσεις, που επεξεργάστηκε ο αείμνηστος Πρόεδρος Μακάριος και υποβλήθηκαν με την έγκριση του Εθνικού και Υπουργικού Συμβουλίου προς την τουρκοκυπριακή πλευρά τον Απρίλη του 1977».*

Η απόφαση της ολομέλειας επισημαίνει τους σοβαρούς κινδύνους, που περικλείει η απομάκρυνση από τη γραμμή αυτή και υπογραμμίζει την ανάγκη για το διορισμό συνομιλητή, σε αντικατάσταση του *Τάσου Παπαδόπουλου*, που υπέβαλε παραίτηση. Η απόφαση τονίζει πολύ ορθά ότι ο διορισμός του νέου συνομιλητή *«επιβάλλεται και σαν ένδειξη της προσήλωσης μας στη διαδικασία των διακοινοτικών συνομιλιών».*

Η αντιπολιτευτική διάθεση του ΑΚΕΛ εντείνεται μετά τη διαπίστωση ότι *τίποτε δεν γινόταν για την κάθαρση στο Εσωτερικό Μέτωπο.*

Στις 8 Ιανουαρίου 1979 ο Γενικός Γραμματέας του ΑΚΕΛ *Εζεκίας Παπαϊωάννου* απέστειλε εκ μέρους του Πολιτικού Γραφείου του Κόμματος υπόμνημα προς τον Πρόεδρο Κυπριανού, για την *«κάθαρση και εξυγίανση του κρατικού μηχανισμού και των σωμάτων ασφαλείας από όλα εκείνα τα στοιχεία, που διαδραμάτισαν ενεργό ρόλο στο προδοτικό χουντικό πραξικόπημα της 15<sup>ης</sup> Ιουλίου 1974».*

Μεταξύ άλλων το υπόμνημα υπέβαλε εισηγήσεις για τη σύλληψη και παραπομπή σε δίκη όσων διετέλεσαν *“Υπουργοί”* του *Νίκου Σαμψών*, στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων από όσους καταδικάζονται για ενοχή στο πραξικόπημα και άσκηση της εξουσίας για καταναγκαστική αφυπηρέτηση δημοσίων υπαλλήλων των οποίων η συμμετοχή στο πραξικόπημα ήταν ουσιαστική. Επίσης εισηγείται τερματισμό του *“Μακαρθικού καθεστώτος πιστοποιητικών κοινωνικών φρονημάτων”* βάσει του οποίου αποκλείονται αριστεροί από θέσεις στη δημόσια υπηρεσία και τα σώματα ασφαλείας.

Μετά την απόρριψη του «αμερικανικού πλαισίου» για λύση του Κυπριακού ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ *Πέρεζ ντε Κουεγιάρ* υπέβαλε δικό του σχέδιο ημερήσιας διάταξης, το οποίο δεν διέφερε σε ό,τι αφορούσε το περιεχόμενο του από το Αμερικαν-

νικό σχέδιο.

Στις 8 Μαρτίου 1979 το Πολιτικό Γραφείο του Κόμματος συζήτησε το σχέδιο του Γενικού Γραμματέα και υποστήριξε την έναρξη συνομιλιών. Σε σχετική ανακοίνωση του αναφέρει ότι

*«για την αντιμετώπιση των κινδύνων και για την επιτυχή διεξαγωγή διακοινοτικών συνομιλιών εφόσον αυτές αρχίσουν θεωρεί απαραίτητα τα πιο κάτω:*

- I. Απαρέγκλιτη προσήλωση στη γραμμή και τακτική όπως την καθόρισε το Υπουργικό και Εθνικό Συμβούλιο το Μάρτιο του 1977 και εμμονή στις 4 κατευθυντήριες γραμμές, όπως συμφωνήθηκαν μεταξύ του Προέδρου Μακαρίου και του Ραούφ Ντενκτάς.*
- II. Διορισμό χωρίς καθυστέρηση του συνομιλητή της Ελληνοκυπριακής πλευράς και σύγκληση σε συνεδρία και ομαλή λειτουργία του Εθνικού Συμβουλίου.*
- III. Προώθηση πρακτικών μέτρων επαναπροσέγγισης Ε/Κ και Τ/Κ.*
- IV. Ενίσχυση με συγκεκριμένα μέτρα της συνεργασίας και ενότητας των πατριωτικών, δημοκρατικών αντιιμπεριαλιστικών δυνάμεων με βάση ένα κοινό αποδεκτό μίνιμουμ πρόγραμμα αγώνα».*

### ***Ελαφρά βελτίωση του καιρού.***

Η συμφωνία Υψηλού επιπέδου, που επιτεύχθηκε ύστερα από τις συναντήσεις του Προέδρου Κυπριανού με τον Ραούφ Ντενκτάς στις 18 και 19 Μαΐου 1979, άρχισε να διαλύει τα σύννεφα στις σχέσεις του ΑΚΕΛ με τον Πρόεδρο Κυπριανού. Στις 13 Ιουνίου 1979 η τρίτη τακτική ολομέλεια της Κ.Ε. και της Κ.Ε.Ε. του ΑΚΕΛ διαπιστώνει ότι

*«Κύριο πολιτικό γεγονός στην εξέλιξη του Κυπριακού είναι η συνάντηση του Προέδρου Κυπριανού με τον Ραούφ Ντενκτάς στις 18 και 19 Μαΐου 1979 υπό την Προεδρία του Γ.Γ. του ΟΗΕ Βάλτχάιμ και η συμφωνία των 10 σημείων για επα-*

---

*νέναρξη των διακοινοτικών συνομιλιών.*

*Μετά τη συνάντηση αυτή και τη συμφωνία των 10 σημείων το Κυπριακό μπήκε σε μια νέα φάση, που τερματίζει τη στασιμότητα και το αδιέξοδο στο οποίο βρισκόταν στα δύο τελευταία χρόνια και ανοίγει το δρόμο για ουσιαστικές διακοινοτικές συνομιλίες για μια συνολική λύση του Κυπριακού»*

Η απόφαση της ολομέλειας εξέφρασε ικανοποίηση για το διορισμό του *Γ. Ιωαννίδη* στη θέση του συνομιλητή.

Επίσης έκαμε αναφορά στη στάση της ΕΔΕΚ, την οποία επέκρινε για τις επιθέσεις της ηγεσίας της εναντίον του ΑΚΕΛ και της ηγεσίας του καθώς και εναντίον της γραμμής και τακτική λύσης του Κυπριακού όπως καθορίστηκε από το Εθνικό-Υπουργικό το Μάρτιο του 1977.

Οι βελτιωμένες σχέσεις με τον Πρόεδρο Κυπριανού συνεχίζονται και στις αρχές του 1980.

Μάλιστα στην τέταρτη τακτική ολομέλεια της Κ.Ε. και της Κ.Ε.Ε. που πραγματοποιήθηκε στις 25 Ιανουαρίου 1980 αφού διαπιστώθηκε *“η αρνητική στάση και η υπονομευτική δράση του Αμερικανο-νατοϊκού Ιμπεριαλιστικού παράγοντα”* στο συνεχιζόμενο αδιέξοδο του Κυπριακού χαιρετίζεται και εκφράζεται εκτίμηση

*«για τη δήλωση του Προέδρου της Δημοκρατίας ημ. 14.1.80, με την οποία ο Πρόεδρος δηλώνει την προσήλωση του στη λύση της διαπεριφερειακής ομοσπονδίας και εξαγγέλλει ορισμένα συγκεκριμένα μέτρα, που η εφαρμογή τους θα υποβοηθήσει την επαναπροσέγγιση Ελλήνων και Τούρκων Κυπρίων. Εκφράζει επίσης την εκτίμηση της για την απόφαση του Προέδρου για σύσταση Επιτροπής Εργασίας για το Κυπριακό και τη μετάκληση Συνταγματολόγων, που θα βοηθήσουν την κυβέρνηση στον καταρτισμό ολοκληρωμένων συνταγματικών προτάσεων για μια διαπεριφερειακή ομοσπονδία. Το Κόμμα μας ενώ εκτιμά αυτές τις ενέργειες τονίζει την ανάγκη για την επεξεργασία και την εξαγγελία ενός ολοκληρωμένου προγράμματος επαναπροσέγγισης Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων και για την εφαρμογή στην πράξη αυτών των*

---

*μέτρων με πλήρη συνέπεια καθώς και για την εμμονή και συνέπεια προς την Προεδρική δήλωση».*

### *Πυκνώνουν τα σύννεφα.*

Η όλη ατμόσφαιρα στις σχέσεις του ΑΚΕΛ με τον Πρόεδρο Κυπριανού άλλαξε ριζικά στο διάστημα, που μεσολάβησε από την τέταρτη τακτική ολομέλεια μέχρι της πέμπτης, που έγινε τέσσερις μήνες αργότερα στις 20 Μαΐου 1980. Θα ασχοληθώ με μεγαλύτερη λεπτομέρεια στην ολομέλεια αυτή γιατί ήταν η πρώτη φορά, που διαπιστώνονται με αντικειμενικότητα οι σοβαρές αδυναμίες του Προέδρου Κυπριανού.

Η απόφαση της πέμπτης ολομέλειας αρχίζει με αναφορά στις προσπάθειες, που κατέβαλε ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ *Κούρτ Βαλτχάιμ* για την επανέναρξη των διακοινοτικών συνομιλιών και προσθέτει:

*«Δυστυχώς όλες αυτές οι προσπάθειες απέτυχαν μέχρι τώρα, με αποτέλεσμα να συνεχίζεται το αδιέξοδο και η αποτελμάτωση του Κυπριακού με όλες τις επικίνδυνες συνέπειες που περικλείει μια τέτοια κατάσταση».*

Η απόφαση της ολομέλειας αναφέρει ότι η ευθύνη για τη μη ευόδωση των προσπαθειών του Γ.Γ. του ΟΗΕ βαρύνει:

- α) Τον ιμπεριαλισμό και ιδιαίτερα τους Αμερικανούς ιθύνοντες κύκλους και το ΝΑΤΟ.*
- β) Την κυβέρνηση της Άγκυρας και γενικότερα τους σοβινιστικούς κύκλους της Τουρκίας.*
- γ) Την αντιδραστική ηγεσία της Τουρκοκυπριακής κοινότητας και τους κύκλους του σωβινισμού και του εξτρεμισμού της Τ.Μ.Τ. και του Κόμματος Εθνικής Ενότητας του κ. Ντενκτάς*

Σε εκείνους που ευθύνονται για την αποτυχία των προσπαθειών του Γ. Γ του ΟΗΕ περιλαμβάνεται και ο Πρόεδρος Κυπριανού. Έτσι η απόφαση της ολομέλειας της Κ.Ε. και της Κ.Ε.Ε. του ΑΚΕΛ συνεχίζει:

- δ) Τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και την Κυβέρνηση του.*

---

Παρ' όλο, που η ευθύνη του Προέδρου και της Κυβέρνησης δεν μπορεί να εξισωθεί με την ευθύνη του ιμπεριαλισμού και της τουρκικής κυβέρνησης και της τουρκοκυπριακής ηγεσίας ωστόσο πρέπει να τονισθεί ότι ο Πρόεδρος και η Κυβέρνηση του δεν είναι αμέτοχοι ευθύνης για την αποτυχία των προσπαθειών του Γ.Γ. του ΟΗΕ.

- ε) Εκείνους τους πολιτικούς και άλλους κύκλους και παράγοντες, που δεν χάνουν ευκαιρία να διακηρύσσουν εθνικιστικά, εξτρεμιστικά συνθήματα, να ειρωνεύονται και να καλλιεργούν τη δυσπιστία προς τις συνομιλίες και να αντιτίθενται σ' αυτές. Η ταχτική αυτών των κύκλων κλονίζει την εμπιστοσύνη των δημοκρατικών και γενικότερα των λαϊκών Τουρκοκυπριακών μαζών προς τις προθέσεις και την ειλικρίνεια της Ελληνοκυπριακής πλευράς και ουσιαστικά ενισχύει την πολιτική της αντιδραστικής Τουρκοκυπριακής ηγεσίας, της κυβέρνησης της Τουρκίας και των αμερικανονατοϊκών ιμπεριαλιστών.

Η ολομέλεια της Κ.Ε. και της Κ.Ε.Ε. του ΑΚΕΛ πιστεύει ότι στο πλαίσιο των προσπαθειών του Γ.Γ. του ΟΗΕ, που χρονολογείται από τον περασμένο Αύγουστο, υπήρχαν πραγματικές δυνατότητες για επανέναρξη των διακοινοτικών συνομιλιών.

**Δυστυχώς ακατάλληλοι χειρισμοί, ατολμία και αναποφασιστικότητα από την πλευρά του Προέδρου της Δημοκρατίας και διάφορες σκοπιμότητες είχαν σαν αποτέλεσμα να μη αξιοποιηθούν οι δυνατότητες για την επανέναρξη των διακοινοτικών συνομιλιών».**<sup>7</sup>

Περαιτέρω η απόφαση της ολομέλειας μνημονεύει την έκθεση του Γ.Γ. του ΟΗΕ στην οποία αναφερόταν ότι ενώ ο Ραούφ Ντενκτάς είχε αποδεχθεί τις προτάσεις του Γ.Γ. ως βάση για επανάληψη των διακοινοτικών συνομιλιών η ανταπόκριση του Προέδρου Κυπριανού «ήταν επικριτική όσον αφορά την ουσία και ιδιαίτερα τον χρόνο, που η τουρκική πλευρά πήρε τη θέση αυτή»

---

<sup>7</sup> Υπογράμμιση από το συγγραφέα.

Η απόφαση αναφέρεται επίσης στην υποβολή προς τον Πρόεδρο Κυπριανού λεπτομερούς Μνημονίου του Κόμματος, στο οποίο εκτίθενται λεπτομερώς οι θέσεις του ΑΚΕΛ στο Κυπριακό και για το ρόλο που έπρεπε να διαδραματίσει ο Πρόεδρος για την ενότητα.

*«Η Ολομέλεια με λύπη της διαπιστώνει ότι ο Πρόεδρος απέτυχε να εκτιμήσει ορθά και να ανταποκριθεί στις θέσεις και τις εισηγήσεις του ΑΚΕΛ και ειδικά του Μνημονίου της Κ.Ε. του Κόμματος μας. Η επιστολή του προς την Κ.Ε. ημερ. 19/4/80 αποφεύγει να δώσει απάντηση στα σοβαρά θέματα, που θέσαμε μπροστά του».*

Η απόφαση της ολομέλειας αναφέρεται στην επιδείνωση της κατάστασης στο Εσωτερικό Μέτωπο για την οποία επιρρίπτει την ευθύνη στον Πρόεδρο και την κυβέρνηση του.

*«Μια σειρά ενέργειες και αποφάσεις, λάθη και παραλείψεις της κυβέρνησης και προσωπικά του Προέδρου δημιουργούν μια πραγματικά εκρηχτική κατάσταση, προκαλούν αισθήματα απογοήτευσης και αγανάχτησης μέσα στο λαό με αποτέλεσμα το κύρος του Προέδρου προσωπικά και της Κυβέρνησης του να υποστεί μεγάλη φθορά».*

Ως τέτοιες ενέργειες και αποφάσεις η ολομέλεια αναφέρει:

- I. *«Το κλείσιμο του θέματος της κάθαρσης με την απόλυση 61 προσώπων, στα οποία παρεχώρησε αδρές αποζημιώσεις “εφ’ άπαξ” και πλήρη σύνταξη.*
- II. *Τις προαγωγές στην αστυνομία, κατά τις οποίες έγιναν διακρίσεις σε βάρος δημοκρατικών αστυνομικών.*
- III. *Την αποτυχία του Προέδρου και της κυβέρνησης του να πατάξουν την παρανομία και να συγκεντρώσουν τα όπλα που κατέχουν παράνομα διάφορες ανατρεπτικές ομάδες.*
- IV. *Την επιβολή αντιλαϊκών φορολογιών.*
- V. *Την παράλειψη λήψης μέτρων για εξυγίανση του Συνεργατισμού, και*
- VI. *την πλήρη απραξία στο θέμα της επαναπροσέγγισης».*

Η απόφαση αναφέρεται στη συνεδριακή απόφαση, αναφορι-

κά με τη στάση του Κόμματος έναντι του Προέδρου και τονίζει ότι παρά τις επίμονες προσπάθειες και προειδοποιήσεις του Κόμματος

*«ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δυστυχώς δεν έδειξε την απαιτούμενη προσήλωση προς τη χαραγμένη γραμμή και τακτική. Ενώ στα λόγια διαβεβαιώνει ότι συμφωνά μ' αυτή τη γραμμή και τακτική στην πράξη δεν την ακολουθεί με συνέπεια. Είναι η εκτίμηση της Ολομέλειας ότι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας απέτυχε να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις του αγώνα του κυπριακού λαού. Απέτυχε να διαδραματίσει ηγετικό ρόλο στο θέμα της ενότητας και της συσπείρωσης των πατριωτικών δημοκρατικών αντιιμπεριαλιστικών δυνάμεων».*<sup>8</sup>

Η απόφαση διαπιστώνει ότι τις αδυναμίες του Προέδρου Κυπριανού εκμεταλλεύεται ο ΔΗΣΥ, ο οποίος *“έχει επιδοθεί σε μια εκστρατεία υπονόμευσης και αποσταθεροποίησης της κατάστασης και της αυτοπροβολής του σαν Κόμμα, που μπορεί με τη βοήθεια της Δύσης να δώσει λύση στο Κυπριακό”*

Τέλος η απόφαση επαναλαμβάνει τις θέσεις του ΑΚΕΛ για επιμονή στην εγκριμένη από το Εθνικό -Υπουργικό γραμμή και τακτική λύσης του Κυπριακού εμμονή στις συμφωνίες Μακαρίου - Ντενκτάς και Κυπριανού - Ντενκτάς, καθώς και στα ψηφίσματα του ΟΗΕ, ενότητα και συσπείρωση των πατριωτικών δημοκρατικών δυνάμεων, επαναπροσέγγιση με τους τουρκοκυπρίους και επαγρύπνηση για τη ματαίωση σχεδίων για υποταγή της Κύπρου στον Αμερικανο-νατοϊκό ιμπεριαλισμό.

### ***Το μνημόνιο ΑΚΕΛ προς τον Πρόεδρο Κυπριανού.***

Το Μνημόνιο, στο οποίο γίνεται αναφορά στην απόφαση της πέμπτης ολομέλειας της Κ.Ε. και της Κ.Ε.Ε. του ΑΚΕΛ, είχε υποβληθεί στον Πρόεδρο Κυπριανού στις 3 Μαρτίου 1980.

Στις 10 Μαρτίου 1980 τριμελής αντιπροσωπεία με επικεφα-

<sup>8</sup> Υπογράμμιση από το συγγραφέα.

λής το Γ.Γ. του ΑΚΕΛ *Εζεκία Παπαϊωάννου*, είχε μακρά συνάντηση με τον Πρόεδρο Κυπριανού, με τον οποίο συζήτησε το περιεχόμενο του Μνημονίου.

Το Μνημόνιο αυτό είναι ένα πολύ σοβαρό έγγραφο. Προβαίνει σε λεπτομερή εκτίμηση των εξελίξεων γύρω από το Κυπριακό και διαπιστώνει ότι υπάρχουν δυνατότητες και προοπτικές για διακοινοτικές συνομιλίες και λύση του Κυπριακού.

Για να επιτευχθούν οι δυνατότητες αυτές το ΑΚΕΛ θέτει τις ακόλουθες προϋποθέσεις:

- «α) Η καλή θέληση και από τις δύο πλευρές, που πρέπει να επιδειχθεί με τη λήψη συγκεκριμένων μέτρων, που θα συμβάλουν στη δημιουργία του κατάλληλου και ευνοϊκού κλίματος για συνομιλίες και την αποφυγή οποιωνδήποτε δηλώσεων ή ενεργειών, που δυνατό να προκαλούν ένταση.*
- β) Η χωρίς παρεκκλίσεις προσήλωση και των δύο πλευρών στις 4 κατευθυντήριες γραμμές και τη συμφωνία των 10 σημείων της 19<sup>ης</sup> Μαΐου 1979.*
- γ) Η αποφασιστικότητα και των δύο πλευρών να συζητήσουν στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων με ειλικρίνεια και με πνεύμα αμοιβαίας κατανόησης και καλής θέλησης κάθε πρόταση, που εμπίπτει στο πλαίσιο των κατευθυντηρίων γραμμών και της συμφωνία των 10 σημείων, καταβάλλοντας κάθε προσπάθεια για το ξεπέρασμα οίωνδήποτε δυσκολιών που τυχόν θα προκύψουν στη διάρκεια των διακοινοτικών συνομιλιών».*

Το Μνημόνιο υποβάλλει συγκεκριμένες προτάσεις που, κατά την άποψη του ΑΚΕΛ, θα μπορούσαν να βοηθήσουν την Ελληνοκυπριακή πλευρά στις διαπραγματεύσεις. Καλεί τον Πρόεδρο Κυπριανού και την Κυβέρνηση του να ξεκαθαρίσουν τη θέση τους πάνω στα πιο κάτω σημεία:

- Ι. Πώς εννοούμε τη δικοινοτική, διαπεριφερειακή ομοσπονδία, τα διάφορα όργανα της, τη λειτουργία τους, τις ε-*



---

ξουσίες τους κ.λπ.

- II. Σε σχέση με το εδαφικό, να διευκρινισθεί η θέση μας για την έκταση της περιοχής, που θα βρίσκεται υπό τουρκοκυπριακή διοίκηση, λαμβάνοντας υπόψη "τη βιωσιμότητα, την παραγωγικότητα και την ιδιοκτησία γης, όπως προνοεί η παράγραφος 2 της συμφωνίας Μακαρίου -Ντενκτάς.
- III. Τις αρχές της ελεύθερης επικοινωνίας εγκατάστασης και περιουσίας και τον πραχτικό τρόπο εφαρμογής τους λαμβάνοντας υπόψη το δικοινοτικό χαρακτήρα του κράτους και πιθανές πραχτικές δυσκολίες που αναφέρονται στην παρ.3 της ίδιας συμφωνίας καθώς και τον παράγοντα "ασφάλεια" τόσο των Τουρκοκυπρίων όσο και των Ελληνοκυπρίων.
- IV. Τις εξουσίες της Κεντρικής Ομοσπονδιακής Κυβέρνησης και των Περιφερειακών Διοικήσεων, λαμβάνοντας υπόψη την ανάγκη της διατήρησης της ενότητας της χώρας και του δικοινοτικού, διαπεριφερειακού χαρακτήρα του κράτους, θέματα, που αναφέρονται στην παρ.4 της συμφωνίας Μακαρίου Ντενκτάς».

Το Μνημόνιο τονίζει την ανάγκη επεξεργασίας Σχεδίου Συντάγματος διαπεριφερειακής ομοσπονδίας, όπως προνοούν οι προτάσεις της Ελληνοκυπριακής πλευράς του 1977 και επαναλαμβάνει τις εισηγήσεις του Κόμματος για τη λήψη μέτρων, που αφορούν το εσωτερικό μέτωπο και προβαίνει σε καταγγελίες για τις συνεχιζόμενες διακρίσεις σε βάρος της αριστεράς και της ανικανότητας της Κυβέρνησης να προχωρήσει στην κάθαρση. Και το Μνημόνιο καταλήγει με τα ακόλουθα:

«Θεωρήσαμε καθήκον μας σ' αυτή την κρίσιμη καμπή και τη λεπτή φάση που διέρχεται το Κυπριακό να σας εκθέσουμε για άλλη μια φορά με σαφήνεια και καθαρότητα τις απόψεις μας, κατά τρόπο που δεν επιδέχεται ούτε παρεξηγήσεις ούτε παρερμηνείες.

Πιστεύουμε πως η ενέργεια μας αυτή θα εκτιμηθεί όπως

*πρέπει και να θα αποτελέσει ευκαιρία για μια εποικοδομητική ανταλλαγή απόψεων μεταξύ μας, με κύρια επιδίωξη να καταλήξουμε σε κοινές αποφάσεις όσον αφορά τη γραμμή και ταχτική αγώνα για μια ειρηνική δίκαιη και βιώσιμη λύση του Κυπριακού, του αγώνα για τη σωτηρία της Κύπρου και τη δικαίωση».*

Από την απόφαση της πέμπτης ολομέλειας της Κ.Ε. και της Κ.Ε.Ε. είναι ολοφάνερο ότι ο Πρόεδρος Κυπριανού είχε περιφρονήσει πλήρως τις εισηγήσεις του Μνημονίου και φαίνεται ότι δεν υπήρξε καμιά επικοινωνία κατά τη συνάντηση της τριμελούς αντιπροσωπείας του Κόμματος με τον Πρόεδρο Κυπριανού όταν συναντήθηκαν μια εβδομάδα μετά την υποβολή του Μνημονίου.

### ***Ξεσπά η καταιγίδα.***

Η ένταση στις σχέσεις ΑΚΕΛ - Προέδρου Κυπριανού συνεχίστηκε για αρκετούς ακόμη μήνες μέσα στο 1980, κατά τη διάρκεια του οποίου έγιναν έντονοι διαξιφισμοί μεταξύ του Γ.Γ. του ΑΚΕΛ *Εζεκία Παπαϊωάννου* και του *Προέδρου Κυπριανού*. Όσοι έζησαν την περίοδο εκείνοι δεν λησμονούν ποτέ τις αντεγκλήσεις *Εζεκία-Κυπριανού* αναφορικά με το ποιος έχασε ή κατέβηκε από το τρένο. Η ένταση κορυφώθηκε όταν ο Πρόεδρος Κυπριανού υπό το φως των συνεχών επιθέσεων, που δεχόταν από το πρώτο Κόμμα της Κύπρου και τις υπονομευτικές για το ΔΗΚΟ ενέργειες του άλλου μεγάλου Κόμματος του ΔΗΣΥ, προέβη τον Σεπτέμβριο του 1980 σε ριζικό ανασχηματισμό της Κυβέρνησης του.

Με αφορμή τον ανασχηματισμό αυτό το Πολιτικό Γραφείο του ΑΚΕΛ εξέδωσε στις 10 Σεπτεμβρίου 1980 μια από τις σφοδρότερες ανακοινώσεις του εναντίον του Προέδρου Κυπριανού.

Η ανακοίνωση αρχίζει με έντονη ειρωνεία για τις παρατεταμένες προσπάθειες του Σπύρου Κυπριανού να σχηματίσει Κυβέρνηση και την άρνηση πολλών προσώπων να συμμετάσχουν στην Κυβέρνηση του. Είναι ενδεικτικό ότι η ανακοίνωση αποφε-

---

ύγει επιμελώς να χαρακτηρίσει Πρόεδρο τον Σπύρο Κυπριανού, αλλά αναφέρεται σ' αυτόν ως ο κ. Σπύρος Κυπριανού.

Αναφέρει η ανακοίνωση:

«Ο κ. Σπύρος Κυπριανού, ο οποίος κατά τα άλλα κόπτεται για την ενότητα, δεν έδωσε ποτέ σημασία στην επιτακτική ανάγκη για ισχυρή αντιπροσωπευτική Κυβέρνηση, η οποία με βάση την γραμμή Μακαρίου να χειρισθεί υπεύθυνα το Κυπριακό και τον όγκο των άλλων προβλημάτων, που δημιουργήθηκαν και εξαιτίας της δικής του ανικανότητας και λανθασμένης πολιτικής.

Ο κ. Κυπριανού εξελέγη Πρόεδρος της Δημοκρατίας τον Φεβράρη του 1978 με βάση ένα εκλογικό πρόγραμμα που τύγγανε της γενικής επιδοκιμασίας των κομμάτων. Στο χρονικό διάστημα, όμως, των δύομισι χρόνων που πέρασαν τα κατάφερε να κατακομματιάσει το Εσωτερικό μας Μέτωπο και να δημιουργήσει συνθήκες πολιτικής και οικονομικής κρίσης.

Στο Κυπριακό σπατάλησε άσκοπα όλο αυτό το χρονικό διάστημα για να συζητεί πανομοιότυπες φόρμουλες, που στο ουσιαστικό τους μέρος σε τίποτα δεν διαφέρουν από τη φόρμουλα που αποδέχτηκε τελικά. Και αυτό γιατί διαφώνησε το 1977 με τον Μακάριο πάνω στη γραμμή λύσης του Κυπριακού κι' εξακολουθεί να διαφωνεί και σήμερα. Γιατί με τον Αρχιεπίσκοπο και την ηγεσία της ΕΔΕΚ ευθυγραμμίζονται σε άλλη γραμμή από τη γραμμή Μακαρίου, που οδηγεί στην καλύτερη περίπτωση στη διπλή ένωση και στη χειρότερη στην πλήρη υποδούλωση της Κύπρου στην Τουρκία».

Η ανακοίνωση επικρίνει με δριμύτητα τον κ. Σπύρο Κυπριανού «γιατί απέτυχε στην οικονομία, ματαίωσε την κάθαρση, "απέτυχε να εφαρμόσει και τα ελάχιστα έστω μέτρα, που εξάγγειλε για την επαναπροσέγγιση" και συνεχίζει:

«Στο θέμα της κρατικής οντότητας ο κ. Κυπριανού, όχι μόνο δεν παίρνει μέτρα για την ενίσχυση της αλλά και εξακολουθεί να ανέχεται καταστάσεις μέσα στην Εθνοφρουρά, που κάθε

---

άλλο από την κρατική μας οντότητα υποστηρίζουν και τονίζουν, με αποτέλεσμα ο καθένας να διερωτάται κατά πόσον είμαστε ειλικρινείς όταν μιλούμε για ανεξάρτητη, κυρίαρχη, εδαφικά ακέραιη, αδέσμευτη και αποστρατικοποιημένη Κύπρο.

Ο κ. Κυπριανού καταπάτησε και παραβίασε τις προγραμματικές του εξαγγελίες, που έκαμε όταν ζητούσε την υποστήριξη των κομμάτων και του λαού. **Σήμερα ο κ. Κυπριανού δεν τυγχάνει της εμπιστοσύνης της πλειοψηφίας του λαού, γιατί ακριβώς τον εξαπάτησε και παραβίασε την εντολή του».**<sup>9</sup>

Και η ανακοίνωση καταλήγει με τα ακόλουθα αξιοσημείωτα:

«Σήμερα ύστερα, από τον ανασχηματισμό, που έκαμε, το γεγονός ότι κανένα δεν εκπροσωπούν οι νέοι Υπουργοί του, καθώς και τη συνέχιση των λαθών του το ΑΚΕΛ αποσύρει **οριστικά** κάθε υποστήριξη προς την Κυβέρνηση, την οποία θεωρεί ανίκανη να λύσει το Κυπριακό και τα τόσα σοβαρά πολλαπλά προβλήματα του λαού.

Το ΑΚΕΛ υποστηρίζει ότι αυτό, που χρειάζεται σήμερα η Κύπρος είναι Πρόεδρο, που να πιστεύει και να εφαρμόζει με συνέπεια τη γραμμή Μακαρίου και μια πολιτική κυβέρνηση πραγματικά αντιπροσωπευτική που θα αναλάβει με βάση αυτή τη γραμμή να λύσει το Κυπριακό και τα άλλα σοβαρά προβλήματα του τόπου.

Το ΑΚΕΛ θα συνεργαστεί με όλες εκείνες τις πατριωτικές δημοκρατικές δυνάμεις, που συμφωνούν μ' αυτή τη θέση και που θα κινητοποιήσουν το λαό για την σωτηρία και τη λευτεριά της Κύπρου».

Η τελευταία παράγραφος της ανακοίνωσης είναι άνευ οποιασδήποτε σημασίας. Γιατί με ποιες “πατριωτικές δημοκρατικές δυνάμεις” θα συνεργαζόταν το ΑΚΕΛ; Με το ΔΗΚΟ ή την ΕΔΕΚ, που δεν “υιοθετούσαν” τη γραμμή Μακαρίου ή με τον ΔΗΣΥ,

---

<sup>9</sup> Υπογράμμιση από το συγγραφέα.

που εστέγασε πραξικοπηματίες και προωθούσε φιλοαμερικανο-νατοϊκή ιμπεριαλιστική λύση στο Κυπριακό; Άλλα κόμματα δεν υπήρχαν τότε στην Κύπρο.

Αλλά η μεγάλη κατάπληξη είναι πως ύστερα από την ανακοίνωση αυτή, που εξέφραζε την πλήρη πραγματικότητα αναφορικά με τον “κ. Σπύρο Κυπριανού” μετά δύο περίπου χρόνια το ΑΚΕΛ κατέληξε σε συμφωνία για παράταση της παραμονής στην Προεδρία ενός προσώπου που “εξαπάτησε και παραβίασε την εντολή του Κυπριακού λαού”. Αλλά θα επανέλθουμε στο θέμα αυτό.

### ***Οι εξελίξεις του τέλους του 1980 και του 1981.***

Εν όψει των βουλευτικών εκλογών, που θα διεξάγονταν στις 24 Μαΐου 1981 με το σύστημα της αναλογικής, η προσοχή του ΑΚΕΛ επικεντρώθηκε στις εκλογές αυτές, οι οποίες θα αποκάλυπταν για πρώτη φορά την αλήθεια για την πραγματική δύναμη των κομμάτων της Κύπρου. Έχω αναφερθεί προηγουμένως στο αποτέλεσμα των εκλογών αυτών, οι οποίες ανέδειξαν το ΑΚΕΛ πρώτο κόμμα της Κύπρου. Οι αντεγκλήσεις με τον Σπύρο Κυπριανού περιορίζονται ενώ εν τω μεταξύ γίνονται επαφές και συνομιλίες για τη σύναψη Δημοκρατικής Συνεργασίας και την υπογραφή μίνιμουμ προγράμματος κυρίως με το ΔΗΚΟ.

Οι πρώτες ενδείξεις φαίνονται σε χαιρετισμό, που απηύθυνε το ΑΚΕΛ με την ευκαιρία του νέου χρόνου 1982. Μεταξύ άλλων ο χαιρετισμός αναφέρει:

*«Ο νέος χρόνος θα' ναι χρόνος έντονης προετοιμασίας και αγώνα για την ανάδειξη Προέδρου της Δημοκρατίας. Το ΑΚΕΛ διαβεβαιώνει το λαό ότι θα αγωνισθεί με όλες του τις δυνάμεις με ενθουσιασμό και αποφασιστικότητα για την ανάδειξη Προέδρου από τις πατριωτικές δημοκρατικές δυνάμεις βάσει ενός μίνιμουμ προγράμματος και μέτρων για την υλοποίηση του».*

Στο τέλος Ιανουαρίου ο Γενικός Γραμματέας του ΑΚΕΛ Εζεκίας Παπαϊωάννου μιλώντας σε σύσκεψη αγροτικών στελεχών

---

στη Λεμεσό αποκάλυψε για πρώτη φορά ότι το ΑΚΕΛ  
*«συζητά από καιρό με άλλες πατριωτικές δημοκρατικές δυνάμεις το βαρυσήμαντο θέμα της δημοκρατικής συνεργασίας. Αυτό, που ενδιαφέρει το ΑΚΕΛ πρωτίστως είναι η συνεπής υλοποίηση του μίνιμουμ προγράμματος που θα συμφωνηθεί».*

Από την απόφαση της ολομέλειας της Κ.Ε. και της Κ.Ε.Ε. του ΑΚΕΛ, που έγινε στις 26 Οκτωβρίου 1981 καταφαίνεται ότι οι επαφές για τη δημιουργία της Δημοκρατικής Συνεργασίας είχαν αρχίσει πολύ νωρίς το 1981. Στην απόφαση τονίζεται ότι

*«το αποτέλεσμα των ακούραστων προσπαθειών του Κόμματος μας υπήρξε ότι ύστερα από αρκετές διαβουλεύσεις πετύχαμε συμφωνία συνεργασίας με το ΔΗΚΟ στη βάση ενός παραδεκτού και για τα δύο κόμματα μίνιμουμ προγράμματος».*

Τη Δημοκρατική Συνεργασία και το Μίνιμουμ πρόγραμμα ενέκρινε νέα ολομέλεια της Κ.Ε. που πραγματοποιήθηκε στις 26 Μαρτίου 1982. Η ολομέλεια ενέκρινε τη συνεργασία και

*«αποφάσισε ομόφωνα να υποβληθεί και να στηριχθεί σαν κοινός υποψήφιος των συνεργαζομένων Κομμάτων ο σημερινός Πρόεδρος της Δημοκρατίας κ. Σπ. Κυπριανού».*

Η ανακοίνωση της επιτευχθείσας Δημοκρατικής Συνεργασίας συνοδεύτηκε με ανασχηματισμό του Υπουργικού Συμβουλίου, στο οποίο περιλήφθηκαν πρόσωπα αποδεκτά από το ΑΚΕΛ. Σε σχετική ανακοίνωση της η Κ.Ε. του ΑΚΕΛ στις 21 Απριλίου 1982 αναφέρει ότι

*«είναι γενικά παραδεκτό ότι το νέο Υπουργικό Συμβούλιο είναι από τα ισχυρότερα, που έχουν σχηματισθεί μέχρι σήμερα και ότι οι νέοι Υπουργοί είναι πρόσωπα εγνωσμένης αξίας και διακρίνονται για το δημοκρατικό τους φρόνημα, τον πατριωτισμό τους και την αγάπη τους προς την Κύπρο και το λαό της».*

---

## ***Το Μίνιμουμ Πρόγραμμα και η Διακήρυξη της Δημοκρατικής Συνεργασίας ΔΗΚΟ-ΑΚΕΛ.***

Το Μίνιμουμ Πρόγραμμα και η διακήρυξη της Δημοκρατικής Συνεργασίας ΔΗΚΟ-ΑΚΕΛ εξαγγέλθηκαν στις 20 Απριλίου 1982. Το πρόγραμμα και η διακήρυξη τυπώθηκαν σε χιλιάδες βιβλιάρια, τα οποία κυκλοφόρησαν σε όλη της Κύπρου. Το σύνθημα που αναγράφεται στο πίσω μέρος του βιβλιαρίου είναι το σύνθημα, που είχα αντικρίσει στις αρχές του 1982 στην είσοδο των γραφείων του ΑΚΕΛ στη Λεμεσό. *“Για τη σωτηρία της Κύπρου ψηφίστε Σπύρον Κυπριανού”*.

Θα παραθέσω μια όσο το δυνατό εκτεταμένη περίληψη του Μίνιμουμ Προγράμματος και της Διακηρύξεως Δημοκρατικής Συνεργασίας.

Η εισαγωγή του Μίνιμουμ Προγράμματος παίρνει τρεις παραγράφους που περιγράφουν την επικρατούσα τότε κατάσταση στην Κύπρο, υπογραμμίζουν την ανάγκη για ενότητα και συνεργασία των πατριωτικών δημοκρατικών δυνάμεων για την απαλλαγή της Κύπρου από τις συνέπειες της εισβολής και αναφέρουν ότι τα δύο συνεργαζόμενα κόμματα αποδέχονται το Μίνιμουμ Πρόγραμμα και θα επιδιώξουν την εφαρμογή του για την αποτελεσματικότερη διεξαγωγή του αγώνα του κυπριακού λαού.

### **A. ΣΚΟΠΟΙ ΚΑΙ ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ**

*Ως σκοπούς και επιδιώξεις τα συνεργαζόμενα Κόμματα θέτουν τα ακόλουθα:*

- α) Την ορθή και δίκαιη λύση του Κυριακού προβλήματος με την εξασφάλιση της πλήρους ανεξαρτησίας, της κατοχύρωσης της κυριαρχίας, της εδαφικής ακεραιότητας, της ενότητας της χώρας και του αδέσμευτου του κυπριακού κράτους.*
- β) Την αποστρατικοποίηση της Κύπρου.*
- γ) Τη συνέχιση μιας ορθής αδέσμευτης εξωτερικής πολιτικής.*
- δ) Την εφαρμογή μιας ορθής εσωτερικής πολιτικής που θα ε-*

ξασφαλίζει:

- ι Την ενότητα και συνεργασία των πατριωτικών δημοκρατικών δυνάμεων και γενικότερα του λαού.*
  - ιι Την μόνιμη εσωτερική σταθερότητα.*
  - ιιι Την προστασία και προαγωγή των δημοκρατικών θεσμών.*
  - ιiv Την πάταξη κάθε είδους ανωμαλίας και ατασθαλίας στον κρατικό και τον ημικρατικό μηχανισμό.*
- ε) Την εφαρμογή μιας υγιούς δημοκρατικής οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής, που να εξυπηρετεί το συμφέρον του λαού σαν συνόλου και ιδιαίτερα των οικονομικά ασθενέστερων στρωμάτων του λαού.*
- στ) Την επαναπροσέγγιση Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων και την αποκατάσταση αμοιβαίας εμπιστοσύνης φιλίας και συνεργασίας.*

## **B. ΛΥΣΗ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ**

Θεωρώντας το Κυπριακό ως θέμα ξένων συνωμοσιών και επεμβάσεων, με αποκορύφωμα το πραξικόπημα, την εισβολή και τη συνεχιζόμενη κατοχή, και εκφράζοντας την ανησυχία τους για τη μη επίτευξη προόδου προς τη λύση του προβλήματος, τα συνεργαζόμενα Κόμματα διακηρύσσουν ότι θ' αγωνισθούν.

- α) Για μια δίκαιη, ειρηνική, αμοιβαία αποδεκτή και βιώσιμη λύση του Κυπριακού, με βάση τα σχετικά ψηφίσματα και τις αποφάσεις των Ηνωμένων Εθνών και τις Συμφωνίες Κορυφής. (Υψηλού Επιπέδου)*
  - β) Για την απαλλαγή της Κύπρου από ξένους στρατούς και την πλήρη αποστρατικοποίηση της.*
  - γ) Για τη συνεχή διεθνοποίηση του Κυπριακού προβλήματος στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό.*
  - δ) Για την ενίσχυση της οντότητας του κυπριακού κράτους.*
- Το Κυπριακό έχει δύο πτυχές: την εσωτερική και τη διεθνή.**



---

**Η εσωτερική πτυχή συνίσταται:**

- α) Στην επίτευξη συμφωνίας για τη συνταγματική δομή του κυπριακού κράτους. Σε σχέση μ' αυτό επιδιώκουμε τη δημιουργία ενός ομοσπονδιακού κράτους, που θα αποτελείται από δύο περιφέρειες (ή επαρχίες), η μια υπό ελληνοκυπριακή διοίκηση και η άλλη υπό τουρκοκυπριακή διοίκηση.
- β) Στη λύση του προσφυγικού προβλήματος σύμφωνα με τις αποφάσεις και τα ψηφίσματα των Ηνωμένων Εθνών.
- γ) Στην κατοχύρωση των θεμελιωδών ελευθεριών και δικαιωμάτων όλων των Κυπρίων.
- δ) Στη διακρίβωση της τύχης των αγνοουμένων.
- ε) Στην εφαρμογή της σχετικής συμφωνίας αναφορικά με τους εγκλωβισμένους.
- στ) Στην εξομάλυνση των σχέσεων την επαναπροσέγγιση συμπιλίωση και συνεργασία Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων.

Τα συνεργαζόμενα Κόμματα διακηρύσσουν ότι τάσσονται ενάντια στην πολιτική και κάθε ενέργεια, που θα προωθή την προσάρτηση ή την ένωση όλης ή μέρους της Κύπρου με οποιοδήποτε άλλο κράτος ή την απόσχιση μέρους της ή τον διαμελισμό της ή τη δημιουργία δύο χωριστών ανεξαρτήτων κρατών ή τη συνομοσπονδία.

Τα συνεργαζόμενα Κόμματα διακηρύσσουν, ότι για την ειρηνική, δίκαιη, αμοιβαία αποδεκτή και βιώσιμη λύση της εσωτερικής πτυχής του Κυπριακού, η διαδικασία των ενδοκυπριακών συνομιλιών μέσα στα πλαίσια και υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών είναι κάτω από τα σημερινά δεδομένα, η πλέον ενδεδειγμένη. Γι' αυτό θα εργάζονται με συνέπεια, επιμονή και υπομονή για τη διεξαγωγή και την επιτυχία ουσιαστικών και εποικοδομητικών διακοινοτικών συνομιλιών σύμφωνα με τις αποφάσεις των Ηνωμένων Εθνών και τις Συμφωνίες Κορυφής. (Υψηλού Επιπέδου). Τα συνεργαζόμενα Κόμματα απορρίπτουν κάθε τακτική, που θα στηρίζεται στη χρήση στρατιωτικής βίας για τη λύση του Κυπριακού προβλήματος. Σε περίπτωση αδιεξόδου στις ενδοκυπριακές συνομιλίες, χωρίς να καταγγέλλεται η διαδικασία, τα

συνεργαζόμενα Κόμματα θα προωθούν άλλες διαδικασίες και, κατά κύριο λόγο, τη συζήτηση του Κυπριακού στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών και στο Συμβούλιο Ασφαλείας ανάλογα με τις περιστάσεις.

Επιδιώκοντας μια δίκαιη λύση του Κυπριακού με ειρηνικά μέσα θεωρούμε, ταυτόχρονα την αμυντική θωράκιση σαν στοιχειώδες μέτρο αντίστασης ενάντια σε νέες τυχόν επιθετικές ενέργειες. Μια αρτιότερη αμυντική θωράκιση της Κύπρου θα μας επιτρέψει να προβάλλουμε αποφασιστική αντίσταση σε ενδεχόμενη τουρκική επίθεση.

**Η διεθνής πτυχή** συνίσταται:

- α) Στην κατάργηση της Συνθήκης Συμμαχίας και στη, μέσα στα πλαίσια λύσης του Κυπριακού προβλήματος, ακύρωση ή αντικατάσταση της Συνθήκης Εγγυήσεως, όπως και την αναθεώρηση της Συνθήκης Εγκαθιδρύσεως, όπου τούτο είναι αναγκαίο.
- β) Στην αποχώρηση όλων των ξένων στρατευμάτων και την πλήρη αποστρατικοποίηση της Κύπρου.
- γ) Στην εξασφάλιση έγκυρων διεθνών εγγυήσεων για την ανεξαρτησία, την κυριαρχία, την εδαφική ακεραιότητα και το αδέσμευτο της Κυπριακής Δημοκρατίας.
- δ) Στην αποχώρηση από την Κύπρο των εποίκων από την Τουρκία.

Για τη διευθέτηση της διεθνούς πτυχής του Κυπριακού τα συνεργαζόμενα Κόμματα θα εργάζονται συστηματικά για τη σύγκληση ειδικής διεθνούς διάσκεψης υπό την αιγίδα και μέσα στα πλαίσια των Ηνωμένων Εθνών.

## **Γ. ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ**

**Βασικοί στόχοι της εσωτερικής πολιτικής μας είναι:**

- α) Η εδραίωση της συνεργασίας των πατριωτικών δημοκρατικών δυνάμεων, που αποτελεί το κύριο στήριγμα της πιο πλατιάς ενότητας του λαού

- β) Η επίτευξη και ενίσχυση της λαϊκής ενότητας και εδραίωση της δημοκρατικής τάξης και ομαλότητας, η εξυγίανση των Κρατικών και Ημικρατικών Υπηρεσιών και η πάταξη τυχόν ανωμαλιών και ατασθαλιών σ' αυτές, έτσι που η λειτουργία της Κρατικής Μηχανής και των Ημικρατικών Οργανισμών να καταστεί εύρυθμη και πιο αποδοτική.
- γ) Η διαφύλαξη και κατοχύρωση της δημοκρατίας, των δημοκρατικών θεσμών και της δημοκρατικής διαδικασίας στη λειτουργία του κράτους και της τοπικής αυτοδιοίκησης, των διαφόρων Οργανισμών και Ιδρυμάτων και γενικά η δημοκρατική διαπαιδαγώγηση του λαού.
- δ) Το άνοιγμα του φακέλου της προδοσίας της Κύπρου σαν μέτρο φρονητισμού και για να πληροφορηθεί ο λαός τα παρασκήνια, τα γεγονότα, τους ηθικούς αυτουργούς και τους εκτελεστές του προδοτικού πραξικοπήματος και για να δυνηθεί η Δικαιοσύνη να προχωρήσει στην ενδεδειγμένη τιμωρία των πρωτεργατών της καταστροφής του τόπου μας. Τα ελατήρια για το άνοιγμα του φακέλου της Κύπρου δεν είναι εκδικητικά. Η τιμωρία των πρωτεργατών του πραξικοπήματος καθώς και όσων βαρύνονται με φόνους αντικρίζεται ως θέμα αποκατάστασης της ηθικής και ιστορικής τάξης, παραδειγματισμού και απονομής της δικαιοσύνης. Δεν επιδιώκεται ο κολασμός γενικά όσων παραπλανήθηκαν και υποστήριξαν την παρανομία, ανεξάρτητα βαθμού ενοχής, αλλά δίδεται βαρύνουσα σημασία στην τιμωρία των αμετανόητων πρωτεργατών της προδοσίας.

#### **Δ. ΕΠΑΝΑΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΔΥΟ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ**

Η επαναπροσέγγιση Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων θεωρείται η πιο απαραίτητη προϋπόθεση για τη βιωσιμότητα μιας αμοιβαία αποδεκτής λύσης του Κυπριακού. Η αποκατάσταση και εδραίωση της εμπιστοσύνης της φιλίας και της συνεργασίας Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων θα δημιουργήσει τις προϋποθέσεις της ειρηνικής συμβίωσης όλων των κατοίκων της Κύπρου.

---

Για την επίτευξη αυτού του σκοπού επιβάλλεται η εκρίζωση του σοβινισμού και η καλλιέργεια πνεύματος αμοιβαίας εκτίμησης και σεβασμού μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων. Επιβάλλεται η αποφυγή οποιωνδήποτε ενεργειών οποθενόποτε προερχομένων, που θα μπορούσαν να θίξουν την εθνική αξιοπρέπεια των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων.

Μέχρι εξουρέσεως συνολικής λύσεως του Κυπριακού προβλήματος επιβάλλεται η λήψη και εφαρμογή πρακτικών και συγκεκριμένων μέτρων, όπως η καταβολή των δικαιωμάτων σε δικαιούχους Τουρκοκύπριους εργάτες και εργαζομένους από το Κρατικό Ταμείο Κοινωνικών Ασφαλίσεων και τα Ταμεία Προνοίας ή προσφορά εργασίας σε βιομηχανικές ή άλλες επιχειρήσεις και γενικά η παροχή διευκολύνσεων σε διάφορους τομείς.

Επιβάλλεται όπως το κράτος και η ελληνική κυπριακή πλευρά επιδείξουν στοργή και κατανόηση για τα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα των Τουρκοκυπρίων συμπατριωτών μας. Το βιοτικό επίπεδο των δύο κοινοτήτων μέσα στα πλαίσια μιας ενωμένης οικονομίας πρέπει να ανέβει στο ίδιο ύψος και πρέπει να επιδειχθεί από μέρους των δύο πλευρών το απαραίτητο πνεύμα συνεργασίας, για το καλό και την ευημερία του κυπριακού λαού σαν σύνολο.

## **E. ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ**

- α) Η ακολουθούμενη από της ίδρυσης της Κυπριακής Δημοκρατίας αδέσμευτη εξωτερική πολιτική της Κύπρου πρέπει να συνεχισθεί και να ενισχυθεί, γιατί υπάρχει ταύτιση των Αρχών και επιδιώξεων μας, με τις χώρες του Αδέσμευτου Κόσμου, στον αγώνα για την ειρήνη, την ανεξαρτησία και την κοινωνική πρόοδο, αλλά και γιατί η αδέσμευτη πολιτική μας ενισχύει και στηρίζει τον αγώνα μας για μια δίκαιη, δημοκρατική και βιώσιμη λύση του προβλήματος μας.
- β) Μέσα στα πλαίσια της πιο πάνω πολιτικής και πιστή στις αρχές των αδεσμεύτων, που τάσσονται ενάντια στον ιμπεριαλισμό, στον αποικισμό, στο νεοαποικισμό, στο φασισμό,

---

και επίσης ενάντια σε κάθε μορφή καταδυνάστευσης και εκμετάλλευσης, η Κύπρος θα συνεχίσει ενεργά τη συμβολή της για την εδραίωση της ελευθερίας, της δικαιοσύνης, της ύφεσης και της ειρήνης στον κόσμο.

- γ) Προσπάθεια μας είναι η εξασφάλιση της μεγαλύτερης δυνατής υποστήριξης διεθνώς προς ενίσχυση της ανεξαρτησίας μας και η ανάπτυξη των καλύτερων δυνατών σχέσεων με όλες τις χώρες του κόσμου με βάση τον αμοιβαίο σεβασμό και τη μη επέμβαση στις εσωτερικές μας υποθέσεις.
- δ) Θεωρούμε τις υφιστάμενες καλές σχέσεις με τις αδέσμευτες, τις ουδέτερες και τις σοσιαλιστικές χώρες, όπως και τις καλές και βελτιούμενες σχέσεις μας με πολλές χώρες της Δύσεως και τη συμπαράσταση της κοινής γνώμης στις χώρες αυτές, πολύτιμο στοιχείο στον αγώνα μας. Γι' αυτό και πρέπει να διαφυλαχθούν, να ενδυναμωθούν και να επεκταθούν. Ιδιαίτερα θα πρέπει να διαφυλαχθούν οι υφιστάμενες στενές σχέσεις και η συνεργασία μας με τη δημοκρατική ελληνική κυβέρνηση, της οποίας η διακηρυχθείσα και επιδεικνυόμενη αποφασιστική συμπαράσταση, όπως και η συμπαράσταση του πολιτικού κόσμου και του λαού της Ελλάδας αποτελεί βασικό στήριγμα του αγώνα μας για επιβίωση και δικαίωση.

Στα πλαίσια της αδέσμευτης εξωτερικής πολιτικής επιδιώκεται η ανάπτυξη ολόπλευρών οικονομικών και εμπορικών σχέσεων με όλες τις χώρες με βάση το αμοιβαίο ενδιαφέρον.

## **ΣΤ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ**

Στον οικονομικό και κοινωνικό τομέα θα ακολουθήσουμε πολιτική που κύριοι στόχοι της θα είναι:

- α) Συνεχής ανάπτυξη της κυπριακής οικονομίας με βάση συγκεκριμένα προγράμματα και δημιουργία ευκαιριών απασχόλησης.
- β) Άνοδος του βιοτικού επιπέδου του λαού και ιδιαίτερα των

---

*χαμηλά αμειβομένων στρωμάτων.*

- γ) Η προστασία και ενίσχυση της μεσαίας τάξεως του λαού.*
- δ) Δικαιότερη κατανομή και ανακατανομή του εθνικού εισοδήματος.*
- ε) Αναθεώρηση της δημοσιονομικής και φορολογικής πολιτικής κατά τρόπο, που να εξυπηρετεί πιο καλά και αποτελεσματικά το σύνολο του λαού και ειδικά τα στρώματα με χαμηλά εισοδήματα.*
- στ) Στα πλαίσια του Συστήματος Μικτής Οικονομίας το κράτος, ενώ θα συνεχίσει να ενθαρρύνει την ιδιωτική πρωτοβουλία, θα παρεμβαίνει εκεί που ο ιδιωτικός τομέας αδυνατεί ή δεν επιθυμεί να αναλάβει πρωτοβουλίες και εκεί όπου θα κριθεί αναγκαίο για το γενικότερο συμφέρον, πιο ενεργητικά και αποφασιστικά στον οικονομικό τομέα με τη δημιουργία κρατικών, ημικρατικών ή μικτών βιομηχανικών μονάδων ή και με την κρατικοποίηση σε κατ' εξοχήν ζωτικούς τομείς, προς όφελος του συνόλου του λαού και της οικονομίας του τόπου.*
- ζ) Η μεθόδευση για την κρατικοποίηση των υδάτινων πόρων κάτω από μια αντιπροσωπευτική Κεντρική Αρχή Υδάτων, η προγραμματισμένη ανάπτυξη με την κατασκευή νέων υδατοφρακτών και του Νοτίου Αγωγού και η δίκαιη κατανομή τους.*
- η) Συνέχιση και ολοκλήρωση του προγράμματος για την αντιμετώπιση του στεγαστικού των προσφύγων και υλοποίηση των αποφάσεων για αντιμετώπιση του στεγαστικού όλων των εργαζομένων και ειδικά των χαμηλά αμειβομένων, καθώς και των προβλημάτων των συγγενών των αγνοουμένων, των εγκλωβισμένων και άλλων θυμάτων του πραξικοπήματος και της εισβολής.*
- θ) Εφαρμογή συγκεκριμένων μέτρων για την πάταξη της φοροδιαφυγής, την ενίσχυση της Επιτροπής Τιμών και της Αγορανομικής Υπηρεσίας, για αποτελεσματικότερη επιτέλεση του έργου της, καθώς και μέτρων για την αντιμετώπιση του πληθωρισμού, τη στασιμότητα, της οικονομικής ανάπτυξης.*

---

τυξης και του ελλειμματικού εμπορικού ισοζυγίου.

- ι) Εκτέλεση ειδικών προγραμμάτων για τη γενική ανάπτυξη των οικονομικά καθυστερημένων ορεινών περιοχών και τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των κατοίκων τους.
- κ) Πλήρης εξυγίανση και ενίσχυση του Συνεργατισμού.
- λ) Εφαρμογή ειδικών μέτρων για την εξύψωση της θέσης της γυναίκας στην κοινωνία και ειδικά της αρχής της ισομισθίας.
- μ) Εφαρμογή ειδικών προγραμμάτων για υγιή απασχόληση της νεολαίας και επαγγελματική αποκατάσταση των ανέργων επιστημόνων.

## **Z. ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΠΑΡΟΧΕΣ**

- α) Ολοκλήρωση του Σχεδίου δωρεάν Παιδείας, αύξηση των κονδυλίων για υποτροφίες και φοιτητικά δάνεια, σταδιακή επέκταση της προδημοτικής εκπαίδευσης και ίδρυση Πανεπιστημίου.
- β) Εφαρμογή Γενικού Σχεδίου Ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης του λαού.
- γ) Ειδική φροντίδα για τους αναξιοπαθούντες και αύξηση των επιδομάτων και βοηθημάτων.

## **H. ΜΕΘΟΔΟΙ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ ΜΙΝΙΜΟΥΜ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ**

Η υλοποίηση του Μίνιμουμ προγράμματος θα προωθηθεί με τα ακόλουθα μέτρα:

- α) Τον σχηματισμό υπό του Προέδρου της Δημοκρατίας κυβερνήσεως από ικανά, προσοντούχα και αδιάβλητα πρόσωπα, που θα είναι νομιμόφρονα προς τον Πρόεδρο και τα οποία ο Πρόεδρος θα επιλέγει και διορίζει ασκώντας το συνταγματικό του δικαίωμα και έχοντας υπόψη του τις απόψεις των συνεργαζομένων Κομμάτων επί του θέματος. Τα επιλεγόμενα πρόσωπα, θα διακρίνονται για την εγνώσ-

---

μένη δημοκρατική τους τοποθέτηση, θα ασκούν τα καθήκοντα τους ως μέλη της κυβέρνησης υπό τις οδηγίες του Προέδρου της Δημοκρατίας για την υλοποίηση του Μίνιμουμ Προγράμματος, το οποίο είναι το πλαίσιο και η κατευθυντήρια γραμμή του κυβερνητικού προγράμματος.

- β) Την εξασφάλιση εύρυθμης και αποδοτικής λειτουργίας της Κυβερνητικής Μηχανής, του βασικού αυτού οργάνου προώθησης και εφαρμογής της κυβερνητικής πολιτικής μέσα στα πλαίσια του προγραμματικού ρόλου της, που είναι η πιστή και νομιμόφρων εκτέλεση των κυβερνητικών αποφάσεων και η πρόθυμη και ευσυνείδητη εξυπηρέτηση του λαού μακριά από κομματική ή άλλη επιρροή και σκοπιμότητα.

### **Θ. ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΜΙΝΙΜΟΥΜ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ**

Το Μίνιμουμ Πρόγραμμα θα τεθεί σε εφαρμογή κατά προγραμματισμένο τρόπο και θα αποτελέσει το επίσημο πρόγραμμα της κυβέρνησης.

Το Μίνιμουμ Πρόγραμμα θα αποτελέσει την κοινή βάση πάνω στην οποία τα συνεργαζόμενα Κόμματα θα στηρίξουν και θα διεξαγάγουν τον αγώνα για την ανάδειξη Προέδρου της Δημοκρατίας από τις δημοκρατικές πατριωτικές δυνάμεις.

Για την παρακολούθηση της εφαρμογής του Μίνιμουμ Προγράμματος ιδρύεται με συμμετοχή αντιπροσώπων των συνεργαζομένων Κομμάτων **ανωτάτου επιπέδου Ειδική Επιτροπή** παρακολούθησης της προόδου, υλοποίησης του Προγράμματος, η οποία υποβάλλει κατά περιόδους τα πορίσματα των διαπιστώσεων, παρατηρήσεων και εισηγήσεων της προς τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας.

### **Η ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ ΓΙΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ**

Σε κοινή διακήρυξη τους τα συνεργαζόμενα Κόμματα, υπογραμμίζουν την προσήλωση τους σε όσα αναφέρονται στο Μίνιμουμ Πρόγραμμα και εξαγγέλλουν την υποστήριξη τους προς



την υποψηφιότητα του Προέδρου κ. Σπύρου Κυπριανού. Τα δύο Κόμματα χαρακτηρίζουν τον κ. Κυπριανού ως πολιτικός με διεθνές κύρος, «έμπιστος και πεπειραμένος συνεργάτης του Μακαρίου σε μέρες δύσκολες της Κυπριακής Δημοκρατίας, ο άνθρωπος που δέχθηκε, εφάρμοξε και εφαρμόζει την πολιτική Μακαρίου, η οποία οδηγεί στη σωτηρία της Κύπρου».

Στην κοινή διακήρυξη τους τα συνεργαζόμενα Κόμματα συμφωνούν ότι η λύση της εσωτερικής πτυχής του Κυπριακού προβλήματος πρέπει να είναι ειρηνική και δίκαιη, αμοιβαία αποδεκτή, προς όφελος όλων ανεξαιρέτως των πολιτών, λύση, που δεν θα παραβιάζει ή θα παραγνωρίζει τα συμφέροντα της μιας ή της άλλης από τις δύο κοινότητες.

«Τα δύο Κόμματα καλούν το λαό να απορρίψει κάθε τάση για εκτροχιασμό των προσπαθειών τους από τις ειρηνικές διαδικασίες, κάθε τάση που αποβλέπει στην ένταση και όξυνση, στη χρήση βίας ή σε νέα ανάφλεξη. Για την ειρηνική δίκαιη, αμοιβαία αποδεκτή και βιώσιμη λύση της εσωτερικής πτυχής του Κυπριακού, η διαδικασία των ενδοκυπριακών συνομιλιών, μέσα στα πλαίσια και υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών είναι η πλέον ενδεδειγμένη. Οδηγός των δύο κομμάτων για την επιδίωξη τέτοιας ειρηνικής λύσης είναι οι αρχές και οι αποφάσεις του ΟΗΕ και οι συμφωνίες Κορυφής Μακαρίου- Ντενκτάς και Κυπριανού Ντενκτάς. Θέση των δύο κομμάτων είναι οι προτάσεις που εγκρίθηκαν από το Εθνικό Συμβούλιο υπό την καθοδήγηση του Μακαρίου και υποβλήθηκαν την άνοιξη του 1977.

Σχετικά με τη συνταγματική δομή του Κυπριακού κράτους, τα δύο συνεργαζόμενα Κόμματα αναφέρουν ότι επιδιώκουν τη δημιουργία μιας ανεξάρτητης, κυρίαρχης, εδαφικά ακέραιης, πραγματικά ομοσπονδιακής διαπεριφερειακής Δημοκρατίας, κατά τρόπο που να εξασφαλίζεται η ενότητα της χώρας και του λαού και η κατοχύρωση των απαράγραπτων δικαιωμάτων του.

Επίσης τα δύο Κόμματα υποστηρίζουν ανεπιφύλακτα τις προτάσεις που έγιναν για σύγκληση μιας Διεθνούς Διάσκεψης μέσα στα πλαίσια και υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, συμφωνούν ότι η εξωτερική πολιτική της Κυπριακής Δημοκρατίας θα είναι πολιτική ειρήνης και υπέρ της διεθνούς ύφεσης και συνεννόησης. Τα

---

δύο Κόμματα συμφωνούν στην αδέσμευτη αντιιμπεριαλιστική και αντιφασιστική εξωτερική πολιτική καθώς και στην ενίσχυση των καλών σχέσεων με τις σοσιαλιστικές χώρες και εκφράζουν τη βεβαιότητα ότι η δημοκρατική αλλαγή, που επήλθε στην Ελλάδα θα έχει την επίδραση της και θετικές εξελίξεις αναφορικά με το Κυπριακό πρόβλημα.

Τα δύο Κόμματα υποστηρίζουν επίσης:

- I. Υγιή φιλολαϊκή, δημοκρατική οικονομική και κοινωνική πολιτική. Συνεχή ανάπτυξη της οικονομίας με ικανοποιητικούς ρυθμούς, δικαιότερη κατανομή του εθνικού εισοδήματος με γνώμονα τα συμφέροντα των εργαζομένων.
- II. Προστασία και προαγωγή των δημοκρατικών θεσμών και
- III. Κάθαρση όλων των τομέων του κρατικού μηχανισμού από τα αμετανόητα πραξικοπηματικά στοιχεία και τιμωρία των αμετανόητων πραξικοπηματιών και εγκληματιών».

---

### *Το 15<sup>ο</sup> Συνέδριο του ΑΚΕΛ.*

Τρεις εβδομάδες μετά την υπογραφή του Μίνιμουμ Προγράμματος πραγματοποιήσαν το 15<sup>ο</sup> συνέδριο του Κόμματος, στο οποίο κυριάρχησε ο ενθουσιασμός για τη Δημοκρατική Συνεργασία και τη βεβαιότητα ότι η συνεργασία αυτή θα αναδείκνυε τον επόμενο Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Το συνέδριο πραγματοποιήθηκε στις 13, 14, 15 και 16 Μαΐου 1982.

Στην εισηγητική ομιλία του Γ.Γ. του Κόμματος *Εζεκία Παπαϊωάννου* υπογραμμίζεται ότι

*«η πιο σημαντική, ιστορική θα 'λεγα εξέλιξη στα εσωτερικά πολιτικά μας πράγματα είναι η Δημοκρατική Συνεργασία, που εξαγγέλθηκε στις 20 Απριλίου μεταξύ ΑΚΕΛ και ΔΗΚΟ.*

*Είναι αλήθεια πώς αυτή η συνεργασία αποτελεί συνέχεια της συνεργασίας, που υπήρξε στο παρελθόν τόσο με τον Πρόεδρο Μακάριο όσο και με τον Πρόεδρο Κυπριανού. Υπάρχει όμως μια ουσιαστική διαφορά μεταξύ της παλιάς συνεργασίας και της σημερινής κατά τούτο: Η Δημοκρατική Συνεργασία ΑΚΕΛ - ΔΗΚΟ στηρίζεται σ' ένα μίνιμουμ πρόγραμμα που συζητήθηκε αποφασίστηκε από κοινού καθώς και σε μέτρα για την υλοποίηση αυτού του προγράμματος. Είναι μια ανώτερη μορφή συνεργασίας από όσες γνωρίσαμε μέχρι σήμερα στον τόπο μας».*

Αλλά και η Πολιτική απόφαση του 15<sup>ου</sup> Συνεδρίου κυριαρχείται από τη Δημοκρατική Συνεργασία. Η απόφαση υιοθετεί την εκτίμηση του Γ.Γ. του Κόμματος ότι πρόκειται για μια ανώτερη μορφή συνεργασίας και εκφράζει την ελπίδα ότι και άλλες πατριωτικές δυνάμεις «θέτοντας πάνω από κάθε τι άλλο το γενικότερο συμφέρον του σκληρού και δύσκολου αγώνα, που διεξάγει ο λαός μας θα προσχωρήσουν τελικά σ' αυτή διευρύνοντας και ενισχύοντας αυτή τη συνεργασία».

Σημαντική θεωρείται η δευτερολογία του *Εζεκία Παπαϊωάννου*, με την οποία έκλεισαν οι εργασίες του 15<sup>ου</sup> Συνεδρίου. Άρχισε με τη διαπίστωση για την ομοφωνία του συνεδρίου πάνω

στην πολιτική του Κόμματος, αναφορικά με όλα τα προβλήματα του Κυπριακού λαού, όπως αυτή αναλύεται και διαγράφεται στην πολυσέλιδη έκθεση δράσης της Κ.Ε. και της Κ.Ε.Ε. καθώς και την εισηγητική ομιλία και συνέχισε:

*«Σύντροφοι,*

*Σαν Μαρξιστές-Λενινιστές προσεγγίζουμε όλα τα ζητήματα διαλεκτικά και όχι στατικά δογματικά. Γιατί τα ζητήματα με τα οποία καταπιανόμαστε αλλάζουν δεν μένουν στάσιμα, όλα αλλάζουν. Κι' εμείς αλλάζουμε. Γινόμαστε καλύτεροι στη δουλειά μας γιατί αποχτούμε διαρκώς και μεγαλύτερη πείρα. Διδασκόμαστε από τη ζωή, από τη μάνα μας το λαό.*

*Η ακροδεξιά αντίδραση και οι εχθροί του Κόμματος μας γενικά μας κατηγορούν ότι άλλα λέγαμε τον Μάη του 1980 αναφορικά με τον Πρόεδρο Κυπριανού και άλλα λέμε το Μάη του 1982. Και βέβαια έτσι έχουν τα πράγματα. Καμιά αντίφαση όμως υπάρχει ανάμεσα στη θέση μας του 1980 και του 1982. Γιατί; Απλούστατα γιατί από το 1980 μέχρι το 1982 υπήρξε αλλαγή προς το καλύτερο και αν εμείς μέναμε κολλημένοι στην παλιά μας θέση θα 'μασταν ασυγχώρητοι δογματιστές αντιμαρξιστές, αντιλενινιστές. Το μίνιμουμ πρόγραμμα ΑΚΕΛ- ΔΗΚΟ και μόνο συνιστά την πιο τρανή απόδειξη αυτής της αλλαγής».*

Ανάμεσα στα ψηφίσματα, που ενέκρινε το 15<sup>ο</sup> Συνέδριο περιλαμβάνεται και ψήφισμα προς τον Πρόεδρο Κυπριανού στο οποίο εκφράζεται:

- I. πλήρης υποστήριξη προς τη Δημοκρατική Συνεργασία και το Μίνιμουμ Πρόγραμμα,*
- II. η πεποίθηση ότι η συνεργασία ΑΚΕΛ-ΔΗΚΟ ανταποκρίνεται στα ζωτικά συμφέροντα του απελευθερωτικού, αντικατοχικού, αντιιμπεριαλιστικού αγώνα του Κυπριακού λαού,*
- III. πεποίθηση για θριαμβευτική νίκη στις προεδρικές εκλογές, και*
- IV. διαβεβαίωση ότι όλα τα μέλη και στελέχη, φίλοι και οπαδοί*

---

*του Κόμματος θα εργασθούν με ενθουσιασμό για τη νίκη.*

### ***Όλα για την επανεκλογή του Σπ. Κυπριανού.***

Όλες οι δυνάμεις του ΑΚΕΛ κινητοποιήθηκαν για την προβολή και υποστήριξη του *Σπύρου Κυπριανού*. Το Κόμμα ήταν φυσικό να υπερασπίζεται με σθένος τον υποψήφιο του και να εξυμνεί κάθε ενέργεια του και να καλεί σε συνεργασία "τις πατριωτικές, δημοκρατικές" δυνάμεις, που δεν συμφωνούσαν με την υποψηφιότητα του Σπ. Κυπριανού, τον οποίο θεωρούσαν ως παταγωδώς αποτυχημένο Πρόεδρο.

Στις 11 Μαΐου 1982 με ανακοίνωση της η Κ.Ε. του ΑΚΕΛ επέκρινε με δριμύτητα την εξαγγελία της υποψηφιότητας του **Γ. Ιωαννίδη**, ο οποίος είχε διορισθεί συνομιλητής από τον Πρόεδρο Κυπριανού σε αντικατάσταση του *Τάσου Παπαδόπουλου*. Ο *Γ. Ιωαννίδης* μετά τη διετή, σχεδόν, στενή συνεργασία με τον *Σπύρο Κυπριανού*, υιοθετούσε πλήρως τις θέσεις του *Τάσου Παπαδόπουλου* ότι επανεκλογή του Προέδρου Κυπριανού θα συνιστούσε **θεομηνία για την Κύπρο**.

Στην ανακοίνωση του το ΑΚΕΛ αναφέρει ότι ο *Γ. Ιωαννίδης* «αντί να ανταποκριθεί στο κάλεσμα των δημοκρατικών δυνάμεων και να προσχωρήσει στη δημοκρατική συνεργασία, εξήγγειλε τη δική του υποψηφιότητα για τις Προεδρικές εκλογές. Δικαίωμα του βέβαια, αλλά δεν έχει την παραμικρή ελπίδα να κερδίσει τις εκλογές. Το μόνο που θα πετύχει με την υποψηφιότητα του είναι να οξύνει περισσότερο τον εκλογικό αγώνα και να διασπάσει μερικές δημοκρατικές δυνάμεις εξασφαλίζοντας χαμένες ψήφους».

Τελικά ο *Γ. Ιωαννίδης* απέσυρε την υποψηφιότητα του. Το ίδιο όμως δεν έπραξε και ο *Βάσος Λυσσαρίδης*, που περιλαμβανόταν στις "πατριωτικές δημοκρατικές δυνάμεις".

Τον Οκτώβρη του 1982 ο Πρόεδρος Κυπριανού πραγματοποιεί επίσκεψη στη Σοβιετική Ένωση, την οποία με ανακοίνωση του το ΑΚΕΛ χαιρέτισε με ενθουσιασμό. Ο Πρόεδρος Κυπριανού είχε συνάντηση με τον βαρέως τότε ασθενούντα σοβιετικό

ηγέτη **Λεονίντ Μπρέζνιεφ**. Λίγες μέρες αργότερα ο Μπρέζνιεφ πέθανε. Ο **Σπύρος Κυπριανού** ήταν ο τελευταίος ξένος ηγέτης που συναντήθηκε με τον Μπρέζνιεφ

### *Οι εξελίξεις μετά το 1983.*

Οι προεδρικές εκλογές στις 13 Φεβρουαρίου του 1983 απέληξαν σε θρίαμβο του υποψηφίου της Δημοκρατικής Συνεργασίας **Σπύρου Κυπριανού**, ο οποίος εξελέγη από την πρώτη Κυριακή με το υψηλό ποσοστό του 56.54% έναντι 33.93% του **Γλαύκου Κληρίδη** και 9.53% του **Βάσου Λυσσαρίδη**.

Τον **Γλαύκο Κληρίδη** υποστήριξε ο Δημοκρατικός Συναγερμός ενώ το **Βάσο Λυσσαρίδη** τον υποστήριξαν, εκτός από την ΕΔΕΚ το ΠΑΜΕ του πρώην Υπουργού Παιδείας **Χρ. Σοφιανού**. Η Ένωση Κέντρου του **Τ. Παπαδόπουλου** και η ΝΕΔΗΠΑ του **Α. Μιχαηλίδη**, κάλεσαν τους ψηφοφόρους τους να ψηφίσουν αλλαγή, αλλά δεν καθόρισαν αν προτιμούσαν τον Κληρίδη ή το Λυσσαρίδη. Από το αποτέλεσμα της εκλογής φαίνεται ότι προτίμησαν ως αλλαγή τον **Γλαύκο Κληρίδη**.

Στις 15 Φεβρουαρίου το ΑΚΕΛ απηύθυνε θερμό χαιρετισμό για τη θριαμβευτική νίκη της Δημοκρατικής Συνεργασίας και την εκλογή του **Σπύρου Κυπριανού**.

*«Τα αποτελέσματα των εκλογών, που διεξήχθησαν κατά τον πιο πολιτισμένο τρόπο, χωρίς να σημειωθεί το παραμικρό επεισόδιο και με μια πρωτοφανή για δυτικές χώρες συμμετοχή του λαού, διέλυσε τα όνειρα και τις αυταπάτες και της συναγερμικής ηγεσίας για νίκη του υποψηφίου της κ. Κληρίδη και της ηγεσίας της ΕΔΕΚ για δεύτερο γύρο και ποσοστά υπέρ του κ. Λυσσαρίδη γύρω στο 25%, όπως διέδιδαν στον κύκλο των στελεχών τους».*

Οι επιθέσεις εναντίον του Δημοκρατικού Συναγερμού συνεχίστηκαν μαζί με τις επιθέσεις εναντίον της ΕΔΕΚ, που περιλαμβανόταν στις "πατριωτικές δημοκρατικές δυνάμεις". Έτσι στις 12 Μαρτίου 1983 το Πολιτικό Γραφείο του ΑΚΕΛ προέβη σε

---

αναλυτική εκτίμηση του αποτελέσματος των εκλογών στην οποία μεταξύ άλλων αναφέρει:

*«Σ' αυτή την κρίσιμη και σημαντική πολιτική μάχη η ηγεσία της ΕΔΕΚ και των άλλων μικρών κομμάτων, ανεξάρτητα από τις φραστικές και ρητορικές διακηρύξεις τους συντάχθηκαν με τον ακροδεξιό Συναγερμό ενάντια στο λαό, παραπλάνησαν και επηρέασαν δημοκρατικούς ψηφοφόρους και αντικειμενικά εξυπηρέτησαν τη φιλονατοϊκή φιλοϊμπεριαλιστική πολιτική του Συναγερμού και τα συμφέροντα του αμερικανονατοϊκού ιμπεριαλισμού».*

### *Αρχίζουν τα δύσκολα.*

Στις 17 Ιουνίου 1983 συνέρχεται η τρίτη τακτική ολομέλεια της Κ.Ε. και της Κ.Ε.Ε. του ΑΚΕΛ, η οποία αφού επανέλαβε τις διαπιστώσεις για την προεδρική εκλογική νίκη διαπιστώνει ότι τώρα αρχίζουν τα δύσκολα. Αναφέρει σχετική ανακοίνωση:

*«Για το Κυπριακό περνά μια πολύ λεπτή και κρίσιμη φάση σαν αποτέλεσμα της συνεχιζόμενης ιμπεριαλιστικής συνωμοσίας σε βάρος της πατρίδας μας, που στοχεύει στη διάλυση του ανεξάρτητου Κυπριακού κράτους ή την επιβολή μιας απαράδεκτης νατοϊκής λύσης του Κυπριακού. Η πρωτοβουλία, που προτίθεται να αναπτύξει ο Γ.Γ. του ΟΗΕ για το Κυπριακό πρέπει να αξιοποιηθεί σαν η καλύτερη ευκαιρία υπό τις σημερινές συνθήκες για το ξεπέραςμα του αδιεξόδου και της στασιμότητας και σαν αφετηρία για μια νέα ουσιαστική και αποφασιστική προσπάθεια για εξεύρεση μιας ειρηνικής αμοιβαία αποδεκτής και βιώσιμης λύσης του Κυπριακού με βάση τις αποφάσεις του ΟΗΕ και τις συμφωνίες Υψηλού Επιπέδου».*

Και πράγματι στις 8 Αυγούστου 1983 ο νέος Γενικός Γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών Πέρεζ Ντε Κουεγιάρ, πολύ καλός

γνώστης του Κυπριακού, λόγω της πολυετούς θητείας του ως ειδικού αντιπροσώπου του ΟΗΕ για το Κυπριακό, αναλαμβάνει πρωτοβουλία για επανέναρξη του διακοινοτικού διαλόγου. Υπέβαλε προς τις δύο πλευρές “**Μνημόνιο**” που περιλάμβανε **τρεις “δείκτες”** σαν βάση για επανέναρξη των συνομιλιών. Οι δείκτες καλύπτουν την **Εκτελεστική Εξουσία**, τη **Νομοθετική Εξουσία** και το **Εδαφικό**. Η φιλοσοφία που διέπει τους δείκτες είναι η ίδια, που διέπει και τις προτάσεις των ΗΠΑ, της Βρετανίας και του Καναδά. Διαφέρουν σε λεπτομέρειες, που δεν έχουν μεγάλη σημασία δεδομένου ότι όλες αυτές οι προτάσεις διατυπώνονται υπό μορφή εγγράφου εργασίας, προς διευκόλυνση των συνομιλιών.

Οι “**Δείκτες**” του *Πέρεζ ντε Κουεγιάρ*, περιλάμβαναν και ορισμένα στοιχεία της “**Εκτίμησης**”, που είχε υποβάλει ο προηγούμενος Γενικός Γραμματέας *Κούρτ Βαλτχάιμ*. Τα σημεία αυτά αφορούσαν τις άλυτες πτυχές, όπως είχαν διαπιστωθεί στους προηγούμενους γύρους των συνομιλιών. Αν επιτυγχανόταν προσέγγιση τότε ο Γενικός Γραμματέας θα υπέβαλλε περαιτέρω δείκτες για άλλες πτυχές του Κυπριακού, εκτός από το Εκτελεστικό, το Νομοθετικό και το Εδαφικό.

Το πιο ενδιαφέρον σημείο των δεικτών ήταν οι εισηγήσεις αναφορικά με το εδαφικό, όπου το έδαφος της Νοτίου Επαρχίας θα έφθανε το 70% και της Βορείου επαρχίας το 30%. Οι δείκτες προορίζονταν να αποτελέσουν βάση συζήτησης από τους συνομιλητές στις Διακοινοτικές συνομιλίες. Η ίδια η διαδικασία θα ακολουθείτο και για τους πρόσθετους δείκτες του Γ.Γ.

Η Κυπριακή Κυβέρνηση χωρίς να τοποθετηθεί πάνω στους δείκτες εξέφρασε την επιθυμία της να συνεργασθεί με το Γενικό Γραμματέα. Η απάντηση αυτή θεωρήθηκε ικανοποιητική από τον Γενικό Γραμματέα.

Εδώ αρχίζουν να εκδηλώνονται οι πρώτες ασήμαντες, φαινομενικά, αντιθέσεις μεταξύ του ΑΚΕΛ και του Προέδρου Κυπριανού, οι οποίες αργότερα κορυφώθηκαν και οδήγησαν στην κατάρρευση του χάρτινου Πύργου, που ονομάστηκε Μίνιμουμ Πρόγραμμα και Δημοκρατική Συνεργασία.

Στις 19 Αυγούστου 1983, 11 μέρες μετά την εκδήλωση της



πρωτοβουλίας Κουεγιάρ, το Πολιτικό Γραφείο του ΑΚΕΛ μελέτησε τις προτάσεις του Γ.Γ. του ΟΗΕ και ανακοίνωσε ότι

*«η όλη προσπάθεια του Γ.Γ. του ΟΗΕ πρέπει να αντικριστεί θετικά για ν' ανοίξει ο δρόμος προς ουσιαστικές διακοινοτικές συνομιλίες για τη λύση της εσωτερικής πτυχής του Κυπριακού. Οι **“δείκτες”** συνιστούν σύστημα διαπραγματεύσεων. Αυτοί οι **“δείκτες”** μπορούν και πρέπει να αντικρισθούν σαν μέρος μιας **συνολικής συμφωνίας (package Deal)** για λύση του Κυπριακού».*

Στη συνέχεια γίνονται οι πρώτες παρατηρήσεις αναφορικά με τη στάση του Προέδρου Κυπριανού.

*«Η Προεδρική δήλωση αποφεύγει δυστυχώς να δώσει κατ' ευθείαν σαφή απάντηση στα συγκεκριμένα ερωτήματα του Γ.Γ. του ΟΗΕ. Η δήλωση ότι “η προσέγγιση μας είναι θετική” και ότι “αποδεχόμαστε την προσωπική προσπάθεια και τη μεθοδολογία του Γενικού Γραμματέα” δεν είναι ούτε επαρκής ούτε ικανοποιητική. Είναι η εκτίμηση του Π.Γ. του Κόμματός μας ότι η Προεδρική δήλωση έμμεσα απορρίπτει τους τρεις **“δείκτες”** σαν πλαίσιο συζήτησης. Με τη δήλωση αυτή και τον όλο χειρισμό, από μέρους του Προέδρου, της πρωτοβουλίας του Γ.Γ. του ΟΗΕ, αντικειμενικά οδηγούνται σε αχρήστευση οι τρεις **“δείκτες”** του Μνημονίου και αντί να υποβοηθείται εξουδετερώνεται η πρωτοβουλία και η προσωπική προσπάθεια του Γ.Γ. που αποβλέπει στην εξεύρεση μιας αμοιβαία αποδεχτής και βιώσιμης λύσης του Κυπριακού με βάση τα ψηφίσματα του ΟΗΕ και τις συμφωνίες κορυφής».*

Περαιτέρω η απόφαση του Π. Γ. τονίζει ότι η ελληνοκυπριακή πλευρά έπρεπε να δηλώσει ότι δέχεται απερίφραστα τους **«τρεις δείκτες»** σαν πλαίσιο συζήτησης και με βάση αυτούς τους δείκτες να επαναρχίσουν οι διακοινοτικές συνομιλίες. Το Π.Γ. κάλεσε τον Πρόεδρο να αποδεχθεί τους **“τρεις δείκτες”** σαν πλαίσιο συζήτησης και σαν πρώτο βήμα για την ανάπτυξη και ολοκλήρωση της πρωτοβουλίας του Πέρεζ ντε Κουεγιάρ.

Αργότερα στις 24 Σεπτεμβρίου 1983 εκπρόσωπος του ΑΚΕΛ δήλωσε ότι από την απόφαση του Πολιτικού Γραφείου φαίνεται ότι υπάρχει

*«ουσιαστική διαφορά μεταξύ της θέσης του ΑΚΕΛ και του Προέδρου Κυπριανού στο θέμα της πρωτοβουλίας του Γ.Γ. του ΟΗΕ. Δεν τίθεται όμως επί του παρόντος θέμα διακοπής της Δημοκρατικής Συνεργασίας γιατί η προσπάθεια όλων αυτή τη στιγμή πρέπει να είναι πώς να διατηρηθεί και να ενισχυθεί η πρωτοβουλία του κ. Πέρεζ ντε Κουεγιάρ για τη λύση του Κυπριακού και το ΑΚΕΛ θα εξαντλήσει κάθε προσπάθεια προς αυτή την κατεύθυνση, βέβαιο ότι προσφέρει έτσι την καλύτερη δυνατή υπηρεσία στο λαό και την ιερή του υπόθεση».*

Αργότερα ο Γ.Γ. του ΑΚΕΛ Εζεκίας Παπαϊωάννου σε δήλωσή του στις 13 Οκτωβρίου ομολόγησε ότι

*«η Δημοκρατική Συνεργασία ΑΚΕΛ – ΔΗΚΟ, που υφίσταται τελευταία σκληρή δοκιμασία, μπορεί να διατηρηθεί και να ενισχυθεί μόνο με τη συνεπή εφαρμογή της πολιτικής που περιέχεται στο κοινό Μίνιμουμ Πρόγραμμα αυτής της συνεργασίας».*

Όμως ήταν ολοφάνερο ότι ο Πρόεδρος Κυπριανού δεν λάμβανε καθόλου υπόψη το Μίνιμουμ Πρόγραμμα και τη Δημοκρατική Συνεργασία και εφαρμόζε ό,τι του υπαγόρευε ο *Ανδρέας Παπανδρέου* από την Αθήνα, ο οποίος ουδέποτε είχε χωνεύσει το Μίνιμουμ Πρόγραμμα, το οποίο θεωρούσε ως πλήρη υιοθέτηση της πολιτικής του ΑΚΕΛ.

Ενάμισι περίπου χρόνο μετά την υπογραφή του Μίνιμουμ Προγράμματος δεν είχαν υλοποιηθεί ορισμένες βασικές πρόνοιες του που αφορούσαν την εφαρμογή του. Η πρόνοια του Μίνιμουμ Προγράμματος ότι θα αποτελέσει το επίσημο πρόγραμμα της κυβέρνησης ξεχάστηκε την επαύριον της επανεκλογής του *Σπύρου Κυπριανού*.

Υπήρχε μια ουσιαστική πρόνοια για τη σύσταση *“Ειδικής Επιτροπής Παρακολούθησης της προόδου, υλοποίησης του Προγράμματος”*. Τέτοια Επιτροπή ουδέποτε συνεστήθη.

Ο κάθε προσεκτικός μελετητής του Μίνιμουμ Προγράμματος

διαπιστώνει τόσο από τη διατύπωση του όσο και το περιεχόμενο του ότι εκφράζει καθαρά τις θέσεις του ΑΚΕΛ πάνω σε όλους σχεδόν τους τομείς που αναφέρονται σ' αυτό. Προκύπτει αβίαστα το συμπέρασμα ότι ο *Σπύρος Κυπριανού* υπέγραψε, χωρίς κανένα ενδοιασμό, οτιδήποτε του είχε παρουσιάσει το ΑΚΕΛ, βέβαιος ότι αυτό θα του εξασφάλιζε την παραμονή στην Προεδρία. Δεν χρειαζόταν καμιά πολιτική βούληση ή τόλμη για να υπογράψει ένα πρόγραμμα, το οποίο θα ξέγραφε την επαύριον της εκλογής του.

Τελικά ο *Σπύρος Κυπριανού* κατάγγειλε τη Δημοκρατική Συνεργασία και το Μίνιμουμ Πρόγραμμα στις 22 Δεκεμβρίου 1984. Βέβαια το Μίνιμουμ Πρόγραμμα και η Δημοκρατική Συνεργασία λειτούργησε ως προς ένα μόνο σημείο του. Αποτέλεσε την «κοινή βάση πάνω στην οποία τα συνεργαζόμενα Κόμματα θα στηρίξουν και θα διεξαγάγουν τον αγώνα για την ανάδειξη Προέδρου της Δημοκρατίας από τις δημοκρατικές πατριωτικές δυνάμεις». Μετά την επανεκλογή του Σπύρου Κυπριανού δεν υπήρχε γι' αυτόν καμιά χρησιμότητα ή σκοπιμότητα ύπαρξης της Δημοκρατικής Συνεργασίας.

### *Ανακηρύττεται το “Τουρκοκυπριακό κράτος”.*

Το **Μνημόνιο** του Πέρεζ ντε Κουεγιάρ με τους «**τρεις δείκτες**» απέρριψε ο Τουρκοκύπριος ηγέτης *Ραούφ Ντενκτάς* και ως εκ τούτου δεν έγιναν οι συνομιλίες που επεδίωξε ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ. Και ενώ τα Ηνωμένα Έθνη κατέβαλλαν προσπάθειες για να επιτύχουν επανέναρξη των διακοινοτικών συνομιλιών, ο *Ραούφ Ντενκτάς* προχώρησε στις 15 Νοεμβρίου 1983 στην ανακήρυξη της “**Τουρκικής Δημοκρατίας της Βόρειας Κύπρου**”. Η ανακήρυξη του ψευδοκράτους καταδικάστηκε από το ψήφισμα 541 του Συμβουλίου Ασφαλείας, το οποίο θεώρησε ως άκυρη την απόπειρα δημιουργίας “**Τουρκικής Δημοκρατίας της Βορείου Κύπρου**”.

Η ενέργεια αυτή του *Ραούφ Ντενκτάς* έστρεψε την προσοχή των πολιτικών δυνάμεων της Κύπρου προς τα νέα τετελεσμένα, που εδημιουργούντο στην Κύπρο και κατά την περίοδο μέχρι

και το τέλος του 1983 παρατηρήθηκε ένα είδος εκεχειρίας στις αντιπαραθέσεις μεταξύ των ελληνοκυπριακών κομμάτων.

Το ΑΚΕΛ με ανακοίνωση του Πολιτικού Γραφείου στις 25 Νοεμβρίου καταδίκασε έντονα την ανακήρυξη του “*τουρκοκυπριακού κράτους*” και απηύθυνε έκκληση για την επανασύσταση του Εθνικού Συμβουλίου από εκπροσώπους όλων των κομμάτων που βρίσκονται στη Βουλή.

Ο Πρόεδρος Κυπριανού υπέβαλε τον Ιανουάριο του 1984 σχέδιο για λύση του Κυπριακού, που πρόβλεπε αποστρατικοποίηση, αποτελεσματικές εγγυήσεις, ομοσπονδιακό σύστημα και 25% του εδάφους κάτω από τουρκοκυπριακή διοίκηση με την προϋπόθεση ότι η Αμμόχωστος κι η Μόρφου θα βρίσκονταν υπό ελληνοκυπριακή διοίκηση.

Και η πρόταση αυτή απορρίφθηκε από τον *Ραούφ Ντενκτάς* και τον Απρίλιο η Άγκυρα προχώρησε στην αναγνώριση του ψευδοκράτους με την ανταλλαγή “*πρεσβευτών*”.

Έγινε νέα προσφυγή στο Συμβούλιο Ασφαλείας και στις 11 Μαΐου 1984 ενεκρίθη νέο ψήφισμα, το 550, που επαναβεβαίωνε το προηγούμενο ψήφισμα και καταδίκασε όλες τις αποσχιστικές ενέργειες περιλαμβανομένης

*«της δήθεν ανταλλαγής πρεσβευτών μεταξύ της Τουρκίας και της Τουρκοκυπριακής ηγεσίας, τις κηρύσσει άκυρες και χωρίς οποιοδήποτε νομικό αποτέλεσμα και ζητά την άμεση απόσυρση τους».*

Οι ενέργειες αυτές της τουρκικής πλευράς δημιούργησαν ένταση και προσωρινή διακοπή των προσπαθειών για την επανέναρξη των συνομιλιών. Για να αντιμετωπίσει την κατάσταση ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ επανήλθε με νέες προτάσεις, που ουσιαστικά αποτελούσαν προέκταση των δεικτών που είχε υποβάλει το 1983. Έτσι άρχισε να παρατηρείται κάποια κινητικότητα. Αυτό οδήγησε τον Πρόεδρο Κυπριανού να προχωρήσει στην επανασύσταση του Εθνικού Συμβουλίου, το οποίο ήταν διαλυμένο από το 1977, όταν πέθανε ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος.

## *Επανασύσταση του Εθνικού Συμβουλίου.*

Η πρώτη συνεδρία του Εθνικού Συμβουλίου, υπό την προεδρία του Προέδρου Κυπριανού, έγινε στις 31 Αυγούστου 1984. Όλη η συνεδρία καταναλώθηκε στη συζήτηση της απάντησης της ελληνικής κυπριακής πλευράς στα σημεία εργασίας του Γ.Γ. για τις **συνομιλίες εκ του σύνεγγυς**, που θα συνεχίζονταν με συνομιλίες Υψηλού Επιπέδου. Το Εθνικό Συμβούλιο υιοθέτησε την απάντηση που θα διαβιβάζετο στο Γενικό Γραμματέα. Και η απάντηση ήταν θετική. Προηγήθηκε η απάντηση της τουρκοκυπριακής πλευράς η οποία ήταν επίσης θετική. Για το περιεχόμενο της τουρκοκυπριακής απάντησης ο Εκπρόσωπος των Ηνωμένων Εθνών πληροφόρησε τον τότε Υπουργό Εξωτερικών κ. **Γιώργο Ιακώβου**. Η πληροφόρηση του Εκπροσώπου του ΟΗΕ ανέφερε:

*“The answer to the secretary General’s four questions is yes”*

και

*“We are prepared to meet at any level any place any time”.*

Είναι χαρακτηριστική η παρέμβαση που είχε κάμει ο Γενικός Γραμματέας του ΑΚΕΛ **Εζεκίας Παπαϊωάννου**: *“Οι Τούρκοι απαντούν πολύ απλά”*.

Ακολούθησαν οι εκ του σύνεγγυς συνομιλίες, που πραγματοποιήθηκαν στη Νέα Υόρκη και στις 3 Οκτωβρίου 1984 πραγματοποιήθηκε νέα μακρά συνεδρία του Εθνικού Συμβουλίου κατά την οποία ο Πρόεδρος Κυπριανού προέβη σε ενημέρωση. Προέκυψε ένα θέμα, στο οποίο δόθηκε ευρεία δημοσιότητα, και το οποίο μαρτυρά την επικρατούσα στην ελληνοκυπριακή πλευρά επιπολαιότητα. Κατά τη διάρκεια των συνομιλιών τα μέλη του Εθνικού Συμβουλίου ενημερώνονταν με τηλεμηνύματα, που κατέφθαναν στο γραφείο του τότε Προέδρου της Βουλής **Γεωργίου Λαδά**. Εκεί αντιγράφονταν και αποστέλλοντο στους ενδιαφερόμενους. Η δικαιολογία που δόθηκε στο ερώτημα γιατί να μη ενημερώνονται απ’ ευθείας τα μέλη του Εθνικού Συμβουλίου, δόθηκε η απάντηση ότι υπήρχε ο κίνδυνος διαρροής. Η δικαιολογία αυτή χαρακτηρίστηκε ως ανόητη από μερικά μέλη του Εθνικού Συμβουλίου, που ανέφεραν ότι θα μπορούσαν να διο-

χτετεύσουν στον τύπο και τα αντίγραφα των τηλεμηνυμάτων, που τους έδιδε ο Πρόεδρος της Βουλής. Απλώς η ενέργεια αυτή μαρτυρούσε την καχυποψία που έτρεφε ο Πρόεδρος Κυπριανού προς την πολιτική ηγεσία. Η καχυποψία αυτή εξελίχθηκε αργότερα σε εχθρότητα, η οποία οδήγησε τον Δημοκρατικό Συναγερμό να αποχωρήσει από το Εθνικό Συμβούλιο.

Εν πάση περιπτώσει κατά τον πρώτο γύρο των συνομιλιών δεν έγινε ουσιαστική διαπραγμάτευση και εκφράστηκε η ελπίδα ότι τούτο θα συνέβαινε κατά το δεύτερο γύρο των συνομιλιών, που θα πραγματοποιούντο και πάλιν στη Νέα Υόρκη.

Μέλη του Εθνικού Συμβουλίου εκείνη την εποχή ήσαν:

- ο Γενικός και ο βοηθός Γενικός Γραμματέας του ΑΚΕΛ **Εζεκίας Παπαϊωάννου** και **Ανδρέας Φάντης**,
- ο Πρόεδρος και ο πρώτος Αντιπρόεδρος του ΔΗΣΥ **Γλαύκος Κληρίδης** και **Γιαννάκης Μάτσης**,
- ο Πρόεδρος και ο Γενικός Γραμματέας του Σοσιαλιστικού Κόμματος ΕΔΕΚ **Βάσος Λυσσαρίδης** και **Τάκης Χατζηδημητρίου** και
- ο Γενικός Γραμματέας και Κοινοβουλευτικός Εκπρόσωπος του ΔΗΚΟ **Σταύρος Ποσκώτης** και ο **Αλέξης Γαλανός**.

Στις 2 Νοεμβρίου 1984 πραγματοποιήθηκε νέα συνεδρία του Εθνικού Συμβουλίου, κατά την οποία ο Πρόεδρος Κυπριανού προέβη σε ενημέρωση για το δεύτερο γύρο των συνομιλιών της Νέας Υόρκης. Η διαπίστωση ήταν ότι η τουρκική αδιαλλαξία συνεχιζόταν αμείωτη και, επειδή επρόκειτο να γίνει και τρίτος γύρος συνομιλιών στις 26 Νοεμβρίου 1984, αποφασίστηκε να πραγματοποιηθεί νέα συνεδρία του Εθνικού Συμβουλίου στις 12 Νοεμβρίου 1984.

Κατά τη συνεδρία αυτή ο Πρόεδρος Κυπριανού προέβη σε ενημέρωση για τις συνομιλίες, που είχε στην Αθήνα με τον Πρόεδρο Καραμανλή, τον Πρωθυπουργό Α. Παπανδρέου και με άλλους πολιτικούς ηγέτες. Οι σχέσεις του Προέδρου Κυπριανού με τον πρωθυπουργό **Ανδρέα Παπανδρέου** είχαν ψυχραθεί μέχρι του σημείου, που ο **Ανδρέας Παπανδρέου** αρνείτο να απαντήσει στο τηλέφωνο, όταν τον πληροφορούσαν ότι στην άλλη άκρη βρισκόταν ο **Σπύρος Κυπριανού**. Η ψυχρότητα μεταξύ

του προέδρου Κυπριανού και του πρωθυπουργού Παπανδρέου άρχισε από το 1982, όταν ο Σπύρος συνήψε προεκλογική συμφωνία με το ΑΚΕΛ και το μίνιμουμ πρόγραμμα. Το επίπεδο των σχέσεων των δύο ανδρών, περιγράφεται παραστατικά στο *Αρχείο Καραμανλή*. Κατά τα άλλα οι σχέσεις Αθηνών -Λευκωσίας ήσαν πάντοτε...αγαστές.

Η αλλαγή στην πολιτική του σημειώθηκε στα μέσα του 1982, όταν ο *Σπύρος Κυπριανού* διαπίστωσε ότι για την επανεκλογή του στην Προεδρία χρειαζόταν απαραίτητα τη συνεργασία του ΑΚΕΛ.

Οι συνεδρίες του Εθνικού Συμβουλίου συνεχίστηκαν στις 13 και 15 Νοεμβρίου 1984. Έγινε λεπτομερής συζήτηση πάνω σε συνταγματικά θέματα, εν όψει του τρίτου γύρου των συνομιλιών της Νέας Υόρκης. Η συζήτηση αφορούσε διάφορα σημεία εργασίας του Γ.Γ. του ΟΗΕ και το ενδεχόμενο τέταρτου γύρου συνομιλιών. Τότε είχε εγερθεί το θέμα του κινδύνου αναγνώρισης του ψευδοκράτους του Ντενκτάς. Ο *Γλαύκος Κληρίδης* σε διάφορες δηλώσεις που είχε κάμει για το ενδεχόμενο αυτό υπογράμμιζε ότι καμιά χώρα δεν μπορεί και δεν πρόκειται να αναγνωρίσει το “*τουρκοκυπριακό κράτος*”, αν υπάρχει μια διαδικασία των Ηνωμένων Εθνών στην οποία είναι αναμειγμένος ο Γενικός Γραμματέας του Ο.Η.Ε.

Μετά τον τρίτο γύρο των συνομιλιών έγινε νέα συνεδρία του Εθνικού Συμβουλίου στις 3 Δεκεμβρίου 1984. Στον τρίτο γύρο των συνομιλιών σημειώθηκε μια σημαντική εξέλιξη. Ο Γενικός Γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών υπέβαλε αναθεωρημένη ημερήσια διάταξη, στην οποία παρέμεναν ορισμένα κενά όπως και στα προηγούμενα σημεία εργασίας του Γ.Γ. Από την ενημέρωση που έκαμε ο Πρόεδρος Κυπριανού προέκυπταν ορισμένα ενδιαφέροντα σημεία, που δικαιολογούσαν και τέταρτο γύρο συνομιλιών. Η πεποίθηση που υπήρχε στη Γραμματεία του ΟΗΕ ήταν ότι η τουρκοκυπριακή πλευρά προέβη σε κάποιες μετακινήσεις και επικρατούσε η άποψη, ότι, ανεξάρτητα αν είναι ικανοποιητικές ή μη οι τουρκοκυπριακές μετακινήσεις, δημιουργήθηκε κάποιο κλίμα αισιοδοξίας που δικαιολογούσε τη συνέχιση των συνομιλιών.

Ο τέταρτος γύρος των συνομιλιών καθορίστηκε για τις 17 Ιανουαρίου 1985. Στον τέταρτο γύρο θα επραγματοποιείτο και συνάντηση Υψηλού Επιπέδου μεταξύ του *Προέδρου Κυπριανού* και του *Ραούφ Ντενκτάς*.

Εν όψει του νέου γύρου των συνομιλιών πραγματοποιήθηκαν δύο νέες συνεδρίες του Εθνικού Συμβουλίου, η μια στις 18 Δεκεμβρίου 1984 και η άλλη στις 9 Ιανουαρίου 1985. Μετά τη συνεδρία της 9<sup>ης</sup> Ιανουαρίου 1985 εξεδόθη επίσημη ανακοίνωση, η οποία ανέφερε, μεταξύ άλλων, ότι

*«συνεχίστηκε και ολοκληρώθηκε η συζήτηση και διαπιστώθηκε ομοφωνία σε σχέση με τους χειρισμούς των θεμάτων κατά τη συνάντηση υψηλού επιπέδου. Η σύσκεψη επανέλαβε την υποστήριξη της στην πρωτοβουλία του Γενικού Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών και στις ενέργειες του Προέδρου της Δημοκρατίας για μια δίκαιη και βιώσιμη συνολική λύση του Κυπριακού».*

Το περιεχόμενο της επίσημης ανακοίνωσης ήταν πολύ ενθαρρυντικό. Ωστόσο οι εξελίξεις, που ακολούθησαν δεν δικαιολόγησαν το κλίμα αισιοδοξίας, που δημιουργήθηκε.

Η συνάντηση Υψηλού Επιπέδου της Νέας Υόρκης απέτυχε παταγωδώς και αυτό είχε ως αποτέλεσμα να ξεσπάσει στην Κύπρο μια πρωτοφανής πολιτική κρίση. Το Εθνικό Συμβούλιο πραγματοποίησε δύο συνεδρίες, τη μια στις 25 Ιανουαρίου 1985, λίγο μετά την επιστροφή του Προέδρου Κυπριανού από τη Νέα Υόρκη και την άλλη στις 4 Φεβρουαρίου. Αυτή ήταν και η τελευταία συνεδρία του Εθνικού Συμβουλίου επί προεδρίας Σπύρου Κυπριανού. Το επανασυσταθέν Εθνικό Συμβούλιο απεβίωσε στη βρεφική ηλικία των έξι μόνο μηνών.

Φαίνεται ότι η τελευταία αυτή συνεδρία ήταν θυελλώδης και οδήγησε τον Πρόεδρο του Δημοκρατικού Συναγερμού *Γλαύκο Κληρίδη* στην απόφαση να εγκαταλείψει το Εθνικό Συμβούλιο, αφού προηγουμένως έθεσε θέμα για τον τρόπο με τον οποίο έπρεπε να λαμβάνονται οι αποφάσεις του σώματος. Ο Κληρίδης υποστήριξε ότι οι αποφάσεις της πλειοψηφίας του Εθνικού Συμβουλίου πρέπει να είναι δεσμευτικές για τον Πρόεδρο. Την άποψη του Γλαύκου Κληρίδη υποστήριξε και ο *Εζεκίας Παπαί-*



ωάννου.

## *Η επίσκεψη Κυπριανού στην Αθήνα*

Την επαύριον, 5 Φεβρουαρίου 1985, ο Πρόεδρος Κυπριανού μετέβη στην Αθήνα για να ενημερώσει τον Πρόεδρο και τον πρωθυπουργό της Ελλάδας. Την κατάσταση που είχε δημιουργηθεί ξεκαθαρίζει με το αποκαλυπτικό σημείωμα του ο Πρόεδρος Καραμανλής όπως το παραθέτει στον 12<sup>ο</sup> και τελευταίο τόμο του Αρχείου του. Το παραθέτω επί λέξει το σημείωμα αυτό.

*«Κοινή συνάντηση με τον πρωθυπουργό Ανδρέα Παπανδρέου και τον Πρόεδρο Κυπριανού, 5 Φεβρουαρίου 1985.*

*Δέχθηκα σήμερα τον κ. Κυπριανού και τον κ. Παπανδρέου, προκειμένου να εξετάσουμε την πορεία του Κυπριακού, μετά την αποτυχία των διαπραγματεύσεων της Νέας Υόρκης.*

*Προτού μας εξηγήσει ο κ. Κυπριανού τους λόγους της αποτυχίας, ετόνισα τη σοβαρότητα της καταστάσεως, εξεδήλωσα τη δυσφορία για τις ενδοκυπριακές διενέξεις και επεσήμανα τις οδυνηρές συνέπειες, που θα έχει για ολόκληρο τον Ελληνισμό η οριστική αποτυχία της πρωτοβουλίας του γενικού γραμματέως του ΟΗΕ και η πραγματοποίηση της διχοτομήσεως της Κύπρου.*

*Εξέφρασα την απορία μου για το ναυάγιο των διαπραγματεύσεων, δεδομένου ότι οι σημαντικές και απροσδόκητες, κατ' εμέ, υποχωρήσεις των Τουρκοκυπρίων σε βασικά θέματα όπως η ετήσια εναλλαγή του Προέδρου της Δημοκρατίας, το εδαφικό και η αναλογία 7 προς 3, άνοιγαν το δρόμο για μια ικανοποιητική τακτοποίηση του Κυπριακού.*

*Εν συνεχεία ο κ. Κυπριανού μας εξήγησε τους λόγους της αποτυχίας των συνομιλιών, αλλά κατά τρόπο τόσο συγκεκριμένο, ώστε μου είναι αδύνατο να πεισθώ ότι δεν έγιναν σφάλματα από μέρους της ελληνικής πλευράς. Δεν κατάλαβα τι ακριβώς του ζητούσαν να υπογράψει και γιατί αρνήθηκε, αν τα κείμενα αυτά διασφάλιζαν τις υποχωρήσεις των Τούρ-*

κων στα θέματα, που ανέφερα παρά πάνω. Δεν κατάλαβα επίσης γιατί ο ντε Κουεγιάρ απέρριψε, όπως μας εβεβαίωσε ο κ. Κυπριανού, προτάσεις των Αμερικανών να επτέμβουν την τελευταία στιγμή για να αποτρέψουν το ναυάγιο, όταν είναι γνωστό ότι σε προηγούμενες επεμβάσεις των Αμερικανών οφείλοντο οι υποχωρήσεις των Τούρκων.

Ο κ. Κυπριανού είπε ότι ο Ντε Κουεγιάρ το έκαμε γιατί είναι ρωσόφιλος και φίλος του Παπαϊωάννου. Ο δε Παπανδρέου απέδωσε το ναυάγιο σε συνωμοσία της αμερικανικής Κυβερνήσεως, η οποία για να προωθήσει την πολιτική της ηθέλησε να φορτώσει την ευθύνη στην ελληνική πλευρά.

Του είπα ότι όλα αυτά τα θεωρώ απίθανα και ότι εάν υπήρχε πρακτικός τρόπος να διασφαλίσουμε την πρόταση των Τούρκων στα βασικά θέματα, που ανέφερα και που αποτελούν την ουσία του προβλήματος εκάναμε σφάλμα να μη επωφεληθούμε.

Είπα επίσης στον κ. Κυπριανού ότι έκανε σφάλμα να δημιουργήσει, κατά την κρίσιμη αυτή περίοδο εσωτερικά προβλήματα, με το σχηματισμό της κυβέρνησης, τη διάρρηξη της συνεργασίας του με το ΑΚΕΛ, τις περιέργες απόπειρες συνεργασίας του με τον κ. Κληρίδη κ.λπ.

Ο κ. Παπανδρέου εδέχθη τις εξηγήσεις του κ. Κυπριανού και εξεδήλωσε την αλληλεγγύη του προς αυτόν. Εζήτησε μάλιστα να τον καλύψουμε τόσο για τους χειρισμούς του στη Νέα Υόρκη όσο και έναντι των άλλων κυπριακών κομμάτων. Απέρριψε την πρόταση αυτή και συνέταξα ένα ουδέτερο ανακοινωθέν, αφού τους είπα ότι θα πρέπει να επιδιώξουμε την επανάληψη της πρωτοβουλίας του Ντε Κουεγιάρ, να προκαλέσουμε και πάλιν την παρέμβαση της Αμερικής και, αν ορισθεί νέα συνάντηση να καθορίσουμε τις θέσεις μας κατά τρόπο ρεαλιστικό και συγκεκριμένο για να αποτρέψουμε τη διχοτόμηση και τα δεινά, που θα επακολουθούσαν... Πάντως εάν επιβεβαιωθεί η ευθύνη της ελληνικής πλευράς για το ναυάγιο των διαπραγματεύσεων της Νέας Υόρκης, θα έχει απωλεσθεί, ύστερα από τόσες άλλες, μια τελευταία ευκαιρία για τον τερματισμό του δράματος της Μεγαλονήσου».

Από την ανάγνωση του σημειώματος του *Κωνσταντίνου Καραμανλή* ο καθένας διαπιστώνει ότι ο Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας δεν αποκρύβει την οργή και αγανάκτηση του για τους χειρισμούς του Προέδρου Κυπριανού στη Νέα Υόρκη. Το ξέσπασμα του Καραμανλή δικαιολογείται και από το γεγονός ότι προέβλεπε ότι ο πρωθυπουργός Παπανδρέου θα τερμάτιζε την εμπιστοσύνη του ΠΑΣΟΚ προς το πρόσωπο του και θα αναζητούσε νέο Πρόεδρο. Πράγματι ο Καραμανλής, για να αποφύγει τον εξευτελισμό του Παπανδρέου, υπέβαλε την παραίτηση του ένα μήνα μετά και στις 29 Μαρτίου 1985 εκλέγεται ο εκλεκτός του ΠΑΣΟΚ Κύριος **Χρίστος Σαρτζετάκης**.

Είναι προφανές ότι ο *Σπύρος Κυπριανού*, στην προσπάθεια του να αποκαταστήσει τις σχέσεις του με τον *Ανδρέα Παπανδρέου* δέχθηκε την παρέμβαση του, που έγινε μέσω του πρεσβευτή της Ελλάδας στα Ηνωμένα Έθνη **Μιχάλη Δούντα** και ανέτρεψε ό,τι είχε επιτευχθεί ύστερα από τις προσπάθειες του Γενικού Γραμματέα.

Στο σημείωμα του ο Κ. Καραμανλής εκτός από τις οργίλες διαπιστώσεις του μιλά πολύ ειρωνικά για τον *Σπύρο Κυπριανού*, ο οποίος εξήγησε τους λόγους της αποτυχίας των συνομιλιών **“αλλά κατά τρόπο τόσο συγκεχυμένο, ώστε μου είναι αδύνατον να πεισθώ ότι δεν έγιναν σφάλματα κατά τις διαπραγματεύσεις εκ μέρους της ελληνικής πλευράς”**. Είναι επίσης ενδεικτική η άρνηση του Καραμανλή να δώσει κάλυψη στους χειρισμούς του Κυπριανού στη Νέα Υόρκη, όπως είχε εισηγηθεί ο *Ανδρέας Παπανδρέου*.

### ***Πως ναυάγησε η συνάντηση Υψηλού Επιπέδου.***

Θεωρώ ως άκρως διαφωτιστική για τις εξελίξεις στη Νέα Υόρκη μεταξύ 17 και 20 Ιανουαρίου 1985 την λεπτομερή ανακοίνωση, που εξέδωσε το Πολιτικό Γραφείο του ΑΚΕΛ στις 28 Ιανουαρίου 1985.

Η ανακοίνωση περιγράφει λεπτομερώς όλες τις εξελίξεις από τις 7 Αυγούστου 1984, όταν εκδηλώθηκε η νέα πρωτοβουλία του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ με τα **“Σημεία Εργασίας”**. Την

πρωτοβουλία του Πέρεζ ντε Κουεγιάρ υποστήριξαν θερμά εκτός από το ΑΚΕΛ και άλλες πολιτικές δυνάμεις στην Κύπρο. Οι άλλες πολιτικές δυνάμεις ήταν ο Δημοκρατικός Συναγερμός. Το σχετικό έγγραφο του Πολιτικού Γραφείου του ΑΚΕΛ αναφέρει:

*«Ήταν τότε φανερό ότι η μεγάλη πλειοψηφία του λαού υποστήριξε αυτή τη θέση, για θετική ανταπόκριση στην πρωτοβουλία Κουεγιάρ. Υπήρξαν όμως και πολιτικές δυνάμεις που διαφώνησαν, που αντιστρατεύτηκαν την πρωτοβουλία, που εκινήθηκαν για τη ματαίωση της όπως έγινε προηγούμενα με τους “Δείκτες”. Μέσα στις δυνάμεις αυτές ήταν και ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας. Αν ο κ. Κυπριανού δεν διαφώνησε και δεν αντιστρατεύτηκε ανοικτά την πρωτοβουλία ντε Κουεγιάρ, όμως αμφιταλαντεύτηκε και δίστασε να την υποστηρίξει. Εκδήλωση αυτής της αμφιταλάντευσης και αυτού του δισταγμού είναι το γεγονός ότι η καθ’ όλα πατριωτική θέση του ΑΚΕΛ έναντι της πρωτοβουλίας προκάλεσε την έντονη αντίδραση του Προέδρου της Δημοκρατίας, της ηγεσίας του ΔΗΚΟ και άλλων που επίσης αντιμετώπιζαν αρνητικά την πρωτοβουλία του Γ.Γ. του ΟΗΕ».*

Η απόφαση του Πολιτικού Γραφείου υπογραμμίζει ότι η διαφορά μεταξύ του ΑΚΕΛ και Προέδρου Κυπριανού ήταν ουσιαστική και αφορούσε τη γραμμή και τακτική που ενέκρινε πριν από το θάνατο του Μακαρίου το Εθνικό και το Υπουργικό Συμβούλιο.

Το ΑΚΕΛ εκφράζει την άποψη ότι μετά την εκδήλωση της τελευταίας πρωτοβουλίας Κουεγιάρ τον Αύγουστο του 1984 δόθηκε πολιτική μάχη από το ΑΚΕΛ και άλλες πολιτικές δυνάμεις, κυρίως τον ΔΗΣΥ, που υποστήριζαν θετική προσέγγιση της πρωτοβουλίας. Από την άλλη πλευρά οι πολιτικές δυνάμεις που διαφωνούσαν ή και πολεμούσαν την πρωτοβουλία ήσαν το κυβερνών Κόμμα ΔΗΚΟ και η ΕΔΕΚ. Την επικράτηση της πολιτικής της θετικής αντίκρισης το ΑΚΕΛ την χαρακτήρισε ως επιτυχία του λαού.

Το ΑΚΕΛ διαπίστωσε επίσης ότι η καταγγελία της Δημοκρα-

τικής Συνεργασίας τον Δεκέμβριο του 1984 δεν ήταν άσχετη με τις διαφωνίες που εκδηλώθηκαν σχετικά με τον χειρισμό της πρωτοβουλίας Κουεγιάρ. Ωστόσο, όπως αναφέρει η σχετική απόφαση του Πολιτικού Γραφείου, η στάση του ΑΚΕΛ έναντι του Προέδρου Κυπριανού δεν επηρεάστηκε από την καταγγελία της Δημοκρατικής Συνεργασίας. Το ΑΚΕΛ πέρασε στην αντιπολίτευση, αλλά όχι στη στείρα άρνηση, προσθέτει η απόφαση του Πολιτικού Γραφείου.

Στη συνέχεια η απόφαση επέκρινε την άρνηση του Προέδρου Κυπριανού να δεχθεί την παρουσία των ηγετών των κομμάτων στην έδρα των Ηνωμένων Εθνών για συλλογικούς χειρισμούς και συλλογικές ευθύνες.

*«Το Κόμμα μας πιστεύει ότι μια τέτοια συλλογική παρουσία της Κύπρου στη Νέα Υόρκη για τη συνάντηση κορυφής ούτε την εξουσία ούτε το κύρος του Προέδρου θα υπόσκαπτε. Αντίθετα πιστεύουμε ότι η παρουσία των αρχηγών των πολιτικών κομμάτων στη Νέα Υόρκη θα ενίσχυε το κύρος του Προέδρου και τη διαπραγματευτική του δύναμη».*

Η απόφαση του Πολιτικού Γραφείου παραθέτει πολύ χρήσιμες για τους νεότερους πληροφορίες γι' αυτή τη φάση του Κυπριακού. Αναφέρει η απόφαση:

*«Ύστερα από 3 γύρους συνομιλιών “εκ του σύνεγγυς” και μετά τις γνωστές παραχωρήσεις της Τ/Κ πλευράς κατά τον 3<sup>ο</sup> γύρο των συνομιλιών διαπιστώθηκε αρκετή πρόοδος, ώστε ο Γ.Γ. του ΟΗΕ να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι τα πράγματα ήταν ώριμα για μια συνάντηση κορυφής. Μ' αυτό το συμπέρασμα συμφώνησαν και ο Πρόεδρος Κυπριανού και ο Τουρκοκύπριος ηγέτης κ. Ντενκτάς και με τη σύμφωνη γνώμη τους ορίσθηκε η συνάντηση κορυφής για τις 17 του Γενάρη».*

Ο Γ.Γ. του ΟΗΕ στην έκθεση του προς το Συμβούλιο Ασφαλείας, συνοψίζοντας τα αποτελέσματα των τετραμήνων “εκ του σύνεγγυς” συνομιλιών, έγραφε τα εξής:

*«Κατά την 12<sup>η</sup> Δεκεμβρίου ήταν η εκτίμηση μου ότι το έγγραφο για ένα σχέδιο συμφωνίας θα μπορούσε να υποβληθεί στην κοινή υψηλού επιπέδου συνάντηση. Αναμένω ότι οι συνομιλητές στη συνάντηση κορυφής (Υψηλού Επιπέδου) θα καταλήξουν σε συμφωνία που θα περιέχει τα αναγκαία στοιχεία για μια περιεκτική λύση του προβλήματος, με σκοπό την εγκαθίδρυση μιας ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Κύπρου».*

Και σε συνέχεια ο Γ.Γ. αναφέρει στην έκθεση του:

*«κατά συνέπεια, ανακοίνωσα στις 12 του Δεκέμβρη ότι τα μέλη συμφώνησαν να πραγματοποιηθεί μια κοινή υψηλού επιπέδου συνάντηση υπό την αιγίδα μου, σε μέρος, που θα αποφασισθεί, αρχίζοντας στις 17 του Γενάρη 1985».*

Σε σχέση μ' αυτή τη συνάντηση ο κ. Ντε Κουεγιάρ απαντώντας σε σχετική ερώτηση κατά τη διάσκεψη τύπου στις 19/12/84, δήλωσε ότι κατά την άποψη του *«και μια ώρα είναι αρκετή για να εκπληρώσει το σκοπό της αυτή η συνάντηση».*

Η ανακοίνωση του Γ.Γ. του ΟΗΕ ότι *«τα μέρη συμφώνησαν για μια κοινή συνάντηση κορυφής»* και τα μηνύματα, που κατέφθαναν από τη Νέα Υόρκη από κυβερνητικές πηγές, όπως η δήλωση του κυβερνητικού εκπροσώπου ημερ. 14/12/84 ότι *«οι συνομιλίες υψηλού επιπέδου θα διεξαχθούν υπό τις καλύτερες προϋποθέσεις»* και άλλες παρόμοιες δηλώσεις δικαιολογημένα δημιούργησαν ένα κλίμα ευφορίας και αισιοδοξίας.

Ο Πρωθυπουργός της Ελλάδας εκφράζοντας αυτό το κλίμα δήλωσε ότι για πρώτη φορά η τουρκική πλευρά έκαμε θετικά βήματα για μια αποδεκτή λύση του Κυπριακού, προσθέτοντας ότι ο ίδιος είναι πολύ αισιόδοξος.

Η απόφαση του Πολιτικού Γραφείου αφού αναφέρει τις διάφορες ενθαρρυντικές ενδείξεις που υπήρχαν σε ό,τι αφορά την κατάληξη της συνάντησης Υψηλού Επιπέδου στις 17 Ιανουαρίου 1984, λέγει ότι τελικά η συνάντηση οδηγήθηκε σε ναυάγιο.

Απαντώντας στο ερώτημα για το **ποιος φταίει για τα ναυά-**

**γιο** της συνάντησης, το Πολιτικό Γραφείο επιρρίπτει ευθύνη στο Ραούφ Ντενκτάς γιατί *«ήθελε τη συνάντηση Υψηλού Επιπέδου ως απλή τελετή υπογραφής και αρνήθηκε οποιαδήποτε συζήτηση για αλλαγές στα κείμενα, που είχαν ετοιμασθεί, ενώ γνώριζε ότι υπήρχαν σημεία για συζήτηση και κενά που έπρεπε να συμπληρωθούν»*. Αλλά και ο Πρόεδρος Κυπριανού φέρει ευθύνη. Όπως λέμε πιο πάνω δικαίωμα να συζητήσει ορισμένα σημεία των εγγράφων του Γ.Γ. του ΟΗΕ είχε. Δεν αποτελούσε όμως ορθή τακτική η επιμονή του να συζητήσει εξ υπαρχής όλα τα βασικά ζητήματα του Κυπριακού προβλήματος, που όπως είπαμε και προηγούμενα και μετά την υπογραφή των κειμένων του Γ.Γ. έμειναν ανοικτά προς συζήτηση σε μια νέα συνάντηση κορυφής, είτε στις Επιτροπές Εργασίας. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας με το έγγραφο που υπέβαλε στο Γ.Γ. στις 13 του Δεκέμβρη, όταν την προηγούμενη συμφώνησε για τη συνάντηση κορυφής έθετε ουσιαστικά υπό επαναδιαπραγμάτευση όλα όσα είχαν συζητηθεί στους 3 γύρους των συνομιλιών *“εκ του σύνεγγυς”*. Με το έγγραφο αυτό ο κ. Κυπριανού ουσιαστικά αναίρουμε την εκτίμηση του Γ.Γ. για τα μέχρι τότε αποτελέσματα των συνομιλιών.

Ο κ. Κυπριανού φέρει επίσης ευθύνη και για το ότι όχι μόνο δεν δέχθηκε τη μετάβαση διακομματικής αντιπροσωπείας για διαβουλεύσεις μαζί της στη Νέα Υόρκη, αλλά ούτε και ζήτησε, όπως είχε υποσχεθεί, στις κρίσιμες στιγμές της συνάντησης κορυφής τη γνώμη των ηγετών των Κομμάτων.

Περαιτέρω το Π.Γ. κατανέμει ευθύνες και μάλιστα πολύ σοβαρές στους Αμερικανούς και άλλους νατοϊκούς ιμπεριαλιστές. Η σχετική απόφαση αναφέρει ότι η καταγγελία της Δημοκρατικής Συνεργασίας από τον Πρόεδρο Κυπριανού δεν είναι άσχετη με τις εξελίξεις που σημειώθηκαν στις συνομιλίες.

*«Εμείς πιστεύουμε ότι πίσω από εκείνη την καταγγελία βρίσκονται οι εξωτερικοί εχθροί της Κύπρου, οι ιμπεριαλιστές. Αυτές τις κρίσιμες μέρες, το Κόμμα μας προειδοποιά ότι δεν πρέπει να υπάρχουν αυταπάτες ότι οι Αμερικανοί ή οποιοδήποτε άλλοι από τους συνεταιίρους τους θα πιέσουν την Το-*

---

*υρκία και θα βοηθήσουν στη λύση του Κυπριακού, χωρίς αυτή η λύση να εξυπηρετεί, κατά κύριο λόγο, τα δικά τους συμφέροντα και να παραβιάζει τα συμφέροντα και την ανεξαρτησία του λαού μας».*

Η απόφαση του Π.Γ. καταδικάζει οποιοσδήποτε επικρίσεις εναντίον του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ και τονίζει ότι το ναυάγιο της συνάντησης δεν πρέπει να οδηγήσει είτε του Ε/Κ είτε τους Τ/Κ σε λανθασμένες αποφάσεις. Επίσης διαπιστώνει ότι η αποτυχία της συνάντησης είχε ενθαρρύνει τους αντιτιθέμενους στην τακτική των συνομιλιών και επανέλαβε τη θέση του ΑΚΕΛ για σταθερή εμμονή στην τακτική των συνομιλιών.

Τέλος η απόφαση του Πολιτικού Γραφείου καλεί το λαό σε διαρκή επαγρύπνηση και ενότητα δράσης και επαναλαμβάνει ότι *«σ' αυτές τις πιο κρίσιμες για την Κύπρο στιγμές χρειαζόμαστε μια κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας, η οποία να στηρίζεται σε κοινή γραμμή και ταχτική λύσης του Κυπριακού».*

### ***Η απάντηση του Κυπριανού.***

Η ανακοίνωση αυτή του Π.Γ. του ΑΚΕΛ έδωσαν το έναυσμα της πιο οξείας αντιπαράθεσης στα πολιτικά πράγματα της Κύπρου. Η αντιπαράθεση του 1980 μεταξύ του ΑΚΕΛ και του Προέδρου Κυπριανού χωριούσε μπροστά στην πραγματική σύγκρουση του 1985. Την απόφαση του Π.Γ. σχολίασε ο Κυβερνητικός Εκπρόσωπος και Υπουργός Παιδείας *Ανδρέας Χριστοφίδης*, ο οποίος επέκρινε με δριμύτητα το ΑΚΕΛ για προσωπική επίθεση εναντίον του Προέδρου Κυπριανού και ότι με την στάση του αυτή ταυτίζεται με τον Ντενκτάς. Εκπρόσωπος του ΑΚΕΛ απαντώντας στη δήλωση του *Ανδρέα Χριστοφίδη* ανέφερε τα ακόλουθα:

*«Την πολιτική Ντενκτάς δεν είναι το ΑΚΕΛ με την απόφαση του που εξυπηρετεί, αλλά εκείνοι που χειρίστηκαν λανθασμένα την πρωτοβουλία του Γ.Γ. του ΟΗΕ».*

Ακολούθησε δήλωση του ίδιου του Προέδρου Κυπριανού, η οποία άρχιζε με μια πολύ σοβαρή καταγγελία ότι το ΑΚΕΛ με τη



---

*«μακροσκελή ανακοίνωση του, πέρα από την καταφανή προσπάθεια του να με πλήξει προσωπικά υιοθετεί στην πραγματικότητα την τουρκική θέση σε ό,τι αφορά τη συνάντηση υψηλού επιπέδου και καλεί να την ακολουθήσω και να την εφαρμόσω».*

Στην αντεπίθεση του ο Πρόεδρος Κυπριανού αναφέρεται και στο μέρος της απόφασης του Πολιτικού Γραφείου, που επιρρίπτει ευθύνη στον ιμπεριαλισμό για την καταγγελία της Δημοκρατικής Συνεργασίας. Ο Σπύρος Κυπριανού είπε ότι η στάση των ιμπεριαλιστών *«υπήρξε πολύ καλύτερη από τη στάση του ΑΚΕΛ και μέχρι της στιγμής αυτοί αποδεικνύουν πολύ μεγαλύτερη κατανόηση για τις θέσεις μας αναφορικά με τη συνάντηση υψηλού επιπέδου από ό,τι η ηγεσία του ΑΚΕΛ».*

Στην ανταπάντηση του το Π.Γ. κατηγορεί τον Σπύρο Κυπριανού ότι με την πιο πάνω δήλωση του υπερασπίζεται έμμεσα τους ιμπεριαλιστές και ότι αυτή *«αποτελεί θλιβερό κατόντημα και πραγματική ύβρη για το ΑΚΕΛ και τον Κυπριακό λαό».*

Σε ό,τι αφορά την κατηγορία ότι η θέση του ΑΚΕΛ είναι ακριβώς η θέση Ντενκτάς, το Πολιτικό Γραφείο τονίζει ότι σε *«καμιά περίπτωση δεν ταυτίζεται με τη θέση Ντενκτάς και ότι η θέση του ΑΚΕΛ ανταποκρίνεται και εξυπηρετεί τα πραγματικά συμφέροντα της Κύπρου και του λαού της».*

Η ανταπάντηση του Πολιτικού Γραφείου, που εξεδόθη στις 1 Φεβρουαρίου 1985 απορρίπτει τις καταγγελίες του Προέδρου Κυπριανού ότι η επικίνδυνη κατάσταση που δημιουργήθηκε στο εσωτερικό μέτωπο της Κύπρου οφειλόταν κυρίως

*«σε αποφάσεις όπως αυτή της ηγεσίας του ΑΚΕΛ, που δίνει το σύνθημα για διάλυση του εσωτερικού μετώπου και ενθαρρύνει την τουρκική πλευρά να συνεχίσει να ακολουθεί την αρνητική στάση, που ετήρησε στη συνάντηση υψηλού επιπέδου και τον ξένο παράγοντα να στρέψει τις πιέσεις προς τη δική μας πλευρά».*

Στην καταγγελία αυτή του Προέδρου της Δημοκρατίας, το Πολιτικό Γραφείο του ΑΚΕΛ απάντησε:

*«Η διάλυση του εσωτερικού μετώπου είναι ένα από τα α-*

*ποτελέσματα της νοοτροπίας και των χειρισμών του Προέδρου Κυπριανού. Τη διάλυση του εσωτερικού μετώπου την προκάλεσαν και την προκαλούν οι λανθασμένοι χειρισμοί του Προέδρου και όχι οι επικρίσεις γι' αυτούς τους χειρισμούς».*

### ***Συμπόρευση ΑΚΕΛ - ΔΗΣΥ.***

Κατά τη μακρά έντονη αντιπαράθεση του ΑΚΕΛ με τον Πρόεδρο Κυπριανού υπήρξε μια εκχειρία στην αντιπαράθεση του ΑΚΕΛ με τον Δημοκρατικό Συναγερμό, ο οποίος επέκρινε με την ίδια δριμύτητα τους χειρισμούς του Προέδρου στο Κυπριακό. Η αντιπαράθεση του Προέδρου του ΔΗΣΥ *Γλαύκου Κληρίδη* προς τον *Πρόεδρο Κυπριανού* εκφραζόταν πολύ πιο έντονα στο Εθνικό Συμβούλιο κατά τους ελάχιστους μήνες που λειτούργησε επί της Προεδρίας Κυπριανού. Αλλά και αργότερα επί Προεδρίας Βασιλείου, όταν από την πρώτη στιγμή είχε αποκατασταθεί η ομαλή τακτική λειτουργία του Εθνικού Συμβουλίου το κυριότερο στήριγμα για τον Πρόεδρο Βασιλείου ήταν πάντοτε ο ΔΗΣΥ και το ΑΚΕΛ. Ο Πρόεδρος του Δημοκρατικού Συναγερμού παινεύταν ότι η πολιτική που ακολουθούσε ο *Γιώργος Βασιλείου* ήταν η δική του πολιτική. Αυτό, συνέβη μέχρι το θέρους του 1992, όταν με την προβολή της υποψηφιότητας του *Γλαύκου Κληρίδη* για την Προεδρία για τις εκλογές του 1993 έγινε στροφή 180 μοιρών στην πολιτική του Συναγερμού, η οποία διευκόλυνε τη σύμπληξη κοινού Μετώπου ΔΗΣΥ-ΔΗΚΟ κατά το δεύτερο κύκλο των εκλογών με αποτέλεσμα να εκλεγεί ο *Γλαύκος Κληρίδης* και να έχουμε την περίοδο της ***Συγκυβέρνησης ΔΗΣΥ-ΔΗΚΟ***, η οποία διάρκεσε μέχρι τις παραμονές των προεδρικών εκλογών του 1998.

Οι χειρισμοί του Προέδρου Κυπριανού συζητήθηκαν σε ειδικές συνεδρίες της Βουλής των Αντιπροσώπων, κατά τις οποίες εκδηλώθηκε μια ομοβροντία επιθέσεων από το ΑΚΕΛ και το ΔΗΣΥ για τους χειρισμούς του Προέδρου Κυπριανού και εγκρίθηκε με την πλειοψηφία που διέθεταν τα δύο Κόμματα, ψήφισμα το οποίο τόνιζε με σαφήνεια στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, ότι δεν είχε την εμπιστοσύνη της πλειοψηφίας του λαού και έπ-

---

ρεπτε να παραιτηθεί και να προκηρύξει προεδρικές εκλογές.

### *Το γεύμα Παπαϊωάννου με τους δικηγόρους Λευκωσίας.*

Τον Ιανουάριο του 1985 ο δικηγορικός Σύλλογος Λευκωσίας προσκάλεσε σε γεύμα τον *Εζεκία Παπαϊωάννου*, ο οποίος υποβλήθηκε από τις δεκάδες των δικηγόρων σε πραγματική αντεξέταση που κράτησε αρκετές ώρες. Στους δικηγόρους της Λευκωσίας, αλλά και γενικότερα στο λαό, προκάλεσε εντύπωση η ζωτικότητα και η διαύγεια του *Εζεκία Παπαϊωάννου*, παρά τα 77 του χρόνια. Πρόεδρος κατά το γεύμα ήταν ο Πρόεδρος του Δικηγορικού Σώματος Λευκωσίας *Λουκής Παπαφιλίππου*. Παραθέτω πιο κάτω μερικά αποσπάσματα από την αντεξέταση στην οποία είχε υποβληθεί ο Γ.Γ. του ΑΚΕΛ.

*«ΕΡ. Από το 1976 και μέχρι τελευταία ετάσσεσθο υπέρ της ενότητας του Κυπριακού λαού, αποκλεισμένου όμως του ΔΗΣΥ. Τώρα τάσσεστε υπέρ της ευρείας ενότητας όλων των κομμάτων όσον αφορά το Κυπριακό. Γιατί αυτή η αλλαγή;»*

*«ΑΠ. Για να ακριβολογούμε είμαστε εναντίον της συνεργασίας με τους πραξικοπηματίες, όχι με συγκεκριμένο κόμμα. Εμείς πάντοτε λέγαμε ότι πρέπει να υπάρχει ενότητα δράσης όλων των πολιτικών δυνάμεων, που αγωνίζονται για την απελευθέρωση της Κύπρου, για μια πραγματικά ανεξάρτητη ακέραιη, αδέσμευτη ομόσπονδη αποστρατικοποιημένη Κύπρο. Και όταν ακόμη κάμναμε τη συνεργασία με το ΔΗΚΟ εμείς δεν εκλείσαμε την πόρτα για συνεργασία με άλλες πολιτικές δυνάμεις. Την ημέρα ακριβώς, που διακηρύχθηκε αυτή η συνεργασία τονίστηκε ότι η πόρτα θα είναι ανοικτή για συνεργασία με άλλες πολιτικές δυνάμεις. Μπορεί με τις δυνάμεις αυτές να μη είναι δυνατό να υπογραφεί ένα πρόγραμμα που να έχει κοινωτικό περιεχόμενο, όπως ήταν το Πρόγραμμα της Δημοκρατικής Συνεργασίας. Μπορεί να περιοριστεί η συνεργασία, η ενότητα δράσης στο Κυπριακό και μόνο. Εμείς δεν αποκλεί-*

---

*ουμε τέτοια συνεργασία και είμαστε εμείς που υποστηρίξαμε την ίδρυση του Εθνικού Συμβουλίου όταν ζούσε ο Μακάριος».*

Στη συνέχεια ο Εζεκίας Παπαϊωάννου απαντώντας σε σχετική ερώτηση αναφέρθηκε σε σύσκεψη των αρχηγών των Κομμάτων, που πραγματοποιήθηκε στο Προεδρικό Μέγαρο στις 9 Ιανουαρίου 1985, εν όψει της συνάντησης Υψηλού Επιπέδου της 17<sup>ης</sup> Ιανουαρίου 1985 Ομόφωνα εξουσιοδοτήθηκε ο Πρόεδρος Κυπριανού να διαπραγματευθεί τα κενά που υπήρχαν στο προσχέδιο συμφωνίας. Υπήρχαν 6 κενά. Τα τρία ήταν απλές ημερομηνίες για την έναρξη εφαρμογής των σημείων. Τα άλλα τρία που χρειαζόνταν συμπληρώσεις ήταν το εδαφικό η εκτελεστική εξουσία κ.λπ. Ο Γ.Γ. του ΑΚΕΛ ανέφερε ότι οι ηγέτες των Πολιτικών Κομμάτων είπαν στον Πρόεδρο Κυπριανού ότι **«αν και εφόσον αντιμετωπίσεις οποιεσδήποτε δυσχέρειες μη κόψεις το σχοινί. Να ζητήσεις τη γνώμη μας να μας τηλεφωνήσεις για να το χειριστούμε συλλογικά. Δυστυχώς ο Πρόεδρος δεν έκαμε αυτό, που του είπαμε».**

Ο Εζεκίας Παπαϊωάννου ανέφερε ότι ο μεν Κυβερνητικός Εκπρόσωπος Ανδρέας Χριστοφίδης αποκάλεσε το προσχέδιο **φάντασμα** και ο Πρόεδρος είπε ότι **αν το αποδεχόταν δεν θα ήξερε τι θα υπέγραφε.**

Απαντώντας σε σχετική ερώτηση ο Γ.Γ. του ΑΚΕΛ κατέστησε σαφές ότι δεν είναι αρκετή τώρα η αποδοχή του συμπληρωμένου εγγράφου. **«Επιμένουμε να αποδεχθεί την απόφαση της Βουλής».**

*«ΕΡ. Το ΑΚΕΛ υιοθέτησε το έγγραφο ημερ. 13 Δεκεμβρίου 1984, που απέστειλε ο Πρόεδρος προς το Γ.Γ. αναφορικά με την ημερήσια διάταξη...*

*ΑΠ. Εννοείτε την επιστολή του Προέδρου;*

*ΕΡ. Μάλιστα.*

*ΑΠ. Προς πληροφορίαν σας στις 12 Δεκεμβρίου 1982 μεσάνυκτα περίπου μου τηλεφώνησε στο σπίτι μου για να μου πει: **“Κύριε Παπαϊωάννου έχουμε καταλήξει και είναι το καλύτερο που μπορούσαμε να έχουμε”.** Χάρηκα και*

---

του είπα: **“Μπράβο κύριε Πρόεδρε, είναι ευχάριστα αυτά τα νέα που μου είπες”**. Εκεί έκλεισε το ζήτημα. Όμως την επόμενη έστειλε επιστολή στον Γ.Γ. με την οποία **ανάτρεπε όλα όσα είχε δεχθεί στις 12 Δεκεμβρίου**. Αυτή την επιστολή μας την έδωσε όταν γύρισε από τη Νέα Υόρκη και μάλιστα πολύ καθυστερημένα. Εν πάση περιπτώσει ισχύει αυτό που είπαμε για τη συνάντηση της 9<sup>ης</sup> του Γενάρη. Εμείς ζητήσαμε να τον συνοδεύσουμε στη Νέα Υόρκη για να συμμεριστούμε και εμείς την ευθύνη, να είμαστε επί τόπου να μας συμβουλευέται και συλλογικά να αποφασίσουμε. Όμως ο Πρόεδρος μας είπε ότι και αν μας είχε στη Νέα Υόρκη δεν επρόκειτο να μας λάβει υπόψη. Δηλαδή ο ίδιος θέλει να αποφασίζει όπως ο ίδιος κρίνει ορθό».

Απαντώντας σε ερωτήσεις ο Εζεκίας Παπαϊωάννου ότι ο κ. Κυπριανού έδωσε εξετάσεις

**«τουλάχιστον σε μας και απεδείχθη ότι δεν μπορούμε να του έχουμε εμπιστοσύνη και επομένως δεν πρόκειται να τον υποστηρίξουμε σε καμιά περίπτωση».**

Απαντώντας σε ερώτηση για τις επιλογές του ΑΚΕΛ σε μελλοντική προεδρική εκλογή είπε:

**«Εμείς το ξεκαθάρισαμε αυτό το θέμα, ότι σε μελλοντικές προεδρικές εκλογές δεν πρόκειται να υποστηρίξουμε είτε τον κ. Κυπριανού, είτε τον κ. Κληρίδη είτε τον κ. Λυσσαρίδη. Θα υποστηρίξουμε άλλη λύση, που κατά τη γνώμη μας θα είναι η καλύτερη».**

Ο Γ.Γ. του ΑΚΕΛ επανέλαβε την υποστήριξη του σε κυβέρνηση εθνικής ενότητας, νοουμένου ότι θα υπάρχει συμφωνία στη γραμμή και τακτική του Κυπριακού.

---

## *Προσπάθειες για επανασυγκόλληση. της Δημοκρατικής Συνεργασίας.*

Η φιλολογία γύρω από το ναυάγιο της συνάντησης Υψηλού Επιπέδου συνεχιζόταν καθημερινά με κάπως μειωμένη ένταση.

Τρεις περίπου μήνες αργότερα ο Πρόεδρος Κυπριανού αισθάνθηκε την ανάγκη να αποκαταστήσει τις σχέσεις του με το ΑΚΕΛ, γιατί χωρίς τη βοήθεια του δεν ξανάβλεπε την Προεδρία.

Έτσι στις 23 Απριλίου 1985, ύστερα από πρωτοβουλία του Προέδρου Κυπριανού πραγματοποιήθηκε στο προεδρικό Μέγαρο συνάντηση του Προέδρου με διμελή αντιπροσωπεία του ΑΚΕΛ αποτελούμενη από το Γ.Γ. του Κόμματος *Εζεκία Παπαϊωάννου* και το Βοηθό Γενικό Γραμματέα *Ανδρέα Φάντη*. Σχετική ανακοίνωση του ΑΚΕΛ ανέφερε ότι η αντιπροσωπεία του Κόμματος εξέφρασε

*«για άλλη μια φορά τις απόψεις του Κόμματος με βάση το ψήφισμα και την απόφαση της Βουλής για το χειρισμό του Κυπριακού. Τόνισε ότι πρέπει να λειτουργήσουν οι δημοκρατικές αρχές της συλλογικότητας και συνυπευθυνότητας στη λήψη των αποφάσεων. Τόνισε επίσης την ανάγκη σχηματισμού Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας με βάση κοινή γραμμή και ταχτική για λύση του Κυπριακού. Επίσης επιμένει στη διενέργεια Προεδρικών εκλογών και απορρίπτει πρόταση του Προέδρου για επίσπευση των βουλευτικών εκλογών».*

Όταν τον Ιούνιο του 1985 το Ανώτατο Δικαστήριο απεδέχθη την αναφορά του Προέδρου Κυπριανού για την απόφαση της Βουλής η Κ.Ε. με ανακοίνωση της τονίζει ότι η απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου ουσιαστικά δικαιώνει τη Βουλή.

Στις 17 Ιουλίου 1985 έγινε νέα προσπάθεια από τον Πρόεδρο Κυπριανού να επιτύχει κατευνασμό του ΑΚΕΛ. Ύστερα από πρόσκληση του διμελής και πάλιν αντιπροσωπεία του ΑΚΕΛ, αποτελούμενη αυτή τη φορά από τον *Εζεκία Παπαϊωάννου* και τον *Ντίνο Κωνσταντίνου*, Κεντρικό Οργανωτικό Γραμματέα του Κόμματος, είχε συνάντηση μαζί του στο Προεδρικό Μέγαρο.

Κατά τη συνάντηση, όπως ανέφερε σχετική ανακοίνωση του ΑΚΕΛ ο Πρόεδρος Κυπριανού ενημέρωσε την αντιπροσωπεία του ΑΚΕΛ για τις προσπάθειες του Γ.Γ. του ΟΗΕ με τις δύο πλευρές για την προετοιμασία νέας συνάντησης Υψηλού Επιπέδου. Η αντιπροσωπεία επανέλαβε στον Πρόεδρο Κυπριανού ότι η πολιτική κρίση μπορεί να ξεπεραστεί μόνο με την αποδοχή και εφαρμογή εκ μέρους του Προέδρου της απόφασης της Βουλής, που σημαίνει προκήρυξη προεδρικών εκλογών.

### ***Επισπεύδονται οι βουλευτικές αντί οι Προεδρικές***

Στις 8 Οκτωβρίου 1985 το ΑΚΕΛ αποφασίζει να θέσει τέρμα στην πολιτική εκκρεμότητα αποδεχόμενο την πρόταση του Σπύρου Κυπριανού για επίσπευση των βουλευτικών εκλογών. Την ημέρα αυτή συνήλθε το Π.Γ. του ΑΚΕΛ το οποίο ενέκρινε απόφαση, που μεταξύ άλλων ανέφερε:

*«Στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας κ. Κυπριανού δόθηκαν 6 ολόκληροι μήνες να αποφασίσει κατά πόσο αποδέχεται την απόφαση της Βουλής ή να προσφύγει σε πρόωρες εκλογές. Επίσης απέρριψε την πρόταση για κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας ή την επανασύσταση του Εθνικού Συμβουλίου.*

*Με τις ενέργειες του απέδειξε πέραν πάσης αμφιβολίας ότι η Δημοκρατική Συνεργασία με το ΑΚΕΛ-Αριστερά και το Μίνιμουμ πρόγραμμα τα έκαμε με αποκλειστικό σκοπό να αναρριχηθεί στην εξουσία. Και αφού το πέτυχε πέταξε στον κάλαθο των αχρήστων και Δημοκρατική Συνεργασία και Μίνιμουμ Πρόγραμμα». Το Πολιτικό Γραφείο ανακοίνωσε ότι η Κοινοβουλευτική ομάδα ΑΚΕΛ- Αριστεράς θα προτείνει διάλυση της Βουλής και την προκήρυξη πρόωρων βουλευτικών εκλογών.*

Πράγματι δύο μέρες μετά την απόφαση του Π.Γ. η Κοινοβουλευτική ομάδα του ΑΚΕΛ-Αριστεράς κατέθεσε στις 10 Οκτωβρίου πρόταση για πρόωρες βουλευτικές εκλογές. Εισηγήθηκε διάλυση της Βουλής στις 25 Οκτωβρίου και διεξαγωγή εκλογών την 1η Δεκεμβρίου 1985.

---

## *Αύξηση των Βουλευτικών εδρών από 35 σε 56.*

Στο μεταξύ η Βουλή αποφάσισε να αυξήσει τον αριθμό των μελών της από 50 σε 80. Τα ελληνικά μέλη του Σώματος θα αυξάνονταν από 35 σε 56 και τα τουρκικά από 15 σε 24.

Κατά τη συζήτηση που διεξήχθη αναφορικά με την κατανομή των νέων ελληνικών εδρών της Βουλής είχαν αποκαλυφθεί οι τάσεις κουτοπονηριάς της Κυβέρνησης να δώσει περισσότερες έδρες σε επαρχίες όπου το ΔΗΚΟ διέθετε μεγάλη δύναμη. Μεταξύ άλλων εισηγήθηκε για την Πάφο 7 έδρες, ενώ τελικά με βάση τον αριθμό των ψηφοφόρων της παραχωρήθηκαν μόνο 4 έδρες. Με την πλειοψηφία, που διέθετε το ΑΚΕΛ με το ΔΗΣΥ υιοθετήθηκε η κατανομή εδρών που εισηγήθηκε το ΑΚΕΛ. Στο θέμα αυτό δεν σήκωνε αναφορά του Προέδρου. Έτσι έγινε η ακόλουθη κατανομή:

- I.* ΛΕΥΚΩΣΙΑ με 125.036 ψηφοφόρους 21 έδρες
- II.* ΛΕΜΕΣΟΣ με 69.580 ψηφοφόρους 12 έδρες
- III.* ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΣ με 65.226 ψηφοφόρους 11 έδρες
- IV.* ΛΑΡΝΑΚΑ με 29.989 ψηφοφόρους 5 έδρες
- V.* ΠΑΦΟΣ με 26.772 ψηφοφόρους 4 έδρες
- VI.* ΚΕΡΥΝΕΙΑ με 17.456 ψηφοφόρους 3 έδρες

Τελικά οι Βουλευτικές εκλογές ορίζονται να διεξαχθούν στις 8 Δεκεμβρίου 1985.

## *Οι Βουλευτικές εκλογές του 1985.*

Οι βουλευτικές εκλογές του 1985 είχαν τα πιο θλιβερά αποτελέσματα για το ΑΚΕΛ, του οποίου η δύναμη μειώθηκε κατά 6 σχεδόν τοις εκατόν. Ενώ στις εκλογές του 1981 είχε αναδειχθεί πρώτο κόμμα με ποσοστό 32.77 %, στις εκλογές του 1985 έγινε τρίτο κόμμα με ποσοστό 27, 43%.

Τη σημαντική αυτή μείωση της εκλογικής δύναμης του το ΑΚΕΛ απέδωσε στη συνεργασία που είχε αναπτύξει με το Δημοκρατικό Συναγερμό για το διώξιμο του Προέδρου Κυπριανού από την Προεδρία.



Πρώτο κόμμα αναδείχθηκε ο ΔΗΣΥ του οποίου το ποσοστό αυξήθηκε από 31, 92 % στα 33, 56 %. Αύξηση παρουσίασε και η ΕΔΕΚ από 8, 17 % σε 11, 07 %.

Το ποσοστό του 7, 45 %, που πήραν διάφορα μικρά κόμματα στις εκλογές του 1981 φαίνεται ότι πήγε κυρίως στο ΔΗΚΟ και τον ΔΗΣΥ. Τα μικρά κόμματα δεν πήραν μέρος στις εκλογές του 1985.

### ***Η αποκάλυψη και παραδοχή των λαθών του ΑΚΕΛ.***

Το ΑΚΕΛ είχε κλονισθεί από το πολύ απογοητευτικό αποτέλεσμα των βουλευτικών εκλογών, τις οποίες το ίδιο επεδίωξε σε μια προσπάθεια του να εκβιάσει την παραίτηση του Προέδρου Σπύρου Κυπριανού, ο οποίος δεν καταλάβαινε τίποτε από πολιτική ευθιξία και άλλα παρόμοια. Το αποτέλεσμα της εκλογής ενίσχυσε τη θέση του σε βαθμό, που δεν μπορούσε να διανοηθεί ποτέ του. Το Κόμμα του το ΔΗΚΟ αναδεικνυόταν δεύτερο Κοινοβουλευτικό Κόμμα, ξεπερνώντας και το ΑΚΕΛ, το οποίο από πρώτο κόμμα έπεσε σε τρίτο.

Πρώτος σχολίασε το αποτέλεσμα ο *Εζεκίας Παπαϊωάννου* με δηλώσεις του την επαύριον των εκλογών. Ήταν φυσικό να εκφράσει απογοήτευση, αλλά η πλήρης εκτίμηση του αποτελέσματος έγινε από την ολομέλεια της Κ.Ε. και της Κ.Ε.Ε. στις 27 Ιανουαρίου 1986. Τα συμπεράσματα της ολομέλειας ήσαν:

*Τα αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών της 8<sup>ης</sup> Δεκεμβρίου 1985 έδειξαν σοβαρή μείωση της εκλογικής δύναμης ΑΚΕΛ-Αριστεράς. Η Κ.Ε. του Κόμματος ενώ πιστεύει ότι ο Κυπριανού με την πολιτική του οδηγεί σε σοβαρούς κινδύνους, πιστεύει επίσης ότι μέσα στις συνθήκες της αδυναμίας του να υποδείξει δικό του υποψήφιο, ο στόχος για πρόωρες εκλογές ήταν λανθασμένος ανέφικτος και απωθούσε ψηφοφόρους του περίγυρου του Κόμματος.*

*Το ΑΚΕΛ ήταν ο κοινός στόχος ανοικτής και συντονισμένης επίθεσης από όλες τις πολιτικές και κοινωνικές ομάδες*

του τόπου:

- α) Από το ΔΗΚΟ με επικεφαλής τον ίδιο τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και τους Υπουργούς του.
- β) Από την ΕΔΕΚ.
- γ) Συγκαλυμμένα, αλλά ακριβώς γι' αυτό το λόγο πιο επικίνδυνα και πιο επιζήμια από το Συναγερμό.
- δ) Από όλα τα άλλα απορριπτικά μικρά κόμματα (Ένωση Κέντρου, ΝΕΔΗΠΑ και υπολείμματος του διαλυθέντος ΠΑΜΕ.
- ε) Από τον Αρχιεπίσκοπο και την Εκκλησία γενικότερα.
- στ) Από το δεξιό συνδικαλιστικό κίνημα (ΣΕΚ) και
- ζ) Από όλο σχεδόν τον τύπο.

Άλλοι παράγοντες που κατά την απόφαση της ολομέλειας, διαδραμάτισαν αρνητικό ρόλο ήσαν:

- I. Ο υπονομευτικός ρόλος του ιμπεριαλισμού.
- II. Η συνεχής παρέμβαση του Ελλαδικού παράγοντα και συγκεκριμένα της Κυβέρνησης Παπανδρέου εναντίον του ΑΚΕΛ και της Αριστεράς.
- III. Ο κρατικός μηχανισμός λειτούργησε εχθρικά προς το ΑΚΕΛ.
- IV. Η διαφοροποίηση των οικονομικο-κοινωνικών συνθηκών στην Κύπρο και οι αλλαγές στη σύνθεση της εργατικής τάξης και άλλων εργαζομένων στρωμάτων.

Αλλά ως το σοβαρότερο υποκειμενικό παράγοντα για την εκλογική ήττα θεωρήθηκε η συμπίεση του ΑΚΕΛ με το Δημοκρατικό Συναγερμό. Επίσης διαπιστώνεται ότι ήταν λάθος η απαίτηση για παραίτηση του Προέδρου.

### *Το 16<sup>ο</sup> Συνέδριο του ΑΚΕΛ.*

---

Τις εκτιμήσεις της ολομέλειας υιοθέτησε πλήρως το 16<sup>ο</sup> Συνέδριο, που πραγματοποιήθηκε στις 26, 27, 28, 29 και 30 Νομβρίου 1986.

Στην εισηγητική του ομιλία στο συνέδριο ο Γενικός Γραμματέας του Κόμματος *Εζεκίας Παπαϊωάννου* μίλησε για απογοητευτική εμπειρία από τη Δημοκρατική Συνεργασία.

*«Η εμπειρία αυτή διδάσκει ότι η ηγεσία του ΔΗΚΟ χρησιμοποίησε τη Δημοκρατική Συνεργασία για να αναδειχθεί με την υποστήριξη μας ο Πρόεδρος του ΔΗΚΟ, Πρόεδρος της Δημοκρατίας και σε 2 χρόνια και 8 μήνες από την υπογραφή της την κατάγγειλε μονομερώς καθώς και το Μίνιμουμ Πρόγραμμα πάνω στο οποίο στηρίχθηκε. Για τις Προεδρικές εκλογές του 1988 προβληματιζόμαστε έχοντας υπόψη μας την εμπειρία των εκλογών του 1983».*

Στο θέμα των βουλευτικών εκλογών αναφέρθηκε ο Ε. Παπαϊωάννου και κατά το κλείσιμο των εργασιών του συνεδρίου λέγοντας ότι

*«η Δημοκρατική Συνεργασία ΑΚΕΛ-ΔΗΚΟ δεν ήταν λάθος γιατί στηρίχτηκε σε αρχές, στηρίχτηκε σε ένα μίνιμουμ πρόγραμμα, που συζητήθηκε από κοινού με το ΔΗΚΟ και προσυπογράφηκε από τα δύο Κόμματα. Το γεγονός ότι ο Κυπριανού και η ηγεσία του ΔΗΚΟ αθέτησαν την υπογραφή τους και κατάγγειλαν μονομερώς δεν σημαίνει ότι εμείς διαπράξαμε λάθος να δεχτούμε αυτή τη συνεργασία. Η ασυνέπεια δεν ήταν δική μας αλλά της ηγεσίας του ΔΗΚΟ».*

Οι εκτιμήσεις αυτές καθώς και οι διαπιστώσεις της ολομέλειας του Ιανουαρίου 1986 υιοθετήθηκαν στην Πολιτική απόφαση του συνεδρίου.

Τον Μάρτιο του 1985 με κάλεσε στο γραφείο του ο Γενικός Γραμματέας του ΑΚΕΛ *Εζεκίας Παπαϊωάννου* για να μου υποβάλει σφοδρό παράπονο ότι το ΡΙΚ παραγνωρίζει πλήρως το ΑΚΕΛ και ότι η προβολή που κάμνει του Προέδρου Κυπριανού και του Κόμματος του ήταν *υπερβολική μέχρι αηδίας*. Του απάν-

τησα ότι συμφωνώ πλήρως μαζί του, αλλά πρόσθεσα ότι το παράπονο, που υποβλήθηκε με πολλή καθυστέρηση, δεδομένου ότι η κατάσταση αυτή υφίσταται από τότε που εγκαταστάθηκε στην Προεδρία με την ανοχή του ΑΚΕΛ και αργότερα, με τη συνεργασία του ΑΚΕΛ το 1983, συνέχισε την παραμονή του στο Προεδρικό Μέγαρο. Μπορούσε να δικαιολογηθεί η παραμονή του *Σπύρου Κυπριανού* στην Προεδρία για το υπόλοιπο του αποβιώσαντος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου. Αλλά αν υπήρχαν έστω και τα παραμικρά ελαφρυντικά για την επανεκλογή του το 1978, χωρίς ανθυποψήφιο, η **Δημοκρατική Συνεργασία υπήρξε ένα από τα μεγαλύτερα σφάλματα του ΑΚΕΛ.**

Σε πλείστες περιπτώσεις, κατά τις οποίες ο *Εζεκίας Παπαϊωάννου* διακήρυττε ότι το ΑΚΕΛ δεν έκαμε τίποτε που να προκαλέσει βλάβη ή κακό στον τόπο, του απαντούσα ότι δεν υπήρξε μεγαλύτερο κακό από την επιβολή του *Σπύρου Κυπριανού* στην Προεδρία της Κυπριακής Δημοκρατίας για περισσότερα από δέκα χρόνια. Η απάντηση του Εζεκία ήταν ένα μελαγχολικό χαμόγελο. Όπως ήταν φυσικό συζήτησα με τον Εζεκία και τις εκτιμήσεις της ολομέλειας του Ιανουαρίου 1985. Του δήλωσα κατηγορηματικά ότι οι εκτιμήσεις και διαπιστώσεις σχετικά με την εκλογική αποτυχία του Κόμματος στις βουλευτικές εκλογές του 1985 καθώς και τη λεγόμενη Δημοκρατική Συνεργασία, δεν διαφέρουν καθόλου από τον απελπισμένο χωρικό, ο οποίος επειδή λυπάται το γαϊδούρι του, *αντί να δείρει το γαϊδούρι δέρνει το σαμάρι του.* Του επανέλαβα όλα όσα του είχα πει στις αρχές του 1982, όταν με διάφορα ατράνταχτα στοιχεία που μου έδωσε ο *Τάσος Παπαδόπουλος* τον είχα επισκεφτεί και είχα καταβάλει απέλπιδα προσπάθεια για να τον πείσω ότι το ΑΚΕΛ θα διέπραττε μεγάλο σφάλμα, αν υποστήριζε το Σπύρο Κυπριανού για την Προεδρία. Και χωρίς τα στοιχεία τα δικά μου η προηγούμενη εμπειρία του Κόμματος με τον Σπύρο Κυπριανού στην Προεδρία κατά την πενταετία 1978-1982, θα έπρεπε να ήταν υπεραρκετή για να αποτρέψει το τραγικό ολίσθημα που είχε οδηγήσει στην υπογραφή της συμφωνίας με το ΔΗΚΟ για «*Δημοκρατική Συνεργασία*».

Η προσπάθεια να επιρριφθεί ευθύνη στο Δημοκρατικό Συνα-

γερμό για την εκλογική αποτυχία του ΑΚΕΛ, ενώ αποτελούσε εκδήλωση εκτόνωσης σε καμιά περίπτωση δεν συνιστούσε αντικειμενική και ψύχραιμη εκτίμηση. Το 6% περίπου της εκλογικής δύναμης που έχασε το ΑΚΕΛ πήγε στο ΔΗΚΟ. Τίποτε δεν πήγε στο Συναγερμό. Η λεγόμενη Δημοκρατική Συνεργασία με την παράταση της θητείας του *Σπύρου Κυπριανού* στην Προεδρία είχε ως αποτέλεσμα τη ενίσχυση του Κόμματος του.

### *Η αναζήτηση νέου Υποψήφιου για την Προεδρία.*

Το ΑΚΕΛ άρχισε να αναζητεί το νέο Πρόεδρο της Δημοκρατίας ευθύς, μετά την ψυχρολουσία, που δέχθηκε από το αποτέλεσμα των βουλευτικών εκλογών του Δεκεμβρίου του 1985.

Καθ' όλη τη διάρκεια του 1986 έγιναν επαφές με διάφορες προσωπικότητες, αλλά και με ηγεσία Κομμάτων, που αντιτίθεντο στον Πρόεδρο Κυπριανού, αλλά και στο Δημοκρατικό Συναγερμό. Οι επαφές αυτές συνεχίστηκαν μέχρι και τις αρχές του 1987.

Το ΑΚΕΛ είχε, σε πολλές περιπτώσεις, καταστήσει σαφές, ότι απέκλειε παν ενδεχόμενο να υποστηρίξει είτε τον *Σπύρο Κυπριανού* είτε το *Γλαύκο Κληρίδη* είτε το *Βάσο Λυσσαρίδη* για την Προεδρία της Δημοκρατίας. Μετά τα αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών οξύνθηκε και η λεκτική αντιπαράθεση μεταξύ του ΑΚΕΛ αφ' ενός και του *Σπύρου Κυπριανού* και του ΔΗΚΟ αφ' ετέρου. Η αντιπαράθεση είχε επίκεντρο τη διάλυση της Δημοκρατικής Συνεργασίας και για το ποιος ευθύνεται γι' αυτό. Σε ανακοίνωση του Γραφείο Τύπου της Κ.Ε. του ΑΚΕΛ στις 29 Δεκεμβρίου, 1986 αναφέρονται και τα ακόλουθα:

*«Έχει η ηγεσία του ΔΗΚΟ την τόλμη και την ειλικρίνεια να παραδεχτεί ανοικτά μπροστά στο λαό ότι η καταγγελία της Δημοκρατικής Συνεργασίας έγινε ύστερα από προτροπές του **Ρήγκαν**, της **Θάσιερ**<sup>10</sup> και άλλων αντιδραστικών δυνάμεων*

<sup>10</sup> *Εννοεί τη Μάρκαρετ Θάσιερ, πρωθυπουργό τότε του Ενωμένου Βασιλείου.*

---

*εσωτερικά; Παρακαλούμε την ηγεσία του ΔΗΚΟ να δώσει στη δημοσιότητα την επιστολή Ρήγκαν».*

Προσωπικά πιστεύω ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες και ο τότε Πρόεδρος τους **Ρόναλντ Ρήγκαν** (ή Ρέιγκαν) είχαν ανάμειξη στην καταγγελία της Δημοκρατικής Συνεργασίας και η επιστολή του Ρήγκαν υπενθύμιζε στον Πρόεδρο Κυπριακού υποχρέωση που είχε αναλάβει κατά τη συνάντησή του με τον Πρόεδρο Κάρτερ, προτού προχωρήσει στην υπογραφή της συμφωνίας για Δημοκρατική Συνεργασία και για το μίνιμουμ Πρόγραμμα. Γι' αυτή τη δέσμευση είχα μιλήσει στον *Εζεκία Παπαϊωάννου*, όταν τον συνάντησα, προτού υπογραφεί η συμφωνία για τη Δημοκρατική Συνεργασία. Όπως ανέφερα και προηγουμένως είχα παραδώσει στο Γενικό Γραμματέα του Κόμματος ατράνταχτα στοιχεία περί τούτου, αλλά φαίνεται ότι οι συνομιλίες με το ΔΗΚΟ είχαν προχωρήσει και το γεγονός ότι το Μίνιμουμ Πρόγραμμα ήταν περισσότερο Πρόγραμμα του ΑΚΕΛ, ο Εζεκίας δεν ανέφερε τίποτε στους συνεργάτες του. Εκείνα που ανέφερα στον Εζεκία δημοσιεύτηκαν αργότερα στο Αρχείο Καραμανλή, που εκδόθηκε δέκα περίπου χρόνια, μετά την υπογραφή της συμφωνίας Δημοκρατικής Συνεργασίας. Μέχρι τη στιγμή που γράφεται το βιβλίο αυτό, παρ'όλο που δημοσιεύτηκαν επανειλημμένα, ωστόσο δεν υπήρξε καμιά αντίδραση.

### ***Μια διετία πλήρους στασιμότητας.***

Μετά το ναυάγιο όλων των πρωτοβουλιών του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ *Πέρεζ ντε Κουεγιάρ* για τη λύση του Κυπριακού, παρατηρείται πλήρης στασιμότητα στο Κυπριακό. Τον Ιανουάριο του 1986 έγινε ακόμη μια προσπάθεια του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ, αλλά και αυτή απευθύνθηκε σε... ***ώτα μη ακουόντων και μυαλών μη σκεπτομένων.***

Στις αρχές του 1987 ο Γενικός Γραμματέας του ΑΚΕΛ απήθυνε έκκληση στο Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ να αναλάβει πρωτοβουλία και επαναλάβανε τις θέσεις του Κόμματος, για τις προϋποθέσεις για μια βιώσιμη λύση. Στις 24 Απριλίου 1987 το

Γραφείο Τύπου της Κ.Ε. του ΑΚΕΛ έδωσε στη δημοσιότητα την απάντηση του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ Πέρεζ ντε Κουεγιάρ στην επιστολή του *Εζεκία Παπαϊωάννου*. Η επιστολή του Πέρεζ ντε Κουεγιάρ αναφέρει και τα ακόλουθα, που ανταποκρίνονται πλήρως στην αλήθεια:

*«Κατανόώ πλήρως την επιθυμία σας για γρήγορη πρόοδο προς μια δίκαιη και διαρκή λύση του Κυπριακού προβλήματος, ένα σκοπό, που συμμερίζομαι. Για χρόνια έκανα κάθε προσπάθεια να βοηθήσω τις δύο πλευρές να επιτύχουν αυτό το αποτέλεσμα, αλλά όπως γνωρίζετε, οι δυνατότητες προόδου δεν εξαρτώνται πρωτίστως από εμένα. Ενώ τα μέρη έχουν συμφωνήσει σε βασικές αρχές και στόχους μιας λύσης καμιά από τις εισηγήσεις που πρότεινα για μελέτη στα λίγα τελευταία χρόνια δεν έγινε δεκτή και από τα δύο μέρη. Ωστόσο προτίθεμαι να συνεχίσω την προσπάθεια για να ξεπεραστεί το παρόν αδιέξοδο».*

Αναφερόμενος σε άλλα σημεία της επιστολής Παπαϊωάννου ο Πέρεζ ντε Κουεγιάρ απάντησε ότι συζήτησε το θέμα της σύγκλησης διεθνούς διάσκεψης αλλά υπάρχουν διαφορετικές θέσεις και έλλειψη συμφωνίας για τη σύγκληση μιας τέτοιας διάσκεψης και ότι ο ίδιος δεν μπορούσε να αναγκάσει οποιαδήποτε πλευρά ή χωριστό μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας να προχωρήσει κατά τρόπο που δεν υποστηρίζει.

Το Εθνικό Συμβούλιο παρέμεινε κλειστό μετά τη θυελλώδη συνεδρία του Ιανουαρίου του 1985 και ο Πρόεδρος Κυπριανού δεν αισθανόταν την ανάγκη να βλέπει και να διαβουλεύεται με τους αρχηγούς των πολιτικών κομμάτων.

### ***Συνάντηση αντιπροσωπειών ΑΚΕΛ - ΔΗΣΥ.***

Αυτή την πλήρη απραξία για το Κυπριακό, επεδίωξε να τερματίσει κι ο Δημοκρατικός Συναγερμός, ζητώντας συνάντηση με την ηγεσία του ΑΚΕΛ. Και πράγματι η συνάντηση αυτή, η πρώ-

τη που έγινε μεταξύ των δύο Κομμάτων, πραγματοποιήθηκε στα γραφεία της Κεντρικής Επιτροπής του ΑΚΕΛ στην οδό Ακάμαντος, η οποία μετονομάστηκε σε οδό *Εζεκία Παπαϊωάννου*. Την αντιπροσωπεία του ΔΗΣΥ αποτελούσαν ο Πρόεδρος του Κόμματος *Γλαύκος Κληρίδης* και οι *Γιαννάκης Μάτσης* και *Λέοντιος Ιεροδιακόνου*. Την αντιπροσωπεία του ΑΚΕΛ αποτελούσαν ο Γενικός Γραμματέας του Κόμματος *Εζεκίας Παπαϊωάννου* και οι δύο Γραμματείς της Κεντρικής Επιτροπής του Κόμματος *Ανδρέας Φάντης* και *Δώνης Χριστοφίνης*. Το κλίμα που επικράτησε κατά τη συνάντηση ήταν πολύ καλό παρά το γεγονός ότι διαπιστώθηκε ριζική διαφωνία μεταξύ των δύο Κομμάτων πάνω σε πάρα πολλά θέματα. Σχετική ανακοίνωση του ΑΚΕΛ ανέφερε ότι

*«κατά τη διάρκεια της συζήτησης διαπιστώθηκε ότι ανάμεσα στο ΑΚΕΛ και τον ΔΗΣΥ υπάρχουν σοβαρές διαφορές απόψεων και προσεγγίσεων, τόσο σε θέματα ουσίας όσο και σε θέματα ταχτικής αναφορικά με τη λύση του Κυπριακού, τη συγκρότηση ειδικής διεθνούς διάσκεψης για τη διευθέτηση της διεθνούς πτυχής του Κυπριακού καθώς και για σχηματισμό Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας και τον τρόπο λειτουργίας της. Υπ' αυτές τις συνθήκες ο σχηματισμός Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας δεν είναι δυνατός και αν γίνει όχι μόνο δεν θα συμβάλει στη Λύση του Κυπριακού αλλά θα οδηγήσει σε σύγχυση και περαιτέρω διχασμό».*

Η ανακοίνωση επανέλαβε τη θέση του ΑΚΕΛ για επανάληψη του θεσμού των συναντήσεων των ηγετών των Κομμάτων ή την επαναλειτουργία του Εθνικού Συμβουλίου. Στο θέμα αυτό υπήρξε πλήρης ταυτότητα απόψεων.

Η συνάντηση αυτή οδήγησε στο λιώσιμο του πάγου, που υπήρχε στις σχέσεις των δύο Κομμάτων και κατέστησε εφικτές συναντήσεις έστω και κοινωνικές μεταξύ των στελεχών των δύο Κομμάτων.

Για ένα περίπου χρόνο διήρκεσε η προεκλογική εκστρατεία εν όψει των Προεδρικών του 1988. Από νωρίς είχε καταστεί φανερό ότι ο νέος εκλεκτός του ΑΚΕΛ θα ήταν ο **Γιώργος Βασι-**



**λείου.** Η οριστική απόφαση για την υποστήριξη του *Γιώργου Βασιλείου* λήφθηκε στην ολομέλεια της Κεντρικής Επιτροπής του Κόμματος, που πραγματοποιήθηκε στις 6 Ιουλίου 1987.<sup>11</sup>

Στο μεταξύ, παρά τη βαθιά ρήξη, στις σχέσεις του ΑΚΕΛ με τον *Πρόεδρο Κυπριανού*, ο τελευταίος δεν σταμάτησε να καταβάλλει προσπάθειες για να εξασφαλίσει την υποστήριξη, έστω και μερίδας του Κόμματος. Αυτό το επεδίωκε με το να επικεντρώνει τα πυρά του εναντίον του Γ.Γ. του ΑΚΕΛ *Εζεκία Παπαϊωάννου*, ο οποίος δεν απέκρυβε ούτε στιγμή τη δυσφορία που αισθάνθηκε από τη συμπεριφορά του *βαφτιστικού* του Σπύρου Κυπριανού. Ο ίδιος ο βαφτιστικός ανάμεσα στις κατηγορίες, που εκτόξευε εναντίον του Ε. Παπαϊωάννου ήταν και η κατηγορία του *Νονού*. Τον χαρακτηρισμό αυτό τον έδωσε μετά την υποστήριξη που δόθηκε από το ΑΚΕΛ σε ένα “*αλεξιπτωιστή*” που είχε πέσει ξαφνικά στην πολιτική σκηνή και απαιτούσε ρόλο πρωταγωνιστή: το *Γιώργο Βασιλείου*.

Στις αρχές του 1987 ο *Εζεκίας Παπαϊωάννου* μίλησε σε συγκέντρωση μελών του Κόμματος στο Λονδίνο και όπως ήταν φυσικό αναφέρθηκε στις εξελίξεις του Κυπριακού, που περιλάμβαναν και το «*θάνατο*» της Δημοκρατικής Συνεργασίας. Το ΔΗΚΟ και ο *Σπύρος Κυπριανού* χωρίς καμιά καθυστέρηση, έσπευσαν να διαψεύσουν τον Εζεκία κυρίως σε ό,τι αφορούσε της διάλυση της Δημοκρατικής Συνεργασίας. Το ΔΗΚΟ υποστήριζε ότι ο Πρόεδρος Κυπριανού ουδέποτε αθέτησε το πρόγραμμα και τις προεκλογικές διακηρύξεις του.

Όταν επέστρεψε από το Λονδίνο ο *Εζεκίας Παπαϊωάννου* τον ανέμενε στο γραφείο του επιστολή του Προέδρου Κυπριανού γραμμένη στις 11 Μαΐου 1987, στην οποία παρεπονείτο και αντέκρουε πολλά από εκείνα που είπε ο Γενικός Γραμματέας του ΑΚΕΛ στο Λονδίνο.

Ο *Εζεκίας Παπαϊωάννου* απάντησε στην επιστολή του *Σπύρου Κυπριανού* με μια μνημειακή επιστολή του, στην οποία παρέθετε, όπως και ο Πρόεδρος Μακάριος, 13 σημεία. Η επιστολή

<sup>11</sup> Λεπτομέρειες όσον αφορά το θέμα αυτό δίδονται στον επόμενο τόμο, που αναφέρεται ειδικά στην Προεδρία Βασιλείου.

---

του Παπαϊωάννου επαναλάμβανε προηγούμενες θέσεις του ΑΚΕΛ. Συνοπτικά τα δεκατρία σημεία της επιστολής Εζεκία Παπαϊωάννου ήταν:

**Πρώτο:** «Ο Πρόεδρος Κυπριανού παραχώρησε αντισυνταγματικά και παράνομα διευκολύνσεις σε 4 νατοϊκές δυνάμεις.

**Δεύτερο:** Παραχώρησε παράνομα άδεια στους Αμερικανούς να ανεγείρουν κατασκοπευτικό σταθμό παρά τον Αρχάγγελο στη Λευκωσία.

**Τρίτο:** Το οικονομικό σκάνδαλο των Ελληνικών Χημικών Βιομηχανιών, που θα στοιχίσει στο Δημόσιο 30 εκατομμύρια λίρες.

**Τέταρτο:** Το σκάνδαλο της αγρέπαυλης Αθαλάσσης από την οποία είχαν κλαπεί πολλά ζώα.

**Πέμπτο:** Πολυτελή αυτοκίνητα εισάγονται ως μεταχειρισμένα με πολύ μειωμένο δασμό.

**Έκτο:** Η ηγεσία της ΠΑΣΥΔΥ κατάγγειλε αυθαιρεσίες και άλλες πράξεις δυσμενών διακρίσεων και ετσιθελικές ενέργειες.

**Έβδομο:** Σκανδαλώδεις διακρίσεις σε βάρος του ΑΚΕΛ-Αριστεράς στον κρατικό μηχανισμό και της δυνάμεις ασφαλείας.

**Όγδοο:** Η Κυβέρνηση διόρισε ημέτερους ως εκτάκτους υπαλλήλους στο Κτηματολόγιο, προτού εγκριθεί η σχετική νομοθεσία από τη Βουλή.

**Ένατο:** Το ρουσφέτι έγινε θεσμός.

**Δέκατο:** Στην Επιτροπή Δημόσιας Υπηρεσίας πηγαινοέρχονται “πιλετουδκια”.

**Ενδέκατο:** Για να εξυπηρετηθούν οι πολίτες πρέπει να λαδώσουν κάποιον ή κάποιους.

**Δωδέκατο:** Οι Δημοϊκοί είναι προνομιούχοι στον Κρατικό Μηχανισμό και τις δυνάμεις ασφαλείας και αυτό σε βάρος της πειθαρχίας και της εύρυθμης λειτουργίας του κρατικού μηχανισμού και,

**Δέκατο Τρίτο:** Ο Γενικός Ελεγκτής κατάγγειλε σειρά μικρών και

---

*μεγάλων σκανδάλων, για τα οποία δεν έγινε τίποτε για να εξιχνιασθούν και να αχθούν ενώπιον της δικαιοσύνης».*

Η κατάσταση αγρίεψε περισσότερο όταν ανακοινώθηκε η υποστήριξη του ΑΚΕΛ προς την υποψηφιότητα του *Γιώργου Βασιλείου*.

Η αντιπαράθεση του ΑΚΕΛ στρεφόταν κυρίως εναντίον του ΔΗΚΟ και του υποψηφίου του κατά τις επόμενες εκλογές του 1988. Κάποτε παρετηρείτο και επίθεση εναντίον του υποψηφίου του ΔΗΣΥ. ΔΗΚΟ και ΔΗΣΥ έστρεφαν τα πυρά τους κατά του ΑΚΕΛ και του υποψηφίου του και χρησιμοποιούσαν περίπου την ίδια γλώσσα. Σε μια ανακοίνωση του Γραφείου τύπου του ΑΚΕΛ στις 14 Νοεμβρίου 1987 αναφέρονται και τα ακόλουθα:

*«Πανικοβλημένη από το ακατάσχετο λαϊκό ρεύμα υπέρ του ανεξάρτητου υποψηφίου και σίγουρου νικητή των προεδρικών εκλογών κ. Γ. Βασιλείου η ακροδεξιά κατέφυγε για μια ακόμη φορά στον ξεπερασμένο από την ιστορία αντικομμουνισμό».*

Τελικά στις εκλογές, που έγιναν στις 14 Φεβρουαρίου 1988, νικητής ανεδείχθη ο *Γιώργος Βασιλείου*.

Για την ανάδειξη του στην Προεδρία και την πενταετή θητεία του θα μιλήσω αναλυτικά στη συνέχεια του βιβλίου αυτού, που αναφέρεται ειδικά στην Προεδρία Βασιλείου.

ΤΕΛΟΣ ΠΡΩΤΟΥ ΤΟΜΟΥ